DOI: 10.15773/EKF.2016.003

ESZTERHÁZY KÁROLY FŐISKOLA
TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Szabó Viktor:

A MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG PROPAGANDÁJA

Témavezető:
Prof. Dr. Romsics Ignác egyetemi tanár, az MTA r. tagja

Eger, 2016

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés 5

2. A propaganda-tevékenység szervezeti felépítése 16

2.1. A külső propaganda – a Szocializmus Nemzetközi Propagandája 16

2.2. A belső propaganda – a Szocializmus Állami Propagandája 21

2.2.1. Tudományos- és népszerű propaganda ügyosztály 23

2.2.2. Földműves propaganda-osztály 27

2.2.3. Munkásfőiskola 28

2.2.4. Hadsereg–propaganda ügyosztály 28

2.2.5. Továbbképző tanfolyamok 29

2.2.6. Ifjúmunkás propaganda ügyosztály 31

2.2.7. „A Munka” című kőnyomatos lap szerkesztősége 34

2.2.8. Vidéki sajtóosztály 34

2.2.9. A SZÁP-ról megállapítható következtetések 35

2.3. Egyéb a propagandához kapcsolódó szervezetek 37

2.3.1. A Párt 38

2.3.2. A szakszervezetek 38

2.3.3. A Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége 39

2.3.4. Szellemi Termékek Országos Tanács 41

3. A propaganda-tevékenység személyi háttere 47

3.1. Funkcionáriusok 48

3.2. Propagandisták 57

3.3. Statisztikai adatok összegzése 63

3.4. Személyi motivációk 70

4. A propaganda tartalma, eszköz- és célrendszere 83

4.1. A szimbólumrendszer 83

4.2. A Tanácsköztársaság panteonja 88

4.2.1. Magyar személyek 89

4.2.2. Külföldi személyek 90

4.3. „Népszava” és „Vörös Újság” 94

4.4. Plakátok 149

4.5. Röpiratok 170
4.6. Zeneművek 252
4.7. Filmek 272
4.7.1. Propaganda-filmek 272
4.7.2. Vörös Riportfilmek 279
4.8. Propaganda rendezvények 292
4.8.1. Rendszeres rendezvények 293
4.8.1.1. Pártnapok 293
4.8.1.2. Vörös Katona-estek 293
4.8.1.3. Toborzórendezvények 295
4.8.1.4. Munkáshangversenyek 296
4.8.2. Alkalmi jellegű rendezvények 296
4.8.2.1. 1919. május 1-jei ünnepély 296
4.8.2.2. Tömeggyűlések 306
4.8.2.3. Kulturális- és sportrendezvények 309

5. Összegzés 312

Irodalomjegyzék 318

Felhasznált levéltári és múzeumi anyagok, internetes adatbázisok 328

Mellékletek

1. melléklet Funkcionáriusok adatai 330
2. melléklet Propagandisták adatai 339
3. melléklet „Népszava” és „Vörös Újság” vezető cikkei 378
4. melléklet Plakátok 389
5. melléklet Röpiratok 403
6. melléklet Zeneművek 414
7. melléklet Filmek 417
8. melléklet Vörös Riportfilmek 418

1. Bevezetés

Historiográfia

A Magyarországi Tanácsköztársaság bukása óta a magyar történetírás egyik kényes és állandóan vitatott témája. Változó intenzitással ugyan, de a magyar kommün folyamatosan a különböző történetírói értelmezések kereszttüzében állt.

Az első világháborús összeomlás sokkja, majd az azt követő forradalmak és ellenforradalom szélsőséges fordulatai a kortársak életében – érthető módon – olyan indulatokat gerjesztettek, melyek a korabeli történetírásra is rányomták bélyegüket. Ezzel magyarázható, hogy rövid idővel az 1918-19-es események után megszülettek azok a művek, melyek gyakorlatilag két és fél évtizedre meghatározták a forradalmakról való történeti gondolkodásmódot.

Szekfű Gyula „Három nemzedék”[1] című könyve, mely több kiadást is megért, a korszak alapművének számított. Ez tulajdonképpen egy hanyatlástörténet, melynek kezdőpontja a reformkor és egy lefelé ívelő szakasz után végpontja a két forradalom. Vagyis Szekfű szerint a polgári demokratikus kísérlet és főként a 0Tanácsköztársaság a magyar történelem legsötétebb időszakai, mélypontjai közé tartozik. Ezzel megalapozta ezen eseményekre vonatkozóan a következő két és fél évtizedre jellemző uralkodó szemléletmódot. Szekfű az elsők között alkalmazza azokat a kifejezéseket, melyek alapjául szolgáltak a hivatalos „keresztény-nemzeti” történetírásnak. (Sőt a későbbi szélsőjobboldali terminológiába is beépültek.) Így például a liberalizmus és szocializmus eszméinek negatív színben való feltüntetése; a zsidóság és a magyarság szembeállítása; a forradalmak olyan formában való ábrázolása, melyek alapvetően gyökértelen, a magyar néptől idegen kilengések voltak, mintha mindkettőt „csak a szél hordta volna a magyar talajra, melynek rögei közt egy pillanatra sem tudta lábát megvetni”[2]. Ez a szemléletmód 1945-ig nem csak a történetírói szakmában volt uralkodó, hanem a közgondolkodásban és a publicisztikában is meghatározóvá vált.

1921-ben jelent meg Gratz Gusztáv szerkesztésében „A bolsevizmus Magyarországon”[3] című tanulmánykötet. A könyv elsődleges célja a kommunizmus, mint megvalósítható rendszer képtelenségének bizonyítása volt. Az egyes fejezetek – a kitűzött célnak megfelelően – azt próbálják meg alátámasztani, hogy a kommunizmus egy utópia, a kommün vezetése pedig a társadalmat fenekestül felforgató egyének gyülekezete volt. Az egyes tanulmányok

[1] Szekfű Gyula: *Három nemzedék.* „ÉLET” Irodalmi és Nyomda R.T. , Budapest. 1920.
[2] Uo. 11.
[3] Gratz Gusztáv (szerk.): *A bolsevizmus Magyarországon.* Franklin Társulat, Budapest. 1921.

színvonala meglehetősen változó, mely a szakszerű, tárgyilagosságra törekvő írásoktól egészen a szélsőjobboldali, antiszemita jellegű megnyilvánulásokig terjed. Ez a kötet témánk szempontjából is figyelemre méltó, hiszen Balogh József tanulmánya kifejezetten a propagandával foglalkozik, mely mind a mai napig a legátfogóbb munka erről a témakörről.[4]

Ezt követően a Tanácsköztársaságról hosszú ideig nem készült említésre méltó szakmunka Magyarországon, mely jelezte a történetírói körök tartózkodását eme kényes témától. Külföldön viszont két mű is megjelent, melyek nem a magyar közönségnek íródtak. Az egyik Kaas Albert és Lazarovits Fedor könyve volt[5], mely objektivitásra törekvő, visszafogott stílusú volt. A másik Mályusz Elemér „A vörös emigráció"[6] című radikálisabb hangvételű munkája, amely jelentős mértékben hozzájárult a két forradalom, s különösen a Tanácsköztársaság vezetőinek diabolizálásához.

Az 1930-as évek egyetlen, kifejezetten a forradalmakról szóló színvonalas műve Gratz Gusztáv „A forradalmak kora"[7] című könyve volt. Gratz nem volt képzett történész – eredeti szakmája közgazdász volt –, de ezt a munkáját szakmai hiányosságai ellenére, tárgyilagosságra törekvő, a szélsőségektől mentes hangvétele miatt érdemes kiemelni. A szerző nem csak a vörösterror, hanem a fehérterror rémtetteivel is foglalkozik (igaz az utóbbival rövidebben), és mindkettőről negatívan nyilatkozik. Másik figyelemre méltó elem, hogy elítéli az antiszemitizmust is. Ezzel Gratz szembefordult a harmincas évek egyre radikalizálódó közéletével.

Közvetlenül 1945 után kifejezetten a forradalmakról szóló említésre méltó történeti munka nem készült. A sztálinista ideológiának – és Rákosi Mátyás elvárásainak – megfelelő kötet volt „A magyar nép története"[8] című összefoglalás. Ez szakmai szempontból alig értékelhető, inkább propaganda jellegű irodalomként értelmezhető. A Tanácsköztársaság kommunista vezetői szinte teljesen kimaradtak a könyvből, sőt Kun Bélát is csak egyszer említi, akkor is mint a forradalom elárulóját. A szociáldemokraták szintén árulóként jelennek meg a kötetben. 1956-ot követően a Tanácsköztársaság eseményeinek, szereplőinek megítélésében változás állt be. 1959-ben, a Tanácsköztársaság 40. évfordulója kapcsán már szép számmal jelentek

[4] Balogh József: *A propaganda.* In: Gratz Gusztáv (szerk.): *A bolsevizmus Magyarországon.* i.m. 31-74.
[5] Baron Albert von Kaas-Fedor von Lazarovits: *Der Bolschewismus in Ungarn.* München, Dresler, 1930. – Baron Albert Kaas-Fedor de Lazarovics: *Bolshevism in Hungary.* London, G.Richards, 1931.
Magyarul nem jelent meg csak németül és angolul.
[6] Elemér Mályusz: *Sturm auf Ungarn. Volkskomissäre und Genossen im Auslande.* München, 1931. – Elemér Mályusz: *The fugitive Bolsheviks.* London, G. Richards, 1931.
Folytatásokban magyarul is megjelent a Napkelet 1930-as évfolyamában, de könyv alakban csak németül és angolul.
[7] Gratz Gusztáv: *A forradalmak kora.* Magyar Szemle Társaság, Budapest. 1935.
[8] Heckenast Gusztáv–Incze Miklós–Karácsonyi Béla–Lukács Lajos–Spira György: *A magyar nép története. Rövid áttekintés.* Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest. 1953.

meg ehhez kapcsolódó kiadványok, majd az 1960-as években a Tanácsköztársaság kifejezetten kiemelt témává vált. Sőt a Kádár-korszak propagandistái a magyar történelem csúcspontjaként mutatták be, vezetőit pedig példaképként állították a tömegek elé.

Az 1956-ot követő időszakban a történetírás jellemzőjeként említhetjük a fokozatos elmozdulást a szakszerűsödés és a tárgyilagosabb megközelítés felé. Ez egyrészt a politikai korlátok '60-as, '70-es, '80-as évekbeli lassú tágulásának volt köszönhető, másrészt egy új feljövőben lévő történész generáció objektívebb szemléletmódjának. Ekkor a Tanácsköztársaság kapcsán kritikával illetni leginkább a földkérdéssel kapcsolatos hibákat volt szokás. A hadtörténetről viszonylag szabadon lehetett írni, míg a zsidókérdésről, a vörösterrorról, vagy az egyházüldözésről csak óvatosan. Mégis az 1960-as, 1970-es évek voltak a leggazdagabbak a Tanácsköztársaság irodalma tekintetében. Az ekkor született munkák marxista szelleműek, ám tényszerűek voltak, és már szakmailag is megállták a helyüket.[9] Kifejezetten a propagandával kapcsolatban önálló munkák inkább csak annak produktumairól[10] (plakátok, röpiratok, zeneművek, filmek) születtek, míg a szervezeti felépítés, és az érintett személyek ezzel kapcsolatos tevékenysége csupán érintőlegesen került említésre.[11] Az 1980-as években a rendszer politikai stabilitásának megingásával párhuzamosan bővültek a történészek lehetőségei. Ebben az évtizedben is születnek jelentős művek, melyek egy része már a rendszerváltás utáni szemléletet is megelőlegezi.[12]

A rendszerváltás óta a várakozásokhoz képest kevés az ezzel a témával foglalkozó publikációk száma (különösen igaz ez a '90-es évekre). A tapasztalatok azt mutatják, hogy szakmai körökben nem túl népszerű ez az időszak. Ennek következtében a közvélemény forradalomképét sajnos javarészt a sajtó és a politika formálta/formálja. A Kádár-korszak

---

[9] Néhány példa: L. Nagy Zsuzsa: *A párizsi békekonferencia és Magyarország 1918-1919.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1965. – Hajdu Tibor: *A Magyarországi Tanácsköztársaság.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 1969. – Liptai Ervin: *Vöröskatonák előre!* Zrínyi Kiadó, Budapest. 1969. – Romsics Ignác: *A Duna melléki ellenforradalom.* Valóság, 1977/1, 1977/2. Később kibővítve könyv formában is megjelent: Romsics Ignác: *A Duna-Tisza köze hatalmi-politikai viszonyai 1918-19-ben.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 1982.

[10] Aradi Nóra - Győrffy Sándor: *A Magyar Tanácsköztársaság művészete.* Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1979. – Garai Erzsi: *A magyar film a Tanácsköztársaság idején.* Magyar Filmtudományi Intézet és Filmarchívum, Budapest, 1969. – Tiszay Andor (szerk..), *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai.* Budapest, 1959. – Ujfalussy József (szerk.): *Dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság zenei életéből.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973.

[11] Például: József Farkas: *Értelmiség és forradalom – Kultúra, sajtó és irodalom a Magyar Tanácsköztársaságban,* Budapest, Kossuth Könyvkiadó 1984. – Kővágó László: *Internacionalisták a Tanácsköztársaságért.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969.

[12] Fogarassy László: *A Magyar Tanácsköztársaság katonai összeomlása.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 1988. – Hajdu Tibor - Tilkovszky Lóránt (szerkesztők): *Magyarország története 1918-1919. 1919-1945* 8/1. kötet Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. – Ormos Mária: *Padovától Trianonig 1918-1920.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 1983. – Raffay Ernő: *Erdély 1918-1919-ben.* Magvető Könyvkiadó, Budapest. 1987. – Fontos írások jelennek meg a 70. évforduló kapcsán a „Palócföld" című folyóiratban Romsics Ignác, Szakály Sándor, Fogarassy László, Szijj Jolán és Gosztonyi Péter tollából. Palócföld 1989/1.

hangsúlyosan pozitív szemléletmódjának ellenhatásaként a rendszerváltás után a közbeszédben a Tanácsköztársaságot és annak szereplőit kizárólag negatív módon ábrázolták. Persze a történetírásban 1989 után is jelentek meg értékes kiadványok. A legszínvonalasabb összefoglaló jellegű munkák L. Nagy Zsuzsa „Magyarország története 1918-1945”[13] és Romsics Ignác „Magyarország története a XX. században”[14] című könyvei voltak. A forráskiadványok közül kiemelkedik az Ádám Magda és Ormos Mária szerkesztésében megjelent „Francia diplomáciai iratok a Kárpát–medence történetéről 1918-1919”[15] című kötet.

A rendszerváltás után, de főként a kétezres években tanúi lehettünk egyfajta konzervatív, nacionalista – a két világháború közötti terminológiákhoz visszanyúló – történelemszemlélet újjászületésének. Ennek egyik érdekes példája Salamon Konrád könyve, mely már címében is – „Nemzeti önpusztítás 1918-1920”[16] – ezt a szemléletmódot tükrözi. De még a modern, liberálisabb szellemben íródott szakmunkák esetében is időnként felbukkannak olyan a két világháború között divatos kifejezések (gondoljunk csak Szekfű Gyula fentebb említett művére), mint például, hogy a Tanácsköztársaság „a magyar történeti fejlődéstől teljesen idegen”[17] jelenség volt.

A forradalmakkal kapcsolatosan bizonyos médiumokban és egyes politikai irányzatok által generált hisztériák, illetve a közvéleménybe plántált tévhitek ellenhatásaként történészi körökben is felmerült az igény ezen kollektív rögeszmékkel való leszámolásra. Ennek egyik példája Ablonczy Balázs „Trianon-legendák”[18] című könyve. Ebben a szerző igyekszik szembeszállni és tisztázni a trianoni békeszerződéssel, és ehhez kapcsolódóan az 1918-19-es forradalmak eseményeivel, szereplőivel kapcsolatos tévhiteket, félreértéseket, legendákat.

A kevés munka közül, amelyek kifejezetten a Tanácsköztársasággal foglalkoztak Vörös Boldizsár mélyre ható kutatásai emelkednek ki, aki a korabeli forrásokat felhasználva, több írásában is részletesen elemezte a történelmi személyiségeknek, nagy elődöknek, példaképeknek a kommün propagandájában való megjelenítését.[19]

---

[13] L. Nagy Zsuzsa: *Magyarország története 1918-1945.* Multiplex Media, Debrecen. 1995.
[14] Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Osiris Kiadó, Budapest. 2005.
[15] Ádám Magda – Ormos Mária (szerkesztők): *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918-1919.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 1999.
[16] Salamon Konrás: *Nemzeti önpusztítás 1918-1920.* Korona Kiadó, Budapest. 2001.
[17] Gergely Jenő – Izsák Lajos: *A huszadik század története.* Pannonica Kiadó, Budapest. 2000. 36.
[18] Ablonczy Balázs: *Trianon-legendák.* Jaffa Kiadó, Budapest. 2010.
[19] Vörös Boldizsár: *„A múltat végképp eltörölni”? \ Történelmi személyiségek a magyarországi szociáldemokrata és kommunista propagandában 1890-1919.* MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 2004. – Vörös Boldizsár: *Károlyi Mihály tér, Marx-szobrok, fehér ló.* Budapest szimbolikus elfoglalása 1918–1919. *Budapesti Negyed*, 29–30. 2000/3–4. http://epa.oszk.hu/00000/00003/00023/voros.html#23f (Letöltés ideje: 2015. június 21.) – Vörös Boldizsár: *Két rendszer, két halott, két temetés.* Médiakutató 2004 ősz.

Terminológiai kérdések

A Tanácsköztársaság historiográfiájának rövid áttekintése után indokoltnak érezzük néhány olyan fogalom meghatározását, amelyeket munkánkban gyakran használunk. Ezek legfontosabbika a propaganda és ezen belül a politikai propaganda.

A propaganda a latin „propagare" szóból ered, melynek jelentése: „terjeszteni". Jelen dolgozatban a politikai propagandát értjük alatta, melynek célja politikai eszmék, tanok, programok széles körben való elterjesztése, a közvélemény befolyásolása, meggyőzése, támogatásának elnyerése.

A politikai propaganda kezdetei elválaszthatatlanok a mindenkori vezető réteg legitimáló szándékaitól és a politikai nyilvánosság megszületésétől. Az ókorban nagy számban keletkeztek mind képi ábrázolások (szobrok, emlékművek, éremveretek), mind irodalmi művek (dicsőítő versek, dalok), melyek az uralkodó vagy az elitcsoportok melletti kiállásra és az ellenséggel szembeni harcra buzdítottak.[20]

A politikai propaganda fejlődésének útján fontos állomást jelentett a késő középkor és a kora újkor időszaka, amikor egyrészt létrejött egy korábbinál szélesebb világi értelmiségi réteg, másrészt megjelent a könyvnyomtatás. Utóbbinak a röplapok, pamfletek, metszetek és az első újságok révén folyamatosan nőtt a véleményformáló ereje.

A Nagy Francia Forradalom idején a politikai propaganda – főként a forradalom ellenségei számára – a forradalmi eszméket titkos módon, egy központból, tervszerűen terjesztő, veszélyes, összeesküvő tevékenységet jelentett.[21]

A 19. században a politikai propaganda jelentőségének felismerése, elválaszthatatlan volt a társadalom iskolázottabb és politikailag aktív rétegeinek megerősödésétől, valamint a tömegpártok (jellemzően a baloldali, szociáldemokrata pártok) megjelenésétől. Ez utóbbiak számára a politikai propaganda pozitív tartalmat nyert. Nem egy kisebbség titkos tevékenységét, hanem az elnyomott tömegek mozgalmát értették alatta.[22] Ez a tényező a politikai mondanivaló leegyszerűsítését, a tömegek számára való közérthetővé tételét tette

---

http://www.mediakutato.hu/cikk/2004_03_osz/08_ket_rendszer (Letöltés ideje: 2015. december 4.) – Vörös Boldizsár: *Történelmi személyiségek ábrázolása a Magyarországi Tanácsköztársaság hivatalos jellegű anyagaiban.* Budapest, 1997. Kandidátusi értekezés kézirata.

[20] Nagle, D. Brendan – Burstein, Stanley M.: *The Ancient World: Readings in Social and Cultural History.* Pearson Education, 2009. 133.

[21] Ifj. Bertényi Iván: *Az I. világháborús magyarországi propaganda néhány jellegzetességéről.* In: Ifj. Bertényi Iván – Boka László (szerkesztők): *Propaganda az I. világháborúban.* Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2016. 9-10.

[22] Uo. 10.

szükségessé. Ezért a politikai propaganda gyorsan beépítette eszközrendszerébe a technikai fejlődés által rendelkezésre álló új eszközöket (tömegsajtó, plakát).

Eme eszközök egy része a 19. században dinamikus fejlődésnek induló kereskedelmi reklámok eszköztárából került át a politikai propagandába. Ez nem csak a különböző formátumokra vonatkozik (plakát, szórólap), hanem a meggyőzés módszertanára is. A 19. század végének, 20. század elejének reklámstratégiáira már nem a korábbi időszakok száraz információközlése volt a jellemző, hanem a rámenősség. A szövegekben a figyelemfelkeltő, jelszószerű megfogalmazások, a képeken az alakoknak a termékekkel való valamilyen akciós viszonyba kerülése volt megfigyelhető. A reklámok érvelő jellegűek voltak és a figyelem az adott termék ama különleges tulajdonságaira irányult, amelyek kiemelték azt a többi hasonló árucikk közül. Ebben az időszakban előfordult az adott termék pozitív tulajdonságainak túlzott felnagyítása, vagy/és a versenytársak negatív színben való feltüntetése is.[23] Ezek a módszerek a politikai propagandába is gyorsan beépültek.

Ugyanakkor a különböző országok politikai elitjei tudatosan tartották távol a tömegeket a politikától – például a meglehetősen korlátozott választójogi rendszerek fenntartásával –, így a politikai (tömeg)propaganda periférikus területen maradt.

A fordulatot az első világháború hozta el, mely a modern politikai propaganda fejlődésének nagyon fontos állomása volt. Az első világméretű háborúban – melyet állampolgárok tömegeinek frontra vezénylése, a rendkívül súlyos harctéri veszteségek és a hátország létrejötte jellemzett – mindkét katonai tömb fontos feladatnak tartotta a katonák és civilek meggyőzését.[24] Vagyis a politikai tömegpropaganda hivatalos, állami szintre emelkedett. Az első világháborús propaganda azonban még „csak" egy konkrét cél – nevezetesen a háborús mozgósítás – és nem egy politikai eszme, ideológia elterjesztésére irányult. Ugyanakkor az első nagy világégés időszaka alatt alakultak ki azok a működési mechanizmusok, amiket aztán később sikerrel tudtak alkalmazni.[25] Sőt a történelemben ekkor fordult elő először, hogy a különböző médiumok koordinációjára a propaganda szempontjából önálló hatóságokat hoztak létre. (Ez például az Osztrák-Magyar Monarchiában a Császári és

[23] http://people.inf.elte.hu/maarabi/bead.htm (Letöltés ideje: 2016. 04. 28.)
[24] Wachtell, Cynthia: *Representations of German Soldiers in American World War I Literature.* In: Schneider, Thomas F.: *"Huns" vs. "Corned beef": representations of the other in American and German literature and film on World War I.* V&R unipress, 2007. 65.
[25] Bödők Gergely: *Intézményesített veszteség – Revíziós propaganda a két világháború között.* Mandiner blog, http://mandiner.blog.hu/2015/10/22/intezmenyesitett_veszteseg_revizios_propaganda_a_ket_vilaghaboru_kozott (Letöltés ideje: 2016. 02. 08.)

Királyi Sajtóhadiszállás keretein belül működő propagandacsoport volt.)[26] Eme tényezők eredményeként az első világégésnek a politikai propaganda szempontjából is messzeható következményei voltak. A háborúban részt vett államok felismerték a propaganda jelentőségét. Ezt követően a politikai vezetők már nem valamiféle perifériku s jelentőségű kérdésként, hanem a modern tömegtársadalmak szempontjából kulcsfontosságú tényezőként számoltak a propagandával.[27]

A fenti fejlődési vonal eredményeként az 1910-es évek végére már rendelkezésre álltak mindazok a feltételek, amelyek lehetővé tették a modern politikai tömegpropaganda megvalósulását. A tömegek politikai aktivizálódása, és aktivizálhatósága; a propaganda-tevékenység intézményesülése és specializálódása; a közvélemény befolyásolására, manipulálására alkalmas eszközök (sajtó, plakát, röpirat, film) és módszerek rendelkezésre állása; a tömegeket megmozgató események (sztrájkok, gyűlések, és más propaganda célzatú rendezvények) megjelenése. Ezek voltak azok a legfőbb elemek, melyek együttes és tudatos alkalmazása – kiegészülve egy a tömegek mozgósítására alkalmas ideológiával – a hatékony tömegpropaganda alapjait jelenthették. A kommunizmus tulajdonképpen ezeket az elemeket használta fel és foglalta egy egységes rendszerbe, mely lehetővé tette, hogy az élet szinte minden területére kiterjessze ezt a tevékenységet, ezzel megteremtve a modern politikai propagandát.

Ez utóbbi kijelentés szükségessé teszi, hogy röviden bemutassuk a modern politikai propaganda legfőbb jellemzőit. Ennek a kérdéskörnek az értelmezésére többféle megközelítés létezik,[28] de a legátfogóbb jellemzést, mely mindmáig meghatározó erővel bír a propagandakutatás területén, Jacques Ellul adta 1962-es „Propagandes" című könyvében. Ellul szerint a modern propaganda a következő jellegzetességekkel bír:[29]

1. Egyszerre fordul az egyénhez és a tömeghez. A propaganda nem fordulhat csak az egyénhez, mert nagyon sokáig tart egyenként meggyőzni az embereket, és komolyabb pszichés ellenállásba is ütközne. Ugyanakkor az olyan propaganda, amely csak a tömeghez fordulna, hatástalannak bizonyulna, már csak azért is, mert az emberek nem hajlandók

[26] Paál Vince: *Az Osztrák-Magyar Monarchia és a propaganda az első világháborúba* . Médiatudományi Intézet, http://mtmi.hu/cikk/603/Az_OsztrakMagyar_Monarchia_es_a_propaganda_az_elso_vilaghaboruban_I (Letöltés ideje: 2016. 02. 08.)
[27] Ifj. Bertényi Iván: *Az I. világháborús magyarországi propaganda néhány jellegzetességéről.* i.m. 16.
[28] Lásd erről részletesen: Kiss Balázs: *Missziótól a marketingig.* Médiakutató, 2006 tavasz. http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_01_tavasz/01_missziotol_marketingig (Letöltés ideje: 2016. 04. 28.)
[29] Kiss Balázs hivatkozott írásában részletesen ismerteti Ellul téziseit. A következőkben ezt változatlan formában közöljük. Kiss Balázs: *Missziótól a marketingig.* i.m.

magukra csak mint a tömeg tagjára tekinteni. A propaganda tehát mint valamely csoport tagjához fordul az egyénhez, s a tömeget is mindig mint egyének halmazát közelíti meg.

2. A propaganda következő tulajdonsága, hogy totálisnak kell lennie.

- A propagandistának az összes rendelkezésére álló eszközt alkalmaznia kell, nem csupán egy-egy eszközt mintegy véletlenszerűen. Mindegyik eszköz másképpen hat, más oldalról dolgozza meg a közönséget.
- Az eszközök tehát komplementerek. Ugyanazt a témát meg kell jeleníteni az összes eszközön keresztül, mert így a befogadó többször is találkozik ugyanazzal, de minden alkalommal másképpen. Ily módon az egyénnek sem az érzelmi, sem a racionális fakultása nem marad megszólítatlanul.
- A propaganda nem tűr meg ellentmondást; amennyiben mégis van ellenállás vele szemben, akkor megtesz mindent azért, hogy az ellenfelet integrálja. Ennek legfényesebb példái a szovjet kirakatperek, amelyekben maga az ellenség vall saját maga ellen.
- A propaganda további totalitárius vonása, hogy időben bontakozik ki, a propagandistának nagyon pontosan végig kell gondolnia az egyes lépéseknek, a kampány egyes szakaszainak, fordulópontjainak időzítését.
- Ugyanakkor az egyes eszközöket egymással kölcsönhatásban kell alkalmazni. Nem szabad beérni a tömegkommunikációs médiumokkal; van, hogy egy amnesztia, egy tudományos konferencia is jót tesz, esetleg nélkülözhetetlen a propaganda számára.
- Hasonlóképpen tévedés azt gondolni, hogy az oktatás ellentétes a propagandával, hogy az oktatásból olyan tudáshoz juthatunk, amely megvéd a propaganda hazugságaival szemben. A dolog inkább fordítva van. Az iskola érdekessége az, hogy ott a diák úgy válik konform tagjává a társadalomnak, hogy nem a hatóság neveli, hanem a saját osztálytársai.
- De a propaganda igénybe veszi a szépirodalmat és a történetírást is. Ellul példája a szovjet történelemátírás mellett nem más, mint a 19. századi demokratikus, liberális, republikánus propaganda, amely annektálta a görög demokráciát, a római köztársaságot, a középkori közösségeket, a reneszánszt és a reformációt, mindegyiket a saját előtörténetévé írta át.

3. A propaganda harmadik fontos és nélkülözhetetlen tulajdonsága, hogy folyamatosnak és tartósnak kell lennie.

- A propagandának sajátos zárt világban kell tartania az egyént, nem szabad tehát olyan szüneteket tartania, amelyek az egyént elgondolkodtathatják, esetleg képessé teszik arra, hogy mintegy kívülről reflektáljon a propagandára.
- Ez a folytonosság azért is fontos, mert az ismétlés lényegi hatáseleme a propagandának. Az üzenet úgy ivódik be, ha állandóan ismételgetjük.
- Következésképpen a propaganda nem egyszeri lökésekkel dolgozik, hanem impulzusokkal, sorozatos ütésekkel, nehogy a hatás elhaljon.

A Magyarországi Tanácsköztársaság propagandájának elemzése arra a kérdésre is választ adhat, hogy az mennyire felelt meg a fenti kritériumoknak, vagyis mennyire tekinthető a modern politikai propaganda egyik példájának.

A politikai propagandához szorosan kapcsolódik a propagandista fogalma. Ezt a legszélesebb értelemben, mintegy összefoglaló névként alkalmazzuk. Vagyis a későbbiekben minden olyan személyt propagandistának nevezünk, akik valamilyen formában – motivációjuktól függetlenül – tevőlegesen részt vettek a Magyarországi Tanácsköztársaság propagandájához kapcsolódó tevékenységben. Azt azonban hangsúlyozzuk, hogy eme személyek jelentős része az adott időszakban nem definiálta magát propagandistának, sőt valószínűleg sokakban ez így meg sem fogalmazódott. Tevékenységük jellege, intenzitása, és motivációi is nagy eltéréseket mutattak. Éppen ezért a propagandista kifejezést nem pejoratív, megbélyegző célzattal használjuk, hanem csupán olyan összefoglaló névként alkalmazzuk, amely a legtömörebben fejezi ki azt a – sokféle összetevőkből álló – tevékenységet, amelyet ezek a személyek a propagandával kapcsolatban végeztek

Az agitáció kifejezés alatt a politikai agitációt értjük. Ennek lényege, hogy valamilyen cselekvésre akarja rávenni a célközönségét. Vagyis a politikai agitáció politikai eszmék, ideológiák, programok nyílt és közvetlen hirdetése, terjesztése egy közösség vagy csoport mozgósítása céljából. Tehát az agitáció a politikai propaganda egyik eszköze.

Az agitátor kifejezés alatt az adott időszakban a politikai nézeteket főként szóbeli úton terjesztő személyt értettek. A szóbeli meggyőzéshez kapcsolódhatott egyéb aktív cselekvés is: például propaganda-anyagok terjesztése, tömegmegmozdulások (gyűlés, tiltakozás, sztrájk) szervezése. Eme személyek tisztában voltak az általuk végzett tevékenység jellegével és tudatosan vállalták a Tanácsköztársaság eszméinek propagálását. Vagyis az agitátorok a

propagandisták egy szűkebb csoportját jelentették. (Tehát minden agitátor propagandista volt, de nem minden propagandista volt agitátor.)

Forrásbázis

Mivel – jellegéből adódóan – a téma meglehetősen összetett, ezért a kutatás során is szükségessé vált többféle forrás áttanulmányozása. Ebből következően – a szakirodalmak átvizsgálása mellett – több levéltári, múzeumi, könyvtári anyagban, gyűjteményben, archívumban folytattunk kutatást.

A Tanácsköztársaság propagandájának szervezeti felépítését a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának archívumában található „Tanácsköztársaság Történeti Adatait Gyűjtő Országos Bizottság" anyagai alapján állítottuk össze. A külső propagandával kapcsolatban a hivatkozott szakirodalmak szolgáltak sok értékes információval.

A személyekkel kapcsolatos kutatás volt a legösszetettebb és egyben a legidőigényesebb feladat. A személyes adatok felderítéséhez szükséges volt a különböző lexikonok, életrajzok, önéletrajzok átvizsgálásán túl a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának születési-, házassági-, és halotti-anyakönyveiben, a Familysearch internetes adatbázisban, valamint Budapest Főváros Levéltár egyes anyagaiban (Budapesti Királyi Ügyészség iratai 1919-1922, Budapesti Királyi Büntetőtörvényszéki Fogház iratai, Fogolytörzskönyvek 1919-1922) történő vizsgálódás. A személyes motivációkra vonatkozóan elsősorban a megjelent visszaemlékezésekre, naplókra, önéletrajzokra, életrajzokra támaszkodtunk. Sajnos idő hiányában nem került sor a Politikatörténeti Intézet Levéltárának Személyi Gyűjteményében történő kutatásra, mely tovább árnyalhatta volna a személyekkel kapcsolatos problémakört. Ezt a hiányt a jövőben, a téma további kutatásai során szándékunkban áll pótolni.

A propaganda-anyagok vizsgálatához a felhasznált szakirodalmakon kívül kutatást végeztünk az Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kisnyomtatványtárában, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményében, az ELTE Egyetemi Könyvtár Párttörténeti Gyűjteményében, a Kiscelli Múzeum Plakátgyűjteményében, a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtárában, a Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet Filmarchívumában és online filmhíradó archívumában, a Magyar Digitális Képkönyvtárban, valamint az Arcanum Digitális Tudománytár adatbázisában.

* * *

Köszönettel első helyen témavezetőmnek, Romsics Ignácnak tartozom, akihez bármikor fordulhattam, mindig kész volt tanácsokkal ellátni, és türelemmel viseltetett lassú előrehaladásom iránt. Hálával tartozom Vörös Boldizsárnak, aki beszélgetéseink során sok hasznos javaslattal és észrevétellel járult hozzá munkámhoz. Hely hiányában nem tüntethetem fel mindazon tanáraimnak, csoporttársaimnak, és történész kollégáknak a nevét, akik dolgozatom elkészítésében segítségemre voltak akár újabb ötletek megfogalmazásában, akár konkrét kérdések megválaszolásában. Olvasmányaim mellett szinte mindent tőlük tanultam, így munkájuk eredménye ebben a dolgozatban is benne foglaltatik. A disszertációban ennek ellenére előforduló hibákért a felelősség nem őket, hanem csak és kizárólag engem terhel.

Köszönettel tartozom szüleimnek, amiért lehetővé tették, hogy ezen az úton elinduljak, és a korábbi foglalkozásomat egy igazi hivatásra cserélhessem. A legnagyobb hála feleségemet illeti, akinek kezdetektől való bíztatása, türelme és önzetlen szeretete nélkül ez a disszertáció nem jöhetett volna létre.

1. A propaganda-tevékenység szervezeti felépítése

A propaganda mindig valamely cél – jelen esetben politikai cél – elérésének az egyik eszköze. Ezért a szervezeti felépítés megértéséhez célszerű röviden áttekintenünk, hogy mik voltak a tanácskormány politikai céljai.

Egyrészt volt egy külpolitikai célkitűzés. Ez a világforradalom továbbterjesztése, vagyis a szomszédos államok forradalmasítása volt, különös tekintettel Ausztriára. Ezt éppen Kun Béla fejtette ki a legvilágosabban, mikor 1919. április 19-én a Budapesti Munkás- és Katonatanács ülésén megtartott beszédében kijelentette, hogy a kommunista vezetők "a magyarországi Tanácsköztársaság sorsát a nemzetközi proletárforradalomra" alapították.[30] Ennek megvalósításában a tanácskormány tagjai Magyarországnak is aktív szerepet szántak.

A belpolitikai célkitűzések tekintetében meg kell különböztetnünk rövid távú és hosszú távú célokat. A rövid távú feladatok a belső rend megszilárdítása, a tömegbázis megteremtése (az új társadalmi rendszer felépítéséhez), és a hadseregszervezés voltak. A hosszú távú cél a gazdasági-, társadalmi- és politikai rendszer megváltoztatása (magántulajdon helyett közösségi tulajdon létrehozása, teljes jogi és gazdasági egyenlőség megvalósítása, többpártrendszer megszüntetése, a „dolgozók uralmának" megvalósítása), és ezzel összefüggésben a társadalom átnevelése, a szocialista-kommunista embertípus megteremtése volt.

Ezeknek a politikai célkitűzéseknek megfelelően tagolódott a Tanácsköztársaság propagandájának intézményi háttere is a külső-, és a belső propagandával foglalkozó szervezetekre.

1.1. A külső propaganda – a Szocializmus Nemzetközi Propagandája

A külső propaganda legfontosabb szerve a Szocializmus Nemzetközi Propagandája (röviden: SZNP) elnevezést viselő intézmény volt. Ez kezdetben a Külügyi Népbiztosság egyik osztályaként működött, majd önálló szervezetté vált, de – ha lehet hinni a beszámolóknak – mindvégig a népbiztosság, illetve személyesen Kun Béla ellenőrzése alatt állott.[31] Az intézményt Pór Ernő, az orosz és a magyar kommunista párt egyik alapítója

[30] Népszava, 1919. április 20. 7.
[31] Balogh József: *A propaganda.* In: Gratz Gusztáv (szerk.): *A bolsevizmus Magyarországon.* Budapest, Franklin Társulat, 1921. 49.

irányította, mellette vezető beosztásban dolgozott még Duczynska Ilona, a Galilei-kör egyik prominens tagja és dr. Mérő Gyula ügyvéd. A szervezetet nemzetek szerint tagolták, legfőbb céljuk a forradalmi szellem szomszédos országok irányába történő tovább terjesztése volt. Az SZNP tevékenysége széles spektrumon mozgott. Feladataik közé tartozott a szomszédos államokba és a demarkációs vonalakon álló ellenséges hadseregekhez küldendő agitátorok, ügynökök beszervezése, azok pénzzel, eszközökkel, szóróanyagokkal, instrukciókkal való ellátása; de foglalkoztak külföldi útlevelek, vízumok, nyílt parancsok hamisításával is. Az agitátorokat úgy válogatták össze, hogy ki-ki a neki legmegfelelőbb társadalmi közegben fejthesse ki tevékenységét. Így munkást küldtek a gyárközpontokba, katonát a demarkációs vonalakon álló ellenséges hadseregekhez, „intellektuellt" a külföldi városok értelmiségéhez.[32] Az agitátorok megbízatása is nagy változékonyságot mutatott. Így például a külföldön, vagy a demarkációs vonalakon való röpirat osztogatás vagy szóbeli agitáció típusú feladatoktól a szomszédos államok baloldali politikai vezetőinek megnyerésén és sztrájkok szervezésén keresztül egészen a fegyveres felkelés kirobbantásáig. Ez utóbbira Ausztria a példa. Ebben az esetben mentek el a legmesszebbre, hiszen a szokásos propagandaeszközök mellett Bécsben még fegyveres felkelést is megpróbáltak kirobbantani a kommunista hatalomátvétel érdekében[33]. (Az akció legfőbb szervezője dr. Bettelheim Ernő ügyvéd, a KMP egyik alapító tagja volt[34].) Ez azonban már túlmutat a propagandán és inkább titkosszolgálati jellegű tevékenységnek nevezhető.

A propagandatevékenységhez szükséges emberek beszervezése többféle módon történt. Legtöbbször a Magyarországon rekedt idegen nemzetiségű katonákból, hadifoglyokból, illetve a magyarországi nemzetiségek tagjaiból verbuválták a propagandistákat. A másik módszer az volt mikor célzottan azzal a feladattak küldtek ki a megszállt részekre agitátorokat, hogy az adott területről szervezzenek be más nemzetiségű személyeket. Olyanokat, akik hajlandóak voltak Budapestre utazni „a tanácsrendszer eredményeinek közvetlen megismerésére", majd instrukciókkal és propaganda-anyagokkal gazdagabban visszatérni és az adott területen agitációs tevékenységet kifejteni.[35] De tudunk olyanról is

[32] Uo. 49-50.
[33] Gábor Sándorné*: Ausztria és a Magyarországi Tanácsköztársaság.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969. 154-174. – Hajdu Tibor: *A Magyarországi Tanácsköztársaság.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1969. 273.
[34] Gábor Sándorné: *Ausztria és a Magyarországi Tanácsköztársaság.* i. m. 155-157. – Hajdu Tibor: *A Magyarországi Tanácsköztársaság.* i. m. 273. – Balogh József*: A propaganda* i. m. 51.
[35] Ilyen módon szervezték be például Traian Novacot, a Bánáti Szociáldemokrata Párt román szekciója sajtószervének, az „Înainte" című újságnak a szerkesztőjét. Kővágó László (szerk.): *Román internacionalisták a Magyarországi Tanácsköztársaságért.\Dokumentumok, visszaemlékezések.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1986. 85-89. – Egy beszámoló szerint a francia gyarmati hadsereg tagjai közül is sikerült ilyen módon agitátorokat beszervezni. Balogh József: *A propaganda* i. m. 51.

mikor a szomszédos államok szocialista mozgalmának vezetőit keresték meg magyar küldöttek a Tanácsköztársaság támogatása és eszméinek terjesztése céljából.[36]

A Szocializmus Nemzetközi Propagandájának tevékenységéhez szorosan kapcsolódott a nem magyar forradalmárokat és szervezeteiket egységes keretbe foglaló szövetség: a Magyarországi Internacionalisták Szocialista-Kommunista Föderációja (röviden: Föderáció). Ez a szervezet kettős funkciót töltött be. Egyrészt a Föderáció segítségével próbálták a Magyarországon élő vagy ideiglenesen itt tartózkodó más nemzetiségű személyeket megnyerni a kommün eszméinek, másrészt az ellenséges hadseregekhez küldendő agitátorok beszervezése, illetve a külföldre irányuló propaganda jelentős része is ezen a szervezeten keresztül valósult meg. A Föderáció élén egy háromtagú vezetőség állt, melynek tagjai Bernhard Quartin, dr. Fanta Róbert és Schwartz Richárd elnök voltak. Ennek a vezetőségnek azonban inkább csak reprezentatív szerepe volt és a tényleges irányítás Pór Ernő – mint "nemzetközi titkár" – kezében volt.[37] A Föderáció szervezeti felépítésére – hasonlóan az SZNP-hez – a nemzetek szerinti tagolás volt a jellemző, egységes programja vagy szervezeti szabályzata azonban nem volt. A Föderációt 15 nemzeti csoport alkotta: délszláv (vagy jugoszláv), csehszlovák[38], német, román, szlovén, orosz, ukrán, lengyel, olasz, francia, bolgár, muzulmán (ez elsősorban a török és albán nemzetiségű személyeket tömörítette), zsidó, székely, és a kárpátukrán területről származók úgynevezett Hegyvidéki Szocialista Pártja. Tehát a Föderáció tulajdonképpen nem egységes szervezet, hanem különböző nemzetiségű, feladataikat nemzetiségi sajátosságaik követelményei szerint végző szekciók laza szövetsége volt. A szekciók többnyire kétféle elnevezést használtak. Egyrészt a Magyarországi Internacionalista Szocialista-Kommunista Föderáció orosz, német, román stb. szekciójának vagy – amennyiben az illető országban még nem alakult meg a kommunista párt – a Magyarországi Cseh Kommunista Párt, Magyarországi Lengyel Kommunista Párt stb. nevet használták.[39] Az egyes nemzeti csoportok vezetői közül az alábbi személyek ismertek:

- bolgár csoport: F. Kisev, Nikola Gramovski,
- csehszlovák csoport: Antonin Janoušek**,** Sluka Jozef, **S**tefan Mokráň, Jan Vrba,

[36] Így például megkeresték Gheorge Cristescut is bukaresti otthonában, aki ekkor a román munkásmozgalom egyik vezetője volt. A megkeresés sikeres volt és Cristescu több román elvtársával együtt erőteljes propagandát fejtett ki a Magyarországi Tanácsköztársaság támogatása érdekében. *Román internacionalisták a Magyarországi Tanácsköztársaságért* i.m. 59-63.

[37] Kővágó László: *Internacionalisták a Tanácsköztársaságért.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1969. 51-52.

[38] Eleinte külön szlovák és külön cseh szekció működött, de még az 1919 áprilisában történt egyesülésük után is előfordult, hogy külön tevékenykedtek. Győrffy Sándor - Pavol Kanis. (szerkesztők): *1919 a szocialista világforradalom útján. Magyar Tanácsköztársaság - Szlovák Tanácsköztársaság.* Európa Könyvkiadó - Tatran Könyvkiadó, 1981. 86.

[39] Kővágó László*: Internacionalisták a Tanácsköztársaságért.* i.m. 50-53.

- délszláv (vagy jugoszláv) csoport: Svetozar Mošorinski, Ivan Matuzović, Lazar Vukičević,
- francia csoport: Eugen Weisz, J. Volnay, Fernand Belfie,
- kárpátukrán: Neumann József,
- lengyel csoport: Józef Rothstadt-Krasny, Edmund Semil,
- muzulmán (vagy keleti) csoport: Bekir Szidkijoldas, Szemik Rüsztem, Bachir,
- olasz csoport: Zoraldo Frattini, Odino Morgari, Colombó Menghi,
- orosz csoport: Jakov Alekszandrovics Bermann, Mihail Svartyin, Vlagyimir Bogdanovics Jusztusz.
- román csoport: Henri Cagan, Mihai Guiu,
- szlovén csoport: Tkalecz Vilmos, Pusztay József, Füleky József,
- ukrán csoport: Jacob Grünberg,
- zsidó csoport: Weiss Ignác.

A szekciók tevékenysége három területre terjedt ki:

1. Politikai nevelő, szervező és agitációs munkát végeztek saját tömegeik körében a Tanácsköztársaság területén.

2. A határon túl és a demarkációs vonalakon, saját nyelvterületükön népszerűsítették a Tanácsköztársaságot és annak céljait, valamint ezekben a térségekben is igyekeztek előkészíteni a kommunista forradalmat.

3. A Tanácsköztársaság védelmének elősegítése érdekében mindegyik szekció fontos feladatának tekintette, hogy a saját népcsoportjából a Vörös Hadsereg nemzetközi ezredeibe létszámának megfelelő alegységet szervezzen.[40]

Bár a szekciók legfőbb feladata a határon túli agitációs tevékenység volt, de a Tanácsköztársaság létét folyamatosan fenyegető külső katonai támadások miatt fokozatosan a hadseregtoborzás és a Vörös Hadsereg internacionalista alakulatainak szervezése került előtérbe.

A Föderáció legtöbb nemzeti szekciójának saját nyelvű újságja is megjelent. Ezek a következők voltak:

- bolgár csoport: Cherveno Zname,
- cseh csoport: Armáda Proletářů,
- délszláv (vagy jugoszláv) csoport: Crvena Zastava,
- francia csoport: La Troisième Internationale,

[40] Uo. 55-56.

- kárpátukrán (ruszin) csoport: Ruszka Pravda,
- lengyel csoport: Czerwona Gazeta,
- német csoport: Volksstimme,
- olasz csoport: La Gazetta Rossa,
- orosz csoport: Pravda,
- román csoport: Glasul popurului, majd március végétől Revoluţia Socială,
- székely csoport: Székelyföld.
- szlovák csoport: Červené Noviny,
- szlovén csoport: Novine,
- ukrán csoport: Chervona Ukraina,
- zsidó csoport: Der Kampf,

Ezeket a sajtótermékeket nem csak a magyar fennhatóság alatt álló területen tartózkodó más nemzetiségű személyeknek szánták, hanem igyekeztek a megszállt területek és a szomszédos államok lakosságához is eljuttatni.[41] A sajtóanyagokon kívül nagy számban jelentek meg röpiratok[42] és jóval kisebb arányban plakátok[43] is, nem csak a Föderációt alkotó nemzeti szekciók nyelvén, hanem más idegen nyelveken is (így például angolul, arabul, eszperantóul). Az egyes nemzeti csoportok képviselői rendszerint megjelentek a Tanácsköztársaság különböző tömegrendezvényein, illetve önálló gyűléseket is szerveztek.[44] Valószínűleg agitátorképzés is folyt az egyes szekciókban, legalábbis erre utal a „Népszava" egyik júliusi írása, mely egy német agitátorképző tanfolyam indításáról adott tájékoztatást.[45]

Sajnos arra nézve nagyon kevés információ áll a rendelkezésünkre, hogy a Szocializmus Nemzetközi Propagandája és a Magyarországi Internacionalisták Szocialista-Kommunista Föderációja szervezetileg hogyan kapcsolódott, illetve kapcsolódott-e egyáltalán egymáshoz. Az a tény, hogy mindkét szervezet irányítója Pór Ernő volt, illetve, hogy mindkettő ugyanúgy

[41] *Román internacionalisták a Magyarországi Tanácsköztársaságért*. i.m. 36-39.
[42] „A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai" című kiadvány szerkesztői a magyarországi nemzetiségek nyelvén megjelent röpiratok közül 61 db német, 61 db szlovák, 41 db szerb, 36 db román, 33 db horvát, 5 db szlovén, 2 db vend és 1 db ruszin nyelvűt gyűjtöttek össze. Tiszay Andor (szerk.): *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai.\ Bibliográfia és dokumentumgyűjtemény*. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 1959. 293-294.
[43] „A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Tanácsköztársaság Gyűjteményei – Plakátok" című kiadványban 3 francia, 2 német, 2 orosz, 2 szlovák, és 1 lengyel nyelvű plakát szerepel.
[44] Például a csehszlovák szekció Budapesten rendszeresen tartott politikai gyűléseket, sőt április 2-án nagyszabású tömeggyűlésre is sor került. A délszláv szekció Budapesten és vidéken – elsősorban a fővároshoz közelebb eső délszlávok által is lakott községekben – több népgyűlést is tartott. A román szekció április 27-én tartott a román támadás elleni tiltakozógyűlést. Az 1919. június 8-9-én megtartott német országos pártgyűlésen a titkári jelentés arról számolt be, hogy a német szekció a forradalom kitörése óta 650 népgyűlést és 224 előadást tartott országszerte. Kővágó László: *Internacionalisták a Tanácsköztársaságért.* i.m. 68., 83., 101., 111.
[45] *Német agitátorképző tanfolyam.* (Pártügyek rovat) Népszava, 1919. július 26. 7.

nemzeti csoportokra tagolódott, valamint hogy a Föderáció szekcióinak propaganda tevékenységét jelentős részben a Szocializmus Nemzetközi Propagandája finanszírozta, arra utalhat, hogy a Föderáció szervezetileg is szorosan kapcsolódott az SZNP-hez, és teljes mértékben annak irányítása alatt működött. Ugyanakkor egy 1919. június 10-én kelt, a Föderáció titkársága nevében és a szekciók képviselőinek aláírásával ellátott, a Magyarországi Szocialista Párt titkárságához intézett levélben a következők olvashatók:

„A Föderáció minden frakciójának nevében szükségesnek tartjuk, hogy frakcióink további munkáját illető álláspontunkat a Párttitkársággal az alábbiakban közöljük:

Mi a Magyarországi Szocialista Párt tagjainak tekintjük magunkat, és abban látjuk feladatunkat, hogy a párthatározatokat a nem magyar nyelvű elvtársak között végrehajtsuk. Ezt a munkát mi főképpen a Magyarországi Tanácsköztársaság határain túl fekvő területeken akarjuk végezni. […] Miután a csoportok maguk ezt kevés esetben tudnák a legjobb módon megvalósítani, szükségesnek tartjuk erre a célra bizottságokat alakítani és fenntartani, miközben a pártnak az egyes csoportok tevékenysége fölötti ellenőrzését magától értetődőnek kell tekinteni. […] Valamennyi bizottságot egyesíteni kell, mégpedig a Külföldi Kommunisták Föderációjába, hogy az agitációs és propagandamunka egységes elvi irányítás alatt folyjon."[46]

Ez a levél azt látszik alátámasztani, hogy a Föderáció egyes csoportjai önállóan és többnyire egymástól is függetlenül tevékenykedtek, és a hatékonyabb propagandamunka érdekében kezdeményezték a szervezet irányításának központosítását, és az egyes csoportok tevékenységének egységes koordinálását. Vagyis ez arra utalhat, hogy bár nemzeti szekciói folyamatosan kapcsolatban voltak az SZNP-vel, mely nyilván befolyást is gyakorolt tevékenységükre, de a Föderáció szervezetileg önállóan működött.

1.2. A belső propaganda – a Szocializmus Állami Propagandája

A belső propaganda legfőbb szervének tulajdonképpen magát a Közoktatásügyi Népbiztosságot tekinthetjük, hiszen a propaganda hosszú távú céljait – vagyis a tömegek átnevelését, a szocialista-kommunista embertípus megteremtését – ez a szerv lett volna hivatott megvalósítani. (A közoktatásügyi népbiztosi posztot a Tanácsköztársaság fennállása alatt többen is betöltötték, akik közül ketten – Szabados Sándor, az MSZDP, majd 1918-tól a KMP tagja, és Szamuely Tibor az oroszországi magyar hadifoglyok kommunista csoportjának

[46] A teljes levelet közli: Ljudmilla Csizsova – Józsa Antal (szerkesztők): *Orosz internacionalisták a Magyar Tanácsköztársaságért.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1973. 249-250.

politikai megbízottja, majd 1919 elejétől a KMP Központi Bizottságának tagja – közvetlenül a propagandacsoportnál is funkcióban voltak. A többi közoktatásügyi népbiztos a következő volt: Kunfi Zsigmond szociáldemokrata vezető, Lukács György filozófus, Pogány József baloldali szociáldemokrata, majd kommunista vezető.) A tanácskormány vezetői a kisgyermekkortól a felnőttkorig, tehát az óvodától és az alapfokú iskoláktól kezdve a középfokú oktatáson keresztül a felsőfokú intézményekig célzottan az adott korosztálynak és intézménynek megfelelő szocialista-kommunista ideológiai nevelést terveztek bevezetni. A cél az lett volna, hogy a tanulmányok végeztével ideológiailag és politikailag elkötelezett emberek kerüljenek ki az iskolapadokból.[47] Mivel azonban az idő rövidsége miatt ezeknek a terveknek a megvalósítására nem került sor, így jelen munkában részletesebben csak a közvetlen (rövid távú célok elérése érdekében kifejtett) propaganda-tevékenységet szervező csoportot kívánjuk bemutatni.

Ez a Közoktatásügyi Népbiztosság VII. csoportja, azaz a Szocializmus Állami Propagandája (röviden: SZÁP) elnevezésű szervezet volt, mely Szabados Sándor vezetése alatt állt. Szabados mellett tevékenykedett titkárként Törs Tibor újságíró, valamint előadó beosztásban Lányi Ernő ügyvéd, zeneszerző, Bakonyi György újságíró és dr. Bernáth Árvéd ügyvéd. Az említett személyeken kívül még 5 fő alkalmazott volt a csoportvezető mellé beosztva. Szabadosnak és a mellette dolgozó apparátusnak a legfőbb feladata a propaganda csoport egyes osztályainak koordinálása, működésük ellenőrzése, irányítása volt.

A SZÁP ügybeosztása fennállása alatt többször is módosult, ezért az alábbiakban először a csoport megalakulásakor létrejött ügybeosztást, majd a bukáskor fennálló állapotot adtuk meg.

1919. április 5.
A Szocializmus Állami Propagandája[48]

1. Tudományos és Népszerű propaganda
2. Munkásfőiskola
3. Továbbképző tanfolyamok
4. Ifjúmunkás propaganda

1919. augusztus 1.
Szocializmus Állami Propagandája[49]

1. Tudományos és Népszerű propaganda ügyosztály

[47] Az oktatásügyi elképzelésekről: József Farkas: *Értelmiség és forradalom. \ Kultúra, sajtó és irodalom a Magyar Tanácsköztársaságban.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1984. 50-54.
[48] Vörös Újság, 1919. április 5. 8.
[49] *Jelentés dr. Szabados Sándor volt népbiztos és közoktatásügyi csoportvezető működéséről.* Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (továbbiakban: MNL-OL) K 46-605.f.-II/5. - Tanácsköztársaság Történeti Adatait Gyűjtő Országos Bizottság (továbbiakban TAGYOB) 5. lap

2. Hadsereg-propaganda ügyosztály
3. Továbbképző tanfolyamok
4. Ifjúmunkás propaganda ügyosztály
5. A „Munka” című kőnyomatos lap szerkesztősége

1.2.1. Tudományos és Népszerű propaganda ügyosztály[50]

A Tudományos és Népszerű propaganda-osztály közvetlen elődjének a Károlyi-kormányzat alatt felálló Országos Propaganda Bizottság (röviden OPB) tekinthető. Kunfi Zsigmond indítványozta 1918 novemberének első napjaiban, hogy hozzanak létre egy országos hatáskörű propagandaszervezetet, amelynek tagjai vidéken tájékoztatnák az eseményekről a köznépet. Ennek eredményeként jött létre november 10-én az OPB. A Nemzeti Tanács november 18-i ülésén az OPB-t hivatalosan saját szervének ismerte el. A Nemzetiségi Minisztérium is szoros kapcsolatot tartott fenn a szervezettel, sőt a nemzetiségi propaganda túlnyomóan ezen keresztül valósult meg, ez volt az OPB tevékenységének egyik legfontosabb része. Az Országos Propaganda Bizottság irányító központja Budapesten volt, de külön központok működtek a Dunántúlon, Erdélyben, az Alföldön és Felvidéken. Ez utóbbiak állandó összeköttetésben voltak a fővárosi intézménnyel, innen kapták utasításaikat, a terjesztésre szánt sajtó- és röpiratanyagokat, de az agitációt saját hatáskörükben és saját embereikkel végezték. A szervezet feladata volt egyfelől a köztársasági, polgári demokratikus eszmék népszerűsítése; a nép megnyugtatása, felvilágosítása, a termelő munkához való visszatérítése; a magyarországi nemzetiségek, és a külföld megnyerése (a történelmi Magyarország területi integritásáért való küzdelemhez kapcsolódóan). Az OPB tevékenységi körébe tartozott könyvek, röpiratok, plakátok, sajtótermékek előállítása és terjesztése, valamint a budapesti és vidéki szóbeli agitációs tevékenység megszervezése.[51] A bizottság elnöke Bokányi Dezső az MSZDP vezetőségi tagja, alelnöke Varjas Sándor tanár, ügyvezető igazgatója pedig Gáspár Géza újságíró volt.

A Tanácsköztársaság kikiáltását követően az OPB a felálló SZÁP egyik osztálya lett. Ezt követően a hivatalos neve Tudományos és Népszerű propaganda-osztály lett, de a kommün alatt is előfordult – főleg kezdetben –, hogy a propaganda-anyagok az Országos Propaganda Bizottság neve alatt kerültek kiadásra. A személyi állományt jelentős részben megtartották, majd bővítették is.

[50] A Tudományos és Népszerű propaganda ügyosztályra vonatkozó adatokat, információkat a következő jelentés alapján állítottam össze, melyre a továbbiakban külön nem hivatkozom: *A kommunista rémuralom idejében fennállott, „tudományos és népszerű propaganda osztály”, valamint „földműves propaganda osztály” szervezetének és működésének ismertetése.* MNL-OL K 46-605.f.-II/5.-TAGYOB 97-102. lap

[51] Schönwald Pál: *Az Országos Propaganda Bizottság tevékenysége és kiadványai az 1918-as polgári forradalom alatt.* Magyar Könyvszemle, 1969. 1. szám, 20-21.

Mivel Bokányi Dezső munkaügyi és népjóléti népbiztos lett, így az osztály vezetését Varjas Sándor vette át, az osztályvezető-helyettesi posztot Gáspár Géza foglalta el. Sajnos az áttanulmányozott dokumentumok között nem találtunk olyat, amelyből megállapítható lett volna ennek az osztálynak a pontos szervezeti felépítése. (Arra is csupán következtethetünk, hogy ehhez az ügyosztályhoz tartozott egy úgynevezett Mozi-propaganda alosztály, melynek vezetői Karczag Nándor és Rados Móric újságírók voltak.)

A Tudományos és Népszerű propaganda-osztály feladata volt a tömegek, a "közvélemény" megszólítása minden lehetséges módon: plakáttal, röpirattal, könyvvel, filmmel, előadásokkal, élő szóval. Ehhez kapcsolódóan feladata volt agitátorok kiküldése az egész ország területére, a szocialista-kommunista eszmék és a tanácskormány intézkedéseinek népszerűsítésére. Ez az ügyosztály gyakorlatilag a klasszikus értelemben vett tömegpropagandával foglalkozott.

Varjas Sándor fő feladata természetesen az osztály ügyeinek szervezése, irányítása volt, de ő foglalkozott például a megfelelő írók kiválasztásával is, akiket aztán felkértek adott témák népszerűsítő jellegű feldolgozására. A beérkezett kéziratokat kiadták úgynevezett bírálóknak (lektoroknak), majd Varjas – jóváhagyás után – felterjesztette Szabados Sándorhoz, aki végleg döntött a kiadásról.

Az elfogadott kéziratok, plakát-tervek kiadásáról is eleinte ez a propaganda-osztály gondoskodott. A kész propaganda-anyagokat is itt raktározták és innét terjesztették őket. Ez részben utcai terjesztéssel, részben szakszervezetek, pártirodák, iskolák útján, részben postai szétküldéssel, részben pedig a vidékre utazó agitátorok útján történt. Ezt a feladatot később átvette a Szellemi Termékek Országos Tanácsa elnevezésű szervezet. Ezt követően a Tudományos és Népszerű propaganda ügyosztály már csak a propaganda-anyagok megíratásával és felülbírálásával foglalkozott, míg a kiadói és terjesztői feladatokat teljes egészében az említett tanács vette át.

Volt még egy fontos tevékenység, mely szintén a Tudományos és Népszerű propaganda ügyosztály hatáskörébe tartozott: az agitátorképzés. Ez különösen azért vált fontossá, mert eléggé ad hoc jelleggel, különösebb válogatás nélkül történt az agitátorok alkalmazása (például agitátorokat küldtek ki a propaganda-osztályok, a szakszervezetek és a párt is), melynek következtében nem mindig a legalkalmasabb személyek végeztek propagandamunkát. Az agitátorokkal kapcsolatos problémákat a Tudományos és Népszerű propaganda-osztálynál is érzékelték, ezért Lukács Kornél újságíró, az ügyosztály egyik funkcionáriusa egy tervezetben javasolta az agitátorképzés és az agitátorok tevékenységének egységes ellenőrzését, koordinálását: „Az agitátorképzést teljesen kezünkbe kell venni és el kell érnünk, hogy agitátorként csak megfelelő szellemi nívón álló emberek működhessenek,

Budapestről agitátorként csakis az mehessen ki, aki a Propaganda Csoport által megvizsgáltatott, és pedig lehetőleg a Csoport által vezetett agitátoriskola végighallgatása után. Ugyanekkor lehetővé kell tenni, hogy megfelelő vidéki elvtársak is részt vehessenek az agitáció munkájában. Ezért legteljesebb ellenőrzésünk mellett vidéki centrumokban is agitátorképző tanfolyamok állítassanak fel és a vidéki pártszervezetek is csak ezekben az agitátorképzőkben megvizsgáztatott elvtársakat küldhetik ki agitátornak. A vidéki agitátorképzők álljanak teljesen szellemi irányításunk alatt és tananyagul a budapesti agitátorképző iskola előadásait és a Propaganda Csoport által készített előadás-tervezeteket használják fel. Az agitátorképzésnek ilyetén egyidejű centralizálásával és decentralizálásával lehetséges a helytelen vágányokra terelődött agitációt ismét jó irányba terelni."[52] Ezt a javaslatot nagy valószínűséggel elfogadták, hiszen a „Vörös Újság" június 26-ai száma a következőkről tájékoztatta az olvasókat: „A közoktatásügyi népbiztosság propaganda csoportja a népszerű és tudományos propaganda céljait szolgáló szervezetet most országosan kiépíti.[…] minden megye székhelyén agitátorképző tanfolyamot állítanak fel. E tanfolyamok hat hétig tartanak mindenütt. […] A hallgatók a kurzus befejezése után levizsgáznak és végbizonyítványt kapnak. A jövőben agitációs munkára csak ilyen vizsgát tett és bizonyítvánnyal ellátott elvtársakat küldenek ki."[53] A tanfolyamok elindítását július hónapra tervezték. A tananyag kiterjedt volna „a kapitalista és kommunista gazdaság ismertetésére, legújabb korpolitikai történetére, a szocialista mozgalmak históriájára, a kommunista programra és a Magyar Tanácsköztársaság rendeleteire". A hallgatók megismerték volna „a termelés, a fogyasztás, a forgalom jelentőségét, az emberi gazdálkodás különböző formáit, a cseregazdaságot, a pénzforgalmat, a nagyüzemi termelés lényegét, a kapitalista gazdálkodás összeomlásának okait". Valamint megtudhatták volna, hogy „milyennek kell lenni az ipari és mezőgazdasági termelésnek a kommunista társadalomban, hogyan kell szétosztani a javakat, miként kell megszervezni a többtermelést, a munkásigazgatást, miben áll a szakszervezetek jelentősége". Végül a történelmi előadásokon „a történelmi materializmus nézőpontjai szerint" ismerték volna meg „a legújabb kor történetét" és a szocialista mozgalom történetét „kezdve a 18. század munkásmozgalmaitól a III. Internacionáléig".[54]

Mivel az agitátorképzéssel szerették volna hatékonyabbá tenni az élő szavas meggyőzés módszerét, ezért különböző rövidebb kurzusokat is indítottak, melyek más-más társadalmi csoportot céloztak meg. Így például indult női kurzus, diák tanfolyam, főiskolai hallgatók

[52] *A Propaganda Csoport működési feladatai.* MNL-OL K 46-605.f.-II/5.-TAGYOB 109. lap
[53] *Felvilágosító munka a vidéken.* Vörös Újság, 1919. június 26. 8.
[54] Uo. 8.

oktatótanfolyama, tanítói kurzus, vörös katonáknak szóló tanfolyam, vagy a dolgozók számára esti kurzus. Az ezeken elhangzott előadások témáiról a „Vörös Újság" egyik számából kaphatunk információkat: „Varjas Sándor: Az agitátorok feladatairól, Dienes Kálmán: A proletárdiktatúráról, Czakó Ambrus: Vallás, felekezetiség, klerikalizmus, Rabinovits József: Az orosz forradalomról, Fogarasi Béla: A Tanácsköztársaságról, Kemény György: A Tanácsköztársaság rendeleteiről, Kunfi Zsigmond: A politika, Jászberényi A.: A földbirtokreform, Ormándi János: A termelő szövetkezetekről, Fáber Oszkár: A vallásról, Hevesi Gyula: A szocializálásról általában, Lengyel Gyula: A szocializálás egynémely kérdéseiről". Valamint Kelen József a „termelésnek aktuális kérdéseiről" tartott előadást.[55] Ezeket a tanfolyamokat az osztály pártiskolai termeiben, egyetemeken, iskolákban, a szakszervezetek helyiségeiben tartották.

Ennek a „képzési formának" a legmagasabb fokát az úgynevezett agitátorképző pártiskola jelentette. Vezetője Varjas Sándor, helyettese Lukács Kornél volt. Ebben az iskolában az „oktatás" 1919. június 1-én vette kezdetét. Az agitátorképzőbe hallgatóként csak valamely szakszervezet, vagy a párttitkárság, vagy valamely népbiztos ajánlása alapján lehetett bekerülni. A végzett hallgatók valószínűleg nem csak közvetlen agitációs tevékenységet, hanem szervezési, irányítási feladatokat is végeztek volna. Az első kurzus hallgatói (30 fő) július végén tettek vizsgát, de érdemi munkát már nem végeztek.

Tegyük hozzá, hogy eme erőfeszítések ellenére a Tanácsköztársaság fennállása alatt az agitátorok – válogatás nélküli – alkalmazásának módjában lényegesebb változtatás nem történt.

A Tudományos és Népszerű propaganda ügyosztály főállású alkalmazottainak száma 70 fő volt.[56] A Tanácsköztársaság alatt az ügyosztály kiadása körülbelül 2,5 millió koronát tett ki.

Ez utóbbi adat kapcsán, összehasonlításként megemlíthetjük, hogy a Vallás- és közoktatásügyi minisztérium 1917/18. évre szóló költségvetési terve szerint a „Központi igazgatás", azaz a minisztérium és a hozzá tartozó számvevőség dologi (rezsi-, posta-, utazási költségek, stb.) és személyi (fizetések, pótlékok, díjak, stb.) költségeinek teljes előirányzott összege 2.552.961 korona volt.[57] Itt persze figyelembe kell venni a korona első világháború

[55] *Az agitátor-iskolában.* Vörös Újság, 1919. április 18. 7.

[56] A Tudományos és Népszerű Propaganda-osztályról szóló jelentés nem ad meg pontos számot, csupán azt állítja, hogy a „bekövetkezett bukáskor a létszám meghaladta a 100-at." *A kommunista rémuralom idejében fennállott, „tudományos és népszerű propaganda osztály", valamint „földműves propaganda osztály" szervezetének és működésének ismertetése.* MNL-OL K 46-605.f.-II/5.-TAGYOB 101. lap. Egy másik dokumentum viszont 70 fős létszámot ad meg. Én ezt a számot vettem alapul. *Jelentés dr. Szabados Sándor volt népbiztos és közoktatásügyi csoportvezető működéséről.* MNL-OL K 46-605.f.-II/5.-TAGYOB 5. lap

[57] *Állami költségvetés a Magyar Szent Korona Országai részére az 1917/18. költségvetési évre.* Budapest, 1917. 10.

alatti, körülbelül 15%-os, romlását is.[58] (Ezzel kiegészítve a fenti költségvetési összeg 1919-es árfolyamon körülbelül 3 millió korona lett volna.) Továbbá a nagyságrend érzékeltetésére azokat az adatokat is közöljük, melyek szerint a kommün kikiáltását követően egy szakképzett nyomdász heti bére a pótlékokkal együtt 260 korona (azaz havi 1040 korona),[59] egy vörös katona havi zsoldja 450 korona volt.[60]

1.2.2. Földműves propaganda-osztály[61]

A Földműves propaganda-osztály a fentebb ismertetett SZÁP szervezeti felépítésnél nem szerepel, mivel nem sikerült egyértelműen meghatározni, hogy szervezetileg pontosan hova is tartozott. Magáról a SZÁP-ról szóló dokumentumok, jelentések nem említik a többi propaganda ügyosztály között. Felmerült annak a lehetősége, hogy esetleg a Tudományos és Népszerű propaganda ügyosztály egyik alosztályaként működött, de az erről szóló jelentés szerint: „Ez az osztály a Varjas-féle általános propaganda osztálytól teljesen különálló volt." De az is lehetséges, hogy a SZÁP propaganda osztályai között azért nem szerepelt, mert szervezetileg a Földművelésügyi Népbiztosság alá tartozott.

Az ügyosztály vezetője dr. Fényes Samu ügyvéd, újságíró helyettese dr. Tarján Mihály ügyvéd volt. Az osztály felépítése és alkalmazottainak pontos létszáma nem ismert, mivel az ezzel kapcsolatos iratokat a Tanácsköztársaság bukásakor megsemmisítették.

Az osztály célja az volt, hogy a szegényparasztokat, kisgazdákat megnyerje a kommün eszméinek. Ezt a szokásos eszközökkel – könyvekkel, röpiratokkal, sajtóanyagokkal, előadásokkal, agitátorokkal – kívánták megvalósítani. Az ügyosztály újságot is kiadott „Dózsa népe" címmel, melyet szintén Fényes Samu szerkesztett. Ez az osztály is kivette részét az agitátorképzésből. Földműves-tanfolyamokat tartottak, melyen „közel 200 paraszt agitátort, köztük 40 tanítót" képeztek ki.

A Tanácsköztársaság alatt az ügyosztály kiadása körülbelül 250 000 korona volt.

---

[58] Serfőző Lajos (szerk.): *Szeged története 4.* 1919-1944. Szeged, 1994.178

[59] *A nyomdászsztrájk véget ért.* Népszava, 1919. március 22. 6. („Hírek" rovatban)

[60] *Fölállítják a Vörös Hadsereget – Rendelet a Vörös Hadsereg alakítására.* Népszava, 1919. március 25. 1.

[61] A Földműves propaganda ügyosztályra vonatkozó adatokat, információkat a következő jelentés alapján állítottam össze, melyre a továbbiakban külön nem hivatkozom: *A kommunista rémuralom idejében fennállott, „tudományos és népszerű propaganda osztály", valamint „földműves propaganda osztály" szervezetének és működésének ismertetése.* MNL-OL K 46-605.f.-II/5.-TAGYOB 102-103. lap

1.2.3. Munkásfőiskola[62]

Erről az osztályról csak nagyon kevés információ áll rendelkezésre. Valószínűleg ez azzal magyarázható, hogy a SZÁP ügyosztályaként csak rövid ideig tevékenykedett, mert hamarosan átkerült a Közoktatásügyi Népbiztosság VI. csoportjához (Főiskolai oktatás).

Az osztályvezető Fogarasi Béla volt, mellette 7 alkalmazott dolgozott. Az ügyosztály legfőbb feladata a Marx-Engels Munkásegyetem megszervezése volt.

1.2.4. Hadsereg-propaganda ügyosztály[63]

A Hadsereg-propaganda ügyosztály a többi propaganda-osztályhoz képest később – 1919 májusában – lett megszervezve. Legfőbb feladatait alapvetően két nagy csoportra lehet felosztani: a határon belüli és a demarkációs vonalon túli feladatok. Az előbbi elsősorban, a hadseregszervezéshez kapcsolódóan, a katonatoborzást jelentette, de a kommün eszméinek Vörös Hadseregben való terjesztése és a katonák harci moráljának fenntartása is ide tartozott. A demarkációs vonalon túli feladatkör elsősorban a kommunizmus szellemének a szemben álló hadseregekben történő elterjesztését jelentette.

Az osztály – melynek élén rövid ideig Szamuely Tibor, majd aztán Augenfeld Miksa nyomdász állt – ügybeosztása, és az egyes alosztályok feladatköre a következőképpen nézett ki:

1. Művészeti alosztály

Ügyköre: propaganda célú plakátok, rajzok, grafikák elkészíttetése, ebből a célból művészek megkeresése és megbízása, a beérkező anyagokból a megfelelőek kiválasztása. Műsoros toborzórendezvények, színházi Vörös katona-estek rendezése, valamint a katonaság szórakoztatására irányuló frontszínházak, filmvetítések szervezése.

2. Irodalmi és sajtó alosztály

Ügyköre: egyrészt röpiratok, agitációs füzetek, újságcikkek írása, másrészt kapcsolattartás a különböző propaganda ügyosztályokkal, titkos (határon túli) csoportokkal, a Föderáció szekcióival és a Hadsereg-főparancsnoksággal.

---

[62] A Munkásfőiskolai-osztályra vonatkozó adatokat, információkat a következő jelentés alapján állítottam össze: *Jelentés dr. Szabados Sándor volt népbiztos és közoktatásügyi csoportvezető működéséről.* MNL-OL K 46-605.f.-II/5.-TAGYOB 5. lap

[63] A Hadsereg propaganda ügyosztályra vonatkozó adatokat, információkat a következő jelentés alapján állítottam össze, melyre a továbbiakban külön nem hivatkozom: *Dr. Kósa Kálmán miniszt. titkárnak, mint a „Hadsereg Propaganda" osztály liquidáló miniszteri biztosának jelentése.* MNL-OL K 46-605.f.-II/5.-TAGYOB 195-196. lap

3. Fordítási alosztály
Ügyköre: az elfogadott röpiratok, füzetek, cikkek lefordítása a legkülönbözőbb idegen nyelvekre (ez többnyire a Föderáció fordító irodáiban történt).

4. Fényképészeti alosztály
Ügyköre: elsősorban a frontvonalakról és közvetlenül a frontvonalak mögötti területekről, a vörös katonák harcait és mindennapjait bemutató fényképek készítése.

5. Gazdasági és adminisztrációs alosztály
Ügyköre: pénzügyi és adminisztrációs feladatok.

A Hadsereg-propaganda osztálynak alárendelt hivatalai és intézményei nem voltak, az általuk készített propaganda-anyagok kiadásáról és terjesztéséről a Szellemi Termékek Országos Tanácsa gondoskodott.

Az ügyosztály teljes személyi állománya 19 főt tett ki, pénzügyi kiadása a Tanácsköztársaság alatt elérte a 2,8 millió koronát.

1.2.5. Továbbképző tanfolyamok[64]

A Továbbképző tanfolyamok ügyosztály közvetlen elődjének a polgári kormányzat alatt – 1919 januárjában – alakult Országos Ismeretterjesztő Bizottság (röviden OIB) tekinthető. Ez a szervezet a felnőttek „produktív és művészi irányítását, valamint szociális nevelését tűzte ki céljául." A Tanácsköztársaság megalakulása után az OIB beleolvadt a felálló Szocializmus Állami Propagandája szervezeti struktúrájába. Az újonnan létrejövő Továbbképző tanfolyamok osztálya jelentős részben átvette az OIB személyi állományát, a feladatköre azonban némileg módosult, illetve kibővült. Ez magában foglalta a „felnőttek minden irányú" szabadoktatási intézményének felügyeletét, „az ezzel kapcsolatos kulturális- és művészeti propagandát, a felnőttek szabadoktatását, tudományos továbbképzését, illetve a munkásegyetemre való előkészítését, az egész ország kulturszociális megszervezését a helyi bizottságok bekapcsolásával, irodalmi és zenei előadások rendezését, ismeretterjesztő szabadelőadók, illetve oktatók nyilvántartását és rendszeres felhasználását, szemléltető tanítóeszközök egybegyűjtését, sorozatba foglalását és rendszeres kiépítését, szabadelőadók képzését és tovább nevelését."

[64] A Továbbképző tanfolyamok ügyosztályra vonatkozó adatokat, információkat a következő jelentés alapján állítottam össze, melyre a továbbiakban külön nem hivatkozom: *Hivatalos jelentés a volt közoktatásügyi népbiztosság VII. 3. ügyosztályának felszámolása ügyében.* MNL-OL K 46-605.f.-II/5.-TAGYOB 35-39. lap

Egyszerűbben fogalmazva a Továbbképző tanfolyamok osztályának elsődleges feladata volt ismeretterjesztő jellegű előadásokon keresztül elérni az embereket. Tevékenységi körükbe tartozott ismeretterjesztő jellegű füzetek, röpiratok kiadása, valamint ismeretterjesztő előadások, „szabadiskolák", illetve tanfolyamok szervezése. (Ilyenek voltak például az analfabéta-tanfolyamok, vagy a mezőgazdasági szaktanfolyamok.)

A Továbbképző tanfolyamok osztályának ügybeosztása, személyi összetétele és az egyes alosztályok feladatköre a következőképpen nézett ki:

Osztályvezető: Bresztovszky Ede szociáldemokrata politikus, újságíró.

1. Általános ügyek csoportja
Alosztályvezető: Nagy Béla író. (Nagy pozícióját 1919 júniusáig töltötte be, mikor a Proletármúzeumhoz helyezték át.)
Ügyköre: általános szervezés, irányítás, kapcsolattartás az egyes ügyosztályok között, valamint a „Telefon Hírmondó" ismeretterjesztő tevékenységének irányítása.

2. Tudományos továbbképzés csoportja
Ideiglenes alosztályvezető: dr. Koch Nándor tanár.
Ügyköre: általános szervezés és irányítás.

3. Ipari- és üzemviteli szakoktatás csoportja
Alosztályvezető: Stelte Lénárt tanár.
Ügyköre: általános irányítás, szabadiskolák szervezése.

4. Kulturális propaganda csoport[65]
Alosztályvezető: Sinkó Ervin író, a forradalmi szocialista csoport tagja.

5. Vidéki szervezés csoportja
Alosztályvezető: Rády Sándor, a magyarországi szakszervezeti tanács elnöke.
Alosztályvezető helyettes: Rácz Gyula tanár.
Ügyköre: Budapest környéki és vidéki csoportok szervezése, azok ellenőrzése.

[65] A felhasznált jelentésben nem szerepelt a „Kulturális propaganda csoport" ügyköre. Valószínűleg ez a csoport azonos volt az úgynevezett „Világszemléleti osztállyal", melynek neve alatt plakát is megjelent. (Lásd: 3. melléklet Plakátok). Sinkó Ervin visszaemlékezésében – ahol szintén „Világszemléleti osztály"-ként említi – a következőképpen határozta meg eme csoport ügykörét: „Ennek feladata az lett volna, hogy üzemekkel és a vörös hadsereggel együttműködve egy, a diktatúrának megfelelő, a munkásság történelmi hivatásához méltó új morális köztudatot teremtsen." Sinkó Ervin: *Szemben a bíróval* http://mek.oszk.hu/06000/06079/html/gmsinko0002.html (Letöltés ideje: 2016. 01. 20.)

6. Tanítóeszközök csoportja

Alosztályvezető: dr. Koch Nándor tanár.

Ügyköre: szemléltető eszközök központosítása.

7. Segédhivatal

Vezető: dr. Soltész Adolf újságíró.

Ügyköre: adminisztratív ügyek.

A személyek tekintetében még 1919 áprilisában a következő változások történtek. Koch Nándort, a Tudományos továbbképzés alosztályának ideiglenes vezetőjét véglegesítették ebben a pozícióban (egyúttal megtartotta a Tanítóeszközök alosztályának vezetői posztját is), alosztályvezető helyettese dr. Behyna Miklós tanár lett. Az Ipari- és üzemviteli szakoktatás alosztályának alosztályvezető helyettesévé Herusch Arthur tanárt nevezték ki. A Vidéki szervezés alosztályához került – a pontos beosztása nem ismert – dr. Buday Dezső jogakadémiai tanár. A kulturális propaganda csoport éléről távozott Sinkó Ervin[66], helyére alosztályvezetőként Rozványi Vilmos újságíró és Gyárfás Dénes színész került.

A fenti személyek közül Nagy Béla, Koch Nándor, Stelte Lénárt, Rády Sándor, Rácz Gyula, Behyna Miklós, Herusch Arthur és Gyárfás Dénes korábban az Országos Ismeretterjesztő Bizottságnak is tagjai voltak. Bresztovszky Ede, Sinkó Ervin, Soltész Adolf, Rozványi Vilmos és Buday Dezső 1919. március 21-e után kerültek a SZÁP-ba betagozódó szervezethez. A Továbbképző tanfolyamok osztályának teljes személyi állománya 1919. július 30-án 79 fő volt. Az ügyosztály pénzügyi kiadása a Tanácsköztársaság alatt körülbelül 1.5 millió koronát tett ki.

1.2.6 Ifjúmunkás propaganda ügyosztály[67]

Az Ifjúmunkás propaganda ügyosztály tevékenysége az ifjúság megnyerésére irányult. Ezt azért is tartották fontos feladatnak, mert a fiatalokban látták az új társadalmi rend jövőjét, akik hivatottak voltak azt beteljesíteni, és akik „igen fogékonyak a forradalmi eszmék iránt s

[66] Sinkó bevonult a Vörös Hadseregbe.

[67] Az Ifjúmunkás propaganda-osztályra vonatkozó adatokat, információkat a következő jelentések alapján állítottam össze, melyekre a továbbiakban külön nem hivatkozom: *A volt közoktatásügyi népbiztosság „ifjúmunkás propaganda" ügyosztályának állapotára, intézkedéseire vonatkozó jelentés.* MNL-OL K 46-605.f.-II/5.-TAGYOB 197-200. lap – *Jelentés a Közoktatásügyi Népbiztosság Ifjúmunkás propaganda ügyosztálya művészeti, zenei, irodalmi és színházi csoportjának 1919 május havi működéséről*. In: Svéd László (szerk.): *A vörös lobogó alatt. \ Válogatott írások a magyar kommunista ifjúsági mozgalom történetéből. 1917-1919.* Budapest, Magyar Munkásmozgalmi Intézet - Ifjúsági Könyvkiadó, 1955. 226-228. Vö.: Svéd László: *A magyar forradalmi ifjúság szerepe a tízes évek végén bekövetkezett haladó politikai fordulatokban.* In: Svéd László (szerk.)*: Zászlóbontók. \ A magyar forradalmi ifjúsági mozgalom 1917-1919. Válogatott írások.* Szerk.: Svéd László. Budapest, Móra Könyvkiadó, 1980. 23. 28.

rendkívül megfelelő anyag az eszmékkel való megtelítésre". A közvetlen propaganda tevékenységen kívül az ügyosztály azt a célt is kitűzte maga elé, hogy a fiatalok átlagos műveltségét magasabb szintre emelje, továbbá, hogy testnevelési és egészségügyi ellátásukról is gondoskodjék.

Az osztályvezető 1919. június végéig Boross F. László újságíró, helyettese Rothbart Irma orvostanhallgató, a forradalmi szocialista csoport tagja volt. Boross távozása után Rothbart vette át a vezetést, helyettese György Mátyás gyógyszerész, író, a forradalmi szocialista csoport tagja lett. Az úgynevezett adminisztrációnak külön vezetője volt Serényi Gusztáv újságíró személyében, helyettese Sajó Aladár főpénztáros volt.

Az adatok alapján úgy tűnik, hogy az Ifjúmunkás propaganda ügyosztály szervezeti felépítése eltért a többi propaganda ügyosztályétól. Itt nagy számú (80 fő) úgynevezett ifjúmunkás csoportvezető dolgozott, akik azért feleltek, hogy az alájuk tartozó ifjúmunkás csoportokhoz a különböző információk, propaganda-anyagok eljussanak, illetve az osztály által szervezett különféle rendezvényeken azok részt vegyenek. Az ügyosztállyal szoros kapcsolatban állt a Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége (röviden KIMSZ). A propaganda tevékenység egy része ezen a szervezeten keresztül, illetve ennek a szervezetnek a hálózatát felhasználva valósult meg.

Az ügyosztály különböző tevékenységekkel foglalkozó csoportokra tagozódott, ezek a következők voltak:

1. Szabadoktatási csoport

A KIMSZ tagjai számára 1695 előadást tartottak. Ezek témái politika, szociológia, történelem, földrajz, idegen nyelvek stb. voltak. Továbbképző (három hétig tartó) szeminárium 5 volt, 200 hallgatóval. Vidéken, szabadoktatás céljaira, 71 csoportot szervezett az ügyosztály, melyek közül 23-ban folyt rendszeres oktatás. Továbbképző szeminárium 2 volt, és 3 csoportban analfabéta tanfolyamot is tartottak. Az ügyosztály oktatási célokra nagy mennyiségű tanszert is kiosztott.

2. Propaganda csoport

A fővárosban elsősorban a gyárakban folytattak úgynevezett „üzemi agtációt". Vidékre 75 agitátort küldtek ki, akik 338 előadást tartottak. Az előadások leginkább az aktuális politikai kérdésekről, valamint a szervezettség, a munkafegyelem és a tanulás fontosságáról szóltak.

Az ügyosztály 10 770 db különböző agitációs anyagot adott ki az egyes ifjúmunkás csoportoknak. Az 1919. június 20-22 között megtartott ifjúmunkás kongresszuson a vidéki

küldöttek között 15 000 db röpiratot és 8000 db propaganda füzetet osztottak ki. Az ügyosztály összesen 250 000 db röpiratot jelentetett meg.

Ez az ügyosztály is tartott agitátorképző tanfolyamokat azon ifjúmunkások részére, „akik az ifjúmunkás-mozgalomban vezető részt vettek ki, s akik ismerik a marxi tanokat". A tanfolyam hetenként három elméleti és három gyakorlati előadásból állt, célja az volt, hogy „az ifjúmunkás vezetők képzett kommunisták és helyüket mindenütt megálló agitátorok legyenek". Egy tanfolyamon 20 fő vett részt.[68]

3. Művészeti csoport

A múzeumokban 37 séta-előadást rendeztek, melyeken 1110 fiatal vett részt. Az ügyosztály segítségével került felállításra az Uitz Béla festőművész vezette Proletár Képzőművészeti Műhely, ahol 35 hallgató folytathatott művészeti tanulmányokat.

4. Zenei csoport

A Vígszínház és a Zeneakadémia dísztermében 10 alkalommal rendeztek úgynevezett ifjúmunkás hangversenyeket, melyeknek összesen körülbelül 10 000 látogatója volt. Az egyéb fővárosi hangversenyeken és matinékon 11 310 ifjú vett részt.

Zeneoktatásra körülbelül 2000 fiatalt vettek fel, akiknek hangszeres tanítását ősszel kezdték volna meg. Minden ifjúmunkáscsoportban megkezdődött az énekkarok megszervezése, melyek számára biztosítottak alkalmas próbatermeket is.

5. Irodalmi csoport

A szépirodalom megkedveltetése érdekében minden ifjúmunkás csoportban önképző köröket szerveztek.

6. Színházi csoport

12 színházban rendeztek kifejezetten ifjúmunkások számára előadásokat. Ezeknek 29 318 nézője volt. A budapesti és vidéki mozgókép-előadásokat 11 200 fiatal látta.

Az ügyosztály ezen felül foglalkozott az ifjúmunkások testnevelési- és egészségügyi gondozásával. (Minden ifjúmunkás csoport egyúttal sportcsapat is volt.)

Később módosították az ügyosztály felépítését. Bizonyos csoportok összevonásával a következő tagozottság jött létre:

1. Oktatás (vezetője Rothbart Irma)
2. Propaganda (vezetője Rudas Béla orvostanhallgató)

[68] *Ifjúmunkás agitátorképző.* In: *A vörös lobogó alatt.* i.m. 266.

3. Művészetek (vezetője György Mátyás)
4. Egészségügy (vezetője dr. Lukács Hugó orvos)

Az osztály hivatalos lapja az „Ifjú proletár” című újság lett. Ez hetente 40 000 példányban jelent meg. A lap szerkesztését 1919 júliusában egy külön szerkesztő bizottság vette át, terjesztése pedig a Szellemi Termékek Országos Tanácsára hárult.

Az Ifjúmunkás propaganda ügyosztály dolgozott a legnagyobb apparátussal az összes propaganda-osztály közül. Ez valószínűleg a többitől eltérő szervezeti felépítéssel volt magyarázható. Az ügyosztály alkalmazottainak száma 151 fő volt, akik a következő beosztásokban dolgoztak: belső (adminisztratív) alkalmazott 49 fő, ifjúmunkás csoportvezető 80 fő, agitátor 10 fő, állandó oktató 7 fő és háziorvos 5 fő[69]. Az ügyosztály összes pénzügyi kiadása körülbelül 2,5 millió koronát tett ki.

1.2.7 „A Munka” című kőnyomatos lap szerkesztősége[70]

Ez az ügyosztály gyakorlatilag egy újság-szerkesztőségként működött. A lap Békessy Imre újságíró javaslatára jött létre, aki aztán annak főszerkesztője is lett. Funkcióját tekintve Békessy a SZÁP legfőbb sajtóorgánumának szánta (bár fentebb láthattuk, hogy voltak olyan propaganda-osztályok, melyeknek saját újságjuk volt). A lap fő célja a kommunizmus elveinek gazdasági és ipari szempontokból való népszerűsítése volt. Elsődleges célcsoportjai a kispolgári, iparos, kisgazda rétegek voltak.

Békessy főszerkesztőn kívül az újságnak még 18 munkatársa volt. A Tanácsköztársaság alatt a lap pénzügyi kiadása 311 305 koronát tett ki.

2.2.8. Vidéki sajtóosztály[71]

1919. július 4-én a Forradalmi Kormányzótanács vidéki sajtóosztálya – Pogány József akkori közoktatásügyi népbiztos javaslatára – a Közoktatásügyi Népbiztosság hatáskörébe, a SZÁP-hoz lett beosztva, vezetője dr. Kósa Miklós közgazdász, író volt.

[69] Az ügyosztály által alkalmazott 5 háziorvos a tanoncotthonok lakóinak egészségügyi ellátásáról gondoskodott.
[70] „A Munka” című kőnyomatos lap szerkesztőségére vonatkozó adatokat, információkat a következő jelentés alapján állítottam össze, melyekre a továbbiakban külön nem hivatkozom: *Jelentés dr. Szabados Sándor volt népbiztos és közoktatásügyi csoportvezető működéséről.* MNL-OL K 46-605.f.-II/5.-TAGYOB 3-4. lap
[71] A Vidéki sajtóosztályra vonatkozó adatokat, információkat a következő anyagokból állítottam össze, melyekre a továbbiakban külön nem hivatkozom: *Jelentés dr. Szabados Sándor volt népbiztos és közoktatásügyi csoportvezető működéséről.* MNL-OL K 46-605.f.-II/5.-TAGYOB 5. lap Vö.: József Farkas: *Értelmiség és forradalom. \ Kultúra, sajtó és irodalom a Magyar Tanácsköztársaságban.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1984. 153.

Az osztály feladatkörébe tartozott a vidéki sajtóanyag gyűjtése, feldolgozása és a kormányzat vidéki sajtójának megszervezése, irányítása.

A Tanácsköztársaság bukásakor az osztály a miniszterelnökséghez helyeztetett vissza.

2.2.9. A SZÁP-ról megállapítható következtetések

Összegezve, a Szocializmus Állami Propagandájáról a következő megállapítások tehetőek. A szervezeti felépítés többszöri módosítása azt látszik alátámasztani, hogy nem egy jól átgondolt, gondosan előre eltervezett szervezet felállításáról, hanem egy – a „forradalmi időknek" megfelelő – átmeneti jellegű, a jelen feladataira koncentráló intézmény létrehozásáról volt szó. Bár szervezetileg centralizált intézménynek tűnik, valójában inkább a széttagoltság volt rá jellemző. Ez tükröződött az egyes ügyosztályok meglehetősen kaotikus tevékenységében is, melyekben viszonylag sok volt az átfedés:

- három osztálynál folyt agitátorképzés (Tudományos és Népszerű propaganda ügyosztály, Földműves propaganda-osztály, Ifjúmunkás propaganda ügyosztály),
- két ügyosztály szervezett ismeretterjesztő tanfolyamokat, előadásokat (Továbbképző tanfolyamok, Ifjúmunkás propaganda ügyosztály),
- a SZÁP hivatalos kiadványának szánt „A Munka" című újságon kívül még két osztály adott ki saját lapot (Földműves propaganda-osztály, Ifjúmunkás propaganda ügyosztály), valamint sajtóosztály működött a Hadsereg-propaganda ügyosztálynál és rövid ideig a SZÁP-hoz tartozott a Vidéki sajtóosztály is,
- négy ügyosztály küldött ki – a fővárosba és vidékre egyaránt – agitátorokat (Tudományos és Népszerű propaganda ügyosztály, Földműves propaganda-osztály, Hadsereg-propaganda ügyosztály, Ifjúmunkás propaganda ügyosztály),
- négy ügyosztály foglalkozott kulturális rendezvények szervezésével (Tudományos és Népszerű propaganda ügyosztály, Hadsereg-propaganda ügyosztály, Továbbképző tanfolyamok, Ifjúmunkás propaganda ügyosztály)
- a Hadsereg-propaganda osztály demarkációs vonalon túli propaganda tevékenysége átfedésbe került a Szocializmus Nemzetközi Propagandájának feladatkörével is.

Tehát az egyes ügyosztályok többnyire önállóan és egymástól is függetlenül tevékenykedtek.

A propagandacsoport működésének hiányosságai már a Tanácsköztársaság alatt is nyilvánosságra kerültek egy sajtóvita keretében. Lengyel József a „Vörös Újság" július 3-ai, a „Kommunista kultúra" rovatban közölt „Kultúrbürokrácia" című cikkében élesen támadta a

SZÁP működését.[72] Szabados Sándor reakciójában visszautasította a kritikát és a vádak konkrét adatokkal való alátámasztását követelte.[73] Lengyel válaszában konkrét példákat hozott fel a hibákra. A propaganda-anyagok terjesztésének hiányosságait, az alkalmatlan – és nem meggyőződésből, hanem csak a megélhetés miatt dolgozó – személyek alkalmazását rótta fel Szabadosnak, protekcionizmussal vádolva őt. Ez utóbbival kapcsolatban konkrét személyeket is említett példaként.[74] Szabados a „Népszava" hasábjain hasonlóan kemény hangnemben válaszolt, és igyekezett tételesen megcáfolni a vádakat. Elismerte, hogy vannak hibák, de ezt az idő rövidségére, a jelenlegi állapot átmenetiségére, és egyéb objektív tényezőkre (papírhiány) hárította.[75] Az egyre inkább eldurvuló, és a személyeskedést sem nélkülöző vitának végül az vetett véget, hogy a Forradalmi Kormányzótanács elhatározta, hogy a SZÁP-ot ért vádak kivizsgálására Dovcsák Antal vezetésével egy bizottságot küld ki.[76] A vizsgálat eredményéről nem rendelkezünk információval. Azt mindenesetre kijelenthetjük, hogy Szabados Sándor csoportvezetőként – a többszöri átalakítás ellenére sem – tudta összefogni, koordinálni a SZÁP propaganda osztályait.

Figyelemre méltó, hogy a legnagyobb pénzügyi kiadása – a később felálló és viszonylag kis létszámmal dolgozó – Hadsereg-propaganda ügyosztálynak volt. Ez nyilván a hadseregtoborzás, a hadseregszervezés kiemelt fontosságát jelzi, mely a Tanácsköztársaság fennmaradásához elengedhetetlen volt.

A Szocializmus Állami Propagandája nagyon nagy apparátussal dolgozott. Csak ennek a csoportnak nagyobb volt a létszáma – 350 fő körül mozgott –, mint a korábbi Vallás- és Közoktatásügyi minisztériumnak összesen, amely 210 fő[77] körüli volt. A szervezet teljes pénzügyi kiadása óvatos becslés szerint is 10 és 16 millió korona közötti összeg lehetett.[78] (Összehasonlításként megemlíthetjük, hogy a Vallás- és közoktatásügyi minisztérium 1917/18. évre szóló költségvetési tervében az összes állami középiskola és középiskolai internátus fenntartására szánt összeg 11.331.411 korona volt.[79]) Ezek az adatok is arra

[72] *Kultúrbürokrácia.* Vörös Újság, 1919. július 3. 7.
[73] Szabados Sándor: *Kulturbürokrácia.* Vörös Újság, 1919. július 6. 7. (Reagálás a július. 3-i azonos című cikkre.)
[74] Lengyel József: Kultúrbürokrácia – adatokkal. Vörös Újság, 1919. július 8. 5-6.
[75] Szabados Sándor: *A kultúrbürokrácia hamis adatai.* Népszava, 1919. július 10. 4.
[76] Népszava, 1919. július 11. 6.
[77] A Vallás- és Közoktatásügyi minisztérium létszámát az 1917/18. évi költségvetés személyi kiadásait tartalmazó tételei alapján becsültük meg. *Állami költségvetés a Magyar Szent Korona Országai részére az 1917/18. költségvetési évre.* Budapest, 1917. 12-13.
[78] Az egyes propaganda-osztályoknál feltüntetett kiadások összege hozzávetőlegesen 10 millió koronára tehető, de egy másik jelentés 16 millió koronát ad meg a SZÁP teljes költségeire. *Jelentés dr. Szabados Sándor volt népbiztos és közoktatásügyi csoportvezető működéséről.* MNL-OL K 46-605.f.-II/5.-TAGYOB 7-8. lap
[79] *Állami költségvetés a Magyar Szent Korona Országai részére az 1917/18. költségvetési évre.* Budapest, 1917. 81.

utalnak, hogy a Tanácsköztársaság alatt a propaganda fontos és kiemelt terület volt. A vezető pozíciókat betöltő emberek mind újak voltak, tehát olyanok, akik korábban nem dolgoztak a minisztériumban, még a polgári demokratikus kormányzat idején sem. Ugyanakkor két esetben is átvettek (mind a kapcsolatrendszer, mind a személyi állomány tekintetében) és felhasználtak olyan szervezeteket, melyek a polgári demokratikus kormányzat idején jöttek létre. (Nevezetesen az Országos Propaganda Bizottságot, melyből a Tudományos és Népszerű propaganda ügyosztály lett, és az Országos Ismeretterjesztő Bizottságot, mely a Továbbképző tanfolyamok osztályává alakult.) A személyek tekintetében az is megállapítható, hogy nem volt minden vezető funkcionárius kommunista meggyőződésű. (Ez az egyszerű alkalmazottak tekintetében fokozottan érvényes.) Ebben a tekintetben az egyes propaganda-osztályok felszámolásáról szóló jelentések is erőteljesen differenciáltak.[80]

A propaganda-osztályok tevékenységi köre nem csak a Tanácsköztársaság eszméinek, intézkedéseinek népszerűsítésére terjedt ki – bár az elsődleges cél nyilván ez volt –, hanem szociális jellegű feladatokat is igyekeztek megvalósítani: a szegényebb néprétegek kulturális színvonalának, műveltségi szintjének emelése; az analfabetizmus felszámolása; a kulturált és olcsó szórakozási lehetőségek biztosítása; a sport népszerűsítése; az egészségügyre, egészségmegőrzésre vonatkozó ismeretek kiszélesítése; az alkoholizmus elleni küzdelem. Ezt a fentebb említett jelentések is kiemelték, és ha közvetlenül többnyire ezt nem is dicsérték, de mindenestre negatívan sem nyilatkoztak róla.

2.3. Egyéb propagandához kapcsolódó szervezetek

Nem túlzás kijelentenünk, hogy a Tanácsköztársaság alatt szinte minden szervezet vagy intézmény valamilyen módon kapcsolatba került a propagandával. Ám az alábbiakban azokat a szervezeteket szeretnénk részletesebben is ismertetni, melyek szervezetileg ugyan függetlenek voltak a propaganda-csoportoktól, de mégis nagyon szorosan kapcsolódtak azok tevékenységéhez.

[80] A legtárgyilagosabb és legvisszafogottabb hangnemben a Továbbképző tanfolyamok ügyosztályról szóló jelentés íródott. Ez talán azzal magyarázható, hogy ez az osztály volt legkevésbé érintett a közvetlen propaganda tevékenységben, hiszen valóban inkább a klasszikus értelemben vett tudományos ismeretterjesztő, felvilágosító jellegű munkát végzett. Ezt az ügyosztály munkatársai is így gondolták, ezért a kommün bukása után nem menekültek el (kivéve Sinkó Ervint és Buday Dezsőt), hanem együttműködtek a hatóságokkal.

2.3.1. A Párt

1919. március 21-én a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunisták Magyarországi Pártja egyesülését követően jött létre a Magyarországi Szocialista Párt, mely nevet az 1919. június 12-13-i pártkongresszuson a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja elnevezésre változtatták. A Tanácsköztársaság időszaka alatt Magyarországon gyakorlatilag ez az egyetlen pártszerveződés működött. Korábban mind a szociáldemokraták, mind a kommunisták számára a párt jelentette azt a legfőbb keretet, melyen keresztül a politikai agitáció megvalósulhatott. Ez a nézet a kommün fennállása alatt is tovább élt, annak ellenére, hogy a tanácskormány a propaganda feladatok ellátására külön szervezeteket is létrehozott. Ennek következtében a Párt mindvégig fontos és aktív szerepet játszott a Tanácsköztársaság propaganda-tevékenységében. Ez nem csak a politikai, ideológiai irányvonal meghatározására vonatkozott, hanem a közvetlen propaganda-tevékenységre is. (Azt is meg kell jegyeznünk, hogy a kommün alatt a párt – és ehhez kapcsolódóan a szakszervezetek – megváltozott feladatairól komoly elméleti viták zajlottak le a kommün vezetői között. Ezt részletesebben a „Vörös Újság" és a „Népszava" erre vonatkozó cikkeinél fogjuk kifejteni.)

A különböző pártrendezvényekről, előadásokról, eseményekről a „Vörös Újságban" és a „Népszavában" is folyamatos tájékoztatást adtak a „Pártügyek" című állandó rovatokban.

2.3.2. A szakszervezetek

A szakszervezeteket azért tartjuk fontosnak kiemelni a többi propagandával kapcsolatba került szervezet közül, mert a baloldali (szociáldemokrata) hagyományoknak megfelelően a szakszervezetek a Tanácsköztársaság alatt is az agitáció egyik fő színterét jelentették. Ráadásul már az első világháború utolsó éveiben, majd a polgári kormányzat alatt is gyorsan szaporodtak a különböző foglalkozású egyéneket tömörítő szakszervezetek, melyek taglétszáma a Tanácsköztársaság kikiáltását követően ugrásszerűen megnőtt. Ezért természetszerűleg adta magát, hogy a legkönnyebben elérhető és mozgósítható személyek a szakszervezeti tagok voltak, melyet a propaganda csoportok ki is használtak (például a szakszervezeti tagok kedvezményes áron vásárolhattak jegyet a propaganda-osztályok által szervezett mozi és színházi előadásokra, hangversenyekre, kiállításokra). De nem csak ebből a szempontból voltak fontosak ezek a szervezetek. A SZÁP osztályai előszeretettel használták rendezvényeikhez, tanfolyamaikhoz a szakszervezeti helyiségeket, valamint maguk a

szakszervezetek is gyakran tartottak különböző propaganda előadásokat, rendezvényeket, nem csak szakszervezeti tagoknak (sőt agitátorokat is küldtek ki a vidéki tagszervezetekhez). Erről a „Vörös Újságban" és „Népszavában" is folyamatosan tájékoztatást adtak a „Szakszervezeti ügyek" illetve a „Szakmozgalom" című állandó rovatokban.

2.3.3. A Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége[81]

A KIMSZ közvetlen elődjének a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Szakszervezeti Tanács pártfogásával 1918. november 30-án létrejött első proletár ifjúsági szervezet, az Ifjúmunkások Országos Szövetsége (röviden IOSZ) tekinthető. Ez aztán fokozatosan a Kommunisták Magyarországi Pártjának befolyása alá került melynek következtében 1919 januárjában a szervezetben szakadás következett be és az IOSZ mellett az MSZDP létrehozta saját ifjúsági szervezetét a Szocialista Ifjúmunkások Országos Szövetségét. A Tanácsköztársaság kikiáltása után a két baloldali ifjúsági szervezet egyesült, majd április 6-án felvette a Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége nevet.

Az IOSZ, majd a KIMSZ legfőbb feladata az ifjúság szervezése, egy szervezetben való tömörítése, és ezen keresztül a baloldali szellemiség, ideológia körükben való elterjesztése volt.

A KIMSZ-nek a budapesti szövetségi központon kívül 15 fővárosi helyi csoportja, 1 budapesti diákalosztálya, 21 főváros környéki és 113 vidéki csoportja volt. Tehát összesen 150 helyi csoportból állt.

A központi vezetőség egyes posztjaira a következő személyeket választották:

Elnökök: Bergmann Géza (az IOSZ alapítótagja, az „Ifjú proletár" volt szerkesztőségi tagja), Lékai János (a Galilei Kör és az IOSZ alapító tagja, Tisza István miniszterelnök korábbi merénylője), Balogh László (egyetemi hallgató, az IOSZ alapító tagja, az „Ifjú proletár" volt szerkesztőségi tagja);

[81] A Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetségére vonatkozó adatokat, információkat a következő anyagokból állítottam össze, melyekre a továbbiakban külön nem hivatkozom: *Dr. Conlegner József jogügyi főtanácsos, miniszteri biztosnak a Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetségének liquidálására vonatkozó, 1919. évi szeptember hó 19-én kelt jelentésének másolata.* MNL-OL K 46-605.f.-II/5.-TAGYOB 201-209. lap – *Összvezetőségi ülésünk.* Ifjú proletár, 1919. április 13. 7-9. – Svéd László: *Bevezető.* In Svéd László (szerk.): *A vörös lobogó alatt. \ Válogatott írások a magyar kommunista ifjúsági mozgalom történetéből. 1917-1919.* Budapest, Magyar Munkásmozgalmi Intézet - Ifjúsági Könyvkiadó, 1955. 15-24. Vö.: Svéd László: *A magyar forradalmi ifjúság szerepe a tízes évek végén bekövetkezett haladó politikai fordulatokban.* In: Svéd László (szerk)*: Zászlóbontók. \ A magyar forradalmi ifjúsági mozgalom 1917-1919. Válogatott írások.* Budapest, Móra Könyvkiadó, 1980. 9-20. 24-33.

Titkárok: Haberland Lajos (az IOSZ vezetőségi tagja az „Ifjú proletár” volt szerkesztőségi tagja), Kázmér József (az IOSZ korábbi titkára), Jakab József (az IOSZ alapító tagja);

Pénztáros: Laufer Mihály (az IOSZ alapító tagja);

Könyvtárosok: Glasner Sándor, Brodmann Ignác;

Ellenőrök: Eisler Lajos, Csernyák Lajos, Rudas Béla;

Számvizsgálók: Nagy Lajos, Lőwy Miklós, Weisz Béla, Bogdán Rózsi, Rothbart Irma, Janda Vilmos, Szabó Mihály.

A KIMSZ tényleges irányítása és propaganda-tevékenységének koordinálása a szövetségi központon – és ügyosztályain – keresztül valósult meg. A szövetségi központnak Kázmér József volt a vezetője. További vezető beosztású tagok voltak még:

Jakab József (Kázmér helyettese),

Haberland Lajos (valószínűleg szintén Kázmér helyettese),

Laufer Mihály (Helyi csoportok szervezése, felügyelete),

Lóránt István diák (Ifjúmunkás nyaraltatási akció),

Koczó Ferenc egyetemi hallgató (Sportpropaganda vezetője)[82]

Gerőcz József egyetemi hallgató (Sportpropaganda helyettes vezetője)[83]

Izsák Béla (Munkaügyek),

Sárkány György magánhivatalnok (Pénzügy).

Az „Ifjú proletár” című lap szerkesztősége és kiadóhivatala is a KIMSZ központi helyiségében működött. A lap szerkesztője Lengyel József újságíró, a kiadóhivatal vezetője Szatmári Sándor tanár volt. Az újság állandó munkatársai voltak még Bodó György, Moór Zoltán és Somlyó Árpád újságírók.

Mint korábban említettük, a KIMSZ szoros kapcsolatban állt a SZÁP Ifjúmunkás propaganda ügyosztályával, hiszen az osztály propaganda-tevékenységének egy jelentős része ezen a szervezeten keresztül valósult meg. Ugyan a KIMSZ is folytatott önálló propaganda-tevékenységet, de valószínű, hogy ez többnyire az Ifjúmunkás propaganda ügyosztállyal egyeztetve, azzal összhangban történt. Ezt támaszthatja alá az a tény is, hogy a propaganda-

[82]Koczó Ferenccel kapcsolatban *A Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége gyephockey bemutató mérkőzéseket szervez* című plakát hátoldalára – valószínűleg közvetlenül a kommün bukása után – ceruzával írott információkat vettem alapul. [Ismeretlen alkotó]: *A Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége gyephockey bemutató mérkőzéseket szervez…* 1919. Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége – Sportpropaganda osztály (nyomdai jelzés nélkül) Egri Sportmúzeum Plakátgyűjteménye (továbbiakban: ESM Pgy.) 2016.61.05

[83] Gerőcz Józseffel kapcsolatban *A Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége gyephockey bemutató mérkőzéseket szervez* című plakát hátoldalára – valószínűleg közvetlenül a kommün bukása után – ceruzával írott információkat vettem alapul. [Ismeretlen alkotó]: *A Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége gyephockey bemutató mérkőzéseket szervez…* 1919. Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége – Sportpropaganda osztály (nyomdai jelzés nélkül) ESM Pgy. 2016.61.05

osztály vezetőinek és beosztottjainak jelentős része egyúttal a KIMSZ-nek is tagja volt. Az „Ifjú proletár” újság szerkesztősége – mely hivatalosan a propaganda-osztály lapja volt –, a KIMSZ helyiségében működött, a cikkek írói pedig többnyire a szövetség tagjaiból kerültek ki.

2.3.4. Szellemi Termékek Országos Tanácsa[84]

Ennek a szervezetnek az elődje a Belügyi Népbiztosság által létrehozott Sajtó Termékek Országos Tanácsa volt. Az intézmény Vágó Béla belügyi népbiztos kezdeményezésére jött létre, a Göndör Ferenc újságíró elnöklete alatt alakult Sajtódirektórium adminisztrálására, annak alárendelve. Arra a célra létesítették, hogy minden szellemi termék, és az azok előállításához szükséges technikai felszerelés egy központi szervbe koncentrálódjon. Vágó április közepén az egész sajtó adminisztrációt egy, Bogár Ignác nyomdász, szakszervezeti vezető elnöklete alatt álló, új Sajtódirektóriumnak rendelte alá. A Tanács központi irodájának vezetője addig Veres Mihály újságíró volt, aki azonban külföldre távozott. Ekkor a Sajtó Termékek Országos Tanácsa a Közoktatásügyi Népbiztosság hatáskörébe került. A nevét Szellemi Termékek Országos Tanácsára[85] (röviden: SZTOT) változtatták, elnökévé Szabados Sándort nevezték ki.

Ez a szervezet lett volna minden nyomtatott kiadvány, könyv és sajtóanyag központi kiadója és elosztója. (Ennek megfelelően felállítása után az egyes propaganda osztályok propaganda-anyagai is az SZTOT-n keresztül kerültek kiadásra, terjesztésre.) A cél az volt, hogy csak ezen a szervezeten keresztül – és ennek jóváhagyásával – lehessen bármilyen kiadványt megjelentetni. Ennek feltételeit úgy kívánták megteremteni, hogy a fővárosban szinte minden nyomtatással, terjesztéssel, kiadással kapcsolatos szervezetet állami tulajdonba vettek (szocializáltak).[86] Ez alapján állami tulajdonba került 11 könyvkiadó vállalat, 23

---

[84] A Szellemi Termékek Országos Tanácsára vonatkozó adatokat, információkat a következő anyagokból állítottam össze, melyekre a továbbiakban külön nem hivatkozom: *A Szellemi Termékek Országos Tanácsának feladatáról és szervezetéről*. MNL-OL K 46-605.f.-II/5.-TAGYOB 104-107. lap – *Jelentés a Szellemi Termékek Országos Tanácsának liquidálásáról.* MNL-OL K 46-605.f.-II/5.-TAGYOB 131-146. lap Vö.*: A Szellemi Termékek Országos Tanácsának szervezete. A Közoktatásügyi Népbiztosság 14. K. N sz. rendelete. Tanácsköztársaság. 1919. április 27.* Pongrácz Jenő (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár. A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei 1919. április 10 – április 30.* Budapest, A Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, 1919. 140-142.

[85] A Szellemi Termékek Országos Tanácsa felállításról rendelkezik: *Szellemi Termékek Országos Tanácsa. A Közoktatásügyi Népbiztosság 9. K. N. sz. rendelete. 1919. április 19.* Pongrácz Jenő (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár. A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei 1919. április 10 – április 30.* i.m. 130-131.

[86] A könyv- és zeneműkiadók, könyvkereskedések kötelező leltárkészítéséről és államosításáról rendelkezik*: A könyv- és zeneműkiadóvállalatok és könyvkereskedések leltározása. A könyvkereskedések szocializálása. A Közoktatásügyi Népbiztosság 25. K. N. sz. rendelete. 1919. május 6.* Pongrácz Jenő (szerk.): *Tanácsköztársasági*

könyvkereskedés, 8 zeneműkiadó és kereskedő, 56 könyvnyomda és vegyes üzem, 12 litográfia üzem, 12 fényképészeti üzem, 7 könyvkötészet, 4 levélborítékgyár, 6 dobozgyár, 5 cigarettahüvelygyár, 3 papírzacskógyár, 7 szemfedél- és művirággyár, 1 kártyagyár és 1 papírneműgyár.

Az SZTOT tevékenységi köre három fő csoportra oszlott:

1. A szellemi termelés irányítása. Minden kiadvány és sajtótermék – beleértve a napisajtót is – központi irányítása, a már megjelent, vagy megjelenés alatt álló termékek felülbírálata és forgalomba hozatalának engedélyezése, egyúttal a napi és szaksajtó szocializálása.
2. A technikai termelés irányítása és az üzemek államosítása. A kiadásra előkészített anyagok összeállítása, valamint a technikai termelés vezetése, folytonosságának biztosítása.
3. A szellemi termékek terjesztése az állami tulajdonba vett és az újonnan felállított szervek útján.

Az SZTOT ügybeosztása, személyi összetétele és az egyes alosztályok feladatköre a következőképpen nézett ki:

I. Központi iroda

Vezetője: Dr. Szántó Andor, a Révai Testvérek Irodalmi és Nyomdai R.T igazgatója

1. Elnöki iroda

   Vezető: Dr. Szántó Andor.

   Helyettese: Kner Imre, a gyomai Kner nyomda tulajdonosa.

   Feladatkör: személyzeti, adminisztratív és pénzügyi irányítás. A Központi Iroda összes kifizetéseit ellenjegyezte, valamint kapcsolatot tartott az SZTOT-hoz csatolt különböző bizottságokkal, a Terjesztési Osztállyal, és a népbiztosságokkal.

2. Irodalmi és tudományos könyvkiadói osztály

   Vezető: Kner Imre.

3. Nyomdai szocializáló és nyomdai termelő osztály

   Vezető: Lerner Dezső, a nyomdász szakszervezet kiküldöttje, majd később Sebők József a nyomdász szakszervezet vezetője.

   Feladatkör: technikai előállítás és a nyomdák személyzeti ügyei.

Törvénytár. A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei 1919. május 1 – május 21. Budapest, A Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, 1919. 96-99.

4. Könyvüzemeket szocializáló és kiadói termelési osztály

Vezető: Kende Ferenc, a Franklin Társulat tisztviselője, majd később Steinhofer Károly könyvkereskedő.

5. Sajtó ügyek osztálya

Vezetője: Sebestyén Arnold, az „Az Est" igazgatója, majd később Keleti Lajos a Kiadóhivatali Tisztviselők Szakszervezetének elnöke.

Feladatkör: a szünetelő, vagy beszüntetett lapok ügyeinek vitele, az újságírók, kiadóhivatali tisztviselők és az expedíciós személyzet fizetésének kiutalása.

6. Fényképészeti osztály

Vezető: Stemmer Vilmos fényképész.

7. Pénzügyi osztály

Vezető: Ádám Sándor postatakarékpénztári főfelügyelő.

Helyettese: Baron Brúno, a „8 órai újság" igazgatója, majd később Király Jenő, a „Tolnai Világlapja" titkára.

Feladatkör: a Központi Iroda pénz- és vagyonkezelése.

8. Könyvelőség

Vezető: Konda József, a Kerületi Betegsegélyező Pénztár hivatalnoka, majd később Gárdonyi Samu, a „Szabad Szó" kiadóhivatali tisztviselője.

II. Terjesztési Osztály

Vezetője: Barna Sándor, az „Az Est" kiadóhivatali helyettes igazgatója.

Helyettese: Berkowitz Fülöp Tivadar, a „Pesti Hírlap" kiadóhivatali tisztviselője.

Ez az osztály külön épületben működött és mind adminisztráció, mind pénzügyi és könyvelési tekintetben a Központi Irodától független volt.

1. Személyzeti ügyek

Vezető: Somló Béla könyvkereskedő, majd később Fenyő József, a „Világ" kiadóhivatali főnöke.

2. Budapesti elosztóhelyek

Vezető: Serfőző László, a Franklin Társulat tisztviselője.

3. Vidéki elosztóhelyek

Vezető: Tolnai Alfréd, az „Az Est" szervező főtisztviselője.

4. Liszthivatalok osztálya

Vezető: Somló Béla, majd később Láng Manó, a „Budapesti Hírlap” tisztviselője.

5. Fedél alatti árusítás Budapesten

Vezető: Korniss Emil, az Általános Beszerzési és Szállítási R.T. volt utazó szervezője, ellenőre.

6. Időszaki lapok

Vezető: Benkő Jenő, „Az Újság” tisztviselője.

7. Lapelosztó Központ

Vezető: Nagy Ferenc, az „Új Szó” volt főtisztviselője.

8. Katonai megbízottak

Vezető: Kerekes Dezső, a „Déli Hírlap” volt kiadóhivatali tisztviselője.

9. Könyvelőség

Vezető: Julius Lipót, a Weisz L. és Társa cég főkönyvelője.

10. Raktár

Vezető: Gányi József, a „Pesti Hírlap” raktárvezetője.

11. Expedíció

Vezető: Tóth Sándor, a „Pesti Hírlap” expedíciójának vezetője.

A két szervezeti egység között lényegében úgy oszlottak meg a feladatok, hogy a Központi Iroda végezte a technikai, kiadói, ellenőri jellegű feladatokat, míg a Terjesztési Osztály – elnevezésének megfelelően – a kiadványok terjesztésével foglalkozott.
A terjesztést többféle módon valósították meg, melyet az osztály szervezeti felépítése is tükrözött:

- Budapesti utcai terjesztés:

  Budapest utcáin kizárólag a Terjesztési Osztály hozhatott forgalomba „szellemi termékeket”, újságokat, röpiratokat. Közvetlenül utcai árusoknak tehát semelyik kiadó nem adhatott „szellemi terméket”. Budapesten az utcai elárusítók ellátására 8 elosztóhelyet állítottak fel.

- Budapesti fedél alatti árusítás:

  A fővárosi szállodákban, vendéglőkben, vásárcsarnokokban, kávéházakban, mozikban, színházakban, fürdőkben, szakszervezetekben, a népbiztosságoknál,

munkástanácsok épületeinél, vagyis minden olyan helyen, ahol tömegek fordultak meg elárusító asztalokat állítottak fel.

- Katonaság körében való terjesztés:
  Kaszárnyákban, katonai kórházakban, katonai épületekben állandó árusító helyeket állítottak fel. A frontra is nagy mennyiségű propaganda-anyagot juttattak el.
- Budapesten propaganda-anyagok terjesztése:
  Minden egyes bérház házfelügyelőjét megbízták a propaganda-anyagok árusításával, mely jövedelemből a házfelügyelők is részesülhettek (így téve őket érdekeltté az árusításban). A propaganda-anyagokhoz a liszthivatalokban juthattak hozzá.
- Vidéki terjesztés:
  A Terjesztési Osztály a megyeszékhelyeken saját kezelésében elosztó helyeket létesített, amelyek a járási székhelyeken lévő elosztóhelyeket látta el propaganda-anyagokkal, melyek az oda tartozó településekre juttatták el azokat. A járási székhelyen lévő elosztóhelyek nem az osztály saját kezelésében voltak, hanem jutalékot kaptak. Ezen kívül a nagyobb községekben külön elárusító helyeket is felállítottak, illetve mozgó propaganda vonatok is járták az országot.

A Szellemi Termékek Országos Tanácsa az adatok szerint 334 fajta (összesen 23 710 000 darab) propaganda röpiratot, röpcédulát és könyvet, valamint 84 féle (összesen 465 000 db) plakátot állított elő.

A Központi Iroda személyzete 157 fő volt, a Terjesztési Osztály személyzete 650 fő körül mozgott. A SZTOT Tanácsköztársaság alatti összes pénzügyi kiadása elérte az 52 millió koronát.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a Szellemi Termékek Országos Tanácsát egy hatalmas apparátussal és nagy költségvetéssel dolgozó, kiterjedt hálózattal rendelkező központi szervnek szánták. Bár a szervezetet nem sikerült teljesen kiépíteni, de az jól látható, hogy a valóban fennálló papírhiány miatti racionalizálás, és a valóban esetenként színvonaltalan kiadványok kiszűrését célzó intézkedések mellett, az SZTOT felállítása mögött meghúzódott a kiadásra kerülő „szellemi termékek” központi ellenőrzésének, egyfajta burkolt cenzúrájának a megvalósítása is.

Mindazonáltal a szervezet vezető funkcionáriusai szinte kivétel nélkül mind szakemberek voltak, tehát olyanok, akik korábban nyomdai, kiadói, terjesztési, vagy sajtóval kapcsolatos

területen dolgoztak. Talán ezzel is magyarázható, hogy viszonylag rövid idő alatt meglehetősen széles terjesztői hálózatot sikerült kiépíteni.

3. A propaganda-tevékenység személyi háttere

Minden tevékenység sikeressége nagyban függ attól, hogy az azt művelők mennyire alkalmasak, mennyire rátermettek az adott feladatra, és – nem utolsó sorban – mennyire elhivatottak a kitűzött célok elérésében. Fokozottan igaz ez a megállapítás a propaganda-tevékenység esetében. Ezért érdemes, sőt szükséges megvizsgálni, hogy a Magyarországi Tanácsköztársaság propagandájában kik, és milyen módon vettek részt, illetve milyen motivációk alapján vállaltak szerepet ebben a tevékenységben.

Először azt kell tisztáznunk, hogy mit is jelent pontosan a propaganda-tevékenységben való részvétel. Vagyis melyek voltak azok a szempontok, ami alapján valakit bevontunk a vizsgálandó személyek körébe. Kézenfekvőnek tűnt, hogy egyrészt a fentebb ismertetett központi propaganda-szervezetek vezető beosztású tagjait, azaz funkcionáriusait (népbiztosok, csoportvezetők, osztályvezetők, alosztályvezetők és helyetteseik), másrészt azokat a személyeket vizsgáljuk, akik a propaganda-anyagok (plakátok, röpiratok, zeneművek, filmek) megalkotásában, létrehozásában, vagy a propaganda-rendezvények megvalósításában valamilyen szerepet játszottak. A „Vörös Újság" és a „Népszava" azonosított állandó munkatársai (amennyiben elég információ állt róluk rendelkezésre), valamint eme két újság vezető cikkeinek írói is (amennyiben ismert a személyük) bekerültek a kutatásba. Az adatbázis feltöltése a szervezeti felépítés, a propaganda- és sajtóanyagok, illetve a rendezvények tanulmányozása alatt folyamatosan – a vizsgálatok közben felmerült személyek felvétele által – történt.

Fentieken kívül a propagandisták csoportját kiegészítettük további 34 olyan személlyel, akiknek a tevékenységét a fent ismertetett kutatások során nem vizsgáltuk, de a kommün propagandájában érintettek voltak, és a 20. század magyar publicisztikájának és irodalmi életének prominens képviselőiként tekinthetünk rájuk.[87] Ez utóbbi személyek közül azokat jelöltük ki, akiket a szocialista időszakban megjelent kiadványok leggyakrabban említettek a „polgári írók" olyan példáiként, mint akik aktívan támogatták a Tanácsköztársaságot. Ebben nagy segítségünkre volt József Farkas „Mindenki újakra készül" című forrásgyűjteményének III. és IV. kötete, melyben a szerkesztő – tendenciózus módon – eme szerzők ilyen jellegű

[87] Ezek a személyek a következők: Babits Mihály, Balázs Béla, Barta Lajos, Barta Sándor, Benjámin Ferenc, Biró Lajos, Bölöni György, Bródy Sándor, Gábor Andor, Halasi Andor, Hevesy Iván, Juhász Gyula, Kahána Mózes, Karinthy Frigyes, Kárpáti Aurél, Kassák Lajos, Kosztolányi Dezső, Kőrösi Sándor, Lakatos László, Lányi Sarolta, Lengyel Menyhért, Mácza János, Márai Sándor, Mikes Lajos, Molnár Ferenc, Móra Ferenc, Nagy Lajos, Osvát Ernő, Szabó Dezső, Szabó Lőrinc, Szélpál Árpád, Szép Ernő, Szilágyi Géza, Vajda Ernő.

írásainak egy részét gyűjtötte össze.[88] (A kötetekben összegyűjtött munkák közül, a 2. mellékletként szereplő táblázatban, az egyes íróknál példaként feltüntettünk egy-két írást.) Kétségtelen, hogy ez utóbbi személyek kiválasztása bizonyos mértékben szubjektív, hiszen más kutatók egyes írókat talán kihagytak, míg másokat felvettek volna az adatbázisba. Ennek ellenére úgy gondoljuk, hogy e személyeknek a kutatásba való bevonásával talán árnyaltabb képet kaphatunk témánkról: a Tanácsköztársaság alatti propagandáról.

3.1. Funkcionáriusok

A funkcionáriusok esetében elsősorban a kifejezetten a propaganda koordinálására létrehozott szervezetek (SZNP, SZÁP) vezető beosztású tagjait vizsgáltuk. Ezek esetében a legmagasabb beosztású személyektől – mely, mivel mindkét csoport szervezetileg is egy-egy népbiztossághoz volt köthető, így az adott népbiztosokat jelenti – egészen alosztályvezetői szintig terjed. Az eme szervezetek tevékenységéhez kapcsolódó, de nem kizárólag propagandával foglalkozó szervek esetében (SZTOT, KIMSZ) csak a legmagasabb tisztséget betöltő személyek, illetve az adott szervezeten belül, a kifejezetten propagandával foglalkozó funkcionáriusok kerültek be a vizsgálandó adatbázisba.

A valamilyen pozíciót betöltő személyekkel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy többségük a szervezés mellett közvetlen agitációs tevékenységet is folytatott, de mivel a kutatásba a propaganda-tevékenység kapcsán betöltött funkciójuk miatt kerültek be, így a mellékeltben (1. melléklet) csak ez utóbbit tüntettük fel.

A következőkben megkíséreljük eme csoport társadalmi hátterének felderítését, melyhez a következő adatokat vizsgáljuk meg: legmagasabb iskolai végzettség, a 1918 októbere előtt betöltött főállású foglalkozás (ennek megfelelő társadalmi helyzetük), édesapjuk foglalkozása (családjuk ennek megfelelő társadalmi helyzete), születési hely, születéskori vallási hovatartozás, részt vett-e aktívan az adott személy 1918 októbere előtt a munkásmozgalom politikai küzdelmeiben, volt-e az adott személy orosz hadifogoly.[89] (1. melléklet) Azért adtuk

[88] József Farkas (szerk.): *„Mindenki ujakra készül…" \ Az 1918-19-es forradalmak irodalma* III. kötet (A Tanácsköztársaság szépirodalma), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960. – József Farkas (szerk.): *„Mindenki ujakra készül…" \ Az 1918-19-es forradalmak irodalma* IV. kötet (A Tanácsköztársaság publicisztikája és irodalmi élete), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.

[89] Az összes vizsgált személy adatainak beazonosítására a következő forrásokat, kiadványokat, adatbázisokat használtam fel, melyekre a továbbiakban külön nem hivatkozom. (Ez alól kivételt az anyakönyvi adatok jelentik, melyek személyenkénti pontos hivatkozását a mellékletekben adjuk meg.) Levéltári anyagok: Budapest Főváros Levéltára Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék iratai. Büntetőperek iratai (1919-1922) – Budapest Főváros Levéltára Budapesti Királyi Ügyészség iratai. (1919-1922) – Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Királyi

meg az 1918. októberi dátumot választópontnak, mivel az ekkor kirobbant polgári demokratikus forradalmat követően a vizsgált személyek egy része – felhagyva az addigi foglalkozásukkal és munkásmozgalmi ténykedésükkel – különböző pozíciókban, a Tanácsköztársaság kikiáltásáig, a polgári demokratikus kormányzatban tevékenykedett. Mivel azonban jelen kutatás célja a vizsgált személyek társadalmi hátterének feltárása, ezért célszerűbbnek láttuk – a fenti körülmény kiküszöbölése érdekében – a foglalkozás és a munkásmozgalmi múlt tekintetében az októberi forradalom előtti időszakot alapul venni.

Funkcionáriusok legmagasabb iskolai végzettsége

	Felsőfokú	Középfokú	Alapfokú	Művészi végzettség[90]	Ismeretlen	Összesen
Fő	32	24	7	1	2	66
%[91]	48,5%	36,5%	10,5%	1,5%	3%	100%

A propaganda szervezésében, irányításában részt vett személyek csaknem fele rendelkezett diplomával. Meg kell jegyeznünk, hogy a középfokú iskola elvégzése is komoly társadalmi rangot jelentett. Lehetőséget teremtett magasabb presztízs fokozatú állások betöltésére, az érettségi megszerzése pedig az első lépcsőfokot jelenthette az értelmiségivé válás útján. Tovább árnyalja a képet, ha hozzátesszük, hogy az érettségivel rendelkező személyek közül 3 fő folytatott korábban hosszabb-rövidebb ideig egyetemi tanulmányokat, míg 6 fő éppen

Büntetőtörvényszéki Fogház iratai. Fogolytörzskönyvek (1919-1922) – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár: Születési anyakönyvek, Házassági anyakönyvek, Halotti anyakönyvek másolatai — Elektronikus adatbázisok: A Színészkönyvtár internetes adatbázisa: http://www.szineszkonyvtar.hu/ – A Kieselbach Galéria internetes adatbázisa: http://www.kieselbach.hu/muveszek-alkotasok/muveszek#/tab0,charA — Lexikonok, gyűjteményes életrajzi kiadványok: Bakó Ágnes (szerk.): *A szocialista forradalomért.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1975. – Bakó Ágnes (szerk.): *Forradalmár elődeink.* Athenaeum Kiadó, Budapest, 1970. – Balogh Edgár-Dávid Gyula (főszerkesztők): Romániai magyar irodalmi lexikon. I-IV. Erdélyi Múzeum Egyesület - Kriterion Könyvkiadó, Bukarest-Kolozsvár, 1981-2002. (Elektronikus változat: Magyar Elektronikus Könyvtár, http://mek.oszk.hu/03600/03628) – Benedek Marcell (főszerk.): *Magyar Irodalmi Lexikon I-III.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963-1965. – Hegedűs Géza: *A magyar irodalom arcképcsarnoka.* Trezor, Budapest, 1995. – Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1000-1990.* (Elektronikus változat: Magyar Elektronikus Könyvtár, http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html) – Péter László (főszerk.): *Új magyar irodalmi lexikon I-III.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. – Székely György (főszerk.): *Magyar Színházművészeti Lexikon.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. – Ujvári Péter (szerk.): *Magyar Zsidó Lexikon.* Budapest, 1929. (Elektronikus változat: Magyar Elektronikus Könyvtár http://mek.oszk.hu/04000/04093) – Vass Henrik (főszerk.): *Munkásmozgalom-történeti lexikon.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1976. – Zádor Anna-Genthon István (szerkesztők): *Művészeti lexikon I-IV.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965-1968.

[90] Külön tüntettük fel a művészeti iskolát végzett személyeket, mert a színészi és képzőművészeti oktatás más rendszerű képzésben folyt.

[91] Százalék-értékek a továbbiakban kerekítve értendők.

aktuálisan egyetemen tanult. Tehát a propaganda szervezésében részt vett személyek többsége művelt és magasan képzett volt.

A következő megvizsgálandó szempont eme személyek 1918. október előtti főállású foglalkozásának megoszlása.

A funkcionáriusok 1918 októbere előtti főállású foglalkozása

	Újság-író	Jogász, ügyvéd	Tanár	Egyetemista	Hivatalnok, tisztviselő	Kiadó-vállalati igazgató	Nyomdász[92]	Munkás[93]	Egyéb[94]	Összesen
Fő	21	9	8	7	7	3	2	2	7	66
%	32%	14%	12%	10,5%	10,5%	4,5%	3%	3%	10,5%	100%

Ami rögtön feltűnhet a számunkra, az a munkások alacsony száma. Ha ezekhez hozzáadjuk a nyomdászokat, még akkor is megállapíthatjuk, hogy a Tanácsköztársaság propagandájának szervezésében és irányításában az eme foglalkozásokhoz köthető személyek csak kisebb arányban vettek részt. Figyelemre méltó az újságírók kiemelkedően magas száma. (Ezt az azzal egészíthetjük ki, hogy a más területen dolgozó személyek közül nyolc volt olyan, aki mintegy mellékállásként foglalkozott korábban újságírással is.) Ez abból a szempontból talán érthető, hogy ők – éppen foglalkozásukból kifolyólag – már nagy tapasztalattal rendelkezhettek a közvélemény formálása, befolyásolása terén, amit a Tanácsköztársaság propagandájában is hasznosíthattak. Ami azonban a legérdekesebb információ az éppen az, amely a fenti táblázatban nem szerepel. A propagandaszervezetek vezető funkcionáriusai között ugyanis nem találhatunk a mezőgazdaságban foglalkoztatott személyeket. Ez azért különösen figyelemre méltó, mert a kommün nagy energiát fordított – nem sok sikerrel – a parasztság megnyerésére.

A teljesebb képhez az a kiegészítő információ is hozzátartozik, hogy a funkcionáriusok között csupán két nőt találhatunk. Ez első látásra nagyon kevésnek tűnik, de ne feledjük, hogy az adott időszakban a nők vezető pozícióban való szerepeltetése már önmagában szokatlan dolog volt.

A fenti két táblázat lehetővé teszi a számunkra, hogy meghatározzuk a vizsgált személyek iskolai végzettségük és foglalkozásuk alapján elfoglalt társadalmi helyzetét. Vagyis azt, hogy

[92] A nyomdászok is a munkások közé tartoztak, de mivel ők jelentették a munkásság legképzettebb, és a munkásmozgalomban is jelentős szerepet játszó rétegét, ezért célszerűnek találtuk őket külön feltüntetni.
[93] A munkás foglalkozásúak csoportjába 1-1 fő kőműves és műszerész tartozik.
[94] Az egyéb foglalkozásúak csoportba 1-1 fő középiskolai diák, műszaki rajzoló, filozófus, térképrajzoló, színész, gyógyszerész és orvos tartozik.

mely társadalmi csoportba tartoztak: értelmiség, kis- és középpolgárság, nagypolgárság, munkásság vagy parasztság. Mielőtt azonban ezt megtennénk, szükséges tisztáznunk, hogy pontosan mit is takarnak a fenti fogalmak.

Az értelmiség kifejezésre nem lehet egyértelmű meghatározást adni, ezért ennek definiálására célszerű többféle megközelítést alkalmaznunk. Egyrészt az iskolai végzettség szemszögéből nézve azok a személyek tartoztak az értelmiség körébe, akik rendelkeztek diplomával. Másrészt azokat a személyeket is ebbe a társadalmi csoportba sorolhatjuk, akik – iskolai végzettségüktől és eredeti szakmájuktól függetlenül – főállásban úgynevezett szellemi szabadfoglalkozásúak voltak (például írók, újságírók, művészek). Harmadrészt azokat a személyeket is ebbe a csoportba tartozónak véljük, akik éppen aktuálisan folytatott felsőbb fokú tanulmányaik révén szerettek volna ennek a társadalmi rétegnek a tagjaivá válni (egyetemisták).

A nagypolgárság alapvetően a polgári társadalom legvagyonosabb rétegének az elnevezése volt. A nagypolgárság képviselői közé alapvetően a bankárokat és a nagyvállalatok tulajdonosait sorolhatjuk.

A kis- és középpolgárság tagjai között anyagi helyzetük és életmódjuk tekintetében nagy eltérések lehettek. Az alábbi kategorizálásnál azért kezeljük őket mégis egy csoportként, mert annak megállapításához, hogy a vizsgált személyek eme csoporton belül pontosan mely réteghez tartoztak nem áll rendelkezésünkre elég információ. A kis- és középpolgárságon belül a felső szinteket az utóbbi, az alsókat az előbbi foglalta el. A középpolgárságot alapvetően jobb anyagi helyzete különböztette meg a kispolgárságtól.[95] Közéjük tartozott például a földjei bérbeadásából polgári életet élő földbirtokos, a magasabb beosztású tisztviselő, a jómódú kereskedő vagy a közepes méretű céget irányító vállalkozó. A kispolgárság közé azok a személyek tartoztak, akik szerényebb anyagi körülmények között éltek. Ebbe a csoportba sorolhatjuk például a kisiparosokat, kiskereskedőket, kisvállalkozókat, valamint az alacsonyabb beosztású hivatalnokokat, magán- és köztisztviselőket. Azt is megállapíthatjuk, hogy eme személyek többsége rendelkezett középfokú végzettséggel. (Ennek megfelelően az éppen középiskolai tanulmányaikat folytató diákokat is ide sorolhatjuk.)

A fentieket azzal is kiegészíthetjük, hogy az értelmiség, a nagypolgárság, és a kis- és középpolgárság alapvetően az úgynevezett városi polgári társadalom egy-egy csoportját testesítette meg. Bár iskolázottságuk, foglalkozásuk és anyagi helyzetük révén különböző

[95] Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* i.m. 58.

társadalmi szinteken álltak, mégis összekötötte őket az úgynevezett polgári értékek (család, erkölcs, műveltség, mérsékletesség, tolerancia[96] stb.) tisztelete. Ehhez többségüknél társult a kapitalizmushoz, mint a gazdasági és társadalmi felemelkedést lehetővé tevő rendszerhez való kötődés is.

A munkásság az iparosodás következtében, jellemzően a városokban kialakult társadalmi csoport volt. Az adott időszakban elsősorban az ipari üzemekben, gyárakban dolgozó fizikai munkát végző személyeket értették alatta. Szélesebb értelemben ide sorolhatjuk a bányászokat, az építkezéseken dolgozókat (kubikosok, kőművesek, kőfaragók stb.), illetve a munkásság legképzettebb és legműveltebb rétegét jelentő nyomdászokat is. Bár a munkásság is különböző szakképzettséggel – a segédmunkásoktól a szakmunkásokig – és anyagi helyzettel rendelkező rétegekből állt, de alsó társadalmi helyzetük, és kiszolgáltatottságuk következtében jelentős részük alapvetően – és a szocialista eszmék 19. század végi terjedésének köszönhetően egyre markánsabban – szemben állt a fennálló társadalmi és gazdasági renddel.

A parasztság körébe azokat a személyeket sorolhatjuk, akik mezőgazdasági termelő munkát (földművelés, állattenyésztés) végeztek. Jellemzően a vidékhez és a mezőgazdasághoz köthető társadalmi csoport volt, mely az urasági cselédtől a nagybirtokos „gazdag parasztig" különböző rétegekből tevődött össze. Tagjai többségének elsődleges célja saját földtulajdon birtoklása, gyarapítása és megművelése volt.

A társadalmi csoportok rövid ismertetése után nézzük, hogyan alakul a propagandában vezető szerepet játszott személyek társadalmi hovatartozása.

Funkcionáriusok társadalmi csoport szerinti megoszlása az iskolai végzettségük és foglalkozásuk alapján

	Értelmiség	Kis- és középpolgárság	Munkásság	Összesen
Fő	49	13	4	66
%	74%	20%	6%	100%

Jól látható, hogy eme személyek döntő többsége az értelmiség közé tartozott, míg a legkisebb arányban éppen a munkásság képviseltette magát. Vagyis a Tanácsköztársaság propaganda-tevékenységének irányítói elsősorban az értelmiség közül kerültek ki.

[96] *A budai „bürger", pesti polgár – Polgári értékrend, polgári mentalitás a 19. századi Pest-Budán.* (Kiállítást bemutató füzet.) Budapesti Történeti Múzeum, Budapest, 2010.

Mielőtt azonban tovább lépnénk, megkíséreljük tovább árnyalni ezt a képet. Ehhez górcső alá vesszük eme személyek családi hátterét abból a szempontból, hogy apáik foglalkozásának megoszlása, és ennek megfelelő társadalmi helyzetük hogyan nézett ki.

A funkcionáriusok társadalmi háttere az apák foglalkozása alapján

	Kereskedő	Hivatalnok	Földműves	Földbirtokos	Jogász (ügyvéd, ügyész, bíró)	Orvos	Kisiparos	Tanár	Nyomdász	Mérnök	Egyéb [97]	Ismeretlen	Összesen
Fő	11	6	4	3	3	3	3	2	2	2	9	18	66
%	17%	9%	6 %	4,5%	4,5%	4,5%	4,5%	3%	3%	3%	14%	27%	100%

‚A funkcionáriusok társadalmi háttere az apák foglalkozásuk szerint elfoglalt társadalmi helyzete alapján

	Kis- és középpolgárság	Értelmiség	Parasztság	Munkásság	Nagypolgárság	Ismeretlen	Összesen
Fő	29	12	4	2	1	18	66
%	42,5%	17%	7,5%	4,5%	1,5%	27%	100%

Sajnos ezeknél az adatoknál 27%-os hiánnyal kell számolnunk, de a rendelkezésre álló információk alapján megfigyelhető tendenciát figyelembe véve megkockáztathatjuk azt a kijelentést, hogy ez arányaiban nagy valószínűséggel nem változtatja meg a végső eredményt. Ezért megállapíthatjuk, hogy a propagandaszervezetek funkcionáriusainak többsége (59%) polgári háttérrel rendelkezett. Ezen belül is elsősorban a kis- és középpolgári családok sarjai voltak nagyobb arányban és csak kisebb részben érkeztek értelmiségi közegből. (Az egyetlen nagypolgári háttérrel rendelkező személy Lukács György filozófus volt.) Feltűnő, hogy az apák között csupán egyetlen írót találhatunk, holott a funkcionáriusok között első helyen állnak az írással, újságírással foglalkozó egyének. Az, hogy a vizsgált személyek nagy százaléka értelmiségi pályát választott, arra utal, hogy a kis- és középpolgárság számára a társadalmi felemelkedés következő lépcsőfokát az értelmiségivé válás jelenthette. (Erre a legegyszerűbb út éppen az újságírás révén kínálkozott.) Az értelmiségi családból származó

[97] Az egyéb foglalkozásúak csoportba 1-1 fő bankigazgató, építési vállalkozó, falusi jegyző, fogházi fegyőr, író, karnagy, munkás és 2 fő hitközségi szolga tartozik.

személyek közül viszont majdnem mindenki – egyetlen kivétellel, aki magántisztviselői pályára lépett – szintén értelmiségi foglalkozást választott. A paraszti közegből érkező személyek közül hárman dolgoztak munkásként, és egy fő futott be értelmiségi pályát. A munkás származású személyek közül egy fő emelkedtek fel a kispolgárság közé, egy pedig munkásként helyezkedett el.[98]

Tovább árnyalhatjuk a képet, ha a kérdéses személyek születési helyét is megvizsgáljuk. (A könnyebb átláthatóság kedvéért a következő táblázatban csak az került feltüntetésre, hogy az adott személyek vidéken, vagy a fővárosban születtek-e.)

A funkcionáriusok születési helye

	Vidék	Budapest	Külföld	Ismeretlen	Összesen
Fő	38	24	1	3	66
%	58%	36%	1,5%	4,5%	100%

A vidéki születésű személyek többsége gyermekkorát is ott töltötte, és alapfokú iskoláit is ott végezte el. Jellemzően felsőbb iskoláik megkezdésekor, vagy már felnőttként kerültek a fővárosba. Azt azonban a rendelkezésre álló adatok alapján kijelenthetjük, hogy a Tanácsköztársaság időszakára 93%-uk már Budapesten élt. (Buday Dezsőről és Kner Imréről biztosan tudjuk, hogy vidéken lakott, három személyről pedig nem áll rendelkezésre elég információ ennek eldöntésére.)

A kérdéses személyek társadalmi, családi hátteréről még pontosabb képet kaphatunk a vallási hovatartozás vizsgálatával. Azt azonban hangsúlyozzuk, hogy eme információ nem a vizsgált személyek vallási nézeteinek megismerése miatt szükséges. A Tanácsköztársaság funkcionáriusainak döntő többsége ugyanis nem volt vallásos, sőt éppen a vallás – és főként az egyházak – iránti szembenállás jellemezte őket. A vallási háttér ennek ellenére árnyaltabb képet adhat a vizsgált személyek családi, társadalmi gyökereiről. Ebből következően a születéskori vallási hovatartozást igyekeztünk felderíteni, ezért elsődleges forrásokként a születési anyakönyvi kivonatokat használtuk. Szintén elsődleges forrásként fogadtuk el azt, mikor egy adott személy saját maga nyilatkozott a születéskori vallási hovatartozásáról. Az előzőek hiányában a házassági, illetve halotti anyakönyvi kivonatokat, valamint a rendőrségi

[98] Bár fentebb a nyomdászokat is a munkásság körébe soroltuk, azonban jelen esetben Kner Imre édesapjával, Kner Izidor nyomdásszal kivételt tettünk. Mivel ő nem alkalmazottként dolgozott, hanem vállalkozóként saját nyomdát üzemeltetett, ezért inkább a kispolgárság tagjai közé tartozónak véljük.

fogolytörzskönyveket, bírósági iratokat használtuk fel. Ezeket azonban önálló forrásként csak az izraelita vallású személyek esetében fogadtuk el. A keresztény felekezetekhez tartozók esetében más forrással is igyekeztünk ezt kiegészíteni. Ez utóbbi eljárást azért tartottuk szükségesnek, mivel az izraelita vallásúnak született személyek egy része később kikeresztelkedett (míg izraelita vallásra való áttéréssel egyetlen esetben sem találkoztunk).

A funkcionáriusok születéskori vallási hovatartozása

	Izraelita	Református	Római katolikus	Evangélikus	Ismeretlen	Összesen
Fő	33	9	9	1	14	66
%	50%	13,5%	13,5%	1,5%	21,5%	100%

A funkcionáriusok minimálisan fele tehát izraelita vallású családba született. Az izraelita vallású személyek 71%-a tartozott az értelmiség körébe. Mivel általában az adott időszakban a magyar értelmiség körében is nagy számban reprezentálták magukat az izraelita vallású személyek, így ez az eredmény nem nagyon meglepő. Figyelemre méltó a református és a római katolikus vallású személyek egyenlő aránya is. Azt várnánk, hogy a legnagyobb magyarországi keresztény – azaz a római katolikus – felekezet tagjai (az erre vonatkozó táblázatot lásd lejjebb), már csak a nagy számok törvénye alapján is, a többi keresztény felekezethez képest döntő többségben vannak. A fenti adatok azonban ezt cáfolják.

Végül még két olyan adatsort érdemes megvizsgálnunk, amelyek fontos információval szolgálhatnak számunkra: a funkcionáriusok 1918 októbere előtti munkásmozgalmi múltját, és azt, hogy eme személyek voltak-e orosz hadifogságban. Az előbbi információ arra nézve adhat számunkra támpontot, hogy eme csoport tagjai milyen arányban vettek részt a magyarországi munkásmozgalom korábbi politikai harcaiban. Itt szeretnénk hangsúlyozni, hogy a munkásmozgalmi küzdelmek alatt a kifejezetten politikai jellegű rendezvényeken (sztrájk, tüntetés, pártrendezvény) való aktív részvételt, vagy a politikai állásfoglalást nyíltan hirdető – nyomtatott vagy szóbeli formájú –, agitatív jellegű megnyilvánulásokat értjük. Vagyis a baloldali – politikailag passzív – szimpátiát nem tekintettük elégséges feltételnek. (A táblázatban és a mellékletben csak azt tüntetjük fel, hogy volt-e ilyen tevékenység. Ezek részletesebb bemutatásától tartózkodtunk, mivel ez meghaladná eme munka kereteit. Továbbá a táblázatban a „Nem” oszlop azt jelöli, hogy az áttanulmányozott forrásokban és szakirodalmakban, az adott személyekkel kapcsolatban, nem találtunk információt a korábbi munkásmozgalmi küzdelmekben való aktív részvételre vonatkozóan.)

A funkcionáriusok 1918 októbere előtti aktív munkásmozgalmi múltja

	Nem	Igen	Összesen
Fő	36	30	66
%	54,5%	45,5%	100%

Nem zárjuk ki annak lehetőségét, hogy ezek a számok a későbbiekben – egyes személyekkel kapcsolatos újabb információk felbukkanásával – esetleg módosulhatnak, de az arányok jelentősebb változását nem tartjuk valószínűnek. Ez alapján figyelemre méltó, hogy a funkcionáriusok több mint fele 1918 októbere előtt nem játszott aktív szerepet a magyarországi munkásmozgalmi küzdelmekben. Tehát nem „régi mozgalmi harcosokként", hanem „új emberekként" kerültek be a Tanácsköztársaság propagandagépezetébe. Viszont a két legfőbb propagandaszerv (SZNP, SZÁP) legmagasabb rangú vezetői (Pór Ernő, Szabados Sándor) – a korábbi szociáldemokrata politikai küzdelmekben való aktív szerepük által – komoly munkásmozgalmi tapasztalattal rendelkeztek. Eme szervezetek osztályvezetői és osztályvezető helyettesi beosztásban dolgozó funkcionáriusai közül 58%-nak volt 1918 októbere előtti aktív munkásmozgalmi múltja, míg az alosztályvezetőknél ez a szám már csak 24%. Vagyis a propagandaszervezetek vezető beosztású tagjai esetében megállapíthatjuk, hogy fentről lefelé haladva egyre kisebb arányban szerepelnek a munkásmozgalmi múlttal rendelkező személyek. Erre a legvalószínűbb magyarázatnak az tűnik, hogy míg a propaganda irányvonalának meghatározása és a döntéshozatal – mely ideológiai, elméleti felkészültséget igényelt – a felsőbb szinteken történt, addig az alacsonyabb beosztású funkcionáriusok inkább a gyakorlati megvalósítás feladatát kapták. Ez utóbbihoz pedig inkább szervezési, adminisztratív, pénzügyi tapasztalatokra volt szükség semmint politikai-ideológiai képzettségre és régi elkötelezettségre. (Persze a fennálló hatalom iránti lojalitás is fontos szempont lehetett.)

Az utolsó tényező, melyet megvizsgálunk, hogy az adott személyek voltak-e orosz hadifogságban. Ez azért lényeges kérdés, mert az oroszországi hadifoglyok szinte mindegyike valamilyen formában – függetlenül attól, hogy maga részt vett-e benne aktívan, vagy nem – találkozott a bolsevik propagandával. Vagyis tapasztalatot szerezhetett az ott alkalmazott

módszerek, eszközök, eljárások tekintetében. (A táblázatban a „Nem” oszlop azt jelöli, hogy az áttanulmányozott forrásokban és szakirodalmakban, az adott személyekkel kapcsolatban, nem találtunk információt az orosz hadifogságra vonatkozóan.)

A funkcionáriusok megoszlása aszerint, hogy voltak-e orosz hadifoglyok

	Nem	Igen	Összesen
Fő	63	3	66
%	95,5%	4,5%	100%

Ebben az esetben sem zárjuk ki annak lehetőségét, hogy ezek a számok a későbbiekben – egyes személyekkel kapcsolatos újabb információk felbukkanásával – esetleg módosulhatnak, de az arányok jelentősebb változását itt sem tartjuk valószínűnek. Vagyis kijelenthetjük, hogy a funkcionáriusok döntő többsége nem volt orosz hadifogoly, azaz nem rendelkezett semmilyen közvetlen tapasztalattal a bolsevik propagandát illetően. A három személy, akik hadifogolyként maguk is szerepet vállaltak az oroszországi bolsevik propagandában, Kun Béla, aki külügyi népbiztosként felügyelte az SZNP tevékenységét, Pór Ernő az SZNP vezetője és Szamuely Tibor, aki egy ideig a SZÁP Hadseregpropaganda-osztályának a vezetője, illetve a május elsejei ünnepségek főszervezője volt. Tehát három magas beosztású személyről van szó, akik által az „orosz minta” a Tanácsköztársaság propaganda-tevékenységére is hatást gyakorolhatott.

3.2. Propagandisták

A propagandista kifejezést a legszélesebb értelemben, mintegy összefoglaló névként alkalmazzuk. Vagyis minden olyan személyt ebbe a csoportba soroltunk, akik valamilyen formában – motivációjuktól függetlenül – tevőlegesen részt vettek a Magyarországi Tanácsköztársaság propagandájához kapcsolódó tevékenységben, és nem töltöttek be a propaganda-szervezetekben vezető beosztást. (Természetesen a funkcionáriusok is propagandisták voltak, de őket a tevékenységük jellege miatt – szervező, irányító munka – választottuk külön.) Ugyanakkor a mellékletben néhányuk esetében megadtuk a Tanácsköztársaság alatt betöltött funkciójukat (2. melléklet), mert ez összefüggött a propaganda-tevékenységük jellegével. (Például a népbiztosok többségének már csak beosztásukból kifolyólag is – a Forradalmi Kormányzótanács képviselőjeként – meg kellett jelennie a különböző rendezvényeken.)

Hangsúlyozzuk, hogy ez egy általunk – a kutatási eredmények áttekinthetőségének megkönnyítése érdekében – mesterségesen létrehozott csoport. Az ide sorolt személyek többsége az adott időszakban nem definiálta magát propagandistának, sőt valószínűleg sokakban ez így meg sem fogalmazódott.

A fentebb már ismertetett szempontokat követve vizsgáljuk meg először a propagandában szerepet vállalt személyek társadalmi hátterét.

Propagandisták legmagasabb iskolai végzettsége

	Felsőfokú	Középfokú	Művészi végzettség[99]	Alapfokú	Nincs végzettsége	Ismeretlen	Összesen
Fő	78	56	49	18	2	6	209
%	37%	27%	23,5%	8,5%	1%	3%	100%

A propagandisták esetében is a felsőfokú végzettséggel rendelkező személyek állnak az első helyen. (A középfokú végzettséggel rendelkező személyek közül 9 személy folytatott korábban egyetemi tanulmányokat, 5 fő pedig éppen aktuálisan egyetemen tanult.) Figyelemre méltó a művészi végzettséggel rendelkező személyek magas száma. Ennek oka abban keresendő, hogy a propaganda-anyagok egy része (plakátok, zeneművek, filmek), illetve bizonyos rendezvények (Vöröskatona estek, toborzórendezvények, május elsejei ünnepség) olyan speciális művészi „szaktudást” igényeltek, melyek értelemszerűen az ezzel rendelkező személyek részvételét tették szükségessé (grafikusok, zeneszerzők, színészek, rendezők stb).

A propagandisták 1918 októbere előtti főállású foglalkozása

	Író, Újság-író	Grafi-kus, szob-rász	Mér-nők	Színész, rendező, operatőr	Hiva-talnok, tiszt-viselő	Ta-nár	Mun kás[100]	Jogász, ügyvéd	Egye-temista	Nyom-dász	Zene-szerző	Egyéb[101]	Össz
Fő	65	32	23	21	17	13	10	8	5	5	4	6	209
%	31%	15,5%	11 %	10%	8%	6%	4,5%	4%	2,5%	2,5%	2%	3%	100%

[99] Külön tüntettük fel a művészeti iskolát végzett személyeket, mert a színészi és képzőművészeti oktatás más rendszerű képzésben folyt.
[100] A munkás csoportba 1-1 fő ács, építőmunkás, kőfaragó, lakatos, segédmunkás, varrónő, vasesztergályos, vasmunkás és 2 fő asztalos tartozik.
[101] Az egyéb foglalkozásúak csoportba 1-1 fő borbély, fényképész, közgazdász, földműves és 2 fő orvos tartozik.

A foglalkozások esetében – akárcsak a funkcionáriusoknál – az első helyen a „szavak mesterei”, az újságírók, írók állnak. (További 21 személy folytatott korábban újságírói tevékenységet is.) Ez a propagandisták esetében elsősorban arra a tényre vezethető vissza, hogy a propaganda-anyagok legnagyobb része írott formátumú volt (röplapok, újságcikkek), mely szinte törvényszerűen az ezt a szakmát űző személyeket predesztinálta az írásos formában történő propaganda-tevékenység folytatására. A következő három csoportba tartozó személyek esetében is hasonló a helyzet. A grafikusok, festőművészek, szobrászok elsősorban a plakátok vagy éppen a május elsejei dekorációk elkészítésében működtek közre. A mérnök kategória tagjainál ez első látásra nem egyértelmű, de ha hozzátesszük, hogy közülük tizennyolcan építészmérnökök voltak, akik a május elsejei ünnepségek építményeinek és látványterveinek megalkotásában vettek részt, akkor már sokkal világosabb a kép. A színészek a különböző propagandarendezvények gyakori fellépői voltak, a rendezők pedig – az operatőrökhöz hasonlóan – a május elsejei filmhíradó felvételek elkészítésében vettek részt. Tehát az első négy csoport tagjait alapvetően a foglalkozásuk predesztinálta arra, hogy aktív szerepet játszanak a kommün propagandájában. A munkások számaránya itt magasabb, mint a funkcionáriusok esetében – a nyomdászokkal együtt 7% – de ez még mindig elég alacsonynak mondható. A parasztsághoz köthető foglalkozás éppen csak mutatóban jelenik meg Nyisztor György személyében. (Ha hozzávesszük ehhez a földművesből lett író, költő Csizmadia Sándor személyét még akkor is minimális eme foglalkozású személyek aránya.) Azt is megállapíthatjuk, hogy a propagandisták között nagy arányban (58%) szerepelnek az úgynevezett szellemi szabad foglalkozású egyének (írók, újságírók, grafikusok, szobrászok színészek, rendezők, zeneszerzők).

A propagandisták között 15 nőt találhatunk, akik elsősorban a női emancipációhoz kapcsolódó propaganda-tevékenységben voltak aktívak.

Propagandisták társadalmi csoport szerinti megoszlása az iskolai végzettségük és foglalkozásuk alapján

	Értelmiség	Kis- és középpolgárság	Munkásság	Parasztság	Összesen
Fő	174	19	15	1	209
%	83%	9%	7%	0,5%	100%

A propagandisták túlnyomó többsége az értelmiség köréből került ki. Ehhez képest a többi társadalmi csoport aránya szinte elenyészőnek tekinthető.

A következőkben – követve a funkcionáriusoknál alkalmazott sémát – vizsgáljuk meg eme személyek családi hátterét.

A propagandisták társadalmi háttere az apák foglalkozása alapján

	Hivatalnok, Tisztviselő	Kereskedő	Kisiparos	Földműves	Jogász (ügyvéd, bíró)	Munkás[102]	Tanár	Orvos	Nyomdász	Egyéb[103]	Ismeretlen	Összesen
Fő	27	24	21	12	7	7	6	2	2	9	92	209
%	13%	11,5%	10%	5,5%	3,5%	3,5%	3%	1%	1%	4%	44%	100%

A propagandisták társadalmi háttere az apák foglalkozásuk szerint elfoglalt társadalmi helyzete alapján

	Kis- és középpolgárság	Értelmiség	Parasztság	Munkásság	Ismeretlen	Összesen
Fő	72	24	12	9	92	209
%	34,5%	11,5%	5,5%	4,5%	44%	100%

Sajnos a fenti adatoknál nagy arányú hiányossággal kell számolnunk, és figyelembe kell vennünk, hogy az esetlegesen később felmerülő új adatok matematikailag jelentősen befolyásolhatják az eredményt. Ezért a rendelkezésre álló információk értékelésekor ezt a tényezőt is szem előtt kell tartani. Ez alapján a jelenlegi adatok azt valószínűsítik, hogy a propagandisták többsége kis- és középpolgári közegből érkezett. Közülük nagy arányban választottak értelmiségi pályát. Az értelmiségi családból származó személyek mindegyike továbbra is ezen a területen maradt. A paraszti felmenőkkel rendelkező személyek közül csupán egy maradt a mezőgazdaságban (Ő a már említett Nyisztor György volt, aki emellett aktív újságírói tevékenységet is folytatott). További egy fő volt főállású hivatalnok – Szőke Ferenc –, aki mellesleg grafikusként is tevékenykedett. A többi személy mindegyike értelmiségi, ezen belül művészi pályára lépett. Úgy tűnik, hogy a parasztság soraiból

[102] A munkás foglalkozásúak közé 1-1 fő asztalos, bádogos, esztergályos, kőfaragó, tapétázó és 2 fő segédmunkás tartozik.
[103] Az egyéb foglalkozásúak csoportba 1-1 lapszerkesztő, mérnök, színész, színházigazgató, szobrász, református lelkész, urasági inas és 2 fő karmester tartozik.

származó személyek számára eme tehetségük kiaknázása egyfajta kitörési pontot is jelenthetett.

A munkás származású személyek közül vegyesen választottak értelmiségi, hivatalnoki és munkás foglalkozásokat.

A propagandisták születési helye

	Vidék	Budapest	Külföld	Ismeretlen	Összesen
Fő	128	70	6	5	209
Százalék	61%	33,5%	3%	2,5%	100%

Ebben az esetben is a funkcionáriusoknál megfigyelt tendencia érvényesül, vagyis a vizsgált személyek többsége vidéken született és élete korai szakaszát ott is töltötte, de a Tanácsköztársaságot megelőző években többségük már Budapesten élt és dolgozott.

A propagandisták születéskori vallási hovatartozása

	Izraelita	Római katolikus	Református	Evangélikus	Görög katolikus	Ismeretlen	Összesen
Fő	81	40	28	6	1	53	209
%	39%	19%	13%	3%	0,5%	25,5%	100%

Ebben az esetben az ismeretlen adatok száma olyan mértékű, hogy azok a későbbiekben akár lényegesen befolyásolhatják az arányokat, ezért a fenti eredményeket fenntartásokkal kell kezelnünk A jelenlegi adatok alapján azt állapíthatjuk meg, hogy a propagandisták esetében is az izraelita vallású személyek állnak az első helyen. Eme személyek 83%-a sorolható az értelmiség körébe. (Közülük 35% volt újságíró, és további 15% foglalkozott mellékesen újságírással is.) A keresztény felekezetek esetében a római katolikus vallású személyek vannak a legtöbben, őket követik a reformátusok, evangélikusok és végül egy fő görög katolikus. Ez nagyjából megfelel a magyarországi keresztény felekezetek tagjai száma alapján felállítható sorrendnek, bár néhány érdekes tényezőre felfigyelhetünk. Az egyik, hogy a vizsgált személyek között csupán egy főt találhatunk, aki görög katolikus vallású, holott tagjai számát tekintve ez a felekezet az evangélikusokat is megelőzte. Erre az lehet a magyarázat, hogy a görög katolikus egyház tagjai többségükben a – megszállás alatt lévő, és a Magyarországi Tanácsköztársasággal szemben érdektelenséget mutató – nem magyar

anyanyelvű lakossághoz tartoztak. (Ugyanez érvényes a görög keleti felekezet tagjaira is, akik egyáltalán nem képviseltették magukat a vizsgált személyek között.) A másik érdekes tényező, hogy bár ebben az esetben a római katolikus vallású személyek száma meghaladja a reformátusokét, ám a két szám közötti különbség arányaiban sokkal kisebb, mint amit a két felekezet nagysága közötti különbség alapján feltételezhetnénk.

A propagandisták 1918 októbere előtti aktív munkásmozgalmi múltja

	Nem	Igen	Összesen
Fő	140	69	209
%	67%	33%	100%

A fenti táblázatból látható, hogy a propagandában részt vett személyek többségénél (67%) nem találtunk arra vonatkozóan adatokat, hogy 1918 októbere előtt aktívan részt vettek volna a munkásmozgalom politikai küzdelmeiben. Vagyis úgy tűnik, hogy a propagandisták nagyobb része nem a régi, „kipróbált", a munkásság politikai harcaiban megedződött emberekből, hanem a mozgalomhoz újonnan csatlakozott – vagy éppen hozzácsapódott – személyekből állt.

A propagandisták megoszlása aszerint, hogy voltak-e orosz hadifoglyok

	Nem	Igen	Összesen
Fő	205	4	209
%	98%	2%	100%

A vizsgált propagandisták közül csak nagyon minimális volt azoknak a száma, akik közvetlen tapasztalatokkal rendelkezhettek az oroszországi bolsevik forradalmat illetően. A négy egykori orosz hadifogoly közül Azary-Prihoda István grafikus még az 1917-es februári polgári forradalom alatt hazatérhetett, így a bolsevik propagandával kapcsolatban nem igazán rendelkezhetett tapasztalatokkal. A másik három személy Rabinovics József, Vántus Károly, és Rákosi Mátyás volt. Közülük Rabinovics és Vántus voltak azok, akik esetleg a párt vezetőségében betöltött szerepük miatt (Rákosi ekkor inkább a harmadik vonalbeli kommunista vezetők közé tartozott), az oroszországi tapasztalataikat felhasználva hatást gyakorolhattak a kommün propagandájára, de erre nézve nincs egyértelmű bizonyítékunk. Az

mindenesetre tény, hogy mindhárom személy a propaganda megvalósításában – és nem irányításában – való szerepvállalása miatt került be a kutatásba.

3.3. Statisztikai adatok összesítése

A következőkben a kutatásban szereplő mind a 275 személy adatait összesítjük, és elemezzük.

Az összes vizsgált személy legmagasabb iskolai végzettsége

	Felsőfokú	Középfokú	Művészi végzettség[104]	Alapfokú	Nincs végzettsége	Ismeretlen	Összesen
Fő	110	80	50	25	2	8	275
%	40%	29%	18%	9%	1%	3%	100%

Az összes vizsgált személy közül nagy százalék rendelkezett felsőfokú végzettséggel. A középfokú bizonyítvánnyal rendelkező személyek közül 11 fő folytatott korábban hosszabb-rövidebb ideig egyetemi tanulmányokat, míg 12 fő éppen aktuálisan egyetemen tanult. Ez alapján megállapíthatjuk, hogy a propagandában részt vett személyek többsége művelt és magasan képzett volt.

Az összes vizsgált személy 1918 október előtti főállású foglalkozása

	Író, Újság-író	Grafi-kus, szob-rász	Hivatal-nok, tisztvise-lő	Mér-nők	Színész, rendező, operatőr	Tanár	Jogász, ügyvéd	Mun-kás[105]	Egye-temista	Nyom-dász	Zene-szer-ző	Orvos	Egyéb[106]	Össze-sen
Fő	86	32	24	23	22	21	17	12	12	7	4	3	12	275
%	31%	12%	9%	8,5 %	8%	7,5%	6%	4,5%	4,5%	2,5%	1,5%	1%	4%	100%

Foglalkozásukat tekintve az összes vizsgált személy 80%-a űzött úgynevezett értelmiségi foglalkozást. Az írók, újságírók, a mérnökök és a művészvilág képviselőinek magas száma mögött meghúzódó okokat fentebb már ismertettük. Érdekes a tipikus kispolgári foglalkozást űző hivatalnokok, tisztviselők harmadik helye. Elsőként arra gondolhatnánk, hogy ők foglalkozásukból kifolyólag elsősorban a propagandaszervezetekben töltöttek be valamilyen

[104] Külön tüntettük fel a művészeti iskolát végzett személyeket, mert a színészi és képzőművészeti oktatás más rendszerű képzésben folyt.
[105] A munkás csoportba 1-1 fő ács, építőmunkás, kőfaragó, kőműves, lakatos, műszerész, segédmunkás, varrónő, vasesztergályos, vasmunkás és 2 fő asztalos tartozik.
[106] Az egyéb foglalkozásúak csoportba 1-1 fő borbély, fényképész, filozófus, földműves, gyógyszerész, közgazdász, középiskolai diák, műszaki rajzoló, térképrajzoló, és 3 fő kiadóvállalati igazgató tartozik.

funkciót (hivatalt), de visszatekintve az erre vonatkozó táblázatra megállapíthatjuk, hogy ott nem volt kiemelkedően magas a számuk (7 fő). Vagyis a hivatalnokok többsége inkább a közvetlen agitációban és nem a szervezésben vett részt. A tanárok szintén inkább az agitációban kaptak nagyobb szerepet (a funkcionáriusok között 8 főt találhatunk). Ez adódhatott a foglalkozásuk jellegéből is: az ismeretek, információk átadásában szerzett tapasztalataik alkalmassá tehették őket erre a feladatra. (Például a vidékre irányuló propaganda esetében a kommün vezetői elsősorban a vidéki tanítók aktív részvételére kívántak támaszkodni.) A jogászokat – a peres ügyek kapcsán szerzett – meggyőzésben való jártasságuk segíthette a propaganda-tevékenységben. Azt is hozzá kell tennünk, hogy közülük nyolcan újságíróként is tevékenykedtek, tehát ezen a területen is szerezhettek tapasztalatokat. Az egyetemistáknál az élettapasztalat hiányát a fiatalos lendület és a forradalmi hevület pótolhatta. Érdekes, hogy a munkások aránya a nyomdászokkal együtt is csupán 6,5%. Ha ezt kiegészítjük azzal, hogy további 2 fő volt, aki korábban dolgozott munkásként is, még akkor is kijelenthetjük, hogy a munkás foglalkozású személyek nem játszottak kiemelkedő szerepet a Tanácsköztársaság propagandájában.

Az összes vizsgált személy társadalmi csoport szerinti megoszlása az iskolai végzettségük és foglalkozásuk alapján

	Értelmiség	Kis- és középpolgárság	Munkásság	Parasztság	Összesen
Fő	223	32	19	1	275
%	81%	11,5%	7%	0,5%	100%

A fentiek alapján kijelenthetjük, hogy az értelmiséghez kötődő személyek döntő szerepet játszottak a Magyarországi Tanácsköztársaság propagandájában. Ehhez képest a kis- és középpolgárság jóval kisebb, míg a munkásság – a kis- és középpolgársághoz mérten is – alacsony arányban képviseltette magát. A parasztság tagjai pedig – egyetlen személyt leszámítva – gyakorlatilag nem játszottak érdemi szerepet a kommün propaganda-tevékenységében.

Az összes vizsgált személy társadalmi háttere az apák foglalkozásuk szerint elfoglalt társadalmi helyzete alapján

	Kis- és középpolgárság	Értelmiség	Parasztság	Munkásság	Nagypolgárság	Ismeretlen	Összesen
Fő	101	36	16	11	1	110	275
%	37 %	13%	5,5%	4%	0,5%	40%	100%

Látható, hogy a fenti táblázatnál nagy arányú adathiánnyal kell számolnunk, ezért következtetéseket is csak eme tényező szem előtt tartásával tehetünk. A jelenleg ismert információk azt valószínűsítik, hogy a vizsgált személyek többsége polgári háttérrel rendelkezett. Ezen belül is elsősorban a kis- és középpolgári családból származó személyek túlsúlya figyelhető meg. Ehhez képest jóval alacsonyabb az értelmiségi közegből érkezettek aránya, a nagypolgárságot pedig csak egyetlen személy képviseli. Feltűnően alacsony a paraszti felmenőkkel rendelkezők száma, ám ami igazán meglepő, hogy a munkás közegből érkezett személyek aránya még ennél is kevesebb.

Az összes vizsgált személy születési helye

	Vidék	Budapest	Külföld	Ismeretlen	Összesen
Fő	166	94	7	8	275
%	60,5%	34%	2,5%	3%	100%

A funkcionáriusok és a propagandisták esetében is már említettük azt a tendenciát, hogy a vizsgált személyek többsége vidéken született és többnyire életük korai szakaszát ott töltötték. Jellemzően alapfokú iskoláikat is vidéken végezték és magasabb szintű tanulmányaik megkezdésekor, vagy még később a jobb munkalehetőségek miatt kerültek Budapestre. A Tanácsköztársaság időszakára azonban elsöprő többségük már a fővárosban élt és dolgozott.

A vizsgált személyek átlagéletkora 33 év, ami meglehetősen fiatalnak mondható. Ennek előnye és hátránya egyaránt megmutatkozott a Tanácsköztársaság propagandájában. A fiatalos lendület a propaganda-tevékenység nagyfokú intenzivitásában, a propaganda kiadványok és rendezvények nagy számában figyelhető meg. Ugyanakkor ez a lendület sokszor a szervezettség kárára ment. Sőt a meggondolatlan túlbuzgóság és kapkodás, valamint a megfelelő tapasztalat hiánya – főként a vidékre irányuló propaganda esetében – komoly károkat okozott a fennálló rendszer számára.

Az összes vizsgált személy születéskori vallási hovatartozása

	Izraelita	Római katolikus	Református	Evangélikus	Görög katolikus	Ismeretlen	Összesen
Fő	114	49	37	7	1	67	275
%	41,5%	17,5%	13,5%	2,5%	0,5%	24,5%	100%

Már korábban is láthattuk azt a tendenciát, hogy az izraelita vallású személyek aránya, a többi felekezethez képest, messze kiemelkedik. Bár itt is számolnunk kell adathiánnyal, a rendelkezésre álló információk alapján megfigyelhető tendenciát figyelembe véve megkockáztathatjuk azt a kijelentést, hogy ez arányaiban nagy valószínűséggel nem változtatja meg a végső eredményt. Ezért nagy biztonsággal kijelenthetjük, hogy a propagandában részt vett személyek többsége izraelita vallású volt. Ez a megállapítás akkor válik igazán érdekessé, ha viszonyításképpen megnézzük az 1910-es népszámlálás vallási megoszlásra vonatkozó adatait.

Magyarország lakosságának vallási megoszlása 1910-ben (Horvát-Szlavónország nélkül)[107]

	Római katolikus	Református	Görög keleti	Görög katolikus	Evangélikus	Izraelita	Unitárius	Egyéb	Összesen
Fő	9 010 305	2 603 381	2 333 979	2 007 916	1 306 384	911 227	74 275	17 066	18 264 533
%	49,3%	14,3%	12,8%	11%	7,1%	5,0%	0,4%	0,1%	100%

Tehát megállapíthatjuk, hogy a magyarországi népesség izraelita vallású lakosságának arányszámához képest, a Magyarországi Tanácsköztársaság propagandájában részt vett személyek között felülreprezentáltak voltak az izraelita vallású személyek. Ahhoz, hogy felderíthessük az okokat célszerű egy kiegészítő információt is megvizsgálnunk. A kutatásban szereplő izraelita vallású személyek 78%-a tartozott az értelmiség körébe. Ez az összes értelmiségi csoportba sorolt személy 40,5%-a volt. Ez tulajdonképpen nem meglepő eredmény, ha figyelembe veszünk egy fontos tényezőt. A magyarországi modernizáció sajátos vonása volt, hogy a 19. század végén, a 20. század elején Magyarországon a társadalom fejlődése, a polgárosodás úgy ment végbe, hogy a polgári társadalom kialakításában igen fontos szerep jutott a zsidóságnak. A zsidóság nemcsak gazdasági, de

[107] Paládi-Kovács Attila (szerk.) *Magyar Néprajz.* VII. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2001. 335.

kulturális értelemben is erősen rányomta bélyegét a polgárosodás folyamatára.[108] Ehhez az a tényező is hozzájárult, hogy Magyarországon a dualizmus időszaka alatt az államigazgatási, közigazgatási, politikai pályákat a dzsentri és arisztokrata réteg jellemzően magának tartotta fenn, és zsidó származású – azaz izraelita vallásúnak született – személyek csak nehezen kerülhettek be ezekbe a körökbe. Ennek következménye az volt, hogy a legtöbb társadalmi felemelkedésre vágyó középosztálybeli zsidó fiatal az értelmiségi pályákat választotta.[109] (Körükben legjellemzőbbek az újságírói, ügyvédi, orvosi,[110] művészi, mérnöki, és kisebb arányban a tanári foglalkozások voltak.) Ez egyúttal azt is jelentette, hogy az izraelita vallású családból származó fiatalok nagyobb számban folytattak magasabb tanulmányokat, mint a nem izraelita vallású személyek.[111] Ennek következtében a magyar polgárosodás kapcsán kifejlődő értelmiségben magasabb arányban képviseltették magukat az izraelita vallású személyek, mint ami a magyarországi népességben való arányszámuk alapján feltételezhető lett volna. Vagyis, ebből a szemszögből megközelítve a kérdést, már csak a nagy számok törvénye alapján sem meglepő, hogy az izraelita vallásúnak született – jellemzően az értelmiséghez tartozó – személyek ilyen nagy arányban jelentek meg a Tanácsköztársaság propagandájában. Ennek különböző aspektusaival több kitűnő szakmunka foglalkozott részletesen, melyek ismertetése meghaladja jelen dolgozat kereteit.[112]

A másik figyelemre méltó eredmény, melyről már korábban is említést tettünk az a római katolikus és a református vallású személyek egymáshoz viszonyított aránya. Az nem meglepő, hogy a keresztény felekezetek közül a római katolikus vallású személyek száma a legmagasabb, hiszen – mint a magyarországi vallási megoszlást ábrázoló táblázat mutatja – eme egyház rendelkezett a legtöbb hívővel. Az is várható volt, hogy számbelileg a református felekezethez tartozó személyek állnak a római katolikusok mögött. Ami azonban érdekes, az a két felekezet tagjai közötti különbség aránya. A magyarországi vallási megoszlás alapján, ahol csaknem 3 és félszeres különbség van a két felekezet tagjainak száma között a római katolikusok javára, itt is hasonló arányszámot feltételezhetnénk. Az általunk vizsgált

[108] Fritz Tamás: *Népi-urbánus vita – még mindig?!*, In: Polgári Szemle, 2012/ 3-6. http://www.polgariszemle.hu/?view=v_article&ID=514

[109] Kovács Alajos: *A zsidóság térfoglalása Magyarországon.* Budapest, 1922. 32.

[110] 1910-ben az orvosoknak 49%-a, az ügyvédeknek 45%-a, a szerkesztőknek és újságíróknak 42%-a volt izraelita. Karády Viktor: *Zsidóság Európában a modern korban.* Új Mandátum, Budapest, 2000. 122.

[111] Hajdu Tibor: *A diplomások létszámnövekedésének szerepe az antiszemitizmus alakulásában.* In: Molnár Judit: *A holokauszt Magyarországon európai perspektívában*, Budapest, 2005. 58-59.

[112] Frank Tibor: *Kettős kivándorlás. Budapest-Berlin-New York*,Budapest, 2012, 20-23. – Gyurgyák János: *A zsidókérdés Magyarországon.* Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 88-109. – Hajdu Tibor: *Tanácsköztársaság, 1919.* Rubicon, 2012/8. 74–75. –Komoróczy Géza: Zsidók a Tanácsköztársaságban. Szombat, 2012. 02. 08. (Elektronikus kiadás) http://www.szombat.org/politika/4367-zsidok-a-tanacskoztarsasagban (Letöltés ideje: 2016. 01. 26.) – Romsics Ignác: *Huszadik századi traumáink – Trianon és a holokauszt.* Rubicon, 2012/9-10. 41–47.

személyek esetében viszont azt tapasztalhatjuk, hogy a római katolikusok száma a reformátusokhoz képest csupán 30%-kal magasabb. Ez vagy a római katolikus vallású személyeknek a többi felekezet tagjaihoz képest való alulreprezentáltságából, vagy a reformátusok felülreprezentáltságából adódhat. Az előbbit cáfolni látszik, ha ugyanezt az összehasonlítást elvégezzük a római katolikus és evangélikus személyek esetében is. Ebben az összefüggésben a népszámlálási adatoknál és a kommün propagandájánál is csaknem 7-szeres a különbség a római katolikusok javára, azaz ugyanaz az arány figyelhető meg. (A többi vallási felekezet tagjai hiányának okairól korábban már esett szó.) A reformátusok túlreprezentáltságának egyik magyarázata lehet a kálvinisták hagyományosan markánsabb szociális érzékenysége és a különböző forradalmi-szabadságharcos mozgalmak iránti – történelmileg kialakult – nagyobb hajlandóságuk. Azonban Molnár Sándor Károly kutatásai a református egyház és a szocializmus, valamint a Tanácsköztársaság kapcsolatáról, újabb információkkal szolgálhatnak erről a kérdésről. Molnár egy tanulmányában arról ír, hogy éppen a 20. század elején kezdődött el egy generációváltás a református egyházban, ahol fiatal lelkészek próbálták összhangba hozni a szocialista ideológia egyes (szociális jellegű) elemeit és a keresztény tanokat, mellyel egyúttal a református egyház megújítását is célul tűzték ki.[113] Ezt támasztja alá, a református lelkészi családból származó és később maga is a lelkészi hivatást választó, Bodoky Richárd korszakos értékelése is, mely szerint ezek a fiatalok „a Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség kis létszámú, de országos konferenciáin olyan döntő hatásokat kaptak az evangéliumból, hogy egész életüket odaszánták az egyház megújulására. […] Amikor Kunfi Zsigmond egyházellenes támadása megindult, a Diákszövetség fiatal lelkésztagjai, […] vezér nélkül vették fel a harcot az evangélium ügyének megmentéséért. Valamennyien bizonyságot tettek már korábban is arról, hogy céljuknak tekintik a társadalmi igazságtalanságok megváltoztatását. Nem is egy mögött munkásgyülekezetekben szerzett tapasztalatok álltak, s a proletariátus tagjai között több, most befolyásossá vált híveik közül."[114] A keresztény egyházak megújításával kapcsolatos elképzelések egyébként a Tanácsköztársaság propagandájában is megjelentek (lásd a vallásüggyel kapcsolatos anyagokat), sőt 1919. március 26-án a Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem Református Hittudományi Kara határozatban köszöntötte „a dolgok új rendjét, mint a Názáreti által hirdetett és az emberiség által várt istenországát".[115] (Persze

[113] Molnár Sándor Károly: *Benkő István és a Tanácsköztársaság.* Egyháztörténeti Szemle, 2013. 2. szám, 20-21.
[114] Bodoky Richárd: *Égi sziget. Jövevények és vándorok.* Családtörténeti töredékek III. (1919-1922) Idézi: Molnár Sándor Károly: *Benkő István és a Tanácsköztársaság.* i.m. 20.
[115] Idézi: Bencze Imre: *A Tanácsköztársaság és az egyházak.* In: Kollega Tarsoly István (főszerk.): *Magyarország a XX. században. II. kötet* Babits Kiadó, Szekszárd, 1997. 333.

később már kevésbé volt szívélyes a református egyház és a kommün kapcsolata.) Mindezek alapján nem lehet kizárni azt a tényezőt sem, hogy a református egyházon belüli mozgalom, mely a megújulást tűzte ki célul és a szocializmus bizonyos elemeit felhasználta a hittérítő munkájában, hatással lehetett a református vallású személyek aktívabb szerepvállalására.[116] Ez még akkor is elképzelhető, ha hozzátesszük, hogy maguk az érintettek jellemzően nem gyakorolták a vallásukat, de az hogy református egyházi körökben egyáltalán felmerült a szocializmus egyes céljainak helyeslése már önmagában – mintegy plusz megerősítésként – hathatott rájuk. Hangsúlyozzuk, hogy ez egyelőre csupán egy feltételezés, melynek igazolása – vagy megcáfolása – további mélyebb kutatásokat igényel.

Az összes vizsgált személy 1918 októbere előtti aktív munkásmozgalmi múltja

	Nem	Igen	Összesen
Fő	176	99	275
%	64%	36%	100%

Némileg meglepő, hogy a propagandában részt vett személyek többségére nézve nem találtunk aktív munkásmozgalmi múltra utaló információkat. Azonban ezzel kapcsolatban két fontos tényezőt kell figyelembe vennünk. Az egyik, hogy a központi propaganda-szervezetek legfőbb irányítói (külügyi- és közoktatásügyi népbiztosok, a SZÁP és SZNP legfőbb vezetői) – Lukács Györgyöt kivéve – komoly munkásmozgalmi tapasztalatokkal rendelkeztek. Vagyis a propaganda elvi, ideológiai tartalmának, legfőbb irányvonalának meghatározása a szocialista küzdelmekben nagy tapasztalatokkal rendelkező személyek kezében volt. A másik fontos tényező, hogy a propagandában nagy számban találhatunk olyan személyeket, akiket alapvetően a foglalkozásuk predesztinált arra, hogy részt vegyenek ebben a tevékenységben (lásd a főállású foglalkozásokkal foglalkozó táblázatokat).

Tehát, bár a vizsgált személyek többsége nem rendelkezett munkásmozgalmi múlttal, a propaganda magasabb beosztású vezetői szinte kivétel nélkül a szocializmus politikai harcaiban megedződött pártemberek voltak. Az ilyen tapasztalatokkal nem rendelkező személyek közül viszont nagy számban voltak olyanok, akik szakértelmük révén és szakmai

[116] Szintén Molnár Sándor Károly hívja fel a figyelmet arra, hogy a Tanácsköztársaság után „számtalan lelkész és egyházi személy (gondnok, tanító, stb.) ellen indult egyházi bírósági eljárás”, és „több esetben olyan lelkészek is eljárás alá kerültek és különféle büntetést kaptak, akik később halálukig hűséges szolgálói voltak egyházuknak”. Molnár Sándor Károly: *Benkő István és a Tanácsköztársaság.* i.m. 37.

tapasztalataiknak köszönhetően (újságírók, grafikusok, építészek, filmesek) hatékonyan járulhattak hozzá a Tanácsköztársaság propagandájának sikerességéhez.

A propagandisták megoszlása aszerint, hogy voltak-e orosz hadifoglyok

	Nem	Igen	Összesen
Fő	268	7	275
%	97,5%	2,5%	100%

Az orosz hadifogságot megjárt személyek alacsony számával kapcsolatban azt a kiegészítést kell tennünk, hogy közülük hárman a központi propaganda-szervezeteknél is vezető pozíciót töltöttek be. Továbbá mindhárman aktívan részt vettek az orosz bolsevik forradalom eseményeiben is. Az itt szerzett tapasztalataikat nyilván a Magyarországi Tanácsköztársaság propaganda-tevékenységében is hasznosították. Vagyis az orosz minta – rajtuk keresztül – hatást gyakorolhatott a magyar kommün propagandájára is. Azonban azt is hozzá kell tennünk, hogy a vizsgált személyek nagyon nagy százaléka semmilyen közvetlen tapasztalattal nem rendelkezett a bolsevik propagandát illetően. Számukra nem elsősorban az orosz, hanem sokkal inkább a nyugat-európai – francia, angol és elsősorban német –, valamint a magyar munkásmozgalmi hagyományok szolgáltak mintául. Ez pedig a propaganda esetében megkérdőjelezi azt a Tanácsköztársaság kapcsán gyakran elhangzó állítást, hogy a magyar vezetők csupán az orosz minta szolgai lemásolására törekedtek volna.

Összegezve az eredményeket a következőket állapíthatjuk meg. A propagandában részt vett személyek többsége a polgársághoz köthető társadalmi és családi háttérrel rendelkező, izraelita vallásúnak született, művelt és magasan képzett, a fővárosban élő értelmiségi személy volt. Közülük többen voltak azok, akik nem rendelkeztek aktív munkásmozgalmi múlttal, és elsöprő többségben azok a személyek, akik nem rendelkeztek közvetlen tapasztalatokkal az orosz bolsevik propagandával kapcsolatban.

3.4. Személyi motivációk

A következőkben azt vesszük vizsgálat alá, hogy a Magyarországi Tanácsköztársaság propagandájában miért az értelmiség vitte a vezető szerepet.

Ennek egyik magyarázata lehet, hogy mivel maguk a Tanácsköztársaság vezetői is jellemző módon az értelmiség köreiből kerültek ki, ezért úgy gondolták, hogy ez az a

társadalmi réteg, amely műveltsége, képzettsége és felkészültsége révén alkalmas erre a feladatra. Nekik kell – mintegy élcsapatként – az öntudatlan munkásságot „felébreszteni" és a helyes utat számukra megmutatni.[117] Másodsorban maga a propaganda művelése is egy erőteljes szellemi tevékenység – hiszen mások meggyőzéséről van szó –, mely szinte törvényszerűen az egyébként is szellemi munkát végző értelmiségi réteget tehette leginkább alkalmassá erre a feladatra.[118]

Ennél a pontnál érkeztünk el a talán legérdekesebb kérdéshez: miért vettek részt ezek az emberek a kommün propagandájában? Ez nehezen megválaszolható kérdés, hiszen – mint láthattuk – ahány ember annyiféle társadalmi-, családi háttér, annyiféle személyiségvonás, annyiféle személyes történet, annyiféle motiváció. Mégis, ahhoz, hogy át tudjuk tekinteni ezt a kérdést muszáj valamilyen módon kategóriákba sorolni ezeket a személyeket. Röviden szeretnénk ismertetni, hogy milyen szempontok alapján próbáltuk meghatározni a propagandában részt vett személyek motivációit, melyek azok a tényezők, amik alapul szolgáltak az egyes kategóriák meghatározásánál. Az első szempont az adott személy Tanácsköztársaság alatti megnyilvánulásai, illetve a végzett tevékenysége volt. Ehhez a korabeli újságok, kiadványok, propaganda-anyagok, illetve az esetleges felelősségre vonással kapcsolatos dokumentumok szolgálhattak forrásként. Második szempont az volt, hogy az adott személy hogyan határozta meg saját motivációit, illetve, hogy a kortársak hogyan vélekedtek róla. Ehhez elsősorban a rendelkezésre álló naplókat, visszaemlékezéseket, önéletrajzi jellegű műveket tanulmányoztuk át. Végezetül az egyes személyekről szóló életrajzi jellegű szakmunkák, illetve egyéb kapcsolódó szakirodalmak áttekintése adott támpontot a kérdés tisztázásához. Le kell szögeznünk, hogy ezt a vizsgálatot csak azoknál a személyeknél lehetett lefolytatni, akikkel kapcsolatban elég forrás, elég információ állt rendelkezésre.

Hangsúlyozzuk, hogy sokszor még a megfelelő mennyiségű forrás ellenére is nehéz pontos képet kapnunk egy adott személy valódi motivációit illetően, hiszen előfordul, hogy maga az érintett is – az éppen aktuális élethelyzetéből, illetve politikai helyzetéből fakadóan – egy későbbi időpontból visszatekintve másként látta vagy láttatta saját 1919-es szerepét. A kortársakra a személyes szimpátiák, vagy éppen személyes sérelmek is hatással lehettek egy-egy személy megítélésénél. A szakirodalmak szerzőinek objektivitását pedig, az adott

[117] Varjas Sándor: *Az agitátorképzés célja.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919, 8. – *A falu jövője.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919, 7.
[118] József Farkas: *Értelmiség és forradalom \ Kultúra, sajtó és irodalom a Magyar Tanácsköztársaságban,* Budapest, 1984. 9. – Kunfi Zsigmond: *Proletárkultúra, proletárművészet,*Budapest, 1919, 22-23.

személyre vagy személyekre vonatkozóan, az éppen fennálló hatalom hivatalos álláspontja is befolyásolhatta.

A kategóriák meghatározásánál alapvetően különbséget tettünk mérsékelt baloldali (szociáldemokrata) elkötelezettség és szélsőbaloldali (kommunista) elkötelezettség között. Ez nagyon fontos különbség, mert az utóbbi egy lényegesen szélsőségesebb eszmevilágot jelent. A kategóriákat igyekeztünk úgy meghatározni, hogy minél nagyobb számú személyt be lehessen sorolni. Ezen belül természetesen az egyes szereplők személyes motivációi meglehetősen nagy eltéréseket mutathatnak, ezért kerestünk olyan pontokat, amelyek mentén a kategorizálást meg lehetett valósítani. Az alábbiakban ismertetésre kerülő motivációk nem jelentenek újat a Tanácsköztársaság történetének kutatásában. József Farkas egy 1984-es munkájában, a Tanácsköztársaságban szerepet vállalt írók, újságírók mozgatórugóinak elemzésekor is lényegében ugyanezeket a tényezőket sorolta fel.[119] Az alábbiak annyiban szolgálhatnak némi újdonsággal, hogy ezek a motivációs tényezők rendszerbe foglalva jelennek meg. Nem állítjuk, hogy tökéletes a csoportosítás, hiszen vannak olyan személyek, akiknek nem egyértelmű a besorolása, vagy olyanok, akiket nem is lehet ebbe a rendszerbe besorolni, de talán arra alkalmas lehet, hogy némileg megkönnyítse a probléma értelmezését.[120] (Az alábbi kategorizálásban nem szerepel az összes vizsgált személy. Ennek oka, hogy vannak olyanok, akiknél egyelőre nem rendelkezünk elég információval a kategóriákba való besoroláshoz, vagy nem egyértelmű a besorolásuk. Ezek további kutatásokat igényelnek.)

1. kategória: Hit, meggyőződés, elkötelezettség

Ebbe a csoportba azokat soroltuk, akik valóban ideológiai meggyőződésből vettek részt a propaganda-tevékenységben. A legfőbb motivációjuk a kommunista eszmékben és a kommunizmus igazságában való őszinte – egyes esetekben már-már fanatikus – hit, és annak megvalósítása iránti elkötelezettség volt. Az ebbe a csoportba tartozó személyek szinte

[119] József Farkas: *Értelmiség és forradalom* i.m. 5-10.

[120] A vizsgált személyek motivációinak felderítéséhez kiindulási pontként néhány gyűjteményes kiadványt használtunk. Amennyiben ezek nem adtak elég információt, úgy az adott személyhez kapcsolódó egyéb forrást is – amennyiben rendelkezésre állt – felhasználtunk. A felhasznált gyűjteményes kiadványokat az alábbiakban felsoroljuk, de a későbbiekben ezekre külön nem, csak az egyéb felhasznált forrásokra hivatkozunk. Bakó Ágnes (szerk.): *A szocialista forradalomért.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1975. – Bakó Ágnes (szerk.): *Forradalmár elődeink.* Athenaeum Kiadó, Budapest, 1970. – Hegedűs Géza: *A magyar irodalom arcképcsarnoka.* Trezor, Budapest, 1995. – Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1000-1990.* (Elektronikus változat: Magyar Elektronikus Könyvtár, http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html) – Markó László (főszerk.): *Új magyar életrajzi lexikon I-VI.* Magyar Könyvklub, Budapest, 2001-2007. – Péter László (főszerk.): *Új magyar irodalmi lexikon I-III.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. – Sőtér István (főszerk.): *A magyar irodalom története.* V-VI. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965-1966. – Székely György (főszerk.): *Magyar Színházművészeti Lexikon.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. – Vass Henrik (főszerk.): *Munkásmozgalom-történeti lexikon.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1976.

mindegyike az utolsó pillanatig kitartott a Tanácsköztársaság mellett, és ha nem menekültek el, akkor ők voltak a leginkább kitéve a felelősségre vonásnak. A felelősségre vonás alatt elsősorban a fehérterrort – melyeknek ők voltak az elsődleges célpontjai – illetve a bírósági pereket értjük. Az ebbe a kategóriába tartozó személyek jellemzően úgy tekintettek vissza a Tanácsköztársaságra, mint egy kiemelkedő időszakra, ami minden hibája ellenére követendő példaként szolgálhatott a munkásmozgalom minden harcosa számára.

Ebbe a csoportba soroltuk a Kommunisták Magyarországi Pártjának vezetőit (Kun Béla[121], Vágó Béla[122], Szamuely Tibor[123], Szántó Béla[124], Rudas László[125], Rabinovics József[126], Hirossik János[127]) illetve néhány kommunistává váló szociáldemokrata vezetőt (Bokányi Dezső[128], Hamburger Jenő, Landler Jenő[129], Nyisztor György[130], Pogány József[131]).

Ide tartozott a propagandaszervezetek vezető funkcionáriusainak egy része (Bettelheim Ernő[132], Boross F. László[133], Pór Ernő[134], Szabados Sándor[135], Varjas Sándor[136]). Itt fontos

---

[121] Borsányi György: *Kun Béla.\ Politikai életrajz.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1979. – Kun Béláné: *Kun Béla.* Magvető Könyvkiadó, 1969.

[122] Lengyel József: *Visegrádi utca.* Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest, 1962.

[123] Földes Péter: *Drámai küldetés. \ Szamuely Tibor életregénye.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1962. – Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán: *Emlékeim.* Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1966. – Zalka Miklós: *Szamuely.* Kossuth Kiadó, 1979.

[124] Szántó Zsuzsa: *Szántó Béla* In: Hetés Tibor (szerk.): Forradalmárok, katonák. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968. 159-172. – Szántó Béla: *Emlékezések a Magyar Tanácsköztársaságra.* Párttörténeti Közlemények, 1959, 3. szám, 73-84.

[125] *Rudas László.* Történelmi Tár, Digitális História Adatbázis. http://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=5715&catid=85%3Ar&Itemid=67&lang=hu (Letöltés ideje: 2015. 09. 28.) – Kiss Artur: *Rudas László (1885-1950).* Magyar Filozófiai Szemle, 1960. 4. szám, 599-613.

[126] Józsa Antal: *Háború, hadifogság, forradalom. \ Magyar internacionalista hadifoglyok az 1917-es oroszországi forradalmakban.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970. – Rabinovics József: A moszkvai hadifogoly-kongresszus. In: Bakó Ágnes - Erényi Tibor – Kukk Györgyné (szerkesztők): *Tanúságtevők 3. A. \ Visszaemlékezések a magyarországi munkásmozgalom történetéből/Magyarok a Nagy október győzelméért 1917-1921.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977. 119-125.

[127] Hirossik János: *Ellenzéki mozgalmak az MSZDP-ben az első világháború előtt.* In: Bakó Ágnes - Erényi Tibor - Petrák Katalin (szerkesztők): *Tanúságtevők 2. \ Visszaemlékezések a magyarországi munkásmozgalom történetéből. 1905-1918. október.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1976. 156-165. – Hirossik János: *Menekülés.* In: Petrák Katalin (szerk.): *Tanúságtevők 4. A. \ Visszaemlékezések a magyarországi munkásmozgalom történetéből 1919-1933.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1981. 61-67.

[128] Kelen Jolán - Barabás Gyula*: A néptribun.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1964. – Rév Erika. *A népbiztosok pere.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969.

[129] Szabó Ágnes – Gadanecz Béla (szerkesztők): *Az öreg. \ Emlékezések Landler Jenőről.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1975. – Földes Péter: *Az utca hadvezére. \ Dr. Landler Jenő élete.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1970.

[130] Rév Erika. *A népbiztosok pere.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969.

[131] Thomas Sakmyster: *A Communist Odyssey: The Life of József Pogány/John Pepper*. New York, Central Europiean Press, 2012.

[132] Gecsényi Lajos: *dr. Bólyai (Bettelheim) Ernő (1889-1959).* Borsodi Szemle, 1974. 2 szám 75-84.

[133] Vida Sándor: *Boross F. László 1895-1938.* Pártélet 1985. 8-9. szám, 134-135.

[134] Józsa Antal - Milei György: *A rendíthetetlen százezer \ Magyarok a nagy októberi szocialista forradalomban és polgárháborúban.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968.

[135] Lengyel István: *Szabados Sándor.* Párttörténeti Közlemények, 1963, 2. szám, 202-212. – Petrák Katalin: *Dr. Szabados Sándor, 1874-1939.* MSZMP Komárom Megyei Bizottsága, Tatabánya, 1989. – Rév Erika. *A népbiztosok pere.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969.

megjegyezni, hogy attól, mert valaki vezető beosztásban vett részt a propaganda szervezésében még nem jelenti automatikusan azt, hogy meggyőződéses kommunista is volt.

Ide soroltuk azokat a személyeket, akik nem feltétlenül töltöttek be vezető pozíciókat, de elkötelezett kommunistává váltak és önként vettek részt a Tanácsköztársaság propaganda-tevékenységében. A művészvilág tagjaiból a radikálisabb, Kassák Lajos nevével fémjelzett, „Ma" című folyóirat körül tömörülő avantgárd irányzathoz köthető személyek közül, többen váltak meggyőződéses kommunistává (Bortnyik Sándor[137], Komjáth Aladár[138], Lengyel József[139], Révai József[140], Uitz Béla[141]). Érkezett néhány művész a „Nyugat" című folyóirat köréből is (például: Balázs Béla[142], Barta Lajos[143], Lányi Sarolta). Voltak olyan személyek, akiknél korábbi baloldali szimpátiájuk alakult át kommunista elkötelezettséggé (Fogarasi Béla, Horváth Jenő[144], Lukács György[145], Szilágyi Jolán[146]).

Arról, hogy ezek a személyek hogyan láthatták a Tanácsköztársaságot, szemléletes példát ad Komjáth Aladár költő – a Kassák-köréből kiváló kommunista művészeti irányzat egyik vezéralakjának – két írása. Az első még a kommün alatt született, címe „Bolsevikok". Ebben így írt:

„Bennünk fölreng a föld,
és mégis
állunk kimozdíthatatlan.

A szavunk törvény.
S minden jövendölésünk:

---

[136] Horváth Zsolt (szerk.): *Tudással, hittel \ Varjas Sándor (1885-1939).* ELTE TTK Filozófiai Tanszék, Budapest, 1986. – Illyés Gyula: *Beatrice apródjai.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1981.

[137] Borbély László: *Bortnyik Sándor és a Tanácsköztársaság.* A Magyar Nemzeti Galéria oldalán: http://www.mng.hu/athenaplus/content2/1974_II_2_borbely_247_249_s3.pdf?v1 (Letöltés ideje: 2016. 01. 27.)

[138] Király István: *Az első magyar kommunista költő.* Társadalmi Szemle, 1960, 3. szám 53-76. – Komjáth Aladár: *Életre köszöntő – Válogatott versek,*Budapest, 1966. – Illés Béla: *Komjáth Aladár.* In: Illés Béla: *Ahogy a kortárs látta.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1961. 89-97.

[139] Lengyel József: *Visegrádi utca.* Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest, 1962. – Lengyel József: *Elejétől végig.* In: Lengyel József: *Elejétől végig.* Magvető Könyvkiadó - Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1975. 527-594.

[140] Urbán Károly: *Révai József (1898-1959).* Különlenyomat a Párttörténeti Közlemények 1978. évi 3. számából, Budapest, 1978.

[141] A. Stambok: *Művész, akit a forradalom szült \ Uitz Béla 80. születésnapja* Művészet, 1969. 5. szám, 29-32.

[142] Balázs Béla*: Álmodó ifjúság.* Magyar Helikon, Budapest 1967. – Balázs Béla: *Napló (1914-1922)* II. kötet. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1982.

[143] Gondos Ernő: *Barta Lajos.* Kortárs, 1960, 5. szám, 761-768 – József Farkas: *Barta Lajos (1878-1964).* In: Szabolcsi Miklós - Illés László: *Meghallói a törvényeknek. \ Tanulmányok a szocialista irodalom történetéből.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973. 59-73.

[144] Szekeres Géza: *Egy elfeledett forradalmár.* Szolnok, 1989.

[145] Bendl Júlia: *Lukács György élete a századfordulótól 1918-ig.* MTA Filozófiai Intézet, Budapest, 1994. – Hermann István: *Lukács György élete.* Corvina Könyvkiadó, Budapest, 1985. – Lukács György*: Megélt gondolkodás. - Életrajz magnószalagon.* (Szerkesztő: Eörsi István), Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1989. – Urbán Károly: *Lukács György és a magyar munkásmozgalom.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985.

[146] Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán: *Emlékeim.* Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1966.

megtörtént.

Kerülő nincs.
Mi vagyunk az abszolút.
A tömeg.
A meg nem mérhető.
Az akaratos változás.

A rendnek csúfolt véres zűrzavarból
új rend kell a világra."[147]

Majd a Tanácsköztársaság bukása után a következőképpen írt:
„Rossz katonái voltunk a proletárforradalomnak", de „másodszorra jobban fogjuk csinálni – igazabban megdolgozunk érte."[148]

2. kategória: A változás, a jobbító szándék támogatása.

Az ebbe a kategóriába tartozó személyek nem voltak és nem is váltak kommunistává (legalábbis nem 1919-ben). Egy részük szimpatizált a baloldali eszmékkel, vagy éppen szociáldemokrata elkötelezettségű volt. Ők azt érzékelték, hogy az eddigi társadalmi és gazdasági rendszer súlyos válságba jutott, ezért változást akartak. Az őket ért negatív tapasztalatok nagy hatást gyakoroltak rájuk:
- a kapitalizmus igazságtalanságai,
- a parlamenti demokratikus rendszerek visszásságai,
- az I. világháború négy évig tartó szörnyű és értelmetlen öldöklése (ez egy nagyon fontos tényező volt),
- a párizsi békekonferencia hatalmainak Magyarországgal szemben tanúsított negatív magatartása, és a Károlyi-kormányzat tehetetlensége.

Ez utóbbihoz kapcsolódóan ennél a kategóriánál fontos tényező lehetett az ország fegyveres védelmének támogatása is, melyet a kommün nyíltan felvállalt. (Azt is meg kell jegyeznünk, hogy míg az ebbe a kategóriába tartozó személyek többsége a Károlyi-kormányt is örömmel üdvözölte, ám annak tehetetlensége láttán csalódott benne, addig az első kategóriába tartozó személyek nagyobb része már a polgári demokratikus éra alatt is a kommunista forradalmat követelte.)

[147] Komját Aladár: *Bolsevikiek.* Közli: József Farkas (szerk.): *„Mindenki újakra készül…"* III. kötet i.m. 367-368.
[148] Komját Aladár: *Kommunista évfordulóra.* In: Komját Aladár: *Életre köszöntő \ Válogatott versek.* Magyar Helikon, Budapest, 1966, 60.

Alapvetően ezek a tényezők voltak azok, melyek az ebbe a kategóriába tartozó személyeket arra motiválták, hogy egy merőben új és igazságosabb társadalmi berendezkedést ígérő eszme, a kommunizmus felé forduljanak, és hosszabb-rövidebb ideig támogassák azt. Ezeknek az embereknek a többsége előbb-utóbb csalódott a Tanácsköztársaságban és még fennállása alatt vagy elfordult tőle, vagy passzivitásba vonult. Az ebbe a kategóriába soroltak közül felelősségre vonásra elsősorban a szociáldemokrata vezetők számíthattak (fehérterror, bírósági perek). A művészvilág tagjai közül is sokan tartottak ettől, ezért közülük is jónéhányan hosszabb-rövidebb időre, vagy akár örökre emigráltak. Az itthon maradottaknak elsősorban politikai jellegű támadásokkal, erkölcsi lejáratással, szakmai ellehetetlenítéssel kellett szembenézniük. Az ide tartozó személyek többsége visszatekintve a Tanácsköztársaságra, annak célkitűzéseit (elsősorban szociális céljait) helyesnek tartotta, de a módszereket, amellyel azokat meg akarta valósítani elítélte.

Véleményünk szerint ide sorolhatjuk a szociáldemokrata vezetők jelentős részét (Ágoston Péter[149], Bogár Ignác, Böhm Vilmos[150], Garbai Sándor[151], Kalmár Henrik[152], Kunfi Zsigmond[153], Rónai Zoltán, Szakasits Árpád[154], Weltner Jakab[155]). Nagy valószínűséggel ők nem váltak egyik napról a másikra kommunistává. Motivációjukban a fent említett tényezőkön kívül komoly szerepet játszhatott a keleti, azaz orosz orientáció. Az antant hatalmainak Magyarországgal szembeni túl kemény és elutasító magatartása ösztönözhette őket arra, hogy – fenntartásaik ellenére – Szovjet-Oroszország felé forduljanak.[156] Ennek kulcsa a kommunistákkal való megegyezés volt. Ebben a döntésükben befolyásolhatta őket az az Európában ekkor valóban létező forradalmi hangulat is, mely reményeket ébreszthetett egy a közeljövőben megvalósuló világforradalmi – de legalábbis európai forradalmi – hullám bekövetkezésére.

[149] Ormos Mária*: A katedrától a halálsorig.* Napvilág Kiadó, 2011. – Rév Erika. *A népbiztosok pere.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969.
[150] Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzében.* (reprint) Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1990.
[151] Varga Lajos - Szabó Ágnes: *Garbai Sándor 1879-1947.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1987.
[152] Rév Erika. *A népbiztosok pere.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969.
[153] Köves Rózsa - Erényi Tibor: *Kunfi Zsigmond életútja*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1974. – Agárdi Péter: *Kunfi Zsigmond.* Új Mandátum Könyvkiadó, 2001.
[154] Orbán László: *Előszó* (Szakasits Árpád életútja.) In: Bakó Ágnes - Kende János: *Szakasits Árpád válogatott beszédei és írásai.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1966.
[155] Varsányi Erika: *Weltner Jakab életútja.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988.
[156] Nem minden szociáldemokrata vezető fogadta el ezt a fordulatot. Így volt, aki elhagyta az országot (például Garami Ernő) és volt, aki a Tanácsköztársaság alatt passzivitásba vonult (például Peidl Gyula).

Ebbe a kategóriába sorolhatjuk a propaganda-szervezetek vezető beosztású tagjainak egy részét is, akiket baloldali szimpátiájuk vagy szociáldemokrata elkötelezettségük sarkallt aktív cselekvésre (Augenfeld Miksa[157], Bresztovszky Ede[158], Duczynska Ilona[159], Lukács Hugó[160]).

A propagandában érintett művészvilág legnagyobb része is ide sorolható be. Ebben a kategóriában elsősorban a nyugati liberális szellemiséget, valamint a modern művészi irányvonalakat képviselő művészek voltak aktívak.[161] Így a „Nyugat" köré csoportosuló írók többsége (Babits Mihály[162], Bródy Sándor[163], Juhász Gyula[164], Karinthy Frigyes[165], Kosztolányi Dezső[166], Krúdy Gyula[167], Márai Sándor[168], Molnár Ferenc[169], Móricz Zsigmond[170], Osvát Ernő, Somlyó Zoltán, Szabó Dezső, Szász Menyhért, Szép Ernő, Tóth Árpád[171]), az ehhez a szellemiséghez kapcsolódó filmesek (Kertész Mihály[172], Korda Sándor[173], Lugosi Béla[174]), a „Nyolcak" művészeti csoport egyes tagjai (Berény Róbert[175], Pór Bertalan[176]), illetve a Kassák-féle avantgárd irányzatból érkező művészek egy része

[157] Sánta Gábor: *Augenfeld Miksa élete.* Budapest, 1984. Kézirat.
[158] *Hivatalos jelentés a volt közoktatásügyi népbiztosság VII. 3. ügyosztályának felszámolása ügyében.* MNL-OL K 46-605.f.-II/5.-TAGYOB 35-39. lap
[159] Dalos György: *A cselekvés szerelmese.\ Duczynska Ilona élete.* Kossuth Könyvkiadó, 1984.
[160] Szállási Árpád: *Ady Endre orvosa és barátja, Lukács Hugó.* In: *Szállási Árpád: Magyar írók orvosai.* Neumann Kht., Budapest, 2004. Magyar Elektronikus Könyvtár http://mek.oszk.hu/05400/05439/pdf/Szallasi_Adyorvosa_Lukacs.pdf (Letöltés ideje: 2016. 01. 27.)
[161] A polgári írók Tanácsköztársaság alatt kifejtett tevékenységével és motivációival kapcsolatban József Farkas végzett mélyebb kutatásokat. Ezekre a továbbiakban külön nem hivatkozunk, a következőkben csak az egyes írókkal kapcsolatos egyéb szakirodalmak – amennyiben felhasználtunk ilyet – kerülnek külön feltüntetésre. József Farkas általunk felhasznált munkái a következők: József Farkas: *A Magyar Tanácsköztársaság sajtója.* Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1969. – József Farkas: *A Nyugat és a magyar forradalmak.* In: Katona Ferenc (szerk.): Mégis győztes, mégis új és magyar \ Tanulmányok a Nyugat megjelenésének hetvenedik évfordulójára. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 101-112. – József Farkas: *Értelmiség és forradalom. \ Kultúra, sajtó és irodalom a Magyar Tanácsköztársaságban.* Kossuth Könyvkiadó, 1984. 143-157.
[162] Sipos Lajos: *Babits Mihály és a forradalmak kora.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976 – Babits Mihály: *Magyar költő kilencszáztizenkilencben.* Nyugat, 1919. 14-15. szám
[163] Juhász Ferencné: *Bródy Sándor.* Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, Budapest, 1971. – Laczkó András: *Bródy Sándor alkotásai és vallomásai tükrében.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982.
[164] Péter László: *Juhász Gyula a forradalmakban.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965.
[165] Levendel Júlia: *Így élt Karinthy Frigyes.* Móra Könyvkiadó, 1979.
[166] Kosztolányi Dezsőné: *Kosztolányi Dezső.* Holnap Kiadó, 1990.
[167] Katona Béla: *Krúdy és az 1918-19-es forradalmak.* Szabolcs Szatmári Szemle, 1969. 1. szám 99-107.
[168] Révész Sándor: *Az antimindenes \ Márai Sándor használatáról és használhatatlanságáról.* Beszélő Online, 2008. 6. szám http://beszelo.c3.hu/cikkek/az-antimindenes (Letöltés ideje: 2016. 01. 28.)
[169] Györgyey Klára: *Molnár Ferenc.* Magvető Kiadó, Budapest, 2001. – Vécsei Irén: *Molnár Ferenc.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1966.
[170] Móricz Zsigmond: *Naplójegyzetek 1919.* Noran Kiadó Kft, Budapest, 2006.
[171] Makay Gusztáv: *Tóth Árpád.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1967. – Tóth Eszter: *Családi emlékek Tóth Árpádról.* Széphalom Könyvműhely, 2007.
[172] Balogh Gyöngyi: *Nemzetközi filmkarrierek.* Filmkultúra, A Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet filmmagazinja (Online kiadás) http://www.filmkultura.hu/regi/articles/prints/korda.hu.html
[173] Uo.
[174] Vécsey Aurél: *Keserű magyar sors: emigráció.* Vagabund Kiadó, Budapest, 2009. 24.
[175] Passuth Krisztina: *A Nyolcak festészete.* Corvina Kiadó, Budapest, 1967. 122-133.
[176] Uo.

(például maga Kassák Lajos[177], Barta Sándor, Kahána Mózes vagy Nemes-Lampérth József). Valamint ebbe a kategóriába sorolhatunk olyan baloldali világnézetű művészeket, mint például Bodrogi Zsigmond, Csizmadia Sándor, Biró Mihály[178], Dénes Zsófia, Gábor Andor, Várnai Zseni.

Nehéz eldönteni, hogy egyes embereknél a személyes karriervágy mennyire játszott szerepet. Például Szabó Dezső, akinek személyiségétől nem állt távol a feltűnésvágy, kezdetben nagyon harcosan támogatta a Tanácsköztársaságot, és „Az egész emberért"[179] című április 1-jén megjelent hosszú írásában állt ki a kommün céljai mellett. Majd annak áprilisi válsága után a háttérbe vonult, májusban megjelentette „Az elsodort falu" című regényét, a bukás után pedig durván ostorozta a Tanácsköztársaságot.[180] Csizmadia Sándor esetében szintén figyelembe kell venni a tudatos karrierizmust. Szerepvállalásában valószínűleg az is közrejátszott, hogy ezzel akarta helyreállítani az ekkorra már erőteljesen megkopott presztízsét.[181]

Ugyanakkor a művészvilág esetében azt a tényezőt is figyelembe kell vennünk, hogy eme személyeknek akár a megélhetése is múlhatott a Tanácsköztársasághoz való viszonyulásától. Ne feledjük, hogy a tanácskormány lényegében állami alkalmazottakként kívánta foglalkoztatni az arra érdemes művészeket. Azt viszont, hogy ebbe a körbe ki kerülhet be központilag szándékoztak eldönteni. (Az írókat például egy úgynevezett írói kataszterbe – ezen belül több kategóriába – sorolták, akik aztán majd az állammal lettek volna szerződésben.) Vagyis a szimpátia mellett, akár az egzisztencia biztosítása – mintegy alkuként – is felmerülhetett bennük motiváló erőként. Például Karinthy Frigyes az 1918-19-es események során mindvégig tartózkodott a nyílt politikai állásfoglalástól ugyanakkor a Tanácsköztársaság alatt mégis célszerűnek látta egy korábbi „Vérmező" című művét újra megjelentetni.[182] Ez a költemény Martinovicsnak és a többi magyar jakobinus vezetőnek a kivégzéséről szólt, így témáját tekintve jól illeszkedett a Tanácsköztársaság propagandájához

[177] Kassák Lajos: *Egy ember élete I-VIII.* Dante és Pantheon Kiadó, Budapest, 1928-1939. – Pomogáts Béla: *Kassák Lajos a forradalomban.* Irodalomtörténeti Közlemények, 1986. 5. szám, 523-534.
[178] Fischer Tibor: *Egy világbajnok emlékei.* Sport Kiadó, Budapest, 1964. 56-73.
[179] Szabó Dezső: *Az egész emberért.* Nyugat, 1919. április 1. Közli: József Farkas: *„Mindenki ujakra készül"*IV. kötet i.m. 61-68.
[180] Arday Géza: *Szabó Dezső szemlélete és egyénisége.* Szenci Molnár Társaság, Budapest, 2003. 40-44. Vö.: Hegedűs Géza: *A magyar irodalom arcképcsarnoka.* i.m. 303.
[181] Hegedűs Géza: *A magyar irodalom arcképcsarnoka.* i.m. 311.
[182] Karinthy egy 1909-es pályázatra küldte be a „Vérmező" című költeményének első változatát. A vers 1910-ben némi módosítással a „Renaissance" 1910. augusztus 10-ei számában „Vérmező, 795, május" címmel jelent meg, majd Karinthy 1913-ban „A ferences apát" címmel a mű színpadi változatát is elkészítette. Vörös Boldizsár: *Forradalom a műalkotásban – műalkotás a forradalomban. \ Karinthy Frigyes: Vérmező.* Budapesti Negyed, 17. (2009.) 3. 320.

is.[183] (A művet színpadra is állították az ábrázolásmódot tendenciózusan úgy meghatározva, hogy a jelenetben – Karinthy 1913-as koncepciójával szemben – a jakobinus-mozgalom és a forradalom pozitívan jelenjen meg.[184])

Azt, hogy hogyan is vélekedtek ezek az emberek a Tanácsköztársaságról a legjellemzőbben talán Babits Mihálynak, a 20. század első felének egyik legmeghatározóbb magyar költőjének, a Tanácsköztársaság után íródott szavai mutatják be. (Babits 1919-ben egyetemi tanári kinevezését követő nyitóelőadásában nyilvánosan fejezte ki – a kommün kulturális és szociális intézkedéseire utalva, támogatásának kifejezéséül – a fennálló rend iránti lojalitását; erre utal a következő idézetben.) „Néhány nap múlva a szél-sárkány költőt[185] és a gombolyag filozófust[186] fölvitte a szél a Hatalom polcára. Csináltak ekkor egy lojális gesztust, s engem, akit előbb már sok lelkes kívánság és jóakaratú buzgalom az Ifjúság mesterévé jelölt - fölültettek a Vörös Katedrára. Nekik vált dicsőségükre, nem nekem. Lojális akartam mégis lenni én is - lojális nem velük, hanem a Forradalommal - mert még ott melegedett együgyű poéta-szívekben, ott melegedett a lelkes ifjúságban, ott melegedett a "nemzet lelkében" a virágos, vértelen október végi nap emléke, mely megszabadított a világháborútól. S elgondoltam, mily forradalmi a Tudomány, mily forradalmi maga az Igazság, mely nem kérdezi a fönnálló hatalmat, nem tekint a megszentelt előítéletekre, hozza az újat és önmagától omlik szét a régi: - erre gondoltam, és akkor ott egy szép megnyitó frázisban meghajtottam a 'Tudomány komoly zászlóját a Forradalom vörös lobogója előtt".
...Ó jaj! így hajtogattuk egymás előtt a zászlónkat, különböző lojális gesztusokkal, bolondul, mint a vak színészek, akik nem látják, hogy a színház ég!”[187]

Babits tulajdonképpen összefoglalta azokat az elsősorban emocionális motivációkat, melyek aktív cselekvésre késztették ezeket a személyeket. Az embertelen világháború végével, egy szebb és igazságosabb új világ létrehozása lebegett a szemük előtt, és mivel a kommunizmus éppen ezt az ígéretet hordozta magában, ezért – a cél érdekében – készek voltak azt hosszabb-rövidebb ideig aktívan támogatni.

[183] Karinthy Frigyes: *Vérmező.* (Drámai költemény), Színházi Élet, 1919. július 6-12. 22-24.
[184] Vörös Boldizsár: *Forradalom a műalkotásban – műalkotás a forradalomban. \ Karinthy Frigyes: Vérmező.* i.m. 320, 328-332.
[185] Balázs Béla
[186] Lukács György
[187] Babits Mihály: *Magyar költő kilencszáztizenkilencben.* i.m. 923.

3. kategória: Foglalkozásukból, pozíciójukból kifolyólag kerültek kapcsolatba a propagandával.

Ebbe a kategóriába azok az emberek tartoznak, akik nem meggyőződésből, még csak nem is jobbító szándéktól vezérelve, hanem szinte akaratlanul lettek részesei a propagandagépezetnek. Ezeknek a személyeknek a többsége később alapvetően megtagadta a Tanácsköztársaságot, és abban való részvételüket kényszerként, szükséges rosszként mutatták be.

Ennek a kategóriának a legtipikusabb képviselői a színészek, zenészek döntő többsége volt. Őket gyakran egyszerűen kirendelték az egyes tömeggyűlésekre, toborzó- és propagandarendezvényekre, ahol előre meghatározott forradalmi műsort kellett előadniuk.

Ide soroltuk azokat a személyeket is, akik betöltött pozíciójukból kifolyólag kerültek kapcsolatba a propagandával. Példaként Kodály Zoltán, Molnár Antal, Siklós Albert és Weiner Leó – az „Internacionálé" átdolgozásával kapcsolatos – esetét említhetjük. (Lásd a „Zeneművek" fejezetet.) A május elsejei ünnepség dekorációjának megtervezésében részt vett építészek döntő többsége, vagy a plakátokat készítő grafikusok egy része is valószínűleg csak foglalkozásuk miatt lett részese a propagandának.

Arról, hogy ezek a személyek hogyan vélekedtek a Tanácsköztársaság alatti szerepükről példaként idézhetjük a kor egyik népszerű színésznőjének, Fedák Sárinak a Tanácsköztársaság utáni nyilatkozatát: „1919. március 21-én vette át a kommün a hatalmat. Április 6-án, vasárnap úgynevezett toborzónapot rendeztek, amelyre a budapesti színészek színe-javával együtt engem is kirendeltek. A művészek, ki-ki hivatása szerint, énekeltek és szavaltak. Nem vagyok drámai színésznő, nem szavalhattam. Énekesnő sem vagyok, tehát nem énekeltem. Csupán ezerszámra írtam az autogramokat. Ennyi volt a működésem a kommün alatt."[188]

Fedák védekezése tipikus példája az ebbe a csoportba tartozó személyek viselkedésének. Teljesen elhárítottak maguktól minden felelősséget, hiszen – álláspontjuk szerint – csupán kényszerből, a megélhetésük miatt kellett szerepet vállalniuk. (Fedák esetében ez valószínűleg valóban igaz, bár a fenti állítása nem teljesen fedte a valóságot, hiszen az áprilisi toborzónapon kívül a május elsejei ünnepség-sorozaton is fellépett.[189]) Sőt mintegy áldozatként mutatták be magukat, akiknek a túlélésért meg kellett alkudniuk. (Emlékirataiban

[188] Geréb Anna: *Fedák, a proletárlány*, In: Zubánics László (szerk.), *Az utánozhatatlan Zsazsa – Fedák Sári születésének 130. évfordulójára.* KMMI-Füzetek, II. kötet, Beregszász, 2009. 30.
[189] UJFALUSSY, 1973, 421, 426.

Fedák Sári arra hivatkozott, hogy Szamuely Tibor telefonos beszélgetésük során kemény retorzióval fenyegette meg, amennyiben nem vesz részt az említett toborzórendezvényen.[190])

Ez utóbbi kapcsán egyeseknél az is felmerült, hogy kényszer, sőt fenyegetés hatására voltak kénytelenek bizonyos feladatokat, megbízásokat végrehajtani. Zala György szobrászművész, aki a május elsejei ünnepségek alatt a mai Hősök terén felállított Marx szoborkompozíció alkotója volt, a kommün bukása után azzal védekezett, hogy Szamuely Tibor pisztollyal fenyegetve kényszerítette őt a szobor elkészítésére. Mikor pedig arról faggatták, hogy Ferenc József szobrát miért rombolta szét saját kezűleg, Zala így reagált: „Muszáj volt már egy kis vörös színt mutatni, a szobor különben is az enyém volt."[191]

Hasonló értelemben nyilatkozott Molnár Géza a Zeneakadémia tanára is, aki „A zene a szocialista társadalomban" című röpirat szerzője volt. Fegyelmi tárgyalásán eme röpirat megírásának okául szintén a kényszerre hivatkozott: „Arra a kérdésre, hogy miért írta, azt válaszolta, hogy teljesen az akkori események hatása alatt állott már, amikor a munka megírására egy erélyes felszólítású hivatalos levelet kapott és pár napra rá már meg is sürgették. Félt, nem tudta mi lesz, az általános lelki depresszió alatt állt ő is, nagy anyagi veszteségektől félt…"[192]

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a propagandában részt vett személyek motivációja rendkívül széles skálán mozgott. Az első két kategóriába tartozó személyek között azonban találhatunk néhány közös pontot. Döntő többségük alapvetően a 20. század elején kibontakozó modern liberális polgári, vagy baloldali szocialista politikai, ideológiai, szellemi, művészi irányvonalakhoz tartozott. Ennek következtében sokan érkeztek a szociáldemokrácia politikai küzdelmeiből és a „Népszava" holdudvarából, a „Nyugat" köréből, a „Ma" tagjaiból, vagy a Galilei-kör mozgalmából. Szintén ehhez az irányvonalhoz tartoztak a jóval kisebb számú, ám a Tanácsköztársaság propagandájában fontos szerepet játszó személyeket tömörítő, „Nyolcak" művészi csoport, és az úgynevezett Vasárnap Társaság[193]. Eme csoportok közös jellemzője a fennálló társadalmi rendszer éles kritizálása és a szociális problémák iránti érzékenység volt. Ezt az első világháború tovább erősítette, és döntő mértékben járult hozzá eme személyek radikalizálódásához. Ennek mértéke persze nagy eltéréseket mutatott, de mégis szinte törvényszerűen elsősorban ezek a személyek voltak predesztinálva arra, hogy a

[190] Fedák Sári: *„Te csak most aludjál liliom…" \ Fedák Sári emlékiratai.* Magyar Ház, Budapest, 2009. 438-439.
[191] Idézi: Magyar Hajnalka: *A magyar Rodin ígérete volt.* Zalai Hírlap Online, 2014. augusztus 30. http://zaol.hu/hetvege/a-magyar-rodin-igerete-volt-1643237 (Letöltés ideje: 2016. 01. 29)
[192] *A Zeneművészeti Főiskolai tanárok fegyelmi ügye* In: *Dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság zenei életéből.* Szerk.: Ujfalussy József. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1973. 504.
[193] Novák Zoltán: *A Vasárnap Társaság.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1979.

fennálló társadalmi és gazdasági rendszert alapjaiban megváltoztató, ideológiájában erőteljes szociális töltettel rendelkező Tanácsköztársaság propagandájában aktív szerepet vállaljanak.

A harmadik kategóriába tartozó személyek alapvetően abban különböztek az előző kettőtől, hogy motivációik között nem – vagy csak ritkán – szerepeltek politikai, ideológiai megfontolások. Inkább praktikusan, gyakran mintegy megbízásként, munkalehetőségként értékelték ezeket a feladatokat, de nem zárható ki a kényszerből, félelemből fakadó cselekvés sem.

4. A propaganda tartalma, eszköz-, és célrendszere

Mielőtt megkezdenénk a propaganda tartalmának és eszközeinek konkrét bemutatását, szükséges tisztáznunk, hogy a következőkben csak a magyar nyelvű propaganda-anyagok kerülnek elemzésre. Ennek oka, hogy nem rendelkezünk az idegennyelvű anyagok részletes bemutatásához szükséges nyelvismeretekkel.

4.1. A szimbólumrendszer

Mielőtt részletesebben ismertetnénk a Tanácsköztársaság propaganda kiadványait, propaganda alkotásait szeretnénk bemutatni, hogy az ezeken alkalmazott szimbólumok honnan eredeztethetőek. Az alábbiakban a következő jelképek kerülnek ismertetésre: a vörös zászló, a munkás, a kalapács, a vörös kalapácsos ember, a frígiai sapka, a munkásököl, a gyár, a vörös csillag, az eke, a búzakalász, és a „Világ proletárjai egyesüljetek!” szimbolikus jelszó.

A vörös zászló a baloldali mozgalmak egyik leggyakrabban alkalmazott szimbóluma. A vörös eredetileg az uralkodók színe volt, amely azonban a 16-17. századi parasztfelkelések vörös zászlói révén kapott újabb politikai-történelmi jelentést. Ettől kezdve a vörös az ellenállásnak, a pártütésnek, - majd a Nagy Francia Forradalom következményeként – magának a forradalomnak a színe lett.[194] A magasabb fizetést és jobb munkakörülményeket követelő matrózok vörös lobogót bontottak az angliai Portsmouthban 1797-ben. Vörös zászlót lobogtattak a francia forradalmárok is 1830-ban, 1848-ban és 1870-ben. Kifejezetten a szocialisták jelképévé az 1871-es Párizsi Kommünt követően vált.[195] Előbb a szociáldemokrata politikai irányzat használta, majd a kommunista mozgalom is átvette és a proletárforradalom egyik legfőbb jelképeként alkalmazta. A vörös zászló, illetve a vörös szín mindmáig a különböző baloldali szervezetek, pártok leggyakrabban használt szimbóluma.

A proletariátust jelképező munkás alakja tulajdonképpen kezdetektől a munkásmozgalmi küzdelmek „főszereplője” volt. A különböző angol, francia, német, majd magyar szocialista irányzatok propagandájukban gyakran használták ezt a szimbólumot. Jellemzően a munkást egyszerű, esetenként rongyos ruhában (gyakran feltűrt ujjú ingben és kopott nadrágban), vagy éppen meztelen felsőtesttel ábrázolták, de – mintegy ennek ellenhatásaként – szinte mindig izmos, erőtől duzzadó, idealizált alakban jelenítették meg. A 19. században, illetve a 20. század elején a munkás szinte kizárólag férfiként volt ábrázolva, és majd később jelent meg

[194] Aradi Nóra: *A szocialista képzőművészet jelképei.* Kossuth Könyvkiadó-Corvina Kiadó, Budapest, 1974. 5.
[195] Alfred Znamierowski: *Zászló-enciklopédia.* Athenaeum 2000 Kiadó, Budapest, 2002. 242-243.

mellette a munkásnő alakja. 1945 után a szocialista országok is előszeretettel alkalmazták ezt a szimbólumot, mely ennek következtében mára meglehetősen „elhasználttá", ezért ritkán alkalmazott jelképpé vált.

A kalapács, mint a munkásságot szimbolizáló jelkép szinte egyidős a modern munkásmozgalom megszületésével. Első alkalmazásának pontos ideje és helye a múlt homályába vész. Talán a korai angliai munkásmozgalmak géppromboló időszakára utal, mikor a munkások kalapácsokkal verték szét a megélhetésüket veszélyeztető gépeket. (Az egyik ilyen mozgalom, az 1810-es években tevékenykedő úgynevezett „luddíták" géppromboló csoportjait „Kalapácsosok"-nak hívták, akikről még dal is született.)[196] Egyes források szerint a kalapács, mint szimbólum az 1830-as években, az angliai chartista mozgalom során tűnt fel először.[197] Más elmélet szerint a korai munkásmozgalmakban fontos szerepet játszó kovácsok, fémmunkások, bányászok foglalkozására utaló kalapács-jel alakult át az egész munkásságot jelképező szimbólummá, mely az egységet, az erőt, és az aktivitást volt hivatott megjeleníteni.[198] A Párizsi Kommün a kalapácsot a forradalmár munkás fegyvereként ábrázolta,[199] a 19. század végére pedig ez a jelkép már beépült a baloldali munkásmozgalmak ikonográfiájába. (Ekkor már az európai szociáldemokrata pártok szinte mindegyike alapszimbólumként alkalmazta.) Manapság a kalapácsot, mint önálló szimbólumot már ritkábban használják, főként annak köszönhetően, hogy a keresztbe tett sarló és kalapács szimbólum – mely a parasztság és a munkásság egységét jelenítette meg – az 1920-as évektől fokozatosan kiszorította. 1945 után a világ kommunista mozgalmaiban és országaiban, a sarló-kalapács mintájára, sorra születtek a különböző keresztbe tett eszközöket ábrázoló szimbólumok, mely kombinációkban a kalapács is előfordult.

A vörös kalapácsos ember az egyetlen olyan, a Tanácsköztársaság által használt szimbólum, melynek pontosan ismerjük a születési körülményeit, és az első megjelenésének időpontját. Biró Mihály 1912-ben vetette papírra a lesújtani készülő vörös kalapácsos munkás figuráját a Magyarországi Szociáldemokrata Párt napilapját, a Népszavát népszerűsítő plakátján (háttérben az újság egy 1911-es címlapja volt látható).[200] A kalapács és a kalapácsos

---

196 *A gépromboló mozgalmak.* Honapután Anarchista Újság. http://www.holnaputanujsag.eoldal.hu/cikkek/egyeb-kiadvanyok/a-geprombolo-mozgalmak/geprombolo-mozgalmak.html (Letöltés ideje: 2014. 02. 11.) – George Rudé: *Forradalmárok, zendülők.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1986. 80-88.

197 *A chartista mozgalom.* Holnapután Anarchista Újság. http://www.holnaputanujsag.eoldal.hu/cikkek/egyeb-kiadvanyok/a-chartista-mozgalom/a-chartista-mozgalom.html (Letöltés ideje: 2014. 02. 11.) – H. Haraszti Éva: *A chartista mozgalom.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1967. 105-158.

198 http://www.dasrotewien.at/symbole-sozialdemokratische.html (Letöltés ideje: 2014. 03. 24.)

199 Aradi Nóra: *A szocialista képzőművészet jelképei.* i.m. 5.

200 *Egy híres motívum nyomában.* Népszava Online. http://nepszava.hu/cikk/382178-egy-hires-motivum-nyomaban (Letöltés ideje: 2014. 03. 24.)

munkás alakja – mint fentebb említettük – nem volt újkeletű a munkásmozgalmi ikonográfiában, ám az, ahogyan Biró ábrázolta az ütésre lendülő, izmos munkás alakját egyszerre volt dinamikus, erőt sugárzó és ugyanakkor fenyegető is. Vagyis tulajdonképpen a rohamosan fejlődő és a kapitalista rendszer leváltására/megdöntésére törekvő szocialista munkásmozgalom szinonimájaként volt értelmezhető. Nem véletlen, hogy ez a szimbólum gyorsan beépült nem csak a magyar, hanem a nemzetközi baloldali szimbólumrendszerbe is. A kalapácsos ember a Tanácsköztársaság ikonográfiájába tulajdonképpen az MSZDP szimbólumrendszeréből került átemelésre. Bár a magyar szociáldemokraták később is magukénak vallották ezt a jelképet, de a kommünt követően – főleg a baloldal ellen irányuló propagandában – gyakran azt a kommunizmushoz kötötték, és annak szimbólumaként jelenítették meg.[201] Aztán éppen a Tanácsköztársaság miatt később a kommunisták is szívesen alkalmazták propagandájukban a kalapácsos embert. Az elmúlt évtizedekben ennek a szimbólumnak világszerte rengeteg variánsa született, és az a tendencia figyelhető meg, hogy egyre inkább a szélsőbaloldali mozgalmak, pártok alkalmazták/alkalmazzák szimbólumaik között.[202]

A frígiai sapka eredete az ókorra nyúlik vissza. Az ókori Rómában a rabszolgáknak fedetlen fővel kellett járniuk, a fejfedő a szabadok kiváltsága volt. Ezért mikor egy rabszolgát felszabadítottak a fejére jelképesen egy kis nemezsüveget tettek. Később a Julius Caesart meggyilkoló merénylők is egy, a szabadságot jelképező sapkát lobogtattak. Közülük Brutus a polgárháború során Kis-Ázsiában pénzt veretett, melyen a zsarnokölés eszközeként felhasznált tőr mellett egy frígiai sapka látható, amely a szabadságot jelképező sapkafajták közül az ázsiaiak által leginkább kedvelt típus volt. Azt, hogy a későbbiekben a frígiai sapka miképpen vált Európa-, majd világszerte jelképpé, nehéz megállapítani. Mindenestre az bizonyos, hogy a Nagy Francia Forradalom alatt már rendkívül népszerű szimbólum volt. Az 1800-as évek közepén, a latin-amerikai kontinensen Simon Bolivar vezetésével zajló függetlenségi háborúban is megjelent ez a szabadság-szimbólum. Valamint az 1871-es párizsi

[201] A szociáldemokrata párt az 1920-as években nem használta a kommün alatt „kompromittálódott" vörös kalapácsos embert jelképként. Az majd a '30-as években tér újra vissza a szociáldemokrata propagandába. Aradi Nóra: *A szocialista képzőművészet jelképei.* i.m. 5.

[202] Magyarországon, a Magyar Kommunista Párttal történő 1948-as egyesülését követően, 1989-ben újjáalakult Magyarországi Szociáldemokrata Párt egyik fő szimbólumává újra a vörös kalapácsos embert választotta, melyet a párt 2013-as jogutód nélküli megszűnéséig alkalmazott is. A „politikai utódként" létrejövő pártok szimbólumrendszerében már nem található meg ez a jelkép, így jelenleg csak a szélsőbaloldali Munkáspárt használja Biró Mihály híres figuráját. Sőt vezérszimbólumuk is a kalapácsos ember egy variációja. http://www.munkaspart.hu/index.php (Letöltés ideje: 2014. 05.16.)
Nem csak Magyarországon, hanem például Mozambikban is – a Kommunista Párt jóvoltából – élő szimbólum a vörös kalapácsos ember. http://www.origo.hu/utazas/afrika/20131009-elmenybeszamolo-mozambikrol-maputorol.html#comments (Letöltés ideje: 2014. 06. 15.)

kommün jelképei között is felbukkant a frígiai sapka. Ez a 20. században is használatos volt, hiszen például Norvégiában a náci uralom idején a hazafiak viselték tiltakozásuk tüntető jeleként.[203]

A munkásököl szimbóluma szintén a 19. század végére, 20. század elejére épült be a munkásmozgalom jelképei közé. Magyarországra valószínűleg német közvetítéssel került. Az ökölbeszorított – többnyire felfelé tartott, vörös színű – kéz a munkáserő és a harci kitartás jelképévé vált.[204] A 20. század folyamán nem csak baloldali, hanem számos más mozgalom is alkalmazta – és alkalmazza ma is – az ökölbeszorított kezet harci szimbólumként.[205]

A gyár, mint szimbólum megszületése az 1780-as évektől meginduló angol ipari forradalom által életre hívott gyári nagyipar kialakulására vezethető vissza. Az új ipari központokba koncentrálódó bérmunkástömegek sokszor elképesztően rossz munka- és életkörülmények között éltek, melyek arra ösztönözték őket, hogy harcot indítsanak helyzetük javítása érdekében. A kezdeti ad hoc jellegű megmozdulásokat követően, a 19. század folyamán a gyári munkásság egyre szervezettebben lépett fel jogai érvényesítéséért. Ennek következtében a 20. század elejére a gyár szimbólum már nem csak a gyári munkásság harcaira utalt, hanem – elsősorban a szociáldemokraták – a fegyelem és a szervezettség metaforájaként is alkalmazták. A 20. század második felében, a szocialista államokban, az épülő kommunista rendszer szimbólumaként is használták. Manapság a gyár már ritkán alkalmazott jelkép.

A kommunizmus alapszimbólumának számító vörös csillag eredete meglehetősen homályos. Erre nézve többféle elmélet is napvilágot látott. Az egyik szerint először azok az – elsősorban orosz – szociáldemokraták kezdték jelvényként viselni, akik az első világháború kitörése után is kitartottak a nemzetköziség elve mellett.[206] Létezik egy olyan elképzelés is, mely szerint katonai eredetű jelkép: 1917-ben a moszkvai helyőrség katonái csillagot viseltek sapkájukon megkülönböztető jelzésül, majd amikor átálltak a kommunistákhoz, a forradalmat

---

[203] Maris Zsolt: *A frígiai sapka története.* História, 1985/1. Elektronikus változat: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/85-01/ch14.html#id507348 (Letöltés ideje: 2014. 06. 29.)

[204] Aradi Nóra - Győrffy Sándor: *A Magyar Tanácsköztársaság művészete.* Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. 1979. 5. – Kapitány Ágnes - Kapitány Gábor: *Archikus tudatformák és testképek a mai magyar társadalomban.* Magyar Lettre Internationale. 89. szám 2013. nyár http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre89/kapitany.htm (Letöltés ideje: 2014. 03. 24.)

[205] Például az Amerikai Egyesült Államokban, az 1960-as években elinduló, a színes bőrűek felszabadításáért küzdő Fekete Erő (Black Power) nevű mozgalom, vagy az 1998-ban létrejött, a Milošević-rezsim ellen fellépő szerb Otpor ifjúsági mozgalom is a felfelé tartott ököl szimbólumát választotta jelképül.
A Fekete Erő mozgalomról: http://en.wikipedia.org/wiki/Black_Power (Letöltés ideje: 2014. 03. 24.) – Az Otpor mozgalomról: http://hu.wikipedia.org/wiki/Otpor (Letöltés ideje: 2014. 03. 24.)

[206] Vass Henrik (főszerk.): *Munkásmozgalom-történet Lexikon.* i.m. 698.

jelképező vörös színre festették azt.[207] Egy másik eredetelmélet az eszperantó mesterséges nyelvvel, illetve az eszperantistákkal köti össze a vörös csillag születését. Az eszperantisták mind a mai napig az ötágú zöld csillagot használják jelképként: az öt ág az öt kontinensre utal. A zöld csillag 1892-ben született meg, és az elmélet szerint ez a szimbólum ihlette a kommunistákat. Az eszperantisták ebben az időben gyakran viselték a zöld csillagot, hogy a többi eszperantista felismerhesse őket. A történet szerint Nyikolaj Vasziljevics Krilenko bolsevik vezető (és eszperantista) Trockijjal beszélgetett, mikor Trockijnak feltűnt a csillag. Megkérdezte Krilenkót mire utal a kitűzője, és annyira megtetszett neki a válasz, hogy felhasználta a jelképet, csak épp a munkásmozgalom vörös színére festve.[208] Hogy ez a történet igaz-e, vagy nem arról megoszlanak a vélemények. Nyikolaj Grisin eszperantista ezt csak, mint anekdota, legenda említi.[209] Ugyanakkor vannak olyan jelek, melyek ezt látszanak alátámasztani. A vörös csillag valóban az öt földrész munkásaira utal,[210] és kezdetben a kommunisták között is voltak annak hívei, hogy az eszperantó lehet az a nemzetközi nyelv, mely összekötő kapocsként szolgálhat a világ proletariátusa számára. Mindenesetre az biztosnak tűnik, hogy a vörös csillag megszületése az orosz forradalmi mozgalomhoz köthető. Napjainkban a szélsőbaloldali mozgalmak és a kommunista államok alapszimbólumaként funkcionál.

Az eke szimbólum első megjelenése nem ismert pontosan, de feltételezhető, hogy az orosz bolsevik forradalom alatt kezdték el alkalmazni a parasztság metaforájaként. Gyakran ábrázolták a kalapáccsal együtt, mely a munkásság és a parasztság egységét volt hivatott megjeleníteni. (Ez az 1920-as években megjelenő sarló-kalapács ábrázolás előképének is tekinthető.) Magyarországra valószínűleg a hazatérő orosz hadifoglyok hozták magukkal, de nem vált gyakori szimbólummá, még a Tanácsköztársaság alatt sem. Ennek oka valószínűleg abban keresendő, hogy nehezen felismerhető jelkép volt. Ezt támasztja alá az is, hogy az ekét Oroszországban is, az 1920-as években, gyorsan kiszorította a sokkal könnyebben ábrázolható és beazonosítható sarló szimbóluma. Így az eke, mint jelkép a feledés homályába merült.

A búzakalász motívum szintén a parasztság megjelenítésére szolgált. Előképe vagy első alkalmazása nem ismert, de annyi bizonyos, hogy a Tanácsköztársaság alatt előszeretettel használták. Az sem zárható ki, hogy a kommün saját „találmánya”, tehát sajátosan magyar

---

[207] Takács Boglárka: *A vörös csillag.* Nyelv és Tudomány Ismeretterjesztő Hírportál. http://www.nyest.hu/hirek/a-voros-csillag (Letöltés ideje: 2014. 01. 14.)
[208] Uo.
[209] *Pri la stelo.* http://www.angelfire.com/ny2/ts/stelo.html (Letöltés ideje: 2014. 01. 14.)
[210] Aradi Nóra: *A szocialista képzőművészet jelképei.* i.m. 211. – Vass Henrik (főszerk.): *Munkásmozgalom-történeti lexikon.* i.m. 698.

specifikus jelkép volt. Erre utalhat az is, hogy az 1945 utáni Rákosi-rezsim, majd a Kádár-éra alatt használt hivatalos állami címerekben is feltűnt ez a szimbólum.[211]

Végezetül egy olyan szimbolikus jelszóról kell még szót ejtenünk, melybe szinte léptennyomon beleütközhetünk a Tanácsköztársaság propagandaanyagainak vizsgálatakor. Ez a „Világ proletárjai egyesüljetek!", mely Karl Marx és Friedrich Engels ikonikussá vált művének, az először 1848-ban (német nyelven) megjelent Kommunista Kiáltványnak, a záró sora volt. Eme jelszó gyakori használatával a kommün vezetői a forradalom nemzetköziségét, nemzetek felettiségét, és a világforradalomba vetett hitet kívánták hangsúlyozni. Azóta is, mind a mai napig ez a szélsőbaloldali mozgalmak, pártok legkedveltebb és leggyakrabban hangoztatott jelszava.

Összefoglalva tehát, a Tanácsköztársaság szimbólumrendszere alapvetően a nyugat-európai forradalmi, munkásmozgalmi küzdelmek során kialakult (elsősorban a szociáldemokráciához köthető) attribútumokra épült, de kiegészült magyar sajátosságokkal, és megjelentek benne olyan szimbólumok is, melyek specifikusan az orosz bolsevik forradalomhoz köthetőek.

4.2. A Tanácsköztársaság panteonja

A Tanácsköztársaság jelképes panteonjának, vagyis az elődként vállalt történelmi szereplők együttesének rövid áttekintését azért tartjuk fontosnak, mert árnyaltabb képet adhat arról, hogy a kommün vezetői hogyan próbálták meg az új rendszert elhelyezni a magyar történelmi-, illetve a nemzetközi munkásmozgalmi hagyományokban.

Az alábbiakban csak azt kívánjuk röviden ismertetni, hogy az adott személyek miért kerültek be a Tanácsköztársaság panteonjába. Azt, hogy milyen módon méltatták őket, illetve konkrétan hogyan jelentek meg a propagandában, a propaganda eszközök, propaganda-anyagok bemutatásakor tárgyaljuk részletesebben.[212]

[211] Aradi Nóra: *A szocialista képzőművészet jelképei.* i.m. 114.

[212] A kiemelkedő személyiségek Tanácsköztársaság alatti méltatásairól Vörös Boldizsár végzett mélyre ható kutatásokat. Jelen munkában csak a propaganda-anyagok és rendezvények vizsgálata során felmerülő méltatások kerülnek bemutatásra. Így nem kerül sor például a hivatalos névadományozások részletes elemzésére, vagy a történelmi személyeket ábrázoló bélyegsorozat (Karl Marx, Petőfi Sándor, Martinovis Ignác, Dózsa György, Friedrich Engels) bemutatására. Mindezekről részletesen lásd: Vörös Boldizsár: *Történelmi személyiségek ábrázolása a Magyarországi Tanácsköztársaság hivatalos jellegű anyagaiban.* Budapest, 1997. Kandidátusi értekezés kézirata.

4.2.1. Magyar személyek

A kommün vezetői a magyar elődök megjelenítésével elsősorban azt szerették volna igazolni, hogy a baloldali mozgalmaknak is voltak hazai gyökerei, a magyar történelmi múltból is táplálkozik ez a politikai irányzat. Vagyis elsősorban az idegenség bélyege ellen volt szükség a magyar ősökre. Ezek a személyek a következők voltak: Dózsa György, Martinovics Ignác, Petőfi Sándor, Táncsics Mihály, Frankel Leó, Szabó Ervin.

Dózsa György (1470 körül-1514), az 1514-es parasztfelkelés vezére, nyilvánvalóan a parasztság megnyerése érdekében került a kommün által nagyra tartott személyiségek sorába. Ezt látszik alátámasztani az is, hogy Dózsa alakja szinte kizárólag a vidéki embereknek szóló propaganda-anyagokban tűnt fel, mintegy parasztforradalmárként, akinek példáját a földműves tömegeknek is követniük kell(ett volna).

Martinovics Ignác (1755-1795) a forradalmi küzdelem élcsapatában harcoló értelmiség megszemélyesítőjeként kerülhetett a Tanácsköztársaság hősi csarnokába. Pogány József egy világháború előtti művében a következőképpen határozta meg Martinovics jelentőségét: „igazi forradalmár" volt, „aki eszméit tettre akarta váltani, aki csakugyan kímélet nélkül föl akart forgatni mindent", „aki igazi, fegyveres forradalmat tervezett és szervezett".[213] Egy Tanácsköztársaság alatti propagandarendezvény előadója szerint pedig Martinovics az első magyar jakobinusként, – mintegy a kommunizmus előfutáraként – korát megelőzve már a 18. század végén kommunisztikus tanokat hirdetett és halt mártírhalált.[214]

Petőfi Sándor (1823-1849) az egyetlen olyan személyiség volt, aki a dualista rendszer hősei között is előfordult. Petőfit elsősorban a világszabadság előhírnökeként ábrázolta a kommün propagandája, aki „a reménytelenség vaksötét éjszakájában is az Internacionálé csillagát látta" és „az eljövendő világszabadságról énekelt"[215]; valamint ő volt 1848-ban „az egyetlen forradalmár, aki, túl a történelem szükségszerűségein, zsenialitásának korokon átizzó nagyszerűségével a világszabadságért élt, küzdött és meghalt."[216] Ezért tekintették őt a Tanácsköztársaság előfutárának.

Táncsics Mihály (1799-1884) több szempontból is ideális példaképként szolgálhatott a Tanácsköztársaság propagandistái számára. Egyrészt, a korai magyar (utópista) szocialista

[213] Pogány József: *Martinovics és a magyar intellektuelforradalom.* Szocializmus 1913-1914. 9.
[214] Slezák Ferenc: *A kommunizmus eredete* című 1919. május 22-ei előadásán elhangzottakról: Szenti Pál: *Interjú Kovács Istvánnal 1919-ről.* Kézirat. Szenti Pál magánhagyatékából. – *Propaganda előadások hivatali alkalmazottak részére.* Vörös Újság 1919. május 21. 8.
[215] *Petőfi Sándor.* Népszava 1919. júl. 31. 5.
[216] *Petőfi.* Vörös Újság 1919. aug. 1. 8.

irányvonal egy jeles képviselőjeként, másrészt a parasztság jogainak harcosaként is megjeleníthették, aki 1848. március 15-e egyik ismert szereplője volt.

Frankel Leó (1844-1896) az 1871-es párizsi kommün magyar résztvevőjeként került be a Tanácsköztársaság panteonjába. A párizsi kommün tulajdonképpen az egyetlen olyan történelmi esemény volt, melyet a Tanácsköztársaság vezetői valamelyest a proletárforradalom előképének tekintettek. Ennek következtében Frankel Leó is elsősorban az ott betöltött vezető szerepe miatt kerülhetett a többi nagy személyiség mellé, mint „a munkásság nemzetközi szabadságküzdelme egyik korai harcosa”[217], „a párizsi Kommün magyar vezére”[218], míg magyarországi tevékenysége csak mellékes tényezőként szerepelt.

Szabó Ervin (1877-1918) marxista társadalomtudós, könyvtárigazgató alig fél évvel a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt hunyt el. Az ő beillesztése a proletárforradalom elődei közé – szindikalista nézetei miatt – komoly kihívást jelentett a kommün ideológusai számára.[219] Ám végül Szabó is bekerülhetett a panteonba, mint olyan személy, „akinek egész élete munkája ennek a forradalomnak az eljövetelét szolgálta, akinek minden dobbanása, minden tette, minden szava és írása az osztályharc forradalmiságának megóvását tartotta legfőbb irányelvnek.”[220]

Fontos megjegyeznünk, hogy Szabó Ervin kivételével az összes többi személy már az első világháború előtt szerepelt az MSZDP által tisztelt és méltatott történelmi személyek között.[221] Vagyis a Tanácsköztársaság panteonjának magyar személyekre vonatkozó része lényegében a magyar szociáldemokrata munkásmozgalmi múltból eredt. Ennek következtében a kommün propagandája azt a – régi szociáldemokrata – törekvést is magáévá tette, hogy magyar panteonja illeszkedjen a hazai forradalmi hagyományokhoz és ugyanakkor kapcsolódjon a nemzetközi baloldali (forradalmi) mozgalmakhoz is.

4.2.2. Külföldi személyek

A Tanácsköztársaság propagandistái a külföldi személyek tiszteletével elsősorban a nemzetköziség eszméjéhez való kapcsolódást, a nemzetközi munkásmozgalmi, forradalmi mozgalomhoz való tartozást kívánták hangsúlyozni. Ezek a személyek a következők voltak:

[217] *Frankel Leó.* Vörös Újság 1919. máj. 20. 5.
[218] Krejcsi Rezső: *Frankel Leó a párizsi Kommün magyar vezére.* Budapest, 1919.
[219] A Szabó Ervin problémáról részletesebben: Vörös Boldizsár: *„A múltat végképp eltörölni”? \ Történelmi személyiségek a magyarországi szociáldemokrata és kommunista propagandában 1890-1919.* MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 2004. 102-104.
[220] *Szabó Ervin.* Vörös Újság 1919. márc. 29. 3.
[221] Vörös Boldizsár: *„A múltat végképp eltörölni”?* i.m. 11-68.

Karl Marx, Friedrich Engels, Ferdinand Lassalle, August Bebel, Franz Mehring, Jean Jaurès, Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Vlagyimir Iljics Lenin, Lev Davidovics Trockij, Nyikolaj Ivanovics Buharin, Jézus Krisztus.

Karl Marx (1818-1883) és Friedrich Engels (1820-1895) német filozófusok, a szocializmus elméleti megalapozói, a Kommunista Kiáltvány megalkotói a fő helyen álltak a Tanácsköztársaság hősi csarnokában. A vezéregyéniség egyértelműen Marx volt, és bár Engelsnek is voltak nagy jelentőségű elméleti munkái, mégis Marx személye és munkássága kapott nagyobb hangsúlyt a kommün propagandájában. Engelst inkább úgy jelenítették meg, mint Marx munkatársát, „jobbkezét" és örökségének folytatóját.

Ferdinand Lassalle (1825-1864) német szocialista politikus, 1848-ban részt vett a német forradalmakban, majd a németországi szociáldemokrata munkásmozgalom egyik jelentős alakjává vált. Az 1890-es évek magyarországi szociáldemokrata panteonjának még Lassalle volt a legfontosabb alakja, de az 1910-es évekre Marx mögött a háttérbe szorult.[222] A Tanácsköztársaság propagandájában elsősorban forradalmi attitűdje miatt jelent meg.

August Bebel (1840-1913) német marxista politikus, a szervezett németországi szociáldemokrata munkásmozgalom alapítóinak egyike. Az 1870-es évektől az első világháborúig terjedő időszak szociáldemokrata politikai irányvonalának nemzetközi szinten is egyik legnagyobb hatású képviselője volt. A német és nemzetközi munkásmozgalom meghatározó alakjaként kerülhetett a kommün által tisztelt nagy személyiségek közé.

Franz Mehring (1846-1919) német marxista filozófus, aki munkáival hozzájárult a történelmi materializmus népszerűsítéséhez. 1917-ben az elsők között üdvözölte, és védelmezte a bolsevik forradalmat. 1918-ban publikálta Karl Marx életrajzát, mely egy alapos és hiteles munka volt. Ugyanez év végén alapító tagként részt vett Németország Kommunista Pártja létrehozásában. Mehring elsősorban a marxizmus népszerűsítése és tudományos tevékenysége miatt került a Tanácsköztársaság panteonjába, de nyilván politikai állásfoglalásai is fontos szerepet játszottak ebben.

Jean Jaurès (1859-1914) a francia szocializmus egyik legjelentősebb első világháború előtti politikusa volt. Ám a Tanácsköztársaság panteonjába nem elsősorban munkásmozgalmi tevékenysége miatt került be. A francia politikust az első világháború előestéjén tanúsított megingathatatlan háborúellenes magatartása, és az emiatt ellene elkövetett halálos kimenetelű merénylet tette példaképpé, illetve a munkásmozgalom mártírjává.

[222] Vörös Boldizsár: *„A múltat végképp eltörölni"?* i.m. 40.

Karl Liebknecht (1871-1919) és Rosa Luxemburg (1871-1919), német szocialista politikusok és forradalmárok, a marxizmus mártírjaiként vonultak be a magyar kommün hősi csarnokába. Bár mindketten aktívan részt vettek az első világháború előtti és alatti német baloldali mozgalmakban, mégsem elsősorban emiatt, hanem az 1919 januárjában, Berlinben lezajlott úgynevezett Spartakista-felkelésben való részvételük, majd az ezt követő megtorlásokban bekövetkező meggyilkolásuk okán kerültek a Tanácsköztársaság vezetői által tisztelt személyek közé.

Vlagyimir Iljics Lenin (1870-1924) az orosz vezetők közül egyértelműen a legkiemelkedőbb személyiség volt a Tanácsköztársaság propagandájában. Marx és Engels után a harmadik legfontosabb szereplője volt a kommün jelképes panteonjának. (Sőt időnként még Engelst is megelőzve, közvetlenül Marx mellett jelenítették meg.) Lenint egyértelműen az elnyomottakat felszabadító világforradalom vezérének, és az új kommunista rend megvalósítójának tekintették. Személyét olyan nagy tisztelet övezte, ami korábban leginkább csak uralkodóknak és hadvezéreknek jutott osztályrészül, melynek köszönhetően már a Tanácsköztársaság alatt kezdett kibontakozni egyfajta Lenin-kultusz.

Lev Davidovics Trockij (1879-1940) Lenin után a bolsevik forradalom második legtekintélyesebb vezetője volt. Elsősorban a breszt-litovszki béketárgyalásokon játszott szerepe révén vált nemzetközileg is ismertté. A Tanácsköztársaság propagandájában azonban elsősorban az orosz Vörös Hadsereg egyik kiemelkedő szervezőjeként és a bolsevik forradalom egyik legkiválóbb katonai vezetőjeként jelenítették meg.

Nyikolaj Ivanovics Buharin (1888-1938) marxista teoretikus, bolsevik forradalmár, magasan képzett közgazdász volt, aki jelentős szerepet játszott az orosz kommunista gazdaságpolitika kidolgozásában, és akinek képességeit Lenin is sokra tartotta. Valószínűleg ez utóbbi két tényezőnek volt köszönhető, hogy a Tanácsköztársaság panteonjában is helyet kapott.

Jézus Krisztus megjelenése a proletárdiktatúra jelképes panteonjában talán meglepő lehet, ám ez nem volt előzmény nélküli. Egyrészt a 19. század második felében kialakuló kereszténységszocialista mozgalmak előkészíthették Jézus ilyen módon való megjelenését, másrészt a magyar szociáldemokraták is már felhasználták Jézus Krisztus alakját saját propagandájukban. A „Világszabadság” egy 1915-ös cikke például így írt róla: „Annyi bizonyos, hogy Krisztus volt az első szocialista, aki komolyan törekedett a nép nyomorának enyhítésére és keményen támadta a szívtelen gazdagokat.”[223] A Tanácsköztársaság kikiáltása

[223] *Húsvét ünnepe.* Világszabadság 1915. ápr. 10. 3.

után ez a Jézus-kép még markánsabbá vált, hiszen az ebben az időszakban uralkodó, a kommunizmus egész emberiséget megváltó erejében való hitből fakadóan, szinte adta magát – mintegy párhuzamként – a keresztény vallás Messiásának szerepeltetése a kommün propagandájában. Persze ez utóbbiban Jézust másként ábrázolták, mint a Bibliában. A Tanácsköztársaság propagandájában Jézus Krisztus nem Isten fiaként, nem misztikus alakként, hanem hús-vér emberként jelent meg. Továbbá igyekeztek Jézust és az ő tanításait, céljait elválasztani az egyháztól. Ezt az egyik propaganda-röpirat így fogalmazta meg: amit Jézus tanított „az mind szép és jó s csak az a baj, hogy a követői aztán rosszul használták ki, amit ő mondott. Jézus felebaráti szeretetet, türelmet, békességet prédikált, később a papok pedig arra használták fel a tanításait, hogy a hatalmas urak szolgálatában elbolondítsák a jámbor népeket. S ha Jézus élne és látná, hogy az emberek ledobták magukról a jármot és békességben, megértésben, boldogságban akarnak élni, urak és papok nélkül, akkor azt mondaná, végre mégis eljött az én országom!”[224] Vagyis Jézus tanításait, céljait a kommunizmus fogja majd beteljesíteni. Valószínűsíthető, hogy Jézus Krisztust – mivel ilyen módon való ábrázolása legtöbbször a vidékre irányuló propagandában jelent meg – főként a vallásosabb paraszti rétegek megnyerése céljából szerepeltették a Tanácsköztársaság propagandájában.

A Tanácsköztársaság külföldi személyekre vonatkozó hősi csarnoka a magyar személyekhez képest vegyesebb képet mutatott. Itt is megtalálhatjuk a korábbi szociáldemokrata panteonból átvett személyeket (Marx, Engels, Lassalle, Bebel),[225] de volt olyan is, aki közvetlenül az első világháborút követően párhuzamosan tűnt fel a szociáldemokrata és a kommunista méltatásokban is (Jaurès, Mehring). Azonban találhatunk olyan személyeket is, akiket kifejezetten a Kommunisták Magyarországi Pártja „hozott magával” a Tanácsköztársaság panteonjába. Egyértelműen ide tartoztak az orosz bolsevik vezetők (Buharin, Trockij és mindenekelőtt Lenin), akik annyiban eltértek az összes többi szereplőtől, hogy még élő személyekként kerültek be a Tanácsköztársaság személyi csarnokába. Valamint ide sorolhatjuk a német forradalom mártírjait, Karl Liebknechtet és Rosa Luxemburgot is.[226] Jézus Krisztus alakja egy különleges színfoltot jelentett. Ő nem tartozott ugyan szervesen a kommün panteonjába – bár korábban a szociáldemokrata propagandában is feltűnt –, de a vallással és egyházzal kapcsolatos kérdések miatt a Tanácsköztársaság propagandistái igyekeztek Jézus alakját a saját céljaik elérésére

[224] Sztrókay Kálmán: *Nincsenek csodák. Mi a csoda?* Budapest, 1919. 13-14.
[225] Vörös Boldizsár: *„A múltat végképp eltörölni”?* i.m. 11-68.
[226] Vörös Boldizsár: *„A múltat végképp eltörölni”?* i.m. 110.

felhasználni, melynek következtében Jézus Krisztus egyértelműen pozitívan, mintegy erkölcsi példaképként jelent meg.

4.3. A „Népszava” és a „Vörös Újság”

Az újság rendszeres időszakonként megjelenő nyomtatvány. Magyarországon az 1780-ban megjelent első magyar nyelvű újság kiadásától kezdve a nyomtatott sajtó fokozatosan a közvélemény formálásának egyik fontos eszközévé vált.[227] A 20. század elejére a közvélemény számára már a sajtó volt az első számú információközlő eszköz. Minden jelentősebb politikai irányzatnak megvolt a maga sajtóorgánuma, melyen keresztül eljuttathatták politikai üzeneteiket a szélesebb közönség számára.

A Tanácsköztársaság alatt központi napilapként a magyar nyelvű „Népszava” és a „Vörös Újság”, valamint a német nyelvű „Volkstimme” jelent meg. Jelen kutatás során részletesen csak a magyar nyelven megjelent propaganda-kiadványokat elemeztük, és ezt az elvet a sajtókiadványok esetében is követtük. Ezért a továbbiakban csak a „Népszava” és a „Vörös Újság” cikkei kerülnek elemzésre. A kommün alatt számos szervezet adott ki „forradalmi” újságot, de mivel ez a két hírlap volt a kommün legfőbb – mondhatni irányadó – sajtóorgánuma, ezért a következőkben csak ezeket mutatjuk be részletesebben.

A „Népszava” a legnagyobb baloldali politikai újságként – a szocialista elveket képviselve – a munkásság érdekérvényesítő harcának egyik zászlóshajója volt. Elődjének az 1873-ban – az Általános Munkás Egylet által – elindított „Munkás Heti Krónikát” (német kiadásban: „Arbeiter Wochen Chronik”) tekinthetjük. A lap két meghatározó személyisége Külföldi Viktor (eredeti nevén Mayer-Rubcsics Jakab) egy Németországból bevándorolt nyomdász és Frankel Leó ötvös, az 1871-es párizsi kommün munka- és kereskedelemügyi megbízottja volt. Egy idő után a „Munkás Heti Krónika”, illetve a német változata szerkesztésében tükröződtek mindazok a viták, amelyek Külföldi Viktor, illetve Frankel Leó és híveik között zajlottak le. Ez az egyre komolyabb méreteket öltő vita végül nemcsak pártszakadáshoz vezetett, hanem Külföldi, elvtársaival együtt, kiszorult a lap irányításából is. 1877 februárjában Frankel Leó lett a „Munkás Heti Krónika” szerkesztője, Külföldi pedig a szerkesztőségből, és a mozgalomból is távozott. A nézeteltérések és viták eredményeként Külföldi Viktor új lapot alapított, mely szintén két nyelven (magyarul és németül) jelent meg. Az 1877 májusában megjelenő új "szociáldemokratikus közlöny" címe: „Népszava”, a német kiadásé:

[227] Buzinkay Géza: *Kis magyar sajtótörténet.* http://vmek.oszk.hu/03100/03157/03157.htm#3 (Letöltés ideje: 2015. december 26.)

„Volkstimme” lett.[228] 1890-ben a Magyarországi Szociáldemokrata Párt megalakulását követően a „Népszava” a párt hivatalos lapja lett. 1905 áprilisától napilapként jelent meg.[229] A Magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltásától kezdve – annak bukásáig – az egyesült munkáspárt reggeli hivatalos lapjaként adták ki. A Tanácsköztársaság alatt a „Népszava” főszerkesztője Weltner Jakab, helyettese Révész Mihály volt. A lap munkatársai a következők voltak: Bacsó Béla, Berkes Ferenc, Bihari Mihály, Frisch Árpád, Gárdos Sándor, Gergely Győző, Gyetvai János, Magyar Lajos, Ormos Ede, Pogány József, Somogyi Béla, Varga Jenő, és Várnai Dániel.[230]

A „Vörös Újság” az első Magyarországon megjelenő kommunista lap volt. Elődjének az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Magyar Csoportja által kiadott „Szociális Forradalom” című újság tekinthető, mely 1918 áprilisától 1919 márciusáig jelent meg Moszkvában. Ezt a lapot az oroszországi magyar hadifoglyok között terjesztették a kommunista eszmék népszerűsítése céljából.[231] A „Vörös Újság” az 1918. november 24-én Budapesten megalakult Kommunisták Magyarországi Pártjának legfőbb sajtóorgánumaként jelent meg. Első száma 1918. december 7-én került az utcákra. A lap kezdetben hetenként kétszer, majd 1919 januárjától hetenként háromszor jelent meg.[232] A Tanácsköztársaság kikiáltását követően (március 27-től) napilappá alakult és az egyesült munkáspárt délutáni hivatalos lapjaként került kiadásra. Dátumozása innentől átvette a korabeli délutáni lapok szokását, azaz egy nappal előredátumozva jelent meg. (Tehát például a március 26-án délután utcára került lapon március 27-e szerepelt dátumként.) A Tanácsköztársaság kikiáltását követően a „Vörös Újság” főszerkesztője Jancsó Károly lett, majd május végén a lap szerkesztését Rudas László vette át. Az újság teljes munkatársi gárdájához tartozott Antal Sándor, Aranyossi Pál, Bodó Pál, Boross F. László, Brachfeld-Bárdos Gyula, Darvas Simon, Diószeghy Tibor, Gádor Emil, Hajdú Pál, Lengyel József, Hajnal Jenő, Lékai-Leitner Miksa, Lőwy Ödön, Nagy Andor, Révai József, Róbert Oszkár, Szakasits Antal, Tölgy László.[233]

A „Népszava” a Tanácsköztársaság alatt először tizenkét oldalon, majd a papírhiány miatt nyolc oldalon jelent meg. A szerkezeti felépítése nagy állandóságot mutatott.[234] Általában az

[228] *A Munkás Heti Krónikától a Népszaváig.* In: Németh Péter (főszerk.): *A 130 éves Népszava \ Töredékek a 130 éves Népszava históriájából.* Népszava, Budapest, 2003. http://mek.oszk.hu/04000/04015/04015.htm#2 (Letöltés ideje: 2015. december 26.)
[229] Vass Henrik (főszerk.): *Munkásmozgalom-történeti lexikon.* Kossuth Könyvkiadó, 1976. 469.
[230] József Farkas: *Értelmiség és forradalom.* i.m. 141.
[231] Vass Henrik (főszerk.): *Munkásmozgalom-történeti lexikon.* i.m. 619.
[232] Uo. 700.
[233] József Farkas: *Értelmiség és forradalom.* i.m. 141.
[234] A „Népszava” szerkezeti felépítése az itt ismertetetthez képest esetenként egy-egy szám esetében eltérhetett.

egyes számok első oldalán közölték a tanácskormány, vagy a hadsereg-parancsokság legfontosabb rendeleteit, felhívásait, parancsait. Ezek terjedelme a fél hasábtól a teljes oldalig terjedhetett. (Egy oldal három hasábra volt felosztva.) Az első oldalon ezt követte a vezércikk, melynek elsődleges célja a meggyőzés, illetve a szerző és a lap – aktuálisan legfontosabb témára vonatkozó – politikai állásfoglalásának ismertetése volt. Ennek terjedelme szintén változó lehetett (az egy hasábtól a teljes oldalig). Amennyiben a rendeletek, felhívások, parancsok a teljes címlapot elfoglalták, úgy a vezércikk – úgynevezett belső vezércikként – a második oldalra szorult. Gyakran fordult elő, hogy az első oldalon nem csak a vezércikket, hanem egy másik – szintén fontos politikai állásfoglalást tartalmazó – írást is közöltek. A következő oldalakon a kisebb jelentőségű rendeletek, vegyes témájú hírek, cikkek, interjúk, tudósítások kerültek közlésre. Az újság utolsó két-három oldalán kaptak helyet az állandó rovatok. Ezek a következők voltak: a „Hírek" rovat, mely – gyakran egy tárca jellegű írást követően – lényegében aktuális rövid híreket tartalmazott; a „Pártügyek" rovat a párttagok számára közölt aktuális információkat a párt által szervezett eseményekről (ülések, előadások, gyűlések, pártnapok), vagy az egyes párttitkárságok közleményeiről; a „Szakmozgalom" rovat a szakszervezetek hasonló jellegű eseményeiről, közleményeiről adott tájékoztatást. Az „Egyleti Hírek" rovatban a különböző munkásegyesületekkel kapcsolatos információkat közölték. A „Testedzés" rovat lényegében sporthíreket tartalmazott, a „Színház" rovatban a főváros aktuális színházi műsorát közölték. A „Vegyes" rovatban különböző aktuális közérdekű információk jelentek meg, míg a „Szerkesztői üzenetek"-ben az olvasói leveleket válaszolták meg. Az április 26-ai számtól indult el a „Be a Vörös Hadseregbe!" című állandó rovat, mely a hadseregszervezéshez, toborzáshoz kapcsolódó felhívásokat, információkat közölt. Ez a rovat a június 12-ei számtól kezdve – lényegében változatlan tartalommal – „A Vörös Hadsereg hírei" címmel jelent meg.

A „Vörös Újság" a Tanácsköztársaság alatt nyolc, majd később – a papírhiány miatt – hat oldalon jelent meg. Szerkezeti felépítése[235] a fentiekhez képest némileg eltérő volt. Ennél az újságnál is előfordult, hogy az első oldalon leközölték a tanácskormány és egyéb vezető szervek legfontosabb rendeleteit, utasításait, de ez nem volt olyan gyakori, mint a „Népszava" esetében, inkább eseti jelleggel fordult elő. A címlapon jelent meg a vezércikk, mely a szerzőnek, vagy a szerkesztőségnek egy adott aktuális témára vonatkozó elvi állásfoglalását fogalmazta meg. (Ritkán ugyan, de előfordult, hogy az első oldalon, a vezércikk után egy másik fontos politikai állásfoglalást tartalmazó cikket is leközöltek.) A címlapon – többnyire a

[235] A „Vörös Újság" szerkezeti felépítése az itt ismertetetthez képest esetenként egy-egy szám esetében eltérhetett.

vezércikk után, gyakran ahhoz kapcsolódva – rendszeresen megjelentettek egy-egy rövid tudósítást, melyek témái többnyire a külpolitikához és a világforradalomhoz (a párizsi békekonferencia határozatai, az orosz bolsevikok harcai, más országok munkásainak forradalmi küzdelmei), az aktuális hadi helyzethez (harctéri jelentések), vagy az ellenforradalomhoz kapcsolódtak. A következő oldalakon a Forradalmi Kormányzótanács és a különböző népbiztosságok rendeletei, illetve vegyes témájú cikkek, tudósítások, riportok kaptak helyet. Állandó rovatok közül a „Hírek", a „Pártügyek" és a „Szakszervezeti ügyek" funkciójukban megegyeztek a „Népszava" ugyanilyen rovataival. Ezeken kívül meg kell még említenünk a „Kommunista kultúra" című rovatot, melyben – gyakran egy rövid terjedelmű, többnyire kulturális jellegű témával foglalkozó cikket követően – különböző tanfolyamokról, előadásokról, kulturális eseményekről adtak információkat. Az április 22-ei számtól kezdődően elindult a „Be a Vörös Hadseregbe!" című – a hadseregszervezéshez, toborzáshoz kapcsolódó – állandó rovat is.

A két újság egyik közös jellemzője – napilapokról lévén szó – az aktualitás volt. Jelentőségüket éppen az adta, hogy a tanácskormány vezetői és propagandistái ezeken a fórumokon tudtak a leggyorsabban reagálni az éppen aktuális eseményekre. Ráadásul viszonylag nagy tömeghez el tudták juttatni a közölni kívánt üzeneteket, hiszen mindkét lap százezres nagyságrendű példányszámban jelent meg.[236] A másik közös jellemzőjük az volt, hogy mindkét újság szerkesztői a kiemelt fontosságú – mintegy iránymutatásként is szolgáló – cikkeket kiemelt helyen, vagyis – néhány kivételtől eltekintve – a címlapon közölték. Ez a kritérium elsősorban a vezércikkekre volt igaz, de – mint a két újság szerkezeti felépítésénél már említettük – számos esetben más írások is az első oldalra kerültek, a szerkesztők által ezzel is jelezve az adott publikáció fontosságát. Mivel a két újságban megjelent összes cikk, tudósítás, riport, stb. részletes elemzése meghaladná jelen munka kereteit, ezért a következőkben csak a vezető írások, vagyis a vezércikkek és az első oldalon szereplő kiemelt fontosságú cikkek kerülnek elemzésre. (Ez utóbbiak közé döntő többségében – a vezércikkekhez hasonló – elméleti, politikai állásfoglalást tartalmazó írásokat soroltuk. Vagyis az elemzésre kerülő írások között nem szerepelnek a „Vörös Újság" számaiban az első oldalon megjelentetett rövid tudósítások sem.) Eme írásoknak a részletes elemzését azért is tartjuk fontosnak, mert ezek – eltérően más anyagoktól – nem egyszerűen propaganda-termékek voltak, hanem gyakran többek annál. Lényegében a Tanácsköztársaság

[236] A becslések százezer és négyszázezer példányszám között mozognak.

ideológiájának hordozóiként, megfogalmazóiként jelentős részben a forradalom világképéről is szóltak.

A fenti szempontok alapján a két lap összesen 295 darab cikkét vizsgáltuk meg (3. melléklet), melyek téma szerinti megoszlása a következőképpen alakult.

A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	54 db (18%)
Világforradalom	51 db (17%)
Kapitalizmus, imperializmus ellen	44 db (15%)
Ellenforradalom ellen	39 db (13%)
Hadseregszervezés	22 db (7,5%)
Elméleti, ideológiai kérdések	20 db (7%)
Gazdaság, pénzügy	17 db (5%)
Proletáregység kérdése	11 db (4%)
Kitartásra, harcra buzdító	7 db (2%)
Élelmiszer-ellátás	5 db (1.5%)
Szociális jellegű	5 db (1,5%)
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás	3 db (1%)
Földkérdés	3 db (1%)
Példaképek, nagy elődök	3 db (1%)
Kispolgárság meggyőzése	2 db (1%)
Nemzetiségi kérdés	2 db (1%)
Női emancipáció	2 db (1%)
Orosz forradalom	2 db (1%)
Alkoholellenes	1 db (0,5%)
Művészi forradalmi propaganda	1 db (0,5%)
Vallásügy	1 db (0,5%)

A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítését célzó újságcikkek – hasonlóan az ebbe a kategóriába sorolt röpiratokhoz – többnyire nem egy konkrét témát jártak körbe, hanem a kommün megvalósított, vagy megvalósítani kívánt intézkedéseinek, céljainak bemutatásán keresztül kívánták meggyőzni a tömegeket. Egyik közös jellemzőjük a hamarosan bekövetkező világforradalomba vetett hit, a másik közös pont a jövő idealisztikus, pozitív színben való feltüntetése volt. Ez utóbbival kapcsolatban a dolgozók kitartó és „öntudatos” munkájának szükségességét hangsúlyozták. Erre szemléletes példát ad a „Népszava” egyik cikke, mely azért is figyelemre méltó, mivel a propagandában gyakran elhangzó „forradalom” kifejezést is meghatározta. „A forradalmak között a társadalmi forradalom az, ami egész a fenekéig fölforgatja a társadalmat, örökéletűre berendezett intézményeket tör össze és a romok eltakarításában ugyanolyan energiákat fejt ki, mint az új

intézmények fölépítésében. A magyarországi proletariátus forradalma a legtökéletesebben társadalmi forradalom. Az építésnek hallatlan energiáira van szüksége, hogy eredményes munkát végezhessen, és ugyanígy szüksége van a biztonságra is, hogy munkájában semmi se zavarhassa meg."[237]

Gyakran jelent meg a jelenlegi helyzetnek, mint átmeneti állapotnak az ábrázolása is, melyet egy nehéz, kegyetlen és küzdelmekkel teli időszakként írtak le. „Amikor a proletariátus átvette a hatalmat, számolnia kellett az eshetőségekkel. Csodákat nem várhatott. […] Tudnia kellett, kötelessége volt tudni, hogy ez az út göröngyös és tövises. […] Tudnia kellett, önmagával szemben kötelessége volt tudni, hogy a kapitalizmus és a szocializmus közötti átmeneti állapotról, a lemondás és a nélkülözés, az elszántság és az akarat, a hősiesség és az osztályöntudatosság végső küzdelméről van szó. […] Tudnia kellett, hogy a kapitalizmus és a szocializmus között lehet csak választani, de a kapitalizmus az elpusztulást, a szocializmus az életet jelentené."[238] Ez az idézet egyúttal arra a gyakorta előforduló módszerre is példát szolgáltat, hogy a kapitalizmust a pusztulással, a szocializmust (és a kommunizmust) az élettel azonosították.

Felbukkant az az idea is, hogy a proletariátus tagjainak nem szabad visszaélnie a megszerzett hatalommal, mert aki „felelőtlenül cselekszik az a fegyelem sértésével most súlyosabban vét a proletáregység és a proletárdiktatúra ellen, mintha elvtársait elárulná". Mert most „minden a közé és semmi az egyéné", „nincs magántulajdon, csak köztulajdon", és aki „egyéni cselekvésekkel – házkutatásokkal, elkobzásokkal és más ilyfajta meggondolatlanságokkal – él, az a proletáruralom veszedelmesebb ellensége, mint kényelmes szobában fogvacogva ülő burzsoá". Ezért szükséges, hogy a „népbiztos elvtársak parancsait és rendeleteit" mindenki betartsa. Csak a fegyelem lehet a proletariátus uralmának alapja, a jövő záloga, ez „élet és a halál, a lét és a nemlét, a győzelem vagy a pusztulás kérdése".[239]

Előszeretettel éltek a bukott rendszer és az épülő kommunista rend összehasonlításának eszközével is. Ez gyakran társult azzal az ábrázolásmóddal, amely – a „henyélő" burzsoáziával szemben – a dolgozó tömegeket állította szembe, mintegy piedesztálra emelve magát a munkát. „A forradalom a munkát tette az élethez való jog egyetlen forrásává, és aki élni akar itt és hasznosan akar élni, annak meg kell térnie az élet e szent forrásához, hogy fölvértezze magát a munka dicsőséges erejével. […] A proletariátus alkotmánya nem zár ki senkit a jogokból, aki dolgozik, és ebben különbözik a kapitalizmus alkotmányától, amely a

[237] *A forradalmi építő munka.* Népszava, 1919. május 14. 1.
[238] *Szocializmus vagy kapitalizmus.* Vörös Újság, 1919. május 3. 1.
[239] *Fegyelmet!* Vörös Újság, 1919. március 29. 1.

jogokban való részeltetésből éppen azokat az osztályokat rekesztette ki, amelyekre zord és kegyetlen burzsoá-diktatúrával a munkakényszert alkalmazta."[240]

Az áprilisi tanácsválasztásokat is egyértelműen a kommün népszerűsítésére használták fel. Ezt az eseményt egy olyan történelmi mérföldkőként mutattak be, mely bizonyítékául szolgál arra, hogy valóban egy új rendszer épül.[241] „Egész életbevágóan fontos és elvitathatatlan történelmi jelentőségével közeledik felénk a hétfői nap, április 7-ike, amikor a magyar proletariátus megválasztja Budapesten a kerületi, vidéken pedig a falusi és a város tanácsokat. […] A helyi tanácsokkal az új alkotmány legfontosabb szervei alakulnak meg, s ezek lesznek azok az alapok, amelyekre ráépül a proletárállam egész hatalmas épülete. […] A termelés rendjének új szervezése, a proletariátus kormányzó hatalmának intézményes biztosítása, a társadalmi, gazdasági és kulturális élet forradalmi megváltoztatása, a rombolásnak és a bölcs és megfontolt építő munkának eszközeit teremti elő a proletariátus választási aktusa."[242] Ehhez kapcsolódtak azok a cikkek, melyek a választások után felálló „munkástanácsokról" szóltak. A tanácsokat, mint a „proletáriátus alkotmányának fundamentális szervei"-t ábrázolják, amelyeknek egyrészt „a rombolás munkáját kell egészen befejezniük, hogy a ledöntött régi világ szívósságát egészen megtörjék"[243], másik feladatuk, hogy „a proletárállamnak ezek a pillérei", „a forradalmi úton megszerzett politikai hatalom elnyomó és féken tartó erőszakát gyakorolják", és egyúttal a „munkástanácsok útján kormányozza önmagát a proletariátus"[244]. A propagandában eme munkának a betetőzéseként jelenítették meg a június 14-e és 23-a között ülésező Tanácsok Országos Gyűlését, ami a Tanácsköztársaság legfőbb népképviseleti szerve volt, melyben végképp „formális elismerést" nyert „a tanácsok szociális köztársaságának rendszere".[245]

Az utóbbi cikkekből a párt és a Tanácsok Országos Gyűlésének viszonyáról, a kormányzásban kijelölt szerepükről is információkat kaphatunk. Közvetlenül a Tanácsok Országos Gyűlésének megkezdése előtt, június 12-én és 13-án tartotta meg az egyesült munkáspárt első országos pártgyűlését. Arra vonatkozólag, hogy az időzítés nem volt véletlen, a „Vörös Újság" egy cikkéből kaphatunk információkat: „Nem véletlen az, hogy a tanácskongresszus előtt közvetlenül folyt le a pártkongresszus. A proletariátusnak, mint osztálynak legfelső és legjelentősebb rétege a párt. A proletariátus legöntudatosabb

[240] *A dolgozók alkotmánya.* Népszava, 1919. április 3. 1.
[241] *Munkásönrendelkezés.* Vörös Újság, 1919. április 6. 1.
[242] *A proletariátus az urnák előtt.* Népszava, 1919. április 5. 1.
[243] *A tanácsok megkezdik a munkát.* Népszava, 1919. április 12. 1.
[244] *A munkástanácsok feladata.* Vörös Újság, 1919. április 11. 1.
[245] *A tanácsok országos gyűlése.* Vörös Újság, 1919. június 15. 1.

előharcosainak elitcsapata a forradalmi proletárpárt. Amíg az osztályelnyomás megszűntével megkezdődő széleskörű öntudatosítás meg nem teszi a magáét, amíg a proletariátus alsóbb és kevésbé öntudatos tömegei nem eszmélnek magukra, addig fegyelmezettségénél, szervezettségénél, és szellemi fölényénél fogva az elitcsapata a munkásosztálynak van hivatva arra, hogy a proletariátus érdekeinek megfelelően az irányítás és a kezdeményezés szerepét végrehajtsa. A proletariátus forradalmi pártjának kiküldöttei döntöttek a felett, hogy mit és hogyan kell cselekedni, megszabták az irányt és az utat, amelyet a cselekvésnek követnie kell, a Tanácsok országos gyűlésének feladata most, hogy a megszabott és elhatározott irányban cselekedjék. Cselekedni: ez a tanácskongresszus feladata."[246] Hasonló szellemben íródott cikket találhatunk a „Népszava" egyik számában is: „A pártgyűlés két napos tanácskozása tisztázott helyzetet teremtett. Az elvi és taktikai dolgokban való árnyalati eltéréseket, amelyeket csak túlzott fontoskodás láthatott mélyreható differenciáknak, a pártgyűlés kimerítő vitában elintézte. […] Semmi ok tehát arra – és könnyelmű időpazarlás volna –, hogy bárki is a már elintézett kérdésekhez visszatérjen és ezzel figyelmet, erőt és időt vonjon el olyan kérdésektől, amelyek tisztázást és rendezést követelve, tucatjával állanak a kongresszus előtt."[247] Vagyis a párt – pontosabban szólva a párt vezetősége (az élcsapat) – az a grémium, amely a követendő irányt megszabja, és a tényleges döntéseket meghozza. A Tanácsok Országos Gyűlésének pedig csupán formális jóváhagyó, végrehajtó szerepet szántak. Érdekes, hogy ezt nyíltan ki is mondták, sőt pozitívumként mutatták be, amely garantálja a proletárdiktatúra céljainak elérését.

Figyelemre méltó a város és a falu viszonyát boncolgató két júliusi cikk. A Varga Jenő „Vissza a faluba!" című írása lényegében arra keresi a választ, hogy hogyan lehetne a „város forradalmi szellemét beleplántálni a faluba". Ez a kérdés – a szerző szerint – azért is vált fontossá, mert a „falu szegényeit, a falu proletárjait […] föltétlenül meg kell nyerni a proletáruralom részére, enélkül gazdaságilag boldogulni nem tudunk". Azonban az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy „a fővárosból kiküldött agitátorok esetről-esetre megismétlődő szónoklatai és előadásai a falu ideológiájának megváltoztatására, az ősi konzervatív világfölfogás megrendítésére nem elégségesek". Sőt – folytatódik a cikk – „megbízható vidéki elvtársak mondják, hogy a helytelenül megválasztott agitátorok munkája a vidéken többet árt, mint használ". Megoldásként az javasolja, hogy „öntudatos ipari munkások menjenek vissza időlegesen szülőfalujukba, ahol még gyökerük van, ahol rokonaik és jó barátaik vannak; olyan ipari munkások, akiket a falu nem tekint még idegennek, nem

[246] *A tanácsok országos gyűlése.* Vörös Újság, 1919. június 15. 1.
[247] *A tanácsok első országos kongresszusa.* Népszava, 1919. június 14. 1.

bizalmatlan irántuk". Ezek a munkások egy időre telepedjenek le a falvakban és „terjesszék a proletáruralom eszméjét a földmíves szegények közt, ellensúlyozzák a mindenféle ellenforradalmi elemek titkos aknamunkáját". Ennek gazdasági haszna is lenne, mert így növelni lehetne a mezőgazdasági termelést, és enyhíteni lehetne az élelmiszer-ellátással kapcsolatos problémákat is.[248] Hasonló szellemben íródott „A falura küldik" című publikáció is, azzal a különbséggel, hogy ennek szerzője a városi lakosság vidékre küldésében elsősorban a falu szellemi színvonalának, kultúrájának felemelésére lát nagy lehetőséget. Ezzel pedig a proletárállamban – szemben a kapitalista rendszerrel – végre a falu is a várossal egyforma fejlődési lehetőséget kaphat. Ennek eredményeként – állítja az újságcikk – „az ország kultúrájának egységes emelése" fogja megszüntetni „a falu és város ellentéteit".[249]

A fenti két írásból a következőkről nyerhetünk információkat. Egyrészt a Tanácsköztársaság vezetőinek elsősorban gazdasági szempontból volt fontos a falusi lakosság megnyerése. Másrészt a parasztság meggyőzésére irányuló addigi törekvések sikertelenek maradtak. (Sőt az alkalmatlan agitátorok tevékenysége éppen az ellenkező hatást érte el.) A cikkek megjelenésének dátumából (július 2. és július 12.) pedig arra következtethetünk, hogy a nem sokkal korábban lezajlott vidéki ellenforradalmi hullám késztette arra a tanácskormány vezetőit, hogy újragondolják a vidéki agitáció módját.

Érdekes színfoltot jelentett a „kritikának", mint népszerűsítő eszköznek a feltűnése némelyik írásban. Az „építő" kritika, illetve annak szükségszerűsége már a fentebb említett országos pártgyűléssel kapcsolatos írásokban, illetve az azokról szóló tudósításokban is megjelent,[250] de a legnyíltabban Rabinovics Józsefnek egy a „Népszava" oldalain közölt írásában érhetjük ezt tetten. Ebben a szerző maga is kritizál – a nemrég felállt tanácsok munkáját bírálja –, és ennek kapcsán magáról a kritika „intézményéről" is érdekes megállapításokat tesz. „E sorok írójától mi sem áll távolabb, mint a jóhiszemű, becsületes és tárgyilagos kritika ellen hadakozni. Ismeretes az a politikában meghonosodott elv, hogy ahol ellenzék nincs, ott teremteni kell. Legyen kritika, legyen fölszólalás, de az termékeny legyen, szemléltető és oktató. A kritika legyen irányító."[251] A párton belüli vitáknak, kritikáknak a nyilvánosság elé vitele valószínűleg hármas célt szolgált. Egyrészt ezzel is bizonyítani kívánták, hogy a proletárdiktatúrában is van helye a vitának és a javító szándékú kritikának. Másodsorban ezzel azt is alá szerették volna támasztani, hogy a hibák gyorsan korrigálhatóak,

[248] Varga Jenő: *Vissza a faluba!* Népszava, 1919. július 2. 1-2.
[249] *Falura küldik.* Népszava, 1919. július 12. 1-2.
[250] *A pártprogram a pártgyűlés előtt.* Népszava, 1919. június 13. 1., 2-7. – *A pártgyűlés megalkotta az új pártprogramot.* Népszava, 1919. június 14. 1. – *A tanácsok országos gyűlése.* Vörös Újság, 1919. június 15. 1.
[251] Rabinovics József: *Akiket megillet.* Népszava, 1919. július 16. 1-2.

mivel ezeket maga a proletariátus képes felismerni és megoldani. Végül arra is alkalmas volt ez a módszer, hogy bemutassák: vannak ugyan kisebb belső ellentétek, nézeteltérések, de ezek korántsem áthidalhatatlanok. Sőt az ezekből fakadó építő, előre mutató jellegű viták megkönnyíthetik a kommunizmus felé vezető út megtételét. Vagyis a proletárdiktatúra hatékonyabb és a dolgozók irányába demokratikusabb rendszer – hiszen a proletárok szabadon megfogalmazhatják kritikájukat –, mint amilyen a kapitalista (parlamentáris-képviseleti) berendezkedés volt.

A világforradalom eljövetele a Magyarországi Tanácsköztársaság vezetőinek, és ennek következtében a propagandának is, egyik legfontosabb alaptétele volt. Ez a hit szinte átitatta a propagandát és folyamatosan megjelent az egyébként más témákkal foglalkozó anyagoknál is. A vizsgálat alá vett újságcikkekre ez a megállapítás fokozottan érvényes. A cikkek döntő többségében – témától függetlenül – felbukkan a világforradalom eszméje, és az összes vizsgált propaganda-anyag közül itt jelenik meg legnagyobb arányban a kifejezetten a világforradalom eljövetelét hirdető írás.

Ezek a cikkek a világforradalmat „történelmi szükségszerűségként" ábrázolják, amelynek mindenféleképpen be kell következnie, hacsak nem akarjuk a „történelem kerekét" visszafordítani. Ez – vagyis a kapitalista rend megdöntése, és az osztály nélküli társadalom felépítése – a proletariátus „történelmi hivatása".[252] Ahogy a „Népszava" egyik vezércikke írja: „A forradalom vonatát, amely Keletről elindult, nem lehet megállítani. Történelmi és gazdasági szükségszerűség a forradalom, történelmi és gazdasági szükségszerűség a kapitalizmus összeomlása és a szocialista termelési rend megvalósítása."[253] Ez az idézet egyúttal azokra a gyakori értelmezésekre is példával szolgál, amelyek a világforradalmat egy Keletről (Oroszországból) elinduló és a Nyugatot meghódító folyamatként ábrázolják.

Rendszeresen visszatérő motívum, hogy a kommunizmus és a kapitalizmus harcát internacionalista szemszögből mutatják be. Vagyis a nemzetközi proletariátussal a nemzetközi burzsoázia áll szemben. Ezzel a két csoportot mintegy homogenizálták. Ez a proletariátusnál az egységet, a közös érdekek összetartó erejét jelentette, míg a burzsoázia esetében éppen azt fejezte ki, hogy egyetlen ország kapitalista vezetői sem különbek a többinél. Tehát az első kifejezés pozitív, a második negatív tartalmat jelenített meg: „A mai nemzetköziség nem frázis, nem olyan cél, amit még nem értünk el, de aminek az elérése kívánatos, nem eszme, hanem tényleges gazdasági és politikai helyzet, a társadalom szerkezetének ma legjellemzőbb tulajdonsága. Ma valóban van nemzetköziség, van nemzetközi cselekvés, van

[252] Rudas László: *Történelmi hivatása.* Vörös Újság, 1919. július 18. 1.
[253] *A forradalom vonatát.* Népszava, 1919. április. 25. 1.

proletárszolidaritás, mert a gazdasági folyamatok, a kapitalizmus nemzetközi összeomlása kényszerítik bele a proletárosztályt."[254] „A nemzetközi kapitalizmus igyekszik egységes frontot teremteni a nemzetközi szocializmus ellen. Ez az igyekezet azonban reménytelen és hiábavaló. A tőkésosztály laza, egymás között sem tud megegyezni, belső érdekellentétek választják el egymástól különböző rétegeit és nem alakulhat ki köztük az a szolidaritás, amely a proletariátust előbb-utóbb törhetetlen egységbe kovácsolja."[255]

A világforradalmat hirdető cikkek gyakran egy konkrét külpolitikai eseményt elemeztek, melyekben minden esetben a világforradalom előszeleként értelmezték a történéseket.[256] Az összes világforradalmi témájú publikációval kezdődő újságszámnál megfigyelhető, hogy ezeket az írásokat a szerkesztők olyan külpolitikai tudósításokkal, hírekkel igyekeztek alátámasztani, melyek a világforradalom közeli eljövetelét voltak hivatottak bizonyítani.

A kapitalizmus, imperializmus ellenes cikkek – hasonlóan az ugyanilyen témájú röpiratokhoz – felhasználták a kapitalista rendszerek visszáságainak felnagyítására, az imperialista nagyhatalmak mohó hódítási vágyára és az ennek következtében kirobbant világháború embertelen pusztítására vonatkozó elemeket is. Azonban a fókuszban – igazodva az aktuálpolitikai eseményekhez – elsősorban az antant nagyhatalmainak és a párizsi békekonferenciának a tevékenysége állt. Ez utóbbit gyakran „Fekete Internacionálé"-ként emlegették. A „fekete" szín nyilván a sötétség, a pusztulás, a gyász megjelenítésére szolgált, mellyel azt a jövőt kívánták jellemezni, ami a békekonferencia tevékenysége nyomán Európára és az egész világra vár. Az „Internacionálé" kifejezés ebben az esetben a nemzetközi burzsoázia összefogására utalt, mellyel a világ proletariátusát akarják továbbra is elnyomás alatt tartani. Ezzel – a világforradalom kapcsán már ismertetett módszerhez hasonlóan – globális szintre emelték a kapitalizmus és a kommunizmus küzdelmét.

A párizsi békekonferenciát a Tanácsköztársaság propagandistái kezdettől fogva egy imperialista tanácskozásként mutatták be, ahol a győztes nagyhatalmak nem tesznek mást, mint – a legyőzött államok kizárásával – felosztják egymás között a „zsákmányt": „A párizsi konferencián az amerikai burzsoázia képviselője, Wilson és az európai burzsoá képviselői, Clémenceau, Lloyd George és a többiek, hosszú tárgyalásokat folytatnak immár fél esztendeje arról, hogy miképpen csinálják meg a burzsoá békét. […] A párizsi konferencián arról

[254] *A proletárállamok szövetsége.* Vörös Újság, 1919. június 5. 1.
[255] *A forradalom vonatát.* Népszava, 1919. április. 25. 1.
[256] Néhány példa: *Bajorországban kikiáltották a Tanácsköztársaságot.* Népszava, 1919. április 9. 1. – *Proletárforradalom Szerbiában.* Vörös Újság, 1919. április 13. 1-2. – *A francia nép.* Népszava, 1919. április 16. 1-2. – *Bécs igazi válasza.* Népszava, 1919. június 17. 1-2. – Révai József: *Szlovák Tanácsköztársaság.* Vörös Újság, 1919. június 18. 1. – *Hamburg.* Vörös Újság, 1919. június 28. 1. – *Forradalom Horvátországban.* Vörös Újság, 1919. július 25. 1.

tárgyalnak, hogy miképpen fosszanak meg egyes államokat és népeket megélhetési lehetőségeiktől, miképpen rabolják ki, és azután akarnak velük testvéri szövetségre lépni a "Népek Szövetségében".”[257] Ez utóbbi megjegyzés arra utal, hogy a kommün vezetői a Woodrow Wilson által kezdeményezett Népszövetség létrehozását is csak egy kapitalista, imperialista szervezetnek tekintették: „Ők azt mondják, népszövetség. Kénytelenek azt mondani, noha tudják, hogy a népnek, éppen a népnek semmi köze hozzá. […] Minden népnek tudnia kell, hogy a népek ellen alakult meg ez a szövetség és csak egyetlen védekezés van ellene: megalakítani a népek igazi szövetségét.”[258]

Az idő előre haladtával a békekonferenciával kapcsolatos kritikát tovább erősítették a nyilvánosságra kerülő német, osztrák és magyar békefeltételek: „A világbéke nagyszájú apostolai Párizsban újból megszólaltak, az egyedül üdvözítő wilsonizmus jegyében most Német-Ausztria kapta meg a maga gazdasági és politikai halálítéletét. […] A békeszerződés újabb igazolása annak az álláspontunknak, amely az imperialista kapitalizmust, mint a kapitalista fejlődés utolsó fázisát értékeli. […] Az imperializmus nem lehet nagylelkű és megbocsájtó, nem eszmékért folytatott háborút, nem 14 pontokat akar valóra váltani; saját társadalmi rendjének szigorú törvényszerűségei, a kapitalista termelés kérlelhetetlen sorrendje kényszerítik a hódításra, arra, hogy ne bújhasson ki saját társadalmának törvényei elől.”[259]

Mindezen állításokkal szemben gyakran jelenik meg a hamarosan bekövetkező világforradalom által megvalósuló szocializmus majd kommunizmus által kínált valódi világbéke és igazi testvériség: „A szociális termelés, a proletárforradalom mutatkozik ma az egyedüli kivezető útnak abból a sötét zsákutcából, amely szükségképpen a háborúhoz vezet. A szocialista társadalom lesz az első, amely nem ismer ellenséget, nem ismer háborút. A szocializmus a béke, a kapitalizmus a háború.”[260]

A kommün propagandistái azt is hangsúlyozták, hogy a győztes kapitalista nagyhatalmak által létrehozott új világrend magában hordozza magának a kapitalizmusnak a bukását is. „A kapitalizmus halálát írták bele Párizsban a németeknek átnyújtott békeszerződésbe. Nem lehet megmenekülni attól, ami a háború erőszakos elhúzásaiban előrelátható volt. A kapitalizmus a háborúban olyan súlyos sebeket szenvedett, hogy azokba föltétlenül bele kell pusztulnia. […] Tények mutatják magukat, amelyeket a békét diktálás történelmi gazsága fejleszt tovább a forradalom föllángolásáig. Ma még itt áll előttünk látszathatalmával a világszövetségbe

[257] *Kommunista béke.* Népszava, 1919. április 15. 1.
[258] *Kapitalista világszövetség.* Népszava, 1919. április 30. 1.
[259] *Bolsevizmus és világbéke.* Vörös Újság, 1919. június 1. 1.
[260] *Kapitalizmus vagy béke.* Vörös Újság, 1919. május 11. 1.

szervezkedett kapitalizmus, de szervezetében már működik a méreg, amelytől szabadulni nem áll módjában."[261]

Az ilyen témájú vezércikkekkel, illetve kiemelt írásokkal megjelenő számok általában – mintegy alátámasztva a cikkekben leírtakat – a külföldi tudósításaikban nagy figyelmet fordítottak az egyes országok közvéleményének, a békekonferencia adott intézkedéseivel, határozataival kapcsolatos reakciójának ismertetésére.

Az ellenforradalom ellenes cikkek stílusukban, hangnemükben, kifejezésmódjukban nagy hasonlóságot mutatnak az ugyanilyen témakörben megjelent röpiratokkal. Eszköztáruk is ugyanaz. Az ellenforradalmárok kompromittálására, lejáratására, démonizálására törekszenek. Szervezeteiket, csoportjaikat kriminalizálják, bűnszövetkezetekként mutatják be, az esetleges hatalomra jutásuk utáni jövőt pedig a legsötétebb színekben festik le.[262] Éppen ezek azok a tényezők, amelyek miatt a kommün propagandistái indokoltnak tartják az ellenforradalommal szembeni kemény és esetenként kegyetlen fellépést: „Amint a burzsoázia ellenforradalmai véresek és kegyetlenek, kell, hogy a proletariátus védekezése is ilyen kegyetlen és céltudatos legyen. De míg a burzsoázia ellenforradalmai vérengzésükben és kegyetlenségükben is céltalanok, a proletariátus védekezésének ez a kegyetlensége céltudatos és értelmes."[263] Ebből az idézetből két fontos dolgot olvashatunk ki. Egyrészt a proletariátus csak védekezik az ellenforradalommal szemben és ennek kegyetlensége indokolja a hasonlóan kemény ellenintézkedéseket. Másrészt a proletariátus véres és kegyetlen eljárása nem céltalan, ellentétben az ellenforradaloméval, hanem a nagyobb jó, a boldogabb (kommunista) jövő elérése érdekében – globális szintre emelve: az emberiség jövője érdekében – történik. Ez a fenyegető hangnem a június végi ellenforradalmi felkeléseket követően még erőteljesebbé vált.

A cikkek egy része a magyar ellenforradalmi mozgalmakat nemzetközi aspektusba helyezi. Vagyis – álláspontjuk szerint – a magyar burzsoázia egy nagy nemzetközi kapitalista összeesküvés, egy „nemzetközi ellenforradalom" részét képezi, amely a magyar tanácsállamon keresztül tulajdonképpen az egész világ proletariátusa ellen intéz támadást. Ez az elmélet nyilván összefügg a fentebb – a világforradalom kapcsán – már ismertetett „nemzetközi burzsoázia" és „nemzetközi proletariátus" küzdelméről szóló nézetekkel. A

[261] *A kapitalizmus halálát.* Népszava, 1919. május 15. 1.
[262] Néhány példa: *Az aradi kormánykarikatúra.* Népszava, 1919. 05. 18. 1-2. – *Az aradi bojárkormány.* Vörös Újság, 1919, május 18. 1. – *Ellenforradalmi merénylet.* Népszava, 1919. június 25. 1. – *Proletárdiktatúra vagy burzsoádiktatúra.* Vörös Újság, 1919. június 26. 1. – *A szegedi demokrácia.* Népszava, 1919, július 3. 1-2. – *Ellenforradalom.* Vörös Újság, 1919. augusztus 1. 1.
[263] *Forradalom és ellenforradalom.* Vörös Újság, 1919. május 10. 1.

kommün propagandistái szerint a magyar ellenforradalmárok is az antant nagyhatalmainak szolgálatába állnak, és azért nevezik őket árulónak, mert a saját hazafias elveiket is feladva részeivé válnak a „nemzetközi ellenforradalomnak", és készek idegen imperialista hatalmaknak kiszolgáltatni az országot. Ezzel pedig nem csak a saját elveiket, hanem a saját népüket is elárulják. Nem érdekli őket más csak a proletariátus által felszabadított területek visszaszerzése. Ezért az „eddig nacionalista burzsoázia egyszerre nemzetközivé vált, a zsákmány visszaszerzésére egyesültek a győzelmes és vesztes imperialisták. A magyar bojárok és bankárok boldogan ölelik keblükre a külföldi imperialisták tábornokait. Ők teszik lehetővé az imperialista hordák bevonulását, és az elárasztott területen visszaállítják a régi elnyomás uralmát".[264]

Ebben a kategóriában feltűnik még a korrupcióval kapcsolatos kérdéskör is. Ebben az esetben nem a régi „korrupt rendszerről" van szó, hanem a Tanácsköztársaság közigazgatásában felmerülő gondokról. Ez a probléma már elég korán megjelent, hiszen a „Vörös Újság" április 1-jei vezércikke már ezzel a kérdéssel foglalkozik: „…éppen azért, mert annyira büszkék vagyunk a magyar munkásság fegyelmezettségére és történelmi komolyságára, éppen azért emeljük fel tiltakozó szavunkat azok ellen az apró-cseprő túlkapások és visszaélések ellen, amelyekkel néhányan kompromittálni akarják az új rendet és hangulatot igyekeznek csinálni a proletárdiktatúra és a szovjetköztársaság ellen. Aki ezt teszi, az ellenforradalmár és azzal irgalmatlanul el kell bánni."[265] Jól látható, hogy a cikk szerzője a proletárfegyelemmel és öntudattal összeegyeztethetetlennek, sőt egyértelműen ellenforradalmi cselekedeteknek minősíti a korrupcióval kapcsolatos cselekedeteket. Ezt a problémát valószínűleg nem sikerült hatékonyan orvosolni, hiszen még júliusban is találhatunk olyan cikkeket, melyek ezzel a problémával foglalkoznak.[266]

A hadseregszervezés kategóriájába tartozó újságcikkek többféle módon közelítették meg ezt a témát.

A közvetlen toborzással csak kevés írás foglalkozott. Ennek oka valószínűleg abban keresendő, hogy április második felében – a román támadás megindulása után – mindkét újságban elindították a külön ezzel foglalkozó „Be a Vörös Hadseregbe!" című állandó rovatot. A toborzáshoz kapcsolódó írások – az április 6-án megjelent, az aznapi

[264] Révai József: *Nemzetközi ellenforradalom.* Vörös Újság, 1919. április 25. 1.
[265] *A forradalom rendje.* Vörös Újság, 1919. április 1. 1.
[266] *Erkölcsi tisztaságot és jó munkát.* Népszava, 1919. július 2. 1. – *Tiszta közigazgatást.* Vörös Újság, 1919. július 11. 1. – Varga Jenő: *A korrupció.* 1919. július 15. 1.

toborzórendezvényhez köthető, „A vörös katona indul” [267] című verset leszámítva – a katonai helyzet válságosra fordulása után jelentek meg.[268] Ezek mindegyike forradalmi-internacionalista álláspontra helyezkedett. Azaz a Magyarországi Tanácsköztársaság fegyveres küzdelmét a forradalom védelmének szükségességével indokolták, és – azt globális aspektusba helyezve – a világforradalmi harc egy fontos színtereként mutatták be.

A kategória cikkeinek egy másik csoportja a hadsereg jellegével, szervezési alapelveivel foglalkozott. Ezek a forradalmi hadsereg új szellemének bemutatására helyezték a hangsúlyt. Kiemelték, hogy mivel maga a cél is, melyért ez a haderő harcol – és melyekkel minden egyes katona tisztában van – magasabb rendű, így a Vörös Hadsereg mind erkölcsi, mind morális szempontból túlszárnyalja az ellenséges burzsoá-hadseregeket: „Az új hadsereg a proletárdiktatúra fegyveres hatalmi szervezete, a szónak legvalódibb értelmében új hadsereg minden hadseregek között. Hadsereg a hadseregek ellen. A proletariátus szuronyos ökle a kapitalista-imperializmus szuronyos korbácsa ellen. Külső formáiban, harci taktikájában és a stratégiának fölhasználásában és alkalmazásában nem mutatja különbségeit, de az, ami a forradalomnak ezt az apparátusát mozgatja, a szelleme, az öntudata, forradalmi hevülete és lendülete, ez az a hatalmas erő, ennek kell fölébrednie és ennek kell azzá lennie, ami egy egész világot állít az elnyomók és elnyomottak fegyveres organizációja közé.”[269] Fontos tényezőként jelent meg a hadsereg osztály-jellege is. „A Vörös Hadseregnek tiszta, proletárhadseregnek kell lennie. A Tanácsköztársaság e fegyveres hatalmi szervezetének organizálásánál az osztályöntudatosság kérdése éppen olyan fontos szempont, mint az, hogy ez a szervezet mennél erősebb és tagjaiban mennél számosabb legyen. […] A Vörös Hadseregnek tiszta proletárhadseregnek kell lennie és csak a forradalmasított lelkek kényszere lehet az, ami beviszi az embereket kötelékeibe. S mennél erősebb az osztályöntudat az emberekben, annál erősebb és annál lebírhatatlanabb ennek a kényszernek a nyomása – s mennél több proletárt visz be a csapatokba ez a kényszer, annál legyőzhetetlenebb a hadsereg maga.”[270] Mert ezeket „a csapatokat nem a vak engedelmesség, hanem a forradalmi fegyelem és proletáröntudat kovácsolja sziklaszilárd egységgé”.[271] Ehhez kapcsolódott a „proletárasszonyokat” megszólító „A szenvedés értelme” című cikk, melyben egyrészt cáfolják a Vörös Hadsereg nagy veszteségeiről szóló álhíreket, másrészt a feleségeket,

[267] Farkas Antal: *A vörös katona indul.* (vers) Népszava, 1919. április 6. 1.
[268] *Veszélyben a forradalom!* Népszava, 1919. április 20. 1-2. – *Veszélyben a forradalom!* Vörös Újság, 1919. április 22. 1-2. – *Fegyverbe minden proletár!* Népszava, 1919. május 4. 1-2. – *Mozgósítás.* Vörös Újság, 1919. május 4. 1.
[269] *Az új hadsereg.* Népszava, 1919. április 22. 1.
[270] *A Vörös Hadsereg proletárhadsereg legyen!* Népszava, 1919. április 25. 1-2.
[271] *Kun elvtárs nyilatkozata a munkásezredekről.* Vörös Újság, 1919. május 11. 1.

anyákat arra bíztatják, hogy támogassák a férfiakat ebben a küzdelemben. Mert – állítja a cikk – szemben a világháborúval, ahol a szenvedéseket „semmi nem tudta erkölcsileg elviselhetővé tenni", ez a mostani háború a „proletariátus nemzetközi felszabadításáért folyik", és a „fronton szenvedő proletárkatona szenvedése a leggyönyörűbb vállalása a proletariátus világmegváltó szerepének". Ebben a háborúban a „proletárkatona önmagáért harcol, az itthonlévő feleségéért és gyermekéért harcol, és az egész szenvedő emberiség sorsát hordozza".[272]

A kategória harmadik csoportjába azok a cikkek tartoznak, melyek a Vörös Hadsereg sikereit mutatták be. Eme írások ezeken a győzelmeken keresztül kívánták bizonyítani ennek a forradalmi öntudattal rendelkező proletár-hadseregnek a – nemzeti-kapitalista hadseregekkel szembeni – felsőbbrendűségét, illetve azt, hogy a Vörös Hadsereg ereje és fegyelmezettsége révén képes megvédeni az országot: „A proletárhadsereg első komoly eredményeiről érkezik hír. […] Tudjuk nagyon jól, hogy a Tanácsköztársaság életében volt már egy nagyon tragikus pillanat, amikor katonáink ellentállás nélkül özönlöttek vissza a frontról és úgy látszott, hogy a román imperialista rablóbandák inváziója elönti ezt a szerencsétlen országot. Azóta nagyot fordult a világ, azóta minden reménység megvan arra, hogy egy szétzüllött és hanyatt-homlok menekülő katonaságból komoly, fegyelmezett, megbízható hadsereget sikerült szervezni. […] Néhány nap alatt, olyan káprázatos eredmény ez, amelyet lehetetlenség meg nem becsülni, amelyet minden munkásnak örvendező szívvel méltányolnia kell."[273] Az északi hadjárat sikereiről is folyamatosan tájékoztattak az újságok, kiemelve, hogy a munka meghozta gyümölcsét és a „magyarországi proletariátus osztályhadserege, a Vörös Hadsereg kemény, öntudatos proletárfegyelemmel megvívott harcát fényes győzelem koronázta".[274]

Figyelemre méltó, hogy 1919. június végétől – a felvidéki visszavonulást követően - a főoldali cikkek között már nem találhatunk kifejezetten a hadseregszervezéssel kapcsolatos írásokat. Ugyanakkor megjelennek a vörös katonákhoz is szóló kitartásra, harcra ösztönző cikkek. Ezekről részletesebben a későbbiekben lesz szó.

Az elméleti, ideológiai kérdésekkel foglalkozó vezető cikkek konkrét témájukat tekintve nagy változatosságot mutattak. Ezeket azért is érdemes részletesebb vizsgálat alá vennünk, mert sok esetben rávilágítanak arra az értelmezési keretre, melyben a Tanácsköztársaság vezetői és propagandistái gondolkoztak. Ennek segítségével pedig könnyebben megérthetjük a kommün propagandájának logikáját is.

[272] *A szenvedés értelme.* Vörös Újság, 1919. május 28. 1.
[273] *A proletárhadsereg.* Népszava, 1919. május 13. 1-2.
[274] *A diadal útján.* Népszava, 1919. június 8. 1.

A „Vörös Újság” április 17-ei száma Kun Béla április 15-én, a Budapesti Központi Munkás- és Katonatanács ülésén elmondott beszédét közölte le, mely néhány fontos megállapítást tartalmazott. Az első, hogy a proletariátus hatalomra kerülésével még nem ért véget az osztályharc, mert a „burzsoázia még él, mint osztály és ha nem is akarjuk egyénenként kiirtani, kétségtelen, hogy a burzsoá-osztályt minden erővel meg kell semmisíteni, mert míg a burzsoá-osztály él, addig van proletár-osztály is, már pedig mi egy osztálymentes társadalomra törekszünk”. Ehhez kapcsolódóan a munkástanácsok egyik legfontosabb feladata a „munkásság osztályharcának továbbszervezése a legszélesebb keretekben”. (Vagyis az osztályharc „felülről” való folytatása.) A második dolog, melyre Kun felhívja a figyelmet, hogy a tanácsrendszer funkcionáriusainak, így a munkástanácsok tagjainak sem szabad „eltávolodnia” a tömegektől, sőt inkább szorosan kell ahhoz kapcsolódniuk, mert „ez a szoros összefüggés […] az első feltétele annak, hogy ne alakuljon ki egy új bürokrácia”. (Ezzel egyúttal kritizálja is a budapesti kerületi- és munkástanácsok eddigi működését.) A harmadik fontos kijelentése, hogy a „proletárdemokráciában” szükség van az „egészséges decentralizálásra” azért, hogy „minél több helyen érvényesüljön a proletariátus önkormányzata” és „minél több terület legyen, ahol a proletariátus akaratát megnyilváníthassa”. Így a „párt, a szakszervezetek, a kerületi munkás- és katonatanácsok, a proletariátus különböző szövetségei, mind valamennyien ily akaratmegnyilvánulási fórumok”. A továbbiakban az egységes párt el-, illetve átnevezéséről szólva kijelenti, hogy – bár a „kommunista” szó szerepeltetését majd mindenképpen szükségesnek tartja – azonban nem ez a fontos, „ámbár a nevek is sokszor szimbólumot jelentenek, ellenben fontos az, hogy akik itt vagyunk, egy pártnak vagyunk tagjai […] és itt, ha akármilyen véleményeltérések vannak közöttünk, személyeskedések, személyes ellentétek kiélesítése vészes veszedelmet jelent”. Kun ezzel valószínűleg a szociáldemokrata és a kommunista érzelmű tagok közötti ellentéteket igyekezett csillapítani. A következőkben a parlamentarizmus és a tanácsrendszer összehasonlításából az utóbbi kerül ki győztesen. A parlament mindenhol a „burzsoák” „fecsegő bódéjává” vált, ahol csak beszéltek, de nem változott semmi. Ezért kellett megbuknia, és ezért jött el a tanácsrendszer ideje, amelyben megszűnnek az osztályérdekek – mivel minden tagja egy osztályhoz tartozik –, és ha vannak is viták azok nem elvi jellegűek. Ezért lehetővé válik az együttműködés, ezzel a tanácsok nem „fecsegő”, hanem „cselekvő” testületekké fognak válni. Végül Kun – az internacionalizmus jegyében – hangsúlyozza, hogy

a magyar proletariátus a „nemzetközi proletárforradalom érdekében” is dolgozik, „mert mi nem először vagyunk magyarok, hanem először proletárok vagyunk”.[275]

A „Népszava” egyik cikkében két alapfogalom a „burzsoá” és a „proletár” jelentéstartalmáról kaphatunk információkat. A szerző Lassalle, Marx és Buharin idézetek segítségével definiálja a két fogalmat, melyeket a következőképpen határoz meg: „Tehát ki a burzsoá? Válasz: a kapitalista. És ki a kapitalista? Az, aki termelőeszközöket bír tulajdonul és azokhoz munkaerőt vásárol, hogy árukat termeljen, amelyeket nagyobb áron adhat el, mint amennyibe neki a termeléshez szükséges tényezők (a munkaerőt is beleszámítva) kerültek; tehát értéktöbbletet termel, a munkaerőt kizsákmányolja. […] De, ezen az alapon – tágabb értelemben véve – burzsoá mindenki, aki munkanélküli jövedelemből él, akár úgy, hogy termelő eszközeit (gyárait, földjét, bányáit) másoknak használatra átengedi, akár pedig úgy, hogy pénzét (részvények vásárlása vagy bankbetétek útján, vagy más módon) kapitalista vállalatokban szerepeltetik. Ezzel szemben proletár az, aki a munkájából él, aki — mint a "Kommunista Kiáltvány" mondja — "csak akkor tud megélni, ha munkát talál és csak akkor talál munkát, ha munkája gyarapítja a tőkét", vagyis: ha a tőkés számára értéktöbbletet termel, ha a tőkéstől ki hagyja magát zsákmányolni.”[276] Másként fogalmazva a proletár tehát az, aki munkabérből él. Ez a definíció azért is volt fontos, mert ez alapján a szellemi tevékenységet végző – de munkabérből élő – értelmiségi, illetve a kispolgársághoz köthető magán- és köztisztviselői, hivatalnoki réteget is be lehetett sorolni a dolgozók osztályába. Ezzel a propagandában egyértelműen homogenizálni kívánták a proletariátust abban az értelemben, hogy bár ez az osztály a társadalom különböző szintjein álló csoportokból tevődik össze, ám az alapvető céljuk – a mindnyájukat kizsákmányoló burzsoázia hatalmának megdöntése és egy osztály nélküli igazságos, jóléti társadalom felépítése – közös.

A „Vargabetűben” című írás egy rövid történeti áttekintéssel kívánta bebizonyítani a kapitalizmus idejének lejártát. Ez a propaganda gyakran előforduló eleme volt, tehát nem jelent újdonságot. Azonban a cikk elején néhány érdekes – és talán meghökkentő – állításra figyelhetünk fel: „Vargabetűben siklik tova a társadalom a fejlődés országútján. Nem fér kétség ugyanis ahhoz, hogy a népek történelmüknek kezdetén kommunista csoportosulásokban éltek, amely társadalmi forma az erőszak minden mesterkedésével változott át. Az ősmagyar vezérek, kiktől oly büszkén származtatják magukat – de genere fehér miniszterek – Pusztaszerén vért eresztettek a kommunista társadalom megvédésére és vérükkel pecsételték meg az ősmagyar osztó igazságot: Amit közös erővel szerzünk, azon

[275] Kun Béla: *A tanácsrendszer és az osztályharc*. Vörös Újság, 1919. április 17. 1.
[276] *Burzsoá és proletár*. Népszava, 1919. május 15. 2.

közösen osztozkodunk. Minden ország népe bátran származtathatja jogilag is hatalmát a kommunista ősrend szabályaiból."[277] A cikk szerzője az „őskommunizmus" eszméjét konkrétan a magyar történelemre alkalmazza, és a honfoglaló vezérek vérszerződés-legendáját használja fel annak bizonyítására, hogy a magyarok is – hasonlóan a többi néphez – egy ősi kommunista társadalomban éltek. Vagyis a kommunista rendszer nem idegen a magyar néptől (sem), mivel az emberiség legelső társadalmi formája a kommunizmus volt.

A „Népszava" egyik júliusi cikke a proletárállam szerepéről tesz fontos megállapításokat: „Sajnálatos, de egy uralom sem lehet el erőszak nélkül, mert ahol osztályok vannak, ott államnak is kell lennie, az állam pedig egyik osztályuralmának erőszakszervezete. […] Az államhatalom megszerzése pedig eszköz a munkásság számára, hogy céljait megvalósítsa, de egyúttal el nem tolható történelmi szükségesség is az államhatalom fölhasználása az emberiség jövője érdekében. […] A diktatúra történelmi tény, amely a proletariátus osztályharcának összes föltételeit egységes hatásúvá erősíti. […] A szocializmus, ha a legkisebb bérharcban vagy a diktatúrában jelentkezik is, mindenkor az emberiség legnagyobb ideáljait szolgálja."[278] Tehát az írás szerzője elismeri a jelenlegi proletárállam diktatórikus jellegét, de alapvetően két tényezővel indokolja ennek szükségességét. Egyrészt arra hivatkozik, hogy jelenleg még a proletárállamnak is biztosítania kell „osztályuralmát" a burzsoáziával szemben, annak teljes legyőzéséig. Másrészt ezek az intézkedések – szemben a kapitalisták elnyomó „osztálycéljaival" – nem csak a magyarországi elnyomottak, hanem egy magasabb cél, az egész emberiség felszabadítását célozzák.

Lukács György „Mi a forradalmi cselekvés?" című cikke hosszasan fejtegeti a forradalmi áldozat szükségességét és hasznosságát. Sőt az április 16-ai román támadással kapcsolatban azt állítja, hogy a békés úton hatalomra került forradalomra egyenesen pozitív hatással lesz a védelmében ejtett véráldozat: „minden veszedelem jó és hasznos, mert nagyon alkalmas arra, hogy a proletariátus eme forradalmi szelleme egészen világos öntudatra ébredjen." Majd, ehhez kapcsolódóan, az „összesség" céljai érdekében történő önfeláldozást, az egyik legfennköltebb forradalmi cselekedetként ábrázolja: „Az összesség uralma a részek felett pedig a habozás nélküli, mindenre kész önfeláldozást jelenti, a pillanatnyi, az egyéni és a csoportérdeknek gondolkozás nélküli feláldozását abban a pillanatban, amikor az összesség érdekei forognak kockán. Forradalmár az, akiben ezeknek az érdekeknek a tudata világosan

[277] *Vargabetűben.* Népszava, 1919, július 9. 1.
[278] *A történelmi erők.* Népszava, 1919. július 10. 1-2.

él, akiben eleven az ezért való önfeláldozás rendületlen készsége, aki bármire kész, ha ezeknek az érdekeknek megvalósításáról van szó."[279]

Lukács egy másik – aláírás nélküli – írásában a „kapitalista sajtószabadságról" értekezik, mely – álláspontja szerint – csak látszólag biztosította a vélemény szabadságát: „A sajtó létrejöttének és kifejlődésének társadalmi alapja a vélemények áruvá való válása. […] ez a vélemény-termelés csak úgy jöhetett létre, hogy volt az intellektuálisoknak egy gyülevész proletárság jellegű része, melynek nem volt más eladni valója, mint ez a puszta szellemi képessége. A kapitalizmus véleményszabadsága tehát éppen úgy csak álszabadság volt, mint ahogy álszabadság volt az úgynevezett szabad verseny. Mert ez a szabadság egyedül azokra nézve áll fenn, akik a véleményeket vásárolják és irányítják – azok ellenben, akik ezt a szabadságot gyakorolják, akik véleményszabadságukat nyilvánítják, ugyanabban a helyzetben vannak, mint a fizikai munkások a tőkéssel szemben: szabadságuk nem több, mint a választás szabadsága az éhenhalás és a tőkésnek kedvező feltételek mellett való munkakényszer között."[280] Ez pedig annyiban súlyosabb kényszer volt, mint a tőkésnek szintén gazdasági kényszer miatt dolgozó fizikai munkásé, hogy annak nem kellett tönkremenjen a lelke is, megmaradhatott öntudatos osztályharcosnak, ám a szellemi munkást a véleménynyilvánítás képességének eladása éppen emberi és erkölcsi lényének feladására kényszerítette. Azt az ellentmondást, hogy a Kommunisták Magyarországi Pártja a Tanácsköztársaság előtt többször is számon kérte a polgári kormányzaton a demokratikus elveket, és nem egyszer követelte azt a sajtószabadságot, melyet most elutasít, a következőképpen oldotta fel: „És itt ne tévesszen meg senkit az, hogy a proletariátus a diktatúra előtt a sajtószabadságért küzdött. Az a küzdelem éppen úgy az osztályharc egy fázisa volt, mint például a választójogért való küzdelem, mely értelmét veszítette abban a pillanatban, amikor a forradalmi fejlődés ezt a fázist meghaladta. […] A szocialista sajtó sohasem ismerte el tudniillik a burzsoázia véleményszabadságát. Minden szocialista újságíró egy előre meghatározott, elvi, világnézeti szempontból bírálta az összes eseményeket. A bírálat szabadsága számára csak azt jelentette, hogy könyörtelen élességgel vizsgálta az eseményeket és a cselekvő embereket: vajon ezeknek az elveknek megfelelnek-e?"[281] Vagyis a „polgári" értelemben vett sajtószabadság mellett való küzdelem csupán taktikai jellegű lépés volt. De a kommunista sajtó a kommün előtt – és alatta is – következetesen elvi, ideológiai alapon tevékenykedett. Azaz a

[279] *Mi a forradalmi cselekvés?* Vörös Újság, 1919. április 20. 1.
[280] *Sajtószabadság és kapitalizmus.* Vörös Újság, 1919. július 10. 1-2.
[281] Uo. 2.

sajtószabadság intézményét is az alapján ítéli meg, hogy az mennyiben szolgálja a kommunista társadalom felépítésének végső célját.

A „Pártütő angyalok" című írás kiindulópontja a világforradalom eljövetele. Azonban mivel ez az egyes országokban nem „egyszerre és egyformán" fog bekövetkezni, hanem „nemzeti keretekben tör ki, hogy egyik nemzetről a másikra haladva, végül nemzetközi méretűvé váljék", ezért a magyar proletárdiktatúrának a legfontosabb feladata, hogy kitartson. De, „amikor a forradalom még csak oly részeit tudta a kapitalizmusnak meghódítani, ahol az ipari, osztálytudatos, a forradalmat vezető proletariátus számbeli kisebbségben van, ez a kisebbség másképp, mint bizonyos kompromisszumokkal fenntartani magát nem lesz képes. E kompromisszumoknak célja a világforradalom bevárása. […] Mindenkivel szemben kompromisszumra léphet a proletariátus, akinél megvan a remény, hogy a proletariátus forradalma mentén a proletárdiktatúra mellé állítható. De kompromisszumra lépnie csak akkor és azzal kell, akivel szemben ez a kompromisszum elkerülhetetlen. A földmívessel szemben igen, mert különben éhen halna a proletariátus, a kisiparossal és a kiskereskedővel szemben nem, mert elég ereje van a proletariátusnak a városi termelés rögtöni nacionalizálására. A burzsoá specialistákkal esetleg igen, mert szükségünk van szaktudásukra, az újságírókkal nem, mert nem csak szükség nincs rá, hanem megmérgezhetné a proletárdiktatúra egész öntudatosságát is."[282] Ebben az idézetben érdemes megfigyelnünk azt, ahogyan leírják a proletárdiktatúra egyes társadalmi csoportokhoz való viszonyulását. Ezt a viszonyt alapvetően az a praktikus szempont határozza meg, hogy szükség van-e rájuk a proletárdiktatúra fennmaradásához vagy nem. A parasztsággal és a „burzsoá specialistákkal" (azaz mérnökökkel, közgazdászokkal, katonatisztekkel stb.) való egyezség logikus lépés, ám némileg ellentmond – főként a második csoport esetében – az előző mondatban kifejtett álláspontnak, mely szerint azokkal érdemes kompromisszumot kötni, akiknél van esély arra, hogy a későbbiekben megnyerhetőek az új eszméknek. A kiskereskedőkkel, kisiparosokkal szemben viszont egyértelműen az erő politikájának alkalmazása olvasható ki. Érdekes az újságírókra vonatkozó negatív megjegyzés, főként, ha hozzátesszük, hogy a kommün propagandájában ők is fontos szerepet játszottak.

A „Proletár-közigazgatást!" című cikk a múlt rendszerből megörökölt és átvett hivatalnoki réteg ellen emeli fel a szavát. A szerző hibaként értékeli, hogy „a győzelmes proletariátus […] befogadta és megtűrte helyükön […] a megtérteket, a jóakarókat, a csendesen beletörődőket, az ártalmatlan semlegeseket". Hiba volt, mert forradalom idején nincs semlegesség. „Mert

[282] *Pártütő angyalok.* Vörös Újság, 1919. június 6. 1.

csak ez a két lehetőség van: vagy forradalmár valaki, vagy ellenforradalmár." Nem csak az a személy a proletárdiktatúra ellensége, aki tevőlegesen lép fel ellene, hanem az is, aki szabotálja a munkát, vagy aki a régi bürokrácia módszerei szerint és nem az új rend elvárásainak megfelelő dolgozik. Ezért „irgalmatlanul ki kell söpörni, aki nem dolgozik, nem megbízható, kétes magatartású, gyanús."[283] A cikk a jellemzően kispolgári rétegekből kikerülő régi hivatalnoki karnak szóló figyelmeztetésként is értelmezhető.

Az elméleti, ideológiai kérdésekkel foglalkozó újságcikkek egyik csoportja a proletár kül- és belpolitika mibenlétét járták körbe. Ezek lényegüket tekintve ugyanazt fogalmazták meg. Vagyis a proletár-politika nem nemzetekben, országokban gondolkozik, hanem csak osztályszempontokat ismer. Ez a nézet érvényes mind a belpolitikára, mind a külpolitikára. Az egyetlen követendő szempont a világ proletariátusának felszabadítása az elnyomók uralma alól. Mivel ebbe értelemszerűen bele tartozik a magyar dolgozók osztálya is, ezért a proletárállamban tulajdonképpen nem létezik külön bel- és külpolitika, csak egységes osztályszempontokat szem előtt tartó (világ)forradalmi proletár-politika.[284]

Eme kategória utolsó csoportjába tartozó cikkek a szakszervezetek és a párt egymáshoz való viszonyáról szóló polémiáról adnak tájékoztatást. A vita a „Népszava" és a „Vörös Újság" között zajlott le.

Ennek előszelét a „Vörös Újság"-ban megjelent két cikk jelentette. Az elsőben Hirossik János kommunista politikus azt tartja aggályosnak, hogy a polgári kormányzat időszaka alatt, majd a Tanácsköztársaság kikiáltását követően egyre nagyobb tömegek áramlottak be a szakszervezetekbe. Ezt azért látja problematikusnak, mert a korábbi szociáldemokrata hagyományoknak megfelelően, a kommün alatt is fennmaradt az a szabály, hogy, aki belép valamelyik szakszervezetbe az ezzel egyúttal a pártnak is tagja lesz. Így pedig „nem kifejezetten forradalmi elemek automatikusan tagjaivá váltak a pártnak, az immár egy platform, a proletárdiktatúra alapján egyesült forradalmi proletariátus pártjának". Márpedig a „párt nem lehet más, mint tiszta forradalmi atomok összetevődése", de a „nemforradalmi elemek részvétele a mozgalomban megakadályozza a proletariátus forradalmi osztályösztönének megnyilvánulását, s így a párt nem lehet kifejezője a forradalmi munkásság akaratának". Ezért – folytatja Hirossik – „ne legyünk tehát szentimentálisak, és a régi tradíciókhoz ragaszkodók. Lássunk tisztán, mi csak önmagunkra építhetünk. Ne áltassuk magunkat azzal, hogy azok, akik tegnap vagy tegnapelőtt még valamely polgári, a

[283] *Proletár-közigazgatást!* Vörös Újság, 1919. július 8. 1.
[284] *A proletárdiktatúra és népek önrendelkezése.* Vörös Újság 1919. május. 17. 1. – *Az osztályszempont.* Vörös Újság 1919. május. 31. 1. – *Proletárpolitika és emberi eszme.* Vörös Újság 1919. június. 22. 1. – *A forradalom politikája.* Vörös Újság 1919. július. 16. 1.

magántulajdon fönntartása alapján álló párt szekerét tolták, […] hogy azok már meggyőződött szocialisták, akik a szocialista társadalmi rendet akarják". Majd követeli, hogy a szakszervezeteket válasszák szét a párttól, vagyis „a szakszervezeti tagság egyúttal ne jelentse azt, hogy az illető automatikusan tagja a pártnak is. […] Csakis így lesz lehetséges a pártnak tiszta proletár-politikát csinálnia."[285]

A második cikk a korábbi bérmozgalmak kapcsán utal ugyan a szakszervezetek szerepére, de a jelenlegi helyzetre – a tagság felhígulására – célozva hozzáteszi: „Különbség van aközött a mozgalom között, amelyben a munkás csak azért vesz részt, mert munkás, mert részt kell vennie, és aközött, amelyben részt vesz ugyan, de nem mert részt kell, hanem mert részt akar venni. A szándék, az akarat, a szocialista öntudat különbözteti meg a mozgalmakat. […] Még eredményeiben is más az a mozgalom, amelyet nemcsak a nagyobb bérért, nemcsak a kevesebb munkaidőért folytat a proletár, hanem amelyről tudja, hogy végeredményben a szocializmusért, a kommunizmusért folyik. […] Félre kell tenni a szakmai korlátoltságot, félre kell tenni a helyi patriotizmust. Osztályöntudat kell és osztályfegyelem kell."[286] Vagyis a proletárállamban a szakszervezeteknek már nem az egyes szakmák érdekképviselete a feladata, hanem a proletariátus egységes osztályöntudatának és fegyelmének megerősítése.

A „Népszava" május 24-ei cikke abszolút pozitívan értékeli a szakszervezeti tagok számának ugrásszerű növekedését: „A dolgozó proletariátusnak nagy tömegei kerültek újabban a szakszervezetek kötelékeibe és a hatalmas fejlődés magukat a szakszervezeteket is valóban hatalmas föladatok elé állította. Az osztályöntudat nagy erejével kell fölvértezniük új tömegeiket […] Bizonyos, hogy a szakszervezetek el fogják végezni és jól fogják elvégezni ma is ezt a föladatot. Nem érzelgősség vagy elfogult kegyelet az alapja ennek a hitnek, hanem a szakszervezetek múltja és e múltban elvégzett pozitív, eredményes munka."[287] Tehát a nagyobb taglétszám azért pozitívum, mert ez lehetővé teszi, hogy többekben ültessék el a szocialista eszmék magvát. Az írás kifejezetten a szakszervezeti mozgalomra vezeti vissza, hogy a Tanácsköztársaság idejére Magyarország munkássága olyan komoly és fegyelmezett erőt képviselhetett, amely a forradalmat győzelemre segíthette: „A magyarországi munkásság tisztára szakszervezeteinek köszönheti, hogy azzá lett, ami. […] A mi fényes múltú és a történelem sorsfordító pillanatában nagyszerűen bevált szakszervezeteinkre most új föladatok várnak, de azért régi föladataikról sem mondhatunk még le. Folytatniuk kell legelső sorban a proletárság nevelését, még pedig megsokszorozódott buzgalommal; mert az új, a hirtelen

[285] Hirossik János: *Tiszta proletár-politikát.* Vörös Újság, 1919. április 26. 1.
[286] *Osztályöntudat és fegyelem.* Vörös Újság, 1919. április 27. 1.
[287] *A szakszervezetek.* Népszava, 1919. május 16. 1.

ideáramlott tömegek még nem szocialisták, még nem mentek keresztül a szocializmus iskoláján és a szocialista harcok edző tüzén. […] De mint harci szervre is szükség lehet még a szakszervezetre. A kapitalizmust még nem semmisítettük meg, csak döntő csatát nyertünk rajta; a kapitalizmus még nem mondott le az életről és föltámadási kísérleteire, új offenzíváira készen kell lennünk."[288] Tehát – a cikk írója szerint – a Tanácsköztársaság kikiáltását követően a szakszervezeteknek valóban más feladatai lesznek, mint korábban – elsődlegesen a proletár tömegek szocialista nevelése –, de a munkásmozgalmi hagyományokhoz kapcsolódva ezeknek a szervezeteknek a párt mellett továbbra is a proletariátus támaszainak, a forradalom védőbástyáinak kell lenniük.

A „Vörös Újság" május 24-ei, „A párt a proletárdiktatúrában" című vezércikke lényegét tekintve Hirossik János fentebb ismertetett írásának gondolataival cseng össze. A cikk hibaként rója fel a korábbi szociáldemokrata munkásmozgalom vezetői számára, hogy a pártnak és a „pártmozgalomban való részvételnek" kellett volna a proletárforradalom „előcsapatait" kinevelnie. De Magyarországon a „párt és a szakmozgalom alapjában véve egyek voltak és egy ilyen munkáselit megnevelése nem sikerülhetett teljes mértékig. A szakszervezetek tagjai, esetleg szocialista öntudat teljes hiányával, részt kellett, hogy vegyenek a politikai küzdelemben is. A párt és a szakmozgalom nem volt szétválasztva." Vagyis a szakszervezeti mozgalomban részt vevő munkások többsége inkább gazdasági kényszerből, megélhetésük javítása érdekében és nem szocialista öntudattól vezérelve vett részt a harcban. Mivel a „proletárdiktatúra pillanatában a gazdasági harc, a tőkések elleni küzdelem megszűnik, a szakszervezetek funkciója gyökeres változást szenved". Ebből következően a szakszervezeteket el kell választani a párttól. Eme szervezetek elsődleges funkciója „a társadalmi termelést megorganizáló" tevékenység kell, hogy legyen: „a szakszervezetek organizációi lesznek a termelésnek és az elosztásnak". Ezzel szemben a párt legfontosabb feladata elméleti, ideológiai síkon kell, hogy mozogjon, ezért a „pártélet előbb lesz nevelés és azután lesz harc". A párt szerepe tehát elsősorban „a szocializmus öntudatosítása", és „nem a politikában, a tényleges osztályharcban való részvétel".[289] Vagyis a szakszervezeteknek gazdasági szervező szerepet szántak, míg a pártot egy olyan intézményként képzelték el, amely a proletariátusnak elméleti, ideológiai útmutatást adott volna.

[288] *Egy millió szervezett munkás.* Népszava, 1919. május 24. 1-2.
[289] *A párt a proletárdiktatúrában.* Vörös Újság, 1919. május 24. 1.

A nyílt vita Révai Józsefnek a „Vörös Újság" május 25-ei számában[290] megjelent vezércikkével robbant ki, melyre Weltner Jakab reagált a „Népszava"[291] hasábjain. Révai és Weltner alapvetően három ponton nem értettek egyet. Az első a szakszervezetek munkásmozgalomban betöltött szerepének jelentősége, a második a szakszervezeti küzdelmekben részt vett munkások szocialista öntudatának kérdése, a harmadik a párt és a szakszervezetek szerepe a proletárállamban.

Az első kérdés kapcsán Weltner azt nehezményezte, hogy Révai alábecsüli a szakszervezetek munkásmozgalmi küzdelmekben betöltött szerepét. Ezt Révai úgy fogalmazta meg, „hogy a szakszervezeteknek szerepük volt és jelentőségük volt a múltban, egyszerűen azért mert léteztek". Nyilván Weltner számára már a megfogalmazás is aggályos volt, hiszen ezzel Révai mintegy elbagatellizálta a szakszervezetnek, mint intézménynek a jelentőségét. Mintha a szakszervezetek állandó létezők lettek volna és nem harccal kivívott szocialista szervezetek.

A második probléma szorosan kapcsolódott az elsőhöz. Révai elismeri ugyan a korábbi szakszervezeti küzdelmek „forradalmi harc" jellegét, de megkérdőjelezi, hogy a „szakszervezeti harcnak, az osztályharcnak ez a forradalmisága vajon alkalmas volt-e arra, hogy a munkásosztályt valósággá váltsa, hogy kialakítsa bennük azt a forradalmiságot, azt az öntudatot, amelynek emberiség-megváltó a jellege". Révai válasza erre egyértelmű nem: „A szakszervezeti küzdelemben résztvevők csupán kényszerből vettek részt ebben a küzdelemben. Azt lehetne mondani, hogy ezt a küzdelmet inkább elviselték, mint harcolták. […] A szakszervezetek kétségkívül osztályharcot vívtak, de nem voltak alkalmasak arra, hogy a munkásosztály történelmi szerepét a munkásokban egyénenként tudatosítsák. A szakszervezetek nevelő munkája igen tiszteletreméltó és becsületes munka volt, de ez a munka tulajdonképpen független volt a szakszervezetek hivatásától és szerepétől. A szakszervezetek vezetőinek érdeme ez, de nem a szakszervezeteké." Mindezen állításokat Weltner cáfolja, és azt állítja, hogy „a szakszervezetek legjobb harcosai" nem elsősorban gazdasági kényszerből vállalták a küzdelmet, már csak azért sem, mert ezek az emberek többnyire „a legjobban fizetett munkások voltak". Tehát az valóban igaz, „hogy a szakszervezeti küzdelmet a gazdasági kényszer fejlesztette, de a kapitalizmus ellen folytatott harcot az elnyomott munkások legöntudatosabbjai harcolták. […] A munkásság harcaiban azok a rétegek vettek a legtevékenyebben részt, amelyek gazdaságilag a legjobb helyzetben

[290] Révai József: *A szakszervezet a proletárdiktatúrában.* Vörös Újság, 1919. május 25. 1. (A cikkre a továbbiakban külön nem hivatkozom, a szó szerinti idézetek esetében sem.)
[291] Weltner Jakab: *A szakszervezet a proletárdiktatúrában.* Népszava, 1919. május 25. 1-2. (A cikkre a továbbiakban külön nem hivatkozom, a szó szerinti idézetek esetében sem.)

voltak.” Weltner szerint Révai abban is téved, „hogy a szakszervezeteknek a múltban nem az volt a hivatásuk, hogy az egyéneket, s az egyének osztálytudatra ébresztésével az egész munkásmozgalmat forradalmasítsák.” Hiszen éppen „a szakszervezetek hirdették a legélesebb osztályharc szükségességét, azok tanították a magyar munkások tízezreit arra, hogy nem szabad megelégedni a pillanatnyi eredményekkel, hanem mindig a végső célt kell tekinteni, hogy a gazdasági és politikai harccal a szocializmust kell megvalósítani.”

A harmadik ütközőpont a szakszervezetek és a párt jövőben betöltendő szerepe körül alakult ki. Révai szerint mivel „a gazdasági küzdelem megszűnik”, és a bérharcokra nincs már szükség, így mind a szakszervezetek, mind a párt „osztályharcban elfoglalt” helye „elvész”. A felülről folyó osztályharcot a proletárállamban más szervek vívják tovább (a tanácsok, a forradalmi törvényszékek, a Vörös Hadsereg). A szakszervezetek az új rendben „a termelést szervező intézmények csupán”, tehát csak és kizárólag gazdasági feladataik lesznek. Így a jövőben a szakszervezeti tagság „nem azt fogja jelenteni, hogy az illető meggyőződött szocialista, hanem hogy enni akar. A gazdasági kényszer és nem a meggyőződés fogja belevinni a szakszervezetbe az embereket.” Éppen ezért kell a szakszervezeteket és a pártot szétválasztani és az utóbbit a munkásosztály ideológiai síkon való „öntudatosításának” szolgálatába állítani. Weltner ezzel szemben úgy látja, hogy éppen a tanácsok azok, melyek nem alkalmasak az osztályharc tovább vitelére, mert „ezekben a testületekben a munkásoknak minden rétege kivétel nélkül képviselethez jut. Olyanok is, akik nem szocialisták, akik a kommunizmus megvalósítását nem óhajtják.” Éppen ezért a „nevelés munkájában […] minden szervezetnek egyenlően részt kell vennie. Minél több öntudatos szocialistát nevelünk, annál bizonyosabb, hogy a munkás- és katonatanácsban azok jutnak vezető szerephez, akik a mi céljaink megvalósítását óhajtják.” Így a párt és a szakszervezetek szétválasztása, melyet Weltner sem ellenez, nem azt jelentené, „hogy a szakszervezeteket eltiltjuk a nevelő munkától, hanem csupán annyit, hogy a nevezett szervezetek külön meghatározott föladatokat végeznek.” De alapvetően a „szak- és pártszervezeteknek kell elvégezniük azt a nagy munkát, hogy a munkások óriási tömegei forradalmi szellemben legyenek telítve, hogy a munkásoknak osztályképviselete egységes legyen a szocialista célok megvalósításában.”

A vizsgált újságcikkek között ezt követően nem találhatunk több erre a témára vonatkozó írást. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ez a kérdés megoldódott volna, sokkal valószínűbb, hogy a kommün rövid fennállása nem tette lehetővé ennek a problémának a részletesebb tisztázását.

A gazdasággal foglalkozó írások többsége a magyarországi gazdaság szocialista termelési rendre való átállításával kapcsolatosak. Ez a cikkek tanulsága szerint nem ment zökkenőmentesen, hiszen visszatérő elemek voltak a gyárak termelésének – a megemelt munkabérek elleni – visszaesésére panaszkodó, illetve a „munkafegyelem" betartására ösztönző mondatok. Ehhez kapcsolódóan szintén állandó témaként tűnt fel a „munkásigazgatás" problematikája: „Mindenekelőtt minden gyár munkásságának tisztában kell lennie azzal, hogy a gyár nem az ő sajátja, hanem az összproletariátus tulajdona és hogy a termelést is nem a saját szempontjai, hanem az összproletariátus érdekei és szempontjai szerint kell vezetni. A munkásigazgatás elvét is tehát ennek megfelelően kell megvalósítani az egyes gyárakban."[292] Ennek az alapelvnek a biztosítására pedig létrehozták a „termelési biztos" funkcióját. A termelési biztosok egyik legfontosabb feladata, hogy a munkástanácsokkal és a szakszervezetekkel együttműködve gondoskodjanak a munkafegyelemről, és a termelés növeléséről,[293] mert a „munkásság helyzetének javulása csakis a termelés fokozásával érhető el".[294]

Varga Jenőnek a Tanácsköztársaság pénzügyi, majd szociális termelési népbiztosának két cikkét is megtalálhatjuk a kategória írásai között. Az első „A szocializálás korlátjai" címet viseli. Ebben Varga először az új gazdasági rendszer – vagyis az államosítás – eddigi eredményeit ismerteti, majd rátér arra, a helytelen tendenciára, arra a „szocializálási lázra", melynek eredményeként olyan területek köztulajdonba vételét is kezdeményezték, melyek nem szolgálják a proletárállam érdekeit. Itt a szerző szétválasztja azokat a területeket, melyeket szerinte egyelőre nem érdemes, és amelyeket egyáltalán nem kell szocializálni. Az első csoportba a kisiparosok tartoznak: „Rövid ideig, néhány hónapig, amíg a nagyipar kellően meg van szervezve, kénytelenek leszünk a kisiparnak némi állami segítséget nyújtani a termelés folytatására. De a magam részéről szükségesnek tartom hangsúlyozni, hogy ez nem lehet végleges berendezkedés és, hogy a kisipar mai formájában nem szocializálható." A második csoportba azokat a területeket sorolta (például „fényképező ipar", „táncoktatás", „hordár-ipar"), melyek „szocializálása" csak azt eredményezné, hogy „mindezek és számtalan más improduktív népréteg a proletárállamon élősködne, óriási adminisztrációt és bürokráciát létesítene. […] Ilyen foglalkozású emberek éljenek tovább is másodlagosan, vagyis a dolgozó proletárok keresetéből: szocializálni csak komoly termelő üzemeket lehet."[295] Az utóbbi

[292] Hevesi Gyula: *Munkarend és munkafegyelem a szocializált üzemekben.* Népszava, 1919. április 23. 2.
[293] Hevesi Gyula: *Munkabér és munkateljesítmény.* Népszava, 1919. május 27. 1-2. – Varga Jenő: *Üzemkoncentráció.* Népszava, 1919. június 6. 1-2. – *A népgazdasági tanács.* Népszava, 1919. július 22. 1-2.
[294] *Több bért a többet termelőknek!* Népszava, 1919. július 9. 1.
[295] Varga Jenő: *A szocializálás korlátjai.* Vörös Újság, 1919. április 10. 1.

megállapítás azért különösen érdekes, mert ez alapján arra következtethetünk, hogy Varga a szolgáltatások területén meghagyta volna a „magánzó" rendszert. Ez pedig némileg ellentmond az eddig vizsgált anyagokban sokszor hangoztatott központosítás (vagyis, hogy hosszútávon mindenki állami alkalmazásba kerül, és központilag meghatározott fix munkabért fog kapni) alapelvével. Ugyanakkor azt is hozzá kell tennünk – melyet a cikkben Varga is hangsúlyozott –, hogy ez az ő személyes véleménye volt.

Varga Jenő második írásából a „fizikai munkások" és „szellemi munkások" (mérnökök, vegyészek, művezetők, tisztviselők) közötti ellentétekről kaphatunk információkat. A szerzőnek éppen az a célja, hogy – az orosz forradalom hasonló problémáit példaként felhozva – ezeket az ellentéteket feloldja, és meggyőzze mindkét felet arról, hogy a hatékony termeléshez mindnyájuk munkájára szükség van.[296]

„A gazdasági és pénzügyi helyzetről" szóló június 17-ei „Népszava" cikk a Tanácsköztársaság gazdasági helyzetéről adott tájékoztatást. A szerző nem titkolta a fennálló nehézségeket, mely java részt abból a „szomorú örökségből" fakad, melyet „a proletariátus ebben az országban a kapitalizmustól" vett át. Ennek következtében a kommünnek a „züllöttség, leromlás, anarchia, éhezés, nincstelenség üszkös romjaiból kell fölépítenie egy új világot". Ugyanakkor elismeri, hogy a „roppant munka közben nagy hibák történtek", mert „a diktatúra némely téren sebesebb tempójú volt, mint kellett volna, másutt pedig olyan kompromisszumokat kötött, amelyek fölöslegesek" voltak. A termelés csökkent, mert „a kapitalista munkafegyelem elsöprése nyomán nem alakult ki az új munkafegyelem azonnal", tovább folytatódott a pénz romlása, a korrupciót, protekciót nem sikerült teljesen felszámolni. De éppen azért, mert a tanácskormány tagjai tisztában vannak ezekkel a problémákkal, meg is lehet oldani őket: „Egyedül a termelés organizációinak helyes kiépítése, a legszilárdabb, legelszántabb proletár munkafegyelem, a termelés megmódosítása képes a gazdasági, pénzügyi és – tegyük hozzá – élelmezési kérdéseket a szocializmus szellemében megoldani."[297] A fenti cikkben az önkritika propagandisztikus felhasználására találhatunk példát. A hibák elismerése, a vezetők „tévedhetetlenség-mítoszának" lerombolása emberközelibbé tehette a diktatúrát. Azt sugallhatta, hogy ezt is csak esendő emberek irányítják, akik tévedhetnek, de ezt készek elismerni. A hibák felismerése egyúttal azt az üzenetet is magában hordozhatta, hogy a vezetők a megoldással is tisztában vannak. Vagyis alapvetően jó irányba halad a forradalom, a proletariátus sorsa megfelelő kezekben van.

[296] Varga Jenő: *Munkások és tisztviselők.* Vörös Újság, 1919. május 23. 1.
[297] *A gazdasági és pénzügyi helyzetről.* Népszava, 1919. június 17. 1.

Somogyi Bélának a „Szellemi munkások a mezőgazdaságban” című cikke azt a kérdéskört járja körbe, hogy vajon miként lehet a régi rendszerből megörökölt, és fölöslegessé váló „improduktív munkát” végző személyeket (jellemzően a jogi területen dolgozó ügyvédek, ügyészek, bírók stb.) átállítani „produktív munkára”. Somogyi a mezőgazdaságban való alkalmazásuk lehetőségeit elemzi. Először elveti annak a lehetőségét, hogy ezeket az embereket egyszerű mezőgazdasági dolgozóként, bérmunkásokként alkalmazzák, mert erre „fizikailag kevéssé alkalmasak”. Ezért javasolja a kevesebb fizikai igénybevétellel járó foglalkozásokra való átképzésüket. Ezek pedig a méhész, a baromfitenyésztő, valamint a gyümölcs- és virágkertész szakmák lennének. Azonban a cikk végén Somogyi azt is hozzáteszi, hogy alapvetően a legcélszerűbb az lenne, ha ezeket a személyeket „a szellemi munka terén” lehetne hasznosítani, és átképeznék őket például tanítókká. A szerző a szövegben pozitívumként ábrázolja, hogy a proletárállam nem hagyja sorsára ezeket az embereket, hanem „igenis gondoskodni akar” a megélhetésükről, „be akarja őket illeszteni az új termelési rendbe, hadd legyenek az új társadalomnak hasznos, a régi proletársággal minden tekintetben egyenlő elbánás alá eső tagjaivá”. Vagyis a Tanácsköztársaság – az egyenlőség jegyében – ugyanolyan megélhetési lehetőségeket biztosít eme személyek számára is, mint bármely más proletárnak.[298] Ehhez a témához kapcsolódott a „Vörös Újság” egyik cikke is, melynek írója, Varga Jenő dicséretre méltónak találja ama „volt ügyvédek és más, most fölöslegessé vált foglalkozású emberek” elhatározását, akik „felnőtt korukban beállnak kertészmunkát végezni, beállnak tanoncnak asztalos műhelybe, lakatos műhelybe”. Őket mintegy követendő példakánt állítja a „burzsoázia” tagjai elé. A szerző ugyanakkor nyomatékosan felszólítja a munkásságot, hogy ne ellenszenvvel, hanem „testvéri szeretettel” fogadják ezeket az embereket. Főként azért, mert gazdasági szempontból is szükség van rájuk, hiszen „az ország csak úgy lehet gazdag, ha minél több ember hasznos munkát végez”. Ugyanakkor azt is hangsúlyozza, hogy előbb-utóbb mindenkinek dolgoznia kell, ezért „a proletárállam hamarosan rá kell, hogy térjen a munkakényszer gyakorlati alkalmazására”. Erre pedig azért lesz szükség, mert a „kommunista állam sem oszthat ki tagjai közt több valóságos javakat, mint amennyit összes lakossága megtermel”. Vagyis, ha „azt akarjuk, hogy jól éljünk, erre csak egyetlen mód van, ha minél több ember végez minél nagyobb eredménnyel produktív munkát.”[299]

A „Vörös Újság” július 23-ai számában megjelent „A blokád” című írás az antant Magyarországgal és Oroszországgal szembeni gazdasági blokádjának következményeit

[298] Somogyi Béla: *Szellemi munkások a mezőgazdaságban.* Népszava, 1919. július 4. 1-2.
[299] Varga Jenő: *Testvéri szeretettel.* Vörös Újság, 1919. július 2. 1-2.

ecseteli. A cikk lényegi mondanivalója, hogy a blokád nincs olyan súlyos hatással a magyar gazdaságra, mert a kis államokat nem érdekli a nagyhatalmak bojkottja, ezért a szomszédos „országok kapitalistáitól nyakra-főre kapunk szállítási ajánlatokat mindenféle cikkre, amelynek mi szűkében vagyunk". A kapitalizmus sajátosságának nevezi, hogy „nincsenek eszmei céljai, neki csak egy célja van: a profit". Ezért „mindenkinek ad árut a kapitalizmus, aki megfizet érte". De ahhoz, hogy az ország fizetni tudjon, termelni kell: „Meg kell termelnünk annyit, hogy cserébe adhassuk élelmiszerfölöslegünket más országok termékeiért."[300] Ez utóbbi már csak azért is figyelemre méltó kijelentés, mert a korábbi cikkekből világosan kitűnik, hogy a tanácskormánynak a belső szükségletek ellátásához szükséges áruk megtermelése is komoly gondot okozott.

A következő két cikk egy-egy konkrét gazdasági intézkedéshez kötődött. „A batyuzást végleg megtiltotta" című írás a Népgazdasági Tanács úgynevezett „batyuzást" megtiltó rendelete kapcsán született. Ez a kifejezés a falura leutazó és ott élelmiszert beszerző városlakók tevékenységét jelölte. Ezt az intézkedést a cikk szerzője három dologgal indokolja. Egyrészt „batyuzni" csak az tud, aki ráér, aki nem dolgozik, vagyis a „burzsoák". (A szerző hozzáteszi: igaz, hogy „munkások, vörös katonák, és munkanélküli proletárok is járnak batyuzni, de ez elenyésző kisebbség".) Ezzel pedig ők „jogosulatlan előnyhöz jutnak" azokkal szemben, akik tisztességesen dolgoznak. Másodsorban: „A batyuzás növelte nagyra a kék pénz őrületet. A középbirtokos parasztság, amely szabotálja az élelmezést, csak kék pénzért ad élelmet a batyuzóknak." Így néhányaknál nagy mennyiségű kék pénz gyűlik össze, míg a proletariátus kezd kifogyni belőle. Harmadrészt a parasztok jóval drágábban adják el az árujukat, mint amennyi a valódi értéke, ezzel felverik az árakat: „A batyuzás tehát intézményes árdrágítás".[301]

Az előző cikkhez kapcsolódott „A fogyasztás" című írás, mely a Forradalmi Kormányzótanács azon határozatát ismerteti, melyben a „kommunista fogyasztás és elosztás" feladatát az Általános Fogyasztási Szövetkezetre bízza. Ennek legfőbb feladata „az áruzsora pusztításainak letiprása" lesz.[302]

Az utóbbi három cikk hangvételéből – minden lelkesítőnek szánt kifejezés ellenére – már kiérezhető némi kétségbeesés. Ha ezekről az írásokról lehántjuk a propagandisztikus burkot, akkor egy rendkívül súlyos gazdasági helyzetben lévő ország képe tárul elénk. A külső blokád, a termelés visszaesése, az élelmiszer-hiány, az infláció növekedése erre az időszakra

[300] *A blokád.* Vörös Újság, 1919. július 23. 1.
[301] *A batyuzást végleg megtiltotta.* Népszava, 1919. július 25. 1-2.
[302] *A fogyasztás.* Népszava, 1919. július 29. 1.

(mindhárom cikk július végén jelent meg) olyan komoly problémákat okozott, melyet már a propaganda sem tudott elrejteni.

A pénzügyi kérdésekkel foglalkozó írások a bankrendszer átalakításával, és a bankbetétek sorsával, az árpolitikával, és a pénzrendszerrel foglalkoztak.

A bankrendszerrel és a bankbetétekkel kapcsolatos kérdésekről két cikk („A bankuralom halála", „Szabad betétek") szolgált részletesebb információkkal.[303] Mindkét írás Varga Jenő pénzügyi népbiztos tolla alól került ki. Ezek alapvetően kárhoztatják a kapitalista bankrendszert, mely a kizsákmányolás egyik oszlopaként sok embert „koldusbotra" juttatott, néhányat pedig milliomossá tett. A bankok államosításával a Tanácsköztársaság ezt az állapotot meg fogja szüntetni. Ennek egyik lépése a bankbetétek szabad felvételének megszüntetése, és a havonta felvehető összeg 2000 koronában való maximalizálása volt. Ezt Varga a következőkkel indokolja: „Ha megengedtük volna, hogy bárki egész betétjét egyszerre kivehesse, megeshetett volna, hogy a nagy megrohanás folytán az összes pénzintézetek csődbe jutottak volna […] A burzsoáziáról fel kellett tételezni, hogy pusztán az új uralom megbuktatása céljából is kiszedett volna minden pénzt és igyekezett volna felforgatni az egész gazdasági életet."[304] „Ilyen módon rá fogjuk szoktatni a burzsoákat arra, hogy igényeiket leszorítsák arra a színvonalra, amelyre a munkásoké remélhetőleg hamarosan fel fog emelkedni."[305] Vagyis eme intézkedésben a praktikus gazdasági megfontolások mellett ideológiai célok is (ellenforradalom megelőzése, pénzügyi egyenlőség biztosítása) szerepet játszottak. Varga a májusban írt cikkében már azt is hangsúlyozza, hogy nincs „szükség további korlátozásra azoknál, akik most helyezik el újonnan pénzüket az állami ellenőrzés alatt álló pénzintézeteknél". Mégpedig azért nincs, mert ez már „becsületes munkával szerzett, nem kizsákmányolásból szerzett pénz". Megtakarítani a proletárállamban csak az tud, aki dolgozik: a munkás, a tisztviselő, a földműves. Vagyis, ami „pénz most a takarékba kerül, becsületes pénz".[306] Ezzel – az osztálypolitika gondolatának megfelelően – a dolgozóknak való kedvezmény elve érvényesült.

Ez az alapelv érhető tetten az „Osztályárpolitika" című írásban is, amelynek szerzője azt fejtegeti, hogy az elkerülhetetlenül szükséges áremeléseket differenciáltan „a proletariátus osztályszempontjai" alapján kell végrehajtani. Azaz „a termékek árát úgy kell megállapítani,

[303] Varga Jenő: *A bankuralom halála.* Népszava, 1919. április 3. 1. – Varga Jenő: *Szabad betétek.* Vörös Újság, 1919. május 15. 1.
[304] Varga Jenő: *Szabad betétek.* i.m. 1.
[305] Varga Jenő: *A bankuralom halála.* i.m. 1.
[306] Varga Jenő: *Szabad betétek.* i.m. 1.

hogy a proletariátus engedményes árban részesülhessen", ellenben „a burzsoázia lényegesen, 40-50 százalékkal nagyobb árakon jusson" hozzájuk.

A fenti cikkekben arra a jelenségre figyelhetünk fel, mikor az alapvető célt, vagyis a burzsoázia negatív, és a proletariátus pozitív diszkriminációját, két ellentétes elvvel támasztják alá. A bankbetétek felvételének korlátozásakor az egyenlőség eszméjének jegyében jártak el, míg az árpolitika kialakításakor a proletár osztályszempontokat hangoztatták. Ez az ellentét úgy oldható fel, ha figyelembe vesszük azt a tényezőt, hogy a fenti intézkedések mindegyike az „elnyomó osztályok" minél hátrányosabb helyzetbe való hozására irányult. Ez pedig lehetővé tette, hogy a cél elérése érdekében – az éppen aktuális szituációhoz alkalmazkodva – a propagandában rugalmasan használják fel a kommunista ideológia bizonyos elemeit.

A pénzrendszerrel foglalkozó cikkek középpontjában a kék- és fehér pénznek, mint fizetőeszközöknek az értékállósága, elfogadottsága állt. Ez a probléma végig kísérte a Tanácsköztársaság fennállását. A kék pénz, az Osztrák-Magyar Bank háború előtt bevezetett bankjegyeit jelölte, míg a fehér pénz az 1918-ban az Osztrák-Magyar Bank által Bécsben, majd 1919-ben a magyar kormányok által Budapesten nyomtatott 25 és 200 koronás papírpénzek korabeli neve volt. (Ezeknek a papírpénzeknek csak az egyik oldalukon volt képnyomat, a másikat üresen, „fehéren" hagyták vagy hullámvonallal díszítették.) Bár elviekben a két pénz egyenrangú fizetőeszköznek minősült, mégis a lakosság többsége a kék pénzt értékesebbnek tartotta. Ez odáig fajult, hogy a parasztok nagy része csak kék pénzt fogadott el fizetőeszközként. A Tanácsköztársaság propagandistái is többször foglalkoztak ezzel a témával. Valószínű, hogy július végére ez egy meglehetősen akut problémává vált, mert gyors egymásutánban három cikk is foglalkozott ezzel a kérdéssel.[307] Ezek a két pénz közötti különbségtétel oktalanságát azzal próbálják meg igazolni, hogy a pénzt csupán egy „utalványként" jelenítik meg, amellyel különböző termékeket, szolgáltatásokat lehet vásárolni. Ebből a szempontból pedig mindegy, hogy ennek a papírdarabnak milyen a színe, ugyanolyan értékkel bír mindegyik. A kék pénz „gyűjtögetését" azért tartják értelmetlennek, mert hamarosan új papírpénz kerül bevezetésre. Ez a tanácsállam érdeke, és nem mellékesen, a békekonferencia is ezt követeli[308]. Akkor pedig a kék pénzeket ugyanolyan értékben fogják beváltani, mint a fehér pénzeket. Természetesen azt is kiemelték, hogy a jövőben bevezetésre

[307] *A pénz.* Vörös Újság, 1919. július 27. 1. – *Kék és fehér.* 1919. július 29. 1. – *A pénz csak utalvány.* Népszava, 1919. augusztus 1. 1-2.

[308] Az osztrák békeszerződés kimondta, hogy az aláírása után 12 hónappal az Osztrák-Magyar Banknak be kell szüntetnie a tevékenységét, az általa kibocsátott bankjegyeket pedig 2 hónapon belül le kell bélyegezni, majd fokozatosan kivonni a forgalomból.

kerülő saját pénz sokkal értékállóbb lesz, mint a mostani. Végül a fehér pénz és a kék pénz körüli hisztériakeltést az ellenforradalom cselszövései közé sorolják.

Proletáregység kérdésével foglalkozó újságcikkek – hasonlóan az ugyanilyen témájú röpiratokhoz – elsősorban a munkásság számára kívántak magyarázatot adni arra, hogy az addig egymással szemben álló MSZDP és KMP hogyan lépett egyik napról a másikra egy platformra.

Erre a választ legelőször a kommunisták egyik vezéralakja, Kun Béla adja meg, aki a „Népszava" március 28-ai vezércikkében próbálja feloldani ezt az ellentétet. Ebben Kun a gondolati indítást egy Wilhelm Liebknecht idézettel adja meg: „a taktikámat ha kell, minden 24 órában huszonnégyszer megváltoztatom". Vagyis mindig alkalmazkodni kell az adott körülményekhez és a jelenlegi „megváltozott viszonyok következtében" az „ami tegnap helytelen volt", az ma „nemcsak helyes, de szükségszerű is". Korábban pedig azért nem jöhetett létre a pártegység, mert ezt megakadályozták bizonyos „ideológiai akadályok, elméleti és elvi különbségek, amelyek lehetetlenné tették az egységes forradalmi cselekvést". De – folytatja Kun – ezek az akadályok mostanra megszűntek és „helyreállítottuk az egységes munkásmozgalom külső egységét, de megteremtettük a belső, az elvi és az elméleti egységet is, és bekapcsolódtunk a proletariátus nemzetközi forradalmába, élére kerültünk annak, s diadalra jutott a párt egységes keretében a forradalmi marxizmus". Tehát az egész proletariátus érdekét szolgálja a létrejött pártegység. Egyúttal Kun azt is egyértelművé teszi, hogy ez az egyesülés a kommunista elvek alapján jött létre. Ennek jelentőségét pedig abban látja, hogy ha korábban jön létre az egység, esetleg valamilyen kompromisszum útján, akkor abból „csak a kizsákmányolásnak lett volna haszna, csak a munkásság kálváriája hosszabbodott volna meg". Most azonban „az egység részünkről elvföladásnélküli és mindnyájunk részéről a cselekvés egysége". „Ha ma nem lenne meg az egység, akkor ebből csak a burzsoázia húzna hasznot, és a proletariátus kárát látná." Ezt követően Kun a két párt híveit arra szólítja fel, hogy a közös harcra koncentráljanak és tegyék félre a korábbi ellentéteket, mert csak ez szolgálhatja az egész proletariátus érdekét. „Még lesznek harcok! Harcok, amelyek csak egységes forradalmi cselekvés útján vezethetnek a győzelemhez. Ezekre a harcokra és nem kicsinyes, elvi, elméleti okokból fakadó civódásokra fordítsuk a munkásosztály forradalmi energiáit. Ne fitogtassa senki sebeit, amelyeket a két munkáspárt közötti harcban szerzett. Ne hánytorgassuk egymás szemére, ami a múltban történt." A cikk végén Kun Béla újra hangsúlyozza, hogy a kommunista elvek alapján jött létre az egyesülés: „Ma annyira balra vagyunk, hogy lehetetlen tovább balra mennünk. Ma nincs baloldali

ellenforradalom[309], csak jobboldali. A magyar proletárság pártja a nemzetközi kommunista párt magyar osztálya. Ilyen azonban csak egy van és egy is lesz, mert méltó lesz rá." Végül a magyar proletariátust az egységes cselekvésre ösztönzi.[310]

Kunfi Zsigmond, a szociáldemokraták egyik prominens vezetője a „Vörös Újság" március 28-ai vezércikkében fejtette ki a proletáregységre vonatkozó nézeteit. (Érdemes megfigyelnünk, hogy a kommunista Kun Béla a szociáldemokratákhoz kötődő „Népszavába", míg a szociáldemokrata Kunfi Zsigmond a kommunista irányvonalhoz kapcsolódó „Vörös Újságba" írt – ráadásul ugyanazzal a dátummal – cikket a proletáregységről.) Kunfi szerint a proletariátus „osztályegysége" hasonló szociális helyzetük miatt már korábban is megvolt és csupán a két munkáspárt nézeteltéréseiből fakadó „politikai széttagoltság" volt az, amely a dolgozókat szétválasztotta. De ez a helyzet most megváltozott. „A volt szociáldemokrata pártnak és a volt kommunista pártnak egyesülése nagy lépés a proletárosztály egyesülése felé, és éppen mert ez az osztályegység mindig megvolt, azért kell hinni azt, hogy ez az összeforradás gyors, tartós és gyökeres lesz." A szociáldemokratáknak a polgári demokratikus kormányzatban betöltött szerepéről, mintegy mentegetőzve, a következőket írja: „Kimondhatatlan erkölcsi és lelki szenvedések forrása volt mindannyiunk számára, hogy szövetségben kellett dolgoznunk a polgárság egy részével és hadban állani a proletárság nagy, szociális idealizmustól és forradalmi tűztől áthevített tömegével. De az volt a meggyőződésünk, hogy a szociális forradalom felé vezető nagy történelmi folyamatban ez az átmenet szükséges és kikerülhetetlen volt, és ezt a munkát, noha hálátlan, sőt sokak szemében gyűlöletes volt, el kellett végezni. […] De e mellett napról-napra világosabbá lett, hogy a proletárság tömegei ezzel az eredménnyel nem érik és nem is érhetik be […]" A végső céljuk a „hatalom teljességének" a megszerzése és a „szocializmus megvalósítása" volt. A szociáldemokraták felismerték, hogy „ezt a mindennél nagyszerűbb világtörténelmi célt a régi módszerekkel megvalósítani, sőt megközelíteni sem lehet, és ezért bukott meg az egész régi politika és ezért kellett rálépni arra az útra, amelyet az orosz szovjetforradalom jelölt ki a világ proletárságának […] Ezen az úton járni, biztosan, céltudatosan, bátran – ez ma mindenkinek a kötelessége", mert „feltartóztathatatlanul rohan a proletárság világuralma a nemzetközi szociális világforradalom felé".[311]

A kategória többi írása is hasonló logika alapján érvelt, vagyis az egyesülést az egész proletariátus jövője érdekében szükséges lépésként mutatták be. Találhatunk olyat is, mely

[309] A „baloldali ellenforradalom" kifejezést a szociáldemokrata pártvezetőség a kommunistákkal szemben használta, akik – mint mondták – balról fenyegetik a polgári demokratikus forradalom vívmányait.
[310] Kun Béla: *A pártegység. – Levél az elvtársakhoz.* Népszava, 1919. március 27. 1-2.
[311] Kunfi Zsigmond: *Az egyetlen út.* Vörös Újság, 1919. március 28. 1.

úgy állítja be a két párt egyesülését, mint ami tulajdonképpen a „proletártömegek" ki nem mondott akarata volt. Ezzel nyilván azt a körülményt kívánta tompítani, hogy a pártvezetők a tömegek tudta nélkül egyeztek meg, és magukat a munkásokat is meglepetésként érte a pártegység és a Tanácsköztársaság létrejötte. Ez a cikk az orosz forradalom tanulságait is felhozza példának ahol a „proletárpártok majd egy esztendeig harcoltak egymással", a „proletariátusnak ez a széttagoltsága" pedig sok „szenvedés, áldozat oka volt". A szerző ezért tartja nagy jelentőségűnek az egyesülés békés jellegét, melyet a munkásságnak is értékelnie kell.[312]

Voltak olyan későbbi keletkezésű cikkek is, melyek szerzői úgy látták, hogy a Tanácsköztársaságot ért külső támadás révén – annak mintegy pozitív hozadékaként – jöhet létre az igazi proletáregység.[313] Gyakorlatilag azt a jól bevált módszert alkalmazták, mely a közös ellenségkép meghatározásával alakít ki egységet. Ráadásul ez már nem csak az ideológia által kreált „osztályellenség", hanem egy nagyon is valóságos katonai erő, mely ellen fegyverrel kell harcolni. Egyúttal a közvetlen veszély valóban egységbe kovácsolhatja a tömegeket. Ahogyan Lukács György írja: „A veszedelemmel szemben megszűnik minden nézeteltérésnek, minden vetélkedésnek lehetősége. Most van már kétségbevonhatatlan mértéke annak, hogy ki az igazi forradalmár. Most megvan a proletariátus harcának a maga egyértelmű cselekvési egysége."[314]

Ezekben a proletáregységet hangoztató szólamokban a június 12-én és 13-án tartott országos pártgyűlés hozott némi törést, hiszen a párt nevének meghatározása komoly vitákat váltott ki.[315] Ez tükröződik Rudas Lászlónak, a „Vörös Újság" főszerkesztőjének június 13-ai cikkében is. Rudas amellett érvel, hogy az egységes párt elnevezésében feltétlenül szerepelnie kell a „kommunista" névnek. Mert – folytatja Rudas – az „elfogadott lényeges alapelvek leglényegesebb betetőzése a párt neve. Szimbóluma ez, de olyan szimbóluma, mely egyszersmind program. A proletárforradalom programja: a rövid ideig még csak eszmei, de a megvalósulás küszöbén álló proletáregységnek eleven, már most megteremthető valósága. A kommunista névnek ez a jelentősége. S kétszeressé válik ez a jelentőség, ha ezt a nevet visszautasítom. Akinek nem volt szava a lényeges alapelvek ellen, de akadékosodik a párt nevénél, az annak a gyanúnak teszi ki magát, hogy az alapelveket is csak fenntartással fogadta

[312] *A proletártömegek akarata.* Népszava, 1919. március 28. 1-2.
[313] Ágoston Péter: *Külpolitikánk.* Vörös Újság, 1919. május 16. 1. – Kun Béla: *Erőt és egységet!* Népszava, 1919. május 23. 1.
[314] Lukács György: *Az igazi egység.* Népszava, 1919. április 22. 1.
[315] A kommunista és szociáldemokrata vezetők az egyesülés kimondásakor az egyesült pártnak ideiglenes jelleggel a Magyarországi Szocialista Párt nevet adták, azzal a kitétellel, hogy a párt végleges nevéről a III. Internacionálé fog dönteni. Ez azonban visszautalta a döntés jogát a magyar vezetők számára.

el, vagyis elfogadta a kényszerítő helyzet súlya alatt, de ezt a helyzetet nem tekinti véglegesnek, a párt nevében hátsó kaput hagy nyitva." Márpedig, ha „vállaltuk a lényeget, vállaljuk tehát a formát is". Vagyis, ha már a pártegyesülés a kommunista program alapján ment végbe, akkor evidens, hogy a párt nevében is ez megjelenjen. Ezért Rudas levonja a végső következtetést: „nevezzük a pártot: a Kommunisták Magyarországi Pártjának".[316] A „Vörös Újság" ugyanezen számának másik főoldali írása viszont – talán a vezércikk hangnemének tompítása érdekében – már újra a proletáregység kiemelésére helyezi a hangsúlyt: „A magyarországi szocialista párt országos kongresszusa a proletáregység és a nemzetköziség jegyében indult meg."[317]

A párt nevével kapcsolatos vita végül is – éppen az egység megőrzése érdekében – kompromisszumos megoldással zárult és az új név a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja lett.

Kitartásra, harcra buzdító újságcikkek, hasonlóan az ugyanilyen témájú más propaganda-anyagokhoz a június végi felvidéki visszavonulás után születtek. Ezek mindegyike ugyanarra a „sablonra" épült. Először a munkásság és a hadsereg eddigi helytállását dicsőítik, majd a további küzdelmek „öntudatos" és egységes vállalására ösztönzik a dolgozók tömegeit.[318] Egy a katonai visszavonulás kapcsán született írás megpróbál logikus magyarázatot adni, és a proletariátus érdekeként feltüntetni a tanácskormány eme intézkedését. Ez arra hivatkozik, hogy nem a „cseh-szlovák imperialisták zsoldoscsapatai" előtt „hátrálunk meg", mert nem csak „az ő rablóétvágyuk, hanem a világ legnagyobb kizsákmányolói, a francia, az angol, az amerikai pénzkirályok, munkásnyúzók és parasztfosztogatók minden hatalma áll velünk szemben". Ezért, hogy „megmenthessük a proletárhazát, visszavonjuk csapatainkat arra a határra, amelyet a világon osztozkodó rablók számunkra kijelöltek". De a küzdelem mégsem volt hiábavaló, mert „a proletárhaza megkapja a jóval termékenyebb, tiszta magyarlakta és területben is nagyobb Tiszántúlt, ahonnan a román bojárok rablócsordáinak az antant parancsára ki kell vonulniuk". Tehát az elsődleges indok a kényszerűség, amely azt diktálja, hogy – a magyar proletárállam fennmaradása érdekében – a tanácskormány ne szálljon szembe az antant nagyhatalmaival, hanem elfogadja a feltételeiket. Ennek a keserű pirulának a bevételét pedig úgy próbálja meg könnyebbé tenni, hogy hangsúlyozza a békekonferencia által megígért cserében visszatérő országrésznek – az elhagyásra kerülő területekkel szembeni

[316] Rudas László: *Pártkongresszus.* Vörös Újság, 1919. június 13. 1.
[317] *Az első nap.* Vörös Újság, 1919. június 13. 1.
[318] *Kiállotta a tűzpróbát.* Vörös Újság, 1919. június 27. 1. – *Világkavarodás.* Vörös Újság, 1919. július 9. 1. – *Nincs visszatérés!* Vörös Újság, 1919. július 17. 1.

– előnyeit. A másik tényező, melyet a visszavonulás pozitív hozadékaként ábrázol: az időnyerés. Vagyis így a tanácsállamnak lesz ideje a belső ügyek rendezésére, „a szocialista gazdasági szervezet" kiépítésére, az ellenforradalom végleges letörésére. A sorok rendezése pedig lehetővé teszi a harc folytatását és így az „új erőgyűjtés új diadaloknak lesz a sorozata".[319]

A Vörös Hadsereg románok elleni, tiszai támadása alatt íródott cikk azt a kijelentést teszi, hogy a tanácskormány vezetői számítottak arra, hogy az antant vezetői nem fogják betartani a Tiszántúl kiürítésére tett ígéretüket. Ennek tükrében a felvidéki visszavonulást a következőképpen indokolja meg: „A hadseregünket, amely diadalmas csatákban szabadította fel a Felvidék elnyomott proletariátusát, visszavontuk, de nem azért mert az entente ígéretében hittünk, nem is azért, mert gyöngének éreztük magunkat, hanem a proletárforradalom magasabb érdekei szempontjából."[320] Ez a „magasabb érdek" valószínűleg a Magyarországi Tanácsköztársaság fennmaradása volt, mely így továbbra is a proletariátus világforradalmának céljait szolgálhatta.

A „Döntő óra" című írás, mely a „Vörös Újság" augusztus 2-ai számában jelent meg, az utolsó utáni pillanatban tett arra kísérletet, hogy még egyszer harcba szólítsa a munkásságot. A hangvételen már erőteljesen érződik a kétségbeesés. A szerző durva szavakkal illeti a meghátráló vörös katonákat, és a románok sikerét azzal magyarázza, hogy „egyes becstelen, hűtlen, gyáva proletárkatonák kedvüket vesztve nem akarják felvenni a harcot". Az ellenségről lekicsinylően nyilatkozik és a „bojár betyárok lezüllött, gyáva csőcselékhadának" nevezi őket. A románok előnyomulását igyekszik bagatellizálni és „maroknyi román csapatok" tiszai átkeléséről ír. Ezek a kifejezések nyilván azt a célt szolgálták, hogy a valóságosnál kisebbként mutassák be a román hadsereg erejét, és ezáltal legyőzhető ellenségként ábrázolják azt. A szerző hangsúlyozza, hogy elérkezett az „utolsó perc" arra, hogy a magyar és budapesti (így külön megszólítva) munkásság felvegye a harcot a betolakodókkal és kiűzze őket a Tiszán túlra. Majd rémisztő képekben mutatja be, hogy mi fog bekövetkezni akkor, ha nem állítják meg a románokat és elbukik a proletárdiktatúra.[321] Ez a cikk az utolsó kétségbeesett kísérlet volt a munkásság mozgósítására, de ennek hatása, az események gyors változásával, gyakorlatilag a nullával volt egyenlő.

Élelmiszer-ellátás megoldásának problémája végig kísérte a Tanácsköztársaság fennállását. A fővárosban élelmiszer-jegyrendszer működött és rendszeres volt az áruhiány, vagy a hosszú

[319] *A Vörös Hadsereg minden katonájához.* Népszava, 1919. július 1. 1.
[320] *Túl a Tiszán.* Vörös Újság, 1919. július 24. 1.
[321] *Döntő óra.* Vörös Újság, 1919. augusztus 2. 1.

órákig tartó sorban állás. (Hozzá kell tennünk, hogy ez a probléma, a kommünt közvetlenül megelőző, illetve az azt követő időszak vezetői számára is az egyik legnagyobb gondot jelentette.) Valószínű, hogy a proletárdiktatúra az élelmiszer-ellátással kapcsolatos legsúlyosabb krízisét május végén, június elején élhette át, mert a kategóriában szereplő cikkek közül négy ehhez az időszakhoz köthető, egy pedig nem sokkal ez után (június 20-án) jelent meg.

A „Népszava" és a „Vörös Újság" május 29-ei, illetve május 30-ai számában megjelent, ezzel foglalkozó írások mindegyikének kiindulópontja a világháború. Vagyis az élelmezési nehézségeket a világháború, és az azt követő összeomlás következményeként mutatják be. Ez az állítás lényegében igaz, ám azért volt szükséges ezt kihangsúlyozni, hogy gátat vessenek az – ezért a problémáért is a kommünt okoló – ellenforradalmi agitációnak. Ennek alátámasztására a többi vesztes országot hozzák fel példaként, ahol nincs proletárdiktatúra, mégis van éhezés. Kiemelik, hogy a tanácskormány mindent megtesz ennek enyhítése érdekében, de a külső tényezők behatárolják a lehetőségeit. Az is közös jellemzője ezeknek az írásoknak, hogy ezt a gondot átmeneti állapotként ábrázolják, és azzal ösztönzik kitartásra a tömegeket, hogy a magyar proletárok legalább a saját jövőjük, a saját szabadságuk érdekében, a szocialista rendszer megvalósulása érdekében szenvednek, míg a többi ország dolgozóinak a burzsoá elnyomás rabságában nyögve kell elviselniük a nélkülözéseket.[322]

„A földmunkásokhoz!" című, a „Földmunkások és Kisgazdák Országos Szövetségének vezetősége" aláírással – mind a „Népszava", mind a „Vörös Újság" hasábjain – megjelent írás, tulajdonképpen a parasztságnak szóló felhívás volt.[323] Ebben a földműveseket a nemsokára elkövetkező aratási munkák minél lelkiismeretesebb elvégzésére ösztönzik. Először a földművesek kapitalizmus alatti sanyarú sorsát mutatják be, majd ezzel szembeállítják a Tanácsköztársaság értük tett intézkedéseit. Ezért cserébe – állítja az újságcikk – a parasztságnak kötelessége „az aratási munkákat minden eszközzel, minden körülmények között biztosítani", hogy a megtermelt élelmiszer által „a forradalmat és a forradalom építő munkáját a magunk javára tovább folytathassuk". Ennek a munkának az akadályozását, szabotálását egyértelműen ellenforradalmi cselekedetnek minősítik. Arra nézve is találhatunk utalást, hogy miért tartották szükségesnek megjelentetni ezt a felhívást: „Most nem lehet szertelen követelésekkel előállani, a mostani idő a munka ideje, és ami most jön reánk, az a magunk érdekében való kötelességteljesítés." Vagyis a kommün vezetői

[322] *Élelmezési nehézségek.* Vörös Újság 1919. május 29. 1. – *Az éhség dolgában.* Népszava, 1919. május 29. 1. – *Az éhség veszedelme.* Vörös Újság 1919. május 30. 1. – *Cselekedetté váljék.* Népszava, 1919. május 30. 1-2.
[323] *A földmunkásokhoz.* Népszava, 1919. június 20. 1 – *A földmunkásokhoz.* Vörös Újság, 1919. június 21. 1.

valószínűleg egy – a 19. században többször előforduló – aratósztrájk-szerű mozgalomtól tartottak. A parasztságnak a Tanácsköztársasághoz való viszonyáról már maga az a tény is sokat elárul, hogy a propagandisták egyáltalán szükségesnek tartották egy ilyen – egyébként a parasztság által leginkább várt – aratási munkák elvégzésére felhívó írás megjelentetését.

Szociális jellegű témák kategóriájába tartozó cikkek közül három a lakáskérdéssel, egy a gyermekek, egy pedig a nyugdíjasok szociális helyzetével foglakozott.

A fővárosi munkásság rossz lakáskörülményeinek javítása, illetve a lakáshiány megoldása a tanácskormány egyik fontos szociális célkitűzése volt. A lakáskérdéssel összefüggő gondokat a cikkek írói a kapitalizmus örökségeként mutatták be, amely bűnös módon elhanyagolta ezt a problémát. A „Lakáskérdés" című „Vörös Újságban" megjelent cikk írója ennek a problémának a megoldását is a világforradalom aspektusába helyezi. Ugyanis – álláspontja szerint – a jelenlegi helyzetben csak átmeneti intézkedésekre van lehetőség, ezért a lakáshiányt csak akkor lehet véglegesen orvosolni, ha „folyton növekedő számban áll rendelkezésre tiszta, világos, egészséges lakás". Azaz, „ha termelünk, ha építkezünk". De ehhez „számos külföldi anyagra van szükség", vagyis „be kell vonni a külföldi termelést a hazai termelésbe". Ehhez pedig „külföldi termelést hasonló körülmények közé kell helyezni, mint a hazait". Vagyis mindenhol meg kell dönteni a kapitalizmust és uralomra kell juttatni a proletariátust. Ebből pedig levonható a végső következtetés: „A lakáskérdés megoldása tehát végső fokon szintén a nemzetközi forradalom. Minden kérdést, a kapitalizmus minden nyomorúságát csak a nemzetközi forradalom fogja véglegesen megszüntetni."[324]

Szamuely Tibor „Lakáskeresők" című cikkében éles hangon kel ki azok ellen az ügyeskedők ellen, akik jogtalanul – haszonszerzés céljából – igényelnek lakást és ezzel elveszik a valóban rászoruló proletároktól a lehetőséget, hogy jobb életkörülmények közé kerüljenek. Ezzel megakadályozzák a kevés rendelkezésre álló lakás igazságos elosztását. Szamuely fenyegető hangnemben vetíti előre, hogy a „szervezett munkásság" meg fogja mutatni az öklét ezeknek „a lelketlen gonosztevőknek".[325]

A bútorhiány enyhítéséről szóló cikk szerzője is az elosztás ésszerűsítését, és a valóban rászoruló proletárok előnyben részesítését tartotta célravezetőnek.[326]

„A jövendő megmentése" című cikk a házasságon kívül született (korabeli kifejezéssel: „törvénytelen") gyermekek és a tanoncok érdekében hozott intézkedéseket ismerteti. Az szerző szerint a házasságon kívül született gyermekek sorsa iránti érzéketlenség a kapitalista

[324] *Lakáskérdés.* Vörös Újság 1919. április 12. 1.
[325] Szamuely Tibor: *Lakáskeresők.* Vörös Újság 1919. április 15. 1
[326]. Szamek Mór: *A bútorkérdés.* Népszava, 1919. július 5. 1-2.

rendszer egyik legszomorúbb bűne volt. „Ők voltak azok, akik az elaljasodásnak, a kegyetlenségnek és a nyomornak égő bélyegeként tapadtak a kapitalista osztálytársadalom ábrázatára és ahol […] elbuktatott proletárleányok és megesett cselédek fájdalma, mint viharos, síró vád, jajdult föl az osztálytörvények kérlelhetetlensége ellen. […] A kapitalizmus társadalmi lelkiismeretén ők voltak a legnagyobb és a legszégyenletesebb teher, s ez a lelkiismeret sohasem mozdult meg, hogy a törvényen kívül álló gyerek megmentésével könnyítsen önmagán." De a Tanácsköztársaság „egy rövid rendelettel" kimondta, hogy „nincs többé 'törvénytelen' gyermek". (Ez a házasságon kívül született gyermekek hátrányos jogi és társadalmi megkülönböztetésének megszüntetésére vonatkozott.) A gyermekkorúak másik csoportja, amely szintén a „forradalom védelme alá" kerül az ifjúmunkások (inasok, tanoncok). Ők voltak azok, „akiket legjobban és legszabadabban kizsákmányolt a kapitalizmus és akik különösen a kispolgári osztály rideg szipolyozásának voltak kitéve". A proletárállam felszabadítja őket, és ezek a „gyerekek nem lehetnek többé a kizsákmányolás szabad prédái". Majd a cikk végén a szerző eme intézkedések hosszú távú pozitív következményeit is megvilágítja az olvasó számára: „A fölszabadított gyermek és a társadalom számkivetettségéből megmentett gyermek, aki egészen a miénk, a forradalom iskolájában, a társadalomépítés és az emberteremtés viharos harcaiban fog férfivá serdülni. […] Fogékony lelkek nyílnak ki a magvetők számára és akik, ha fölpislákoló öntudatukkal csak borzadva nézhettek a jövendőjükbe, meg fognak érteni minket és a fiatal lelkek lángoló tettrekészségével lépnek majd a nyomunkba, ha a küzdelem viharaiban kihullnak kezünkből a társadalmi harc fegyverei."[327] Vagyis – egyszerűbben fogalmazva – ezek a gyermekek sorsuk jobbra fordulását a Tanácsköztársaságnak fogják tulajdonítani, és ezzel egy életre elköteleződnek az eszme iránt.

A kategória utolsó cikke a nyugdíjasok szociális helyzetével foglalkozik. Mielőtt a részletesebb elemzést elkezdenénk, röviden ki kell térnünk arra, hogy tulajdonképpen kikről is szól pontosan ez az írás. Az adott időszakban még nem létezett olyan általános és kötelező öregségi nyugdíj, mint napjainkban. Viszont már az első világháború előtt is volt egy úgynevezett köztisztviselői nyugdíjbiztosítás, amely az állami alkalmazásból nyugdíjba vonulók számára biztosított járadékot, és melyet az állami költségvetésből finanszíroztak.[328] A kérdéses írásban tehát ezekről a – jellemzően kispolgársághoz tartozó – „állami" nyugdíjasokról van szó. Ennek ismeretében érthetjük meg a cikk kezdőmondatát, mely szerint

[327] *A jövendő megmentése.* Népszava, 1919. április 11. 1-2.
[328] Kozári Mónika: *A nyugdíjrendszer Magyarországon Mária Teréziától a második világháborúig.* Budapest, Gondolat, 2012.138-151.

ezek a nyugdíjasok „nehéz teherként maradtak rá a Tanácsköztársaságra”. A szerző elismeri, hogy ezeknek az embereknek sem volt könnyű az életük „állami rabszolgaként”, és sokaknak a visszavonulásuk után folyósított állami nyugdíj a megélhetésre sem volt elég. Ugyanakkor azt is érzékelteti, hogy a tanácskormány nem azért kíván segíteni rajtuk, mert automatikusan kötelessége lenne átvenni a régi rendszer eme nyugdíjasait, hanem a proletariátus „nagy emberszeretete” miatt, amelyet a „nyomorgókkal szemben” táplál. Ezért bár „a nyugdíjasok serege terhes örökség a Tanácsköztársaság számára. De bármilyen teher is, vállalni kell és rendezni kell azzal a méltányossággal, ami a proletariátus emberszeretetének szelleméből folyik.” A Tanácsköztársaság éppen ezzel, a múlt rendszert kiszolgált „állami” nyugdíjasokról való „gondoskodásával mutatja meg azt az óriási különbséget, ami a méltányosságban és az emberies gondoskodásban is fönnáll közötte és az összetört államrendszer között.”[329] Ezzel a szerző egyértelműen a kommünnek – a nagylelkűségben és a humanizmusban is megnyilvánuló – magasabb rendűségét kívánta bebizonyítani.

A kultúra, művészet, tudomány, oktatás elnevezésű kategóriába tartozó írások közül az első, a „Népszava” március 29-ei vezércikke, mely a proletárdiktatúra és a kultúra kapcsolatát járja körbe. A cikk szerzőjének kiindulópontja, hogy a proletárdiktatúra a kapitalizmustól – hasonlóan a gazdasághoz – „egy lerongyolt kultúrát” örökölt meg. A kapitalista berendezkedés középpontjában a megélhetés állt, és ennek rendelt alá mindent, így a kultúrát is. Ennek következtében az uralkodó osztályoknak a megélhetés és profit hajhászása során „leromlott, rossz ösztöneit” a kultúra is „megfelelően rossz termékekkel” elégítette ki. „A proletariátus győzelmének kulturális fontossága éppen abban áll, hogy […] a megélhetés […] elveszti bitorolt fontosságát. Magától értetődő lesz minden dolgozó számára és ezáltal lehetővé lesz, hogy mindenki életének középpontjában az álljon, ami igazán odavaló: az emberi magasabb rendűségre való törekvés, a kultúra.” Mivel azonban a kapitalizmus „parazita és hazug” kultúrájának véget kell vetni, ezért ezen a területen is szükség van a diktatúra érvényesítésére. Ennek első feladata „a kapitalista kultúrszervezetek megsemmisítése, gondos megválogatásával annak, hogy a kapitalizmust megelőzően és azzal magával létrehozott alkotások közül mit érdemes a teljesedett kommunista társadalom számára megóvni”. A másik cél, „az immár fölszabaduló proletariátusnak megadni a külső és belső lehetőségeket arra, hogy az átmenet leküzdése után”, a kultúra területén is, „új életét

[329] *A nyugdíjasok.* Népszava, 1919. június 27. 1-2.

megkezdhesse".[330] Tehát a proletárdiktatúra célja, hogy megsemmisítse a kapitalista kultúra káros elemeit és a romokon egy új – a kommunista rendszernek megfelelő – proletárkultúrát hozzon létre.

A „Vörös Újság" május 6-ai számában megjelent „Munkásegyetem" című cikk eme intézmény megnyitása alkalmából, az esemény jelentőségének hangsúlyozása végett született. A szerző elismeri, hogy a Munkásegyetemnek a Tanácsköztársaság eme válságos napjaiban való megnyitása inkább egy „hatalmas demonstráció", mely azt hivatott illusztrálni, hogy „a tudomány építése és terjesztése a politikai helyzet pillanatnyi változásaitól függetlenül is folyik". Majd arról is információt kaphatunk, hogy milyen céllal hozták létre ezt az intézményt: „A munkásegyetem a munkásosztályt akarja abban a tudásban részesíteni, amelynek a kapitalizmusban nem válhatott részesévé." Arról a tudományról van szó, amely „a kapitalizmus analízisét és bírálatát adta, amely a társadalmi fejlődés fogalmáról és menetéről egyedül elfogadható elméletet adott, amely a munkásosztály győzelmének feltételeit mutatta ki: a forradalmi marxizmusról". Vagyis a munkásegyetemen tanuló hallgatók a marxizmus elméletéből fognak mélyebb ismereteket szerezni. Ez pedig azért fontos, mert ha a „munkásosztály részesévé válik a marxizmus tudományának", és ezáltal „tisztába jut azzal, hogy ő viszi a társadalom fejlődését, és hogy mire vezet a társadalmi fejlődés, akkor maga a fejlődés válik automatikus folyamatból öntudatos folyamattá, maga a fejlődés jut öneszméletre". A cikk szerzője ezt azért is tartja fontosnak, mert – álláspontja szerint – a kapitalizmus alatti gazdasági osztályharcok során a munkásság öntudatra nevelését nem lehetett végre hajtani. „A kapitalizmuson belül kifejlődött proletár-osztályöntudat csak szakszervezeti összetartozásnak az érzése volt, és nem viselte magán a világmegváltó jelleget." (Ez az elmélet összecseng a fentebb már ismertetett szakszervezetekkel kapcsolatos vitával.) Ezért a „szocializmus állami propagandájának és különösképpen a munkásegyetemnek hivatása az osztályöntudatnak ezt a fajtáját beleoltani a proletariátusba". Ez utóbbi megjegyzés nyilván arra utal, hogy az említett propagandaszerv feladata a tömegek „öntudatosítása", míg a munkásegyetem célja az új osztályöntudattal felvértezett munkás-elit kinevelése lett volna. Ennek a nevelő munkának az eredményeként pedig hamarosan „a proletárszolidaritásból emberi szolidaritás válik". Vagyis a „munkásegyetem hivatása megformálni az emberiség új arcát".[331]

Somogyi Bélának a „Népszava" hasábjain megjelent cikke a „népoktatás" legsürgősebb feladatait ecseteli. A szerző alapvetően négy területen lát problémát. Az első „az osztatlan

[330] *Proletárdiktatúra és kultúra.* Népszava, 1919. március 29. 1-2.
[331] *Munkásegyetem.* Vörös Újság, 1919. május 6. 1-2.

(egytanítós) népiskolák" fejlesztése „úgy, hogy minden iskolának legalább két, de hacsak lehetséges, három tanítója legyen". Somogyi szerint az „egytanítós iskola (egy tanterem, egy tanító és hat osztály!) nem bír olyan eredményt elérni, amely a proletárság mértékét […] megközelítené". Ezért volt ez az oktatási forma a „kapitalista rendszernek egyik szégyenletes szédelgése, a proletársággal szemben folytatott egyik leggonoszabb csalása". A szükséges plusz tantermek biztosításához a helyi munkástanácsoknak, és a „kellően fölvilágosított, az ügynek megnyert" lakosságnak kell együttműködnie. Ebben az esetben akár „a szükségesnél nagyobb kényelemben lakó egyének" összeköltöztetése és „az így fölszabaduló helyiségeknek iskolai célra való" lefoglalása is elképzelhető. De természetesen a végleges megoldást új iskolaépületek építése, illetve a meglévők kibővítése fogja jelenteni. A személyi feltételekről, azaz a szükséges tanítók biztosításáról viszont csupán annyit jegyez meg, hogy a „közoktatásügyi népbiztosság" fog biztosítani annyit „amennyi csak kell". „A második nagyon fontos és nagyon sürgős tennivaló: a népiskolának nyolc osztályra való kifejlesztése." Ezt a rendszert már szeptembertől életbe akarták léptetni, melynek gyakorlati megvalósítása – ahogy Somogyi írja – szintén a szükséges tantermek rendelkezésre állásától függ. „A harmadik megoldásra váró kérdés: az iskolakötelezettség keresztülvitele. A kapitalista rendszer már 1868-ban törvénybe iktatta az általános iskolakötelezettséget, de végre nem hajtotta sohasem." Ezért a Tanácsköztársaságnak szigorúan kell szankcionálni az iskolakerülést. Meg kell büntetni azt a munkáltatót és szülőt, aki a gyermeket „a saját üzemében (vagy háztartási munkában) foglalkoztatja és ily módon az iskolába járástól visszatartja". (Habár Somogyi erről nem beszél, de ez a kijelentés nyilván összefügg azzal az elképzeléssel, mely szerint a kommunizmus mindenki számára biztosítani fogja a biztos megélhetést, ezért senki nem fog rákényszerülni, hogy a gyermekeket idő előtt munkába állítsa.) „A negyedik nagyon fontos kérdés: az új iskolakönyvekről való gondoskodás", mivel még mindenhol „a régi világ könyvei vannak használatban". A szerző elismeri az erre vonatkozó nehézségeket (például papírhiány), de mégis úgy látja, hogy annál „nagyobb baj", „nagyobb csúfság" a Tanácsköztársaság népoktatását nem érhetné, mint ha ez így maradna. Ezért, „ha semmi másra nem lenne papiros, erre lenni kell".[332] Ebben a cikkben arra láthatunk szemléletes példát, mikor egy pozitív és valóban a társadalom érdekeit szolgáló törekvést – azaz a népoktatás fejlesztését – is ideológiai tartalommal töltenek meg, és propaganda-célokra használnak fel.

[332] Somogyi Béla*: Népoktatásunk legsürgősebb feladatai.* Népszava, 1919. június 28. 1-2.

A földkérdéssel foglalkozó cikkek alapvető célja a termőföldek szövetkezeti formában történő megművelésének propagálása volt.

A „Vörös Újság" április 16-ai számában megjelent – Hamburger Jenő földművelésügyi népbiztos által írt – „Somogy" című vezércikk, még a példaállításon keresztül, a Somogy megyei szövetkezeti mozgalom munkájának megismertetése által kívánta bemutatni a szövetkezeti termelés előnyeit.[333]

Az ugyanebben a témában született júniusi cikkek már némileg élesebb megfogalmazásokat és drasztikusabb intézkedéseket tartalmaznak. Az egyik írás – mely Hamburger Jenőnek a tanácskongresszuson tett beszámolójáról szóló „Népszava" tudósítás – a tanácskormány azon meggyőződését fejti ki, mely szerint a szövetkezetesítés gondolatával – „az állami fölvilágosítás és a propaganda" eredményeként – előbb-utóbb a parasztság is meg fog barátkozni, és be fogja látni annak hatékonyságát. De addig is, mivel a magyarországi földállomány jelentős része „száz holdon aluli gazdaságokra esik", ezért gondoskodni kell arról, hogy ezeknek a területeknek a terméseredménye is a proletárközösség érdekeit szolgálja". Nem engedhető meg, hogy „ezek a kisgazdaságok szabadon rendelkezhessenek termelvényeik fölött és uzsorát, szabotázst folytathassanak". Így amíg ezek a kisgazdaságok nem térnek át a szövetkezeti termelésre, addig is szükség van a felügyeletükre, „szükség van kényszerrendszabályokra".[334]

Ezekről a „kényszerrendszabályokról" a Vörös Újság ugyancsak Hamburger beszámolója kapcsán született tudósításából kaphatunk információkat. E szerint az „aratási zavarok megelőzésére" szükséges lesz „erős karhatalom" igénybe vétele, valamint – ezzel összefüggésben – az aratási munkák hatékonysága érdekében „aratószázadok" felállítását is tervezik.[335]

A két utóbbi cikk alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a tanácskormány vezetői felismerték, hogy a vidéki agitáció nem hozta meg a kívánt sikert, a földkérdéssel kapcsolatos elképzelések pedig inkább feszültséget keltettek a parasztság és a Tanácsköztársaság között. Az aratási munkák zökkenőmentes végrehajtása viszont a kommün számára létkérdés volt, ezért – vállalva azt a kockázatot, hogy ez még inkább szembe fordítja a parasztságot – a tanácskormány vezetői a drasztikusabb módszerek bevetésétől sem riadtak vissza. Azt is

[333] Hamburger Jenő: *Somogy.* Vörös Újság, 1919. április 16. 1.
[334] *A köztársaság földje és a városok élelmezése.* Népszava, 1919. június 18. 1.
[335] *Szuronyok között.* Vörös Újság, 1919. június 19. 1.

hozzá kell tennünk, hogy mindkét cikkben hangsúlyozták, hogy mindez csakis a „proletariátus összessége és a forradalom érdekében”[336] történik.

Végül a „Szuronyok között” című írás kapcsán egy olyan elképzelésre is felfigyelhetünk, mely szerint a mezőgazdaságban a kommunista termelési rend akkor fog majd kiteljesedni, mikor a jövőben „a szétforgácsolt szövetkezeti üzemek helyébe” az „állami nagyüzemek lépnek”, amelyek „egységes tervek alapján” fognak földet művelni a „dolgozók közjavára”.[337] Vagyis tulajdonképpen a szövetkezesítésre való törekvés az eme végcélhoz vezető út egyik lépcsőfoka lett volna.

A példaképek, nagy elődök kategóriába sorolt cikkek közül kettő egy-egy konkrét személyről szólt, egy pedig egy csoport érdemeit méltatta.

A „Népszava” május 6-ai vezércikke Karl Marx születésének 101. évfordulója alkalmából született. A cikk szerzőjének kiindulási alapja, hogy mindaz, ami a Kommunista Kiáltvány első megjelenése óta történt, az „a marxi elmélet igazolása”, a marxizmus igazságtartalmának alátámasztása volt. „Marx nagysága, tanításainak halhatatlan ereje éppen az igazságaiban van. Senkinek előtte nem lehetett olyan hatása, mint neki, mert a dolgok elméleti megfogalmazásában senki sem jutott, el annyira az abszolút igazsághoz, a tisztasághoz és az egyszerűséghez, mint ő. […] A történelmi materializmus a dolgok biztos értékelésének hatalmas tudományos módszereit adta a kezünkbe és ez lett a világító tűzoszlop, amelynek vezetésével biztosan haladunk és soha el nem tévedhetünk a társadalmi történések rengetegeiben. Soha sem élt igazabban úgy Marx, mint ma és soha semmi nem igazolta úgy a tanításait, mint a proletariátusnak véres harcokkal telített jelene.” Éppen ezért fontos, hogy a marxizmus eljusson a tömegekhez, „mert az elmélet tömegek nélkül éppúgy hatástalan, mint ahogy a tömegek elmélet nélkül erőtlenek. Valóban: a gondolatnak és a cselekedetnek össze kell olvadnia és ez a százegyedik évforduló adjon lendítést arra, hogy mindannyiunkat, akik itt állunk a harcok viharaiban, fölvértezzük Marx szellemével. Minden egyes szocialista egy-egy agitátora legyen a Marx-irodalom terjesztésének és minden egyes proletár azzal ünnepelje Marx emlékét, hogy ismerje meg Marxot és a marxizmust.” Végül a szerző kijelenti, hogy a Marx által kijelölt utat végig kell járni: „A proletariátusnak be kell töltenie történelmi hivatását s minden tétovázáson, minden tévedésen keresztül végre kell hajtania társadalmi föladatát.”[338] A cikkben Marx alakja, mint a kiváló tudós, a nagy tanító, és a kommunizmus világító-oszlopaként kimagasló ideológus jelent meg.

[336] *A köztársaság földje és a városok élelmezése.* i.m 1.
[337] *Szuronyok között.* i.m. 1.
[338] *Marx.* Népszava, 1919. május 6. 1-2.

Eugen Leviné, a levert Bajor Tanácsköztársaság kormányzótanácsa elnökének 1919. június 5-én történt kivégzése alkalmából jelent meg a „Vörös Újság" június 7-ei számában a „Levinié" című vezércikk. (A cikk aláírás nélkül jelent meg, de szerzője Révai József volt.[339]) Eme írás érdekessége, hogy a szerző Leviné alakját – mártíromsága elismerése mellett – alapvetően nem, mint követendő, hanem inkább elrettentő példaként ábrázolja. Politikai tevékenységét a következőképpen jellemzi: „a 'mérsékelt' kommunisták közé tartozott. Sokkal kevésbé foglalkozott politikai kérdésekkel, mint inkább kulturális és nevelési ügyekkel. A sajtószabadságért Levinié ismételten különös súllyal lépett közbe, – a polgári sajtószabadságért. Más kérdésekben is igen engedékeny volt a burzsoáziával szemben. Levinié, azt mondhatjuk, megszemélyesítője a müncheni proletárdiktatúrának." Ez utóbbi megjegyzés negatív tartalmáról egy későbbi szövegrész ad információt. Ugyanis Révai szerint, míg az orosz és a magyar proletariátus következetesen megvalósította a diktatúrát, a müncheni vezetők visszariadtak ettől. Ehelyett „zavaros, a kispolgári politikára emlékeztető féldemokráciát csináltak, és ezzel egyrészt meggyöngítették magát a proletariátust, mert letérítették az osztályharc következetes megvédésének útjáról, másrészt megerősítették a burzsoázia ellenállását és időt engedtek neki a diktatúra letörésére." Ennek következtében, mivel a bajor kommün vezetői visszarettentek „a proletárdiktatúra következetes alkalmazásától", és „egyenetlenséget" vittek a „proletariátus soraiba", így törvényszerű volt a Bajor Tanácsköztársaság bukása.[340] A szerző Leviné alakját egy politikai gyakorlat megszemélyesítőjének tekinti, e gyakorlat bukását, képviselőjének kivégzését pedig példaértékűnek tartja: cikkét figyelmeztetésül szánta az ingadozónak tekintett magyarországi szociáldemokratáknak, és ez az oka az erőteljes fogalmazásnak is.[341]

A „Népszava" június 29-ei számának „Temetés lesz" című vezércikke a június 24-én lezajlott budapesti ellenforradalmi felkelés proletár áldozatainak temetése kapcsán született. A szerző már rögtön a cikk elején leszögezi, hogy a „proletariátus ügyének hőseit és mártírjait temetjük, akiket az ellenforradalom golyói terítettek le". A továbbiakban hangsúlyozza a forradalom eddigi vértelenségét: „Három hónapon keresztül a hatalom teljessége volt a dolgozók kezében és három hónapon keresztül a legszükségesebb önvédelmen kívül oktalan erőszakoskodás, fölösleges kegyetlenség nem szennyezte be a munkásság tiszta kezét." Ezt a békét először a nemzetközi ellenforradalom külső támadása, majd a belső ellenforradalom

[339] Vörös Boldizsár: *Történelmi személyiségek ábrázolása a Magyarországi Tanácsköztársaság hivatalos jellegű anyagaiban.* Kandidátusi értekezés kézirata. Budapest, 1997. 122.
[340] *Levinié.* Vörös Újság, 1919. 06. 07. 1.
[341] Vörös Boldizsár: *Történelmi személyiségek ábrázolása a Magyarországi Tanácsköztársaság hivatalos jellegű anyagaiban.* i.m. 123.

felkelése zavarta meg. „Az ellenforradalom okozta azt, hogy Budapest utcáin vérnek kellett folynia. Az ellenforradalom kényszerítette a fegyvert a munkások kezébe. Az ellenforradalom merénylete miatt kell derék, dolgos, hűséges proletárokat vasárnap sírba tennünk. Az ellenforradalom kényszerítette rá a munkásságot arra, hogy kemény ököllel sújtson le a bűnösökre. A vérontásért életek pusztulásáért az özvegyek, árvák gyászáért könnyeiért az ellenforradalom felelős." Tehát a szerző egyértelműen önvédelemként tünteti fel a Tanácsköztársaságnak a külső és belső ellenségekkel szembeni fegyveres küzdelmét. Azt érzékelteti, hogy éppen az ellenforradalom kényszeríti arra a proletárdiktatúrát, hogy keményebb eszközökhöz folyamodjon. De a proletariátust semmi sem állíthatja meg „történelmi hivatása és történelmi végzete beteljesítése útján", az emberiség felemelése útján. „Ennek a nagy ügynek – az igazi emberiség megteremtésének – hősei, mártírjai azok az elvtársak, akiktől vasárnap búcsúzunk utoljára."[342] A cikk szerzője a veszteséget, a mártírok halálát, a nagy cél érdekében meghozott véráldozatként mutatja be. Ezzel kapcsolatban a további harcok vállalására azt az érvet is felhasználja, hogy az életben maradottaknak nem szabad hagyniuk, hogy az ő áldozatuk hiábavaló legyen.

Ennél a kategóriánál azt is meg kell jegyeznünk, hogy a különböző témáknál a cikkek szerzői – mintegy nyomatékosításul – gyakran idéztek orosz vezetők beszédeiből, írásaiból. A három leggyakrabban citált bolsevik politikus Lenin, Buharin és Trockij volt.

A kispolgárság megnyerése is fontos célkitűzése volt a proletárdiktatúrának, ám a propagandában megfigyelhetünk eme társadalmi réteg csoportjai közötti bizonyos differenciálást. Korábban is már láthattunk rá példát, hogy a kisvállalkozói csoportokkal (kiskereskedők, kisiparosok) szemben inkább az erő politikáját alkalmazták. (Azaz kevésbé meggyőzésükre, mint inkább a meghozott rendeletek betartására helyezték a hangsúlyt.) A köztisztviselők (postások, vasutasok, tanítók) esetében viszont inkább a megnyerésük, meggyőzésük – de minimum a lojalitásuk biztosítása – volt a cél.[343] A különbség nyilván abból fakadt, hogy a tanácskormány vezetői úgy vélték, az utóbbi csoport tagjainak együttműködésére nagyobb szükségük van, ezért célszerű lenne, ha többségük meggyőződésből és nem kényszerből állna a proletárállam szolgálatába.

Erre szolgálhat példaként a „Népszava" április 29-ei „A szellemi proletárok" című írása is. A szerző a cikk első felében azt kívánja bebizonyítani, hogy a „szellemi proletárokat", azaz

[342] *Temetés lesz.* Népszava, 1919. június 29. 1.
[343] A tisztviselők és a kisvállalkozók közötti különbségtételről lásd a Röpiratok fejezetnek a „Kispolgárság meggyőzése" kategóriájába tartozó kiadványait, vagy Varga Jenő „A szocializálás korlátjai" című fentebb ismertetett cikkét.

jelen esetben a köztisztviselőket, a kapitalista rendszer ugyanúgy kizsákmányolta, mint a fizikai munkásokat. „Ennek a vérlázítóan igazságtalan állapotnak egy csapásra véget vetett a proletariátus diktatúrája. A kapitalizmus bukása a szellemi proletariátusnak is meghozta a teljes fölszabadulást. Nincs többé igazságtalanság, nincs többé nyomor, elnyomás, éhség, az állami tisztviselők nagy táborában." A szerző a továbbiakban nem csak általánosságokról ír, hanem kiemeli azt a konkrét intézkedést, mely a köztisztviselők bérrendezéséről – azaz fizetésemeléséről – szól. Ezután ama álhírterjesztők ellen szólal fel, akik szerint „a proletáruralom nem értékeli kellőleg a szellemi munkát". Sőt, a „munkát, akár szellemi, akár fizikai munkát, egyedül a proletárállam becsüli, mert az egyedül csak a munkát tartja tiszteletben". Ezért „öntudatos szocialista egy pillanatra sem hiszi el, hogy a proletárállam a szellemi munkát alárendeli a testi munkának. Amikor a vasutasok, postások, tanítók és a többiek a proletárállam megszilárdulásához a legértékesebb munkával járulnak hozzá, akkor a proletárállam azt a munkát meg is tudja becsülni, teljes értéke szerint."[344]

A „Vörös Újság" május 14-ei „A kisemberekről" című cikke viszont elsősorban a kisvállalkozói rétegekhez kíván szólni. A szerző a „kisemberek" fogalmát némileg tágabban értelmezi, és a „kisbirtokosokat, kispolgárokat és kisiparosokat" érti alatta. A cikk a szokásos sablont követve először azt kívánja bizonyítani, hogy ezek a társadalmi csoportok is ugyanúgy kiszolgáltatottjai voltak a kapitalistáknak, mint a munkásság. Ezt azonban ezek a „kisemberek" nem ismerték fel, és a burzsoázia érdekeit szolgálva „ellenségei voltak a munkásság küzdelmének […] és ezzel természetszerűleg ellenségeikké tették az osztálytudatos munkásságot". Sőt ezt a korábbi ellentétet kihasználva, a megbukott burzsoázia „most ezeket a kisembereket" bujtogatja fel a kommünnel szembeni ellenállásra. Majd a szerző ellentmondást nem tűrő hangon szólítja fel a „kisembereket", hogy „eszméljenek végre és jussanak el igazi érdekeik felismeréséig". Kiemeli, hogy – szemben az álhírekkel – a Tanácsköztársaság nem fogja államosítani „a kisvagyont, kisbirtokot, vagy a kis házat, amely az egyéni, illetve családi munkának eredménye". Végül a következő mondattal zárul a cikk: „Nem lehet kétséges, hogy a kisemberek is tudatára jutnak eddigi tévelygéseiknek és félrevezetettségüknek, de elvárjuk tőlük, hogy ezt a feleszmélésüket ők sem szavakkal, de tettekkel fogják bebizonyítani."[345] A cikk hangneméből és keményebb megfogalmazásaiból némi türelmetlenség érezhető ki, mely azt a vonulatot támasztja alá, mely szerint az idő előre haladtával a proletárdiktatúra vezetői egyre ingerültebbé váltak a kispolgárság többnyire passzív, vagy éppen ellenséges érzületű tagjaival szemben.

[344] *A szellemi proletárok.* Népszava, 1919. április 29. 1-2.
[345] *A kisemberekről.* Vörös Újság, 1919. május 14. 1-2.

Nemzetiségi kérdés kategóriába sorolt két újságcikk a nyugat-magyarországi területek hovatartozásának problémája kapcsán született. Május végére már nyilvánvalóvá vált, hogy Ausztria igényt tart bizonyos nyugat-magyarországi területekre. Gyors egymásutánban két vezető cikk is reagált erre a fejleményre. Mindkettő hangsúlyozta, hogy a Tanácsköztársaság vezetői nem nemzeti soviniszta eszméktől vezérelve ellenzik ezeknek a területeknek az elszakadását, hanem az itt élő dolgozó tömegek érdekében. Ebből a szempontból pedig teljesen mindegy ezeknek a proletároknak mi a nemzetiségük. További érvként hozzák fel, hogy az elszakadást valójában nem is az itt élő német anyanyelvű lakosok követelik, hanem magyar ellenforradalmi elemek. Annak kapcsán, hogy a kommün hogyan is gondolkodik a nemzetiségi kérdés megoldásáról a következőket állapítják meg. A Tanácsköztársaság a közigazgatásában figyelembe fogja venni az összefüggő területen élő nem magyar nemzetiségű népcsoportok igényeit is. Biztosítani fogja a kultúrájuk, nyelvük teljes kifejlesztését. Jogi szempontból pedig megszünteti „az egyes nemzetiségeknek egymás alá helyezettségét és egymás mellé rendeli őket". Így Magyarország „már nem azt a területet jelenti, amelyen a magyar nyelvnek előjogai vannak, hanem különböző nyelvű proletárok szabad egyesülését". Hosszabb távon pedig a világforradalom fogja „meghozni az államhatárok eltűnésével a 'nemzetiségi' politika végső azonosulását a proletárpolitikával", melynek eredményeként a nemzetiségi probléma el fog halni. Megfigyelhető, hogy mindkét cikk szerzője szükségesnek tartotta, hogy a jövő ködébe vesző pátosszal teli ígéretek mellett, konkrét intézkedésekről is szót ejtsenek.[346] Valószínűleg úgy gondolták, hogy ezek a megvalósult, vagy a közeljövőben megvalósítani kívánt elképzelések vonzóbbak lehetnek a nyugat-magyarországi németség számára, mint a – bizonytalan időpontban bekövetkező – világforradalomhoz kapcsolt nagy proletár testvériség ígérete.

A női emancipációhoz kapcsolódó cikkek egyik darabja a házasság intézményének átalakításról értekezik. A szerző, Rónai Zoltán igazságügyi népbiztos volt, aki írásának első felében a nők kapitalizmus alatti – jogi, erkölcsi és társadalmi értelemben vett – hátrányos megkülönböztetéséről ír. Majd azt a nézetét fejti ki, hogy majd a megvalósuló „tiszta kommunista társadalomban" az állam elhalásával a házasság, mint jogi formula, is el fog tűnni, de addig ebben az átmeneti időszakban szükség van a házasság intézményére, azonban más formában, mint korábban. Rónai szerint a kapitalizmus egyik legsúlyosabb bűne „a nő gazdasági és szellemi hátramaradottsága". Éppen ezért, mivel nők többsége gazdaságilag az őt eltartó férfitól függ, addig „amíg a nő gazdasági és szellemi emancipációja a kommunista

[346] *A nemzetiségi probléma.* Népszava, 1919. május 21. 1-2. – *Sovinizmus és proletárdiktatúra.* Vörös Újság, 1919. május 22. 1.

társadalomban intézményesen nincs biztosítva" addig a házasság intézményének fenntartása éppen a nők védelmének érdekében szükséges. Ugyanakkor a proletárállamban megszűnik az a gazdasági kényszer, amely az érdekházasságok megkötésére kényszerítette az embereket, és amely a nők „legundokabb rabságának", a prostitúciónak a melegágya volt. Vagyis a házasságok ezután kizárólag érzelmi alapon fognak köttetni. A válás megkönnyítése pedig éppen azt a célt szolgálja, hogy ezzel elkerüljék a házasságtöréseket. Hiszen, ha bármelyik fél számára megszűnik az érzelmi kötődés, akkor nem kell titkos kapcsolatot fenntartania, hanem bármikor felbonthatja a házasságot. Ezt közös megegyezés esetén elég a bíróságnál, vagy az anyakönyvvezetőnél bejelenteni. A házasság felbontásának egyik fél általi felbontásakor a népbíróság elé kell terjeszteni az ügyet. Ha a férfi kezdeményezi azt, akkor gondoskodni kell arról, hogy ez ne jelentse a „nő elnyomását, hátrányosabb gazdasági helyzetbe való juttatását". Ennek két biztosítéka kell, hogy legyen. Az első: a férfi „köteles a tartásra szoruló nőt eltartani", a második: „a bírák között legalább egy nőnek kell lennie". Végül Rónai annak a meggyőződésének ad hangot, mely szerint minél „jobban haladunk a nő gazdasági és szellemi felszabadulása felé, annál inkább veszít a házasság jogi intézménye a maga jelentőségéből".[347] Másként fogalmazva a cél a szellemileg és gazdaságilag önálló, „felszabadult" nő ideáljának megvalósítása, aki már semmilyen szempontból nem függ a férfitól.

„A nő fölvilágosítása" című „Népszava" cikk annyiban tér el az összes eddig vizsgált női emancipációval kapcsolatos témával foglalkozó propaganda-anyag közül, hogy ez nem a nők szellemi, jogi, társadalmi egyenjogúsítására helyezi a hangsúlyt, hanem a proletárasszonyok osztályöntudatának felemelésére. „Nők nélkül nem végezhető el a forradalmasítás munkája és öntudatos nők részvétele nélkül nem tudja a forradalom sem közeli, sem távoli föladatait betölteni." A nők egyik fontos szerepe a férfiak támogatása „világmegváltó" küzdelmükben. Ezt leginkább a családban tudják megtenni. „A család lelke az asszony. Az asszonynak kell e fanatikus hitet elsősorban éreznie és tovább plántálnia. Csak ha az asszonyok rendíthetetlen hittel fogják hinni és sziklaszilárd akarattal fogják akarni, lesz egységes a proletariátus győzelemváró, győzelemremélő hangulata." Másrészt a pártéletben is szerepet kell kapniuk a nőknek. Ezzel kapcsolatban a szerző elmarasztalja azokat a „vidéki pártszervezeteket és direktóriumokat", amelyek akadályozzák a nők ez irányú tevékenységét. Végül az öntudatos proletárasszonyoknak a jövő generáció nevelésében is fontos szerepük lesz. „Szocialista embereket szülni és nevelni csak forradalmár, öntudatos és szocialista nők fognak. Ha a

[347] Rónai Zoltán: *A házasság a szocialista társadalomban.* Vörös Újság, 1919. május 20. 1.

jövendő generációt erősebbnek és a jövendő építése szempontjából kitartóbbnak akarjuk biztosítani magunknál és elődeinknél, akkor föl a munkára, fölvilágosítani és a forradalmi tevékenységbe bevonni az asszonyokat. A proletárasszonynak a forradalom teremtő munkájában ott a helye a proletárférfi mellett, de főleg ott a helye, ahol a jövendő számára kell nevelni, irányítani az új generációt."[348]

Az orosz forradalom propagálásáról szóló újságcikkek első darabja úgy ábrázolta az oroszországi bolsevik forradalmat, hogy heroikus küzdelmeinek példaként való feltüntetésével bebizonyítsa, hogy a Magyarországi Tanácsköztársaság mennyivel könnyebb helyzetben van. Pogány József április 13-ai vezércikkének címe és rendszeresen visszatérő „nekünk könnyebb" szófordulata is ezt tükrözte. A szerző a két ország proletárforradalmának helyzetét hasonlítja össze, és több tényező vizsgálatán keresztül mutatja be, hogy a magyar proletariátusnak miért könnyebb a helyzete: „Legelsősorban is nekünk könnyebb azért, mert már előttünk áll az orosz példa. […] Követhetjük mindazt, ami tökéletes benne, elkerülhetjük kezdetei kísérleteit, kikapcsolhatjuk hibáit. […] Nekünk könnyebb, mert az orosz munkásságot a leggyalázatosabb módon hátba támadta az egész intelligencia. […] Magyarországon effajta ellenállásnak nyoma sincs. […] Nekünk könnyebb, mert nálunk nem került polgárháborúra a sor, amikor a proletárság a maga kezébe ragadta a hatalmat. […] Nekünk könnyebb, mert Oroszországban nem állott teljes egységben a proletárság, amikor győztek a nagy proletártömegek és velük a diktatúra. […] Nekünk könnyebb, mert míg 1917 végén még mindenfelé Európában dermedten alvadt meg a proletárság osztályharca és még mindenfelé épnek látszott a kapitalizmus, addig 1919 tavaszán már mindenfelé kemény, heves csatában állott a burzsoázia és a proletárság és mindenütt messzire látható repedéseket mutat a kapitalizmus vára." Mindezek után Pogány levonja a végső konklúziót: „Nem szabad tehát senkinek sem csüggednie, mert nekünk valóban sokkal könnyebb és jártabb utunk van, mint az oroszországi proletárságnak." Ami persze nem jelenti azt, hogy ingyen adnák a szocializmus megvalósításához vezető győzelmet, de az orosz bolsevikok példamutatásának a magyar proletárságra nézve is ösztönzőleg kell hatnia.[349]

A kategória másik írása a „Népszava" július 26-ai számában megjelent „Minden fronton győz" című cikk az orosz forradalom katonai sikereinek részletes bemutatását tartalmazza. Az időzítés valószínűleg nem véletlen, hiszen július 25-re a magyar Vörös Hadsereg tiszai támadása kifulladt, és a magyar csapatok megkezdték a visszavonulást. A cikk – mintegy eme esemény kompenzálására – ismerteti részletesen az orosz hadi eseményeket, kiemelve, hogy

[348] *A nő fölvilágosítása.* Népszava, 1919. június 5. 1-2.
[349] Pogány József: *Nekünk könnyebb!* Népszava, 1919. április 13. 1-2.

az orosz Vörös Hadsereg mennyire reménytelen helyzetből is képes volt felállni. Vagyis, ha az „orosz elvtársaknak” sikerült, akkor a „magyarországi proletárság számára is” a kitartás és az „áldozatkészség” meg fogja hozni a gyümölcsét.[350]

Eme kategória két újságcikkének egyik legfontosabb feladata – az orosz forradalom népszerűsítése mellett – a példamutatás volt. Azt kívánták bebizonyítani, hogy ha az orosz proletárállam sokkal rosszabb körülmények között képes volt fennmaradni, akkor a magyarországi proletariátusnak is sikerülni fog.

Az alkoholizmus elleni küzdelemmel egyetlen vezércikk foglalkozott, melyet valószínűleg az alkoholtilalom bevezetésével kapcsolatos ellenérzések tettek szükségessé.[351] Ez az alkoholhoz kötődő tévhitek megcáfolásával és – az egyénre gyakorolt – káros hatásainak ismertetésével próbál meg elrettenteni az alkoholfogyasztástól: „Az alkohol nem táplál. Csak pillanatnyi érzés az, hogy a szesz a jóllakottság érzését kelti föl, de a reakció annál pusztítóbb és keservesebb. […] Az alkohol nem fokozza a munkaerőt. […] Az alkohol aláássa, elpusztítja az ember munkaerejét. Az alkohol káros az egészségre. […] Az alkohol tönkreteszi a családi életet. […] Az alkohol butit. […] Az alkohol megmérgezi a jövendő generációt is.” Ezt követően az alkoholt egy másik aspektusból közelíti meg és annak az egész proletariátusra gyakorolt hatásait mutatja be: „Az alkoholfogyasztás a burzsoázia érdekeit szolgálja. A bor, sör, pálinkatermelés tőkések kezében volt és a tőkések mérget adtak el a proletariátusnak és közben még nagy profitot is nyúztak ki a munkás keresményéből. […] A megmérgezett, elbódított tömegek azután alkalmas tárgyai voltak a kapitalista kizsákmányolásnak. Aki az alkoholban minden örömet, boldogságot, üdülést megtalált, az az indifferens tömeg természetesen nem volt forradalmi lelkületű. […] Az alkoholfogyasztás a forradalomra is veszedelmes. […] Az alkohol […] a józanságot, fegyelmet, tisztánlátást, biztos ítéletet rontja meg. A részeg ember rendetlenkedik, erőszakoskodik, károkat csinál és minden rendetlenség, fölösleges egyéni erőszak, pusztítás ellenforradalmi tény most.” A cikk végén, az alkohol káros mivoltának hosszas bizonyítása után, érkezünk el az érdemi mondanivalóhoz: „Roppant érdekek fűződnek ahhoz, hogy szilárdan kitartsunk a szesztilalom mellett. Az alkohol a Tanácsállam ellensége!”[352] Tulajdonképpen a teljes írás célja eme végső kijelentések jogosságának igazolása.

[350] *Minden fronton győz.* Népszava, 1919. július 26. 1.
[351] Az, hogy több vezető cikk nem foglalkozott az alkohol-kérdéssel nem jelenti azt, hogy a propagandisták nem tartották volna fontosnak ezt a témát, hiszen a plakátok, röpiratok között nagyobb számban találhatunk ilyen anyagokat, illetve a „Népszava” és a „Vörös Újság” is belső oldali írásokban többször foglalkozott ezzel a kérdéssel.
[352] *Az alkohol.* Népszava, 1919. április 15. 1.

A művész forradalmi propaganda kategóriájába Várnai Zseni „Vörös május”[353] című verse került, mely a „Népszava” május elsejei számának címlapján jelent meg. A szerkesztők ezzel a pátosszal teli verssel nyilván az ünnep magasztos jellegét kívánták hangsúlyozni.[354]

A vallásügy kapcsán csupán egy vezércikk jelent meg, mely a Tanácsköztársaságnak a vallás szabad gyakorlásáról szóló rendeletéhez kapcsolódott. Ebben a szerző kiemeli, hogy – az ellenforradalmárok rémhíreivel ellentétben – a kommün nem akarja eltörölni a vallást, hanem éppen ellenkezőleg, kinyilvánítja a szabad vallásgyakorlás elvét. A vallás mindenkinek a „magánügye”, ebbe senki „beavatkozni” nem fog. Azonban azt is hozzáteszi, hogy a templomba nem való a politika, és ha valaki a „szószékről” „ellenforradalmi bujtogatást” végez azzal szemben kíméletlenül el fognak járni. Azt is egyértelművé teszi, hogy az egyházi vagyon nem maradhat érintetlen, és véget akarnak vetni az egyház „harácsolásának”, mely egyébként is ellentétben áll a „krisztusi szegénység, egyszerűség, alázat” elvével. Azt is tisztán kell látni – folytatódik a cikk –, hogy éppen ennek elvesztését fájlalják az ellenforradalmárok. Valójában ezért, és nem a „vallás védelmében” szervezkednek és bujtogatnak. „Nem a vallás szabadságát, hanem a kizsákmányolás szabadságát féltik az ilyen uszítók. Nem a templomokat, kápolnákat, kegyhelyeket féltik – erre ok nincs –, hanem a tízezer holdjaikat. Nem az erényt, erkölcsöt, családi életet, házasságot védik – mindez nincs veszedelemben –, hanem a tőkések, nagybirtokosok hatalmát.”[355]

A cikkben jól érzékelhető az a törekvés, mely szerint a Tanácsköztársaság propagandistái igyekeztek szétválasztani a vallás és az egyház fogalmát. A vallással kapcsolatban toleránsnak mutatkoztak, míg az egyházakkal szemben készek voltak a konfrontációra is. Ebben az írásban csak érintőlegesen ugyan, de felfedezhető volt az az idea is, mely szerint a keresztény egyházaknak is szükségük lesz a megújulásra és az eredeti krisztusi őskeresztény tanokhoz való visszatérésre.

Az újságcikkek témakör szerinti elemzése után górcső alá vesszük azt a kérdést, hogy ezek a propagandatermékek mely társadalmi csoportoknak szóltak. Ennek vizsgálatát az is indokolja, hogy maguk a propagandisták is tudatosan törekedtek arra, hogy bizonyos társadalmi csoportokat külön is megszólítsanak. A „Vörös Újság” egyik cikkében ezt a következőképpen fogalmazták meg: „a propaganda-munka gyakorlata megtanított arra, hogy a különféle agitációs tevékenység csak akkor hatásos, ha minden ember-kategória részére

[353] A vers részletesebb elemzését lásd a „Röpiratok” fejezetnél.
[354] Várnai Zseni: *Vörös május.* Népszava, 1919. május 1. 1.
[355] *A vallás.* Népszava, 1919. április 18.

külön-külön belterjes akciókat fejtünk ki".[356] (Már a polgári demokratikus időszak propagandistái is törekedtek arra, hogy bizonyos társadalmi csoportokat külön is megszólítsanak,[357] de ez még nem ölelt át olyan sokféle réteget, nem volt még annyira céltudatos, mint a kommün propagandájában.)

Mindenki	229 db (77%)[358]
Munkásság	44 db (15%)
Parasztság	7 db (2%)
Kispolgárság	5 db (1,5%)
Nők	4 db (1,5%)
Német kisebbség	2 db (1%)
Vörös katonák	2 db (1%)
Értelmiség	1 db (0,5%)
Értelmiség és munkásság	1 db (0,5%)

A mindenkinek szóló vezető cikkek elsöprően nagy aránya valószínűleg abból fakad, hogy a Tanácsköztársaság két központi lapjának legfőbb célja minél nagyobb tömegek megszólítása volt. (Ezt a tényezőt az is alátámasztja, hogy a különböző szakszervezetek, társadalmi csoportok, intézmények, illetve a nagyobb városok rendelkeztek saját sajtókiadványokkal, melyek jellemzően inkább a specifikusan őket érintő kérdésekkel foglalkoztak.) A két újságban megjelenő vezető írások elsősorban igazodási pontként, irányadásként szolgálhattak a tömegek számára.

A munkásságot célzó cikkek második helye, és a többi célcsoporthoz képest kimagasló aránya nem meglepő, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy mindkét lap eredendően a munkásság újságja volt. Azt is hozzá kell tennünk, hogy eme cikkek döntő többsége a budapesti munkássághoz kapcsolódó témákkal foglalkozott. Ez arra utal, hogy a kommün alatt is a tanácskormány vezetői legfőbb tömegbázisuknak a budapesti munkásságot tekintették.

A parasztságnak, a kispolgárságnak és a nőknek szóló írások alapvetően eme társadalmi rétegek különböző módokon való megnyerését szolgálták. A parasztság és a nők esetében az engedékenyebb hangnem volt jellemző, míg a kispolgárság esetében gyakran a keményebb vagy akár fenyegetőbb kifejezések is előkerültek.

[356] *A propaganda új irányai.* Vörös Újság, 1919. június 6. 7.
[357] Schönwald Pál: *Az Országos Propaganda Bizottság tevékenysége és kiadványai az 1918-as polgári forradalom alatt.* i.m. 21-22.
[358] A százalékértékek kerekítve értendők.

A német kisebbség a nyugat-magyarországi területek hovatartozása kapcsán, a vörös katonák a felvidéki visszavonulás után, az értelmiség egy része a kommünben betöltött új szerepe miatt, az értelmiség és munkásság pedig az egymással való együttműködés kapcsán került megszólításra.

Általánosságban a vizsgált újságcikkekről megállapíthatjuk, hogy közös jellemzőjük volt a naprakészség. Vagyis az esetek döntő többségében valamilyen aktuális eseményhez kapcsolódva kerültek megjelentetésre. Többnyire vagy ezeket a történéseket értelmezték és adtak rájuk szocialista-kommunista magyarázatokat, vagy éppen a cikkek lényegi mondanivalójának alátámasztására, illusztrálására használták fel az adott eseményt.

A vizsgált cikkek színvonala viszonylag kiegyenlített volt. Természetesen voltak jobban sikerült és gyengébb írások, de nagy mértékű minőségi eltéréseket nem tapasztaltunk.

A vizsgált írások között 46-ot találtunk, melyeknél feltüntették a szerzőt is. A cikkek szerző nélküli megjelentetésével azt kívánták kifejezni, hogy az abban foglaltak a szerkesztőség állásfoglalást, véleményét tükrözik. Az aláírással is ellátott írások többsége olyan személyektől származott, akik a Tanácsköztársaságban is valamilyen vezető pozíciót töltöttek be. A legtöbbjük népbiztos volt (Ágoston Péter, Garbai Sándor, Hamburger Jenő, Hevesi Gyula, Kun Béla, Kunfi Zsigmond, Lukács György, Pogány József, Rónai Zoltán, Varga Jenő), akik többnyire a pozíciójukhoz kötődő témákban publikáltak. Ezek jelentőségét az olvasók számára éppen az adhatta, hogy közvetlenül az adott terület legmagasabb rangú vezetőjétől kaphattak információt egy-egy fontosabb kérdésről. Ugyanez volt érvényes az alacsonyabb beosztású személyek esetében. Így Szamuely Tibor a fővárosi lakásbizottság vezetőjeként, Jászai Samu a Szakszervezeti Tanács elnökeként, Szamek Mór a Fahivatal vezetőjeként publikáltak egy-egy, tartalmilag a betöltött pozíciójukhoz kapcsolódó írást. Három esetben egy-egy verset is címlapon közöltek le. Mindhárom a „Népszavában” jelent meg és mindegyik valamilyen alkalomhoz kötődött. A Farkas Antal március 26-án leközölt „Jön az öcsém” című verse a Tanácsköztársaság üdvözléseként és a kommün vezetőinek világforradalomba vetett hitének szimbólumaként is értelmezhető. Az április 6-ai számban megjelent – szintén Farkas Antal által írt – „A vörös katona indul” című vers az aznapi nagyszabású fővárosi toborzórendezvény beharangozójának tekinthető. A május elsejei számban leközölt, Várnai Zseni által írt, „Vörös május” című alkotás a május elsejei ünnephez kapcsolódott. A többi újságcikk, kivétel nélkül azért jelent meg aláírással, mert nem a szerkesztőség, hanem az adott szerző véleményét tükrözték.

Az újságcikkek két legfontosabb tartalmi jellemzője – témától függetlenül – a kapitalizmusra – mint bűnbakra – való folyamatos mutogatás, és a világforradalom várása volt. Ez utóbbi a többi propaganda-anyagban is rendszeresen visszatérő elem volt, de az újságcikkeknél jelent meg a legmarkánsabban. Egyrészt a közvetlenül erről szóló írások magas száma is erre utal, másrészt szinte az összes cikkben valamilyen összefüggésben felmerül ez az idea. Mondhatni, a világforradalom volt az elsődleges hivatkozási alap. Lukács György egy évtizedekkel későbbi nyilatkozatában erről a következőket mondta: „rendkívül mértékben el volt terjedve az a hit, hogy mi egy nagy forradalmi hullám elején vagyunk, amely néhány év alatt el fogja árasztani Európát. Olyan illúzióink voltak, hogy rövid idő alatt a kapitalizmus minden maradványát felszámoljuk. A diktatúra számos utópikus intézkedését ez a hangulat határozta meg.”[359]

4.4. Plakátok

A plakát nagyméretű, nyomdailag sokszorosított kültéri hirdetmény, amely grafikai és tipográfiai elemek felhasználásával készül. A vizuális kommunikáció klasszikus formája. A plakát a polgári fejlődés terméke, a nagyvárosi életforma része. A 19. század második felében terjedt el, amikor a nyomdatechnika alkalmassá vált nagy mennyiségű és nagyméretű falragaszok előállítására. A kereskedelem gyorsan felfedezte a plakátban rejlő lehetőséget, majd a kultúra (kiállítások, színházi előadások, koncertek) és a sport[360] területén is felbukkant ez a reklámeszköz.

A magyar plakáttörténet első darabjaként Benczúr Gyulának az 1885-ös Országos Kiállításra készített falragaszát tartják számon. A honfoglalás jubileumát köszöntő millenniumi ünnepséghez kapcsolódva már egyre több plakát tűnt fel Budapesten is, és a századfordulón a fővárosi utcaképnek már szerves része volt a nagyméretű színes, litografált plakát. Eleinte festőművészek reklámozták a tárlataikat – például Ferenczy Károly a nagybányai festők közös kiállítását 1897-ben – majd megjelentek a kereskedelmi plakátok, amelyeket már „igazi” plakátgrafikusok terveztek. Faragó Géza Párizsban, Alfonz Muchától tanulta a mesterséget, Földes Imre Bécsben, Berlinben és Párizsban folytatott tanulmányokat, Biró Mihály pedig berlini és párizsi tanulmányok után, a „The Studio” plakátversenyét

[359] *Nyilatkozatok a Magyar Tanácsköztársaságról és hagyományainak felhasználásáról.* Társadalmi Szemle, 1969, 3. szám, 15.
[360] Már az első újkori olimpiát is egy látványos, művészi igényű plakáttal népszerűsítették. [Ismeretlen alkotó]: *176 - 1896 Olympiakoi Athne.* 1896. (plakátmásolat) ESM Pgy. 2016.01.16

megnyerve Londonból tért haza. Az ő érdemük volt az európai plakátnyelv hazai megismertetése.[361]

A 20. század első éveiben nem csak a művészet és a kereskedelem, hanem a politika is felfedezte a plakátban rejlő lehetőségeket. Elsősorban a Magyarországi Szociáldemokrata Párt volt ezen a téren a legaktívabb. Ez valószínűleg abból a tényből következett, hogy az MSZDP a parlamenti politizálásból ki volt zárva, ezért kénytelen volt a politikát „kivinni az utcára", és az általa képviselt munkásság érdekeinek érvényesítését a tömegek befolyásolásán, mozgósításán keresztül történő nyomásgyakorlással elérni.[362]

A modern értelemben vett politikai plakátra azonban egy olyan esemény volt döntő hatással, mely az egész világtörténelem további menetére is alapvető befolyást gyakorolt: az első világháború. Ez volt a történelemben az első olyan alkalom, mikor milliós létszámú tömeghadseregek álltak egymással szemben. Ezeket a tömegeket mozgósítani, lelkesíteni kellett. Ahogy haladt a világháború menete előre, és a kezdeti hazafias fellángolás alábbhagyott, úgy vált – a tömegek befolyásolása kapcsán – a propaganda (és főként a plakát) egyre fontosabb tényezővé.[363]

A világháborút követően hatalomra jutó polgári demokratikus kormányzat is igyekezett kihasználni a plakátban rejlő lehetőséget. Bár ez az időszak nem volt annyira termékeny, mint a Tanácsköztársaság 133 napja, de mégsem múlt el nyomtalanul, hiszen volt olyan plakát, melyet a kommün is „átvett" és felhasznált saját céljaira (például Barta Ernő „Dolgozzatok mert fogy a kenyér"[364] című alkotása). Sőt később a revizionista propagandában is feltűnt a polgári demokratikus időszak egy-egy kiadványa.[365]

A Magyarországi Tanácsköztársaság plakátjai a fentebb vázolt fejlődési folyamat egy következő lépcsőfokát jelentették. A plakát, mint információközlő eszköz fontos szerepet játszott a Tanácsköztársaság propagandájában, hiszen segítségével vizuálisan lehetett

[361] Zádor Anna - Genthorn István (szerkesztők): *Művészeti lexikon*. Harmadik kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1983. 777-779.

[362] Bíró Mihály: *Munkások! Polgárok! ... Parlament elé vonulunk* ... Szociáldemokrata Párt 1912. ([Budapest]: Világosság R. T.) Országos Széchényi Könyvtár, Plakát- és Kisnyomtatványtár (továbbiakban: OSZK PKT) PKG.1914e/472 – Bíró Mihály: *Íme így ad Tisza-Lukács választójogot a munkásságnak!* ... Készüljetek a tömegsztrájkra! A Magyarországi Szociáldemokrata Párt [ante 1914] (Budapest : Seidner) OSZK PKT PKG.1914e/37/a – Bíró Mihály: *A háború a legborzalmasabb tömeggyilkosság...* A Magyarországi Szociáldemokrata Párt [cca 1914] (Budapest: Seidner) OSZK PKT PKG.én/366

[363] Például: [Ismeretlen alkotó] *Éljen a Monarchia! Veszszen Szerbia! Éljen Vilmos Császár! Pusztuljon a Muszka!* http://nemnemsoha.gportal.hu/portal/nemnemsoha/image/gallery/1252269398_68.jpg (Letöltés ideje: 2014. 04. 20.) – Weiss Antal: *1914-1916. Magyar, küzdj és bízva bízzál!!* 1916. (Budapest) http://nemnemsoha.gportal.hu/portal/nemnemsoha/image/gallery/1252269574_51.jpg (Letöltés ideje: 2014. 04. 20.)

[364] Barta Ernő: *Dolgozzatok, mert fogy a kenyér!* 1919. Országos Propaganda Bizottság (Budapest : Grafikai Intézet Rt.) OSZK PKT PKG.1919/TK/76/a

[365] Például: Tábor János-Dankó Ödön: *Magyarország eldarabolása a béke halála* (cca.1918.) (Budapest : Kellner és Mohrlüder) OSZK PKT PKG.én/202/a

közvetíteni az utca embere felé a közölni kívánt információkat. Ennek jelentőségét talán jobban megérthetjük, ha hozzátesszük, hogy ekkor Magyarország 6 éven felüli lakosságának 31%-a – 1910-es adatok alapján – analfabéta volt. Továbbá az is megemlíthető, hogy az írni-olvasni ugyan tudó, de alacsonyabb műveltségi fokon álló társadalmi csoportok többsége is könnyebben elérhető volt ezen a módon, mint az írott propagandakiadványok útján. A plakát figyelemfelkeltő színvilágával, rövid, tömör megfogalmazásaival, érzelmekre ható képi ábrázolásaival ideális és – az első világháborús propagandának köszönhetően – kipróbált eszközt jelentett a kommün vezetői számára.

Itt szeretnénk jelezni, hogy a Tanácsköztársaság alatt nagyon sok úgynevezett tájékoztató jellegű plakát is napvilágot látott. Ezek többnyire a tanácskormány, vagy a különböző helyi szervek, parancsnokságok rendeleteit, parancsait, felhívásait tartalmazták. Ezeket azonban a vizsgálatba nem vontuk be, mivel elsősorban azokkal a kiadványokkal foglalkoztunk, amelyek közvetlen agitációs, propaganda célzattal kerültek kiadásra. Ezen okból kifolyólag nem vizsgáltuk az áprilisi választásokkal kapcsolatban megjelent kiadványokat sem. Továbbá elsődlegesen azokat a plakátokat tanulmányoztuk, melyek a Tanácsköztársaság központi propagandaszervezetei által kerültek kiadásra. A különböző vidéki, illetve helyi szervek által kiadott plakátok csak abban az esetben szerepelnek a kutatásban, ha témájukat, vagy megfogalmazásaikat tekintve tipikusnak, példaértékűnek tekinthetők. Azt is hangsúlyozzuk, hogy a propaganda-anyagok vizsgálatakor használt kategória-táblázat egy általunk utólagosan, a nagy mennyiségű anyag jobb áttekinthetősége érdekében létrehozott rendszer.

Összesen 131 db falragaszt[366] vizsgáltunk meg. (4. melléklet) Ezeknek a téma szerinti megoszlása a következőképpen alakult (a százalékértékek kerekítve értendők):

Hadseregszervezés	24 db (19%)
Alkoholellenes	21 db (16%)
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	17 db (13%)
Szociális jellegű	15 db (11%)
Ellenforradalom ellen	10 db (8%)
Kapitalizmus, imperializmus ellen	7 db (5%)
Kitartásra, harcra buzdító	7 db (5%)
Élelmiszer-ellátás	6 db (5%)
Világforradalom eljövetele	6 db (5%)
Földkérdés	5 db (4%)
Gazdaság, pénzügy	4 db (3%)

[366] A továbbiakban a falragasz kifejezést a plakát szó szinonimájaként fogom használni.

Kultúra	4 db (3%)
Vallásügy	3 db (2%)
Orosz forradalom	1 db (0,5%)
Példaképek, nagy elődök	1 db (0,5%)

A fenti táblázatból jól látható, hogy két olyan terület van, mely kiemelkedik a többi közül: a hadseregszervezés, és az alkoholellenes propaganda. További két olyan kategória van, mely jelentős (10% feletti) arányt ért el: a kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése és a szociális jellegű propaganda. Ez a négy kategória az összes vizsgálat alá vont plakát több mint felét adja. Ez nem véletlen, nem csak azért, mert például a hadseregszervezés a Tanácsköztársaság fennmaradása érdekében is egy kiemelt terület volt, hanem azért is, mert ez az a négy témakör, amely a legalkalmasabb arra, hogy tömör, célratörő, érthető szövegek és a látványos képi megjelenítés segítségével a leghatékonyabban tudjon hatást gyakorolni a tömegekre. Hiszen ne feledjük, hogy ezeknek az alkotásoknak elsődleges céljuk a politikai agitáció volt. Az alkotóknak számolniuk kellett azzal, hogy munkájuknak nemcsak művelt, hanem tanulatlanabb nézője is akad bőven. Tehát úgy kellett alkotniuk, hogy ezekre az emberekre is hasson a mondanivaló, és hogy a legkülönfélébb rétegeket is cselekvésre bírja.

A hadseregszervezés kategóriát – egyetlen kivételtől eltekintve[367] – a toborzóplakátok jelentik. A toborzóplakátok nem előzmény nélküliek, hiszen az első világháború propagandájában is fontos szerepet játszottak. Ezek is hatással voltak a Tanácsköztársaság plakátjaira, sőt egyes esetekben a pontos előkép is megállapítható.[368] Azonban a

[367] Az egyetlen kivételt a „A vörös katona tízparancsolata” című falragasz jelenti, mely inkább, a (proletár)fegyelem megerősítését célozta. [Ismeretlen alkotó] *A vörös katona tízparancsolata*. 1919. Budapesti Történeti Múzeum-Kiscelli Múzeum, Plakátgyűjtemény (továbbiakban: BTM-KM Pgy.) K.65.47.12

[368] Például Bardócz Árpád „Be a vörös hadseregbe” című plakátjának egy első világháborús fekete-fehér képeslap, mely aztán falragasz formájában is megjelent, a közvetlen előzménye. A világháborús kiadványon az előtérben egy magyar baka látható, aki katonai trombitáját fújva lelkesíti harcra a mögötte (valószínűleg nemzeti színű) zászlók alatt elvonuló katonákat. A kép alatt a „Talpra magyar” felirat olvasható, egyértelmű utalásként Petőfi versére, ez alatt pedig egy négy ütemből álló kotta látható (talán az említett vers megzenésített verziója). Bardócz plakátjának szerkezeti felépítése kísértetiesen hasonlít ehhez. Azonban az előtérben két központi alak van. Egy vörös katona, aki kiabálva egy virágokkal és vörös szalagokkal feldíszített májusfát visz a vállán, mellette egy politikai biztos (korabeli szóval: komisszár), aki kezét szájához tartva szintén kiabálva buzdít a hadseregbe való belépésre. Mögöttük a vörös zászlók alatt vonuló tömeg látható. A plakát alján pedig a „Be a vörös hadseregbe” felirat helyezkedik el.
A másik ilyen példa, ahol közvetlenül tetten érhető egy világháborús plakát kommün alatti metamorfózisa, Pór Bertalan „Feleségeitekért, gyermekeitekért előre” című munkája. Ennek előzménye egy olyan plakát, mely tulajdonképpen maga is messzire nyúló előképekkel rendelkezik. A világháborús plakáton virágokkal és nemzeti színű szalagokkal feldíszített jókedvűen vonuló katonák láthatóak. Felettük a felhők közül Erzsébet királyné (Sissi) alakja bontakozik ki, aki – mintegy védőszentként – szemléli az alant elvonuló és a győzelemben bízó férfiakat. Ennek az ábrázolásmódnak az előképe nyilvánvalóan az a vallási szimbólum, mely szerint Magyarország Szűz Mária országa, aki védőszentje is a magyaroknak. Ezen a plakáton – mintegy aktualizálva ezt az ábrázolást – Szűz Mária szerepét Erzsébet, a magyarok királynéja veszi át. Pór Bertalan 1919-es plakátján

Tanácsköztársaság toborzóplakátjai az első világháborús kiadványokhoz képest minden hasonlóságuk ellenére lényeges eltéréseket is mutattak. Egyrészt a képi megjelenítés tekintetében a nemzeti szimbólumokat felváltották a baloldali ikonográfia elemei: a vörös mint uralkodó szín, a vörös zászló, a vörös csillag, a kalapács, a gyár megjelenése, valamint a munkás mint központi alak ábrázolása is jellemzője volt ezeknek az alkotásoknak. A másik különbség, hogy a Tanácsköztársaságnak nem csupán „egyszerű" toborzóplakátokra volt szüksége, hanem forradalmi toborzóplakátokra. Ezeknek az alkotásoknak közvetíteniük kellett a forradalom dinamizmusát, közvetíteniük kellett, hogy a kommünnek nem csak egy „egyszerű" hadseregre, hanem egy legyőzhetetlen öntudatos forradalmi hadseregre van szüksége. Ennek köszönhetően – a világháborús plakátok konzervatívabb ábrázolásaihoz képest – ezek a munkák modernebb művészi irányvonalat képviseltek. Az emberalakok naturalisztikusabb (akár meztelen vagy félmeztelen) ábrázolása, a megfeszülő izmok, az elszánt tekintetek, az erőkifejtéstől eltorzuló arcok voltak hivatottak a forradalmi lendületet, az elszántságot és a legyőzhetetlenség pátoszát megjeleníteni. Ennek megfelelően ezeknek a plakátoknak a többsége képábrázolású[369] volt (14 db), melyet kevés – rendszerint jelszó jellegű, felszólító módú – szöveg kísért. Kisebb arányban voltak a rajzolt betűplakátok[370] (5 db). Ezekre is a rövid, tömör, jelszó jellegű megfogalmazások voltak a jellemzőek. Viszont a nyomdai szedéssel előállított[371] toborzóplakátok (4 db) inkább hosszabb szövegezésűek voltak. Ez utóbbiak különböző érvekkel próbálták meggyőzni a kiválasztott célcsoportot. Nem véletlenül használtuk a célcsoport kifejezést, hiszen ezek jól behatárolható társadalmi csoportoknak szóltak. A „Diadalról diadalra megy előre a Vörös Hadsereg"[372] és a

---

a vörös zászló alatt harcba induló proletár-katonák felett a proletár-anya alakja lebeg, aki egy gyermekkel a kezében egy szebb jövő reményében küldi harcba a férfiakat. A plakát alsó részén olvasható a „Feleségeitekért Gyermekeitekért Előre" felirat.
[Ismeretlen alkotó] *Talpra magyar!* 1914-1918 között. Corvin János Múzeum, Ladics hagyaték. http://www.kepkonyvtar.hu/?docId=61977 (Letöltés ideje: 2013. 09. 10.) – Bardócz Árpád: *Be a Vörös Hadseregbe.* 1919. (Budapest: Radó Lit.) OSZK PKT PKG.1919/TK/21/a –A Sissit ábrázoló plakát cím nélküli, a szerzője és a kiadás pontos éve ismeretlen. http://nemnemsoha.gportal.hu/portal/nemnemsoha/image/gallery/1252228158_61.jpg (Letöltés ideje: 2014. 04. 10.) – Pór Bertalan: *Feleségeitekért Gyermekeitekért Előre!* 1919. (Budapest : Seidner plakátgyár) OSZK PKT PKG.1919/TK/23/a

[369] A képábrázolású plakátok jellemzője, hogy tervezést igényelnek és alapvetően grafikai elemek segítségével próbálják meg a figyelmet megragadni, az információt közvetíteni. Ezt azonban gyakran kiegészítik tipográfiai (szöveges) elemek is.

[370] A rajzolt betűplakátok egyedileg tervezett és (többnyire kézzel) rajzolt betűkből álló szöveges plakátok, melyeket esetenként grafikai elemek is kiegészíthetnek.

[371] A nyomdai szedéssel előállított plakátok nem igényelnek grafikai tervezést, szöveges formátumúak, melyet nyomóforma (sablon) segítségével sokszorosítanak.

[372] [Ismeretlen alkotó] *Diadalról diadalra megy előre a Vörös Hadsereg.* 1919. Közoktatási Népbiztosság (Budapest, nyomdai jelzés nélkül) In: *A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Tanácsköztársaság Gyűjteményei – Plakátok* (Összeállította: Cseh Mária) Budapest, Népművelési Propaganda Iroda. 1979. (továbbiakban: MMMTGy) 143.

„Testvérek! Földmíves szegények!”[373] című plakátok a vidéki szegényparasztsághoz, míg a „Székely proletárok! Álljunk be mindannyian a Nemzetközi Forradalmi Vörös Hadseregbe!”[374] valamint a „Székely proletárok! A Magyarországi Szocialista Párt Székely Csoport vezetőségének határozata…”[375] kezdetű falragaszok kifejezetten a székely katonákhoz szóltak. Érdekes, hogy a propaganda szervezői olyan csoportok meggyőzésére választották a hosszabb szöveges formátumot, melyek alapvetően nem szimpatizáltak a Tanácsköztársasággal. Tehát a propagandisták úgy gondolták, hogy az érzelmekre ható, látványos képábrázolású plakátok mellett – melyek vidéken is megjelentek – ezeket a csoportokat célzottan, hosszabban kifejthető (ész)érvekkel is meg kell próbálni a kommün mellé állítani.

A plakátok fizikai paraméterei meglehetősen változatos képet mutatnak, de az megállapítható, hogy a képábrázolású és a rajzolt betűplakátok nagyobb méretűek (a legkisebb 63x94 cm, a legnagyobb 244x273 cm), míg a nyomdai szedéssel előállítottak kisebbek (a legkisebb 58x44 cm, a legnagyobb 97x64 cm). Ez nyilvánvalóan az egyes plakáttípusok korábban már kifejtett különböző funkcionalitásából adódik, de azt is hozzák kell tennünk, hogy ezen falragaszok felénél az alkalmazott méretarányok már a világháború előtti kereskedelmi jellegű plakátok esetében is nagyon gyakoriak voltak.[376] Bár az is igaz, hogy éppen ebben a kategóriában található Jeges Ernő „Állj! Ki vagy? Proletár? Védd a hatalmadat!”[377] című alkotása, mely az összes vizsgált plakát közül a legnagyobb (244x273 cm), és méreteit tekintve akár a mai óriásplakátok elődjének is tekinthető.

A második nagyobb csoportot az alkoholellenes propaganda kiadványai jelentik. Figyelemre méltó, hogy nem csak a nagyszámú plakát, de meglehetősen sok röpirat is született ebben a témakörben. Úgy tűnik, hogy a Tanácsköztársaság pénzt és energiát nem kímélve küzdött az alkoholfogyasztás ellen.[378] Ennek magyarázata abban keresendő, hogy a

---

[373] [Ismeretlen alkotó] *Testvérek! Földmíves szegények! Győzünk!* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság (Budapest, nyomdai jelzés nélkül) MMMTGy 123.

[374] [Ismeretlen alkotó] *Székely proletárok! Álljunk be mindannyian a Nemzetközi Forradalmi Vörös Hadseregbe!* 1919. (Budapest, nyomdai jelzés nélkül) MMMTGy 143.

[375] [Ismeretlen alkotó] *Székely proletárok! A Magyarországi Szocialista Párt Székely Csoport vezetőségének határozata…* 1919. Magyarországi Szocialista Párt Székely Csoport (Budapest, nyomdai jelzés nélkül) MMMTGy 143.

[376] 95 cm x 63 cm körüli (fekvő esetében 63 cm x 95 cm), valamint 125 cm x 95 cm körüli méretűek. (A néhány centiméteres eltérések a nyomdai vágás pontatlanságából, a plakátok sérüléseiből, illetve az archiváláskor végrehajtott mérések pontatlanságából adódnak.)

[377] Jeges Ernő: *Állj! Ki vagy? Proletár? Védd a hatalmadat!* 1919. (álló elrendezés) Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport, (Budapest : Posner) OSZK PKT PKG.1919/TK/41c (Méret: 244x273 cm)

[378] A Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság keretén belül létrehozták az Alkoholellenes Tanácsot, amelynek tagjai közé alkoholellenes szervezetek szakembereit vették fel. Az Alkoholellenes Tanács is széleskörű propagandát fejtett ki, előadóképző tanfolyamok kerültek megszervezésre, és tervbe vették a szakszervezeti alkoholfelvilágosító munka megkezdését.

tanácskormány vezetői szerint „a kapitalista kizsákmányolás egyik leghatalmasabb eszköze az alkoholméreg, a tőke legveszedelmesebb fajtája az alkoholtőke volt”.[379] De az alkoholizmus, mint komoly szociális probléma is megjelent a propagandában. Ez egyébként nem volt újkeletű dolog, hiszen már a világháború előtt is születtek ebben a témában plakátok.[380] Az alkoholellenes propagandával kapcsolatban van még egy fontos tényező, melyet figyelembe kell vennünk. Mégpedig az, hogy a Tanácsköztársaság gyakorlatilag teljes alkoholtilalmat vezetett be. Ezt az intézkedést pedig sokan nem fogadták kitörő örömmel. Vagyis tulajdonképpen meg kellett indokolni, hogy miért volt szükség egy ilyen drasztikus intézkedésre.

A rajzolt betűplakátok (5 db) és a nyomdai szedéssel előállított szöveges plakátok (9 db) „ismeretterjesztő jelleggel” elsősorban az alkoholfogyasztás súlyos következményeiről szolgáltattak több-kevesebb információt. Tehát elsősorban logikus érvekkel a józan észre próbáltak meg hatni. A képábrázolású plakátok (7 db) inkább érzelmi hatást igyekeztek kiváltani, de ezek is az alkohol pusztító hatására hívták fel a figyelmet. Ez utóbbi művek valóban nagyon szemléletesen, esetenként sokkoló képi megjelenítéssel ábrázolták az alkoholfogyasztás következményeit. Két esetben a prostitúció és az alkohol együtt jelentek meg, mint „a kizsákmányolás társadalmának hitvány” örömei.[381] Visszatérő motívum volt – visszautalva arra, hogy az alkoholfogyasztás a kapitalista kizsákmányolás eszköze – hogy aki alkoholt fogyaszt az nem csak önmaga, hanem a Tanácsköztársaság ellensége is.[382] Ezzel összefüggésben a tanácskormány gyakorlatilag „zéró toleranciát” hirdetett az alkoholfogyasztás tekintetében, vagyis még a mérsékletes alkoholfogyasztást sem fogadta el.[383] Tehát szemben a toborzóplakátokkal, melyek pozitív üzenetet voltak hivatottak közvetíteni, az alkoholellenes kiadványok negatív üzenetet hordoztak, melynek célja az

[379] Tuszkay Márton: *Munkások! Elvtársak! A kapitalista kizsákmányolás egyik leghatalmasabb eszköze az alkoholméreg...* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság propaganda csoport, (Budapest : Radó) OSZK PKT PKG.1919/TK/45/a

[380] Biró Mihály: *Az alkohol méreg, öl, butít, nyomorba dönt!* [1912] [Alkoholellenes Egyesületek Országos Ligája] (Budapest : Seidner) OSZK PKT PKG.1914e/543 – Biró Mihály: *Az alkohol méreg, öl, butít, nyomorba dönt!* 1914. Alkoholellenes Egyesület Országos Ligája, (Budapest : Seidner) BTM-KM Pgy. 25/921/428

[381] Jeges Ernő: *A világforradalom elsöpri a kizsákmányolás társadalmának hitvány örömeit, az alkoholt és a prostitúciót.* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság propaganda csoport (Budapest : Radó) OSZK PKT PKG.1919/TK/56/a – Lejava Ferenc: *Alkohol és Prostitució az emberiség gyilkosai.* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság propaganda csoport (Budapest : Kultúra Lith.) OSZK PKT PKG.1919/TK/6/a

[382] Tuszkay Márton: *Munkások! Elvtársak! A kapitalista kizsákmányolás egyik leghatalmasabb eszköze az alkoholméreg…* i.m. – Tuszkay Márton: *Proletárok! Vigyázzunk, hogy senki meg ne szegje az alkoholtilalmat.* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság Propagandacsoport, (Budapest : Kultúra Lith.) OSZK PKT PKG.1919/TK/68/a – [Ismeretlen alkotó] *Leláncoltuk az alkoholt!* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság propaganda csoport, (Budapest : Radó) OSZK PKT PKG.1919/TK/28/a

[383] [Ismeretlen alkotó] *Nem igaz, hogy mindenben mértéket kell tartanunk… Csak aki semmi szeszesitalt nem iszik…* 1919. (Budapest : Pesti könyvny.) MMMTGy 74. – Nádai: *Ne igyál sohasem szeszes italt! Minden pohár egy-egy lépés a nyomorúság, a bűn felé.* 1919. (Budapest : Posner) OSZK PKT PKG.1919/TK/4

elrettentés volt. (Azt is hozzá kell tennünk, hogy eme erőfeszítések ellenére a nagy társadalmi ellenállás és a gazdasági szempontok – a nagy bortermelő vidékek érdekei – miatt a tanácskormány júliusban kénytelen volt enyhíteni az alkoholtilalmon.)

A méretüket tekintve a vizsgált alkoholellenes plakátok többsége 95x63 cm nagyságú és csupán kettő rendelkezik ennél nagyobb 125x95 cm-es méretekkel. Viszonylag sok a kisméretű 21x29 cm nagyságú falragasz, melyek kivétel nélkül nyomdai szedéssel előállított szöveges, felvilágosító jellegű kiadványok.[384]

A következő kategóriába az általános népszerűsítő jellegű plakátokat soroltuk. Ezeknek közös jellemzője, hogy nem valamely konkrét téma propagálása volt a cél, hanem általánosságban a fennálló rendszer, illetve a forradalmi célok népszerűsítése volt a fő feladatuk. Ennek megfelelően ezek a plakátok mind technikailag, mind látványvilágukban meglehetősen széles spektrumon mozogtak. Megtalálhatóak közöttük a nyomdai szedéssel előállított falragaszok (7 db), melyek többnyire hosszabb szövegeket tartalmaztak és a Tanácsköztársaság magvalósult vagy megvalósítani kívánt intézkedéseit igyekeztek megismertetni, ezáltal népszerűsítve az új rendet. Közülük érdekes színfoltot jelentettek azok a plakátok (3 db), melyek egy forradalmi vers közzétételén keresztül, közvetetten népszerűsítették a forradalmat. Ez utóbbiak megjelenésükben a betűplakátok irányvonalát képviselték (fehér háttér, vörös keretben maga a vers fekete betűkkel szedve), bár technológiailag nyomdai szedéssel lettek előállítva. A rajzolt betűplakátok (5 db) inkább rövid, jelszó-szerű mondatokkal operáltak, elsődleges feladatuk a forradalmi célok és a tanács-rendszer klasszikus értelemben vett népszerűsítése volt. A megjelenési formájuk is ennek megfelelő volt: fehér háttér, az üzenet pedig vörös betűkkel kiemelve. Végezetül képábrázolású plakátokat (4 db) is találhatunk ebben a kategóriában. Ez utóbbiaknak a közös jellemzője, hogy pozitív jövőképet próbáltak meg ábrázolni, mintegy azt sugallva, hogy a jelen harcainak célja a boldogabb jövő megteremtése. Ennek megfelelően ezek a plakátok emelkedettebb stílusban és rendkívül látványosan – magas művészi színvonalon – próbálták meg ezt az üzenetet közvetíteni. Külön kiemelnénk Szántó Lajos „Proletárok! Előre! Ti vagytok a világ megváltói!” [385] című plakátját, melynek érdekessége, hogy megjelenik rajta a töviskoszorú és Jézus Krisztus is munkás(ok) alakjában. Vagyis a keresztény vallás egyik

[384] A továbbiakban a plakátok fizikai méretei csak abban az esetben kerülnek részletesebben ismertetésre, amennyiben azok eltérnek a korban használatos méretarányoktól, illetve a méretnek a tartalommal kapcsolatban jelentősége van.

[385] Szántó Lajos: *Proletárok! Előre! Ti vagytok a világ megváltói!* 1919. Országos Propaganda Bizottság, (Budapest : Kultúra Rt.) OSZK PKT PKG.1919/TK/35/a

szimbólumát és egyik legfontosabb kulcsszereplőjét átemelte a munkásmozgalmi propagandába, ezzel azt sugallva, hogy a munkásság lesz az emberiség új messiása.

Jellegüknél fogva ezek a plakátok általában mindenkihez szóltak, de akadnak olyanok is, melyek egy jól beazonosítható csoportot céloztak meg. Így „A földmívesek tízparancsolata”[386] című plakát kifejezetten a vidéki parasztságnak, az „Elvtársak! A kapitalizmus a véreteket szívta…”[387] kezdetű falragasz a vasutasoknak[388], míg a „Proletárasszonyok! Dolgozó nők! A proletariátus kiragadta a hatalmat a tőkés kizsákmányolók kezéből…”[389] kezdetű – mely tulajdonképpen az áprilisi választásokon való részvételre agitálta a nőket – a gyengébbik nem tagjainak szólt.

A negyedik csoportba a szociális intézkedéseket propagáló plakátok tartoznak. Ez azonban – az előző kategóriákkal ellentétben, melyek összetételüket tekintve viszonylag homogénnek nevezhetők – egy összefoglaló név, mely több témakört is magába foglal. Ezen plakátok legtöbbje (8 db) egészségügyi kérdésekkel foglalkozott: a tisztaság fenntartására, az egészség megőrzésére ösztönöztek és adtak tanácsokat. Ezek elsősorban a kor egyik népbetegségének, a tüdőbajnak (TBC) az elkerülését célozták, de ne feledjük, hogy néhány hónappal korábban a spanyolnátha is szép számmal szedte áldozatait Magyarországon. Ebben a kategóriában vannak a munkavédelem fontosságát hangsúlyozó plakátok is, melyek mindegyike a gyári munkásságnak szólt (4 db). A fennmaradó falragaszok közül egy foglalkozott a fővárosi lakásproblémákkal, egy a házasságon kívül született gyermekek helyzetével, és szintén egy esetben a Tanácsköztársaságnak az elesettek, hátrányos helyzetűek gondoskodásáról szóló intézkedéseit népszerűsítette. Ennek a kategóriának a plakátjai közül 8 db képi ábrázolású, 3 db rajzolt betűplakát. Ezek mindegyike az egészségüggyel és a munkavédelemmel foglalkozó falragasz. Közös jellemzőjük, hogy rövid, könnyen érthető üzenetet szemléletes módon közvetítettek. Ez nyilvánvalóan annak köszönhető, hogy ezek a plakátok elsősorban a kevésbé művelt, szegényebb néprétegeknek szóltak. (Ide sorolható még a „Proletár anyák!”[390] kezdetű falragasz, mely ugyan nyomdai szedéssel előállított, de rövid praktikus tanácsokat adott a

[386] [Ismeretlen alkotó] *A földmívesek tízparancsolata.* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda csoport, (Budapest : Radó) OSZK PKT PKG.1919/TK/50/a

[387] [Ismeretlen alkotó] *Elvtársak! A kapitalizmus a véreteket szívta…* 1919. Budapesti Egyesített Városi Vasutak Termelési Bizottsága, (Budapest, nyomdai jelzés nélkül) MMMTGy 70.

[388] Valószínűleg ez a plakát a júniusi vasutassztrájk után került kiadásra.

[389] [Ismeretlen alkotó] *Proletárasszonyok! Dolgozó nők! A proletariátus kiragadta a hatalmat a tőkés kizsákmányolók kezéből…* 1919. (Budapest : Fővárosi Háziny.) MMMTGy 12.

[390] [Ismeretlen alkotó] *Proletár anyák! Vigyázzatok csecsemőtökre, mert a nagy melegben könnyen kap hasmenést.…* 1919. Népjóléti és Közegészségügyi Népbiztosság Gyermekvédelmi Propaganda Osztálya, (Budapest : Pesti könyvny.) BTM-KM Pgy. K.65.47.138

csecsemők egészségének megőrzésére.) A „Budapest hajléktalan proletárjai!”[391], az „Elaggottak! Árvák! Tüdőbetegek!”[392], valamint a „Proletár apák, anyák és gyámok! Nincs többé törvénytelen gyermek!”[393] kezdetű plakátok a Tanácsköztársaság egy-egy konkrét szociális intézkedését propagálták, és ehhez kapcsolódóan adtak információkat. Ennek megfelelően ezek hosszabb, szöveges formátumú, nyomdai szedéssel előállított plakátok voltak.

A fizikai paramétereket tekintve megfigyelhető, hogy a plakátok több mint fele (8 db) viszonylag kisméretű (60x46 cm, 60x40cm, 46x30cm), a többi pedig a korábban már említett „szabvány” méretarányú.

Ellenforradalom ellenes propaganda kategóriába tartozó plakátokat három nagyobb csoportra lehet felosztani. Az elsőbe azok tartoznak, melyek a hadseregszervezéshez kapcsolódóan foglalkoztak az ellenforradalommal, a második csoportba az álhírek és terjesztőik ellen szóló plakátok, a harmadikba pedig a júniusi budapesti és Duna melléki ellenforradalmi kísérlet utáni propagandakiadványok tartoznak.

Az első csoportba tartozó falragaszok tulajdonképpen mintegy a toborzóplakátok kiegészítéseként is értelmezhetőek. Mindegyiken feltűnik negatív előjellel a „bújkál”, „bujkáló” kifejezés, amely azt sugallta, hogy nem csak az a Tanácsköztársaság ellensége, aki tevőlegesen lép fel ellene, hanem az is, aki nem vesz részt annak építő munkájában. Vagyis a passzivitást is a forradalom ügyére nézve károsnak és elitélendőnek tartották. Ezt erősítik az alkalmazott ábrázolásmódok is. „A bújkálónak pusztulnia kell!”[394] és a „Gyáva vagy gonosz, aki bújkál vagy csüggedést gerjeszt”[395] című plakátok alakjai éles kontrasztban állnak egymással, mintegy a helyes-helytelen, követendő-elítélendő ellentétpárok megjelenítésével. Az előbbi alkotáson az előtérben egy öntudatos munkást láthatunk, míg a sötét háttérben egy settenkedő, sunyi ellenforradalmár halvány sziluettje bontakozik ki. Az utóbbi plakát alkotója, éppen fordított elrendezést alkalmazott. Az előtérben balra félelemmel teli kispolgári elemek, jobbra gonosz ábrázatú ellenforradalmi alakok vannak, míg ezek ellenpontjaként, a háttérben fegyelmezetten vonuló vörös katonák körvonalai láthatóak. Pólya Iván „A vörös katona a

[391] [Ismeretlen alkotó] *Budapest hajléktalan proletárjai!* 1919. Szamuely Tibor és Vágó Béla népbiztosok, (Budapest : Újságüzem Rt.) MMMTGy 89.
[392] [Ismeretlen alkotó] *Elaggottak! Árvák! Tüdőbetegek! A tanácsköztársaság gondoskodni akar mindazokról…* 1919. (Kiskunfélegyháza, nyomdai jelzés nélkül) MMMTGy 96.
[393] [Ismeretlen alkotó] *Proletár apák, anyák és gyámok! Nincs többé törvénytelen gyermek!* 1919. Engel sk., a főváros árvaszékének vezetője, (Budapest, nyomdai jelzés nélkül) MMMTGy 90.
[394] Gy. Sándor József: *A bújkálónak pusztulnia kell!* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság Hadsereg propaganda Osztálya(Budapest : Kunossy Lith.) OSZK PKT PKG.1919/TK/13/a
[395] [Ismeretlen alkotó] *Gyáva vagy gonosz, aki bújkál vagy csüggedést gerjeszt.* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság Hadsereg propaganda-osztálya (Budapest : Kunossy Lit.) OSZK PKT PKG.1919/TK/27/a

proletárállam védelmezője, a bujkáló az árulója!”[396] című plakátján – az első világháborúból már jól ismert hősi témaként – rohamra induló vörös katonákat ábrázol, akiknek az égen felvillanó vörös csillag mutatja az utat. Kónya Sándor „Te! Sötétben bújkáló, rémhírterjesztő ellenforradalmár reszkess!”[397] szövegű plakátja – mely egy a néző irányába (mintegy a plakát síkjából kifelé) mutató vörös katonát ábrázol – szintén egy első világháborús falragasz metamorfózisa. Míg azonban az eredeti angol verzió[398] toborzóplakátként jelent meg és kifejezetten lelkesítő jellegű volt, addig Kónya alkotásának kimondottan fenyegető üzenete van. Méretüket tekintve mind a négy alkotás 125x95cm (illetve 95x125cm) nagyságban jelent meg, melyek a képi ábrázolású plakátok leggyakrabban alkalmazott méretaránya volt.

A második csoport plakátjai közül az egyik a Dunántúl, a másik a főváros dolgozóihoz szólt. A „Dunántúli magyarok!” kezdetű betűplakát célzottan ennek a területnek, az elsősorban falusi, lakosságát célozta meg. A Tanácsköztársaság támogatására és a munkára, kitartásra buzdítás mellett a fő mondanivaló az ellenforradalom elleni harc volt: „Bánjatok el irgalmatlanul a hitvánnyal, aki ebben kételkedni mer! Verjétek ki a bitangot, aki hamis hírt terjeszt! Üssétek le az árulót, aki az új rend ellen izgat!”[399]. A „Budapest dolgozó népéhez!” kezdetű, nyomdai szedéssel előállított szöveges plakát hasonlóképpen az „ellenforradalmár banditák” és az „osztályöntudatlan csőcselék rémhírterjesztése” elleni harcra buzdított. Szintén kitartásra ösztönzött és mintegy megerősítésként kijelentette, hogy „Magyarország proletariátusa sziklaszilárdan áll a tanácsköztársaság mellett”.[400]

A harmadik csoportba tartozó plakátok a kommün fennállása alatti legnagyobb ellenforradalmi felkelési hullám – a júniusi Duna melléki, és a június 24-ei budapesti ellenforradalmi kísérletek – után születtek. Mindegyik nyomdai szedéssel előállított szöveges plakát, mely valószínűleg azzal magyarázható, hogy az ellenforradalmi kísérletek sokkja után a Tanácsköztársaság vezetői a propagandában is minél gyorsabban szerettek volna reagálni az eseményekre. Ezért a hosszabb tervezést és alkotó munkát igénylő képi-, és betűplakátok helyett praktikusabb volt a nyomdai úton gyorsan előállítható plakátformátumot választani.

---

[396] Pólya Iván: *A vörös katona a proletárállam védelmezője, a bujkáló az árulója!* 1919.Közoktatásügyi Népbiztosság Hadsereg propaganda Osztálya (Budapest : Seidner plakátgyár) OSZK PKT PKG.1919/TK/1/a

[397] Kónya Sándor: *Te! Sötétben bújkáló, rémhírterjesztő ellenforradalmár reszkess!* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság Hadsereg propaganda Osztálya (Budapest : Kultúra Lith.) OSZK PKT PKG.1919/TK/24/a

[398] A Horatio Herbert Kitchener brit hadügyminisztert ábrázoló toborzóplakát számos későbbi plakátnak szolgált mintául. [Ismeretlen alkotó] *Your country needs YOU.* 1914. (London) http://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/kitchener_lord_horatio.shtml (Letöltés ideje: 2014. 03. 26.)

[399] Kónya Sándor: *Dunántúli magyarok! Pokolba kergettük a Festeticseket, Batthyányiakat, Esterházyakat, a nagybérlőket és pesti földnyúzókat!* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport (Budapest : Radó) OSZK PKT PKG.1919/TK/49/a

[400] [Ismeretlen alkotó] *Budapest dolgozó népéhez! Proletárok! Budapest népe hangos a rémhírektől…* 1919. Magyarországi Szocialista Párt (Budapest : Újságüzem Rt.) MMMTGy 188.

Közös jellemzőjük, hogy az ellenforradalomban részt vett személyeket különböző becsmérlő jelzőkkel illették: „álruhába bújtatott burzsoák és kapitalisták”[401], „ezerholdasok, grófok és bankárok rabló csapata”, „gyáva kalózvezérek”[402], „burzsoák és hitvány csatlósaik”[403], a nemzetközi ellenforradalom magyar huligánjai”, „orvul támadó ellenforradalom banditái”[404]. Az ellenforradalmárok ilyen fajta „kriminalizálása” nyilvánvalóan a velük való közösségvállalástól való elrettentést szolgálta. A plakátok másik közös jellemzője, hogy hangsúlyozták „a proletariátus egységét”, melynek segítségével a Tanácsköztársaság úrrá tudott lenni az ellenforradalmi felkeléseken. A „Proletárasszonyok! Munkásnők! Elvtársnők! Budapest proletárasszonyai között az utóbbi napokban ellenforradalmi mozgalmat szítanak…”[405] és a „Munkások! Elvtársak! Proletár testvérek! Budapest utcáin újra proletárvér folyt…”[406] kezdetű plakátok egyúttal ennek az egységnek a demonstrálására is ösztönöztek, hiszen az előbbi nőgyűléseken, az utóbbi a budapesti ellenforradalmi kísérlet leverésében elhunyt vörös katonák temetésén való részvételre buzdított.

Ezek közül a plakátok közül 3 db a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadásában jelent meg. A „Munkások! Katonák! Elvtársak! Az ellenforradalmat letörtük az egész országban” kezdetű falragasz viszont – amelyet valószínűsíthetően a Duna melléki ellenforradalomban érintett településeken terjesztettek – „Aranyos György, Tolna megye kormányzótanácsi biztosa, Krammer Sándor, a Tolna megyei ellenforradalom leverésére kiküldött teljhatalmú megbízott” aláírásokkal jelent meg.

[401] [Ismeretlen alkotó] *Proletárasszonyok! Munkásnők! Elvtársnők! Budapest proletárasszonyai között az utóbbi napokban ellenforradalmi mozgalmat szítanak…* 1919. Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának Országos Nőszerező Bizottága (Budapest : Világosság nyomda) BTM-KM Pgy. K.65.47.156

[402] [Ismeretlen alkotó] *Munkások! Katonák! Elvtársak! Az ellenforradalmat letörtük az egész országban, megsemmisítettük az ezerholdasok, grófok és bankárok rabló csapatát…* 1919. Aranyos György, Tolna megye kormányzótanácsi biztosa, Krammer Sándor, a Tolna megyei ellenforradalom leverésére kiküldött teljhatalmú megbízott (Szekszárd : Molnár-féle nyomdai müintézet) MMMTGy 185.

[403] [Ismeretlen alkotó] *Munkások! Elvtársak! A hatalmi polcukról elkergetett burzsoák és hitvány csatlósaik…* 1919. Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja (Budapest : Világosság nyomda) MMMTGy 187.

[404] [Ismeretlen alkotó] *Munkások! Elvtársak! Proletár testvérek! Budapest utcáin újra proletárvér folyt.* 1919. Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának Titkársága (Budapest : Világosság nyomda) MMMTGy 190.

[405] [Ismeretlen alkotó] *Proletárasszonyok! Munkásnők! Elvtársnők! Budapest proletárasszonyai között az utóbbi napokban ellenforradalmi mozgalmat szítanak…* 1919. Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának Országos Nőszerező Bizottága (Budapest : Világosság nyomda) BTM-KM Pgy. K.65.47.156

[406] [Ismeretlen alkotó] *Munkások! Elvtársak! Proletár testvérek! Budapest utcáin újra proletárvér folyt.* 1919. Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának Titkársága (Budapest : Világosság nyomda) MMMTGy 190.

A kapitalizmus és antantellenességet hirdető jelszavak folyamatosan megjelentek egyébként más témájú plakátokon, röpiratokon, rendezvényeken is, ezért ebbe a kategóriába csak azok a plakátok kerültek, melyeknél a hangsúly kifejezetten ezen a témán volt.

Közülük 3 db képi ábrázolású, 3 db rajzolt betűplakát és 1 db nyomdai szedéssel előállított szöveges falragasz. Ez utóbbi némileg eltért a kategória többi plakátjától, hiszen egy konkrét eseményhez kapcsolódott. A „Munkások! Elvtársak! A kapitalizmus igájában görnyedő dolgozó tömegek…" kezdetű falragasz az 1919. július 21-re a szomszédos és a nyugati országokban meghirdetett általános sztrájk kapcsán – mely a magyar és orosz tanácsköztársaságok melletti, és egyúttal kapitalizmus, imperializmus elleni állásfoglalás volt – került kiadásra. A tanácskormány vezetői nagy reményeket fűztek ehhez a „proletár szolidaritásból fakadó nagyszerű" „egyetakarás"-hoz.[407] Ezt az optimizmust próbálta meg közvetíteni ez a kiadvány is, egyúttal az ezen a napon Magyarországon megrendezett tömeggyűléseken való részvételre is buzdított.

A többi plakát közös jellemzője, hogy egyrészt megpróbálták bebizonyítani a kapitalista rendszer csődjét, mely a világháborúhoz, és az imperialista antanthatalmak párizsi békekonferenciájához vezetett; másrészt azt propagálták, hogy ehhez képest a kommunista rendszer mennyivel igazságosabb és jobb életet tud biztosítani a dolgozók számára. Ebből következően az antant hatalmai mindig negatívan tűnnek fel, míg a proletárforradalom – mintegy ennek ellenpólusaként – mindig pozitívan jelenik meg. Ez egyúttal azt is sugallta, hogy csupán ez a két választási lehetőség van, nincs harmadik út. Aki nem a „proletár kezet" választja arra az „antantkorbács" vár.[408]

A kitartásra, harcra buzdító kategóriába azok a plakátok kerültek, melyek egyértelműen, vagy – a megfogalmazás alapján – valószínűsíthetően a június végi felvidéki visszavonulás után születtek. Ezeknek a plakátoknak a nyilvánvaló célja a demoralizálódott hadsereg és lakosság megerősítése, (újra)fellelkesítése volt. A 2 db képi ábrázolású plakát közül Aranyosy Gusztáv „A vörös szikratávírászok sportünnepélye az összes katonai alakulatok részvételével"[409] egy hasonló célú rendezvény „reklámja" volt, de a leglátványosabb és legszebb kivitelű plakátok közé tartozik, melyen megjelenik a világforradalmi eszme terjesztésének szimbólumává váló, vörösben pompázó csepeli távíró állomás sziluettje. A

[407] [Ismeretlen alkotó] *Munkások! Elvtársak! A kapitalizmus igájában görnyedő dolgozó tömegek véges-végig egész Nyugat-Európában proletár szolidaritásból fakadó nagyszerű érzéssel…* 1919. Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának vezetősége (Budapest : Újságüzem Rt.) MMMTGy 122.
[408] [Ismeretlen alkotó] *Proletár kezet vagy antantkorbácsot?* 1919. (Budapest : Seidner plakátgyár) OSZK PKT PKG.1919/TK/26/a
[409] Aranyosy Gusztáv: *A vörös szikratávírászok sportünnepélye az összes katonai alakulatok részvételével.* 1919. (Budapest : Kultúra Lith.) OSZK PKT PKG.1919/TK/22

másik, „Ne csüggedj! A Vörös Hadsereg diadalmas útja. 1919 május-június”[410] szövegű falragasz az északi hadjárat győzelmeit felidézve – mintegy azt sugallva, hogy ha egyszer sikerült, akkor újra sikerülhet – próbált újra hitet adni az embereknek. A rajzolt betűplakátok (3 db) és a nyomdai szedéssel előállított plakátok (2 db) szövegeinek szerkezeti és tartalmi felépítése nagy hasonlóságot mutat. Különböző terjedelemben ugyan, de lényegében mindegyik azt közvetítette, hogy az új világrend, „a dolgozók boldog társadalmának”[411] megvalósítása érdekében kell továbbra is „sziklaszilárdan”[412] kitartani és a jelen nehéz harcait megvívni, mert ennek a szívósságnak a jövőben „a magunk és gyermekeink boldogsága lesz a jutalma”[413]. Sőt, a tét még ennél is nagyobb, hiszen – ahogy az egyik plakát megfogalmazta – Magyarország most a „proletariátus világfelszabadító háborúját”[414] vívja. Tehát ezeknek a plakátoknak a készítői egy pátosszal teli pozitív jövőkép ábrázolásával próbálták meg kitartásra, harcra buzdítani a tömegeket.

A következő kategória annyiban tér el a korábbiaktól, hogy az ebben szereplő plakátokat nem csak a témájuk, hanem a célközönségük is összeköti. Az élelmiszerellátással kapcsolatos plakátok mindegyike a vidéki, elsősorban földműves, parasztemberek agitálását célozta. Az összes plakát az úgynevezett „adjatok élelmet” típusú kiadványok közé tartozik. Vagyis arra próbálta meg a parasztságot rávenni, hogy az élelmiszer feleslegét adja el a városnak (elsősorban Budapestre gondoltak), melyért cserébe a városi munkásság iparcikkel fizet a vidéknek. Ezeknek a falragaszoknak a fele (3 db) képábrázolású, fele (3 db) nyomdai szedéssel előállított plakát. A képábrázolású plakátok készítői nagyon plasztikus, közérthető ábrázolásmódot alkalmaztak, melyek a rövid, lényegre törő szövegekkel kiegészülve próbálták meg az üzenetet közvetíteni. Érdekes, hogyan alakult át – az elérendő célhoz alkalmazkodva – Zádor István: „Adjatok élelmet! Ha nincs erőnk dolgozni, nem kaphattok szerszámot, ruhát!”[415] című plakátján a munkás ábrázolása. Szemben a toborzó- és forradalmi plakátok izmos, erőtől duzzadó munkásalakjaival itt egy lesoványodott, „csont és bőr”,

[410] [Ismeretlen alkotó] *Ne csüggedj! A Vörös Hadsereg diadalmas útja. 1919 május-június.* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság Hadsereg propaganda ügyosztálya (Budapest : Kultúra Lith.) OSZK PKT PKG.1919/TK/38/a

[411] Tuszkay Márton: *Győz a proletár állam! A magyar proletáriátus sziklaszilárdan áll a testvér orosz szovjetköztársaság mellett.* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport (Budapest : Radó) OSZK PKT PKG.1919/TK/46/a

[412] Uo.

[413] [Ismeretlen alkotó] *Az ácsorgó asszonyok…* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság BTM-KM Pgy. K.65.47.136

[414] Kónya Sándor: *Proletárok! Ha kitartunk győzelemre visszük a proletáriátus világfelszabadító háborúját a kizsákmányolás ellen!* 1919. Országos Propaganda Bizotság (Budapest : Kunossy Lith. Műintézet) OSZK PKT PKG.1919/TK/47/a

[415] Zádor István: *Adjatok élelmet! Ha nincs erőnk dolgozni, nem kaphattok szerszámot, ruhát!* 1919. (Budapest : Seidner plakátgyár) OSZK PKT PKG.1919/TK/30/a

elkeseredett munkáscsaládot láthatunk, akik könyörögve fordulnak a vidéki parasztságot jelképező láthatóan jómódú házaspárhoz.

A nyomdai szedésű plakátok jellemzője, hogy a munkásság példamutatásán keresztül próbált meg hatni a vidéki emberekre, mintegy a lelkiismeretükhöz szólva, hogy ha a munkások a vérüket ontják a frontokon, akkor a falusiaknak kötelességük elvégezni a dolgukat, azaz élelmet termelni. Az egyes helyi szervek is – valószínűleg központi utasításra – adtak ki ilyen jellegű plakátokat is. Ennek illusztrálására két olyan plakátot is bevontunk a vizsgálatba, melyek nem a központi szervek kiadásában jelentek meg. A „Pest vármegye proletárjaihoz”[416] című falragasz a Pest vármegyei direktórium, míg a „Felhívás. Fővárosunknak élelmiszerekben nagy szükséget szenvedő proletárságán kell segítenünk!”[417] kezdetű plakát Tolna megye Intéző Bizottsága nevében jelent meg. Ez utóbbi annyiban különbözik a kategória többi plakátjától, hogy a szövege többes szám első személyben van megfogalmazva, mintegy a parasztság szemszögéből nézve – azt érzékeltetve, hogy „mi is közületek valók vagyunk” – igyekezett meggyőzni a célcsoportot.

A világforradalom eljövetele a Tanácsköztársaság propagandájának egyik alap tétele volt. Ennek köszönhetően a különböző propaganda kiadványokban és rendezvényeken rendszeresen visszatérő motívumként jelent meg. Ezért a világforradalom eljövetelét hirdető plakátok esetében – hasonlóan a kapitalizmus, imperializmus elleni kiadványokhoz – csak azokat soroltuk ebbe a kategóriába, melyeknél a hangsúly kifejezetten a világforradalmon volt. Ezen plakátok közül csupán 1 db, Pór Bertalan „Világ proletárjai egyesüljetek”[418] című alkotása volt képábrázolású, ám ez olyan erőteljesen ábrázolta a világot megváltoztató forradalmi lendületet, hogy szinte a szocialista-kommunista vezetők világforradalomba vetett hitének metaforájaként is értelmezhető. A plakát hatásosságát tovább erősítette a nagy méret (250 cm x 186 cm), mely – a hirdetett cél nagyságának megfelelően – egyfajta monumentalitást is megjelenített.

A rajzolt betűplakátok (3 db) és a nyomdai szedéssel előállított plakátok (2 db) tartalmilag nagy hasonlóságot mutattak. A Tanácsköztársaság küzdelmét nem csak Magyarország, hanem az egész világ proletariátusának jövője szempontjából döntő fontosságúnak ábrázolták: „Európa jövője a ti harcotokban dől el. Ha ti elbuktok minden idők, minden proletárjának

[416] [Ismeretlen alkotó] *Pest vármegye proletárjaihoz.* 1919. Pest vármegyei direktórium (Budapest : Wodianer nyomda) MMMTGy 19-20.
[417] [Ismeretlen alkotó] *Felhívás. Fővárosunknak élelmiszerekben nagy szükséget szenvedő proletárságán kell segítenünk!* 1919. Tolna megye Intéző Bizottsága (Szekszárd : nyomdai jelzés nélkül) MMMTGy 45.
[418] Pór Bertalan: *Világ proletárjai egyesüljetek!* 1919. (Budapest : Seidner plakátgyár) OSZK PKT PKG.1919/TK/39/a

harca válik hiábavalóvá. Az egész világ munkássága benneteket néz."[419], „A jövőtökért, a boldogságotokért, a világ felszabadításáért harcoltok!"[420], „Magyarország munkássága döntő lépéssel vitte előre a proletárság felszabadulásának és a világforradalomnak ügyét."[421] Az ilyen és ehhez hasonló megfogalmazások, mely a magyar proletariátus harcát egy globális perspektívába helyezték, szinte eposzi magasságokba emelték a Tanácsköztársaság küzdelmét.

Bár a következő öt témakörben a korábbiakhoz képest kevesebb plakát született ez nem jelenti azt, hogy kevésbé voltak fontosak. Ez csupán azt jelzi, hogy kevésbé választották a plakát formátumot annak az adott területnek a propagálására. Ha a Tanácsköztársaság röpiratait megnézzük, akkor ott azt láthatjuk, hogy a vallásüggyel kapcsolatos kérdések, vagy a földkérdés sokkal hangsúlyosabbak voltak, mint a plakátoknál. Az „utazó" agitátoroknak köszönhetően a vidékre irányuló szóbeli propaganda is nagyon intenzív volt. Ez tulajdonképpen érthető is, hiszen például a szövetkezesítés megindoklása, megmagyarázása, vagy a vallással kapcsolatos kommunista álláspont alátámasztása már meghaladta egy plakát kereteit. De ugyanez érvényes a kultúrával kapcsolatos kérdésekre is. Az orosz forradalommal kapcsolatban pedig alig született plakát, míg a „Vörös Újság" hasábjain napi szinten tudósítottak az oroszországi eseményekről és az orosz forradalom eredményeiről. Tehát jellemzően ezekről a területekről csak akkor születtek plakátok, ha valamilyen konkrét jól behatárolható információt szerettek volna vele közölni.

A földkérdéssel foglalkozó plakátok többsége (3 db) tulajdonképpen a vidéki parasztság azon félelmét igyekezett eloszlatni, hogy a Tanácsköztársaság minden földet, minden birtokot elvesz és a jövőben kizárólagosan szövetkezeti tulajdon lesz. A fő mondanivaló minden esetben az volt, hogy a proletárdiktatúra „nem akarja kezét a szegényebb törpe- és kisbirtokra tenni"[422], vagyis ezek a földek „nem kerülnek köztulajdonba"[423]. Ugyanakkor a tanácskormány azon elképzelését is propagálták, mely szerint az „új rend" a „nagybirtokot

[419] Jeges Ernő: *Proletárok! A mi ügyünk a világforradalom ügye.* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport ([Budapest] : Radó) OSZK PKT PKG.1919/TK/40/a

[420] [Ismeretlen alkotó] *Proletártestvérek! Félelmetes megmozdulásotokra megroppant a gyalázatos rablók ereje…* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport (Budapest : Kultúra Lith.) OSZK PKT PKG.1919/TK/53/a

[421] [Ismeretlen alkotó] *Munkások! Elvtársak! Proletárok! Magyarország munkássága döntő lépéssel vitte előre a proletárság felszabadulásának és a világforradalomnak ügyét.* 1919. Garbai Sándor, Forradalmi Kormányzótanács elnöke, - az ötös direktórium: Kun Béla, Kunfi Zsigmond, Landler Jenő, Vágó Béla, Pogány József (Budapest : Világosság Rt.) MMMTGy 122.

[422] [Ismeretlen alkotó] *Proletártestvérek! A proletárdiktatúra… nem akarja kezét a szegényebb törpe- és kisbirtokra tenni...* 1919. (Somogy m., nyomdai jelzés nélkül) MMMTGy 20.

[423] [Ismeretlen alkotó] *Felhívás! A Magyar Tanácsköztársaság kormánya a kisbirtok és törpebirtokok dolgában… kinyilatkoztatta, hogy… nem kerülnek köztulajdonba.* 1919. Vas vármegyei direktórium (Szombathely : Népnyomda) MMMTGy 20.

nem parcellázza, mert abból az eddigi nagy jövedelmet csak szövetkezeti gazdálkodással lehet kivenni. Ezért a nagybirtokon szövetkezeti gazdálkodás lesz, melynek hasznából rész jut a környék egész népének."[424] Tehát ez azt jelentette, hogy nem lesz földosztás. Ez az elképzelés az ideológiájukból logikusan következett, de a parasztság megnyerése szempontjából súlyos hiba volt. A földosztás elmaradása a parasztságot gyanakvóvá, és a Tanácsköztársaság irányába bizalmatlanná tette. Ezek a kiadványok a közölni kívánt információ (magyarázó) jellegének megfelelően nyomdai szedéssel előállított szöveges plakátok voltak. A nyomdai jelzések alapján egyértelmű, hogy 2 db bizonyosan vidéken került kiadásra (az egyik a Vas vármegyei direktórium neve alatt), de a szövegezésük alapján megállapítható, hogy a tanácskormány erre vonatkozó rendeletei, illetve nyilatkozatai alapján lettek megfogalmazva.

Egy olyan plakát is bekerült ebbe a kategóriába, mely a Tanácsköztársaság egy konkrét intézkedését propagálta. Ez a kisbirtokos parasztság adómentességéről szóló rendeletet népszerűsítette, mely szerint „akinek nincs többje 100 hold földnél vagy 10 hold szőlőnél, a jövőben semmiféle adót nem fog fizetni, sőt elengedi azt is, amivel régebbről tartozik."[425] Nyilván a kommün vezetői is felismerték, hogy a parasztság támogatását nem sikerült elnyerniük, ezért ezzel az intézkedéssel próbálták a proletárdiktatúra mellé állítani a vidéki szegény földműves tömegeket. Az már más kérdés, hogy ez is a visszájára fordult, hiszen a parasztok többsége ezt úgy értékelte, hogy az adók eltörlése az első lépés a földjeik államosítása irányába. Ez a kiadvány szintén a nyomdai szedéssel előállított falragaszok közé tartozik, és a Közoktatásügyi Népbiztosság kiadásában (tehát központi kiadásban) jelent meg.

Végül 1 db képi ábrázolású plakát is megtalálható ebben a kategóriában. Tábor János „Proletár!! Már tied a mező!"[426] című munkája tulajdonképpen egy – kifejezetten a vidéknek szóló – népszerűsítő jellegű alkotás. Érdekessége, hogy az összes vizsgált plakát közül egyedüliként megjelenik rajta az eke, melyet ekkor a parasztság egyik szimbólumaként is alkalmaztak.

A gazdasági, pénzügyi kérdésekkel kapcsolatos falragaszok esetében különösen érvényes az a fentebb tett megállapítás, hogy valamilyen konkrét, jól behatárolható információ közlése céljából kerültek kiadásra.

---

[424] [Ismeretlen alkotó] *Ezer éven át szegénységben, nyomorban és műveletlenségben tartották Magyarországon a földművest… A Föld a népé!...* 1919. BTM-KM Pgy. K.65.47.123.

[425] [Ismeretlen alkotó] *Nem kell többé adót fizetni!... akinek nincs többje 100 hold földnél vagy 10 hold szőlőnél semmiféle adót nem fog fizetni…* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság (Budapest, nyomdai jelzés nélkül) MMMTGy 63-64.

[426] Gulyás Sándor szíves szóbeli közlése szerint a plakát vidéken kiadásra is került, de én erre vonatkozólag nem találtam adatokat, ezért a kutatásban csupán a plakátterv szerepel. Tábor János: *Proletár!! Már tied a mező!* (plakátterv) A Magyar Tanácsköztársaság művészete 16. melléklet

Kónya Sándor „Minden papírpénzt az állam szavatol!" című rajzolt betűplakátja a fehér és a kék pénz közötti különbségtételtől óvott mindenkit, mivel „minden papírpénz mögött az állam jótállását" találhatták az emberek.[427]

A többi három falragasz közül – melyek mindegyike nyomdai szedéssel előállított szöveges plakát volt – egy az „aprópénz" és „kisebb bankjegyek"[428] elrejtése ellen agitált, egy a volt Osztrák-Magyar Bank által kibocsátott bankjegyek érvénytelenítéséről (a bankjegyrejtegetés elleni felhanggal) közölt információkat[429], míg az utolsó plakát egyfajta utópisztikus jövőképet felvázolva azt hirdette, hogy „az új gazdasági rendben mindent munkával fizetünk, a pénz, amely megrontotta az emberiséget, el fog tűnni", ezért „gyűlölje már most mindenki a pénzt és dicsőítse a munkát".[430]

A kultúra népszerűsítése kapcsán tulajdonképpen minden olyan falragasz ide kerülhetett volna, amely valamilyen kulturális rendezvényt, koncertet, előadást, kiállítást „reklámozott". Ám mivel ezek többsége olyan jellegű rendezvény és olyan jellegű plakát volt, melyek nem specifikusan a Tanácsköztársaságnak, illetve a kommunista kísérletnek köszönhetően jöttek létre, ezért csak azok a falragaszok kerültek ebbe a kategóriába, melyek valamilyen politikai töltettel is rendelkeztek.

2 db olyan plakát került be ebbe a csoportba, amik olyan kiállításokat népszerűsítettek, melyek a Tanácsköztársaság nélkül nem valósulhattak volna meg (ezt a propagandában ki is hangsúlyozták). Az egyik „A köztulajdonba vett műkincsek első kiállítása" című rajzolt betűplakát volt, mely a Közoktatásügyi Népbiztosság kiadásában jelent meg. Ez a kiállítás azt volt hivatva bizonyítani, hogy a kommün közkinccsé, a proletárok számára is elérhetővé teszi azt, ami eddig a gazdagok kiváltsága volt, vagyis az eddig magánházakban, palotákban csak kevesek által láthatott, de most köztulajdonba vett művészeti kincseket. A plakáton is ennek megfelelően a vörös szín dominál, és hogy egyértelművé váljon kiknek is szánták elsősorban

---

[427] Kónya Sándor: *Minden papírpénzt az állam szavatol!* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport (Budapest : Radó) OSZK PKT PKG.1919/TK/72/a

[428][Ismeretlen alkotó] *Hirdetmény! Tudomásunkra jutott, hogy az aprópénzt és kisebb bankjegyeket egyesek elrejtik…* 1919. A vármegyei és városi tanács hadi direktóriuma (Szekszárd : Molnár-féle nyomdai műintézet) MMMTGy 62.

[429] [Ismeretlen alkotó] *Mindenkihez! A volt Osztrák- Magyar Monarchia összeomlott, s vele együtt meg kell szünnie minden közös intézmények is…megszűnik az Osztrák-Magyar Bank, és így értéküket vesztik az általuk kibocsátott bankjegyek is....* 1919. MMMTGy 61.

[430] [Ismeretlen alkotó] *Nincsen joga élni annak, aki nem dolgozik. Az új gazdasági rendben mindent munkával fizetünk, a pénz, amely megrontotta az emberiséget, el fog tűnni…* 1919. (Szekszárd : Molnár-féle nyomdai műintézet) MMMTGy 64.

ezt a kiállítást, a következő szöveget olvashatjuk rajta: „Szakszervezeti tagoknak igazolvány felmutatás ellenében ingyen, másoknak 3 kor.”[431]

A másik ilyen jellegű falragasz a Népegészségügyi kiállítást népszerűsítő kiadvány volt. Ez azonban nem csak magát az eseményt propagálta, hanem meg is magyarázta, hogy mi a jelentősége ennek a kiállításnak, és miért fontos, hogy minél többen megnézzék azt: „A burzsoá világrend a maga hatalmát a tömegek tudatlanságára építette. A proletár világrend felépítése a tanult, a művelt munkásosztály feladata”, majd a „népjólét és a népegészségügy a proletár világrend egyik legfontosabb feladata. Ezt a feladatát a proletariátus csak akkor tudja jól megoldani, ha a munkásosztály széles rétegei megszerzik maguknak a szükséges népegészségügyi ismereteket.”[432] A közölni kívánt információ jellegének megfelelően ez egy nyomdai szedéssel előállított szöveges plakát volt, melynél kiadóként a „Társadalmi Múzeum – Budapesti Kerületi Munkásbiztosító Pénztár” volt feltüntetve.

A Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Osztálya kiadásában megjelent „Könyvek a házfelügyelőnél”[433] című képábrázolású plakát a Tanácsköztársaság azon intézkedését népszerűsítette, mely azt tűzte ki célul, hogy minden bérházba – a könyveken keresztül – eljuttassák a kultúrát. A plakát idillikus képen ábrázolja a pihenő munkást, aki gyermekével egy könyvet olvas. Szimbolikus megjelenítése a kultúra fontosságának, ahogyan a proletár munkaeszközét, a nehéz kalapácsot egyik lábának döntve megpihenteti, és a kemény munkához szokott kezeibe egy könyvet fog, hogy ő és – a jövőt jelképező – gyermeke is művelt és tanult legyen. Tulajdonképpen az alkotó, a közvetlen propagandacél mellett, a munkásideál egy hatásos megjelenítését valósította meg ezen a plakáton. (Arról, hogy a kommün vezetői milyen jellegű könyvek olvasását tartották kívánatosnak némi fogalmat alkothatunk abból, hogy ugyanez a plakát kiadásra került „Pártkönyvek a házfelügyelőnél”[434] szöveggel is.)

A „Könyvet a proletárnak!” kezdetű nyomdai szedésű szöveges plakát lényegében arra ösztönözte az embereket, hogy a feleslegessé vált könyveiket ajánlják fel a köz javára, hogy „a közműveltséget előremozdítsák”, melynek „egyik leghathatósabb eszköze a könyv”.[435]

---

[431] Szőke Ferenc: *A köztulajdonba vett műkincsek első kiállítása* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság (Budapest : Radó) OSZK PKT PKG.1919/TK/44/a

[432] [Ismeretlen alkotó] *Népegészségügyi kiállítás… A népjólét és a népegészségügy a proletár világrend egyik legfontosabb feladata…* 1919. Társadalmi Múzeum – Budapesti Kerületi Munkásbiztosító Pénztár (Budapest, nyomdai jelzés nélkül) MMMTGy 111-112.

[433] Azary-Prihoda István: *Könyvek a házfelügyelőnél.* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Osztálya (Budapest : Franklin Társulat) OSZK PKT PKG.1919/TK/37/a

[434] Azary-Prihoda István: *Pártkönyvek a házfelügyelőnél.* 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Osztálya (Budapest : Franklin Társulat) OSZK PKT PKG.1919/TK/37/c

[435] [Ismeretlen alkotó] *Könyvet a proletárnak!* (Budapest : Fővárosi Háziny.) MMMTGy 111.

A vallással foglalkozó propagandaplakátok szövegeinek közös vonása az volt, hogy igyekeztek különválasztani a vallást az egyház(ak)tól. A tanácskormány hivatalos álláspontjának megfelelően ezeken a plakátokon – mely 2 db rajzolt betűplakát és 1 db nyomdai szedésű szöveges plakát – az került kifejezésre, hogy a vallásosság nem bűn, nem elítélendő dolog, hiszen az mindenkinek „a saját szent meggyőződése, melyet nem enged kívülről magára erőszakoltatni”[436]. Másként fogalmazva „a vallás mindenkinek magánügye”[437]. Más a helyzet viszont azokkal, akik a vallást a saját céljaikra akarják kihasználni. Azokkal, akik a „vallásból politikát” csinálnak, és a „hamis vallásosság” hívei, amely „a testvériség szent gondolatát csak a szájában hordja”[438], azokkal, akik az „isteni tekintély képviselőiként” a nép „nyakára hágnak”[439]. Ellenük igenis küzdeni kell, és nem szabad hagyni, hogy Istent kisajátítsák „amint azt eddig a felekezetek tették”, mert „Isten mindenkié és egyformán mindenkié.”[440] Ezek a plakátok azt is megpróbálták alátámasztani, hogy tulajdonképpen a kommunizmus fogja majd megvalósítani azokat a célokat, melyeket a vallás is üdvözítőnek tart. Ennek alátámasztására az egyik plakáton Jézus Krisztusra való hivatkozás is található: „A proletár a prófétával vallja, hogy Istent megbántani csak azzal lehet, ha embertársainkat bántjuk és az evangéliummal: Istent szeretjük, ha embertársainkat szeretjük.”[441] Vagyis a „proletár az egész emberiség egész együttérzéséért küzd és jól tudja, hogy a vallás is ugyanezt akarja”.[442] Sőt azáltal, hogy a vallás felszabadul az ”üzérkedő egyének” befolyása alól végre a „vallás a proletárállamban visszanyeri méltóságát”.[443]

Ezeknek a plakátoknak a Tanácsköztársaság elképzeléseinek propagálása mellett volt egy olyan funkciójuk is, hogy a vallással, templomokkal kapcsolatos álhíreket – melyekre esetenként éppen a vidékre kiküldött agitátorok szolgáltattak alapot – cáfolják. Az effajta hírek terjesztőit ellenforradalmárnak, árulónak bélyegezték, és nyíltan kimondva, vagy csak utalva rá, de ezt a tevékenységet a burzsoá osztály és a papság cselszövésének tartották.

---

[436] [Ismeretlen alkotó] *A proletár vallása az ő saját szent meggyőződése, melyet nem enged kívülről magára erőszakoltatni...* 1919. Országos Propaganda Bizottság (Budapest : Radó) OSZK PKT PKG.1919/TK/42/a

[437] [Ismeretlen alkotó] *Árulók járnak közöttünk… a falu hívő népét azzal a buta hazugsággal vezetik félre, hogy… a tanácsköztársaság eltörli a vallást…* 1919. (Budapest, nyomdai jelzés nélkül) MMMTGy 105.

[438] [Ismeretlen alkotó] *A proletár vallása az ő saját szent meggyőződése, melyet nem enged kívülről magára erőszakoltatni...* 1919. Országos Propaganda Bizottság (Budapest : Radó) OSZK PKT PKG.1919/TK/42/a

[439] Jeges Ernő: *A vallás a proletárállamban visszanyeri méltóságát, mert megszűnik üzérkedő egyének hasznot hajtó tőkéje lenni…* 1919. Országos Propaganda Bizottság (Budapest : Radó) MMMTGy 105.

[440] [Ismeretlen alkotó] *A proletár vallása az ő saját szent meggyőződése, melyet nem enged kívülről magára erőszakoltatni...* 1919. Országos Propaganda Bizottság (Budapest : Radó) OSZK PKT PKG.1919/TK/42/a

[441] Uo.

[442] Uo.

[443] Jeges Ernő: *A vallás a proletárállamban visszanyeri méltóságát, mert megszűnik üzérkedő egyének hasznot hajtó tőkéje lenni…* 1919. Országos Propaganda Bizottság (Budapest : Radó) MMMTGy 105.

Az orosz forradalommal kapcsolatos kategóriába csupán egyetlen plakát tartozik. Ez egy szokványos moziplakátnak lenne tekinthető, ha nem olyan filmfelvételeket népszerűsített volna, melyeket tulajdonképpen eleve propagandacélokra alkottak meg. Szamuely Tibor 1919. májusában repülővel utazott Oroszországba, ahonnan – az orosz bolsevik vezetők ajándékaként – propaganda jellegű filmfelvételeket hozott magával. Tuszkay Márton „7 film Szovjet-Oroszországból" című képábrázolású plakátja egy tipikus oroszországi havas városrészletet ábrázol, fölül megjelenítve a Szamuelyt (és a filmtekercseket) szállító repülőgépet, alul pedig röviden összefoglalva, hogy mire is számíthatott a moziba látogató néző: „Aktuális helyszíni felvételek oroszországi eseményekről. Képek a bolsevizmus diadalmas fejlődéséről."[444] A falragasz a Mozifilmek sajtó és propaganda osztálya kiadásában jelent meg.

Az utolsó plakát a nagy személyiségeket, példaképeket méltató propaganda-anyagok tipikus képviselője volt. A Lenint megjelenítő plakát ábrázolásmódja, ahogyan a vörös háttérből élesen elválik a határozott tekintetű Lenin-fej, azt hivatott bizonyítani, hogy ő az a vezető, aki képes diadalra vinni a kommunista világforradalmat.[445] A plakát hatásosságát tovább fokozta az átlagosnál nagyobb mérete (190 cm x 125 cm). Ez a plakát az ekkor már kialakulóban lévő Lenin-kultusz egyik darabjának is tekinthető, egyúttal az összes vizsgált plakát közül ez az egyetlen, mely egy konkrét élő személyt ábrázolt.

A plakátok témakör szerinti megoszlásának elemzése után még azt kívánjuk megvizsgálni – melyről érintőlegesen korábban már esett szó –, hogy ezek a propagandatermékek mely társadalmi csoportoknak szóltak (a százalékértékek kerekítve értendők).

Mindenkinek	91 db (69%)
Parasztság	17 db (13%)
Munkásság	6 db (4,5%)
Nők	4 db (3%)
Vörös katonák	4 db (3%)
Budapest dolgozóihoz	2 db (1,5%)
Székelyek	2 db (1,5%)
Vasutasok	2 db (1,5%)
Budapest hajléktalan proletárjai	1 db (1%)
Proletár apák, anyák, gyámok	1 db (1%)
Elaggottak, árvák, tüdőbetegek	1 db (1%)

[444] Tuszkay Márton: *7 film Szovjet-Oroszországból.* 1919. Mozifilmek sajtó és propaganda osztálya (Budapest : Seidner Plakátgyár) OSZK PKT PKG.1919/TK/36/a
[445] [Ismeretlen alkotó] *Lenin.* 1919. Országos Propaganda Bizottság ([Budapest] : Grafikai Intézet) OSZK PKT PKG.1919/TK/29/a

Talán nem meglepő, hogy a plakátok többsége az ország teljes dolgozó lakosságához szóltak, hiszen alapvető feladatuk a tömegek mozgósítása, meggyőzése, támogatásuk elnyerése volt

Figyelemre méltó, hogy a speciálisan egy-egy célcsoportnak szóló falragaszok közül messze kiemelkedik a vidéki földműves parasztságnak szóló plakátok számaránya. Ez egyrészt abból adódik, hogy bizonyos témájú plakátok (élelmiszerellátás, földkérdés) specifikusan nekik szóltak, másrészt a paraszti tömegek megnyerése a Tanácsköztársaság számára is fontos szempont volt.

A többi plakát esetében elmondható, hogy vagy azért céloztak meg egy bizonyos társadalmi csoportot, mert a támogatásuk elnyerése (székelyek, vasutasok) vagy éppen megerősítése (Budapest dolgozói, a munkásság, a nők, és a vörös katonák) érdekében kívánták őket megszólítani, vagy olyan témákról szóltak, melyek kifejezetten a kérdéses csoportot érintették.

A vizsgált plakátok többsége a SZÁP egyes osztályai által került kiadásra, de jelent meg plakát a Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság, a Párt, a szakszervezetek, a Forradalmi Kormányzótanács, a népbiztosok és más egyéb szervek nevei alatt is.

Összegzésként a következőket állapíthatjuk meg. A Tanácsköztársaság képábrázolású és rajzolt betűplakátjai mind propaganda, mind művészi szempontból a legmagasabb színvonalú propaganda-anyagoknak tekinthetők. A fentiek alapján azt is kijelenthetjük, hogy a Tanácsköztársaság propagandistái alapvetően nem válogatás nélkül, hanem egy jól behatárolható irányvonal mentén határozták meg azt, hogy melyek voltak azok a területek és azok az információk, amelyeket a plakátok segítségével tudtak a leghatékonyabban az utca embere felé közvetíteni.

4.5. Röpiratok

A röpirat olyan nyomtatvány (füzet, könyv), amelyet abból a célból terjesztenek, hogy a közvéleményt valamely időszerű ügyben, akár mellette, akár ellene, befolyásolja. Fő jellemzője ezért az aktualitás. A könyvnyomtatás első korszakában, az időszaki sajtó kifejlődése előtt, a röpiratok voltak a nyilvánosság sajtóorgánumai.[446] Bár ez a funkciójuk később megszűnt, de bizonyos történelmi helyzetekben a röpirat – mind a mai napig – fontos agitációs eszköznek számít.

[446] *A Pallas Nagy Lexikona.* http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/088/pc008862.html#1

A Tanácsköztársaság legnagyobb mennyiségben kiadott propaganda-anyagai a röpiratok voltak. Ez két okkal magyarázható. Egyrészt ezek igényelték – szemben a plakátokkal, zeneművekkel, filmekkel – a legkevesebb „szaktudást". Gyakorlatilag bárki, aki elég késztetést érzett magában a politikai agitáció iránt megfogalmazhatott egy röpiratot. Másrészt a rohamosan fejlődő nyomdai technikáknak köszönhetően viszonylag gyorsan, egyszerűen és nagy mennyiségben elő lehetett állítani. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy ezek az anyagok a kiadók tekintetében is nagy változatosságot mutattak. A propaganda-osztályokon kívül nagy számban jelentettek meg röpiratokat a különböző szakszervezetek, fővárosi és vidéki direktóriumok, intézmények, katonai parancsnokságok, valamint a párt és tagszervezetei. Ezek közül nagyon sok úgynevezett tájékoztató jellegű volt, vagyis a tanácskormány, a különböző helyi szervek, parancsnokságok rendeleteit, parancsait, felhívásait tartalmazták, vagy egy adott rendezvényt, előadást „reklámoztak". Mivel azonban elsősorban azokat a kiadványokat tanulmányoztuk, melyek kifejezetten propagandisztikus céllal kerültek kiadásra, így előbbieket a vizsgálatba nem vontuk be. Továbbá elsődlegesen azokat a röpiratokat elemeztük, melyek a Tanácsköztársaság központi propagandaszervezetei által kerültek kiadásra. A más szervek által kiadott röpiratokat csak abban az esetben vizsgáltuk, ha témájukat, vagy megfogalmazásaikat tekintve tipikusnak, példaértékűnek tekinthetők.

Összesen 210 db röpiratot tanulmányoztunk. (5. melléklet) Ezeknek téma szerinti megoszlása a következőképpen alakult (a százalékértékek kerekítve értendők):

A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	30 db (14%)
Elméleti, ideológiai kérdések	21 db (10%)
Művészi forradalmi propaganda	15 db (7%)
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás	14 db (6%)
Ellenforradalom ellen	13 db (6%)
Orosz forradalom	12 db (5,5%)
Hadseregszervezés	11 db (5%)
Kapitalizmus, imperializmus ellen	10 db (5%)
Példaképek, nagy elődök	10 db (5%)
Vallásügy	10 db (5%)
Földkérdés	10 db (5%)
Alkoholellenes	9 db (4%)
Gazdaság, pénzügy	7 db (3,5%)
Női emancipáció	7 db (3,5%)
Élelmiszer-ellátás	6 db (3%)
Világforradalom	6 db (3%)

Kispolgárság meggyőzése	5 db (2,5%)
Szociális jellegű kérdések	4 db (2%)
Kitartásra, harcra buzdító	3 db (1,5%)
Proletáregység kérdése	3 db (1,5%)
Tudományos ismeretterjesztő	2 db (1%)
Nemzetiségi kérdés	2 db (1%)

Jól látható, hogy a plakátokhoz képest a röpiratok esetében új témák is feltűntek, vagyis ezek a kiadványok több kérdéskört öleltek át.

A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítését célzó röpiratok elsődleges célja a kommunizmus ideológiájának, az új rendszernek, valamint közvetlenül a tanácskormány megvalósult, vagy megvalósítani kívánt intézkedéseinek, jövőbeni elképzeléseinek a tömegek irányába való propagálása volt. Közös jellemzőjük, hogy nem egy konkrét témát emeltek ki, hanem sorra vették azokat a valóban fennálló gazdasági és társadalmi problémákat, melyeket a legsúlyosabbnak tartottak és azt fejtették ki, hogy ezeket a kommunizmus hogyan fogja majd megoldani. Tehát a kiindulási alap – vagyis a kapitalista rendszer problémái, visszásságai – valósak, reálisak voltak, míg a felvázolt megoldások a jövő homályába vesző, a demagógiát sem nélkülöző, bár kétségtelenül pozitív ígérethalmazokban öltöttek testet.

Mivel eme röpiratok jellemzően mindenkihez, vagy másként az utca emberéhez akartak szólni, így ennek megfelelően nyelvezetükben egyszerűségre, érthetőségre törekedtek, rendszerint szórólap vagy füzet formában jelentek meg, és tizenöt oldalnál csak ritkán voltak nagyobb terjedelműek. Többnyire már a címük is jelezte, hogy miről is kívántak szólni. Például: „Magyarország dolgozó népéhez!”[447], „Parlamenti köztársaság vagy Tanácsköztársaság”[448], „Néhány szó a Tanácsköztársaságról”[449], „Mi a Tanácsköztársaság?”[450], „Mi történt március 21-én?: a kapitalizmus és imperializmus bukásáról”[451], „Mit akarnak a kommunisták?”[452], „Épül az új társadalom. Proletártestvérek!”[453], „A nép uralkodik! Mit várhatunk a proletárdiktatúrától?”[454], „A

[447] *Magyarország dolgozó népéhez!* Magyarországi Szocialista Párt, 1919. Közli:Tiszay Andor (szerk.): *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai.* Budapest, 1959. 158.
[448] *Parlamenti köztársaság vagy Tanácsköztársaság.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[449] Spectator: *Néhány szó a Tanácsköztársaságról.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[450] *Mi a Tanácsköztársaság?* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[451] Spectator: *Mi történt március 21-én?: a kapitalizmus és imperializmus bukásáról.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[452] Kun Béla: *Mit akarnak a kommunisták?* Magyarországi Szocialista Párt, Budapest, 1919.
[453] *Épül az új társadalom. Proletártestvérek!* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 135.

kommunista világrend alapelvei”[455], „Láncainkat leszaggattuk…”[456], „Mit adott a forradalom?”[457], „A Tanácsköztársaság”[458], „Hogyan fognak élni a kommunizmusban azok, akik dolgoznak”[459] stb. A fejlécben mindegyiknél megjelent a „Világ proletárjai egyesüljetek!” jelszó (ez nem csak ezekre a kiadványokra, hanem szinte az összes vizsgált röpiratra érvényes volt). A szövegtörzsben gyakran alkalmazták azt – a kereskedelmi reklámanyagokban jól bevált – tipográfiai elemet, hogy a lényegi mondanivalót vastagon szedve nagyobb betűmérettel emelték ki.

Ezek többnyire felhasználták az összes olyan szófordulatot, kifejezést, jelszót, mely a korszak baloldali propagandájában fellelhető volt. Néhány példa: „Magyarország népe felszabadult évtizedes rabságából, szellemi és anyagi kizsákmányolásának igájából”, „aki nem dolgozik, az ne is egyék”, „egység, erő és fegyelmezettség legyen sorainkban”, „a mi elhatározásunkon múlik a világ forradalmi sorsa”, „Éljen a proletárság nemzetközi egysége és forradalma!”[460]; „a proletáriátusnak rabláncain kívül nem volt egyebe: a proletáruralomban ezért egy világot nyer cserébe!”[461], stb.

Szerkezeti felépítésük is hasonló volt. Rendszerint először a kapitalista rendszer gazdasági és társadalmi igazságtalanságait ostorozták, gyakran legfőbb bűnként az első világháború kirobbantását megnevezve. (Érdemes megfigyelni, hogy a háborús felelősség tekintetében a kommün propagandája mind az antant, mind a központi hatalmak államainak vezetőit egyformán bűnösnek tartotta.): ”… az eddigi tőkés gazdasági rend állandó elnyomása és kizsákmányolása volt a munkájából élő proletárnak.”[462] „A vagyonos osztály kénye-kedve szerint pénzelte, megvesztegette a hivatalnokokat. A parlamentbe a tőke érdekeinek képviselői jutottak be. […] Az elnyomott osztályokat megfertőzte vallásos és hazafias gondolkodással. El akarta hitetni velük, hogy a nyomort isten rendelte és nekik kötelességük isten rendelésének alávetni magukat. […] A fölös termékeket pedig valahogyan el muszáj adni. Ha Európában nem lehet, akkor idegen világrészekben. A burzsoázia tehát szétnézett idegen világrészekben gyarmatok után. […] Mind tudta előre, hogy a gyarmatpolitikából a

---

[454] *A nép uralkodik! Mit várhatunk a proletár diktaturától?* Közoktatásügyi Népbiztosság, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 139.
[455] *A kommunista világrend alapelvei.* Budapest. 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 137.
[456] *Láncainkat leszaggattuk.* Közoktatásügyi Népbiztosság VII. 3. ügyosztály Munkástovábbképző Világszemléleti Osztálya, Budapest, 1919.
[457] *Mit adott a forradalom?* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[458] Fogarasi Béla: *A Tanácsköztársaság.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[459] *Hogyan fognak élni a kommunizmusban azok, akik dolgoznak.* Budapest, 1919.
[460] *Magyarország dolgozó népéhez!* Magyarországi Szocialista Párt, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 158.
[461] *A nép uralkodik! Mit várhatunk a proletár diktaturától?* Közoktatásügyi Népbiztosság, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 139.
[462] *Mit adott a forradalom?* i.m. 3.

végén háború lesz. […] Azután kitört a burzsoázia háborúja."[463] „… az összeomlott régi rend csak bűneit, nyavalyáit és ötéves háborújának irtózatos pusztításait hagyta itt." [464] „Azok az ellentmondások, amelyek a kapitalista világrendszer mélyén titkon lappangtak, hallatlan erővel törtek ki egy óriási robbanásban: ez a robbanás volt a nagy imperialista világháború. […] Így született meg a legnagyobb bűn, a rabló világháború."[465] Ezek a mondatok bővelkedtek a különböző erősségű negatív minősítésekben, melyek a régi, mint bűnös rendszertől való elhatárolódást és egyúttal az attól való elrettentést is szolgálták.

Majd – mintegy ennek ellenpólusként – a szocialista-kommunista rendszert igyekeztek megváltóként, a legideálisabb gazdasági berendezkedésként, és társadalmi rendszerként bemutatni, gyakran már-már eposzi magasságokba emelkedő megfogalmazásokat használva. „Nehéz láncoktól megszabadulva, ujjongó lélekkel köszöntjük az új időket. Nem kell aggodalom, nem kell félelem, proletárdiktatúra van, ez meghozza a szocializmus világmegváltó óráját."[466] „Hogy mit hoz mindezekért a proletárdiktatúra? Hozza azt, amit a reggel hoz meg a fekete éjszakára: a napot! Hozza a fényt, a meleget, az igazságot, mely mindenhova bevilágít, a világosság örömét, a jólét ragyogását! […] Hozza a proletárdiktatúra az örök békét, a népek testvéri együttélését, ha ezen az utolsó nagy harcon, mely a világ megváltásáért folyik dicsőségesen túl leszünk. […] Hozza az életet, a javítások özönét, egy új és boldog életnek minden föltételét".[467]

Ezekben a röpiratokban a leggyakrabban említett megoldásra váró problémák a következők voltak:

1. A gazdasági rendszerből fakadó igazságtalanságok:

- tulajdonos-dolgozó (munkás és gyáros, földműves és földbirtokos) közötti nagy jövedelmi különbségek,
- a dolgozók kiszolgáltatottsága és kizsákmányolása a tulajdonosok által.

2. Társadalmi egyenlőtlenségek

- a született nemesi és a szerzett gazdasági előjogok problémája, melyek a jog előtti egyenlőséget is gátolták,
- a parlamentáris rendszer visszásságai (a választási rendszer igazságtalansága, a korrupció),
- a szólás-, sajtó- és gyülekezés szabadságának kérdése,

[463] *Mi a Tanácsköztársaság?* i.m. 6-8.
[464] *A nép uralkodik! Mit várhatunk a proletárdiktatúrától?* Közoktatásügyi Népbiztosság, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 139.
[465] *A kommunista világrend alapelvei.* Budapest. 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 137.
[466] *Mit várhatunk a proletárdiktatúrától?* Budapest, 1919. Közli: Hetés Tibor (szerk.): *A Magyarországi forradalmak krónikája 1918-1919.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969. 181.
[467] *A nép uralkodik! Mit várhatunk a proletárdiktatúrától?* Közoktatásügyi Népbiztosság, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 139.

- a nők helyzetének megoldatlansága
- a vallással kapcsolatos kérdések,
- az oktatáshoz kapcsolódó problémák,
- a szegényebbek számára a kultúra elérhetetlensége,
- a szociális intézkedések hiányosságai (alkoholizmus elleni küzdelem hiánya, rossz egészségügyi ellátás, lakhatási problémák, a rászorulók: munkaképtelenek, betegek, árvák, öregek állami gondoskodásának hiányosságai).

Arról, hogy ezeket a problémákat hogyan kívánták megoldani a legszemléletesebb példát a „Mit várhatunk a proletárdiktatúrától?" és a „Mit adott a forradalom?"című röpiratokból kaphatunk. Ezek szerzői tételesen végigvették a fentebb felsorolt témákat és megadták az azokra adandó válaszokat. Érdemes hosszabban idéznünk ezekből a kiadványokból, mert szemléletes képet adnak arról, hogy milyen nyelvezetűek voltak, és milyen érvrendszerre, milyen logikára épültek. Tehát mit is lehet várni az új rendtől:

„1. „Megszünteti elsősorban a kiváltságokat. A munka gyümölcseit azok ölébe hullajtja, akik verítékkel dolgoznak, alkotnak, teremtenek. […]

2. Megteremti a népfelséget, amely a dolgozóknak adja kezébe az ország kormányzását. […]

3. Összetöri, megsemmisíti a kizsákmányolás lehetőségét. Minden ember dolgozzék, de mindenki a közösségért, az általános emberi jólét fokozásáért dolgozzék. […]

4. A proletárdiktatúra megszünteti a magántulajdont. A magántulajdon tette lehetővé, hogy egyesek folyton gyarapíthatják a vagyonukat, míg a dolgozó milliók a legnagyobb nyomorban tengődtek. […] Szóval: ha a magántulajdon megszűnik, akkor minden az államé, minden a közösségé, és a közösség szabja meg, hogy szorgalmas munkájáért mindenki életboldogságban részesüljön.

5. A proletárdiktatúra megteremti a dolgozó milliók egyesülési és gyülekezési szabadságát. Senki nem korlátozhatja: ki, mikor és hol akarja szabad véleményét nyilvánítani. A sajtó fölszabadult, és a nyomtatott betű nem hirdethet mást, csak a proletárok akaratát és szabadságát. […]

6. A proletárdiktatúra összetöri a burzsoázia bürokráciáját és korrupt közigazgatását. […]

7. Elsöpri az osztálybíráskodást. […] Dolgozó emberek ügyében csak dolgozó emberek dönthetnek.

8. Megszünteti a diktatúra az uzsorát. A különböző csalók és lánckereskedők rablóhadjáratát lehetetlenné teszi, mert megszervezi a termelés és fogyasztás közösségét.

9. A proletárdiktatúra összetöri a burzsoá társadalmi rend minden maradványát, és ezzel megszünteti egy újabb háború lehetőségét. Ha nincs burzsoázia, ha megszűnik a

tőkefelhalmozás lehetősége és a magántulajdon, akkor nincs imperializmus sem. Ha pedig nincs imperializmus, akkor nincs olyan érdek sem, amely idegen földterületek elfoglalására törekszik.
10. A proletárdiktatúra minden hatalmat és jogot a nép kezébe ad. Ha pedig a nép megkapja a hatalmat, akkor minden kínzó fájdalmát önmaga megszünteti."[468]

„Ezentúl a dolgozó munkásságnak is meglesz a lehetősége arra, hogy olcsón és könnyen jusson színházjegyekhez. […] De a művészet többi termékei is a dolgozóké. […]
A burzsoázia jól értette a módját, hogy elhomályosítsa a nép öntudatát. Az ilyen elhomályosító eszközök egyike az Istenben és ördögben, angyalokban és szentekben való hit: a vallás. […] A kommunista államnak az elve az, hogy a vallással harcolni kell, de nem erőszakkal, hanem meggyőzéssel. Az egyházat el kell választani az államtól, másrészt biztosítani kell a hitvallás szabadságát. […] A hívek tartsák el maguk a papokat, ha akarják, ehhez senkinek semmi köze, de az állam nem akar többé egyházi személyeket látni a maga körében. […]
A tanácsköztársaság az oktatás ügyét állami feladatnak tekinti és ezért általánossá és kötelezővé teszi az oktatást. […] Az iskolákban nagyszabású reformokat vezetett be a proletárforradalom. […]
A gyermekeknek adta a forradalom a kevés levegőjű főváros ama zárt kertjeit és magánkertjeit, amelyeket eddig a burzsoá bürokrácia és a magántulajdon hét lakatja zárt el előlük. […]
A proletár egészségével a burzsoá állam csak nagyon kevéssé törődött. […] A szanatóriumokat köztulajdonba vette a proletárállam, kisajátította a közkórházak külön szobáit is, a kórházak kezelésébe pedig emberséges szellemet vitt. […]
A burzsoá állam szívtelenségét talán mi sem jellemzi jobban, mint az utcasarki koldus. […] A munka rokkantja és a háború nyomorékja nem lesz koldus többé. […]
A forradalom emberi méltóságra emelte a nőt. […] A burzsoá államban a nők rabok voltak. A kommunizmus programja a nő számára az, hogy a nő ne legyen egy férfi rabja, sem a férjé, sem másé, hanem legyen azé, akit szeret, akié lenni akar. […] Éljen függetlenül, éljen egyedül, ha akar; kössön házasságot a kiválasztottjával, ha neki úgy tetszik. […] A nő a férfivel teljesen egyenrangú és azáltal, hogy nem szorul rá az eltartó férfira éppen olyan szabad mint a férfi. […] Gyermeket szülni nem bűn, nem szégyen, hanem dicsőség és olyan

[468] *Mit várhatunk a proletárdiktatúrától?* Budapest, 1919. Közli: Hetés Tibor (szerk.): *A Magyarországi forradalmak krónikája 1918-1919.* i.m. 182-183.

szolgálat, melyet az állam teljes mértékben véd és jutalmaz. A terhes nő segélyt kap, mentesül a munka alól és a kommunista társadalom gondoskodik gyermeke eltartásáról. […]”[469]

A fenti idézetekből jól látható, hogy a kiindulási alapot – a marxi materialista felfogásnak megfelelően – a gazdasági, termelési viszonyok megváltoztatása jelentette, mely előfeltétele volt a társadalmi rendszer átalakításának. Vagyis, ha létrejön a kommunista gazdasági berendezkedés, az olyan pozitív társadalmi átalakulással jár, amely megszünteti az igazságtalanságokat és mindenki számára elhozza a jólétet. Ez egyúttal – globális szintre emelve a kérdést – az első világháborúhoz hasonló nagy kataklizmákat is megakadályozhatja, hiszen a kapitalista gazdasági rendszer megszűnésével a világégést kirobbantó imperializmus is elveszti táptalaját.

Megfigyelhető az állam mindenhatóságába vetett hit. Ugyanakkor azt is hozzá kell tennünk, hogy itt az állam fogalmának értelmezése eltért a kapitalista államétól. Az állam legfőbb feladatának a termelés megszervezését és a megtermelt javak igazságos elosztását tartották, mely feladatokban a dolgozóknak is aktív szerepet kellett vállalniuk. Vagyis a proletárállamot egy olyan közösségi szerveződésként értelmezték, melynek működtetésében a nép valóban aktív és közvetlen szerepet vállal (ezáltal kiküszöbölve a bürokrácia hátulütőit is). Tehát az állami gondoskodás azt jelentette, hogy a közösség közvetlenül saját maga gondoskodik a tagjainak ellátásáról és a rászorulók megsegítéséről. Ebben az értelemben az állam mindenhatósága tulajdonképpen a közösség (a nép) mindent megoldani képes fensőbbségét jelentette.

Az igazságszolgáltatást alapjaiban akarták megváltoztatni. A végzett – csupán jogi „csűrés-csavaráshoz” értő – jogászok helyett a köznépből választott bírók a józan ész alapján ítélkeztek volna a különböző peres ügyekben. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy feleslegessé válnak az ezzel kapcsolatos (bírói, ügyészi, ügyvédi) munkakörök, és az egyetemeken is megszűnik a jogászképzés.

A vallás kérdésében alapvetően az állam és az egyház szétválasztásában és a vallásgyakorlás magánügyként való kezelésében látták a helyes utat. Vagyis kinyilvánították a szabad vallásgyakorlás elvét, és az egyházak hitélettel kapcsolatos tevékenységének szabadságát, de államilag azt semmilyen módon – sem pénzügyileg, sem erkölcsileg – nem kívánták támogatni. Ezt az alapelvet fejtették ki – igaz jóval részletesebben – a kifejezetten vallással kapcsolatos röpiratokban is. Erről a későbbiekben még lesz szó.

[469] *Mit adott a forradalom?* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 18-26.

A nők társadalmi helyzetével kapcsolatban arra az érdekes dologra figyelhetünk fel, hogy az idézett röpirat szerzője által ideálisként bemutatott női típus tulajdonképpen a mai önálló, független, dolgozó, a férfiakkal egyenrangú, egyszóval modern nő előképe. Ebben az elképzelésben könnyen felismerhető a női egyenjogúságért küzdő feminista mozgalom hatása, és persze alapot szolgáltatott az a korban valóban fennálló általános nézet, mely szerint a nőknek mindenféle tekintetben alárendelt szerepet kellett játszaniuk a férfiak mellett.

Azt is megállapíthatjuk, hogy a Tanácsköztársaság számos szociális jellegű probléma megoldását is célul tűzte ki. Az uzsora eltörlése, az oktatás fejlesztése, a kultúra eljuttatása a szegényebb rétegekhez, az egészségügyi intézkedések, a kiszolgáltatottakról (árvákról, betegekről, rokkantakról, idősekről) való gondoskodás kiterjesztése pozitívumként említhető, főként ha hozzátesszük, hogy ezek nem csak a propagandában jelentek meg, hanem megvalósításukra valóban történtek lépések.

Érdekes az a megközelítés, ahogyan a sajtó-, szólás-, és gyülekezési szabadságot értelmezték ezekben a propaganda-anyagokban. Amellett, hogy kinyilvánították azt, hogy mindenki szabadon kifejtheti a véleményét, rögtön ezt követően azt is világossá tették, hogy ez a vélemény csak olyan lehet, mely a proletárállam eszméivel összhangban van. Ezt az ellentétet úgy tudjuk megérteni, ha hozzátesszük, hogy a kommün vezetői által hangoztatott alapelvek szerint hazugságot semmilyen körülmények között sem lehet nyilvánosan terjeszteni. Márpedig a kapitalista sajtó – álláspontjuk szerint – csupán „buta pletykák és alattomos félrevezetések lerakodóhelye" volt, amely veszélyes fegyver lehetett volna a proletariátussal szemben. Ebből logikusan következett, hogy – különösen ilyen „forradalmi időkben, amikor a harc életre-halálra megy" – „az ellenségtől el kell venni fegyvereit". Mely alapján levonták a végső konzekvenciát: „A proletárállamnak ellensége a burzsoázia, a burzsoáziától tehát el kell venni sajtóját, egyesületeit, gyülekezeteit." Ezt a feladatot a tanácsköztársaság végre is hajtotta és „diktátori hatalmával kiirtotta az ostoba, az alattomos és a szennyes újságokat", és „visszaadta a sajtónak azt a hivatását, hogy becsületes tájékoztató és oktató intézmény legyen".[470]

Ez utóbbi mondat egyben átvezet minket egy következő fontos kérdéshez, mely szintén visszatérő témája volt a népszerűsítő röpiratoknak: a diktatúra intézménye. Hogyan lehetett feloldani azt az ellentétet, mely a jelszavak és a valóság között feszült: a Tanácsköztársaság teljes egyenlőséget, igazi demokráciát, a nép uralmát hirdette, ugyanakkor a valóságban mégis diktatúra működött. Ezt a propagandában azzal a marxi állásponttal próbálták megindokolni,

[470] *Mit adott a forradalom?* i.m. 17.

mely szerint „a szocialista termelésbe való átmenetet nem lehet demokratikus úton megvalósítani", mert a „kapitalista-osztály önként nem fog lemondani az ő kiváltságairól, azokat tőle el kell venni".[471] Tehát a diktatúra olyan átmeneti jelenség, amely a kizsákmányolók, az elnyomók elnyomására irányul, hiszen „a burzsoázia még nem pusztult el", még vívni kell „velük felülről az osztályharcot".[472] „De ez az elnyomás csak addig maradhat fenn, míg a régi társadalmi osztály a maga teljes hatalmát le nem vetette és mindenét át nem adta a proletariátusnak"[473], és nem válik ő maga is „a társadalomnak egyik dolgozó rétegévé".[474] Tehát ez a diktatúra csupán ideiglenes állapot, mely arra szolgál, „hogy bizonyos átmenetet képezzen a mostani államformából a kommunista termelési rendhez."[475] Ehhez kapcsolódóan pedig még az az érv is gyakran megjelent, hogy ez a jelenlegi állapot a többség diktatúrája a kisebbség felett, hiszen „a társadalomnak 95 százaléka proletár és csak legfeljebb 5 százaléka kapitalista. A proletárdiktatúra tehát 95 ember diktatúráját jelenti 5 ember felett, ellentétben a burzsoá diktatúrával, amely 5 embert helyezett 95 fölé".[476] Vagyis már maga a proletárdiktatúra is egy sokkal demokratikusabb berendezkedést jelent, mint „az osztályállam alapjait" jelentő „polgári demokrácia".[477]

Ezekben a röpiratokban – de tulajdonképpen az összes propaganda-kiadványban – mindig forradalomról, forradalmi helyzetről beszéltek. Ugyanakkor a forradalom fogalmát nem a klasszikus – tömegmegmozdulás, fegyveres felkelés – értelemben használták. Nem csak azért, mert a Tanácsköztársaság hatalomra jutásakor ilyen jellegű esemény nem volt, hanem mert azt elvontabb tartalommal töltötték meg. A propagandában a forradalom kifejezés elsősorban a gazdasági és társadalmi rendszer, minél rövidebb idő alatt bekövetkező, gyökeres és drasztikus megváltoztatására vonatkozott. Tulajdonképpen a kapitalizmusból a kommunizmusba vezető átmenetet értették a „forradalmi időszak" alatt, melyet – másként fogalmazva – a változ(tat)ások idejének is nevezhetünk. A forradalom gyakran kapcsolódott a diktatúra fogalmához is: „Csak a forradalomban működő hatalmas és törhetetlen energiák képesek a rombolás és építés munkájának ugyanazon időben való elvégzésére […] csak a diktatúra az a hatékony eszköz, ami a tett nyomában kiteremti az eredményt!"[478] Tehát a

[471] Varjas Sándor: *Az agitátorképzés célja.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 6.
[472] *Láncainkat leszaggattuk.* i.m. 1.
[473] Dienes Kálmán: *A proletariátus diktatúrája.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 10.
[474] *A kommunista világrend alapelvei.* Budapest. 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 137.
[475] Dienes Kálmán: *A proletariátus diktatúrája.* i.m. 9.
[476] *Mit adott a forradalom?* i.m. 6.
[477] *A kommunista világrend alapelvei.* Budapest. 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 137.
[478] *Épül az új társadalom. Proletártestvérek!* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 135.

forradalom adta a változások keretét, a proletárdiktatúra pedig végrehajtotta volna azokat a változtatásokat, melyek aztán majd elvezethettek volna a kommunizmus megvalósításához.

Ebben a kategóriában találhatunk olyan röpiratokat is, melyek egy-egy szűkebb társadalmi csoportot céloztak meg. A parasztságnak szóló röpiratok mindegyike a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése mellett, kifejezetten a paraszti rétegeket érintő kérdések megválaszolására is kísérletet tett. A falu-város ellentét, az élelmiszerellátás kérdése, a földbirtok viszonyok problémája, a vallással, a házassággal kapcsolatos rémhírek eloszlatása komoly kihívásokat jelentett a kommün propagandistái számára. (Eme témák közül néhányról külön is születtek röpiratok, melyeket a későbbiekben ismertetünk.)

A falu és a (fő)város ellentéte nem volt újkeletű dolog. Ezt az egyik röpirat szerzője a következőképpen ábrázolta: „Mi volt a falu a régi politikai világában? Nem volt bizony egyéb, mint a város mostohatestvére […] Mert kinek dolgozott a falu népe, amíg bele nem rokkant? A városnak! A cifra, duhaj, tékozló, gőgös testvérnek, akitől nem jött vissza semmi jó, csak gúny és lenézés."[479] De a megoldás megérkezett: „Most új világ dereng. A hatalom helyére most eljutott a munka és az ember. A munkát megbecsülni, az embert felemelni […]" ez a kommunizmus célkitűzése.[480] A röpirat további részében a szerző a „város" nevében mintegy megköveti a „falut" és az összefogás szükségességét hangsúlyozza: „Testvér, én már minden bűnömet megszenvedtem. Nem vagyok én már a könnyelmű, mulatós mostoha. […] Jó szándékkal jövök hozzád, mert mi nekünk együtt kell megteremteni az ember jobb világát. Külön-külön nem élhetünk. Hiába vagyok én a fej, ha te vagy a gyomrom és nem táplálsz engem. De te is hiába vagy az ország gyomra, ha nem ésszel akarod élni az életedet. Én odaadom, amit tanultam, hogy okosabb légy, te pedig adjál nekem a föld áldásából, hogy erősebb legyek. Ne egymással harcoljunk testvér, mert abba mind a ketten elpusztulunk […] Van nekünk elég ellenségünk, harcoljunk azokkal, amíg azt nem mondhatjuk, végre nyugodtan dolgozhatunk. […] elhozom neked azt a világot, amelyben megtalálod te is a boldogságodat. Kinyitom előtted az utat, amelyen emberi sorsba fejlődhetsz. Megmondom egyszóval, mit hozok én neked: A Jövőt!"[481] A továbbiakban felsorolásra kerülnek mindazok a megvalósult, vagy tervezett intézkedések, melyekkel a város támogatja a falut. Így például az elemi károk (árvíz, tűzvész) elleni védelem megvalósítása, szociális-, és gyermekjóléti intézkedések bevezetése, a műveltség felemelése, a tanulás lehetőségeinek kibővítése, az

[479] *A falu jövője.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 2.
[480] Uo. 2.
[481] Uo. 4-5.

alkoholtilalom bevezetése, a kisbirtokra vonatkozó közadó eltörlése.[482] Majd a következő emelkedett hangú mondatokkal zárul a röpirat: „Falu! Szeresd a várost, mert lásd: leveszi homlokodról a gond barázdáit és leveszi kezedről a szolgaság vasát. Szeresd a Tanácsköztársaságot, mely szeretettel ölel magához, mint édes gyermekét."[483] A szöveg hangneme és megfogalmazásai egyébként meglehetősen fellengzősek, stílusa inkább leereszkedő, mint megnyerő.

Tartalmában és stílusában hasonló röpiratok voltak a „Mi a föladata a földműves szegénységnek?"[484] és a „Mit kell tudni a földművelő népnek a Tanács-Köztársaságról"[485] című kiadványok. Ám míg az előbbi határozott, már-már parancsoló hangnemben fogalmazta meg a parasztság feladatait, az utóbbi felvonultatta – mondhatni, szinte már közhelyszerűen – az adott időszakban használt szinte összes forradalmi formulát, jelszót, jelzőt, kifejezést.

„A kisgazda és az új rend" című röpirat kiindulási alapját a világháború jelenti, mely „a tőkések műve volt".[486] Majd Oroszországot állítja követendő példaként, ahol a munkásság először ébredt rá, hogy „csak a gazdagok veszik hasznát a háborúnak", ezért forradalom útján átvették a hatalmat és „megalkották a munka államát".[487] Ebben a kiadványban is felmerül az a gondolat, hogy „a kisgazda sorsa közös sors a munkáséval", ezért együtt kell működniük és míg „a munkások termelik a ruhát, cipőt, szerszámot a falu számára", addig a „falu termeli az élelmiszercikkeket és elküldi a városba".[488] A földkérdés kapcsán a röpirat szerzője egyrészt arról ír, hogy „a kisvagyon és a kisgazda földje nem kerül el a kisemberek kezéről, mert a kisgazda soha nem tartozott a kizsákmányolók közé"[489], másrészt a szövetkezesítés előnyeiről győzködi az olvasókat: „a kisgazdáknak szövetkezetekbe kell tömörülni és meg kell tanulni milyen nagy előnyt nyújt az egyesült erő."[490] A röpirat kiemelt figyelmet szentel a vallással kapcsolatos kérdéseknek is. Ez utóbbi esetben hangsúlyozza, hogy az új rend nem a vallás – amely egyébként is magánügy –, hanem csak „a papi erkölcs ellen szól, mert nem a papok országát, hanem az Isten országát jött Krisztus fölállítani, mondotta Prohászka Ottokár püspök."[491] (Érdekes, hogy a szerző a Tanácsköztársaság vallásügyi politikájának igazolására Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök szavait használja fel, aki a világháború előtt és

[482] Uo. 6-8.
[483] Uo. 8.
[484] *Mi a föladata a földműves szegénységnek?* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[485] *Mit kell tudni a földművelő népnek a Tanács-Köztársaságról?* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[486] *A kisgazda és az új rend.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 3.
[487] Uo. 5-6.
[488] Uo. 9.
[489] Uo. 9
[490] Uo. 13.
[491] Uo. 10.

alatt valóban nagy szociális érzékenységről tanúskodó megnyilvánulásairól vált országosan ismertté, de nem tartozott a kommün támogatói közé.) Ezen kívül szó esik még a Vörös Hadsereg felállításáról, „a külső ellenség és a belső ellenforradalom”[492] elleni harcról, a valódi önkormányzatiság megvalósításáról („minden község megalkotja a maga tanácsát”[493]). A röpirat felépítése kissé kaotikus, a szöveg pedig tele van ismétlésekkel.

Farkas Antal „Fehér vagy vörös?” című írása abból a szempontból nem különbözött a korábbiaktól, hogy ugyanúgy végig vette azokat a kérdéseket, melyek a parasztságot leginkább érdekelhette – külön megszólítva az erdélyi és tiszántúli parasztságot, hogy ne higgyenek az őket félrevezetni akaró ellenforradalmároknak[494] –, ám az előzőekkel ellentétben a körülményes, nehézkes, magas röptűnek szánt mondatok helyett igyekezett egyértelmű kérdésekre egyértelmű válaszokat adni: A kommunisták „lerombolják a templomokat, eltörlik a vallást”? „Nem igaz: a vallás mindenki magánügye, de az egyházat tartsák el a hívek.”[495] A földművesek „kis vagyonát is elveszik”? „Nem igaz: csak a nagy földesúri, egyházi vagyont államosítják, a kisparasztok vagyonához nem nyúlnak.”[496] A kommunisták felforgatják a családi életet, eltörlik a házasságot, a „szabad szerelem” a nők közös tulajdonlását, az erkölcsi fertőt fogja eredményezni? „Micsoda hülyeség ez”, a „szabad szerelem” azt jelenti, hogy „mindenki azt vegye el feleségül, akit szeret és ne a vagyonért házasodjon.” Tehát az érdekházasság helyett a szerelmi házasságot jelenti, és éppen ez adja a „boldog családi élet” zálogát.[497]

Összességében megállapíthatjuk, hogy bár a röpiratok szerzői megkíséreltek a vidéki emberek gondolkodásmódjához, beszédstílusához idomulni ám ez az esetek többségében, nem igen sikerült, inkább erőltetett volt. Eme kiadványok többsége – a stílusuk, hangnemük, kifejezésmódjuk alapján – tipikusan a városi ember szemszögéből próbált meg a vidékiekhez szólni, ráadásul gyakran nem túl magas színvonalon. Ez pedig a célcsoportot jelentő parasztság körében visszatetszést kelthetett. (Az is kérdéses, hogy egyáltalán elolvasták-e ezeket az írásokat, tekintettel a parasztság közötti írástudatlanság magas arányára, valamint a halasztást nem tűrő tavaszi és nyári munkákra.)

Az általános népszerűsítő röpiratok között találkozhatunk olyanokkal is, melyek a fiatalok megnyerésére irányultak. A „Szózat az ifjakhoz”[498] című munka először 1881-ben jelent meg

[492] Uo. 11.
[493] Uo. 11.
[494] Farkas Antal: *Fehér vagy vörös.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 6-8.
[495] Uo. 13-14.
[496] Uo. 14.
[497] Uo. 14.
[498] Pjotr Kropotkin: *Szózat az ifjakhoz.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.

Svájcban francia nyelven. Szerzője Pjotr Alekszejevics Kropotkin orosz teoretikus, az anarchokommunista irányzat megalapítója volt. Eme írásának lényege, hogy a fiatal nemzedéket meggyőzze a szocializmus igazságáról és az eszme mellé állítsa őket. Különösen a „burzsoá környezetből" érkező fiatalok meggyőzésére helyezi a hangsúlyt, mivel a munkás fiatalok számára azok a körülmények, amelyek között élnek a változás szükségességének bizonyítékul szolgálnak.[499]

Farkas Antal „Mese is, nem is – Igaz is, nem is"[500] című vaskos (70 oldalas) kiadványa, tulajdonképpen gyerekeknek szóló tanmesék gyűjteménye volt. Ezekben Farkas a népmesék stílusában, azok elemeit felhasználva, tendenciózusan a szocialista-kommunista eszmeiségnek megfelelő témákat dolgoz fel. A semmittevő királyok, urak kifigurázása, és szembeállítása a dolgos egyszerű emberekkel („Aranypénz, fagaras"[501], „A király bicskája"[502]), az egyházellenesség („A kakaslábon forgó vár"[503]), az alkoholellenesség („A szerencsétlen Vargáné"[504]), a forradalom dicsőítése („Mit álmodott Bandika?"[505]), mind megjelennek ezekben a mesékben. Érdekes, hogy Farkas a kapitalizmus profitot hajszoló rendszerét egy zsidó kereskedő – negatív előítéletektől sem mentes – ábrázolásán keresztül mutatja be („Móric imádsága"[506]).

A fiataloknak szóló röpiratok alapvetően az adott célcsoport életkorának megfelelő szinten és stílusban propagálták a szocialista-kommunista ideológiát.

Végül még „A rabszolgatartók országa"[507] című röpiratot kell megemlítenünk, mely az „Erdélyi testvérek! Székelyek! Románok! Szászok!" számára mutatta be és népszerűsítette a Tanácsköztársaságot. A kiadvány alapvető célja, hogy a kommünről „a román megszállók hazugságaival szemben" az erdélyieknek bemutassa az „igazságot".[508] Majd ezek után felszólítja őket, hogy válasszanak milyen sorsot szánnak maguknak. Mert nem kétséges, hogy ha tűrik a román burzsoázia uralmát, akkor „újabb rabszolgasors előtt" állnak, míg Tanács-Magyarország a szabadságot kínálja számukra.[509] A röpirat érdekessége, hogy a területi kérdést más aspektusból közelíti meg. Erdély Magyarországon belül maradása mellett nem nemzeti és történelmi, hanem kommunista-internacionalista szempontból érvel. Ha ugyanis

[499] Uo. 10-14.
[500] Farkas Antal: *Mese is nem is – Igaz is nem is.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[501] Uo. 3-9.
[502] Uo. 46-60.
[503] Uo. 10-35.
[504] Uo. 36-45.
[505] Uo. 61-65.
[506] Uo. 66-70.
[507] *A rabszolgatartók országa.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[508] Uo. 3-6.
[509] Uo. 7.

Erdély Magyarországnál marad, akkor annak dolgozó lakossága is – függetlenül a nemzetiségi hovatartozásától – része lehet az új világrendnek. Ám ha Erdély Romániához kerül, akkor az ott élők nem csak a kapitalizmus kizsákmányolásának, hanem a román burzsoázia nemzeti elnyomásának is ki lesznek téve.[510]

A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítését célul tűző röpiratokról összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a társadalom lehető legszélesebb körét igyekeztek megszólítani. Ugyanakkor esetenként figyelmet fordítottak egyes társadalmi csoportokat specifikusan érintő kérdések megválaszolására is. A röpiratok szerzői igyekeztek eme csoportok sajátos jellemzőit (földrajzi helyzet, foglalkozás, műveltségi szint, életkor) figyelembe venni, és ezek alapján meghatározni – több-kevesebb sikerrel – a röpiratok témáját, stílusát, hangnemét, kifejezésmódját.

Az elméleti, ideológiai kérdésekkel foglalkozó kiadványok témáik és nyelvezetük alapján egyértelműen a magasabb szellemi színvonalon álló értelmiségi rétegeknek szóló anyagok voltak. Ezek között találhatunk olyanokat, melyek a nemzetközi munkásmozgalom nagy gondolkodóinak egy-egy korábbi művét tartalmazták. Így kiadásra került Wilhelm Liebknecht német szociáldemokrata író, politikus „A tudás hatalom! – A hatalom tudás!”[511], Tatiana Gregorovici osztrák marxista közgazdász, író „Az osztályharc”[512], illetve Karl Kautsky német szociáldemokrata teoretikus „Marx gazdasági tanai”[513] című munkái. Továbbá kiadták „A társadalom fejlődésének törvényei”[514] címmel Jean Jaurès és Paul Laforgue francia szocialista teoretikusoknak az idealista és a marxi materialista történeti felfogásról lezajlott vitáját, illetve Kemény György „Kereszténység és szocializmus”[515] című August Bebel német szocialista politikus és Hohoff káplán – a címben szereplő témáról – szóló polémiáját ismertető művét. Valamint megjelentették Hermann Gorter holland költő, kommunista politikus „A történelmi materializmus”[516], Pjotr Alekszejevics Kropotkin orosz anarchokommunista író „Forradalmi kormányok”[517], illetve Anton Pannekoek holland kommunista teoretikus „A munkások

[510] Uo. 6-7.
[511] Wilhelm Liebknecht: *A tudás hatalom! – A hatalom tudás!* Népszava-kiadó, Budapest, 1919.
[512] Tatiana Gregorovici: *Az osztályharc.* Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja, Budapest, 1919.
[513] Karl Kautsky: *Marx gazdasági tanai.* Magyarországi Szocialista Párt, Budapest, 1919.
[514] Jean Jaurès - Paul Laforgue: *A társadalom fejlődésének törvényei.* Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja, Budapest, 1919.
[515] Kemény György: *Kereszténység és szocializmus: Bebel és Hohoff káplán vitája.* Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja, Budapest, 1919.
[516] Herman Gorter: A történelmi materializmus. Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja, Budapest, 1919.
[517] Pjotr Alekszejevics Kropotkin: *Forradalmi kormányok.* Budapest, 1919.

harca”[518] című kötetét, mely a szerző 7 db – politikai vitairat, illetve elméleti, filozofikus jellegű – írását tartalmazta. De természetesen nem hiányozhattak a Tanácsköztársaság jelképes panteonjának nagy alakjai sem. Így kiadásra kerültek Ferdinand Lassalle „Munkásprogram”[519], Friedrich Engels „Az utópikus és a tudományos szocializmus”[520], és „A kommunizmus alapelvei”[521], illetve Karl Marx „Bérmunka és tőke”[522], „Szabadkereskedelem és védővám”[523], és „Bér, ár, profit”[524] című írásai. (Ide sorolhatnánk Szabó Ervin „A tőke és a munka harca” című művét is, de ezt inkább a példaképek, nagy elődök kategóriába tartozónak véljük. Ennek oka ott kerül részletesebb kifejtésre.) Ezek hosszabb terjedelme (a legrövidebb 16, a leghosszabb 243 oldal) is jelzi, hogy nem a gyorsan és könnyen elolvasható röpiratok csoportjába tartoztak (tulajdonképpen inkább már könyv formátumúak voltak). Alapvetően a tudományos és filozófiai problémákra fogékonyabb intellektueleknek, illetve talán a műveltebb, a szocialista eszmékben jártasabb „régi” szervezett munkásoknak szánt kiadványokról volt szó. (Ez utóbbit támaszthatja alá az a tény is, hogy a fenti műveket – egy kivételével – nem a Közoktatásügyi Népbiztosság jelentette meg, hanem pártkiadványokként láttak napvilágot.)

Az elméleti, ideológiai kérdésekkel foglalkozó röpiratok másik csoportját azon kiadványok jelentették, melyek aktuálisan a Tanácsköztársaság létrejöttének és fennállásának szükségszerűségét alátámasztani kívánó elméleti munkák voltak. Ezek közül színvonalában kiemelkedik a „Taktika és ethika”[525] című röpirat, mely Lukács György 4 írását tartalmazta.[526] Ezekben Lukács elsősorban az értelmiségi rétegek kommunizmussal kapcsolatos dilemmáira próbált válaszokat találni. A „Taktika és ethika” című írásában egyrészt arra vállalkozott, hogy „a forradalmi osztályok és pártok taktikáját megvilágítsa”[527], másrészt a forradalomhoz kapcsolódó etikai, morális és erkölcsi problémákat feloldja. Ez utóbbi esetben meglehetősen kemény és könyörtelen élességű megfogalmazásokkal világítja meg a választási lehetőségeket, és azok következményeit: „Tehát mindenki, aki a jelen

[518] Anton Pannekoek: *A munkások harca*. Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[519] Ferdinand Lassalle: *Munkásprogram.* Népszava-kiadó, 1919.
[520] Friedrich Engels: *Az utópikus és a tudományos szocializmus.* Magyarországi Szocialista Párt, Budapest, 1919.
[521] Friedrich Engels: *A kommunizmus alapelvei.* Népszava-kiadó, Budapest, 1919.
[522] Karl Marx: *Bérmunka és tőke.* Magyarországi Szocialista Párt, Budapest, 1919.
[523] Karl Marx: *Szabadkereskedelem és védővám.* Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja, Budapest, 1919.
[524] Karl Marx: *Bér, ár, profit.* Népszava-kiadó, Budapest, 1919.
[525] Lukács György: *Taktika és ethika*. Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[526] A „Taktika és ethika”, „A szellemi vezetés kérdése és a ’szellemi munkások’”, illetve a „Mi az ortodox marxizmus?” című írások még a Tanácsköztársaság előtt születtek, míg a „Párt és osztály” című már a kommün alatt.
[527] Lukács György: *Taktika és ethika*. In: Lukács György: *Taktika és ethika*. Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 6.

pillanatban a kommunizmus mellett dönt, etikailag kötelezve van minden emberéletért, amely az érte vívott harcban elpusztul, olyan egyéni felelősséget viselni, mintha ő ölte volna meg valamennyit. Viszont mindenki, aki az ellenkező oldalhoz csatlakozik, a kapitalizmus további fennállásáért, a biztosan eljövendő új imperialista revansháborúk okozta pusztulásért, nemzetiségek és osztályok további elnyomásáért stb., kell hogy ugyanezt az erkölcsi felelősséget érezze. Etikailag senki nem bújhat ki a felelősség alól azzal, hogy ő csak egy egyes ember, akin nem múlik a világ sorsa."[528] Ebben a helyzetben az egyéneknek nem lehet semlegesnek maradniuk. A döntés elől való kitérés is csak hozzájárul az osztályelnyomás folytatódásáért, az elkerülhetetlen további áldozatokért. Lukács brutális nyíltsággal fogalmazza meg, hogy az összes választási lehetőség magában foglalja valamilyen erkölcsi kívánalom megsértését: „[…] vannak helyzetek – tragikus helyzetek –, amelyekben lehetetlen úgy cselekedni, hogy bűnt ne kövessünk el. […] gyilkolni nem szabad, feltétlen és megbocsáthatatlan bűn, de elkerülhetetlenül szükséges; nem szabad megtenni, de meg kell tenni".[529] Az egész íráson végig vonul az a gondolat, hogy ha mindenképpen bűnt kell elkövetnünk, akkor egy olyan végcél – vagyis a kommunizmus megvalósulása – érdekében tegyük azt, amely az emberiség boldogabb jövőjét szolgálja.

Lukács második írása – „A szellemi vezetés kérdése és a 'szellemi munkások'" – tipikusan értelmiségi témát boncolgatott. A „szellemi munkásoknak", vagyis az értelmiségnek, a kommunista rendben betöltött szerepéről értekezik. Az egyik legfontosabb feladatnak a „szellemi vezetést" tartja. De ez „a 'szellemi vezetés' nem lehet más, mint a társadalom fejlődésének öntudatossá tevése, a lényeg világos felismerése szemben a homályos vagy eltorzult képletekkel."[530] Ez az értelmiségtől elhivatottságot igényel, „de ez a hivatottság nem lehet valami 'szellemi osztály' kiváltsága, vagy akár valami 'osztályfeletti gondolkodás' terméke. Ez a hivatottság, a társadalom megváltására való hivatottság […]", és ezen, valamint „a proletár osztálytudaton keresztül lehet […] a 'szellemi vezetéshez' eljutni."[531] Tehát az értelmiségnek fontos szerepe lesz, de be kell tagozódnia az új társadalmi rendbe.

A kötet harmadik írása – „Mi az ortodox marxizmus?" – az úgynevezett „vulgáris marxisták" és az „ortodox marxisták" közötti ellentéteket elemzi. A „vulgáris marxisták" alatt azokat a baloldali vezetőket érti (jellemzően szociáldemokratákat), akik az aktuális politikai, társadalmi helyzetre, vagyis a „tényekre" hivatkozva, azokkal megalkudva, nem – vagy nem

[528] Uo. 11.
[529] Uo. 13.
[530] Lukács György: *A szellemi vezetés kérdése és a „szellemi munkások"*. In: Lukács György: *Taktika és ethika.* i.m. 17.
[531] Uo. 21.

eléggé – törekedtek a marxi elvek megvalósítására. Sőt az „ortodox marxisták" erre irányuló – a világforradalom eljövetelét hirdető – forradalmi cselekvését is a valóságtól elrugaszkodottnak tartották és gátolták. Tehát a végkövetkeztetés, hogy az ortodoxok az igazi forradalmi marxisták.[532] Ennek alátámasztására Lukács két orosz vezetőt állít példaképül: „Lenin és Trotzkij, mint igazán ortodox, dialektikus marxisták, nem sokat törődtek az úgynevezett tényekkel. […] ők látták az igazi valóságot, a szükségképen eljövendő világforradalmat és ehhez, nem a „tények"-hez irányították cselekvésüket."[533]

A kiadvány utolsó írása – „Párt és osztály" – annyiban tér el az előzőektől, hogy ez már a Tanácsköztársaság kikiáltása után született, és egy aktuálpolitikai problémával, az egypártrendszer kérdésével foglalkozott. Ennek lényege, hogy a különböző politikai pártok megszűnésével együtt megszűnt a proletariátus politikai széttagoltsága is. De ebből következően az egyetlen megmaradt egységes munkás-pártnak is át kell, hogy alakuljon a funkciója. „A pártok megszűntek – csak egységes proletariátus van: ez ennek az egyesülésnek a döntő elméleti jelentősége. Ha az új egyesülés pártnak nevezi magát, a párt szónak most egészen más értelme van, mint eddig volt. […] A párt ma az egységes proletariátus egységes akaratának kifejezése: az új társadalomban uralkodó, az új erőkből felépülő akaratnak végrehajtó szerve."[534]

Rudas Zoltán „A kommunista társadalom erkölcse"[535] című írása, az erkölcs fogalmát, annak a kommunizmusban betöltött szerepét és a kommunista erkölcs tartalmát járta körbe. (Az előszót Ágoston Péter szociáldemokrata politikus, egyetemi tanár, a Tanácsköztársaság helyettes külügyi népbiztos írta.) Rudas először az erkölcs keletkezéséről,[536] majd annak fejlődéstörténetéről[537] ír, hogy aztán eljusson a diktatúra, és az új társadalmi rend erkölcséig. A diktatúra és az erkölcs kapcsán brutális nyíltsággal fogalmaz. „A diktatúrának nincs erkölcse. A diktatúrának kitűzött céljai vannak és ezeket kívánja minden eszközzel, minden áron elérni. Mert éppen erkölcsi szempontból felmentést kap a proletariátus minden cselekedetét illetőleg az utókortól, melyért küzd és dolgozik. A proletariátus diktatúrája nem osztályérdeket szolgál, hanem az egész emberiség érdekét. És lehet-e erkölcsösebben cselekedni, mintha minden cselekedetünknél azt tartjuk szem előtt, hogy mennyivel visz közelebb bennünket a szocializmushoz."[538] Vagyis a szerző egyfajta „a cél szentesíti az

[532] Lukács György: *Mi az ortodox marxizmus?* In: Lukács György: *Taktika és ethika.* i.m. 25-30.
[533] Uo. 30.
[534] Lukács György: *Párt és osztály.* In: Lukács György: *Taktika és ethika.* i.m. 40.
[535] Rudas Zoltán: *A kommunista társadalom erkölcse.* (Vörös Könyvtár 17-18. szám) Budapest, 1919.
[536] Uo. 6-9.
[537] Uo. 6-9.
[538] Uo. 22.

eszközt" típusú szemléletet vázol fel, de hangsúlyozva, hogy mindez az utókor és az emberiség boldogabb jövőjének biztosítása érdekében történik. És éppen ez az elérendő cél teszi a diktatúrát is erkölcsössé. A jövőben felépülő kommunista rendszer erkölcsével kapcsolatban már nem ennyire egyértelmű a helyzet. Itt Rudas idealisztikus, utópisztikus képek homályos leírásával próbálja bemutatni a jövőbeni helyzetet, de egy Kautsky idézetet felhasználva bevallja, hogy valójában még senki sem tudja milyen is lesz az új rend erkölcse. „Az új erkölcsi ideál tartalma nem mindig világos. Nem a társadalom organizmusának valamely mély tudományos megismeréséből fakad, hanem mélyebb társadalmi szükségletből, forró vágyakozásból, energikus akarásból, mely mást kíván, mint ami van, valami mást, ami ellentéte a ma létezőnek. Azonban éppen azért mert a ma uralkodó erkölcsiségnek ellentéte lesz az új erkölcsiség, meg tudjuk állapítani azt, hogy mi nem lesz."[539] Majd ez alapján a szerző felsorolja azokat a dolgokat, melyek bizonyosan nem lesznek. Nem lesz „egoizmus, önzés", de lesz helyette „szolidaritás"; nem lesz a nők hátrányos megkülönböztetése, de lesz helyette a gyengébbik nem „teljes felszabadulása"; nem lesznek háborúk, eljön az örök béke, „a legteljesebb egyenlőség, szabadság, testvériség" időszaka.[540] Végül a kommunista erkölcsöt olyan eszményként ábrázolja, mely az új társadalom tagjainak a legfőbb iránymutatóul, támpontul fog szolgálni. „A proletár államnak nem lesz törvénye, de lesz erkölcse és ez az erkölcse jobb, tökéletesebb, mert emberibb lesz minden eddigi erkölcsnél."[541]

Révai József kommunista író, újságíró „Polgári forradalom – Proletárforradalom" című írása szintén a magasabb színvonalú röpiratok közé sorolható. Mint a cím is mutatja, Révai ebben a munkában a polgári forradalmak és a proletárforradalom összehasonlítására vállalkozik. Először a polgári forradalmakat veszi vizsgálat alá, mely alapján a következő következtetésre jut: „A burzsoázia forradalmai tehát arra irányultak, hogy […] a hűbéri kötöttségeket megszüntessék. A nem szabad jobbágyokból szabad bérrabszolgát akartak csinálni. Akarták azt, hogy bőven akadjon munkás, aki eladja a munkaerejét. […] A burzsoászabadság: bérrabszolgaság."[542] Ezzel szemben a „proletariátus nem azért csinálja meg a maga forradalmát, hogy más osztályok munkája eredményéből éljen, hanem azért, hogy mindenkit dolgozóvá tegyen. A proletariátus forradalma a nagy többség forradalma a nagy többség érdekében. […] A proletariátus forradalmának célja az osztálykülönbségek megszüntetése. […] Azonban az osztálykülönbségek nem tűnnek el egyszerre. A proletariátus

[539] Uo. 27.
[540] Uo. 27-30.
[541] Uo. 30.
[542] Révai József: *Polgári forradalom – Proletárforradalom.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 2.

diktatúrájára, a proletárállamra szükség van tehát abban az átmeneti időben, amelyben minden ember dolgozó tagja lesz lassanként a társadalomnak. Amíg ez megtörténik, addig a proletariátus erőszakszervezete is él az erőszak mindama fajtájával, amellyel minden eddigi állam is élt: a fizikai és szellemi erőszakkal."[543] Ezek a mondatok összecsengenek a korábban ismertetett röpiratok hasonló gondolataival. A többség forradalma a kisebbség felett, az osztálykülönbségek megszüntetése, a diktatúra átmeneti szükségszerűsége a korábbiakhoz képest nem jelentenek újdonságot. Itt azonban világosabban jelenik meg az a korábban csupán érintőlegesen felmerült idea, hogy az elsődleges cél nem a burzsoázia fizikai likvidálása, hanem csupán „gazdasági és politikai hatalmának teljes megsemmisítése".[544] A burzsoázia tagjainak megvan a lehetősége arra, hogy a társadalom hasznos dolgozóivá váljanak. De amennyiben mégis fellépnek az új rend ellen, akkor számíthatnak arra, hogy a diktatúra fizikai erőszakot fog alkalmazni velük szemben. Az erőszak alkalmazásának lehetősége szintén nem újkeletű dolog a Tanácsköztársaság propagandájában, de Révai szétválasztja a fizikai és szellemi erőszakot. A továbbiakban részletesebben is bemutatja, hogy ezek mit is jelentenek. „A fizikai erőszak: a proletariátus osztályhadserege. […] A proletariátus lefegyverzi a burzsoázia minden erőszakszervét, a rendőrséget és a csendőrséget, és felfegyverzi önmagát. […] a fegyvert is, mint mindent, a dolgozók tulajdonává teszi."[545] Tehát a fizikai erőszak arra irányul, hogy a burzsoáziától elvegye a proletáriátussal szembeni erőszakos fellépés lehetőségét. Vagyis erőszakot alkalmaz az erőszak elkerülésére. Ezt követően Révai áttér a szellemi erőszak meghatározására. „A szellemi erőszak abból áll, hogy a nevelést a proletariátus a maga osztálycéljainak a szolgálatába állítja. De éppúgy, ahogyan a proletariátus osztálycéljaiból az emberiség egyetemes céljai lesznek, éppen úgy ez a nevelés is az emberiség általános szempontjait tartja szem előtt. A proletariátus osztálycéljai a neveléssel arra irányulnak, hogy a proletárosztálynak azokat a tagjait, akiket még lenyűgözve tart szellemi sötétségben a burzsoázia és az egyház nevelése, ezekből a bilincsekből kiszabadítsa. A proletárállam nevelése felvilágosító és meggyőző nevelés. A neveléssel lehet legkönnyebben elérni azt, hogy az új nemzedék már teljesen át legyen hatva a szolidaritás, a proletár-testvériség érzéseitől."[546] Ebből az idézetből jól látható, hogy Révai a szellemi erőszakot a fizikainál jóval elvontabb fogalomnak tekinti. Gyakorlatilag a (proletár) nevelés szinonimájaként alkalmazza. Más szemszögből megközelítve, a fentieket úgy is értelmezhetjük, hogy a fizikai erőszak a proletárállam fennmaradásának rövid távú biztosítéka

[543] Uo. 3-4.
[544] Uo. 3.
[545] Uo. 4.
[546] Uo. 4.

volt, míg a szellemi erőszak – azaz a nevelés – hosszabb távon biztosíthatta volna az új rend fennmaradását. Ez utóbbi a Tanácsköztársaság ama hosszú távú célkitűzéseivel volt összhangban, mely szerint a nevelés célja a szocialista-kommunista embertípus megteremtése lett volna. Ennek megvalósításában pedig Révai – akárcsak korábban Lukács György – az értelmiségnek szánt fontos szerepet.

Kőhalmi Béla könyvtáros, újságíró „Szindikalizmus és Leninizmus" című brosúrájában tudományos igénnyel értekezik a címben szereplő két baloldali politikai, ideológiai irányzatról.[547] Kőhalmi – aki korábban Szabó Ervin tanítványaként a szindikalista irány képviselője volt – eme írásában a „magyar proletárforradalom történelmi tapasztalatának magaslatáról visszatekintve", a szindikalizmust immár „pozitíve túlhaladott" forradalmi útkeresésként értékeli, és a leninizmus által kijelölt utat tartja helyesnek.[548]

Faragó Miklós „Ki a proletár?" című röpirata, már rögtön az első mondatban meghatározza, hogy kikhez is kíván szólni ez a röpirat. „Ezek a sorok főképpen olyan szellemi munkából élők felvilágosítását szolgálják, akikben megvan az értelem és a jószándék az előttük még ismeretlen új eszmék megismerésére, de akik eddig becsukott szemmel jártak a nemismerés és a félreértés tévútjain."[549] Bár a bevezetőből arra következtethetnénk, hogy a szerző elsősorban az értelmiségieknek, mint „szellemi proletároknak" az új rendben betöltött helyét és szerepét kívánja ismertetni, ám a hangsúly inkább a kommunizmus és a Tanácsköztársaság – meglehetősen gyenge színvonalú – bemutatásán, az értelmiség kétkedő, bizalmatlan rétegeinek meggyőzésén van.

„A kommunista rend jólétének alapelvei" című röpirat az új rendszer gazdasági berendezkedésének alapelveit kívánta ismertetni. A szerző ezt a munkát valószínűleg tudományos jellegű írásnak szánta – legalábbis a sok körülményes és idegen kifejezésekkel teletűzdelt körmondatból erre lehet következtetni –, de a szöveg inkább zavaros és nehezen követhető. A lényege, hogy az eddig „improduktív" tevékenységet végző személyeket, „akik eddig csak fogyasztották a produktív munkát végző egyének munkaeredményét", is „produktív" munkára kell kényszeríteni.[550] Az „improduktív munka" pedig mindaz, „amit a kommunista társadalom ésszerű berendezésénél feleslegessé tehetünk, és amelyet csak a kapitalista társadalom egyéni profitra törekvő, anarchikus termelési berendezése tett

[547] Ez a röpirat Kőhalmi Béla azonos című, a Marx-klubban 1919. március 30-án tartott előadásának írásos változata volt. Az előadásról tudósított a *Volksimme* is: *Volksstimme* 1919. ápr. 1. 7.
[548] Kőhalmi Béla: *Szindikalizmus és Leninizmus.* Budapest, 1919. 14-15.
[549] Faragó Miklós: *Ki a proletár?* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest 1919. 2.
[550] *A kommunista rend jólétének alapelvei.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 5.

szükségessé."[551] Így például feleslegessé fog válni a kereskedelemhez, a bankokhoz, tőzsdéhez, luxusiparhoz, igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó munkakörök jelentős része. Ha az így felszabaduló munkaerő a képességeiknek megfelelő „produktív munkát" fog végezni, akkor a „lakosság átlagos jóléti standardja legalább 100 %-kal fokozható."[552] Vagyis ezzel az úgynevezett „racionalizálással" nagyobb termelékenység érhető el, és eme „anyagi és szellemi javaknak" az „ésszerű és igazságos elosztása" által nőni fog a jólét is.[553]

Az elméleti, ideológiai kérdésekkel foglalkozó kiadványok a tudományos igényességgel írt, elvont ideológiai témákkal foglalkozó művek mellett, a Tanácsköztársaság aktuális helyzetéből fakadó elméleti, erkölcsi, politikai, társadalmi problémákat elemező írásokat is tartalmaztak. Ez utóbbiak alapvetően magas színvonalon íródtak, bár találhattunk köztük gyengébben sikerült műveket is.

A forradalmi művészi jellegű röpiratok kategóriába azokat a kiadványokat soroltuk, melyek művészi jellegű műveken keresztül kívánták a forradalmi eszméket népszerűsíteni. Ezekben olyan szerzőknek a művei kerültek kiadásra, akik többnyire korábban is az úgynevezett progresszív, modern irodalmi irányokhoz tartoztak.

Ezen röpiratok egyik része csupán egy művet tartalmazott, melyek tendenciózusan forradalmi hangvételű alkotások voltak. Ebben a csoportban szerepel egy olyan röpirat is, mely Ady Endre „A csillagok csillaga"[554] című versét tartalmazta. (Adyval a kommün hivatalos propagandája nem igazán tudott mit kezdeni. A Tanácsköztársaság jelképes panteonjába nem került be, mert személyiségének és munkásságának bizonyos elemei – Istenes versei és szerelmi lírájának erkölcstelenségbe hajló attitűdjei – problematikussá tették. Ugyanakkor forradalmisága miatt a propagandában mégis megjelenhetett.) A mű kiválasztása itt sem volt véletlen, amit ennek az 1907-ben született versnek a szövege mindenki számára nyilvánvalóvá tett:

„Sohse hull le a vörös csillag:
Nap, Hold, Vénusz lehullott régen
S ő dölyföl a keleti égen.

Sohse vörös a hulló csillag:
Rózsás, lila, zöld, kék vagy sápadt,
Szeszélye az égi világnak.

[551] Uo. 6.
[552] Uo. 8.
[553] Uo. 11-14.
[554] Ady Endre*: A csillagok csillaga.* (Másik oldalon: *Az uj Internacionale. Kommunista himnusz.*) Budapest 1919.

Hulló csillag, hullj, hullj, rogyásig,
Ezer eséssel, ezer jajjal:
Egy csillagból is jöhet hajnal.

Vörös csillag, ragyogj és trónolj,
Mióta ember néz az égre,
Vörös csillag volt a reménye."

Ezen kívül megjelent még röpiraton Farkas Dezső „Vörös Riadó!", Somlyó Zoltán „Májusi kalapács", és Várnai Zseni „Vörös május" című költeménye, Edvard Bellamy „Mese a vízről" című novellája, és Arnold Passer „Mene tekel! – Felfedezési út Európába" című írása.

A „Vörös Riadó!"[555] és a „Májusi kalapács"[556] című művek később megzenésített formában, kottás füzetben is megjelentek és nem versként, hanem inkább dalként terjedtek el.[557]

Várnai Zseni „Vörös május"[558] című versét kifejezetten az 1919-es május 1-jei ünnepségre írta, melyet ennek megfelelően az ünnepélyes pátosz hangulata lengett át:

„Égzengős szavakkal, hogy mindenki hallja, Lángoló betűkkel, hogy mindenki lássa, szívem vérével,
hogy szívekbe szálljon, ezt a nagy, kiharcolt Májust kiáltom:
Eljött a nagy Május, eljött a nagy Május!

Minden égtájaknak és mindegyik népnek, a vérző földgolyón minden világrésznek, minden nemzetnek és minden hadaknak, kik a szabadságért élnek s ha kell, halnak, hirdetem, hogy eljött,
eljött a nagy Május!"

Edvard Bellamy amerikai szocialista író „Mese a vízről – Tanulságos történet" című – angol nyelven először 1897-ben megjelent – munkája egy víztározó létrehozásának és a víz birtoklásának történetén keresztül szemléletesen mutatta be a kapitalista gazdasági rendszer problémáit, és az abból eredő társadalmi igazságtalanságokat. A novellában a megoldást a szocialisták (agitátorok) megjelenése jelentette, akik arra bíztatták az embereket, hogy együtt küzdjenek azért, hogy a víz mindenkié legyen. Mikor ez megvalósult „úgy történt minden, ahogy előre mondották: nem akadt többé ember az országban, akit éhség, szomjúság és hideg

[555] Farkas Dezső: *Vörös Riadó!* Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 97.
[556] Somlyó Zoltán: *Májusi kalapács.* Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 215.
[557] Részletesebben lásd a Zeneművek fejezetet.
[558] Várnai Zseni: *Vörös május.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 242. – A vers a „Népszava" 1919. május elsejei számának címlapján is megjelent: Várnai Zseni: *Vörös május*. Népszava, 1919. május 1. 1.

kínzott volna. És minden ember, férfi, asszony így szólította meg a másikat: 'Én testvérem', mert az emberek testvérekké lettek, akik békében élnek egymással. És ezen a földön eljött az örök igazság országa."[559]

A „Mene tekel! – Felfedezési út Európába"[560] című kiadvány szerzőjeként feltüntetett Arnold Passer valójában egy írói álnév volt. A szerző, eredeti nevén Franz Levi Hoffmann, német szociáldemokrata újságíró volt. Ez a műve 1893-ban, német nyelven jelent meg először (magyar nyelvre Weltner Jakab fordította le). A mű Németországban játszódik, és arról szól, hogy milyen lenne a jövő, ha megsemmisítenék a szociáldemokráciát. A történet kiindulópontja, hogy a szociáldemokraták 1900-ban megnyerik a német választásokat, ám a kapitalista vezetők pánikba esnek, betiltják a szociáldemokrata pártot, és brutálisan leverik az emiatt kirobbanó munkásfelkelést. Ezt követően Európában féktelenül tombol az embertelen vadkapitalizmus, amely végül totális káoszba fullad. Eközben a munkások egy része kivándorol Afrikába, ahol megvalósítják a szocializmust és jólétben, boldogságban élnek. Majd ötszáz év múlva visszatérnek Európába, amely a kapitalista rendszer következtében gazdaságilag és társadalmilag összeomlott. A gyárak, épületek romokban, nincs munka, nincs rend, nincs biztonság, az emberek csak vegetálnak, elállatiasodtak. Végül Afrikából, a szocialista eszmék segítségével kezdik el újracivilizálni Európát.

A művészi jellegű röpiratok másik csoportját jelentették az úgynevezett gyűjteményes kiadványok, melyek egy vagy több szerző írásait tartalmazták. Jellegüknél fogva ezek hosszabb terjedelműek voltak és többféle témán keresztül igyekeztek népszerűsíteni a forradalmi eszméket. Ezek közé a következő kiadványok tartoztak: Bodrogi Zsigmond „Virradóra: versek, dalok"[561], Gárdos Mariska „Kilenc hónap"[562], Farkas Antal „Fekete nóták – Vörös rigmusok"[563], Komját Aladár „Új Internationale"[564], Peterdi Andor „A föld énekel"[565], Várnai Zseni „Forradalmi versei"[566] és „Vörös tavasz"[567] című kiadványai,

[559] Edvard Bellamy: *Mese a vízről - Tanulságos történet.* Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja, Budapest, 1919. 14.
[560] Arnold Passer: *Mene tekel! – Felfedezési út Európába.* Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja, Budapest, 1919.
[561] Bodrogi Zsigmond: *Virradóra. Versek, dalok.* Magyarországi Szocialista Párt. 1919.
[562] Gárdos Mariska: *Kilenc hónap.* Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja, Budapest, 1919.
[563] Farkas Antal: *Fekete nóták - Vörös rigmusok.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[564] Komját Aladár: *Új Internationale*. Budapest, 1919. (Vörös Könyvtár 8-9.)
[565] Peterdi Andor: *A föld énekel – Peterdi Andor forradalmi versei.* Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja, Budapest, 1919.
[566] Várnai Zseni: *Forradalmi versei.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[567] Várnai Zseni*: Vörös tavasz.* Népszava Könyvkereskedés, Budapest, 1919.

valamint több szerző írásait gyűjtötték össze a „Forradalmi versek, dalok, jelenetek”[568] című kötetekben. A szerzők kiválasztása ezekben az esetekben sem volt véletlen.

Bodrogi Zsigmond költő, dalszerző munkásságában egyaránt megjelent a küzdelmes paraszti élet, a kivándorlás, a népnyomor problémája, és a munkásság élete is hangot kapott verseiben, dalaiban. Néhány írását a „Népszavában” is publikálta. A „Virradóra” című kötet 1905-től 1919-ig – a népies paraszti témájú versektől a forradalmi dalokig – ölelte át Bodrogi munkásságát.

Gárdos Mariska újságíró, író, a szocialista nőmozgalom egyik vezető alakja volt. Rendszeresen publikált a „Népszavában” és gyakori szónoka volt a párt rendezvényeinek. A „Kilenc hónap” című kiadvány tulajdonképpen egy novelláskötet. Főként női szemszögből – többnyire női főszereplőkkel – ábrázolt megrázó történetek találhatóak ebben a kiadványban, melyet az elesettek, a szegény sorsúak iránti nagyfokú empátia jellemez. Ezt fejezi ki Gárdos Mariska ars poeticája is: „Kezet nyújtani az elesettnek, megsimogatni a korbáccsal sújtottat, szomorkodni a könnybelábadttal, vigasztalni a megrugdaltat, új cél felé vezetni a megtorpantat, ez az én utam.”[569]

Komját Aladár költő, újságíró versei kezdetben a „Népszavában” és a Kassák Lajos szerkesztette „A Tett” és a „Ma” című folyóiratokban jelentek meg. 1918 novemberében belépett a KMP-be és a párt elméleti folyóiratának, az „Internationale”-nak – Hevesi Gyulával együtt – alapítója, szerkesztője lett. Az „Új Internationale” című kötet verseiben a kommunista forradalmi eszme felsőbbrendűsége és a világforradalom terjedésének feltartóztathatatlansága került kifejezésre.

Farkas Antal tanító, költő, újságíró, 1905-től a „Népszava” munkatársaként dolgozott. Fő témája a szegényparasztság sorsa volt. A „Fekete nóták – Vörös rigmusok” című kiadványban Farkas 1915 és 1919 közötti háborúellenes és forradalmi jellegű verseit gyűjtötték össze. Ebben jelent meg a „Jön az öcsém”[570] című verse is, melyet a Tanácsköztársaság alatt meg is filmesítettek.[571]

Peterdi Andor szocialista költő, újságíró, 1905-től főként a „Népszavába” és más baloldali lapokba írt. „A föld énekel – Peterdi Andor forradalmi versei” című kötet egy markáns forradalmi kiadvány volt, melyet nem csak a cím jelzett, hanem a borító grafikája is, melyet Biró Mihály készített. Ezen egy izmos vörösre festett férfialak felemel egy földdarabot, melyen gyárak, templomok, paloták omlanak össze. A kötetben Peterdi régebbi (a legkorábbi

[568] *Forradalmi versek, dalok, jelenetek.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[569] Gárdos Mariska: *Szemszögletből.* In: Gárdos Mariska: *Kilenc hónap.* i.m. 3.
[570] Farkas Antal: *Fekete nóták - Vörös rigmusok.* i.m. 67-68.
[571] Lásd a Filmek fejezetet.

1913-as dátumozású) és új forradalmi verseit gyűjtötték össze. Ezekben konkrét személyek is megjelentek, akik cselekedeteik által többnyire egyúttal szimbólumok is voltak. Így Jézus Krisztus[572] a megváltó forradalom, Jean Jaurés[573] a háborúellenesség, Ady Endre[574] a művészi forradalmiság képviselőjeként jelent meg. Külön blokkban szerepeltek az úgynevezett „Proletárversek", melyek a dolgozók mindennapi életének nehézségeiről, kínlódásairól szóltak.

Várnai Zseni költőnő az 1912. máj. 23-i munkástüntetés előtt írta meg „Katonafiamnak" című versét, amely miatt a „Népszavát" elkobozták, őt vád alá helyezték. Ez a mű 1918-ban a háborúellenesség egyik szimbolikus versévé vált, refrénszerűen visszatérő sora pedig jelszóvá: „Ne lőj fiam, mert én is ott leszek!"[575] Várnai Zseninek a „Vörös tavasz" és a „Forradalmi versek" című kiadványban az 1912 és 1919 közötti forradalmi hangvételű munkáit gyűjtötték össze. Mindkét kötetben meghatározó volt, hogy a forradalmat a nők, az anyák szemszögéből közelítette meg. Érdekes, hogy az utóbbi kiadványban szereplő 1919-es keltezésű „Eredj fiam" című vers a fentebb említett „Katonafiamnak" című írás folytatásának, vagy sokkal inkább ellenpontjának nevezhető. Ebben Várnai visszautalt a „Katonafiamnak" mondanivalójára, ám éppen azért, hogy azt szembeállítsa az új forradalommal, amelyért már érdemes harcolni és akár meghalni.

„Azt mondtam én édes fiam:
Ne menj fiam a csatába,
Lelkem fiam,
Drága vérem,
Katonának fából lába,
Ne menj fiam a csatába.

[…]

Azt mondottam édes fiam,
Pénz országa, urak földje,
A szegénynek,
Proletárnak
Nincs egyebe, csak az ökle,
Az is csak, hogy értük törje.

De most mondom, édes fiam,
Hallod fiam? Megvirradt már!
Szól a kakas,
Kukorékol,

[572] Peterdi Andor:*Mint Krisztus*. In: Peterdi Andor: *A föld énekel – Peterdi Andor forradalmi versei.* i.m. 5.
[573] Peterdi Andor: Jaurès. In: Peterdi Andor: *A föld énekel – Peterdi Andor forradalmi versei.* i.m. 31.
[574] Peterdi Andor: *Ady Endre.* In: Peterdi Andor: *A föld énekel – Peterdi Andor forradalmi versei.* i.m. 49.
[575] Várnai Zseni: *Forradalmi versei.* i.m. 40.

Tied a föld, a kék határ,
Az erdő, a dalos madár.

[…]

Hazátlanok szent hazáját
Ezer szívvel, ezer karral,
Szeresd fiam.
Védd meg fiam
Milliónyi akarattal,
Tűzzel, vassal és haraggal,
Most én mondom: szülőanyád!"[576]

„A forradalmi versek, dalok, jelenetek" című kiadványban több szerző forradalmi témájú művét gyűjtötték össze. 16 vers, 2 dal, és 4 jelenet szerepelt a kötetben. Ezek között volt a fentebb már említett Farkas Antal, Somlyó Zoltán, Peterdi Andor és Várnai Zseni egy-egy verse. A további szerzők a következők voltak:

Zsoldos Andor színész, rendező, író, újságíró;

Tóth Árpád költő, a „Nyugat" című újság rendszeresen publikálta verseit;

Szász Menyhért költő, a „Nyugat" felfedezettje, főleg háborúról szóló versei voltak népszerűek;

Farkas Béla író, költő, többnyire a „Népszava" című újságban publikált;

Újhelyi Nándor író, a „Nyugat" köréhez tartozott;

Szini Gyula újságíró, író, legjelentősebb írásai a „Nyugat"-ban jelentek meg, melynek a kezdetektől munkatársa volt;

Relle Pál újságíró, író, színikritikus, írásai jelentek meg „Az Újság", a „Magyar Hírlap", a „Világ" és a „Nyugat" című újságokban;

Antal Sándor újságíró, író, költő, publikált a „Népszava", a „Szocializmus", a „Világ" és a „Nyugat" című újságokban, a Tanácsköztársaság alatt a „Vörös Újság" munkatársa volt.

Tehát jól látható, hogy a kiadvány szerzői szinte kivétel nélkül a korszak úgynevezett progresszív, modern irodalmi irányvonalához voltak köthetőek. A művek mondanivalójáról többnyire már a címükből is fogalmat alkothatunk: „Vörös vitéz", „Elvtárs induljunk!", „Májusi dal", „Az eszme", „Vörös zászlókkal", stb. De bekerültek a kötetbe olyan versek is, melyek már máshol is megjelentek, de ismertségük révén kihagyhatatlan darabokká váltak. Ilyen volt például a korábban említett „Jön az öcsém" és az „Eredj fiam" című versek, de bekerült a kötetbe Tóth Árpádnak – a Tanácsköztársaságot köszöntő, szimbolikussá váló – „Az új Isten" című ódája is.

[576] Várnai Zseni: *Forradalmi versei.* i.m. 9-10.

Végül a művészi jellegű mindenkinek szóló népszerűsítő röpiratok közé soroltuk „A Vörös május 1919”[577] című kiadványt, mely tulajdonképpen a Tanácsköztársaság legnagyobb szabású tömegrendezvényének, a budapesti május elsejei ünnepség-sorozatnak a fényképes és szöveges dokumentálása volt. Már maga a – Biró Mihály által készített – borító is figyelemre méltó mű volt. Ennek közepén a híres vörös kalapácsos ember figurája látható, mögötte a háttérben egy nagy fénylő vörös csillag alakja bontakozik ki. A jobb és bal felső sarokban feketével vastagon szedve „A Vörös Május 1919” felirat. Propaganda szempontból kétségtelenül figyelemfelkeltő alkotás volt. A kiadvány elsősorban a május elsejei ünnepségre létrehozott építészeti, művészeti alkotások bemutatására törekedett, de természetesen a tömegjelenetek, felvonulások megjelenítése sem hiányozhatott belőle.[578]

A következő kategória röpiratai a kultúrának, a művészetnek, a tudománynak és az oktatásnak az új rendben betöltendő szerepéről és ehhez kapcsolódóan a Tanácsköztársaság eme területekhez kapcsolódó reformjairól, elképzeléseiről szóltak.

Erről Kunfi Zsigmond közoktatásügyi népbiztos is részletesen értekezett a „Proletárkultúra, proletárművészet”[579] című munkájában. A kiadvány egy előadás nyomtatott verziója volt, melyet Kunfi a Közoktatásügyi Népbiztosság Tudományos és Népszerű Propaganda-osztályának Agitátorképző Iskolájában adott elő. Ebben ismertette azokat az alaptételeket, melyekre a tanácskormány kultúrpolitikáját alapítani kívánta. A kiindulási alap a kapitalista kultúra proletárkultúrává való átalakítása volt. Ennek lényege, hogy a kultúrát, mely eddig az azt megfizetni képes „vagyonos osztály kultúrmonopóliuma” volt, mindenki számára elérhetővé tegyék.[580] „A proletariátus szellemi lefegyverzése” helyett – melyre a burzsoázia törekedett – a dolgozók szellemi színvonalának felemelése a cél. Ezért a „régi kapitalista kultúrából ki kell rostálnunk azt, ami abban valóban értékes volt, viszont ki kell vetni mindenféle ismeretterjesztő munkából a régi kapitalista civilizációnak azokat az elemeit, amelyek csak arra szolgáltak, hogy féken tartsák a proletariátust, hogy engedelmes, olcsó, könnyen kihasználható munkaerőket neveljenek belőlük a tőkések számára.”[581] Konkrétan „oly irányban kell átalakítani ezt a műveltséget, hogy annak középpontjában a természettudományok álljanak a vallás és a történet helyett, a közgazdasági ismeretek a régi nyelvészeti műveltség helyett és mindezeket összefoglalja a politikai és szociális élet

[577] Vajda Manó (szerk.): *A Vörös május 1919.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[578] Magáról a május elsejei ünnepségről lásd a „Tömegrendezvények” fejezetet.
[579] Kunfi Zsigmond: *Proletárkultúra, proletárművészet.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[580] Kunfi Zsigmond: *Proletárkultúra, proletárművészet.* i.m. 5-7.
[581] Uo. 7-8.

ismerete."[582] Vagyis a materialista felfogásnak megfelelően a humán helyett a reál műveltséget helyezték volna előtérbe. Kunfi határozottan leszögezte, hogy „ennek az egész új kultúrának el kell szakadnia az egyházi élettől" és „a vallásos életet erősen háttérbe kell szorítania a művelődésnek".[583] A fenti elképzelések megvalósításához elengedhetetlen az iskolai rendszer átalakítása is. A négyéves iskola helyett nyolcéves (6 és 14 éves kor között) mindenkinek kötelező oktatás kerülne bevezetésre, melyekben „a munka elemeire is" meg akarják tanítani a gyermekeket. A következő szintet a négy-ötéves középiskola jellegű képzés jelentené, ahol minden iskola mellé műhelyeket, a falusi iskolák mellé kísérleti telepeket, mintagazdaságokat állítanának fel.[584] A tudománynak és a művészetnek is más feladat jutna az új rendben. Mindkettőt a dolgozó tömegek szolgálatába kell állítani. A művészettel kapcsolatban fontos lépés volt a színházak, múzeumok, a magántulajdonban lévő műkincsek szocializálása és a tömegek előtti megnyitása. Azokat pedig, akik „valóban művészek, akik valóban értékes dolgokat termelnek, a proletárállamnak magának kell eltartania".[585]

Ez utóbbival cseng össze a „Proletárdiktatúra és kultúra"[586] című röpirat, illetve Emil Vandervelde belga szocialista politikus „A művészet a burzsoa és a kommunista társadalomban" című írása is.[587] Ez utóbbiban a szerző kifejti, hogy a művészek a kapitalista rendszerben a megélhetésükért kénytelenek „áruba bocsátani a tehetségüket", ezért nem marad idejük az „igazi művészetre". Ennek a másik következménye, hogy a „művészet élvezése" csak a „kiváltságosok" (gazdagok) előjoga.[588] Ellenben a „kollektív társadalomban" a dolgozóknak lesz elég szabad idejük és meg lesz a lehetőségük, „hogy napjában néhány órát" szentelhessenek „szellemi életük szebbé, gazdagabbá tételére". Egyúttal, mivel a művészekre nem fog ránehezedni a megélhetés kényszere – mert a proletárállam fog gondoskodni róluk – ők is kiteljesedhetnek. Vagyis a társadalom gazdasági berendezkedésének átalakítása a dolgozó tömegek kulturális színvonalának felemelését is

[582] Uo. 10.
[583] Uo. 11.
[584] Uo. 12-15.
[585] Uo. 16-17.
[586] *Proletárdiktatúra és kultúra.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. Közli: A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai 140-141.
[587] Hasonló szellemben íródott Dr. Molnár Géza zenetörténész és esztéta „A zene a szocialista társadalomban" című munkája is, mely elsősorban a zenei kultúrának a tömegek számára való elérhetővé tételéről, a zenei oktatás általánossá tételéről értekezett. Dr. Molnár Géza: *A zene a szocialista társadalomban.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[588] Emil Vandervelde: *A művészet a burzsoa és a kommunista társadalomban.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest 1919. 24-26.

lehetővé fogja tenni.[589] Más szóval a „proletariátus fölszabadulása a kultúra fölszabadulását is jelenti”.[590]

A mindenki számára elérhető művészet ideájának megvalósulásaként mutatták be a köztulajdonba vett műkincsek első kiállítását. Ez a nézet a kiállítás alkalmából megjelent kiadványban is feltűnik, melyben – mintegy katalógusként – felsorolják a kiállításon megtekinthető művészeti alkotásokat, de az előszóban nem mulasztják el felhívni arra a figyelmet, hogy a tanácskormány milyen rövid idő alatt lehetővé tette ezeknek a felbecsülhetetlen kulturális és művészeti értékekkel bíró alkotásoknak a közkinccsé tételét.[591] (A kiállítás anyaga valóban impozáns volt, hiszen számos kiváló magyar és európai művész munkája került bemutatásra.)

Szellemiségében és tartalmában az előzőekhez nagy hasonlóságot mutat Fogarasi Béla „Kommunista politika – Kommunista kultúra”[592] című munkája. Ebből a kiadványból azonban – mely Fogarasinak a tanítók előadóképző tanfolyamán lezajlott előadás-sorozatának nyomtatott verziója volt – a kulturális elképzelések mellett a felsőfokú oktatási rendszer tervezett felépítéséről és céljairól is fontos információkat kaphatunk. Egyrészt a főiskolák úgynevezett „munkaiskolává” való átalakítását vették tervbe. A „munkaiskola” olyan „szakmunkásképző iskola” amely „oly pályákra szakképző főiskola, amelyeknél nagyobb előtanulmányok szükségesek”.[593]Az innen kikerülő hallgatók valamilyen szakmai terület magasabb vezetői pozícióit töltötték volna be. Másrészt a legmagasabb szintet a Marx-Engels Munkásegyetem jelentette, melyről Fogarasi a következőképpen írt: ennek „kettős feladata van: először is a munkásság általános kulturális nívójának, általános látókörének és tudományos képzettségének megadása, másodszor pedig előkészítése a munkásság kiváló elemeinek vezető állásokra”.[594] Gyakorlatilag az itt végzett hallgatók adták volna a proletariátus szellemi, politikai vezetésének utánpótlását, akiknek az új rend megvalósításában lettek volna fontos feladataik. Tehát a felsőfokú oktatás elsődleges célja egy új munkás-elit réteg létrehozása volt, mely mind a munkásság szellemi felemelésében, mind szakmai, gazdasági és politikai téren – és ezáltal az új rendszer felépítésében – vezető szerepet töltött volna be.

---

[589] Uo. 43-45.
[590] *Proletárdiktatúra és kultúra.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* 141.
[591] *A köztulajdonba vett műkincsek első kiállítása.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 3-5. – Hasonló szellemben íródott a kiállításról tudósító „Vörös Újság” cikk is. *A szocializált műtárgyak első kiállítása.* Vörös Újság, 1919. június 18. 7-8.
[592] Fogarasi Béla: *Kommunista politika - Kommunista kultúra*. Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[593] Uo. 65.
[594] Uo. 67.

Az iskolai oktatás szellemiségével kapcsolatban adhat támpontot számunkra Kun Béla „A proletárdiktatúra és a tanítóság” című írása. Ebben a szerző a bukott rendszer oktatásáról a következőket írja: „az iskola a kapitalista termelési és társadalmi rendben kiegészítője volt annak a fizikai és szellemi erőszakszervezetnek, amely a kapitalista társadalmat fenntartotta. Lényeges alkotórésze volt a kapitalista társadalom szellemi erőszakszervezetének, amely kiegészítette a fegyverek uralmát azáltal, hogy az emberiségnek kizsákmányolt részét tudatlanságban tartotta”.[595] Az új oktatási rendszer – és ehhez kacsolódóan a tanárok – feladatait is egyértelműen meghatározza: „Elvégezni az iskolának a szocializmusra való nevelés szolgálatába állítását. […] Természetesen e társadalomban már az iskolában meg kell változnia a nevelésnek, hiszen a mi szempontunkból az a legfontosabb, hogy már az iskolában is szocialista érzelmeket ébresszenek a gyerekek lelkében.”[596]

Hasonló gondolatokat tartalmaznak „A régi és az új iskola”, illetve a „Mit jelent az állami közoktatás?” című röpiratok is, azzal kiegészítve, hogy ezek szembeállítják a régi iskolarendszer hibáit, fogyatékosságait (vallási szellemű oktatás, analfabetizmus nagy aránya, anyagilag nem mindenki számára elérhető közép-, és felsőbb szintű oktatás), a Tanácsköztársaság új oktatási elképzeléseivel, terveivel (vallás eltávolítása az iskolai rendszerből, analfabetizmus felszámolása, mindenki számára elérhető oktatás, csak a képességek alapján történő értékelés).[597]

Dr. Rózsa Ignác „Erkölcstan” című írása, elsődlegesen az erkölcs fogalmával kapcsolatban egy „egységes szocialista világfelfogás kialakulását” óhajtotta szolgálni.[598] A szerző tulajdonképpen a szocialista erkölcs mibenlétéről – az élet több területét érintve – kívánt átfogó képet adni.[599] A kiadvány célját illetően pedig a következőket írja: „Nem tantárgyat akartam adni, mert minden tantárgy keretében bő alkalom van erről beszélni és az új társadalom minden jelensége is tág teret nyújt ezen erkölcsi elvek alkalmazására.”[600]

A Tanácsköztársaság oktatásügyi vezetői nagy szerepet szántak az iskolai rendszeren kívüli oktatásnak is. Ez tükröződik vissza az „Ifjúmunkások és ifjúmunkásnők! Elvtársak! A kapitalista osztályállam az ifjúmunkásokat anyagilag és szellemileg egyaránt elnyomta”, az „Ifjúmunkások és ifjúmunkásnők! Elvtársak! Az új társadalom minden munkásának tudnia kell…” kezdetű röpiratokban, illetve „A felnőttek oktatásának ügyét szolgáló szabadiskolák

[595] Kun Béla: *A proletárdiktatúra és a tanítóság.* Budapest, 1919. 4.
[596] Uo. 8.
[597] *A régi és az új iskola.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 3-8. – *Mit jelent az állami közoktatás?* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 1-2. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 360. sorszámú melléklet.
[598] Dr. Rózsa Ignác: *Erkölcstan.* Budapest, 1919. (Forradalmi Könyvtár 10.) 36.
[599] Uo. 5-34.
[600] Uo. 36.

szervezete" című kiadványban. Ez utóbbi a tanácskormány felnőttoktatásra vonatkozó rendeletét ismerteti, melynek célja különböző témájú tanfolyamokkal (itt kiemelt szerepet kaptak az analfabéta tanfolyamok) szélesíteni az előző rendszerben hiányos oktatásban részesült felnőtt emberek ismereteit.[601] Az előbbi kettő röpirat a fiatal proletárokat – ellentmondást nem tűrő hangon – agitálja arra, hogy vegyenek részt az Ifjúmunkások Országos Szövetsége által szervezett előadásokon, tanfolyamokon, mert a „kommunista állam felépítése és vezetése azokra fog hárulni, akik ma még ifjúmunkások. De mint az új társadalom nem tűri meg a henyéket, a mások munkájából élősködőket, úgy azokat sem fogja megtűrni, akik mások fejével akarnak tudni és gondolkodni, mindenkinek kötelessége a munka […] és a tanulás, a tudás. Aki nem tanul, az a proletárállam ellensége."[602] Érdekes, ahogy az egyik röpirat a nyelvtanulás fontosságát az internacionalista forradalom szempontjából indokolja meg: „Az új társadalom minden munkásának tudnia kell, hogy a szocializmus egyik legfontosabb célja: az igazi nemzetköziség nem valósítható meg, míg az idegen nyelvek ismerete közkinccsé nem vált […] Lássátok be, hogy Európa forradalmasításának alapföltétele az idegen nyelvű agitációs munka. Ez okból a nyelvismeretek széleskörű terjesztésére az Ifjúmunkások Országos Szervezete kerületi csoportjaiban nyelvtanító tanfolyamokat állítunk fel".[603]

Érdekes színfoltot jelent Kőhalmi Béla „Mit olvassunk a szocialista irodalomból" című írása. Ez tulajdonképpen egy előadás írásos változata volt, melynek során Kőhalmi arról kívánt tájékoztatást adni, hogy „a mai időknek megfelelően milyen szempontok szerint válogassák meg az elvtársak szocialista olvasmányaikat".[604] A kiadvány végén egy irodalomjegyzék is helyet kapott, ahol a javasolt művek kerültek felsorolásra. Ezek a következők voltak:

Bellamy, Edward „Visszapillantás 2000-ből 1887-ik évre",

Engels, Friedrich „A szocializmus fejlődése utópiától a tudományig",

France, Anatole „A fehér kövön",

Garami Ernő „Marx és Engels élete",

Herzen, Alexandr Ivanovics „Erinnerungen" (2. kötet),

---

[601] *A felnőttek oktatásának ügyét szolgáló szabadiskolák szervezete.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919, 3-8.

[602] *Ifjúmunkások és ifjúmunkásnők! Elvtársak! A kapitalista osztályállam az ifjúmunkásokat anyagilag és szellemileg egyaránt elnyomta.* Közoktatásügyi Népbiztosság Ifjúmunkás Propaganda ügyosztály, Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 145.

[603] *Ifjúmunkások és ifjúmunkásnők! Elvtársak! Az új társadalom minden munkásának tudnia kell…* Közoktatásügyi Népbiztosság Ifjúmunkás Propaganda ügyosztály, Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 145-146.

[604] Kőhalmi Béla: *Mit olvassunk a szocialista irodalomból.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 3.

Hilferding, Karl „Das Finanzkapital”,

Kautsky, Karl „A szociális forradalom”, „A szociális forradalom után”, „Marx gazdasági tanai”,

Kovács Jenő „Tudományos üzemvezetés és bérfizetési rendszerek”,

Kropotkin, Pjotr Alekszejevics „Egy orosz forradalmár emlékiratai” (2. kötet),

Lenin, Vlagyimir Iljics „A harc útja. Levél a taktikáról.”, „Állam és forradalom”, „A szovjethatalom legközelebbi feladatai”,

Luxemburg, Rosa „Sozialreform oder Revolution?”,

Marx és Engels „A kommunista kiáltvány”, „Válogatott művek. Bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátta Szabó Ervin” (2. kötet), „Briefwechsel 1844-1883” (4. kötet),

Marx, Karl „Forradalom és ellenforradalom Németországban”, „Harmadik Napóleon államcsínye”, „Das Kapital”, „Polgárháború Franciaországban”,

Mehring, Franz „Karl Marx”,

Passer, Arnold „Mene tekel: Felfedezési út Európába”,

Radek, Karl „A szocializmus fejlődése tudománytól a valóságig”,

Révész Mihály „A magyarországi munkásmozgalom története”, „A szocialista párt alakulása”,

Szabó Ervin „Vita a Taylor-rendszerről”, „A tőke és a munka harca”, „A szocializmus. Szindikalizmus és szociáldemokrácia.”, „A munkásmozgalom 1902-ben”, „A munkásmozgalom 1903-ban”,

Vandervelde, Emil „A kollektivizmus és az ipar evolúciója”,

Varga Jenő „A pénz uralma a békében és bukása a háborúban”,

Varjas Sándor „Marx és Engels életrajza”,

Wells, H. G. „Új világ a régi helyén” (2. kötet).[605]

Ehhez a kiadványhoz szorosan kapcsolódik a „Vörös Újság” június 6-ai számának „Kommunista kultúra” című rovatában megjelent egyik cikk is. Eszerint a „propaganda új irányaként” a SZÁP egy olyan „irodalmi programot szándékozik megvalósítani, hogy a szocializmus és kommunizmus olyan hatalmas irodalmát teremthesse meg, amely méltán állítható az orosz tanácskormány irodalmi tevékenysége mellé”. Így terveztek egy „Marx-könyvtár” elnevezésű kiadványsorozatot, mely a „szocializmus és kommunizmus irodalmának legfontosabb” könyveit tartalmazta volna. Ezen kívül terveztek egy „Forradalmi történelem” című füzetsorozatot, melyben „az emberiség évszázadok óta tartó osztályharcainak történetét” írták volna le, egy „Tudás-könyvtár” című könyvsorozatot, melyben a természettudomány felfedezéseit ismertették volna, valamint egy egészségügyi ismereteket bemutató sorozatot.

[605] Uo. 15-16.

Valamint indítani akartak egy „földműves-könyvtár” és egy „asszony-könyvtár” sorozatot is, illetve megkezdték a „szocialista agitátorképzés tankönyveinek” kiadását is.[606]

A következő kategória röpiratai a fő hangsúlyt az ellenforradalom elleni harcra, illetve az ellenforradalmárok „áskálódásaival”, „aknamunkájával” szembeni ellenállásra helyezték. Többnyire rövid terjedelműek voltak (csupán 3 db volt 10 oldalnál hosszabb), egyszerű, könnyen érthető kifejezésmódra törekedtek, gyakran alkalmazva jelszószerű felszólításokat is. Ezeket a kiadványokat tovább differenciálhatjuk aszerint, hogy mely csoportokat célozták meg elsődlegesen.

A legtöbb röpirat a szélesebb tömegekhez, tehát gyakorlatilag mindenkihez kívánt szólni. Közös jellemzőjük az ellenforradalmárok minél sötétebb színben való feltüntetése, lejáratása, bűnözőként való bemutatása (kriminalizálása), a velük történő együttműködéstől való elrettentés, az általuk terjesztett álhírek megcáfolása volt. Alapvetően az ellenforradalmároktól az általuk visszaállítani kívánt bukott rendszer bűneinek felsorolása által, és az esetlegesen újra hatalomra kerülő burzsoázia kegyetlen megtorlásáról szóló rémképek előrevetítésével próbálták meg az embereket elidegeníteni.[607] A másik alkalmazott módszer a kíméletlen büntetéssel, erőszak alkalmazásával, terrorral való fenyegetés volt, mely azonban nem csak magukra az ellenforradalmárokra, hanem az azokkal együttműködőkre is vonatkozott. Az együttműködés alatt nem csak a kommün elleni aktív fellépést értették, hanem a „forradalmi rend” és „proletár fegyelem” megsértését,[608] valamint a rémhírek, álhírek terjesztését is.[609]

Két olyan röpirat is szerepel ebben a csoportban, melyben külön figyelmet szenteltek a külföldön szervezkedő magyar ellenforradalmi csoportoknak. Ennek apropóját a Tanácsköztársaság bécsi követségének 1919. május 2-ai kirablása, valamint az Ausztriába emigrált magyar ellenforradalmi tisztek által május 6-án megkísérelt bruck-királyhidai fegyveres betörési kísérlet volt. Mindkét röpirat célja, hogy leleplezze, kompromittálja,

---

[606] *A propaganda új irányai.* Vörös Újság, 1919. június 6. 7.

[607] *Emigránsok és ellenforradalmárok.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 4-5. – *Le az álarccal.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 3-6. – *Szervezkednek a nép ellenségei.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 142. – *Veszett kutya kószál az utcán! Légy résen proletár!* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 3.

[608] A „forradalmi rend” és a „proletár fegyelem” megsértése alatt elsősorban a fosztogatást, rablást értették, melyek egyébként köztörvényes bűncselekmények voltak. Ám ha ezt „az ellenforradalom természetes szövetségese: a gyülevész proletariátus” tagjai hajtották végre, akkor ez egyrészt a „proletár fegyelem” megbocsáthatatlan megsértése volt, másrészt az ellenforradalom céljait segítette. Tehát annak elkövetői a legsúlyosabb büntetést érdemelték. *Akasztófával, vagy golyóval.* Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 54. – *Szervezkednek a nép ellenségei.* Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 142.

[609] *A kishitűek, a gyávák és a kárörvendők.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 136. – *Veszett kutya kószál az utcán! Légy résen proletár!* i.m. 2-3.

hiteltelenné és nevetségessé tegye az emberek előtt az ellenforradalom vezetőit. A „Le az álarccal" című kiadvány elsősorban a bécsi emigrációra fókuszál, következetesen egy „rabló és betörő" bűnszövetkezetként ábrázolva azt.[610] Bemutatja a bécsi rablás[611] és a királyhidai betörés „hiteles" történetét.[612] Majd a szerző azt próbálja bebizonyítani, hogy a nemzeti szólamok mögött ezek az „urak" valójában bárkivel még az antanttal és a „román bojárokkal" is készek együttműködni, hogy a „vagyont, a munkanélküli életet, a hazai dorbézolásokat, az elveszett kiskirályságot" visszaszerezzék.[613]

Az „Emigránsok és ellenforradalmárok" című kiadvány az előzőnél részletesebb képet ad az ellenforradalmi szervezkedőkről. Itt nem csupán a bécsi,[614] hanem a svájci emigránsok,[615] illetve az aradi ellenkormány[616] „üzelmeiről" is beszámol. Mindhárom csoport vezetőit ironikus vagy éppen gúnyos hangnemben mutatja be, melynek egyértelmű célja azok nevetségessé tétele. Ebben a röpiratban is feltűnik az ellenforradalmárok gátlástalan ténykedése, mely odáig fajul, hogy „a nemrég még megvetett és gyűlölt 'oláhokkal', csehekkel, 'kutya Szerbiával'" és antanttal is készek szövetkezni Tanács-Magyarország ellen.[617] És bár vegyes ez a társaság – mondja a röpirat –, de a „céljuk egy: a magyar tanácsköztársaságnak, a munkások országának megfojtása és eltiprása, mindenáron, minden eszközzel, […] és feltámasztása a régi jó Magyarországnak, sok ezer holdas hitbizományaival, korlátolt dzsentrijeinek átkos uralmával, szolgabírával, zsidó és kikeresztelkedett fináncbáróival, csendőrszuronyos munkafegyelmével és garasos napszámaival."[618]

Ebbe a csoportba még egy röpirat tartozik, melyet érdemes alaposabban is vizsgálat alá vennünk. Ez a „Veszett kutya kószál az utcán! Légy résen proletár!"című brosúra, melynek fő vezérfonala a zsidósággal szembeni előítéletek, megkülönböztetések elítélése. A címben szereplő „veszett kutya" tulajdonképpen a „pogrom" megtestesítője, melynek „uszítói az ellenforradalom megfizetett bérencei."[619] A röpirat fenyegető hangon írja le, hogy Forradalmi Törvényszék elé kerül mindenki, „aki felekezeti háborút szít ebben a mi új világunkban, amely nem ismer fajt és felekezetet […] A proletárállam hatalmas boltozatán nem

[610] *Le az álarccal.* i.m. 3-8.
[611] Uo. 9-13.
[612] Uo. 14-18.
[613] Uo. 21-23.
[614] *Emigránsok és ellenforradalmárok.* i.m. 8-10.
[615] Uo. 5-8.
[616] Uo. 10-14.
[617] Uo. 8-9.
[618] Uo. 4-5.
[619] *Veszett kutya kószál az utcán! Légy résen proletár!* i.m. 1.

támaszthatnak rést faji és felekezeti kérdések."[620] A szerző igyekszik hangsúlyozni a kommunista ideológia nemzetek, felekezetek, fajok felettiségét. „Kérdezte-e a kommunista forradalom a letört kapitalizmust, hogy milyen szertartással dicsérte az Istent? A vörös pöröly nem egyformán sújtott le a főpapi birtokra, a református ezerholdasra és a zsidó bankárra? Egyformán bizony, mint ahogy egyformán ellensége a tőke a világ minden proletárjának."[621] Ezért a gyűlöletet szítókkal szemben kemény fellépésre buzdítja az embereket. „Te proletár! Ne tűrd a settenkedő rendbontókat, üsd le a pogromot üvöltő fogatlan veszett kutyát, az uszítókat hurcold bírái elé, hadd végezzenek velük, ahogy kútmérgezőkkel végezni kötelesség."[622] Azt is hozzátehetjük, hogy a zsidóellenesség problémája nem csak ebben a röpiratban, hanem a „Vörös Újság" hasábjain[623] és a Tanácsok Országos Gyűlésén[624] is felbukkant. (Ezekben az esetekben is egyértelműen ellenforradalmi cselekedetnek minősítették a zsidósággal szembeni hangulatkeltést.) Ezek a dokumentumok arra engednek következtetni, hogy a Tanácsköztársaság alatt olyan mértékben jelent meg az antiszemitizmus, mely szükségessé tette, hogy nagyobb figyelmet fordítsanak erre a problémára. (Ez azért is érdekes, mert a Tanácsköztársaság röpiratai között is találhatunk olyanokat, melyek nem voltak mentesek a zsidósággal szembeni negatív előítéletektől.[625])

A parasztságot célzó ellenforradalom ellenes kiadványok alapvető célja az álhírek, hazugságok megcáfolása volt, ám oly módon, hogy hangsúlyosan ezeket az ellenforradalom „mesterkedéseiként" állították be, és az igazság tisztázása mellett a „hazugságokat terjesztő" ellenforradalmárok elleni fellépés is fontos szerepet kapott bennük.

Ezek az írások is arra ösztökélik a parasztságot, hogy ne higgyenek a „bujtogatóknak", akik „izgatnak", „hazudnak".[626] Ne álljanak az ellenforradalom szolgálatába, mert az „urak csak becsapják őket" és valójában a régi elnyomó rendszert akarják visszaállítani.[627] Ezeknél a röpiratoknál hangsúlyosan jelenik meg az ellenforradalom elleni aktív ellenállás is. Vagyis a parasztságot nem csak a hazugságokkal szembeni passzív rezisztenciára, hanem azok terjesztőivel szemben való aktív fellépésre is ösztönzi. Ahogy az egyik röpirat szerzője – a

[620] Uo. 1.
[621] Uo. 2-3.
[622] Uo. 3.
[623] *Zsidóüldözés.* Vörös Újság, 1919. június 20. 7.
[624] *Tanácsok Országos Gyűlésének Naplója. 1919. június 14 – 1919. június 23.* Budapest, 1919. 204-205, 211, 216.
[625] Farkas Antal: *Mese is nem is – Igaz is nem is.* i.m. 66-70. – *Emigránsok és ellenforradalmárok.* i.m. 4-5. – [Krúdy Gyula] *Fehérvári könyv.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest 1919. 3, 8-9, 11.
[626] *Kisgazdák! Proletártestvérek!* Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 131.
[627] *Dózsa katonája vagy urak kutyája.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest 1919. 7.

parasztvezér Dózsa alakját megidézve – írja: „Ti nem lehettek ellenforradalmárok, az urak kutyái; ti Dózsa György katonái legyetek!”[628]

A munkásságnak szóló röpiratok sajátos vonása volt, hogy nagy hangsúlyt fektettek a belső ellenforradalmi elemek kiszűrésére. Ez azért vált szükségessé, mert – a röpiratok szerzői szerint – a Tanácsköztársaság kikiáltását követően a munkásmozgalomba „becsempészték magukat indifferens polgári elemek”[629], „feldugják fejüket a kispolgárok, a kispolgári gondolkozású polgári intellektuelek tömegei”, „a szakszervezetekbe ijedt kapitalisták nyájai tódulnak be”.[630] Ezek az elemek pedig felhígítják a pártot és veszélybe sodorják „azokat a csudálatos eredményeket, amelyeket a magyar proletárok évtizedes harcai végre kiküzdöttek”.[631] És ez veszélyes, mert „ma még azért burzsoázia a burzsoázia. Még fogcsikorgatva tűrik a proletariátus diktatúráját, még bíznak az entente katonáiban, még remélik a kapitalizmus feltámadását. Az ideológiájuk még ép! Még osztály a burzsoázia, és mint osztálynak megvannak az osztályérdekei.”[632] Tehát a proletárság érdekében elejét kell venni „a forradalmi politika ezen beszennyeződésének”.[633] Ezzel cseng össze az a röpirat, mely a június 24-ei budapesti ellenforradalmi felkelés után íródott. Ez elsősorban „a hatalmi polcukról elkergetett burzsoák és hitvány csatlósaik” ellenforradalmi felkeléséről beszél, de utalva a belső egységet romboló elemekre is. Ezek megfékezésére pedig a „kemény diktatúra” a megoldás, mert „minden más út a megsemmisülésbe vezet”.[634]

A munkásságot célzó ellenforradalom ellenes röpiratok tehát elsősorban a mozgalmat belülről bomlasztó, ál-kommunista „polgári elemek” nagyarányú beáramlása ellen emelték fel szavukat. Ugyanakkor azt is megállapíthatjuk, hogy míg a Tanácsköztársaság időszakának első felében kiadott két röpirat határozott, burkoltan fenyegető, de mégsem durva hangnemben íródott, addig a fegyveres ellenforradalmi felkelés után született röpirat a nyílt erőszakot, a terrort és a kommün ellen fellépők fizikai megsemmisítését is kilátásba helyező fenyegető, kemény hangot ütött meg.

---

[628] Uo. 16.
[629] *Védekezzünk a forradalom martalócai ellen.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 143.
[630] Révai József: *Tiszta proletárdiktatúrát.* Budapest, 1919. Közli: József Farkas (szerk.): *„Mindenki újakra készül…”* IV. kötet (A Tanácsköztársaság publicisztikája és irodalmi élete) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967. 90-91
[631] *Védekezzünk a forradalom martalócai ellen.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 143.
[632] Révai József: *Tiszta proletárdiktatúrát.* Budapest, 1919. Közli: József Farkas (szerk.): *„Mindenki újakra készül…”* IV. kötet i.m. 92.
[633] Uo. 92.
[634] *Munkások! Elvtársak!* Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja, Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 228.

Ez utóbbihoz kapcsolódik a csoport egyetlen kifejezetten nőket célzó röpirata is, mely szintén a június 24-ei budapesti ellenforradalmi felkelés után született. Ez az irat „Budapest dolgozó női”-t szólítja meg, és az ellenforradalom elleni cselekvésre szólítja fel őket.[635] A kommün propagandistái tehát fontosnak tartották, hogy a nőket – mint a férfiakat harcukban támogató, segítő társakat – külön is megszólítsák.

Az ellenforradalom ellenes röpiratokról megállapíthatjuk, hogy az emberek ellenforradalomtól való elrettentését az abban részt vevő személyek negatív jelzőkön és képtársításokon keresztül történő démonizálásával, az ellenforradalom esetleges hatalomra jutását követő lehetséges jövőkép minél sötétebb ábrázolásával kívánták elérni. Mindezek mellett figyelembe vették az egyes megszólítani kívánt társadalmi csoportok sajátosságait, és a forma mellett a hangsúlyokat is ennek megfelelően alakították.

Az orosz forradalomhoz kapcsolódó röpiratok alapvetően két céllal kerültek kiadásra. Egyrészt, hogy az orosz forradalom eseményeinek, az orosz proletárság küzdelmeinek, nehézségeinek bemutatásán keresztül példát adjanak a magyar dolgozók számára, és így ösztönözzék őket kitartásra, helytállásra. Másrészt az is feladata volt ezeknek a röpiratoknak, hogy bemutassák azt, a magyar proletariátus nincs egyedül a világforradalomért vívott küzdelmében, hanem ott áll mellette szövetségesként az orosz nép.

A kiadványok közül 8 db orosz kommunista vezetők korábbi műveinek magyar nyelvű kiadása volt. Buharinnak[636] három, Leninnek[637] és Trockijnak[638] egy-egy írása került kiadásra ebben a témában. Ezeken kívül Karl Bernhardovics Radek[639], Afanasi Lomov[640] (valódi nevén Georgij Ippolitovics Oppokov), és Vjacseszláv Alekszejvics Karpinszkij[641] egy-egy munkáját is megjelentették, továbbá kiadásra került „Az Oroszországi Kommunista (Bols.) Párt programja”[642] is. Valamint Julian Baltazar Marchlewski[643] lengyel kommunista politikus,

---

[635] *Elvtársnők! Proletárasszonyok! Budapest dolgozó női!* Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja Nőszervező Bizottsága, Budapest 1919. . Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 228.
[636] Nyikolaj Buharin: *Osztályharc és forradalom Oroszországban.* Magyarországi Szocialista Párt, 1919. – Nyikolaj Buharin: *Le a nemzetközi rablókkal.* Magyarországi Szocialista Párt, Budapest, 1919. – Nyikolaj Buharin: *Az imperializmus diktatúrájától a proletárdiktatúráig.* Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja, Budapest, 1919.
[637] Lenin: *Harc a kenyérért.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[638] L. D. Trotzkij: *Munka, fegyelem és rend mentik meg a proletárságot.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[639] Karl Radek: *A szocializmus fejlődése a tudománytól a valóságig.* Magyarországi Szocialista Párt, Budapest, 1919.
[640] A. Lomov: *A kapitalizmus pusztulása és a kommunizmus szervezése.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[641] V. A. Karpinszkij: *Hogyan tért észre az orosz nép?* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[642] *Az Oroszországi Kommunista (Bols.) Párt programja – elfogadta a VIII-ik pártkongresszus 1919. márc. 18-23-án.* Magyarországi Szocialista Párt, Budapest, 1919.
[643] J. B. Marchlewszki: *Mi a bolsevizmus.* Budapest, 1919.

Philips Price[644] angol baloldali újságíró, és Rabinovits József[645] magyar kommunista vezető írásai tartoztak ide. Az orosz túlsúly nyilván a téma sajátosságából fakadt, hiszen az orosz forradalomról és az oroszországi helyzetről leghitelesebben maguk az orosz vezetők tudtak írni. A másik három szerző is személyesen járt Oroszországban, ahol megtapasztalhatták az orosz forradalom küzdelmeit és eredményeit, így az ő leírásuk is a szemtanú hitelességével kívánta ábrázolni az oroszországi helyzetet.

Ezekben a röpiratokban számos olyan tétel felbukkant, mely a Tanácsköztársaság propagandájának – és a kommunista ideológiának – is fontos részét képezték.

A forradalmi harcnak egy kisebbség, az élcsapat által történő elindítása visszatérő elemként szerepel: „Sehol a világon nem fog a forradalom a lakosság többségének akciójaként megindulni", mivel a kapitalizmus birtokolja a gazdasági és szellemi hatalmat. „Mindig csak a legtettrekészebbek tömege, egy kisebbség lázad fel; ez a kisebbség hajtja végre a forradalmat".[646]

A kapitalisták ellen irányuló diktatúra átmeneti szükségszerűsége is gyakran felbukkan: „A proletariátusnak ez a diktatúrája nem öncél, hanem eszköz csupán a szocialista világrend megvalósítására. Mert hiszen azt minden gyermek tudja, hogy a szocializmus […] nem valósítható meg máról holnapra […] Másrészt azonban azt is tudjuk, hogy az uralkodó osztályokat, a kapitalistákat és a földesurakat barátságos szavakkal nem lehet rábeszélni arra, hogy mondjanak le uralkodó helyzetükről, gazdaságukról és kiváltságaikról."[647] De „majd ha a határokat nem fenyegeti többé az ellenség, ha a kapitalizmusnak végleg megtört már a túlereje, akkor majd életbe léphet a teljes szabadság és a bolsevikiek nem is győzték állandóan ismételni, hogy ezeket az elnyomó intézkedéseket rögtön megszüntetik, mihelyt az ország állapota megengedi."[648]

Az átmenetnek, mint kemény és kegyetlen időszaknak az ábrázolása is tetten érhető: „Világosan meg kell értenünk, hogy el kell készülve lennünk a legnehezebb megpróbáltatásokra, a legvéresebb harcokra, borzalmas veszteségekre, ha győztesként akarunk a harcból kikerülni"[649] „Nem mondtuk soha azt, hogy könnyű az átmenet a kapitalizmusból a szocializmusba. Egész korszaka ez a legelkeseredettebb polgárháborúnak, tele kínnal és gyötrelemmel […] Mi tudjuk, hogy az átmenet a kapitalizmusból a

[644] Philips Price: *Az entente oroszországi aknamunkája.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[645] Rabinovits József: *Az orosz forradalom.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[646] Karl Radek: *A szocializmus fejlődése a tudománytól a valóságig.* i.m. 22.
[647] J. B. Marchlewszki: *Mi a bolsevizmus*. i.m. 6-7.
[648] Uo. 14.
[649] Nyikolaj Buharin: *Le a nemzetközi rablókkal.* i.m. 4.

szocializmusra rendkívül nehéz harcot jelent. De mi készen állunk ezernyi nehézség elviselésére”.[650]

A kegyetlen jelen ellenpontozásaként mindig megjelenik a boldog jövő, a mindenki számára jólétet biztosító új rend is, melynek eléréséért a harc folyik: „a szocializmus megvalósításával a nyomor megszüntethető, az egész emberiség boldogsága mérhetetlenül megnövelhető […] a háború, a rablás és a leigázás” véget fog érni, és a dolgozók egy „nem is sejtett kulturális föllendülés új korszakát fogják megérni”.[651]

A proletárhaza értelmezése is fontos következtetésekkel jár. A kapitalista haza „a tőke államát, ennek az államnak határait, ennek hatalmát és ennek a hatalomnak megerősítését, kiterjesztését jelentette. […] Ezek a ’hazák’ óriási burzsoá szervezetek, nagy rablószövetségek, melyek munkásaikat teljes rabságban tartják és amelyek munkásaikat nem csupán saját rabságuk fenntartására, hanem arra is kényszerítik, hogy segítsenek kirabolni a kis népeket is. Ezért mondták és mondják a kommunisták: a proletárnak nincs hazája. […] A munkásosztálynak meg kell semmisítenie a burzsoázia hatalmát s így meg kell semmisítenie a burzsoá ’hazát’ is. Amikor a proletariátus ezt megteszi […] új korszak kezdődik: akkor a munkásságnak meg lesz a maga munkás-szocialista hazája”.[652] Ez egyúttal azt is jelentette, hogy a proletárok hazáját már érdemes fegyverrel is megvédeni, mert az valóban a saját érdekük szemben a „kapitalista hazáért” és célokért vívott világháborúval.[653]

És végül kivétel nélkül mindegyik művet átlengi a megváltást hozó világforradalom eljövetelébe vetett hit, melynek eredményeként mindenhol győzni fog a kommunizmus, és a világ összes dolgozója egy nagy testvériségben fog egyesülni.

A hadseregszervezéshez kapcsolódó röpiratok sajátossága, hogy nem csak toborzó-kiadványokat találhatunk közöttük, hanem a Vörös Hadsereg szervezésével, fegyelmével, céljaival kapcsolatos anyagokat is.

A kifejezetten hadseregtoborzáshoz kapcsolódó röpiratok az ugyanilyen céllal létrejött plakátokkal és zeneművekkel állíthatók párhuzamba abból a szempontból, hogy elsősorban az emberek érzelmeire hatva próbáltak meg mozgósítani. Ebben a csoportban találhatjuk Zerkovitz Béla „Vörös toborzó”[654] című szerzeményét, melynek csak a szövegét jelentették meg röpirat formájában, de alapvetően zenei műnek készült és így is tett szert – igaz nem túl

[650] Lenin: *Harc a kenyérért.* i.m. 16-17., 19.
[651] J. B. Marchlewszki: *Mi a bolsevizmus*. i.m. 8.
[652] Nyikolaj Buharin: *Le a nemzetközi rablókkal.* i.m. 5-7.
[653] Uo. 7.
[654] Zerkovitz Béla: *Vörös toborzó*. Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 258.

nagy – ismertségre.[655] Szintén művészi alkotás volt Farkas Antal „A vörös katona indul" című verse, mely önálló röpiratban[656] és Farkas gyűjteményes kötetében[657] is megjelent. A vers érdekessége, hogy a világforradalmi attitűd mellett az első világháború szenvedéseiért és áldozataiért való revansvágyon keresztül próbál meg az emberek érzelmeire hatni és mozgósítani.

„Apám csatába ment
Búsan, mogorván,
Sodorta az a szürke regement,
Mint levelet az orkán;
Valahol oszt' levágta, eltemette,
Varju se károg tán felette,
[…]

Majd leszek én,
Könnyet, fájdalmat elbíró legény,
Bosszút és gyűlöletet viselő
Leszámolásra induló erő,
Akinek útja vörös Hadak-útján
Egész világnak tereit befutván
Addig kutat, rombolva támad:
Míg megtalálja az apámat!
[…]"[658]

A többi toborzó-kiadványban is feltűnik a világháború értelmetlen pusztítása és veszteségei, melyet szembeállítanak a Tanácsköztársaság által vívott harcok magasabb rendű céljaival. Az egyik fontos célkitűzés a világforradalom győzelemre juttatása: „megszűntetni mindenütt a kizsákmányolók uralmát"[659], beteljesíteni a „történelem világmozdító feladatokat parancsoló"[660] akaratát, mert „a ti célotok a nagy felszabadítás"[661]. A másik cél az ország és a magyar forradalom védelme: „ez az ország először a tiétek, először a ti hazátok"[662], „most magatokért harcoltok: a gyárért, a földért, a hazáért, - ez most mind a tiétek"[663]. Tehát ezek a röpiratok igyekeztek az internacionalista forradalmi eszméket összekapcsolni az ország fegyveres védelmével. A kapitalista-imperialista világháborúval a proletariátus saját

[655] Erről részletesebben lásd a Zeneművek fejezetet.
[656] Farkas Antal: *A vörös katona indul. – Toborzó-féle.* Budapest, 1919.
[657] Farkas Antal: *A vörös katona indul. – Toborzó-féle.* In: Farkas Antal: Fekete nóták - Vörös rigmusok. Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest 1919. 69-70.
[658] Uo. 69-70.
[659] *Be a Vörös Hadseregbe!* Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 59.
[660] *Be a vörös hadseregbe!* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 135.
[661] *Be a Vörös Hadseregbe!* Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 59.
[662] *Ki a frontra!* Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 130.
[663] *Be a Vörös Hadseregbe!* Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 59.

érdekeiért és saját jövőjéért való küzdelmét állítják szembe. Az ország védelmét a forradalmi célokkal úgy hozzák összhangba, hogy kiemelik, a Tanácsköztársaságnak köszönhetően Magyarország immár a dolgozók, a proletárok hazája. Ez a proletárforradalom eredménye. Ezért „meg kell menteni a forradalmat", vagyis meg kell védeni az országot.[664]

A „Szózat a volt tisztekhez!"[665] című röpirat némileg kilóg a sorból, hiszen bár lényegében ez is a Vörös Hadseregbe való belépésre ösztönözött, de egy konkrét társadalmi csoportot célozott meg, és – az előzőektől eltérő módon – nem elsősorban az érzelmekre, hanem egy jól felépített logika mentén a józan megfontolásra épített. A röpirat célcsoportja a volt tartalékos tisztek voltak, akik jellemzően az értelmiségi, kispolgári rétegekhez tartoztak. A szerző először a Tanácsköztársaság aktuális katonai helyzetét ismerteti[666] (a röpirat valószínűleg az áprilisi román és cseh támadás után íródott). Majd a külpolitikai helyzetet vázolja fel, különös tekintettel a németekre váró „megalázó békefeltételekre", mert éppen ez fogja Németországot a „társadalmi forradalom útjára" hajtani. És „nincs ez elől kitérés, nincs ez elől a kapitalizmus számára menekülés".[667] Majd rátér az értelmiségnek az új rendben betöltendő szerepére, melynek végső következtetése, hogy „a kommunista társadalom helyes érzékkel alkalmazza az értelmiséget minden vonalon és jóval nagyobb jutalomban részesíti a tanultságot, mint a kapitalizmus, amely csak kizsákmányolni tudta".[668] Ezt követően jön az egész röpirat lényegi mondanivalója, vagyis a célszemélyek arról való meggyőzése, hogy lépjenek be a Vörös Hadseregbe. Először magát az új típusú osztályhadsereget, melynek „minden tagját forradalmi lelkesedés és osztályöntudat hatja át", igyekszik a legideálisabb haderőként bemutatni. „A legideálisabb hadsereg ez a parancsnok számára, csupa olyan katona, aki tudja, hogy miért harcol, és akinek látóköre messze túlhaladja a régi, imperialista hadseregek 'emberanyagának' látókörét." Egy ilyen kiváló hadseregnek pedig kiváló, tapasztalt, „tanult parancsnokokra van szüksége". Ezt követően a szerző felsorolja azokat az – elsősorban anyagi – előnyöket, melyet a hadsereg kínálni tud. „A parancsnokká kiképzett katonák minden körülmények közt parancsnoki beosztást nyernek […] teljes mértékben gyakorolhatják fegyelmi jogukat, ha ennek igénye felmerül. Mindezeken felül még kettős fizetést élveznek a parancsnokok: a vörös katona nem megvetendő zsoldját és mindazokat az illetményeket, amelyek a régi hadsereg parancsnoki szerepet betöltő tagjait megillették. […] A Vörös Hadsereg […] fokozott mértékben nyújtja mindazokat az előnyöket, melyek ezelőtt a

[664] *Be a vörös hadseregbe!* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 135.
[665] *Szózat a volt tisztekhez!* Budapest, 1919.
[666] Uo. 1.
[667] Uo. 2.
[668] Uo. 3.

tiszti ’kaszt’ számára voltak fenntartva.” Majd végül jön a már jól ismert felszólító formula: „Szellemi munkások, a toll és könyvek emberei: be a Vörös Hadseregbe, szükség van rátok!”[669] Eme röpirat érdekessége, hogy – az eddigi toborzó-kiadványokhoz képest – két új elemet felhasználva igyekszik meggyőzni a kiválasztott célcsoportot. Egyrészt a szükségszerűségre hivatkozik. Tehát – akár tetszik, akár nem – nincs más út, nincs más választás csak a kommunizmus, nem csak Magyarország, hanem Európa, sőt az egész világ számára. Másrészt igyekszik a Vörös Hadseregben való szolgálatot előnyös színben feltüntetni, elsősorban az elérhető szakmai és főként anyagi megbecsülést hangsúlyozva. Tulajdonképpen ez a röpirat – burkolt formában ugyan – azt az ajánlatot teszi ezeknek az embereknek, hogy a Tanácsköztársaság hajlandó bőségesen megfizetni a szolgálatukat, hajlandó a zsoldjába fogadni őket.

A hadseregszervezéshez kapcsolódó röpiratok másik csoportja a Vörös Hadsereg szervezési elveivel, szervezeti felépítésével, fegyelmi kérdéseivel foglalkozott. A hadsereg fegyelmének helyreállítását célzó kiadványok megjelentetése azért vált szükségessé, mert a Tanácsköztársaság első heteiben a hadseregben meglehetősen kaotikus állapotok uralkodtak. A közkatonák morálja mélyponton volt, jelentős részük nem, vagy alig engedelmeskedett parancsnokainak, akik fegyelmezési eszközöket nem tudtak vagy nem mertek alkalmazni. Ennek az április közepén bekövetkező román és cseh támadás megindulásakor voltak súlyos következményei. Ezért a tanácskormány a hadsereg harci moráljának és fegyelmének helyreállítása céljából engedélyezte a katonai vezérkar számára a korábbi fegyelmezési eszközök, a parancsnoki beosztások – módosított formában – történő újra bevezetését. . A „Vörös Katonák! Fegyelem nélkül a forradalom nem egyéb anarchiánál”[670] kezdetű, és a „Vörös Hadsereg fegyelmi szabályzata”[671] című kiadványok elsősorban a vörös katonáknak szóltak. Ezek ellentmondást nem tűrő hangon nyilvánították ki, hogy „aki a fegyelmet sérti, az ellenforradalmár”, akire a legsúlyosabb büntetés vár.[672] Az a tény, hogy ezeket a kiadványokat nem csak a hadsereg belső utasításaiként, hanem röpirat formában nyilvánosan is terjesztették arra enged következtetni, hogy a civil lakosság számára is közvetíteni szerették volna azt az információt, mely szerint a Vörös Hadsereg nem szedett-vedett, lezüllött katonákból álló banda, hanem a forradalom fegyelmezett, ütőképes hadereje.

---

[669] Uo. 3-4.
[670] *Vörös Katonák! Fegyelem nélkül a forradalom nem egyéb anarchiánál…* Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 63.
[671] *Vörös Hadsereg fegyelmi szabályzata.* Közoktatásügyi Nébiztosság Hadsereg-propaganda ügyosztály, Budapest 1919.
[672] Uo. 2.

A Vörös Hadsereg szervezési alapelveivel, szervezeti felépítésével foglalkoznak „Az új Vörös Hadsereg”[673] és a „Hogyan szervezzük a Vörös Hadsereget?”[674] című röpiratok. Mindkét írást áthatja a világforradalmi küldetéstudat. „Aki a Vörös Hadsereg tagja, azt ma már nem vezeti semminemű egyéb szándék […] mint a proletárság magyarországi uralmának védelme és az az eltökéltség, hogy előmozdítsa az egész világ proletárjainak forradalmi felkelését”[675], és előbb utóbb „Kelet felől elindulva, egyesülni fognak a világ proletárjai”[676]. A kiadványok másik közös jellemzője, hogy hangsúlyozzák – szintén nem függetlenül a világforradalmi attitűdtől – a katonák „proletáröntudatának” felemelését[677], mely odáig fejlődhet, hogy a „proletárkatonákból agitátor lesz, aki tudásával és szocialista meggyőződésével azon fáradozik, hogy felvilágosítsa környezetét az új társadalmi rendről”[678]. Tehát az öntudatos proletárkatona nemcsak a fegyverek, hanem a szavak erejével is harcol a forradalomért.

A „Hogyan gondoskodik a Tanácsköztársaság a proletár-katona családjáról?”[679] című írás nagy valószínűséggel azokra a hátországból érkező, a vörös katonák között terjedő hírekre próbált reagálni, melyek az otthonmaradt családtagok nélkülözéséről, rossz körülményeiről szóltak. A röpirat először a világháború és a Tanácsköztársaság által vívott háború céljai közötti különbséget vázolja fel, ezt talán nem is annyira a vörös katonáknak, mint inkább a hátországbelieknek szánva. Az előbbiben „a szuronyok hegyére került munkásság és az egymás ellen uszított társadalmak dolgozó milliói magatehetetlen, ostoba anyagként verekedtek, véreztek és pusztultak el a megtébolyult háborús uszítók galád céljaiért”[680]. Míg az utóbbiban „a vörös hadsereg minden egyes katonája tudja most, hogy miért kell fegyvert ragadnia, tudja hogy a végső leszámolás előtt áll, tudja, hogy […] most kell végső csapást mérni a nemzetközi imperializmussal szövetkezett burzsoá-hordákra, mert ha most győz, minden az övé és ha most elbukik golyó, bitó és rablánc vár rá”[681]. Majd ennek az új, „sziklaszilárd” alapelveken felépülő hadseregnek a bemutatása után a röpirat rátér arra, hogy a vörös katona távolléte – vagy akár halála esetén is – a kommün hogyan gondoskodik az otthonmaradtakról. Itt is felbukkan a világháborús kormányok és a tanácskormány

[673] *Az új Vörös Hadsereg.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[674] *Hogyan szervezzük a Vörös Hadsereget?* Budapest, 1919.
[675] *Az új Vörös Hadsereg.* i.m. 3.
[676] *Hogyan szervezzük a Vörös Hadsereget?* i.m. 15.
[677] Uo. 6.
[678] *Az új Vörös Hadsereg.* i.m. 3.
[679] *Hogyan gondoskodik a Tanácsköztársaság a proletár-katona családjáról?* Budapest, 1919.
[680] Uo. 1.
[681] Uo. 2.

intézkedéseinek szembeállításának eszköze.[682] A végső konklúzió, hogy a „vörös katona nyugodtan mehet ki a harctérre", és nem kell aggódnia a hátország miatt. „Harcoljatok és rendületlenül bízzatok azokban, akik elhagyott családi fészketek mellett hűségesen állanak őrt mindaddig, amíg ti diadalmasan vissza nem tértek."[683]

A kapitalizmus, imperializmus ellenes röpiratok többféle aspektuson keresztül próbálták meg bebizonyítani a kapitalista rendszer alsóbbrendűségét és bukásának szükségszerűségét. Alapvetően három kisebb csoportra bonthatóak e kategória kiadványai.

Az elsőbe azok tartoznak, amelyek a kapitalizmus társadalmi igazságtalanságait hangsúlyozzák. Alexandra Kollontáj orosz bolsevik politikus, népjóléti népbiztos „A dolgozó anya" című írásában négy nő (egy gyárigazgató felesége, egy mosónő, egy szobalány és egy festőgyári munkásnő) anyaságán keresztül ábrázolja a kapitalista rendszer kiáltó társadalmi igazságtalanságait. A mű végén mindezzel szembeállítja a kommunizmust, amely eltörli ezeket a különbségeket.[684] Paul Lafargue francia szocialista politikus „A tőke vallása" című szatírája – mely magyarul először 1907-ben jelent meg Illés Artúr fordításában – egy képzeletbeli londoni konferencián játszódik, ahol az összegyűlt európai és amerikai tőkések, valamint a pápa és a „tudósok" képviselői megalapítják a „tőke vallását" és kimondják, hogy a „Tőke a valódi Isten, aki mindenütt és minden alakban jelen van".[685] Ennek megfelelően a konferencia résztvevői megalkotják a „Tőke vallásának" Bibliáját. Az egész mű tele van éles szarkazmussal. Legszemléletesebb példái ennek a „Kapitalista könyörgések" című fejezet imái: „Házi ima: Adj nekünk sok vevőt, kik megveszik áruinkat, a jókat miként a rosszakat. Adj nekünk nyomorult munkásokat, kik ellenkezés nélkül fogadnak el minden munkát és megelégszenek a legalacsonyabb munkabérrel. Adj nekünk balekokat, kik hisznek a mi prospektusainkban. […] Hiszekegy: Hiszek a Tőkében, ki kormányozza az anyagot és a szellemet. Hiszek a Profitban, az ő szent fiában és a Hitelben, a Szentlélekben, ki tőle származik és együttesen imádtatik. […] Üdvözlégy (Ave Miseria): Üdvözlégy Nyomor, ki összetöröd és megfékezed a munkást, ki szétszaggatod a gyomrát az éhség által, fáradhatatlan kínzó, ki arra kárhoztatod őt, hogy adja el a szabadságát és az életét egy falat kenyérért…"[686] A szerző lényegében kigúnyolja és nevetségessé teszi a kapitalista rendszert és annak vezetőit.

[682] Uo. 3-4.
[683] Uo. 4.
[684] Alexandra Kollontáj: *A dolgozó anya*. A Munkások, Katonák és Szegény Földművesek Tanácsának kiadása, Debrecen, 1919.
[685] Paul Lafargue: *A tőke vallása.* Magyarországi Szocialista Párt, Budapest, 1919. 9.
[686] Uo. 30-31.

A kategória második csoportjába azok a röpiratok tartoznak, melyek elsősorban a kapitalista gazdasági rendszert támadják. Pannekoek „A zsákmány felosztása”[687] és Buharin „Világgazdaság és imperializmus”[688] című – még a világháború alatt – született munkái tudományos igényességgel próbálják bebizonyítani a kapitalizmus gazdasági fenntarthatatlanságát, illetve bemutatni a „fenntarthatatlan fenntartása” érdekében kifejlődő imperializmus jellemzőit.

A harmadik csoportba azok a kiadványok tartoznak, melyek mondanivalójuk középpontjába – mintegy a kapitalizmus teljes csődjének bizonyítékaként – az első világháborút helyezik. Ezek közül kiemelhetjük Pogány József „Szocialista külpolitika”[689] című kiadványát, ami a szerző három háború előtti írását tartalmazza, melyek mintegy megjósolják a nagy világégés eljövetelét, és Honti Viktor „A vesztett háború győztes gazdagjai”[690] című röpiratát, amely kifejezetten a mások nyomorán meggazdagodott nagy hadseregszállító vállalkozók ellen intéz kemény hangú támadást.

A következő kategória kiadványai a nagy elődök vagy a követésre méltó példaképek piedesztálra emelésén keresztül próbálta meg a baloldali eszméket propagálni. Ezen belül kétféle módszert alkalmaztak. Az egyik az volt, mikor az adott személy egy-egy munkáját adták ki, de olyan formában, hogy a bevezetésben hosszabb méltatást is közöltek róla, hangsúlyozva az adott személy és a közölt írás jelentőségét. A másik módszer a kiválasztott személyről való életrajzi jellegű kiadvány megjelentetése volt.

Az utóbbi eljárást alkalmazták a munkásmozgalom két legfontosabb személye, Karl Marx és Friedrich Engels, esetében. Megjelent egy a Kommunista Kiáltványt elemző és értelmező kiadvány „Mi van Marx és Engels kommunista kiáltványában” címmel, melynek fő irányvonala a két alkotó szellemi nagyságának bizonyítása volt. Megjelent két füzet, melyek Marx és Engels párhuzamos életrajzát tartalmazták, természetesen a hangsúlyt a két személy közös munkásságára helyezve. Az egyik esetben egy korábbi szociáldemokrata kiadvány került újra kiadásra,[691] melyet az a Garami Ernő írt (1909-ben), aki – bár addig az MSZDP egyik meghatározó vezetője volt – nem kívánt részt venni a Tanácsköztársaságban, és néhány nappal annak kikiáltása után elhagyta az országot. A másik munka viszont a kommün alatt született, mely Varjas Sándor az agitátorképző iskolában elmondott előadásának nyomtatott

[687] Anton Pannekoek: *A zsákmány felosztása.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[688] Nikolaj Bucharin: *Világgazdaság és imperializmus.* Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja, Budapest, 1919.
[689] Pogány József: *Szocialista külpolitika.* Magyarországi Szocialista Párt, Budapest, 1919.
[690] Honti Viktor: *A vesztett háború győztes gazdagjai.* Budapest, 1919.
[691] Garami Ernő: *Marx és Engels élete.* Magyarországi Szocialista Párt, Budapest, 1919.

változataként jelent meg. (Ennek végső következtetése az volt, hogy azt a harcot, melyet ez a két nagy elől elkezdett, az „orosz elvtársakkal" együtt a Magyarországi Tanácsköztársaság fogja befejezni, és bebizonyítják, hogy „a kommunista társadalom megvalósítása nem utópia többé".[692]) Ezeken kívül újra kiadták Karl Kautsky szociáldemokrata teoretikus egy korábbi Marxot méltató művét „Marx Károly történelmi jelentősége"[693] címmel, mely magyarul először 1908-ban (a Népszava kiadásában és Garami Ernő fordításában) jelent meg.

A harmadik személy, aki a Tanácsköztársaság propagandájában kiemelkedő figyelmet kapott, Vlagyimir Iljics Lenin volt. Bár Leninről különálló életrajzi munka nem látott napvilágot, de „A harc útja" című röpiratban – mely Lenin három írását közölte – egy hosszabb terjedelmű, az életútját ismertető, személyét méltató írás is helyet kapott. Ezt Kun Béla írta, aki a következőképpen méltatta Lenint: „Ha hinni lehetne a vándorló lelkekről szóló hindu hitregékben, talán azt lehetne mondani róla, hogy a munkások legnagyobb tanítómesterének, Marx Károlynak szelleme költözött belé, hogy új testhüvelyben folytatva életét, átvigye a valóságba azt, amit tanított, amiért küzdött. […] Lenin az első, legelső vezére azoknak az embereknek, akik kezdik már […] saját történetüket maguk csinálni […]"[694] Tehát Kun Béla Lenin személyének piedesztálra emelésével nyomatékosította a kiadványban megjelenő írások (és általában Lenin munkásságának) jelentőségét, melyek mintegy iránymutatásul is szolgálhattak a tömegek számára.

A külföldieken kívül két magyar személyt is meg kell említenünk, akiket ilyen formában is méltattak. Az egyik Frankel Leó, a másik Szabó Ervin volt. Frankel Leóról egy meglehetősen terjedelmes (80 oldalas) életrajz jelent meg a Tanácsköztársaság alatt, de már a cím is jelezte – „Frankel Leo a párisi Commun magyar vezére"[695] –, hogy életének mely szakaszára helyezte a hangsúlyt. Ez egybecsengett azzal, hogy a Tanácsköztársaság jelképes panteonjába Frankel Leó elsősorban a párizsi kommünben játszott szerepe miatt került. Ez azért is volt fontos, mivel ez volt az egyetlen olyan esemény, melyet a tanácskormány vezetői valamelyest a proletárforradalom – és a Magyarországi Tanácsköztársaság – előképének tekintettek.

Szabó Ervin megítélése kezdetben nem volt egyértelmű a kommün vezetői számára. Révai József foglalkozott többször ezzel a kérdéssel, és végül sikerült beillesztenie Szabó alakját is a nagy példaképek sorába. Erről tanúskodik Révai előszava, melyet Szabó Ervin „A tőke és a munka harca" című, a kommün alatt megjelentetett munkájához írt: „Szabó Ervinnel is

[692] Varjas Sándor: *Marx és Engels életrajza.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 26.
[693] Kautsky Károly: *Marx Károly történelmi jelentősége.* Magyarországi Szocialista Párt, Budapest, 1919.
[694] Kun Béla: *Lenin.* In: Lenin: *A harc útja.* Magyarországi Szocialista Párt, Budapest, 1919. 3-4.
[695] Krejcsi Rezső: *Frankel Leo a párisi Commun magyar vezére.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest 1919.

találkoztunk volna a forradalmi cselekvésben. Ezért valljuk a magunkénak."[696] (Szabó Ervinről Révai egy előadást is tartott 1919. június 17-én „Szabó Ervin szerepe a munkásmozgalomban"[697] címmel, mely azonban röpirat formájában nem jelent meg.)

A nagy elődöket és a követésre méltó példaképeket méltató röpiratok között arra is találhatunk példát, mikor nem egy konkrét személyt, hanem egy csoportot állítottak példaképül, amelynek tagjai a kellő időben együtt cselekedtek és ezzel az összefogással az utókor számára is példát mutattak. Az 1894-es hódmezővásárhelyi munkászendülésről szóló röpirat nyilván elsősorban a parasztságnak kívánt példát mutatni, ám mivel ez az esemény az azt követő büntetőper kapcsán országos ismeretségűvé vált – és a szerző is az egész „magyarországi munkásmozgalom történelmének"[698] szempontjából fontosnak tartotta – így valószínűleg nem csak a parasztságnak szánták. Ennek az írásnak a célját a szerző a következőképpen foglalta össze: „küzdő és szenvedő elődeinkre való visszaemlékezésből merítsünk erőt a mi küzdelmünkhöz, bátorságot a szenvedésekkel való szembeszálláshoz."[699]

Hasonló célzattal emlékeztek meg egy röpiratban az első, 1890-es május elsejei nemzetközi „munkásünnep" hőseire, akik készek voltak kiállni céljaikért.[700] A harmadik ilyen jellegű kiadvány a német Spartacus-szövetség kiáltványa volt,[701] mely amellett, hogy a német kommunista mozgalom hőseinek (így közvetetten Rosa Luxemburgnak és Karl Liebknechtnek) is emléket kívánt állítani, egyúttal arra is példát szolgáltatott, hogy a Magyarországi Tanácsköztársaság nincs egyedül, és még egy olyan nagy és jelentős országban is, mint Németország a kommunisták erős bázissal rendelkeznek, akik a veszélyek ellenére sem félnek hallatni hangjukat.

A vallásüggyel kapcsolatos problémák más témájú röpiratok esetében is felmerültek, ám a következőkben ismertetésre kerülő kiadványokat azért soroltuk egy külön kategóriába, mert ezek kifejezetten a valláshoz kapcsolódó kérdésekkel foglalkoztak.

Eme röpiratok egyik közös jellemzője, hogy alapvetően a vallásosabb vidéki (főként falusi) lakosságnak szóltak. A másik közös pont, hogy a vallást – hasonlóan az általános népszerűsítő röpiratokhoz – magánügynek tekintették, melybe a proletárállam nem akart bele szólni, de támogatni sem kívánta azt. Egyúttal ez szolgált alapul az állam, és az egyház szétválasztására

[696] Révai József: *Szabó Ervin.* In: Szabó Ervin: *A tőke és a munka harca.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest 1919. 7.
[697] Révai József: *Szabó Ervin szerepe a munkásmozgalomban*. ELTE EK KRT PGy. Pártt. 84.
[698] Ormos Ede: *1894. április 22. - A hódmezővásárhelyi munkás zendülés.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 3.
[699] Uo. 3
[700] *Emlékezés az első május elsejére.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 1.
[701] *Mit akarunk? - A német Spartacus-szövetség kiáltványa.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.

vonatkozó rendelkezésnek is. Ehhez kapcsolódóan igyekeztek megkülönböztetni a vallás és az egyház fogalmát. A vallást alapvetően pozitívumként ábrázolták (de legalábbis nem negatív tényezőként), míg az egyházakat sötét színben tüntették fel. Ez utóbbi alatt pedig mindenféle egyház képviselőit értették. „Ami helyes, ami jó: az a vallás, ami kerülendő, ami ellen küzdeni kell, az a felekezetiség. […] minden vallást egy hivatalnoktestület vett a kezébe, amely abból, ami eredetileg tisztára lelki dolog volt, politikai intézményt csinált. Ez a papság."[702] „Nem a vallásról beszélünk itt most, hanem a papokról, még pedig mindenféle fajta papokról […] minden hithez tartozó alacsony és magasrendű papról".[703] Ezek az egyházi emberek visszaéltek „a vallással magával" és „ez az, amit klerikalizmusnak nevezünk", amely „ellen kell küzdenünk".[704]

A kereszténységgel kapcsolatban az egyházak legnagyobb bűneként azt rótták fel, hogy eltértek Jézus Krisztus eredeti tanításaitól. Ezek a röpiratok Jézust egyértelműen emberként – tehát nem isteni személyként – ábrázolták. Érdekes példa erre a „Nincsenek csodák. Mi a csoda?" című röpirat, melynek szerzője végig veszi a különböző bibliai csodákat és logikus magyarázatot ad rájuk. Gyakorlatilag egyfajta bűvész-trükkökként értékeli őket, melyekről lerántja a leplet. Ehhez kapcsolódóan Jézusról a következőket írja: „Jézus sok csodát tett s ő maga bizonyára tudta, hogy azok nem is csodák, csak érteni kellett hozzá, hogy az embereket elkápráztassa. Azért csinálta a szemfényvesztéseket, hogy ezzel még erősebbé tegye az emberek hitét s még jobban rábírja őket, hogy kövessék tanításait. Nem szabad bűnül felróni neki, hogy felhasználta azt a tudást, amit a régi bölcsektől és varázslóktól tanult meg, hiszen az a fontos, hogy mit tanított."[705] Mindegyik kiadványban hangsúlyozzák, hogy Jézus nem az „embergyűlöletnek" (világháború), és nem a „bigottságnak, a fertőző és butító babonáknak"a vallását alapította meg, hanem az „emberszeretetre" és a „tiszta lélek áhítatára" épülő vallását.[706] „Jézus felebaráti szeretetet, türelmet, békességet prédikált, később a papok pedig arra használták fel a tanításait, hogy a hatalmas urak szolgálatában elbolondítsák a jámbor népet."[707] Éppen ezzel indokolják azt is, hogy az egyháznak miért kell eltűnnie az iskolai oktatásból. „Arra való volt a papok minden tanítása, hogy a hívők ne lázadjanak fel az emberi gonoszság, komiszság, kapzsiság ellen, hogy tűrjenek mindent, bízzanak a halál után való

[702] Czakó Ambró: *A vallás a kommunista társadalomban.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 9-10.
[703] Vanczák János: *A klerikális métely.* Népszava-kiadó, Budapest, 1919. 4.
[704] Czakó Ambró: *A vallás a kommunista társadalomban.* i.m. 11.
[705] Sztrókay Kálmán: *Nincsenek csodák. Mi a csoda?* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 13.
[706] *Kik bántják a vallást? – A papot meg a templomot?* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 16.
[707] Sztrókay Kálmán: *Nincsenek csodák. Mi a csoda?* i.m. 13-14.

boldogságban s ne is keressék az életben a boldogságot."[708] Fontos tényezőként jelenik meg az is, hogy „Jézus Krisztus ellensége volt a magántulajdonnak".[709] Bibliai idézetekkel támasztják alá, hogy Jézus egyrészt a földi javak szegények közötti szétosztását prédikálta, másrészt ő maga is a tanítványaival együtt egyfajta korai kommunisztikus jellegű közösségben élt. Az egyik röpirat ezt a következőképpen fogalmazza meg: „Jézus tanítványai […] úgy éltek, hogy közös volt a jószágúk és a közös javakat közösen fogyasztották a szükség szerint. Hát mi ez egyéb, mint kommunizmus? Megvan itt a kommunizmus szentháromságából kettő: a javak közössége és a javak közös élvezése. A harmadikról nincs szó: a közös termelésről. De nyilvánvaló, hogy a termelés nélkül, munka nélkül nem lehettek javaik és így a termelést is közösen kellett végezniük."[710] Jézus Krisztusnak a kommunizmus előfutáraként való ábrázolásával a propagandisták azt szerették volna bebizonyítani, hogy a korai keresztény vallás és a kommunizmus alapelvei egy tőről fakadnak. Azonban az egyházak eltértek ezektől az alapelvektől és visszaéltek Jézus tanításaival, hogy a saját és az uralkodó elitek politikai érdekeit érvényesíteni tudják. De, ha valaki igaz keresztény – a szó eredeti jézusi értelmében – akkor tulajdonképpen egyúttal kommunista is.

Ez utóbbi gondolat olyan formában is megjelent, hogy a kommunista rendben a vallás is felszabadul, „visszanyeri méltóságát, megszűnik üzérkedő egyének hasznot hajtó tőkéje lenni".[711] Sőt az egyház is lehetőséget kap arra, hogy megújuljon, „visszanyerje szabadságát és ne a hatalmat, hanem a lelkeket szolgálja".[712] Vagyis az egyháznak is meg lesz az esélye arra, hogy visszatérjen a gyökerekhez: az eredeti jézusi keresztény valláshoz.

A röpiratok szerzői nagy hangsúlyt fektettek a vallással kapcsolatos álhírek megcáfolására is. Arról, hogy melyek is voltak ezek az egyik röpiratból kaphatunk pontosabb képet: „eztán a proletárok, vagyis azok a pesti mesterlegények diktálnak, parancsolnak mindenkinek. […] Ezek nemcsak a földeket veszik el, hanem elkergetik a papokat, bezárják a templomokat." Sőt nem elég, hogy „bezárják a templomot", de ráadásul „lerombolják vagy színházat csinálnak belőle. A vallást pedig eltörülik."[713] Ezeket a hamis híreket egyértelműen az ellenforradalmi elemek áskálódásainak állítják be. A vallás igazi ellenségei pedig azok, akik „tudatosan, szándékosan hazudoznak, hogy a proletárságot, a dolgozó osztályt eltérítsék azoktól, akik most élet-halál harcot vívnak, hogy a dolgozók társadalmát megszabadítsák a kizsákmányoló

[708] Sztrókay Kálmán: *Miért nincs helye a vallásnak az iskolában?* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 4.
[709] *Keresztény földmívesember lehet-e kommunista?* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 6.
[710] Uo. 7.
[711] *A vallás a népé!* Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 241.
[712] *Egyház és állam. Miért választja el a Tanácsköztársaság az egyházat az államtól?* Vallásügyi Liquidáló Propaganda, Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 241.
[713] *Kik bántják a vallást? – A papot meg a templomot?* i.m. 10-11.

tőkésektől […] Ezek a Krisztus vallásának az ellenségei, ezek a templomban kereskedő kufárok. […] ezeknek a hátán még a szelídlelkű Jézus Krisztus is ostort pattogtatott."[714]

A következő kategória röplapjai alapvetően a földkérdéssel foglalkoztak, és a téma jellegéből adódóan elsősorban a parasztságnak szóltak. Ezek a kiadványok a földkérdésen belül három fő témakörrel foglalkoztak. A parasztság megnyerése a földbirtokviszonyok megváltoztatásával, a kisbirtok tulajdonlásának kérdése, és a szövetkezesítés.

A parasztság megnyerése a kommün eszméi számára komoly kihívást jelentett a tanácskormány vezetői számára. A parasztemberek évszázados vágya, vagyis a saját földbirtok szerzése (és gyarapítása), éles ellentétben állt a tanácskormány vezetőinek, a földek közös tulajdonlásán és közös megművelésén alapuló elképzeléseivel. A Tanácsköztársaság előtt ezt az ellentétet a kommunista propagandisták úgy próbálták kezelni, hogy egyszerűen hallgattak róla. Tipikus példája ennek Kun Béla „Kié a föld?" című röpirata, mely először 1918-ban Moszkvában került kiadásra, majd a polgári kormányzat idején a KMP kiadásában Magyarországon is megjelent. Bár a kommün alatt is terjesztették, de a szöveg magán hordozta a korábbi kommunista propaganda jegyeit. Vagyis a röpirat szerzője csupán arra ösztönözte a parasztságot, hogy „fogjon össze egymással, fogjon össze a városok munkás népével" és az „uraktól meg a papoktól" vegyen el „minden földet, amit nem a gazdája művel meg"; az „elkerülhetetlen forradalomhoz" való csatlakozásra bíztatta őket, felidézve előttük a nagy elődöt „Dózsa Györgyöt, a magyar parasztok vezérét" is.[715] De arról, hogy ha ez valóban megtörténik, akkor konkrétan hogyan is fognak kinézni a kommunista rend földbirtokviszonyai, egy szó sem esett.

Közvetetten ugyan, de szintén a parasztság megnyeréséről szólt Hajdu Árpád „A földkérdés" című röpirata. Ez a kiadvány, mint az alcímből kiderül, a tanítók előadóképző tanfolyamán 1919. július 3-án elmondott előadás írásos változata volt. Tulajdonképpen, a tanácskormány által a parasztság megnyerésében fontos szerepet szánt, – elsősorban vidéki – tanítóknak szóló anyagról volt szó. A júliusi dátum arra nézve is támpontot adhat a számunkra, hogy ekkor már mindenki számára ismertek lehettek a kommün szövetkezesítésre vonatkozó elképzelései, ám az ezzel kapcsolatos félreértések, álhírek, rémhírek tehették szükségessé az ezzel kapcsolatos tájékoztatást. Ennek megfelelő volt a röpirat felépítése is. Először, hogy alátámassza a tanácskormány intézkedéseinek szükségességét egy nagy ívű

[714] Uo. 16.
[715] Kun Béla: *Kié a föld?* A Munkások, Katonák és Szegény Földművesek Tanácsának kiadása, Debrecen, 1919. 3-8.

történeti, elméleti áttekintést adott a jobbágyság kialakulásáról, fejlődéséről.[716] Majd részletesen ismertette a magyar parasztság világháború előtti helyzetét, illetve a polgári, demokratikus kormányzat földreform elképzeléseit és kudarcait.[717] Végül a Tanácsköztársaság aktuális földpolitikai elképzeléseit mutatatta be.[718] Tehát nem a földkérdéssel kapcsolatos meggyőzés módszertanáról szólt ez az előadás és röpirat, hanem a tanácskormány elképzeléseiről, intézkedéseiről kívánt pontos információkat adni, melyet aztán a tanítók tovább adhattak a célcsoportot jelentő parasztságnak.

A szövetkezesítés megvalósítása egyik fontos célkitűzése volt a Tanácsköztársaság vezetőinek. Egyben ezt volt a legnehezebb az érintettekkel, vagyis a földműves emberekkel elfogadtatni. Ennek propagálására alapvetően kétféle módszert alkalmaztak.

Az egyik az volt, mikor az egyéni gazdálkodás és a közös gazdálkodás előnyeit, hátrányait hasonlították össze, melyből természetesen a szövetkezeti gazdálkodás került ki győztesen: „A nagybirtokon jó felszerelés, okos és hasznos gépek vannak. A földműves-szegénység azok erejével, helyes tanítás és vezetés mellett, meg fogja sokszorozni a föld áldásait. […] A termelőszövetkezetek minden tagja jobban jár, ha közös erővel munkálkodik, mintha magányosan küzdene az élettel.”[719]

A másik módszer lényege a példaállítás volt. Olyan településeket, megyéket állítottak példaképül, ahol a szövetkezesítés már végbement. Ezeket egyfajta idealizált sikertörténetként mutatták be, melyek arra szolgáltak bizonyítékul, hogy valóban a nagybirtokok szövetkezesítése – és nem szétosztása – a helyes út. Ebben olyan kiváló írók is szerepet vállaltak, mint Krúdy Gyula vagy Móricz Zsigmond. Előbbi a Fejér megyei szövetkezesítés történetét mesélte el, míg utóbbi a Somogy megyei szövetkezetekről írt. Érdekes a két író személyes attitűdje, mellyel a Tanácsköztársaság eme intézkedéseihez, illetve magához a kommünhöz viszonyultak.

Móricz írásában a derűs optimizmus dominált. Annak a felismerésnek az optimizmusa, mely szerint „a jövő Magyarország képének hódító ereje” lesz, mely „az elvándoroltakat hazavándorlásra bírhatja”.[720] Kiszélesítve a perspektívát pedig, Magyarország lehet az új gazdasági rendszer mintaállama: „Somogy megye példát adott Magyarországnak: Magyarország példát kell, hogy adjon a világnak. Rend kell; fegyelem kell, hogy az építő munka éppen olyan eredményes legyen, mint a romboló volt: fokozza a termelést, nyissa meg

[716] Hajdu Árpád: *A földkérdés.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 3-12.
[717] Uo. 13-19.
[718] Uo. 19-22.
[719] *Levél a faluba.* Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 151.
[720] [Móricz Zsigmond] *A Somogymegyei Földmíves Szövetkezetek.* Közoktatásügyi Népbiztosság, 1919. 16.

máris az utat a szép és boldog jövendőbe. Magának tartozik itt minden dolgozó ember a kemény munkával és a szoros fegyelemmel; de ha ezt a tartozást lerója, akkor Magyarország egyúttal teljesíti azt a csodálatos világtörténelmi hivatást, amely a sors akaratából kijutott neki."[721] Móricz tehát a jövőben rejlő lehetőségekre, a kitűzött célok megvalósítására helyezte a hangsúlyt, némi pátoszos emelkedettséget is megengedve magának.

Krúdy írásában erősebb, radikálisabb hangot ütött meg. Ezt már rögtön az elején érzékelhetjük: „Fejér megye! Grófok, papok és zsidók megyéje."[722] Majd később a következőket olvashatjuk: „Nézzük Fehérvárt, ahol a csoda megesett az Úrnak 1919-iki esztendejében, húsvét vasárnapján és hétfőjén: elvették a grófoktól, papoktól és zsidóktól a nagybirtokokat és odaadták a szegény embereknek."[723] Mintha személyes indulatoktól sem lenne mentes Krúdy írása, melynek okára – mintegy elszólásként – a következő idézet adhat támpontot: „Grófok, bárók, papok, zsidók, akik még nem régen összefogtak a fehérvári megyeházán, hogy egy-két hónap előtt megbuktassák az ifjú köztársaságot[724], a mellüket verték és ellenforradalmat hirdettek, letiprással fenyegették a növendék emberi szabadságot, áhítoztak a nekik mindenható és mindentadó királyság visszaállítása után: - hová lettek?"[725] Tehát Krúdy még a polgári demokratikus kormányzat elleni fellépést rója fel a megye egykori vezetőinek és némi kárörvendéssel írja: „Mi történt itt? Papok kámzsájába, telhetetlen zsákjába, grófok unatkozó, áruló kastélyába, zsidók furfangos számításaiba, görbe üzleti könyveibe, urasági cselédek, kántorok, tiszttartók zsíros, boros kamrájába, a vaslakatokkal lezárt magántulajdon világába: benyúlt a proletár-kéz."[726] Mintha azt sugallná, hogy ha nem kellett a polgári demokrácia, akkor most itt van a proletárdiktatúra. Ez a hangnem az egész munkán végigvonul. Krúdy magának a szövetkezesítésnek a folyamatát is ismerteti, nagyon pozitívan ábrázolva, hogy ez milyen határozottan, gyorsan, hatékonyan, és hozzáértően ment végbe, amely megalapozhatja a szövetkezeti rendszer sikeres működését.[727]

A két mű közös jellemzője volt, hogy a múlt rendszer igazságtalanságait, visszáságait állította szembe, az új rend pozitív jövőképével, és a már elért eredményekkel kívánta igazolni annak létjogosultságát.

[721] Uo. 16.
[722] [Krúdy Gyula] *Fehérvári könyv*. Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest 1919. 3.
[723] Uo. 8.
[724] Krúdy itt a polgári demokratikus kormányzat idején tartott, 1919. február 3-ai székesfehérvári megyei közgyűlésre utalt, amely határozatában szembe fordult a fennálló rendszerrel és a királyság visszaállítását követelte.
[725] Uo. 9
[726] Uo. 11.
[727] Uo. 15-24.

A szövetkezesítés kérdéséhez szorosan kapcsolódtak azok a röpiratok, melyek a paraszti kisbirtok tulajdoni viszonyairól szóltak. Ezek közös jellemzője, hogy a kisbirtokot terhelő közadó eltörléséről szóló rendelet[728] közzététele után, illetve annak megmagyarázása okán születtek. Ez a rendelet eredetileg azt célozta volna, hogy az adó eltörlésével megnyerje a földműves tömegeket, ám – mint a röpiratokból is kiderül – éppen az ellenkező hatást érte el. A parasztság jelentős része úgy gondolta, hogy éppen azért törlik el a kisbirtokokra vonatkozó adót, mert hamarosan azokat is – a szövetkezesítés részeként – államosítani fogják. A röpiratok szerzői ezt az álhírt igyekeztek megcáfolni, melyet „a hazugság fegyverének" neveztek, és – állításuk szerint – azt csupán „az ellenforradalmárok találták ki, hogy a proletárdiktatúra elveszi a kisgazdák házát, földjét, jószágát, aztán kidobja őket az útszélre".[729] Az említett rendeletet értelmezve bizonygatták, hogy a Tanácsköztársaság „nem fogja elvenni a dolgozó földmívesek, a kisgazdák és a parasztgazdák földjét".[730] Visszatérő motívumként jelent meg, hogy csak az ellenforradalmárok vezetik félre az embereket a hatalom visszaszerzése érdekében. „Nem esik itt a kisbirtoknak kutyabaja sem, mondom, csak hát azok az ellenforradalmárok, akiknek nem tetszik ez az új rend, nem nyughatnak és mindenféle hazugságot találnak föl arra a célra, hogy magyar kisbirtokos-osztályt a proletárdiktatúra megszeretésétől elriasszák, mert úgy gondolkoznak, hogy a parasztságot ezzel a csalafintasággal megint a szekerük elé foghatják és segítségükre lesz, hogy a régi igazságtalan uralmukat visszaállíthassák."[731] Ezeknél a röpiratoknál is felhasználták a régi és az új rendszer szembeállításának eszközét. Az egyik oldalon áll a kapitalizmus kiszipolyozó igazságtalansága, ami csak tönkre tette a parasztokat[732], amely az „adóelengedést" csak „kortesfogásnak" használta fel, de valójában „Európában igazságtalanabb és súlyosabb adózási rendszer nem volt, mint a magyar osztályuralom adózási rendszere."[733] A másik oldalon pedig ott az új rend, amely a parasztságnak „nem megkopasztója, hanem istápolója"[734], amely számukra „biztosíthatja a jólétet és boldogságot"[735]. Ez utóbbit pedig a falu a városnak köszönheti, hiszen a „város szerzett nektek jogot és ti szerezzetek a

[728] *A Forradalmi Kormányzótanács LXXXVIII. számú rendelete. A kisbirtok adómentessége.* In: Pongrácz Jenő (szerk.): *A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei 1919. május 1 - május 21.* Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, Budapest, 1919. 18.
[729] *Kisbirtokosok! Proletártestvérek!* Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 130.
[730] *Nem vesszük el a földmívesek földjét: elengedjük minden adóját.* Budapest 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 173.
[731] *Meghalt az adó, nincs végrehajtó!* Közoktatásügyi Népbiztosság, 1919. 7.
[732] Uo. 4-5.
[733] *Kisbirtokosok! Proletártestvérek!* Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 130.
[734] *Meghalt az adó, nincs végrehajtó!* i.m. 7.
[735] *Nem vesszük el a földmívesek földjét: elengedjük minden adóját.* Budapest 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 173.

városoknak kenyeret".[736] A felbukkanó város-falu ellentét problémáját az egymásrautaltság hangsúlyozásával kívánják feloldani: „a ti kis vagyonkátokhoz nem nyúl senki […] Azonban […] ne feledkezzetek meg arról a kötelességről, amivel a városnak tartoztok: a város szerzett nektek fölszabadulást, a város termel nektek ruhát, gépet, szerszámot és ti termeljetek a magatok földjén mentül többet, hogy a városnak is juttathassatok belőle".[737] Itt is, akárcsak a többi parasztságnak szóló röpirat esetében megfigyelhető, hogy a szerzők megpróbáltak – több-kevesebb sikerrel – a vidéki emberekre jellemző stílust, kifejezésmódot, szavakat használni.

A kisbirtokhoz kapcsolódó röpiratok között találhatunk egy érdekes kivételt is. Ez nem a parasztság meggyőzését célozta, hanem a munkásoknak kívánt arra nézve magyarázatot adni, hogy miért maradt meg a kisbirtok magántulajdonban. Tehát valószínűleg a munkásság között is voltak olyanok, akik sérelmezték ezt és a tanácskormány gyengeségeként értelmezték, hogy az „nem mert a parasztság hatalmas tömegeivel szembeszállani, s ezért kényszerült a kisbirtokot meghagyni magántulajdonban."[738] A röpirat lényege, hogy ezt az állítást különböző érvek segítségével cáfolja, és bebizonyítsa, hogy a kisbirtok így is „elválaszthatatlanul hozzátartozik a szocialista társadalmi rendszerhez".[739] Ennek alátámasztására a röpirat szerzője a következő megállapításokat teszi: „A tőkés termelés két jellegzetes sajátossága közül az egyik azon érdekellentét, mely a munkás és a tőkés között fennáll, a kisbirtokon nem található meg. A kisbirtokos ő maga és önmagának dolgozik, s legfeljebb ő magát és családjának tagjait zsákmányolja ki, de érdekellentét nincs a családon belül. A másik jellemző sajátsága a tőkés termelésnek az, hogy a piac számára és pedig egyedül a profit reményében termelt. Nem így a kisbirtokos, akit a termelésnél nem a piac, nem a profit, hanem saját szükséglete irányítja, s ha cserél akkor is a szükséglet kielégítése a főcél és nem a profit. […] A kisbirtokos gazdálkodása tehát nem idegen munkaerő kizsákmányolásán épül fel, sőt az árucserénél a tőkés rendszer őt is kizsákmányolta, termeléséből hiányoznak a tőkés rendszer ismérvei: az értéktöbblet és az osztályellentét. A termelés főleg nem a piacot, hanem az egyéni szükséglet kielégítését szolgálja. Amikor tehát a kisbirtok egyéni tulajdonban maradt, a társadalmosítás nem szenvedett csorbát, mert csak azon termelési eszközöket lehetett társadalmi tulajdonba venni, melyek a tőkés termelés lehetőségét szolgálták."[740] Ugyanakkor a röpiratból az is kiderül – mely a parasztságnak szóló

[736] *Mitől félnek Molnár Paliék?* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 11.
[737] Uo. 16.
[738] *Miért maradt meg a kisbirtok magántulajdonban?* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 2.
[739] Uo. 2
[740] Uo. 3.

kisbirtokkal kapcsolatos anyagokban alig jelent meg –, hogy ezt a kommün vezetői nem tekintik végleges állapotnak és hosszabb távon arra számítanak, hogy a kisbirtokosok – a szövetkezetek eredményei hatására – önmaguktól be fogják látni a nagyüzemi gazdálkodás előnyeit és önként csatlakozni fognak a szövetkezetekhez.[741] De addig, szól a megnyugtató lezárás, „a kisbirtokos is épp úgy tagja a közösségnek, mint bármely más dolgozó, mert munkája útján bekapcsolódik a szocialista társadalomba."[742] A Tanácsköztársaság kapcsán a város-vidék ellentétet főként a vidék szemszögéből megközelítve szokás emlegetni, ám ez a röpirat azt valószínűsíti, hogy a városi munkásságban is éltek bizonyos előítéletek, ellenszenvek a vidéki földműves emberekkel szemben.

Az alkoholellenes röpiratok – az ugyanilyen témájú plakátokkal együtt – a Tanácsköztársaság által a teljes alkoholtilalom bevezetésével elkezdett alkoholfogyasztás elleni küzdelem fontos részét képezték. (A plakátoknál már utaltunk rá, hogy az alkoholellenes küzdelem már korábban, az MSZDP propagandájában is megjelent. Ennek újabb bizonyítékait megtalálhatjuk a röpiratok között is.[743])

Érdekes, hogy míg az alkoholellenes plakátok esetében a kiadó szerv legtöbb esetben a Közoktatásügyi Népbiztosság volt, és a Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság csupán három esetben volt kiadóként feltüntetve, addig a vizsgált röpiratok – egyet kivéve, melynek kiadója ismeretlen – csak az utóbbi népbiztosság, illetve az ehhez kapcsolódó szervezetek (Alkoholellenes Tanács, Alkoholellenes Munkásszövetség) nevei alatt jelentek meg. Valószínű, hogy a Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság fokozatosan átvette a Közoktatásügyi Népbiztosságtól az alkoholellenes propaganda szervezésének feladatát.

Bár eme kiadványok között is találhatunk olyat, melyek egy-egy célcsoportnak szóltak (vörös katonák, munkásság, parasztság), de nyelvezetük, felépítésük és érvrendszerük lényegében megegyezett. Az alkoholellenes röpiratok kiindulópontja, hogy az alkoholizmus elterjedésének egyik legfőbb okaként magát a kapitalista rendszert jelölték meg. „A kapitalista kizsákmányolás egyik leghatalmasabb eszköze az alkoholméreg, a tőke legveszedelmesebb fajtája az alkoholtőke volt."[744] Ezt a kapitalista kizsákmányolás egyik

[741] Uo. 7-8.
[742] Uo. 8.
[743] A dr. Hollós József orvos által írt *Az alkoholizmus okairól* és *A szeszes italok hatása a szervezetre* című kiadványok lábjegyzetei szerint mindkét írás eredetileg 1905-ben „Az Alkoholizmus" című – az MSZDP által támogatott – újságban jelent meg (az előbbi a januári, az utóbbi a márciusi számban). Dr. Hollós József: *Az alkoholizmus okairól.* Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság Alkoholellenes Tanácsa, Budapest, 1919. 2. – Dr. Hollós József: *A szeszes italok hatása a szervezetre.* Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság Alkoholellenes Tanácsa, Budapest, 1919. 2.
[744] *Munkások! Elvtársak! A kapitalista kizsákmányolás egyik leghatalmasabb eszköze az alkoholméreg…* Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság, Budapest, 1919. Közli: A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai 169 o.

legaljasabb eszközének tartották, melyet „az urak osztálya a munkásság leigázására, rabságban tartására és kizsákmányolására” használt, és a „szeszes italok minden fajtája a sör, a bor, a pálinka az ő szemében csak arra való volt, hogy vele a munkásságot elbódítsa, vele nyomorúságát elfeledtesse, szellemét butaságban tartsa.”[745] Eme kiadványokban az alkoholfogyasztással kapcsolatban – hasonlóan a plakátokhoz – gyakorlatilag „zéró toleranciát” hirdettek. Tehát még a mérsékletes fogyasztást sem tartották elfogadhatónak, mivel azt az alkoholizmus felé vezető út első lépésének tartották. Az alkoholellenes röpiratok elsősorban észérvekkel próbálták bebizonyítani az alkohol káros hatásait, egyúttal megcáfolni a szeszesitalokhoz kapcsolódó pozitív tévhiteket és „hazug, hamis tanokat”: „Nem igaz, hogy a bor erőt ad; ellenkezőleg: gyöngíti a testet és betegséget okoz. Nem igaz, hogy a sör ’folyékony kenyér’, mert egy pohár sörnek táplálóereje kevesebb egy deka kenyérnél, pedig ötszörte drágább. Nem igaz, hogy a pálinka melegít; ellenkezőleg: leszállítja a test hőmérsékletét, és aki pálinkát iszik, hamarabb fagy meg, mint aki nem iszik.”[746] Majd az alkohol káros egészségügyi (szellemi lépülés, betegségek, korai halál), szociális (családok szétesése) és társadalmi (proletárfegyelem megbontása, munkaképesség elvesztése) hatásait ecsetelték.[747] Ezzel kívánták elrettenteni az embereket a szeszes italok fogyasztásától és egyúttal megindokolni, hogy „ezért kellett a kormányzótanácsnak a szesztilalmat elrendelni és ezért kell azt tűzön-vízen fenntartani”.[748] Végül egyértelműen kinyilvánították, hogy az alkoholfogyasztás nem magánügy, és a „proletárforradalom ellensége az, aki ma az alkoholtilalmat kijátssza, aki munkás létére iszik, vagy másoknak ivásra alkalmat ad”[749]. Sőt, egy a vörös katonáknak szánt kiadványban ennél még egyértelműbben fogalmaztak: „ellenforradalmár az, aki italozást tűr a vörös hadseregben”.[750] Vagyis kriminalizálták az alkoholfogyasztást, ezzel ellenséggé nyilvánítva nem csak az alkoholt értékesítő, hanem az azt bármilyen mértékben fogyasztó – vagy akár csak azt eltűrő – személyeket is.

A következő kategóriába a női emancipációról szóló röpiratok tartoznak. Ezek közös jellemzője volt, hogy a fő hangsúlyt a kifejezetten nőket érintő témákra (női egyenjogúság, anyaság stb.) helyezték. Ezeket a röpiratokat tovább differenciálhatjuk, hiszen közülük 3 db

[745] *A józanság proletárkötelesség.* Alkoholellenes Tanács, Budapest 1919. 4.
[746] *Munkások! Elvtársak! A kapitalista kizsákmányolás egyik leghatalmasabb eszköze az alkoholméreg…* Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság, Budapest, 1919. Közli: A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai 169 o.
[747] Dr. Hollós József: *A szeszes italok hatása a szervezetre.* Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság Alkoholellenes Tanácsa, Budapest, 1919. 3-14. – *A józanság proletárkötelesség.* i.m. 5. – *Munkások! Elvtársak! A kapitalista kizsákmányolás egyik leghatalmasabb eszköze az alkoholméreg…* Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság, Budapest, 1919. Közli: A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai 169 o.
[748] *Útravaló a vörös katonának.* Alkoholellenes Tanács, Budapest, 1919. 6.
[749] *A józanság proletárkötelesség.* i.m. 7.
[750] *Útravaló a vörös katonának.* i.m. 6.

inkább a városban élő nőket célozta meg, míg 4 db a falusi asszonyokhoz kívánt szólni. Az előbbi csoportba tartozó röpiratok bár általánosságban szóltak a nőknek az új rendben betöltendő szerepéről, de az a kép, melyet a „modern nőről" ezekben a kiadványokban felvázoltak, inkább a városban élő, szélesebb látókörű, műveltebb nőkre lehetett hatással. (Erre utalhat az is, hogy a nyelvezetük sokkal választékosabb, mint a kifejezetten falusi asszonyoknak szóló röpiratok esetében.) Eme röpiratok közös jellemzője, hogy a nők emocionálisabb természetéből kiindulva próbálják meghatározni az új rendben betöltendő szerepüket. „A nők hivatása, hogy a kommunista társadalmi rend új erkölcsét átmelegítsék a szeretet, az érzések sugarával, s közelebb vigyék gyermekeik, férjük lelkéhez, hogy őket az új társadalmi rend forradalmi küzdelmeinek megerősítsék." [751] „A kommunista társadalom célja, hogy a nőt érzelmi berendezésével, női hajlamaival állítsa be a nagy, közös munkába."[752] Felbukkan az anyaság témája is, melyet a társadalomra nézve ugyanolyan fontos és egyenrangú feladatnak tartanak, mint más produktív munkákat.[753] Hangsúlyozzák, hogy a nők jogi egyenrangúsága mellett (kiemelve a szavazati jogot),[754] a kommunista rend el fogja hozni a gyengébbik nem számára a „teljes érzelmi felszabadulást" is. Ez lehetővé teszi számukra, hogy valóban szerelemből, szabad akaratuk szerint házasodjanak és ne az anyagi érdekek, vagy kényszerűségek befolyásolják őket.[755] Mindezek eredményeként a „kapitalista kitartott dísznő eltűnik, de helyébe lép a dolgozó, a szabad érzelmi életet élő, erkölcsileg emelkedett nő, aki sem testét, sem lelkét áruba bocsátani nem kénytelen, hanem női méltóságának helyességével és büszkeségével illeszkedik bele a nagy kommunista közösségbe."[756]

A falusi asszonyoknak szóló röpiratok más megközelítést alkalmaztak. Nyelvezetük egyszerűbb volt, a könnyű érthetőségre törekedtek. A röpiratok lényegi mondanivalója is jóval földhöz ragadtabb volt: a kommunista rendben a falusi asszonyok (is) jobban fognak élni. Kiindulási alapjuk a bukott rendszer visszáságainak, hibáinak, „bűneinek" felsorolása. Itt a parasztságnak szóló általános népszerűsítő röpiratoknál is alkalmazott a „kapitalista kizsákmányolást" bemutató formulákon kívül, új elemként tűnik fel a nők szexuális kizsákmányolása: „A robotoltató földesurak szabadon rendelkeztek velük. […] A szüzességüket, az életüket elvehették anélkül, hogy valakinek számot adtak volna róla. […]

[751] *A nő felszabadulása a kommunista társadalomban.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 4.
[752] Uo. 7.
[753] Dénes Zsófia: *A nő a kommunista társadalomban.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 17.
[754] Müller Ernőné: *A nők és a politika.* Budapest, 1919. 4-6.
[755] *A nő felszabadulása a kommunista társadalomban.* i.m. 8. – Bihari Mór: *A nő helyzete a kommunista társadalomban.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 3-4.
[756] *A nő felszabadulása a kommunista társadalomban.* i.m. 8

Testük a földesúré volt, a lelkük a papé."[757] „És hányótokat ejtett meg a gazda csábítása, az úrfi szeszélye, az ígéret…"[758] Ezekben a kiadványokban is nagy hangsúlyt kap az egyház negatív hatása,[759] mely kiegészül az oktatás hiányosságaival: „az iskolában igazi tudomány helyett a népbutítást fokozták, folyton a haza, vallás, isten, király, urak tekintélye, a tulajdon szentsége járta."[760] Mindezekre a kommün tud megoldást – állítják a röpiratok szerzői – és felsorolásra kerülnek az egyes kérdésekhez (társadalmi rend, szociális intézkedések, vallás, földkérdés stb.) tartozó válaszok. A kifejezetten nőket érintő problémák is hangsúlyosan jelennek meg, így a választójog és az anyaság kérdése. Az előbbit azért tartják fontosnak, mert így „a földmívesnő az ő választójogával nagy mérvben veheti ki részét a most folyó átalakítási munkában."[761] Az anyaság pedig valóban öröm lesz, mivel az anyának nem kell majd dolgoznia, és a gyermek egészsége is biztosítható lesz (ez az adott időszakban fennálló magas gyermekhalandóságra utal).[762] Sőt az egyik röpirat egyenesen az anyaságot az egyik legfontosabb feladatnak tekinti: „A földmívesnő elsősorban anya lesz és a kommunista tanácsköztársaságnak, az államnak nem lehet fontosabb feladata, mint az anyák védelme."[763] Tehát „az új rend" a falusi parasztasszonyoknak „igazi megváltást jelent".[764] Ezért cserébe „a Tanácsköztársaság csak egyet kér tőletek: támogassátok minden erőtökből! Dózsa György unokái, magyar jobbágyivadékok, a Tanácsköztársaság vörös lobogóját el ne hagyjátok soha!"[765]

A nők „közösségi tulajdonba vételéhez" kapcsolódó álhír már a parasztságnak szóló általános népszerűsítő röpiratoknál is feltűnt, de feltételezhető, hogy ez olyan széles körében elterjedt, melynek okán a kommün propagandistái kénytelenek voltak ezzel a kérdéssel komolyabban is foglalkozni. „A nők kommunizálása és a szabad szerelem"[766], valamint a „Kommunizáljuk-e Zsófit?"[767] című röpiratok fő célja éppen ennek a „badarság"-nak és „buta rágalom"[768]-nak a megcáfolása, valamint az új rend – elsősorban a nők társadalmi helyzetéhez kapcsolódó – elképzeléseinek megismertetése volt. Az előbbi röpirat – mely a címlap szerint „Egy falusi tanító előadása" volt – inkább a józan paraszti ész oldaláról próbálta

[757] *Kisebb munka – nagyobb kenyér*. Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 5.
[758] Uo. 9.
[759] Uo. 8. – *A földmívesasszony élete az új rendben.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 8.
[760] *Kisebb munka – nagyobb kenyér*. i.m. 8.
[761] *A földmívesasszony élete az új rendbe*. i.m. 7.
[762] Uo. 6.
[763] Uo. 7.
[764] *Kisebb munka – nagyobb kenyér*. i.m. 17.
[765] Uo. 20.
[766] *A nők kommunizálása és a szabad szerelem.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[767] *Kommunizáljuk-e Zsófit?* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[768] *A nők kommunizálása és a szabad szerelem.* i.m. 3, 5.

megközelíteni a kérdést. A röpirat kiindulópontja a „nők kommunizálásáról" terjedő pletyka, ami szükségessé teszi, hogy „erre a buta rágalomra még szót kell" vesztegetni.[769] Eme álhírek megcáfolása után, a röpirat szerzője arra helyezi a hangsúlyt, hogy megismertesse az olvasókat az igazsággal, vagyis a Tanácsköztársaság valódi szándékaival. Ezeken belül is elsősorban a „szent házasság és a válás"[770] intézményéről ad információkat. Történelmi példákon és statisztikai adatokon keresztül igyekszik azt bebizonyítani, hogy a válás korábban sem volt ritka és szokatlan dolog, azt azonban elismeri, hogy a kommün meg kívánja azt könnyíteni. De ezt is pozitívumként értékeli, mert „ha könnyebb a válás, a házasfelek jobban meggondolják, mielőtt bántanák, sértegetnék, csalnák egymást."[771] Ez alapján pedig a „szabad szerelem" jelentéstartalma is átalakul. „A házasság eddig üzlet volt", a házasság legfőbb alapja pedig a „vagyoni érdek. A nő leginkább arra törekedett, hogy olyan emberhez menjen férjhez, aki 'el tudja tartani'. A férfi a legtöbb esetben iparkodott olyan feleségre szert tenni, aki 'hoz valamit a házhoz', akinek 'van mit aprítani a tejbe' […] Egy egész sereg fiatal férfi […] azért nem házasodhattak, mert nem volt elegendő és biztos keresetük. […] Tehát kénytelenek voltak a 'szabad szerelem' útján haladni: mások feleségeit, leányait elcsábítani, szegény cselédleányokat, vagy munkásnőket megejteni, vagy a szabad szerelem hivatalosan engedélyezett nőihez fordulni. […] Sokat beszélhetnék arról, hogy a bordélyházi és utcai 'szabad szerelem' évszázadok óta megvan minden keresztény és kapitalista államban. Beszélhetnék arról is, hogy az egyház is tűrte ezt az állapotot."[772] Ehhez képest „milyen lesz a szerelmi élet a kommunista társadalomban. Nem nehéz ezt megmondani; csak azt kell tudnunk, milyen lesz a társadalom gazdasági szervezete. […] A kommunista társadalomban nem lesznek többé kizsákmányolók és kizsákmányoltak; tehát nem lesz olyan ember, aki a másikat kényszeríthetné testének átengedésére; és nem lesz olyan ember, aki kénytelen lenne a testét eladni. […] Mi lesz ennek a következménye? […] A férfi és a nő, amikor élete párját megválasztja, csak egy dologra tekint: arra, hogy tetszik-e neki a másik; és csak egy szóra hallgat: a szíve szavára. […] Ez lesz a szabad szerelem, mert a kommunizmus mindenkit fölszabadít a gazdasági nyomorúság alól […] Nekünk szocialista-kommunistáknak erkölcsös szabad szerelem kell, vagyis olyan házasság, amely független, szabad férfiak és nők szabad választásából sarjad ki, és amelyet nem a gazdasági kényszerűség és nem a törvények vasgyűrűje, hanem a tiszta szerelem tart össze."[773] A fenti idézetből is jól látható az az

[769] Uo. 4.
[770] Uo. 8.
[771] Uo. 10.
[772] Uo. 10-14.
[773] Uo. 14-16.

elképzelés, mely szerint a gazdasági viszonyok megváltoztatása, szinte automatikusan magával fogja hozni a pozitív társadalmi változásokat is: az osztályok, nemek közötti egyenlőtlenségek a gazdasági különbségek megszűnésével együtt fognak eltűnni.

A „Kommunizáljuk-e Zsófit? című röpirat kiinduló pontja szintén a vidéki pletyka, szóbeszéd terjedése volt. Ám míg az előző kiadvány hangnemére a jóindulatú együttérzés volt a jellemző, és inkább a józan belátásra apellált, addig ez a röpirat meglehetősen éles megfogalmazásokat tartalmaz, mely a gúny eszközét sem nélkülözi. Ez utóbbit nem csak a múlt rendszer képviselőivel szemben alkalmazza, hanem egyúttal – a címszereplő parasztasszony, Zsófi alakján keresztül – a vidéki emberek babonás, pletykás természetét, és műveletlenségét is érdes szavakkal ostorozza, hozzátéve persze, hogy ez alapvetően a régi rend bűne: „Nem csodálkozom, hogy fölülsz a piaci pletykáknak, a vénasszonyos szószátyárkodásnak. Mert ki törődött azzal, hogy te okos teremtés légy? Senki. Az iskola, a papod nem törődött vele. Az iskolában a régi tanítómestered megelégedett azzal, hogy a bibliai történeteket bemagold és szépen énekelj. A papod nem kívánt egyebet, csak annyit, hogy szorgalmasan járjad a templomot és a párbért rendesen fizessed. Egyik sem tanított meg arra, hogy azért vagy emberi lény, hogy gondolkozni is tudj és ne elégedj meg annyi ésszel, hogy a kávénak nem csinálsz rántást és a tarhonyát nem mosod meg szappannal, mielőtt főzni kezded. […] Lássátok a szocializmus megtanít benneteket gondolkozni is, amikor ezt mondja: - Az iskola, a templom hazudott nektek, amikor azt mondta, hogy csak tűrjetek, szenvedjetek, legyetek hülyék, igavonó barmok, mert ilyeneké a túlvilági üdvösség, a menyeknek országa. Hazudott, mert azt akarta, hogy szolgáljátok híven továbbra is a ti gazdátokat, uratokat […] hogy nekik ez a föld már megadja a mennyei üdvösséget, amit nektek csak a halálotok utánra ígértek.”[774] Ebből az idézetből is jól látható, hogy a röpirat szerzője éles kirohanásokkal támadja az egyházat, mely – álláspontja szerint – a falusi emberek (főként a nők) szellemi elmaradottságának legfőbb okozója. Megfigyelhető, hogy összemosódik a vallás és az egyház fogalma. Kijelenti ugyan, hogy a vallás magánügy, „amíg megmarad a te szobád falain belül”, de rögtön hozzá teszi, hogy „ha egyszer ez a vallás kijön az utcára és nyíltan arra törekszik, hogy a lelkek világosságát, értelmét sötétségbe burkolja, […] hogy a papok birkanyáját szaporítsa: akkor annak a vallásnak azt mondom: - Eredj csak vissza a te szobád falai közé, de az utcán csatangolni meg ne lássalak, mert kitekerem a nyakadat!”[775] Nyomatékosításként felidézi Jézus alakját is, akit a kommunisták előfutáraként jelenít meg: „Ezt mondaná Jézus Krisztus is, ha köztünk volna és tapasztalná, hogy mit csináltak a papok az ő vallásából. […]

[774] *Kommunizáljuk-e Zsófit?* i.m. 5-6.
[775] Uo. 11.

Hiszen Jézus első követői, a legfrissebb keresztyének is kommunizmusban éltek és minden földi javaikat megosztották egymás között."[776] A röpirat az általános népszerűsítő kiadványok felépítéséhez hasonlóan végig veszi a múlt rendszer bűneit, kiemelve a nőkre vonatkozó negatív hatásokat. Majd ezzel szembe állítja a kommunizmus szebb jövőt ígérő elképzeléseit, a röpirat végén pedig külön fejezetet szentel a nők új rendben betöltött szerepének és a „szabad szerelem" fogalmának tisztázására[777]. A kiadvány szemléletesebbé tétele céljából az egyes oldalakon karikatúra jellegű képi ábrázolások is megjelentek, melyek elsősorban a „burzsoázia" kigúnyolására törekedtek. A röpirat meglehetősen arrogáns, kioktató stílusban íródott, hangnemére leginkább a türelmetlen indulatosság volt jellemző.

Eme kategória röpiratainál megfigyelhető volt, hogy a női emancipációval kapcsolatos kérdéseket igyekeztek – változó sikerrel – a különböző földrajzi, társadalmi pozícióban lévő nők feltételezett szellemi színvonalának megfelelően prezentálni.

A városok – és főként Budapest – élelmiszer-ellátásának problémája már a parasztságnak szóló általános népszerűsítő és a földkérdéssel foglalkozó röpiratok esetében is feltűnt. Azonban azért tartottuk szükségesnek egy külön erre vonatkozó kategóriát létrehozni, mivel az ide sorolt röpiratok kiemelten foglalkoztak a város(ok) vidék által történő élelmiszer-ellátásának kérdésével. A téma jellegéből adódóan ezek a röpiratok a falusi parasztság meggyőzését szolgálták.

Eme kiadványok kiindulási pontja egyrészt a város és a falu közötti ellentétek – elvileg bekövetkezett – megszűnése volt, hiszen „szabad szellőjében a forradalomnak, testvérré szentesült a falu s a város"[778]. Másrészt a vidék és a város gazdasági egymásra utaltságának hangsúlyozása is nagy szerepet kapott. Bár itt is megjelent az a szemlélet, mely szerint a falusiaknak már csak azért is kötelességük ellátni a városlakókat, mert ők „felszabadították" a vidéket „a rabságból és nyomorúságból"[779], ám sokkal nagyobb hangsúlyt kapott a kölcsönösen előnyös árucsere megvalósítása. Ezt fejezi ki a – plakáton[780] is feltűnt – „adsza-nesze"[781] kifejezés, mely azt hivatott megjeleníteni, hogy az élelmiszerért cserébe a város iparcikkekkel és egyéb olyan árukkal tud fizetni, melyet a falusiak nem képesek előállítani, de

[776] Uo. 11.
[777] Uo. 12-15.
[778] *Eszméljetek föld robotosai! - Magyar földműves nép, munkáld meg a földet!* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 136.
[779] *Termeljetek! Falu népe, proletártestvérek!* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 3. Közli*: A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 372. sorszámú melléklet.
[780] Jeges Ernő: *Adsza-nesze! Mit ad a város cserébe élelemért? Portékát!* Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport, 1919. (Budapest : Posner Lit.) OSZK PKT PKG.1919/TK/8
[781] *Adsza!...Nesze!... Becsületes alku.* Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* 80. sorszámú melléklet. – *Adsza-Nesze! Mit ád a város cserébe az élelemért?* Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 53.

szükségük van rá. Ezt a legszemléletesebben az „Adsza!... Nesze!... Becsületes alku.” című röpirat ábrázolta, melyen – a mai képregényekhez hasonló módon – kis képekkel és rövid szövegekkel mutatták be, hogy mi történik akkor, ha a város és a falu nem működik együtt. A végső következtetés pedig, hogy „fogjon kezet a város és a falu népe, osszák meg egymás közt az élelmet, meg a portékát, lesz mindene a falusi népnek és a városi munkásnak”[782]. Ennek nyomatékosításaként a címlap fejlécében egy munkás és egy paraszti ruhában lévő figura barátságos kézfogása látható.

A másik gyakori elem a munkásság külső ellenséggel való fegyveres küzdelmének kiemelése volt. „A munkások künn a frontokon védik a ti földeteket […] asszonyaik, gyerekeik ez alatt valósággal koplalnak, míg a falu élelem dolgában bőségben él”[783]. A tanácskormány „a harctérre nem kényszeríti ki a föld népét. Ezek közül csak önként jelentkezőket öltöztet katonaruhába. Meg akarja kímélni a földmívelő népet az újabb véráldozattól. […] A vörös katona kiveri az országból a rabló ellenséget. Adj kenyeret, adj élelmet a vörös hadseregnek! Csak ezt várja tőled ez a háború. […] Adj kenyeret a vörös katonának, mert tulajdon testvérednél jobb testvéred a munkás-katona! Ő verekszik, ő meghal, hogy te boldogan élhess!”[784]

A falusiaknak tehát nincs más teendőjük, mint tenni a dolgukat, élelmiszert termelni és azt megosztani a várossal, a hadsereggel. Ezt kell tenniük, ha nem akarnak „gyalázatosan elpusztulni az oláh bocskorok alatt”[785], mert ha a forradalom elbukik, akkor „mindenestül elveszünk, akkor fabatkát sem ér az egész kiverekedett szabadságunk”[786], és „aztán jön majd, újra győz a zsarnok”[787]. Vagyis a röpiratok szerzői a kommün bukását követő sötét jövő felvázolásával is igyekeztek cselekvésre ösztönözni a parasztságot.

Bár ezekben a röpiratokban többnyire tartózkodtak a fenyegető hangnemtől, de mégis találhatunk közöttük olyat, mely meglehetősen durván mondott ítéletet a feladatukat elmulasztó falusiakról: „ki a magot gonddal nem veti a földbe, kenyerünket rabolja, hazaáruló!”[788] Figyelemre méltó, hogy a röpirat szerzője nem a forradalom vagy a Tanácsköztársaság elárulójának, nem ellenforradalmárnak nevezi a munkát szabotáló vidéki embereket – melynek a falusiak szemében talán nem is volt olyan súlyos jelentése – hanem

[782] *Adsza!.. Nesze!... Becsületes alku.* i.m.2.
[783] *Adsza-Nesze! Mit ád a város cserébe az élelemért?* Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 53.
[784] *Adj kenyeret annak, aki a földedet védi!* Budapest, 1919. 3-4.
[785] Uo. 4.
[786] *Termeljetek! Falu népe, proletártestvérek!* i.m. 3.
[787] *Eszméljetek föld robotosai! - Magyar földműves nép, munkáld meg a földet!* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 136.
[788] Uo. 136.

hazaárulónak. Ez utóbbi a nemzeti érzelmekkel jobban áthatott parasztság körében jóval súlyosabb jelentéstartalommal bírhatott, mint az előbbi kifejezések.

Ebbe a kategóriába soroltunk még egy röpiratot, mely közvetlenül ugyan nem a parasztságnak szólt, de a vidékre irányuló – főként az élelmiszer-ellátás kérdésével kapcsolatos – propagandával összefüggésben mintegy iránymutatásként kívánt szolgálni. „A falu és a város gazdasági érdekközössége”[789] című röpirat Lengyel Gyula közgazdász, pénzügyi népbiztos 1919. június 27-én, a tanítók előadóképző tanfolyamán elhangzott előadásának írásos változata volt. Lengyel a Tanácsköztársaság általános gazdasági helyzetének ismertetése után tért rá a kommün egyik legégetőbb problémájára, a főváros élelmiszer ellátásának kérdésére. Azt ő maga is elismeri, hogy a probléma gyökere a pénz elértéktelenedéséből fakad, melynek eredményeként a falusiak nem fogadják el fizetőeszköznek a Tanácsköztársaság által kibocsátott úgynevezett „fehérpénzt”. A kérdés hogyan lehet őket megnyugtatni és az áruforgalmat megindítani. Lengyel erre nagyon konkrét instrukciókat ad. A cserekereskedelem elfogadására „kell agitálni a falusiakat”, „munkatermékért munkaterméket”, a város ipari termékekeiért cserébe a falu mezőgazdasági termékekkel fizessen. De „ahol agitációval […] nem lehet a parasztot józan belátásra bírni […] ott más mód nincs, mint az, hogy egy élelmezési karhatalmat kell felállítani, mely vagy a csereakció mögé áll, vagy a csereakció nélkül odaáll, és az élelmiszerrekvirálást lefolytatja”. De hangsúlyozza, hogy ez csak átmeneti intézkedés lehet, mert azzal „tisztában vagyunk, hogy erre a rendszerre az anyagcsere állandóan nem épülhet fel”, ezzel a módszerrel csak az áruforgalom „megindításáról” lehet szó.[790] Majd az élelmiszer-ellátással kapcsolatos problémákkal összefüggésben, a kialakult helyzethez elvezető körülményeket, váratlan hatásokat (földadó eltörlésével kapcsolatos álhírek, pénzügyi problémák, munkanélküliség megoldatlansága) elemzi.[791] Végül kifejti, hogy elsődleges cél a falusi lakosság meggyőzése, de ha ez sikertelen, akkor fontos a „diktatúra következetes alkalmazása” is.[792] Azaz akár a fizikai erőszak eszközével is, de a város (és a hadsereg) élelmiszer-ellátását biztosítani kell.

A világforradalom eljövetelébe való hit rendszeresen visszatérő eleme volt a Tanácsköztársaság – különböző témájú – propaganda-anyagainak. A külön erre vonatkozó kategória létrehozását az indokolta, hogy az ide sorolt röpiratokban ez a tényező nem csak egy elemként jelent meg, hanem lényegi mondanivalójukat éppen a világforradalom eszméjének hirdetése jelentette.

[789] Lengyel Gyula: *A falu és a város gazdasági érdekközössége.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[790] Uo. 7-10.
[791] Uo. 15-16.
[792] Uo. 21.

A kiadványok többségének kiindulópontja a világháború volt. (A kategória három – külföldi szerzők által írt – röpirata eredetileg még a világháború alatt született.[793]) Ez az esemény egy olyan kataklizmaként jelent meg, amely minden értelemben – gazdasági, emberi, erkölcsi, társadalmi szempontból is – pusztulást hozott, és az emberiség, az emberi történelem abszolút mélypontját jelentette. Ezt jellemzően apokaliptikus képek felvillantásával igyekeztek ábrázolni. „Négy éve járja be Európa pusztuló mezejét a fekete kísértet […] Hallgatja, hogy bömbölnek az óriás ágyúk torkai, fogait vicsorgatja és nézi, hogy repül a föld röge a levegőbe […], hogy hullanak a föld alatti robbanások tölcséreiből, akár az eső, kezek, lábak és fejek, melyeket a borzalom fintora torzít el. […] mennek emberek, akiknek már nincs emberi ábrázatuk és külsejük, orr nélkül, kiütött szemekkel, cafatokban logó álkapcsokkal, félig elvitt koponyákkal csúsznak haza […] Szén, vas, fa, gyapot, bőr, vagon számra tűnik el a gyárak kapuin. Felfalja őket a telhetetlen torok és megint kiokádja a halál borzalmaiba, hogy pusztítsanak, lőjenek hamuvá mindent. […] Kivágják az erdőt, kipusztítják a vadakat, kimerítik a föld gyomrát […] Pusztul a föld és éhező falvak felett éhes varjak serege károg.”[794] A világégés egyetlen pozitív következménye az, hogy a „háború negyedik évében a halál szörnyetegével egy másik kísértet emelkedett szembe. Vörös lovas jelent meg, hatalmas nehéz lován az orosz mezőkön”.[795] Vagyis a világháború közvetlen következményeként, juthatott hatalomra Oroszországban a bolsevik forradalom, és éppen a háború globális jellege miatt – vagyis mert a fejlett világ proletariátusának többségét közvetlenül is érintette – jelenthet kiindulópontot a világforradalom eljöveteléhez is. „A világháborún keresztül, a legnagyobb romláson és a kapitalizmus diadalán keresztül tör a munkásosztály, kezében a világforradalom vörös zászlójával, a felszabadulás, a szocializmus birodalmába.”[796]

A másik közös pont, hogy a háborús felelősséggel kapcsolatban az összes kapitalista nagyhatalom vezetőit bűnösnek tartották függetlenül attól, hogy ki adta le az első lövéseket. Így – nézőpontjuk szerint – a világ proletárságának helyzete szempontjából mindegy, hogy melyik imperialista nagyhatalmi tömb nyeri meg a háborút, mert az mindenképpen csak „a proletárság még teljesebb leigázásával, még nagyobb kizsákmányolásával és újabb vérfürdők előkészítésével” fog végződni. Ezért „a világ proletariátusát csak a világforradalom mentheti

[793] Lenin: *Két levél az amerikai munkásokhoz.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. – Lenin-Csicserin-Trotzkij: *Világháború és világforradalom.* (Vörös Könyvtár 11-12. szám) Budapest, 1919. – Herman Gorter: *A világforradalom.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[794] *A fekete lovas és a vörös lovas.* In: Lenin-Csicserin-Trotzkij: *Világháború és világforradalom.* i.m. 3-4.
[795] Uo. 5.
[796] Uo. 6.

ki a válságok közt vergődő kapitalizmus karmai közül”.[797] Ez az idea – különböző formában – a kategória mindegyik röpiratában nagy hangsúllyal szerepel: „És közel van az az óra, amikor a megcsalt, bolonddá tett, ágyútöltelékül szolgáló proletárok az összes országokban keresztül lépnek azokon az árkokon, melyek most még elválasztják őket. Egyesülnek a munka egységes, felfegyverzett, hatalmas hadseregévé, hogy egyesült erővel intézzenek támadást a burzsoá világ ellen.”[798] Vagy máshol ezt olvashatjuk: „Megmozdult a győztes országok öntudatos proletáriátusa is, nagy nemzetközi sztrájkjával hatalmasan juttatva kifejezésre ama szolidaritást, amely […] bíztató tanúságtétele annak a törhetetlen hitünknek, hogy a világforradalom útban van”.[799]

Végül meg kell említenünk, hogy sok esetben tűnt fel eme röpiratokban az a nézet, mely szerint az orosz (és magyar) kommün létrejötte csupán az első lépés a világforradalom útján. Ezért a két ország vezetőinek egyik legfőbb célja, hogy „keletről-nyugatra” haladva, a „fejletlen országokból a fejlettebb országokba”[800] eljutva is elhintsék a forradalom magvait.[801]

A kispolgárság meggyőzését célzó röpiratok megjelentetése arra enged következtetnünk, hogy a kommün vezetői úgy látták, a kispolgári rétegek alapvetően nem szimpatizálnak a Tanácsköztársasággal, ezért külön figyelmet kell szentelni az ő meggyőzésükre is.

A Rudas Zoltán ügyvéd, újságíró által írt „A demokrácia problémája”[802] című brosúra azt kívánja bebizonyítani, hogy bár a „polgári demokráciát” valóban a polgárság hozta létre – így a kispolgárság azt érezhette inkább magáénak –, de valójában a társadalmi egyenlőtlenségeket az sem tudja megszűntetni, az is csupán a kizsákmányolás egy más formáját jelenti. Az igazi demokráciát a „szocialista társadalom megvalósítása” fogja jelenteni.[803] De ennek eléréséhez átmenetileg kemény eszközökre van szükség, és ez igazolja a diktatúra szükségszerűségét. „Vagyis akkor, amikor a diktatúra fegyveréhez folyamodott a proletariátus nem azért tette ezt, mert a diktatúrát, a terrort végcélnak tekinti, nem azért tette, mintha a mai állapotot megörökítendőnek és minden időkre érvényesnek tartotta volna, hanem csak azért tette, mert

[797] Herman Gorter: *A világforradalom.*i.m. 5.
[798] *Proletárannexiók.* In: Lenin-Csicserin-Trotzkij: *Világháború és világforradalom.* 15.
[799] *A világ proletárjaihoz!* Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja, Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 228.
[800] *A fekete lovas és a vörös lovas.* In: Lenin-Csicserin-Trotzkij: *Világháború és világforradalom.* i.m. 5.
[801] Herman Gorter: *A világforradalom.* i.m. 49. – *Franciaország,, Anglia, Amerika, Olaszország, és Japán népéhez!* In: Lenin-Csicserin-Trotzkij: *Világháború és világforradalom.* i.m. 24. – Lenin: *Két levél az amerikai munkásokhoz.* i.m. 24.
[802] Rudas Zoltán: *A demokrácia problémája.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[803] Uo. 2-6.

igenis a demokráciát akarja, mert elveti azt az áldemokráciát, azt a polgári demokráciát, amely a valódi demokrácia megvalósulását lehetetlenné tette."[804]

Hasonló megközelítésben íródott a „Felelet néhány türelmetlen kérdésre – amik a hitetlenek táborából hangzanak el"[805] című röpirat is. Ez elsősorban a magánhivatalnoki, tisztviselői réteget kívánta megszólítani. A szerző a régi rendnek a kispolgársággal szembeni igazságtalanságait – melyet a polgári demokrácia sem képes megszüntetni – a kommunizmus által a jövőben elérhetővé váló „földi boldogsággal" állítja szembe.[806] Mintegy megnyugtatásul kijelenti, hogy az új rendben is „mindenki érdeklődéséhez, egyéni hajlamaihoz", és „szellemi képességeihez" mérten tanulhat és választhat foglalkozást. Valamint nem csak a fizikai, hanem a „szellemi tevékenységek is meg lesznek becsülve".[807] És mindez abban a pillanatban valóra válhat amint a kispolgárság tagjai is „megtanulnak gondolkodni és belátják, hogy a kapitalizmus a nyomor, a kommunizmus a boldogság, akkor ez a szép világ rövidesen itt van", de ha „tamáskodnak, félnek és tudatlanok maradnak, akkor még sokáig, nagyon sokáig kell küzdeni érte".[808]

A kategória harmadik, „Hová álljon a kiskereskedő és a kisiparos?"[809] című röpirata az előzőeknél jóval keményebb hangot ütött meg, mely az ígéretek mellett, már a fenyegetés eszközét is bevetette. Ez alapján feltételezhető, hogy a Tanácsköztársaság fennállásának egy későbbi szakaszában került kiadásra, mikor a kommün helyzete megrendült, és az ellenforradalom reális veszéllyé vált. Ez a kiadvány abból a szempontból is érdekes, hogy nyíltan beszél a kispolgárság kommünhöz való viszonyáról. „A világ legtermészetesebb dolga, hogy a kispolgárság is tulajdonképpen ellensége a szocialista világrendnek, mert ebben a világrendben ő sem folytathatja a kizsákmányoláson alapuló üzleteit. […] A kispolgárság passzív rezisztenciája a külföldi reményekből táplálkozik ma is és nem igen veszi tudomásul sem, hogy ezek a remények távolról sem olyan bíztatóak, hogy építeni lehessen rájuk."[810] A továbbiakban – a már sokszor alkalmazott módszer szerint – a kapitalizmus kispolgárságot is sújtó igazságtalanságait, „bűneit" vázolja fel.[811] Majd ezek tudatában a kispolgárság tagjait választás elé állítja: „A kispolgárság, a kiskereskedők és kisiparosok félproletárok voltak már a régi világban is, hiszen ő nekik is folyton kellett küzdeniük a kapitalizmus hatalma ellen.

[804] Uo. 8.
[805] *Felelet néhány türelmetlen kérdésre – amik a hitetlenek táborából hangzanak el.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[806] Uo. 3-5.
[807] Uo. 7-8.
[808] Uo. 8.
[809] *Hová álljon a kiskereskedő és a kisiparos?* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[810] Uo. 5-6.
[811] Uo. 7-9.

Félproletárokból most egész proletárokká kell válniuk, ha egyáltalán élni akarnak, annál is inkább, mert a hatalma teljében lévő proletariátus őket még hajlandó befogadni és a jövőben testvéreinek elismerni. Ezt a hajlandóságot becsülje meg a kispolgárság, mert ha nem teszi, akkor ellenségeinknek fogjuk tekinteni és velük is kénytelenek leszünk úgy elbánni, mint a nagyburzsoáziával."[812] A röpirat arról is nyíltan beszél, hogy a kispolgárságnak „le kell mondania régi álmairól: nem lehet ő belőle is nagytőkés vállalkozó, de ezzel szemben biztosítva van számára a maximális emberi jólét, ha becsületes proletármunkát végez, ha beáll a kommunista állam szociális termelésének üzemébe."[813] A kereskedőket külön is megszólítja, hiszen a Tanácsköztársaság nyíltan hirdette a profit orientált kereskedelem megszűntetését. Ezért őket igyekszik megnyugtatni, mikor kijelenti, hogy a kiskereskedőnek „a régi munkáját kell csak folytatnia becsületesen", mint „az állami áruelosztó szervezet tagja", aki ezért fizetést fog kapni. Tehát a kereskedők még jobban is fognak járni, hiszen a bizonytalan vállalkozói lét helyett egy biztos, fix jövedelmük lesz.[814] A röpirat lezárása tulajdonképpen az összes kispolgárságnak szánt kiadvány lényegi mondanivalóját magában foglalja: „A kapitalizmusnak vége mindörökre. Számoljon ezzel a ténnyel a kispolgárság is és álljon szívvel-lélekkel a Tanácsköztársaság mellé, amely az egyetlen államforma, melyben mindenkinek emberileg jóléte lesz. A kispolgárság is mondjon le régi erkölcsű álmairól és lássa be, hogy neki is csak jobb lehet a sorsa."[815]

Ez utóbbival cseng össze a „Középiskolai tanulók!" kezdetű röpirat, mely javarészt a kispolgárság köreiből kikerülő „jövőbeli szellemi munkások, a középiskolai tanulók" csoportjaihoz kívánt szólni. Ez a kiadvány eme fiatalok – a Tanácsköztársaság által szétrombolt – pozitív jövőképét szerette volna helyreállítani, mikor a következőképpen fogalmazott: „Csak a cifra nyomorúságot, az illúziókkal leplezett ínséget vesztették el, de itt van helyette a jólétnek mindenki számára megnyílt lehetősége, amely egyedüli út egy magasabb kultúrához".[816]

A „Mi van a vörös függöny mögött?"[817] című a kiadvány a fő hangsúlyt a világháborús vereséget szenvedett Magyarország Tanácsköztársaság általi fegyveres megvédésére helyezte.

A röpirat először azt a válságos helyzetet kívánja tisztázni, „melybe az ötödfél éves háború az országot döntötte", kiemelve azt a tényt, hogy ami „itt nyomor és züllöttség van, mindezt a

[812] Uo. 9.
[813] Uo. 11.
[814] Uo. 11.
[815] Uo. 11.
[816] Középiskolai tanulók! Közoktatásügyi Népbiztosság Ifjúmunkás Propaganda Ügyosztálya, Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 146.
[817] *Mi van a vörös függöny mögött?* Budapest, 1919.

proletárdiktatúra készen kapta és nem maga okozta”.[818] Majd azt vetíti előre, hogy ha az ellenforradalom hatalomra kerül és visszaáll a régi rend, akkor elkerülhetetlenül „darabokra szabdalják az országot, elszakítják Erdély jelentékeny részét, Felső-Magyarország, a Bánság és a Bácska nagy vidékeit. Ez mindenesetre galád és igazságtalan eljárás, ami azonban nem változtat a tényen. […] Vagy csakugyan oly szent és magasztos dolog a haza, mint ahogy hirdették s akkor mi kifogásuk van a proletárdiktatúra, az egyetlen lehetőség ellen, mely ennek az országnak megnyomorítását megakadályozhatja, vagy hogy a haza mégsem való mindeneknek előtte, akkor védelmére miért áldozták fel millió ember életét.”[819] Tehát a Tanácsköztársaság az egyetlen lehetőség, mely képes még megmenteni ezt az országot. (Nyíltan ki nem mondva, de utalva a Magyarországhoz tartozó területek megmentésére is.) Ennek alátámasztására a szerző apokaliptikus képek sorozatával ábrázolja azt a jövőt, mely más esetben Magyarországra várna. „Ez az ország roncs és romhalmaz, évtizedes vagy évszázados irtóztató elszegényedés vár rá, ha viselni kénytelen az imperialista és kapitalista háború terheit. […] Roncs és romhalmaz, vigasztalan jövő, […] züllött, emberi nyomorúsággal, kétségbeeséssel, robbanásokkal és lázadásokkal teli esztendők: ez van a vörös függöny mögött. […] Az a függöny kíméletes és jótevő, ebben az országban addig van remény az emberi megélhetésre, emberhez méltó életmódra, míg az a helyén van. Ne nagyon akarják, hogy felgördüljön, mert vigasztaló csak az a kép, amely előtte van.”[820] A végső konklúzió, hogy ha a polgárság is Magyarország javát akarja, akkor teljes erejével támogatnia kell a Tanácsköztársaságot, mert „a proletariátus diktatúrája, a forradalom az egyetlen út, mely a függöny mögötti temetőből kivezet.”[821]

Eme kategória röpiratai arra a nehéz feladatra vállalkoztak, hogy a Tanácsköztársasággal szemben szkeptikus kispolgári rétegeket a kommün aktív támogatására bírják. Ez már csak azért is volt nagy kihívás, mert arra kellett rávenni ezeket az embereket, hogy adják fel a kapitalizmusba – mint anyagi és társadalmi felemelkedés lehetőségét kínáló rendszerbe – vetett hitüket, és helyette álljanak a meggazdagodást ugyan lehetetlenné tevő, de egy biztos megélhetést felajánló szocialista-kommunista rend mellé. Mindegyik röpiratban feltűnt, hogy ebben a forradalmi helyzetben mindenkinek állást kell foglalnia, senki sem maradhat semleges, mert a tétlenség is az ellenforradalmat segíti. Röviden az „aki nincs velünk az ellenünk” jelszóval jellemezhetjük ezt az álláspontot. Ennek kapcsán a burkolt, majd egyre nyíltabb fenyegetéseket sem nélkülözték ezek a kiadványok. Mindezek ellenére azonban tény,

[818] Uo. 1.
[819] Uo. 5.
[820] Uo. 7-8.
[821] Uo. 8.

hogy a kispolgárság többsége, ha nyíltan nem is lépett fel a kommünnel szemben, de mindvégig passzív maradt.

A gazdasági kérdésekhez kapcsolódó röpiratok konkrét témájukat tekintve nagy változatosságot mutattak. A kommün általános gazdasági elképzeléseitől kezdve a szűkebben vett szervezési feladatokon keresztül a legégetőbb aktuális gazdasági problémákig több témakörrel is foglalkoztak.

„A termelés irányelvei a kommunista államban" című röpirat az általános népszerűsítő röpiratokhoz hasonló stílusban, a kapitalista és a kommunista gazdasági rendszer összehasonlításával – az előbbi negatívumainak és az utóbbi pozitívumainak kiemelésével – igyekezett bebizonyítani a kollektív termelési mód magasabbrendűségét.[822]

„A kommunista világforradalom műszaki és gazdasági szükségszerűsége"[823] című röpirat Hevesi Gyula vegyészmérnök, közgazdász két írását tartalmazta, melyek eredetileg a KMP elméleti folyóiratában, a – Hevesi és Komját Aladár által szerkesztett – „Internationale" 1919 januári és februári számában jelentek meg. Eme írások legfőbb célja, bebizonyítani, hogy a „társadalom kommunisztikus" átalakulásához szükséges „gazdasági okok" és a „termelés műszaki előfeltételei" Magyarországon és az antant államaiban is már megvannak. Ezek nem csak lehetőségként, hanem „szükségszerűségként" követelik meg a gazdaság kommunista alapokra helyezését, melyhez természetesen a „társadalom politikai felépítményének is hozzá kell alakulnia".[824] Ez a gyakorlatban azt fogja jelenteni, hogy a „magántulajdon megszüntetésével s az általános munkakötelezettséggel együtt kell járnia annak a jognak is, amely szerint az állam – a dolgozó emberek közössége – tartozik minden ember anyagi exisztenciájáról gondoskodni, s lehető legnagyobb jólétére törekedni. […] A rablási, uralkodási és kizsákmányolási ösztönök helyett a szociális érzés és a társadalmi szolidaritás, és együttműködő etikája alakul ki az uralkodó ideológiában."[825] Ezekben az írásokban is jól felismerhető az az idea, mely szerint a gazdasági rendszer gyökeres átalakítása szinte automatikusan magával fogja hozni a társadalmi rendszer – és egyúttal az emberek gondolkodásmódjának – pozitív irányban történő megváltozását is.

---

[822] *A termelés irányelvei a kommunista államban.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 3-8.

[823] Hevesi Gyula: *A kommunista világforradalom műszaki és gazdasági szükségszerűsége.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.

[824] Hevesi Gyula: *A kommunista világforradalom gazdasági és műszaki szükségszerűsége.* In: Hevesi Gyula: *A kommunista világforradalom műszaki és gazdasági szükségszerűsége.* i.m. 2. – Hevesi Gyula*: A termelés azonnali kommunizálásának műszaki lehetősége, gazdasági és jogi kiviteli feltételei.* In: Hevesi Gyula: *A kommunista világforradalom műszaki és gazdasági szükségszerűsége.* i.m. 7-8.

[825] Hevesi Gyula: *A kommunista világforradalom gazdasági és műszaki szükségszerűsége.* In: Hevesi Gyula: *A kommunista világforradalom műszaki és gazdasági szükségszerűsége.* i.m. 15.

A „Munkásigazgatás”[826] című röpirat szerzője Varga Jenő közgazdasági újságíró, szociáldemokrata politikus – a kommün alatt pénzügyi, majd szociális termelési népbiztos – volt. Mint az alcímből kiderül, a kiadvány elsősorban a „termelőbiztos, a munkástanács és a szakszervezetek feladatairól” kívánt szólni (így elsődleges célcsoportja valószínűleg a gyári munkásság volt). Ezek a „munkásigazgatás” alá került gyárak irányításának fontos alappillérei lettek volna. A röpirat szerint a „termelőbiztos igazi hatásköre” a „munkafegyelem megteremtésében” érvényesül, azaz elő kell segítenie „a megszűnt kapitalista munkafegyelem helyébe megteremteni az új munkafegyelmet”.[827] Az „ellenőrző munkástanács és a termelőbiztos viszonyáról” a következőket olvashatjuk: „Ezt a viszonyt úgy lehetne megjelölni, hogy a termelőbiztos képviselje az üzemnél az egész proletariátus érdekeit, míg a munkástanács inkább az egyes üzem ügyeit intézi és a termelőbiztos munkájában részben támogatja, részben ellenőrzi.”[828] Érdekes a szakszervezetek megváltozott szerepéről szóló rész, mely szerint a korábbi osztályharc és érdekérvényesítő küzdelmek helyett a hangsúly „áttolódik azokra a feladatokra, amelyek a kapitalizmus korában kevésbé fontosak voltak, nevezetesen […] a szakszervezeti tagok szakmai kiképzésére és főleg a termelés szervezésére és biztosítására.”[829] Az úgynevezett Népgazdasági Tanács pedig az a testület lesz, „amelyen át a szakszervezetek befolyásukat az egész ország termelésének irányítására érvényesíteni fogják.”[830] Végül Varga az aktuális helyzetre utalva elismeri, hogy ez a gazdasági rendszer „még csak kialakulóban van, még zökkenőkkel, nehézkesen működik”, de hozzáteszi, hogy majd idővel „minden jó kerékvágásba fog jutni.”[831]

A kategória utolsó röpirata egy olyan aktuális problémáról szólt, mely az antant gazdasági blokádja miatt következett be, és már a polgári demokratikus kormányzat számára is sok gondot jelentett: az ország szénellátásának biztosítása. A röpirat szerzője a bányászokat szólítja meg, és a Tanácsköztársaság sorsát az ő munkájuktól teszi függővé: „Merthogy élet lüktessen a földön, ahhoz szén kell. Szén nélkül tehetetlenek, szegények és nyomorultak vagyunk. Szén nélkül koldusok vagyunk még a legdúsabb termés mellett is, mert a búzánk őröletlen marad. Szén nélkül főzni se tudunk, […] világítani se tudunk […] Hiába vannak vasútjaink, a mozdonyok megállnak […] Borzasztó kősivatagokká válnának a szén nélkül maradt nagyvárosok […] Ahol nincs szén, ott megáll a gyárakban a dologtevés […] Most magatokért dolgoztok. Most a világszabadságra megmozdult proletárokért dolgoztok. Most a

[826] Varga Jenő: *Munkásigazgatás.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[827] Uo. 9.
[828] Uo. 11-12.
[829] Uo. 14.
[830] Uo. 16.
[831] Uo. 16.

munkásság szabadsága, boldogsága, a nagyszerű, szép jövő a széntől függ. Szenet adjatok hát, magyar bányászok! […]”.[832] A bányászok munkáját heroikus pátosszal ábrázolja, őket „a proletárság legelső hadseregének” nevezi. A munkájukat pedig egyfajta „forradalmi harcként” tünteti fel: „A magyar bányák még nem merültek ki, sok kincs van még abban a kevés tárnában is, amely a mienk. De kétszer annyit, háromszor annyit dolgozzatok, fáradhatatlanul, megállás nélkül dolgozzatok. Ha kevés is a bánya, de kitartó a munkaerő, akkor nincs itt elveszve semmise, akkor a gyárak munkássága és a vörös hadsereg kitarthat és visszavehet mindent az ellenségtől, amit az tőlünk elrabolt. […] Győzni fogunk, csak szenet adjatok. Sokat, amennyit csak lehet. És a győzelem oroszlánrésze a tiétek lesz.”[833] A röpirat szerzője tehát a bányászok proletár-szolidaritására és forradalmi érzelmeire apellálva próbálta meg még nagyobb erőfeszítésekre sarkallni őket. A röpirat kiadójaként a Forradalmi Kormányzótanács van feltüntetve, mely egyrészt a bányászok számára még nyomatékosabbá tehette a röpirat tartalmát – lévén közvetlenül a Tanácsköztársaság legfőbb szerve, a legfőbb vezetői fordultak hozzájuk –, másrészt ez arra is utalhat, hogy a tanácskormány is kiemelten kezelte a szénellátás megoldásának kérdését.

A pénzügyi kérdésekről szóló röpiratok mindegyike a tanácskormány konkrét pénzügyi intézkedéseihez kapcsolódott. Elsődleges céljuk eme intézkedések okainak megmagyarázása volt.

A „Mire való a 2000 korona?”[834] és a „Miért nincs értelme a bankjegyelrejtésnek?”[835] című röpiratok lényegében ugyanazt a témát járták körbe. A Tanácsköztársaság pénzügyi intézkedéseit ismertették különös tekintettel a bankok államosítására és zár alá vételére. Ez utóbbit azzal indokolják, hogy mivel „minden vagyon azoké a millióké, akiknek a véréből, munkájából, verejtékéből halmozták” azt fel, ezért meg kellett akadályozni, hogy a gazdagok azt ki tudják menekíteni az országból.[836] Ez valószínűleg a kispolgári rétegeket érintette a legérzékenyebben, mert némileg mentegetőzve írja az egyik röpirat szerzője, hogy egy ilyen intézkedés esetében nem lehetett különbséget tenni nagy és a kis vagyon között, mert az technikailag bonyolult lenne, ezért helyeztek zár alá „minden vagyont, nagyot és kicsit egyformán”. De ez – folytatódik a röpirat – mégis igazságosabb, mint a régi rendszer, mert így mindenki egyenlően havi 2000 koronát vehet fel amiből „egy család egy hónapig szerényen megélhet”, de ugyanakkor meg lehet akadályozni, hogy érdemtelenül „újabb

[832] *Szenet adjatok magyar bányászok!* Forradalmi Kormányzótanács, Budapest, 1919. 2. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai*. i.m. 234. sorszámú melléklet.
[833] Uo. 2.
[834] *Mire való a 2000 korona?* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[835] *Miért nincs értelme a bankjegyelrejtésnek?* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[836] *Mire való a 2000 korona?* i.m. 3. – *Miért nincs értelme a bankjegyelrejtésnek?* i.m. 3-5.

vagyonokat lehessen fölhalmozni”.[837] Más szóval a tanácskormány nem szándékozik „a kisegzisztenciákat megrövidíteni, ellenkezőleg a nagyvagyonok elkobzásával azt akarja elérni, hogy ne forogjon tovább a temérdek bankó, ami a drágaságnak főokozója, hogy ne legyenek kevés milliomosok és sok millió nincstelenek, hanem minden dolgozó ember egyformán részesedjék az élet javaiban”.[838] Végül a röpiratok a pénzrejtegetés ellen agitálnak, és arra bíztatják az embereket, hogy nyugodtan helyezzék el pénzüket a bankokban. Mivel minden bank az államé, vagyis a népé, így egyrészt ott van a pénzük a legnagyobb biztonságban, másrészt ezáltal a közösség javát szolgálják, így maguk is hozzájárulhatnak – és majd részesedhetnek – abból a jólétből, amit a kommunista rend a dolgozók számára biztosítani fog.[839] De a propagandisták nem csak a meggyőzés, hanem a fenyegetés eszközét is alkalmazzák: „Kutatók fognak járni házról-házra s őrdöngős ügyességgel keresik meg a rejtegetett bankjegyeket és aranyakat. S ha még így se lehetne tökéletes eredményt elérni, minthogy az állam tudja, hány milliárd pénz forog a nép között, egyszerűen kijelenti, hogy mától fogva a régi pénz érvénytelen s újakat bocsát ki helyette.”[840]

„Az ékszerrendelethez”[841] című röpirat a Forradalmi Kormányzótanács „Az aranytárgyak, ékszerek és drágakövek beszolgáltatásáról” szóló rendeletének[842] magyarázatát kívánta adni. Ez az intézkedés nagy valószínűséggel szintén a kispolgárság körében váltott ki leginkább negatív visszhangot, így elsősorban az ő meggyőzésüket szolgálhatta ez a kiadvány. A rendelet szükségességét a röpirat szerzője azzal indokolja, hogy az ékszer jelképe volt a kapitalizmus társadalmi igazságtalanságainak: „csak azért volt érték, mert jó drága volt, mert kevesen jutottak hozzá […] a kimosott kő minden fajtabeli, minden nemzetbeli, fehér, fekete, sárga, rézbőrű munkások vérén, verítékén át az európai tőkés kazettájába került. […] A gazdagok fényűzése nem ismert határt és […] mennyire bűnös csillogás volt ezeknek az ékszereknek csillogása, mennyi társadalmi igazságtalanság árnyéka bujkált a drágakövek fényében”.[843] De ha „az ékszer becse eltűnik, mert eltűnik, az nemcsak azt jelenti, hogy az új társadalom egészségesebb lesz, hanem azt is – hisz a kettő teljesen egy –, hogy erkölcsösebb lesz. […] És ha nem lesz többé érték, megszűnik majd a küzdelem is […] az aranyért, […] a

[837] *Mire való a 2000 korona?* i.m. 3.
[838] Uo. 8.
[839] *Miért nincs értelme a bankjegyelrejtésnek?* i.m. 6-7.
[840] *Mire való a 2000 korona?* i.m. 5.
[841] *Az ékszerrendelethez.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[842] *A Forradalmi Kormányzótanács LVII. számú rendelete. Aranytárgyak, ékszerek és drágakövek beszolgáltatása.* In: Pongrácz Jenő (szerk.): *A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei 1919. április 10 - április 30.* Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, Budapest, 1919. 24.
[843] *Az ékszerrendelethez.* i.m. 4-5.

gyémántért, […] a hazug értékekért, amelyek annyi igaz értéket nyeltek el”.[844] Tehát azért kell ezeket az értékesnek tartott dolgokat beszolgáltatni, hogy egyrészt megszűnjenek az általuk is generált társadalmi egyenlőtlenségek, másrészt, hogy ami „azelőtt a nép elszegényedéséhez járult hozzá, az a jövőben a nép gazdagodásának” legyen a tényezője. Mert „ma a nép minden és minden a népé – a nép lesz ura minden vagyonnak” és „a jövendő az egész nép teremtő kincseiről fog beszélni”.[845]

A pénzügyi kérdésekkel foglalkozó röpiratok érvrendszere – főként a kispolgárság szemszögéből nézve – meglehetősen gyenge lábakon állt. Bár a kapitalista rendszer hibáinak felismerése – hasonlóan a többi kategória kiadványaihoz – alapvetően helyes volt, hiszen a kereskedelmi bankrendszerben és a különböző értéktárgyakban (ékszerek, gyémántok, aranytárgyak,) megtestesülő – sokszor valóban mérhetetlen és mértéktelen – gazdagság ténylegesen az egyszerű dolgozók gyakran meg nem becsült munkáján alapult. De az ezzel szemben kínált homályos, a jövő ködébe vesző, pátosszal teli alternatíva – és az az érvelés, mely szerint igaz, hogy a kispolgárság tagjainak ezek az intézkedések kellemetlenek, de a gazdagok számára ezek még kellemetlenebbek – nem feltétlenül voltak meggyőző erejűek.

A szociális jellegű kérdésekkel foglalkozó röpiratok kategóriája többféle témájú kiadványt is magában foglal.

Három röpirat az egészséggel, illetve az egészségüggyel összefüggő szociális intézkedésekkel foglalkozott. A „Munkásegészség a tanácsállamban!” című kiadvány a „betegség és balesetbiztosítás új rendjét” ismerteti, nem mulasztva el kihangsúlyozni „a régi törvény mostohaságát, kíméletlenségét, hiányosságát”. De ezeket a(z) – egyébként valóban létező – hiányosságokat a tanácskormány orvosolni fogja. Majd konkrét intézkedések is felsorolásra kerülnek: „a táppénz összegének százalékos megállapítása emelkedik […] Emelkedik a gyermekágyi segély is. A tanoncokkal való igazságtalanság is megszűnik”.[846]

A másik egészséggel foglalkozó röpirat elsősorban higiéniai tanácsokat ad a dolgozók számára, vagyis megelőző célzattal a betegségek elkerülésének módját mutatja be. Emellett a munkahelyi balesetek elkerülésére, illetve a balesetet szenvedők minél gyorsabban történő szakszerű ellátására helyezi a hangsúlyt. Gyakorlatilag balesetvédelmi útmutatóként is értelmezhető a röpirat eme része.[847]

---

[844] Uo. 4.
[845] Uo. 8.
[846] *Munkaegészség a tanácsállamban!* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 139.
[847] *Vigyázz az egészségedre!* Budapest, 1919. 1-2.

A dr. Hahn Dezső orvos által írt – először 1916-ban a Népszava kiadásában megjelent – „Harc a fertőző nemi betegségek ellen"című kiadvány a nemi úton terjedő betegségek bemutatására vállalkozik, valamint praktikus tanácsokat ad azok megelőzésére, elkerülésére vonatkozóan.[848]

„A lakóházak szocializálása" című kiadvány – mint az alcímből kiderül – a „forradalmi kormányzótanácsnak a lakóházak köztulajdonba vételéről szóló X. számú rendeletének magyarázata".[849] A röpirat szerzője szerint erre az intézkedésre azért volt szükség, mert a „régi rezsim idején burjánzó kapitalizmusnak egyik legnagyobb bűne a házbéruzsora volt", ezért a „proletárdiktatúra első és legfontosabb teendői közé tartozott […] megszabadítani a proletariátust emez elsőrendű életszükséglettel, a lakással üzérkedőknek zsarnoksága alól, amely a szerényebb jövedelmű dolgos munkást nem engedte megfelelő, egészséges és tágas lakáshoz jutni".[850] A tanácskormány azonban mindenkinek biztosítani fogja a megfelelő lakhatási körülményeket, ahol nem az fog számítani, hogy ki mit tud megfizetni, hanem az, hogy kinek – a családtagok számához mérten – mire van szüksége. Egyúttal el fog hárulni az utcára kerülés réme is, mert a Tanácsköztársaság egyetlen dolgozót sem fog kilakoltatni – szemben a régi bérháztulajdonosokkal –, hanem mindenki számára biztos és biztonságos lakhatást fog nyújtani.[851]

A kitartásra, harcra buzdító röpiratok közös jellemzője, hogy – hasonlóan az ugyanilyen céllal kiadott plakátokhoz – egyértelműen, vagy (a megfogalmazás alapján) valószínűsíthetően a június végi felvidéki hadjárat alatt, illetve azt követően születtek, és elsődleges céljuk a proletárság hitének megerősítése, a további küzdelmekre való buzdítás volt.

„A győzelmes Vörös Hadsereg"[852] című röpirat még az északi hadjárat alatt került kiadásra. Az alcímből megtudhatjuk, hogy a kiadvány a Budapesti 500-as Katona- és Munkástanács – 1919. június 7-én, a budapesti Városi Színházban tartott – ünnepi ülésén elhangzott beszédeket tartalmazta. A szónokok a következők voltak: Biermann István a Budapesti 500-as Katona- és Munkástanács elnöke, Ferdinand Rotter a levert Bajor Tanácsköztársaság képviselője, Jászai Samu szakszervezeti vezető, valamint Kun Béla, Pogány József, Nyisztor György, Böhm Vilmos, Landler Jenő, Vágó Béla népbiztosok. A

[848] Dr. Hahn Rezső: *Harc a fertőző nemi betegségek ellen.* Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja, Budapest, 1919.
[849] *A lakóházak szocializálása.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[850] Uo. 3.
[851] Uo. 5-10.
[852] *A győzelmes Vörös Hadsereg.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.

dátum arra nézve is támpontot adhat számunkra, hogy a Vörös Hadsereg ekkor éppen sikerei csúcsán volt, hiszen győzelmek sorát aratta a Felvidék irányába vezetett északi hadjárat során. A beszédek hangneme is ennek megfelelő volt. Mindegyikből a lelkesedés, a harciasság, a küzdelem folytatására való buzdítás és a világforradalmi küldetéstudat sugárzott. (A felvidéki visszavonulás után, és a július végi tiszai támadás előtt pedig éppen azért „vethették be" a propagandában ezt a kiadványt, mert arra szolgálhatott lelkesítő példaként, hogy ha egyszer sikerült, akkor újra le lehet győzni az ellenséget.)

A „Proletárok dolgozzunk!"[853] és a „Jön az orosz testvér"[854] című röpiratok lényegi mondanivalója szintén a kitartás volt, de míg az előbbi a hátország dolgozóit célozta meg, addig az utóbbi inkább a fegyverben álló katonákhoz kívánt szólni. A „Proletárok dolgozzunk!" szerzője a „munka frontján" harcolókat ösztönzi még nagyobb erőfeszítésre, mert a Tanácsköztársaság eme nehéz pillanataiban „minden proletárnak át kell éreznie, hogy az ő munkája egyik fenntartó oszlopa a proletáruralomnak s egy pihenő kéz a proletáruralom összeomlását eredményezheti".[855] Ezért most „minden proletárnak dolgoznia kell. Azon a helyen, ahol áll, neki kell átéreznie az egész világ proletárjainak szent ügyét. Árulója a proletárok szent ügyének, aki ezekben a történelmi órákban csak egy percet is ok nélkül a pihenésnek áldoz, holott minden perc milliók boldogságát, milliók hatalmát, milliók jövendőjét teheti kockára".[856] A „Jön az orosz testvér" című röpirat – mint a címe is jelzi – a kitartás egyik fő motivációjának az orosz és a magyar Vörös Hadsereg hamarosan bekövetkező egyesülését tartja: „Katonatestvérek! A ti győzelmetek, a proletárkitartásnak a győzelme. Ez a ti fegyelmetek, a ti kitartásotok lesz a világszabadság megmentője, mert harcos orosz testvéreink hatalmas seregei diadalútjukban leverve a fehér gárdákat, óriási léptekkel jönnek segítségünkre. […] Proletárkatonák! Harcos orosz testvéreink százezres serege most ereszkedik le a Kárpátokon. […] Katonatestvérek! Nem hátrálhattok meg, rajtatok függ a világ proletárjainak a szeme, bennetek van a szenvedő emberiség reménye. […] Jön az orosz testvér, egyesül a két diadalmas hadsereg és innen a mi felszabadult földünkről kezdi meg fel nem tartóztatható diadalútját a világszabadság!"[857]

Az ebbe a kategóriába tartozó röpiratok közös pontja, hogy a további küzdelmek vállalásának legfőbb motivációjaként a világforradalom, a „világszabadság" elérését jelölték

[853] *Proletárok dolgozzunk!* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[854] *Jön az orosz testvér*. Budapest, 1919.
[855] *Proletárok dolgozzunk!* i.m. 5.
[856] Uo. 6-7.
[857] *Jön az orosz testvér*. i.m. 2-4.

meg. Vagyis a Tanácsköztársaság fennmaradását nem csak Magyarország, hanem az egész emberiség szempontjából is fontosnak tartották.

A proletáregység helyreállítást célzó röpiratok kifejezetten a munkásságnak szóltak. A Darvas Simon újságíró, költő által írt „Miért szükséges a proletárdiktatúra?”[858] című kiadvány által kifejtett témák arra utalnak, hogy elsősorban a munkásság támogatásának megerősítését, a kételyeik eloszlatását tűzte ki célul. Ennek megfelelően először áttekinti a munkásság kapitalizmus alatti helyzetét,[859] majd külön fejezetet szentel a szocialista pártok közötti ellentétek elemzésére, melynek során ismerteti a szociáldemokraták azon korábbi – túlhaladott – álláspontját, hogy a szocializmus megvalósítása azért nem aktuális, mert „amit most teremthetünk, nem lehet maradandó, mert nincsenek meg a szükséges gazdasági előfeltételek.”[860] A szerző elismeri ugyan azt az „elszomorító” tényt, „hogy nem a gazdagság és szervezettség nagy fokán történik meg az átmenet, hanem a nyomor mélyén, de ez nem jelent egyebet, minthogy a nélkülözésnek és szükségnek a világháború következményeként minden körülmények között elkövetkező idejét használjuk fel az átmenet megteremtésére. Ez még azzal az enyhítéssel is jár, hogy a nélkülözés mindenki között egyformán oszolván meg, könnyebben is lesz egyesek által elismerhető.”[861] (Ez utóbbi Leninnek is egy fontos tézise volt.) Majd azt bizonygatja, hogy a „szocialista társadalomra való átmenetnek” már „megvannak az előfeltételei” és a kapitalizmus „betöltötte hivatását”.[862] A továbbiakban a diktatúra szükségszerűségének igazolására tett hosszas magyarázatok arra utalnak, hogy talán a munkásság körében sem volt egységesen pozitív fogadtatása a proletárállam diktatórikus intézkedéseinek. A szerző hangsúlyozza a diktatúra ideiglenes jellegét, amely átmenetet képez „az új világrendbe”, és ami azért szükséges, mivel „semmiféle társadalmi osztály soha önként előjogairól és hatalmáról le nem mond, s csak kényszerítő eszközöknek sikerülhet a részükről akár passzív, akár aktív ellenállását megelőzni és elnyomni.”[863] A röpirat külön kitér a diktatúra és az erkölcs problematikájára. Itt a szerző kifejti, hogy a forradalom erkölcse nem azonos a békés időszakok erkölcsével. „A proletárság uralmának erkölcsét” pedig „ennek az uralomnak” az „igazi belső erkölcsi tartalma” teszi ki. Így ez a „belső erkölcsi tartalom és a kitűzött célnak erkölcsisége teszi erkölcsössé az átmenetileg szükséges diktatúrát, mint eszközt a szocialista végcélnak megvalósításában.”[864] A demokrácia és a diktatúra

[858] Darvas Simon: *Miért szükséges a proletárdiktatúra?* Budapest, 1919. (Vörös könyvtár 13-14.)
[859] Uo. 3-8.
[860] Uo. 9
[861] Uo. 9-10.
[862] Uo. 11., 15.
[863] Uo. 17.
[864] Uo. 25.

összehasonlításából is a proletárdiktatúra kerül ki győztesen, mivel azt úgy ábrázolja – hasonlóan az általános népszerűsítő röpiratokhoz – mint a többség diktatúráját a kisebbség felett, ami már önmagában demokratikusabb, mint a kapitalizmus által „demokráciának" nevezett rend.[865] Tehát összefoglalva, a proletárdiktatúrára szükség van, mert „a proletárság forradalmi diktatúrája az út a kommunizmushoz, vagyis ahhoz a termelési rendhez, amelyben lehetetlenné válik a munkaerő kizsákmányolása."[866] Végül a kétségek eloszlatására és a munkásság összefogására buzdít: „Zárt csatasorokba kell tömörülni, egységes egészet kell képeznie a proletárságnak, mert csak így építheti fel a szocialista társadalom hatalmas épületét."[867]

Szintén a munkásság egységének helyreállításának céljától vezérelve adták ki „Az egység okmányai"[868] című röpiratot, mely a szociáldemokraták és a kommunisták egyesülésének előzményeit, körülményeit kívánta bemutatni. A kiadványban két szociáldemokrata (Weltner Jakab és Bogár Ignác), valamint két kommunista (Kun Béla és Lukács György) vezető írása található. Nem kétséges, hogy a brosúra elsősorban a szociáldemokrata érzelmű munkásságot célozta meg, akiknek azt próbálták megmagyarázni, hogy szó szerint egyik napról a másikra hogyan lettek a kommunisták ellenségekből barátok. Weltner Jakab és Bogár Ignác csaknem bocsánatkérő hangnemben írnak erről a hirtelen fordulatról, és mindketten azt emelik, ki, hogy a két párt között „elvi különbségek nem gátolták az együttes működést", hanem „csak a tempó kérdésében volt ellentét".[869] Vagyis a szociáldemokraták lassabban, míg a kommunisták gyorsabban akartak eljutni a végső cél, a szocialista-kommunista társadalom megvalósítása felé. Ám végül az MSZDP vezetői is belátták, hogy most van itt a cselekvés ideje.[870] Weltner arra is kitér, hogy miért nem alakult tiszta szociáldemokrata kormány. Erre két indokot hoz fel. Az első, hogy ez végzetesen megosztotta volna a munkásságot és „testvérharcot vont volna maga után".[871] A második „döntő szempont" pedig „külpolitikai vonatkozású" volt. Magyarországot a nyugati hatalmak teljesen magára hagyták, ezért „szövetségest kellett keresni". Így került előtérbe az „Oroszországgal való kapcsolat megkeresése", melynek kulcsa a kommunistákkal való kiegyezés és egyesülés volt.[872] Ez utóbbi kijelentés nagy valószínűséggel valóban igaz volt. A szociáldemokrata vezetők

[865] Uo. 25-28.
[866] Uo. 28.
[867] Uo. 30.
[868] *Az egység okmányai.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[869] Weltner Jakab: *Bevezető.* In: *Az egység okmányai.* i.m. 2.
[870] Bogár Ignác: *Magyarország proletárjainak egyesülése.* In.: *Az egység okmányai.* i.m. 7.
[871] Weltner Jakab: *Bevezető.* In: *Az egység okmányai.* i.m. 2.
[872] Uo. 2.

döntésében az antantbarát politika kudarca után, a keleti orientáció, vagyis a Szovjet-Oroszország felé való fordulás – mint részben ideológiai, részben reálpolitikai alapokon nyugvó elképzelés – döntő szerepet játszhatott. Az azonban szokatlan, hogy egy vezető politikus egy éppen aktuális politikai döntés hátteréről ilyen nyíltan és őszintén beszéljen. Némileg az a benyomásunk lehet, hogy Weltner ezzel azt szerette volna érzékeltetni, hogy az MSZDP – java részt az antantnak köszönhetően – külpolitikailag kényszerhelyzetbe került, ezért nem vállalhatták az önálló kormányzást, és ez tette elkerülhetetlenné az egyesülést. Mintha a felelősséget szerette volna elhárítani a saját fejük fölül. A röpiratban szerepel továbbá Kun Bélának még a gyűjtőfogházból írt, Bogár Ignáchoz címzett levele.[873] Ebben Kun leírja azt a politikai platformot, ami alapján a kommunisták hajlandóak egyesülni a szociáldemokrata párttal, melyet az MSZDP később el is fogadott. Ezt valószínűleg azért közölték le, hogy a munkásság tisztában legyen azzal, milyen politikai alapokon került sor a két párt egyesülésére. Végül szerepel még a kiadványban Lukács György egy írása, mely az új társadalmi rend felépítésének útján, a „proletáregység helyreállításából" fakadó előnyöket és hatalmas lehetőségeket taglalja.[874]

Tehát a fentebb ismertetett munkásságnak szóló népszerűsítő röpiratok alapvető célja az összezavarodott munkástömegek bizalmának, támogatásának megerősítése, a „proletáregység" helyreállítása volt.

Tudományos ismeretterjesztő kategóriába két kiadvány tartozik. „A házinyúl tenyésztése"[875] és „Diesel-gépek szerkezete, működése és szerelése"[876] című írások valóban eme két témáról adnak ismeretterjesztő jelleggel részletes információkat. Tehát úgy tűnik, hogy ezeknek a kiadványoknak semmilyen politikai célzatuk nincsen, azonban a szövegekből mégis információt kaphatunk arra nézve, hogy nem véletlenül kerültek éppen ilyen témájú brosúrák kiadásra. Az utóbbi kiadványból megtudhatjuk, hogy a diesel üzemű motorokkal hajtott gépek terjedése mind a városban (autók, teherautók, gyárak gépei), mind vidéken (traktorok, cséplőgépek) – a hatékonyabb termelés megvalósítása érdekében – egyre inkább szükségessé teszik, hogy minél többen tisztában legyenek eme szerkezetek működésével és szerelésével.[877] A házinyúl tenyésztésének elterjesztése pedig azért lett volna fontos, mert a

[873] *Kun Béla elvtárs levele Bogár Ignác elvtárshoz.* In: *Az egység okmányai.* i.m. 9-16.
[874] Lukács György: *A proletáregység helyreállításának elméleti jelentősége.* In: *Az egység okmányai.* i.m. 17-24.
[875] [Koch Rudolf]: *A házinyúl tenyésztése.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919.
[876] Balogh Artúr: *Diesel-gépek szerkezete, működése és szerelése.* Magyarországi Szocialista Párt. Budapest, 1919.
[877] Uo. 3-5.

„szarvasmarhák és sertések számának hirtelen megfogyatkozásával előállott húshiányt” ezzel szerették volna valamelyest pótolni.[878]

Tehát ezeknél a politikai szempontból nem releváns kiadványoknál is praktikus szempontokat figyelembe véve – vagyis, amelyek gazdasági szempontból hasznosak lehetnek – kerültek kiválasztásra a témakörök.

A nemzetiségi kérdéssel kapcsolatban magyar nyelven nem sok propaganda-kiadvány jelent meg, de ez abból a szempontból érthető is, hogy a tanácskormány tagjai nem elsősorban a magyar, hanem a más nemzetiségű lakosságot szerették volna megismertetni a kommün nemzetiségi politikájával és meggyőzni őket a Magyarországon maradás mellett.

A „Világ proletárjai, egyesüljetek! Magyarország – föderalisztikus tanácsköztársaság!” kezdetű röplap szemléletes képet adhat számunkra arról, hogyan is képzelték el a tanácskormány vezetői a magyarországi nemzetiségi kérdés megoldását. A kiindulópont, hogy a „Magyar Tanácsköztársaság nem ismer nemzetiségi kérdést”. Sőt a „nemzetiség” fogalmát sem kívánja használni, mert a régi rendszerben a „nemzetiség valami alárendelt, valami másodrendű, gyűlölt, lenézett embercsoport volt, amelyiknek kevesebb jog jár”. Mivel a Tanácsköztársaság „mindennemű elnyomást meg akar szüntetni”, így a magyarországi nem magyar nyelvű lakosság „háttérbe szorítását és elnyomását” is meg fogja szüntetni, mert a „nemzetiségi elnyomás” is tulajdonképpen a proletárok nemzeti köntösbe bujtatott elnyomása volt. Ehhez a Tanácsköztársaság „semmiféle leplezett vagy leplezetlen formában” hozzá nem járulhat, hiszen az új rendnek csak egy ellensége van: „a kizsákmányoló tőkés, a lebzselő földesúr”. Ezért – folytatódik a röpirat – az „úgynevezett nemzetiségi kérdésnek megoldása nagyon egyszerű. Az idegennyelvű lakosokat nem tekintjük nemzetiségeknek, és a ’kérdés’ – nem létezik többé”. Vagyis ez azt jelenti, hogy Magyarország minden egyes lakosa – függetlenül attól, hogy milyen nyelven beszél – teljes mértékben és minden tekintetben egyenlő jogokban részesül. A röpirat külön kitér a nyelvhasználat kérdésére, melynek megoldása, hogy „mindenki szabadon használhatja nyelvét” akár hivatalos ügyintézéskor is. Ennek megvalósítása érdekében a tanácskormány gondoskodni fog róla, hogy „az állam szervei ott, ahol a lakosság többnyelvű, a lakosság bármilyen nyelvű részével tudjanak érintkezni”. Végül a kiadvány szerzője arra bíztatja a „nem magyar anyanyelvű népeket”, hogy „válasszák meg tanácsaikat” és az összeülő Tanácsok Országos Gyűlése „ezekkel a tanácsokkal egyetértésben fogja az ország alkotmányát megállapítani”. Tehát ezzel azt kívánta

[878] [Koch Rudolf]: *A házinyúl tenyésztése*. i.m. 16.

kifejezni, hogy a Tanácsköztársaság vezetői a más nemzetiségű lakosság képviselőinek a törvényhozásban is aktív szerepet szánnak. [879]

A kategória másik röpirata Krúdy Gyula „Havasi kürt – Ruszka-Krajna kistükre" című írása, mely a Magyarországon élő ruszin népességet – magas művészi színvonalon – mutatta be a magyar olvasóknak. Krúdy a ruszinokat kicsit elesett, naiv, birkatürelmű, szelíd népként, de alapvetően szimpatikusan ábrázolta. A ruszin népesség pozitív színben való bemutatása valószínűleg onnan eredeztethető, hogy ez volt az egyetlen olyan nagyobb tömbben élő nemzetiség, amely mind az őszirózsás forradalom, mind a Tanácsköztársaság alatt lojális maradt Magyarországhoz. Ahogy Krúdy Gyula írta: „Ez az egy hely a világon, ahol olyan emberek laknak, akik ragaszkodnak a magyarokhoz." Ezért Magyarországnak meg kell hálálnia ezt a hűséget. [880]

A röpiratok témakör szerinti elemzése után vizsgáljuk meg, hogy ezek a propagandatermékek mely társadalmi csoportoknak szóltak (a százalékértékek kerekítve értendők).

Mindenki	119 db (57%)
Parasztság	29 db (14%)
Értelmiség	20 db (9,5%)
Munkásság	10 db (5%)
Nők	9 db (4%)
Kispolgárság	7 db (3%)
Vörös katonák	5 db (2,5%)
Fiatalok, gyerekek	5 db (2,5%)
Tanítók	3 db (1,5%)
Bányászok	1 db (0,5%)
Erdélyiek	1 db (0,5%)

A tömegpropaganda alapelvének megfelelően a röpiratok többsége a lehető legszélesebb közönséget kívánta megszólítani, azaz a közölni kívánt információkat mindenki számára elérhetővé akarták tenni.

Az egy bizonyos társadalmi csoportot megcélzó röpiratok közül – hasonlóan a plakátokhoz – kiemelkednek a parasztságnak szóló kiadványok. Magyarország legnagyobb tömegű társadalmi csoportjának, a parasztságnak a megnyerése – de legalábbis a lojalitásának

[879] *Röplap a magyarországi nemzetiségek jogairól (1919 április)* Közli: Hetés Tibor (szerk.): *A Magyarországi forradalmak krónikája 1918-1919.* i.m. 183-184.
[880] Krúdy Gyula: *Havasi kürt – Ruszka-Krajna kistükre.* Ruszka-Krajnai népbiztosság, Budapest, 1919. 11.

biztosítása – nyilván fontos tényező lett volna a Tanácsköztársaság vezetői számára, ezért szentelhettek kiemelt figyelmet a vidéki emberek agitálására.

Figyelemre méltó, hogy a táblázat harmadik helyén egy olyan célcsoport áll, mely a plakátok és a zeneművek esetében teljesen hiányzott: az értelmiség. Ez valószínűleg a röpirat formátum sajátosságaira vezethető vissza. A hosszabb terjedelmű szöveges forma lehetővé tette a nagyobb lélegzetű – esetenként tudományos igényű – érvelések, okfejtések levezetését is. Ezek a kiadványok az értelemre, a józan belátásra apelláltak, mely az értelmiség esetében talán hatásosabb fegyver lehetett – legalábbis a propagandisták szerint –, mint az érzelmi ráhatás.

A munkásságnak szóló röpiratok egy része arra enged következtetni, hogy a Tanácsköztársaság tömegbázisát jelentő ipari munkásság körében sem volt egyértelmű a kommün megítélése (különösen a létrejöttének körülményei). Ezért egyrészt eme társadalmi csoport támogatásának megerősítése (proletáregység helyreállítása, ellenforradalom elleni harc), másrészt a tanácskormány bizonyos intézkedéseinek (alkoholtilalom, földkérdés) megindokolása tette szükségessé a specifikusan munkásságnak szóló röpiratok megjelentetését.

A nőkhöz szóló röpiratok alapvetően a Tanácsköztársaságnak a nők teljes egyenjogúsítására törekvő elképzelésivel voltak összhangban.

A kispolgárság megnyerésére irányuló kísérletek hasonlóan nagy kihívásnak bizonyultak, mint a parasztság meggyőzését célzó erőfeszítések. Lényeges különbség volt azonban, hogy míg a parasztság esetében a propagandisták már a gazdasági együttműködéssel is megelégedtek volna (élelmiszer-ellátás kérdése), addig a kispolgárság tagjait jellemzően egyértelmű politikai állásfoglalásra – vagyis a kommün aktív támogatására – akarták kényszeríteni.

A többi röpirat esetében megállapíthatjuk, hogy elsősorban az adott célcsoportok támogatásának elnyerése érdekében kerültek kiadásra.

A röpiratok a Magyarországi Tanácsköztársaság legnagyobb mennyiségben kiadott propaganda-anyagai voltak. Ennek megfelelően ezek mutatták a legnagyobb változékonyságot mind a témakörök, mind a színvonal tekintetében. Ez utóbbi nagyban függött a művek szerzőinek személyes képességeitől, tehetségétől. Ezzel kapcsolatban már a Tanácsköztársaság alatt is született kritika. A „Vörös Újság” június 12-ei számának „Kommunista kultúra” rovatában jelent meg „Az a sok röpirat” címmel egy a kiadott propaganda-írások színvonalát élesen kritizáló cikk. A szerző a röpiratírók elméleti, ideológiai

felkészültségének, és írói képességeinek bírálata után a következő következtetéseket tette: „1. Bármily sok röpiratot írnak is, kiadni csak az egészen jó röpiratot szabad. 2. Egy-egy tárgyról inkább csak egy jó röpirat jelenjen meg, mint két rossz. 3. Száz röpirat közül tíz jót kihalászni nem a földmívelő proletárok, hanem a Népbiztosság embereinek dolga legyen. 4. Papírínség idején is igaz, hogy jó röpiratból százezer példány is kevés, rossz röpiratból ezer példány is sok." Vagyis a cikk szerzője a mennyiség helyett inkább a minőségre való törekvést tartotta volna célravezetőnek.[881]

A megvizsgált röpiratok közös jellemzője, hogy az adott témáknak, illetve társadalmi csoportoknak megfelelő stílust, kifejezésmódot, hangnemet alkalmazva próbálták meg befolyásolni az embereket. Ezekben a kiadványokban vegyesen alkalmazták a józan észre apelláló hosszabb magyarázatokat, és az érzelmekre ható rövid, többnyire felszólító módú, jelszószerű mondatokat, melyek esetenként grafikai elemekkel is kiegészültek. A röpiratok szerzői elsősorban a – szavakkal történő – jóindulatú meggyőzésre helyezték a hangsúlyt, de gyakran jelent meg a rendszerrel szemben fellépőkre váró súlyos fizikai megtorlás lehetősége is. Sokszor tűnt fel a bukott kapitalista rendszer – egyébként valós, ám nyilvánvalóan felnagyított – visszáságainak, igazságtalanságainak, a később felépülő kommunista rend pozitív ígéretet hordozó jövőképével való összehasonlítása. (Ennek az a változata is sokszor bukkant fel, mikor a kommunista jövőt az esetlegesen újra hatalomra kerülő kapitalizmus rémképeivel vetették össze.) Ezekben az esetekben az első világháború – mint a kapitalizmus csődjének bizonyítéka, és egyben annak legfőbb bűne – kiemelt szerepet kapott. Végül mindegyik kategória röpirataiban feltűnt a világforradalom eszmeisége, melyhez gyakran kapcsolódott az a küldetéstudat, mely szerint ennek továbbterjesztésében a Magyarországi Tanácsköztársaságnak is fontos szerepet kell játszania.

4.6. Zeneművek

A zeneművek kiválasztásakor alapvetően két szempontot vettünk figyelembe. Egyrészt azok kerültek vizsgálat alá, melyeket a propaganda irányítói tudatosan, kifejezetten agitációs céllal használtak fel és terjesztettek a különböző propaganda-eszközök (röpirat, sajtó, propaganda-rendezvények) útján. Ebben az esetben nem vettük figyelembe, hogy az adott művek mennyire voltak népszerűek, hiszen ezek vizsgálatakor az elsődleges kérdés az volt, hogy a hivatalos propaganda mit szeretett volna közvetíteni eme zenei alkotások segítségével. Másrészt azokat a zeneműveket vizsgáltuk, melyek nem feltétlenül voltak részei a hivatalos

[881] *Az a sok röpirat.* Vörös Újság, 1919. június 12. 7-8.

propagandának, többnyire spontán jöttek létre, és jellemzően a tömegzenei gyakorlat csatornáin át terjedtek. Ebből következően itt a kiválasztás legfőbb szempontja az adott dalok ismertsége és népszerűsége volt. A zeneművek kiválasztásakor nagyban támaszkodtunk a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete által az 1960-as években végzett – mindmáig ezen a területen a legátfogóbb – kutatásra, mely során összegyűjtötték a rendelkezésre álló zenei dokumentumokat, illetve számos még élő szemtanúval készítettek interjút.[882]

A Tanácsköztársaság zenei kiadványai közel sem voltak olyan nagyszámúak, mint a plakátok vagy a röpiratok. Mégis az utókor számára talán ezek a legismertebb propaganda-anyagok. Ez nem véletlen, hiszen a zene az a műfaj, amellyel könnyen, gyorsan megjegyezhető módon közvetíthető a közölni kívánt információ. Egyúttal ez a legegyszerűbb propagandaeszköz, hiszen semmilyen tárgyi feltételt (papír, nyomdai anyagok, stb) nem igényel. Többnyire „szájhagyomány útján" terjedtek és maradtak fenn a Tanácsköztársaság bukását követően is, így talán mélyebben beleivódtak az utókor emlékezetébe. Persze ehhez valószínűleg az is hozzájárult, hogy 1956-ot követően, a Kádár-korszak alatt a különböző Tanácsköztársaság emlékünnepélyeken ezeknek a daloknak egy része rendszeresen elhangzott.

A zene politikai agitációs célra való felhasználása nem volt újkeletű dolog. Az emberek már nagyon korán felismerték az ebben rejlő lehetőségeket. Gondoljunk csak az ókori görög harci dalokra, vagy a római császárokat, majd később a középkori királyokat dicsőítő zeneművekre. A 17-19. századi különböző forradalmaknak is megvoltak a maguk politikai jellegű, mozgósító erejű dalai. Példaként említhetjük a Nagy Francia Forradalom szimbolikus dalát, a „Marseillaise"-t, mely aztán Franciaország hivatalos himnusza lett, vagy a korábban már említett 1810-es évekbeli angol luddita mozgalom „kalapácsos" énekét, vagy az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc „Kossuth Lajos azt üzente" kezdetű nótáját. A 19. században kialakuló modern munkásságnak is gyorsan megszülettek a maga forradalmi, munkásmozgalmi dalai, melyek nem csak politikai mondanivalójuk miatt képezték fontos részét a munkásság szerveződésének, hanem közösségformáló erejük miatt is. Ezek döntő többsége kórusok, dalárdák számára íródott zeneművek voltak, melyek az együtténeklés öröme által erősítették ennek a társadalmi csoportoknak az összetartozását.

[882] A kutatás eredményeit a következő kiadványban tették közzé: Ujfalussy József (szerk.): *Dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság zenei életéből.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1973.

Ebbe a folyamatba illeszkedett bele a magyarországi szociáldemokrata mozgalom is, amely a kezdeti németből átvett forradalmi énekek után megalkotta a maga munkásmozgalmi dalait, melyekből a Tanácsköztársaság is merített.

A vizsgált 21 db zenemű téma szerinti megoszlása a következőképpen nézett ki (6. melléklet):

Hadseregszervezés	7 db (33%)
Kapitalizmusellenes	6 db (29%)
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	5 db (24%)
Világforradalom	3 db (14%)

Jól látható, hogy a zenei kiadványok jóval szűkebb témaköröket öleltek át, mint a plakátok, vagy a röpiratok. Ez egyrészt a zeneművek lényegesen kisebb számával, másrészt a műfaj sajátosságaival magyarázható. Ez utóbbinál főként arra gondolhatunk, hogy a zene elsősorban az érzelmekre hat, ezért sokkal alkalmasabb volt egy adott eszme mellett (vagy ellen) való mozgósításra, mint a földkérdés, a pénzügy, vagy a szociális jellegű intézkedések propagálására.

A hadseregszervezés kategórián belül két további csoportot különböztethetünk meg: a toborzódalokat és az úgynevezett katonadalokat.

A toborzódalok közös jellemzője, hogy – mint elnevezésük is mutatja – a hadseregtoborzáshoz kapcsolódóan kifejezetten agitációs, propaganda célzattal jöttek létre. Elsődleges feladatuk a hadra fogható férfilakosság mozgósítása és a Vörös Hadseregbe való belépésre ösztönzése volt. Ebbe a csoportba tartozik két új, kifejezetten erre a célra íródott szerzemény, Horváth Jenő „Gyere vár a hadsereg” és Zerkovitz Béla „Vörös toborzó” című dala, valamint két korábbról már jól ismert nóta aktualizált szövegváltozatokkal, „Fel, fel vörösök” és „Kun Béla most azt üzente” címmel (a szövegátiratok Horváth Jenő művei).

A Tanácsköztársaság alatt létrejött propaganda-zeneművek a művészi értéket és a hatásosságot tekintve is meglehetősen vegyes képet mutattak. Voltak olyanok, melyek mind művészi, mind propaganda szempontból átlagosnak tekinthetőek. Ennek tipikus példája volt Zerkovitz Béla „Vörös toborzó” című műve. Annak ellenére sorolhatjuk ezt a darabot a kevésbé jól sikerült propaganda-zenék közé, hogy szerzője, Zerkovitz Béla ekkor már egy komoly szakmai múlttal és több slágerrel rendelkező, népszerű zeneszerző volt. Hogy fogalmat alkothassunk a mű színvonaláról talán érdemes idézni a szövegéből:

„Be-be-be-be-be-be-be,
Be-be-be-be-be-be-be,
Be kell állni a Vörös Hadseregbe!
Nesze elvtárs, fogj fegyvert a kezedbe!
Küldjünk minden hódítót a fenébe,
Úgy kergessük ki komám,
Hogy begyünni ezután,
Ne juthasson még egyszer az eszébe!”[883]

Ennek a darabnak középszerűségét az is jelzi, hogy – bár a Tanácsköztársaság idején nyomtatásban is megjelent – alig váltott ki visszhangot. Érdekes módon inkább a szerző régebbi slágerei voltak népszerűek a kommün alatt is, még a célközönséget jelentő proletárság körében is. Úgy tűnik, hogy Zerkovitzot hitelesebbnek érezték ezekben a szerzeményekben, mint forradalmi dalában.[884]

Voltak olyan alkotások is, melyeket propaganda szempontból telitalálatnak nevezhetünk, még annak ellenére is, hogy művészileg inkább közepes színvonalúnak tekinthetőek. Példaként Horváth Jenő „Gyere vár a hadsereg” című szerzeményét említhetjük. Ezt támasztja alá a szerzőről 1989 elején megjelent életrajz is: „Horváth Jenőnek – zeneileg és szövegileg – talán nem ez volt élete legjobb szerzeménye, ám nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy milyen céllal íródott ez a mű. Egyszerű embereket kellett megnyernie, közérthető módon egy magasztos eszme számára. Ebből a szempontból vizsgálva nyugodtan kijelenthetjük, hogy célját tekintve, propaganda szempontból kétségtelenül ez volt az egyik leghatásosabb kompozíciója.”[885] A cigány muzsikus családba született, rendkívül tehetséges fiatal zenész (aki maga is részt vett több vidéki toborzókörúton) szerzeményének a magyar verbunkos hagyományokat idéző „pattogós, feszes ritmusa” alkalmas volt a hallgatóság figyelmének felkeltésére, visszatérő felszólításaival, „már-már eposzba illő” jelzőivel pedig az emberek mozgósítására törekedett.[886] Néhány példa a szövegből:

„Gyere vár a hadsereg, győzedelmes nagy sereg,
Vörös zászló fenn lobog, minden szív egyként dobog,
Új világért jer velünk, legyen ez új ünnepünk,
Gyere elvtárs jöjj velünk!

Gyere vár a hadsereg, dicsőséges nagy sereg,
Forradalmunk győzni fog, burzsuj had most meglakol,
Országunk szabad leszen, Jöjjetek hát emberek!
[…]

[883] Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* 258 o.
[884] *Dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság zenei életéből.* i.m. 276-277.
[885] Szekeres Géza: *Egy elfeledett forradalmár.* Szolnok, 1989. 31-32.
[886] Uo. 31.

Gyere vár a hadsereg, fényességes nagy sereg,
Jólét vár és szebb jövő, igaz úton jöjj lépj elő,
[…]”[887]

A szerzemény sikerességére utal az is, hogy egyes visszaemlékezések szerint voltak olyan személyek, akik kifejezetten ennek (és Horváth előadásmódjának) hatására jelentkeztek a Vörös Hadseregbe.[888] Egyébként a Tanácsköztársaság után a dal külön „karriert” futott be, hiszen az 1920-as évek végén egy amerikai vállalat reklámzenéjeként tűnt fel újra (persze egészen más szöveggel).[889]

A toborzódalokhoz tartozó másik két mű ugyan forradalmi gyökerekkel rendelkezett, de egy jóval korábbi eseményhez köthető. A „Kun Béla most azt üzente” és a „Fel, fel vörösök” című dalok tulajdonképpen a „Kossuth Lajos azt üzente” és a „Fel, fel vitézek” című, az 1848-49-es forradalom és szabadságharc alatt született nóták feldolgozása volt. Az előbbi nyomtatásban nem jelent meg, az utóbbi kiadásra került ugyan, de feltehetően csak vidéken terjesztették.[890] A dallamuk az eredeti maradt, ám a szövegük – melyek szerzője szintén a fentebb említett Horváth Jenő volt – a kor kívánalmainak megfelelően aktualizálva lett. Ennek illusztrálására idézzünk néhány sort ezekből:

„*Kun Béla most azt üzente*

Kun Béla most azt üzente,
Elfogyott a regimentje,
Gyere elvtárs, ne várj tovább,
Induljunk, mert vár a Hazánk,
Éljen Tanács-Magyarország,
Éljen a haza!

Esik eső proletárra,
vörös zászló szalagjára,
Ahány vízcsepp esik rája,
Annyi elvtárs zengje máma,
Éljen Tanács-Magyarország,
Éljen a szovjet!
[…]”[891]

[887] Kézzel írott kotta és szöveg. ELTE Egyetemi Könyvtár Kézirat és Ritkaságtár Párttörténeti Gyűjtemény (továbbiakban: ELTE EK KRT PGy.) Pártt. 792.
[888] Szenti Pál: *Interjú Kiss Józseffel 1919-ről.* Kézirat. Szenti Pál magánhagyatékából. – Szenti Pál: *Interjú Kalácska Istvánnal 1919-ről.* Kézirat. Szenti Pál magánhagyatékából.
[889] Szekeres Géza: *Egy elfeledett forradalmár*. i.m. 29-30.
[890] Uo. 27-28.
[891] Uo. 40.

„*Fel, fel vörösök*

Fel, fel vörösök a csatára,
A forradalom oltalmára,
Zengjen az ágyú, szuronyra fel!
Rajta elvtársak mindenki harcra kel!

[…]

Rajta elvtársak fegyvert kézbe,
Magyar Hazánknak védelmére,
Dörögjön az ágyú, szuronyra fel!
Rajta elvtársak ide most férfi kell!

[…]”[892]

A fenti példákból ugyanakkor az is jól látható, hogy Horváth a szövegekben megtartotta az eredeti művek hazafias jellegét, kiegészítve a baloldali eszmerendszer tipikus kifejezéseivel. Nyilván ezzel az embereknek az ország védelmével kapcsolatos nemzeti érzéseire kívánt hatni, mely – főként vidéken – nyomósabb érvnek bizonyulhatott, mint kizárólag a kommunista eszmékre való hivatkozás.

A katonadalok csoportjába tartozó zeneművek közös jellemzője, hogy az első világháború örökségei voltak. Mindegyik a világháborús frontokon, a magyar katonák körében elterjedt nóta szövegileg aktualizált változata volt.

Bodrogi Zsigmondnak a világháború alatt közismertté vált szerzeménye, az 1915-ös „Béketrombita” a Tanácsköztársaság Vörös Hadseregében is töretlen népszerűségnek örvendett. A dal erőteljes háborúellenes vonásokat tartalmazott. Azonban míg a világháború alatt és közvetlenül azt követően ez a szerzemény a háborúellenes és az imperialistaellenes politikai erők jelképes dalává vált, az újra háborút viselő Tanácsköztársaság propagandájába már nem illeszkedett bele. Ezért önálló kiadványként, külön röpiraton nem jelentették meg, csak Bodrogi Zsigmond 1919-es, „Virradóra” című gyűjteményes kötetében kapott helyet.

„Színaranyból van a
Béke trombitája;
Annak a fúvását
De sok baka várja!
Fújjad kürtös, fújjad kürtös,
Lefujod-e végre?
Ugyan mikor lesz a Háborúnak vége.

Azt mondja a kürtös:
Nemsoká lefújja…

[892] Uo. 41.

Hazamsirozunk,
Jobb világ lesz újra!
Virágosan, bokrétásan,
Dalolva, nevetve…
Sírva borulok majd,
Rózsám a kebledre!
[…]”[893]

Érdekes, hogy ugyanebben a kiadványban Bodroginak kifejezetten forradalmi művei is jelentek meg, melyek azonban szinte teljesen ismeretlenek maradtak. Talán az ő esetében is – hasonlóan Zerkovitzhoz – az emberek ezt a korábbi szerzeményét érezték hitelesebbnek.

A „De szeretnék Kun Bélával beszélni” című katonadal egy olyan első világháborús nóta továbbélése volt, mely maga is messzire nyúló gyökerekkel rendelkezett. A dallama valószínűleg a „Márványkőből, márványkőből van a Tisza feneke” című népdalra vezethető vissza. Szövegileg a nemzeti szabadságharcos daloktól a munkásdalok felé vezető átalakulási útvonalon fekszik.[894] Első változatát 1872-ben jegyezték le, mely a „De szeretnék a Kossuthtal beszélni” sorral kezdődött. Az első világháború alatt már „De szeretnék, de szeretnék a császárral beszélni” szöveggel énekelték, mely a Tanácsköztársaság alatt a „De szeretnék, de szeretnék Kun Bélával beszélni” változattá alakult át. Ennek a dalnak azonban a kommün alatt több verzióját is énekelték. Az egyik változat megőrizte a világháborúban elterjedt szöveg tipikusan „férfias jellegű” mondanivalóját és csupán a „császár” helyére került „Kun Béla” személye:

„De szeretnék, de szeretnék Kun Bélával beszélni,
De még jobban, de még jobban szobájába bemenni,
Megmondanám Kun Bélának magának,
Lányokat is, lányokat is, sorozzanak bakának.”[895]

Egy másik szövegvariáns már sokkal forradalmibb mondanivalót tartalmazott:

„De szeretnék, de szeretnék Kun Bélával beszélni,
De még jobban, de még jobban szobájába bemenni,
Megmondanám Kun Bélának magának,
Nem lesz vége, sohasem lesz vége, a kommunista világnak.”[896]

A nóta népszerűségét mutatja, hogy egy visszaemlékezés szerint a „Vörös Őrségnek az Országház téren 1919. június 2-án megtartott országos szemléjén már a Magyar Vörös Hadsereg alakulatai énekelték a dalt”.[897]

[893] Bodrogi Zsigmond: *Virradóra. Versek, dalok.* Magyarországi Szocialista Párt. 1919. 107.
[894] *Dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság zenei életéből.* i.m. 344-345.
[895] Uo. 340.
[896] Uo. 342.
[897] Uo. 341.

A „Huszonegy, huszonkettő, huszonhárom” című népies műdal változatai már az első világháborúban népszerű katonadalok voltak.[898] A kommün védekező harcai idején keletkezett a nacionalista felhangokat is tartalmazó románellenes szövegverzió:

„Huszonegy, huszonkettő, huszonhárom,
Vörös baka a legelső a világon.
Ha elmegy, ha elindul a csatába,
Fut az oláh, alig bírja már a lába,
Megállj oláh, nincsen úti leveled, ez a gránát az országból kivezet!
[…]”[899]

Egy visszaemlékező szerint ez volt a Tanácsköztársaság dalai közül „egyike a legelterjedtebbeknek; minden vörös baka tudta”.[900]

A forradalmi, kapitalizmusellenes kategória zeneműveinek közös jellemzője, hogy szövegeikben a hangsúly elsősorban a dolgozóknak a kapitalizmus elleni küzdelemre való egységes (forradalmi) mozgósításán volt.

Ebbe a csoportba sorolható három olyan dal is, melyek ugyan nem a Tanácsköztársaság alatt, sőt eredetileg még csak nem is Magyarországon születtek, de éppen 1919-hez köthető a magyarországi szélesebb elterjedésük. További sajátosságuk, hogy mindhárom az eredeti műtől némileg eltérő „sajátságosan magyar verzióban” vált ismertté. Ezek az „Internacionálé”, a „Marseillaise” és a „Fel, vörösök, proletárok” című forradalmi dalok voltak.

Az „Internacionálét” – mely Eugéne Pottier az 1871-es Párizsi Kommün tagjának a kommün bukása után írt, de nyomtatásban csak 1887-ben megjelent verse volt – 1888-ban Pierre Degeyter egy lille-i vasmunkás, műkedvelő zeneszerző és a helyi munkáskórus vezetője zenésítette meg. Gyorsan növekvő népszerűsége eredményeként 1899-ben, Franciaország szocialista szervezetei általános kongresszusukon hivatalos himnuszukként fogadták el. Az ezt követő években számos nyelvre lefordították. Magyarul először Bresztovszky Ernő szociáldemokrata újságíró fordításában jelent meg (az eredeti kottával együtt) a Szabó Ervin szerkesztette „Március” című évi emléklapsorozat 1904-es számában. Az „Internacionálé” magyar fordításának korai megjelenése ellenére a magyar munkásmozgalmon belül 1919-ig nem terjedt el széles körben. (A „Marseillaise” például sokkal ismertebb és népszerűbb dal volt Magyarországon.) Ezért fordulhatott elő, hogy mikor március végén, a Tanácsköztársaság kikiáltását követően Reinitz Béla zeneszerző, a

[898] Uo. 327.
[899] Uo. 326.
[900] Uo. 327.

Közoktatásügyi Népbiztosság zeneművészeti és színházi osztályának vezetője azt az utasítást adta Kodály Zoltánnak, a Zeneakadémia igazgató-helyettesének, hogy az akadémia tanáraival készítsék el az „Internacionálé" harmonizálását és hangszerelését, a forrás amiből dolgozniuk kellett nem az eredeti kotta – melyből hirtelen nem találtak egy példányt sem – hanem egy papírlapra ceruzával leírt dallam volt. Ezt Reinitz (aki maga sem ismerte az eredeti dallamot) kottázott le az egyik népbiztos (vagy egy munkás) éneklése után.[901] Valószínűleg ennek volt a következménye, hogy ezek a feldolgozások, melyek a Tanácsköztársaság hivatalos kiadványaként jelentek meg,[902] néhány helyen erőteljes eltérést mutattak az eredeti verziótól. Ha hozzátesszük, hogy a Siklós Albert és Weiner Leó által készített zenekari verzió és a Molnár Antal által férfikarra átdolgozott változat is eltéréseket mutat egymástól (tehát valószínűleg maguk a zeneszerzők is némileg változtattak rajta), akkor érthetjük meg igazán, hogy mire is vonatkozik a fentebb említett „sajátságosan magyar verzió" kifejezés.[903] Ez a dal nem véletlenül lett a kommün legfontosabb zeneműve. A szövege, leegyszerűsítve ugyan, de gyakorlatilag összefoglalta azt az eszmevilágot, és azokat a célokat, melyek megvalósíthatóságában a Tanácsköztársaság vezetői hittek. Ezért érdemes idézni a mű teljes szövegét:[904]

„Fel, fel! Ti rabjai a földnek,
Fel, fel, te éhes proletár!
A győzelem napjai jőnek,
A rabságodnak vége már.
A múltat végképp eltörölni
Rabszolgahad, indulj velünk!
A föld fog sarkából kidőlni:
Semmik vagyunk, minden leszünk.
Ez a harc lesz a végső,
Csak összefogni hát!
S nemzetközivé lesz
Holnapra a világ.

[901] Kodály Zoltán vallotta azt később a fegyelmi tárgyalásán, hogy Reinitz „egy Oroszországból jött népbiztos éneke után írta le a hangjegyeit", míg Siklós Albert úgy emlékezett, hogy „egy munkás éneklése után írták le". *A Zeneművészeti Főiskolai tanárok fegyelmi ügye* In: *Dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság zenei életéből.* i.m. 528., 534.

[902] *Internationale. Kommunista hymnus.* (A címlapon Himnusz-nak írva.) A Magyar Tanácsköztársaság hivatalos kiadása. Bárd Ferenc és fia. Budapest. – *Internationale. Kommunista hymnus.* (A címlapon Hymnusz-nak írva.) A Közoktatásügyi Népbiztosság Hadsereg-propaganda ügyosztályának hivatalos kiadása. Pesti könyvnyomda. – *Internationale - Férfikar.* A Magyarországi Munkás Dalegyletek szövetségének kiadványa. Pesti könyvnyomda. – *Internationale-Kommunista-himnusz - A Magyar Tanácsköztársaság hivatalos kiadása.* Érdekes Újság 1919. május 1-i melléklete

[903] *Dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság zenei életéből.* i.m. 378-379.

[904] Az „Internacionálé"-nak több szövegverziója előfordult a Tanácsköztársaság alatt, de mindegyiknek az eredeti Bresztovszky-féle változat jelentette az alapját, és a kommün hivatalos kiadványaiban is (kisebb eltérésekkel) ez szerepelt.

Védelmező nincsen felettünk
Se isten nem véd, sem király;
A közjó alkotói lettünk –
Hát vesszen el, ki ellenáll!
Pusztuljon ez a rablóbanda,
A rabságból elég nekünk.
A lángot szítsuk, rajta, rajta!
A vas meleg, hát ráverünk.
Ez a harc lesz […]

A gazdagoknak kénye-kedve
Erőnkből szívja ki a vért,
Csaló az államok törvénye,
Mert minden bajt szegényre mért.
Kínlódás most a munka bére
De már ebből elég, elég!
Szerszámot hát az úri kézbe
S ide a jognak a felét!
Ez a harc lesz […]

Mi milliók, mi munka népe,
Mi alkotunk a földtekén,
Mienk lesz még pompája, fénye
S a munka nem lehet szegény.
A tőke még a húsunk marja,
De már a gyáva had remeg –
Kelőbe' már a munka napja
S ragyogni fog a föld felett.
Ez a harc lesz […]"

Propaganda szempontból ez a zeneműű – mind a dallam, mind a szöveg tekintetében – kétségtelenül egy erőteljes alkotás volt (szövegéből gyakran idéztek is). A Tanácsköztársaság az „Internacionálé"-t gyakorlatilag himnuszává tette, így a dal magyarországi elterjesztésében döntő szerepe volt.

Az „Internacionálé" mellett a Tanácsköztársaság másik hivatalos zeneműve a „Marseillaise" volt. Az 1789-ben kirobbant Nagy Francia Forradalom híressé vált dala, melyet Rouget de L'Isle 1792-ben írt, a 19. század második felében épült be a magyar munkásmozgalom énekei közé. A „Munkás Marseillaise"-ek sora hazánkban Gáspár Imre debreceni újságíró versével indult. Első ízben a „Népszava" 1879. március 30-i számában jelent meg, majd 1890-től fogva a munkás-daloskönyvek, röplapok egész sorozatában.[905] Ezt követően számos szövegverzió született erre a dallamra, de a legmaradandóbb munkás tárgyú „Marseillaise"-vers Csizmadia Sándor szocialista költő, újságíró nevéhez fűződött. A

[905] *Dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság zenei életéből* i.m. 364.

Tanácsköztársaság alatt is leginkább ezzel a szöveggel énekelték, mely jól illeszkedett a dallam erejéhez és lendületéhez:

„Nem lesz a tőke úr mi rajtunk,
Elvész aki a múltnak él:
A szabadság honába tartunk,
Az igazság nekünk a cél,
Az igazság nekünk a cél.
S ha ellenünk akárki is lázad,
Söpörje el a népharag,
Pusztuljon mind a gyáva rab,
Búcsút intünk az éjszakának…
A szívünk tűzben ég:
Csak rajta, rajta még!
Ha elnyomónk nyakára lép,
Szabad lesz majd a nép!

Ezer a népnek terhe gondja,
Tudatlan és béklyóba jár;
A pap butítja, tőke nyomja: –
Testvér a templom és a gyár,
Testvér a templom és a gyár.
Messze a nagy sík rónák ölében,
Hiába jön a kikelet,
Nem arat az ki vetett –
Milliók tengenek a reményben.
De szívünk tűzben ég […]

Látjátok ott a láthatáron,
A jövendőnek napja kel:
A boldogság íme nem álom,
Habár csak küzdve érjük el,
Habár csak küzdve érjük el.
De szabadság lesz majd akkor részünk,
Eltűnik minden szolgaság,
Örök tavasz lesz a világ,
Hol munkálva, jólétben élünk…
A szívünk tűzben ég […]”[906]

A Tanácsköztársaság kikiáltását követő hetekben, ismertsége révén, még ez volt az első számú hivatalos zenemű, de hamarosan, a világforradalom és a nemzetköziség eszméjéhez jobban illeszkedő „Internacionálé” vette át ezt a szerepet és a „Marseillaise” a második helyre szorult.

Szintén „jövevény” volt a „Fel, vörösök, proletárok” című dal, melyet még ma is sokan tévesen a Tanácsköztársaság alatt született szerzeménynek tartanak. Valójában az eredeti

[906] Uo. 370-371.

verzió egy orosz forradalmi ének volt, melyet az Oroszországból 1918-19-ben hazatérő hadifoglyok terjesztettek el Magyarországon. Az orosz eredeti versét L. P. Radin, az orosz forradalmi munkásmozgalom aktív résztvevője – egyébként fiatal természettudós – írta, a moszkvai Taganka-börtönben 1896 és 1898 között töltött raboskodása idején, egy ismert orosz diákdal dallamára. A magyar szövegnek sem a szerzőjét, sem az eredetét nem ismerjük. Valószínűleg Oroszországban íródhatott, és az onnan hazatérő hadifoglyok hozták magukkal. A Tanácsköztársaság alatt aztán rohamos gyorsasággal terjedt el Magyarországon, és a kommün bukásakor (valamint az azt követő időszakban) az egyik leggyakrabban énekelt forradalmi dallá vált.[907] A szöveg erőteljes kapitalizmusellenes kifejezéseket tartalmaz, de a végén a világforradalmi attitűd is feltűnik:

„Fel, vörösök, proletárok,
Csillagosok, katonák,
Nagy munka vár ma reátok
Dőlnek már a paloták.

Királyok, hercegek, grófok,
Naplopók és burzsoák,
Reszkessetek, mert feltámadt
Az elnyomott proletár.

Világot megváltó szabadság
Zászlaját fújja a szél,
Éljenek a kommunisták
És a nemzetköziség!”[908]

A dalt többféle szövegvariánssal énekelték, melyek azonban tartalmilag lényegében megegyeztek a fentebb közölt verzióval. A zenemű nemzetközi útjának érdekes adaléka, hogy 1919 után német nyelvterületre éppen magyar közvetítéssel került. A német nyelvű verzió „Brüder, zur Sonne, zur Freiheit” címmel Hermann Scherchen műve volt, mely aztán – mintegy visszahatásként – az 1920-as években keletkezett több, „Testvérek…” kezdetű magyar szövegnek a közvetlen forrásaként szolgált.[909]

A „Proletár-induló” című – valószínűleg orosz eredetű – dal nyomtatásban a „Népszava” 1919. május 8.-ai számában jelent meg. Kommentárként a következőt fűzték hozzá: „A fönti indulónak szövegét a délnyugati front katonái írták és az ott álló csapatok között már nagyban éneklik.”[910] Ez a mű azt a forradalmi dal-típust testesítette meg, mely az eredetit nem egyszerűen lefordította, hanem szövegileg-zeneileg teljesen újjáformálta a sajátos magyar

[907] Uo. 413.
[908] Uo. 413-414.
[909] Uo. 412.
[910] *Proletár-induló*. Népszava. 1919. május 8. 3.

szükségletek szerint, és amellett folklorisztikus változatok tucatjait alakította ki. A „Proletár-induló” szövegének eddigi ismereteink szerint nincs orosz előképe. Dallama viszont, erősen átalakulva ugyan, egy orosz munkásdalra vezethető vissza.[911] A szövegét tekintve többféle változat is megjelent röpiraton és a sajtóban is. (Ezek közül az egyik röpiraton, melyen címként „Vörös riadó” szerepelt, megnevezik a szöveg szerzőjét is Farkas Dezső személyében.) A különböző szövegváltozatok között előfordultak olyanok is, melyek inkább a katonadalok közé sorolnák ezt a művet, de ezek is erőteljes kapitalizmusellenes felhanggal rendelkeztek, illetve ezt a dalt nem csak a katonák, hanem a lakosság között is több csatornán keresztül terjesztették.[912] Ezért inkább a forradalmi, kapitalizmusellenes kategóriába tartozónak véljük.

Az alábbiakban még két olyan zeneműről lesz szó, melyek dallamukat tekintve nem tartoznak a munkásmozgalmi dalok csoportjába, de a magyar zenei kultúrának szerves részét képezték. Ezek a „Fel harcra, proletár” és „Már én többet szolgalegény nem leszek” című dalok voltak. Előbbinek az alapdallama Erkel Ferenc „Bánk bán” című operájának „Keserű bordal”-a, utóbbinak a „Már én többet kocsislegény nem leszek” kezdetű népdal volt.

Talán meglepő lehet, hogy egy Erkeltől származó operadallamot használtak fel munkásmozgalmi, forradalmi célokra, de ez nem előzmény nélküli. A népzenekutatók (maga Kodály és Bartók is) korábban már több esetben találkoztak folklorizálódott Erkel-dallammal.[913] Ebbe a sorba illeszthető be a „Fel harcra, proletár” kezdetű szerzemény is. A szöveg első ismert közlése a „Világ” című lap 1918. november 17-i számában volt, majd 1919-ben már hosszabb szövegváltozattal röpiraton is megjelent.[914] Szövege tipikus forradalmi, kapitalizmusellenes szófordulatokat, kifejezéseket tartalmazott:

„Fel harcra, proletár!
Ragadj fegyvert s pörölyt,
Hogy a tőkés hadat
A földről elsöpörd!
A tőke karja fojtogat,
Ne tétovázz tovább!
Rázd le a rozsdás láncokat S tiéd lesz a világ!
[…][915]

A „Már én többet szolgalegény nem leszek” kezdetű nóta tipikusan a nép ajkán született dalnak tekinthető. Alapja a „Már én többet kocsislegény nem leszek” című népdal volt.

[911] *Dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság zenei életéből* i.m. 398-399.
[912] Uo. 402-403.
[913] Uo. 354.
[914] Uo. 353-354.
[915] Uo. 354.

Szövegéből arra lehet következtetni, hogy valószínűleg elsősorban a vidéki földműves lakosság forradalmi érzületű tagjai között terjedt. Erre utal az is, hogy a Tanácsköztársaságot követően a dalt tartalmazó röplapot csak vidéken foglalt le a rendőrség.[916]

„Már én többet, már én többet
Szolgalegény nem leszek;
Majorban az uraságnál
Rostaaljat nem eszek:
Nagyságos úr, tartsa meg azt magának,
Vagy fogja meg
A nyelét a kaszának.
[…]"[917]

A szöveg már jóval korábban, a „Proletárok verses könyve" 1906-os kiadásában megjelent Pörge Pista aláírással,[918] ám valószínű, hogy ez csupán álnév volt, így a pontos szerző nem ismert.

Az általános népszerűsítő jellegű zeneművek kategóriájába (3. táblázat), azokat a szerzeményeket soroltuk, melyekben mind a három másik kategória dalainak jellemzője nagyjából hasonló arányban megtalálható volt, és éppen eme eszközök, kifejezésmódok ötvözésével próbálták meg a baloldali eszméket népszerűsíteni, vonzóvá tenni.

1919 tavaszán jelent meg Somlyó Zoltán forradalmi ihletésű verse, a „Májusi kalapács". Erre a versre ifj. Lányi Ernő zeneszerző is felfigyelt, aki néhány nap alatt megzenésítette azt és május 1-jén a Városi Színházban tartott hangversenyen már be is mutatták. A kortársi visszaemlékezések szerint a „Májusi kalapács" mély hatást tett, és – amellett, hogy a verset röplapon és plakáton is megjelentették – a tömegzenei gyakorlat csatornáin át is azonnal terjedni kezdett.[919] Művészileg is – mind a szöveg, mind a dallam tekintetében – a Tanácsköztársaság alatt született propaganda-zeneművek egyik legmagasabb színvonalú alkotása volt. Ez mű egyben jól ábrázolta azt a kommunizmus megváltó erejével kapcsolatos optimizmust is, mely sokakat jellemzett ebben az időszakban (nem véletlenül jelenik meg a versben Jézus alakja is, egy egyszerű ácsként – azaz munkásként – ábrázolva, akinek a legfőbb szerszáma, a munkásmozgalom egyik legfontosabb jelképe: a kalapács):

„A vörös május rőtszínű sugára
benyilalt minden ajtón s ablakon.
S elér a fénye, elvtárs, a szívedbe,

[916] Uo. 336.
[917] Uo. 336.
[918] Uo. 336.
[919] Uo. 431-432., valamint *„Mindenki újakra készül…". Az 1918/19-es forradalmak irodalma. III. kötet (A Tanácsköztársaság szépirodalma)* Szerkesztette és a jegyzeteket írta: József Farkas. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969. 124. sz. jegyzet. 683.

ha bárhol is lakol.
Légy bányász, ki a föld méhibe turkál,
vagy, miként Jézus vala egykor, ács:
nem hallod-e, hogy dalol a sarokban
a kalapács?

Nincs hátra út, csak egyenest előre!
A föld kiadta legszebb májusát!
A hant közül a megfogant vetésen
bömböl a kórus át.
Nincs rés közöttünk, eggyé lett a lelkünk,
nem különít el rang, e tömlöcrács…
Halljátok-é, hogy dalol a sarokban
a kalapács?!

A nagy folyók a szennyüket kihányják,
a föld is így tett, szennyes volt nagyon.
Ma tisztaságban áll minden virága
e májusi napon.
A munkás tette ezt kérges kezével,
egy mozdulata: világroppanás…
Hallgassátok, hogy dalol a sarokban
a kalapács!"

A dallam jól illeszkedett a szöveg emelkedett stílusához, mely az utolsó felszólításban érte el csúcspontját. Eme szerzeménnyel kapcsolatban valóban jogos az a megállapítás, hogy „a munkásdal már közvetlenül kapcsolatba lép a 'magas kultúra' régióival".[920] A mű beépült a munkásmozgalmi dalok közé, és a két világháború között, valamint 1945-öt követően is rendszeresen énekelték, általában az adott időszakhoz illeszkedő módosított, aktualizált szövegváltozatokkal.

Szintén 1919-ben született meg az „Előre proletár! című munkásinduló. Zenéjét Novák Károly zenetanár, karnagy szerezte, szövegét Vanczák János újságíró, szakszervezeti vezető írta. Bár mindkét személy régóta részt vett a munkásmozgalomban és az ehhez kapcsolódó zenei életben, mégis ez a művük – annak ellenére, hogy a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja kiadásában röpiraton is megjelent[921] – szinte teljesen ismeretlen maradt. Sem művészileg, sem propaganda szempontból nem bizonyult maradandónak.

Ezzel szemben mind Nováknak, mind Vanczáknak ismerünk olyan korábbi szerzeményét, melyek a Tanácsköztársaság alatt is népszerűek voltak. 1911-ben a Magyarországi Szociáldemokrata Párt kongresszusán került első alkalommal bemutatásra Révffy Géza, zenetanár, zeneszerző és Vanczák János műve, a „Titán vagy nép". 1913-ban a munkás-

[920] *Dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság zenei életéből* i.m. 442.
[921] Közli: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* i.m. 175 o.

dalosszövetség VI. dalos-ünnepségén hatalmas énekkar mutatta be Novák Károly és Kornai Artúr „Zászlóbontás" című művét.[922] A Tanácsköztársaság mindkét a szociáldemokrata munkásmozgalomhoz köthető dalt beépítette a saját propagandájába és gyakran elhangzottak a különböző gyűléseken, hangversenyeken. Mondanivalójukat és dallamvilágukat tekintve tipikusan a korszak munkásdalaira jellemző kifejezésmódokat, eszközöket alkalmazták, melyek elsődleges célja a szocializmus népszerűsítése és a munkásság egységének ábrázolása volt.

„*Titán vagy nép*

Titán vagy nép erőd hatalma
Igába hajta mindent már,
Tied, a tied, a tied a mélység birodalma
A víz a lég és nincs határ.
[…]"[923]

„*Zászlóbontás*

Zászlónk kibontva büszkén leng,
Jertek hívó szózat cseng,
A fegyverünk lesz víg dalunk,
A fegyverünk lesz víg dalunk,
Szent igazunkért harcolunk.
[…]"[924]

Simonffy Kálmán manapság is gyakran játszott 1860-as évekbeli szerzeménye, a „Három a tánc" című népies műdal a munkásmozgalomba is korán beépült. A dallam, amely már 1848-as témájú szövegekkel, majd kortesdalok alapjaként is széles körben terjedt, a munkásság között is egyike volt a legnépszerűbb alapdallamoknak. A Tanácsköztársaság alatt a „Piros zászlónk, vörös zászlónk" című szövegverzióval énekelték a leggyakrabban, melyet Mónus József csizmadia és munkásköltő írt 1901-ben.[925] Szövegében a korszak munkásmozgalmi dalaira jellemzően a munkásokat a mozgalomhoz való csatlakozásra, összefogásra, a kizsákmányolókkal való egységes fellépésre bíztatta.

„Piros zászlónk, vörös zászlónk
Lobogtatja a szellő,
Jer alája, jer alája, te jogtalan szenvedő,
Testvérünk vagy, mért ne tartanál velünk?

[922] *Dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság zenei életéből* i.m. 261-262.
[923] Uo. 262.
[924] Uo. 271.
[925] Uo. 330-331.

Ha munkás vagy, nem lehetsz te ellenünk!
[…]”[926]

A szöveg további érdekessége, hogy utolsó sora az „Éljen a szociáldemokrácia!” felkiáltással zárult, mely a kommün alatt az „Éljen a proletárdemokrácia!” kifejezésre módosult.[927]

A világforradalmi kategóriába sorolt zeneművek közös jellemzője, hogy tematikájuk alapvetően a világforradalom köré épült. Legfőbb céljuk a világforradalom eljövetelének hirdetése, illetve annak népszerűsítése volt.

A „Rececе nincs már többet kapitány” kezdetű nóta dallamának eredete Szentirmay Elemér „Nótás Kata” című 1879-es népszínművének „Az anyám arra kért engemet” kezdetű daláig nyúlik vissza. Ennek számos folklorisztikus változata elterjedt, melyek közül az egyik katonadalként élt tovább.[928] Ez utóbbinak 1919-ben egy aktualizált szövegváltozata jelent meg a „Forradalmi versek, dalok, jelenetek” című kiadványban.[929] Érdemes idéznünk a teljes szöveget, mert szemléletes példát ad arról, hogy egy katonadal hogyan alakult át a világforradalmat népszerűsítő énekké.

„Rececе, nincs már többet kapitány,
Rececе, nem jár senki paripán,
Pesti vörös baka vagyok én,
Rececе, Bécsig meg sem állok én.

Rececе, Bécs városát bevettem,
Rececе, proletár ott vár engem,
Együtt vívjuk Berlin városát,
Rececе, Spartakusszal a Rajnát.

Rececе, ott megállunk egy kicsit,
Rececе, úgy rohanunk Párisig,
Clemenceaunál az asztalra csapunk,
A világnak vörös békét diktálunk.”

Ugyanakkor a szöveg érdekes visszatükröződése volt az orosz és magyar kommunista vezetők azon elképzeléseinek, melyek szerint a világforradalomhoz vezető út Ausztria, Németország, majd Franciaország forradalmasításán keresztül vezet. (A „Spartakusszal” utalás az 1919. január eleji berlini Spartakusz-felkelésre, és áttételesen annak hőseire, Rosa Luxemburgra és Karl Liebknechtre vonatkozott.)

[926] Uo. 331.
[927] Uo. 332.
[928] Uo. 319.
[929] *Forradalmi versek, dalok, jelenetek.* Budapest, Kiadja a Közoktatásügyi Népbiztosság. 1919. 36.

A Tanácsköztársaság alatt született a „Világ proletárjai egyesüljetek!” című dal. Zenéjét Grósz Alfréd szerezte, szövegét Kovács Kálmán írta. Ebben az esetben már a cím, mely Marx és Engels Kommunista Kiáltványának záró sora, is jelzi a zenemű lényegi mondanivalóját. Ha még hozzátesszük, hogy alcímként a „Proletárhymnus” kifejezés szerepel, akkor láthatjuk, hogy ezt egy igazán nemzetközi forradalmi dalnak szánták a szerzői. A szövegben is, melynek visszatérő refrénje a „Világ proletárjai egyesüljetek!” felkiáltás volt, ez a törekvés tükröződött.

„Most napkeletről zúgó szelek szárnyán
Repül felénk a megváltás szava
És napkeltről magyar fiúk jönnek,
Mert veszélyben van a magyar haza.
[…]

Most napnyugatra zúgó szelek szárnyán
Egy megbántott népnek száll szava
És válaszul, a gőgös hatalomnak
Recseg, ropog majd minden alkata!
Mert ott is hallják munka rabszolgái,
Hisz testvérek ők, ők is emberek!
[…]

Feltámadásra készülődünk, népek:
Lesz ünnep a világon egyszer még!
Hol újra ember lészen majd az ember,
Mert porba hullott rabbilincsünk rég!
[…]”[930]

A nemzetköziség mellett itt is feltűnik a nemzeti érzelmekre apelláló „veszélyben a haza” kifejezés is. Ez nem véletlen, hiszen a mű első bemutatójára – a nyomtatásban megjelent verzió címlapja szerint – az 1919. március 29-én megtartott Vörös katona-esten került sor. Vagyis a kissé elvont világforradalmi mondanivalón túl a közvetlen mozgósítás is célja volt.

Szentmártoni István „Proletár-riadó” című dala, mely a köztudatba – a kezdő sora után – a „Zengjük a dalt” címmel került be, az egyik legjobban sikerült propaganda-zeneműnek tekinthető. Fülbemászó dallama és könnyen megjegyezhető szövege méltán tette a Tanácsköztársaság alatt, és azt követően is, az egyik legnépszerűbb forradalmi dallá. Szentmártoni István – aki a budapesti Orvostudományi Egyetem hallgatójaként került az első világháború frontjaira – nem volt professzionális zeneszerző. Sem az 1919 előtti, sem az azt követő időszakból nem ismerünk egyetlen szerzeményét sem. Mégis a „Proletár-riadó” című dala mind propaganda, mind művészi szempontból a magasabb színvonalú alkotások közé

[930] Grósz Alfréd – Kovács Kálmán: *Világ proletárjai egyesüljetek! Proletárhymnus.* Zipser és König, 1919.

sorolható. A mű keletkezésének pontos idejét nem ismerjük, mindenesetre az bizonyos, hogy az 1919. május 1-jén tartott rendezvénysorozaton már előadták és röplapon is terjesztették.[931]

„Zengjük a dalt üde, mámoros ajkkal:
Vérvörös szint dob az égre a hajnal!
Dobban a föld szive: ébred a nép,
Új utat érez a lába, ha lép.

Munka vitézei még mire vártok?
Jönnek a szovjeti hős proletárok!
Útat a fegyverek erdeje vág!
Eltűnik innen a régi világ!

Jöjjetek ezrivel állni a sorba!
Kardotok itt sose érheti csorba!
Gátakat elsöpör és fut a tűz!
Burzsoá zsarnokot innen elűz!

Francia, német, olasz proletárok,
Itt az idő ledobálni igátok!
Múlik az éjszaka! Gyertek elő!
Egyesülésben az ősi erő!

Ezt a nagy elvet a vész viharában
Menteni, védeni kell csoda bátran!
Fegyver a kézben, az ajkon a dal –
Nem marad így el a nagy diadal!”[932]

A szöveg a keletről elinduló, majd a világon végigsöprő forradalom eljövetelét – mintegy prófériaként – hirdette. Ugyanakkor azáltal, hogy a hallgatóságot közvetlenül is megszólította, és a saját küzdelmüket világforradalmi perspektívába állította, egyúttal cselekvésre is ösztönzött. A szerzemény katonadalként is továbbélt, és visszaemlékezések szerint a Tanácsköztársaság számos alakulatánál énekelték.[933] A dal a munkásmozgalmon belül a kommün bukása után is megőrizte népszerűségét, és 1945-öt követően is énekelték.[934]

Összefoglalva, a Tanácsköztársaság propaganda-zeneműveiről a következőket állapíthatjuk meg. Ezek az alkotások jóval szűkebb témaköröket öleltek át, mint a szöveges, vagy képi nyomtatott propaganda-anyagok (lásd röpiratok, plakátok). Ez elsősorban a zene emocionális jellegéből fakadt. Ennek megfelelően ezek a zeneművek is olyan tartalommal bírtak, melyek az embereket az érzelmeiken keresztül próbálták meg befolyásolni.

[931] *Dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság zenei életéből* i.m. 420-421.
[932] Uo. 419-420.
[933] Uo. 427.
[934] Uo. 427-429.

Az összes zenei alkotásra – független attól, hogy melyik kategóriába tartozik – az alábbi megállapításokat tehetjük. A világot nagyon leegyszerűsítve igyekeztek ábrázolni, alapvetően két részre bontották: elnyomottakra és elnyomókra. Ehhez kapcsolódóan a dolgozók, vagyis az elnyomottak, elnyomókkal szembeni egységének létrejöttét, egységes megmozdulását kívánták ösztönözni, mely – az uralkodó nézet szerint – előfeltétel volt a jelen küzdelmeinek megnyeréséhez, és a jobb jövő eléréséhez. Ezzel összefüggésben mindegyik dalról megállapítható, hogy egy pozitív jövőképet vázolt fel. Legtöbbször a „szebb", „jobb", „boldog", „igaz" jelzőket alkalmazták a felépítendő kommunista rendszerre, vagy a bukásra ítélt kapitalizmussal szembeállítva a „régi-új", „sötétség-világosság", „zsarnokság-szabadság" ellentétpárokat használták. Ugyanakkor az is közös jellemző volt, hogy – az ideálizált jövővel szemben – a jelent meglehetősen realistán ábrázolták, mint olyan időszakot, mely a küzdelemről, a harcról szól, és melyet a proletariátusnak – éppen a boldogabb jövő elérése érdekében – együtt kell megvívnia.

A zeneműveknél volt leginkább tetten érhető, hogy a baloldali forradalmi jelképek, kifejezésmódok mellett feltűntek a nemzeti érzelmekre ható, nacionalista jellegű megfogalmazások is. Ez elsősorban a nem hivatalos, szájhagyomány útján terjedő és variálódó dalokban volt a legmarkánsabban felfedezhető. Ezen túlmenően főként a toborzó- és katonadalokra, valamint a vidéket célzó propaganda-zenékre volt jellemző. Bár látható, hogy a nacionalista jellegű kifejezések a „nép ajkán" spontán létrejött zeneművekben voltak a legerőteljesebbek, de valószínű, hogy a propagandisták is tudatosan apelláltak az emberek nemzeti érzéseire.

Rendszeresen visszatérő motívum volt a nemzetköziség, és a világ proletariátusával való közösségvállalás hangsúlyozása. Többször is felbukkant a keletről induló és a nyugatra tartó világforradalom víziója. Ez a világforradalmat népszerűsítő kategóriába tartozó zeneművek mindegyikében megjelent, de máshol is tetten érhető volt, ha nem is ilyen közvetlen módon. Ez egyúttal egyfajta küldetéstudatot is közvetített, ami összhangban volt a kommün vezetőinek azon nézetével, mely szerint Magyarország egyik legfőbb feladata a forradalmi szellem – elsősorban nyugati irányú – továbbterjesztése volt.

A vizsgált 21 db zenemű közül 6 db teljes egészében – tehát dallamát és zenéjét tekintve is – új, vagyis a Tanácsköztársaság alatt született szerzemény volt, 3 db rendelkezett első világháborús előképpel, 2 db-nál közvetlenül az 1848-49-es forradalom és szabadságharc forradalmi dalainak hatását lehetett kimutatni. A fennmaradó 10 db zenemű mindegyike a 19-20. századi magyar és nemzetközi munkásmozgalmakhoz volt köthető. Ez utóbbiak közül 9 db a magyar szociáldemokrata hagyományokba is beépült. Ezek eredete meglehetősen széles

spektrumon mozgott a magyar népdaloktól és műdaloktól kezdve az operadallamon keresztül egészen a forradalmi munkásdalokig.

4.7. Filmek

A film a 20. század elején még egészen fiatal műfajnak számított. Az első nyilvános filmvetítést 1895-ben Párizsban a Lumière fivérek tartották új találmányukkal, a mozgókép rögzítésére és vászonra való kivetítésre alkalmas úgynevezett kinematográffal. Magyarországon az első nyilvános filmvetítésre 1896-ban Budapesten került sor. Ezt követően azonban a film rohamos gyorsasággal kezdett el terjedni mind Európában, mind az Amerikai Egyesült Államokban. Az első már tudatosan rendezett magyar némafilm az 1901-es „Táncz" volt. 1910-ben már 270 mozi volt Magyarországon ebből 92 Budapesten. 1914-ben még 18, 1918-ban már 102 film készült az országban. Ebben az időszakban egyre inkább kezdett a moziba járás divatba jönni. A pezsgő filmes élet ellenére a politikai célzatú alkotások csak nagyon ritkák voltak, még a világháború évei alatt is. (Bár a IV. Károly koronázásáról készült film már másnap a mozikba került.)[935]

4.7.1. Propaganda-filmek

A Tanácsköztársaság alatt a filmkészítés területén meglehetősen aktív tevékenység folyt, ám ezekből csupán kevés volt, mely kifejezetten propaganda célzattal jött létre (ezeket összefoglaló néven „agitkák"-nak[936] is nevezik).

A vizsgált 4 db film téma szerinti megoszlása a következőképpen nézett ki (7. melléklet):

Kapitalizmus, imperializmus ellen	2 db (50%)
Világforradalom eljövetele	1 db (25%)
Orosz forradalom	1 db (25%)

A „Tegnap" című alkotás forgatókönyve Orbán Dezső író tollából származott, a rendező Lázár Lajos ügyvéd, a Lux filmgyár alapítója volt. A film egy erőteljes felütéssel kezdődik, hiszen a főcímet követő inzertben[937] a következő olvasható: „Vándorok jöttek, messze

[935] Nemeskürty István: *A magyar film története 1912-1963*. Gondolat Könyvkiadó, 1965. 15-67.
[936] A szakirodalom többnyire csak két agitkát említ, az „Őfelsége, a király nevében" és a „Jön az öcsém" című filmeket, ám úgy véljük, hogy a „Tegnap" című alkotás is – témája és eszmei mondanivalója miatt – ebbe a csoportba sorolható.
[937] Az inzert a némafilmek esetében a két mozgókép közé elhelyezett szöveges állóképet jelenti.

keletről, hozták a hírt… Lerázhatja láncait a dolgozó ember.” Majd ezt követően a keletről elinduló és feltartóztathatatlanul terjedő világforradalom eljövetelét egy – a külsejéből ítélve valószínűleg orosz – szakállas agitátor megjelenítése teszi még erőteljesebbé. Ezt követően egy hirtelen váltással a film a pozitív jövőről a sötét múltra fókuszál és „a tegnap krónikájában lapozgatva”, a forradalom előtti időket eleveníti fel. Párhuzamosan mutatja be a napos oldalon élő kapitalisták (gyártulajdonos és felesége, gyárigazgató és egy milliomos özvegyasszony) erkölcstelen világát és az árnyékos oldalon élő elnyomottak (gyári művezető, gyári munkások) elégedetlenségét és lázadozását. A történet szerint Hoffer gyártulajdonos megcsalja feleségét a kacér milliomos özvegyasszonnyal, majd felbéreli a saját gyárigazgatóját, hogy csábítsa el nejét. A gyártulajdonos és az igazgató csapdát állítanak a feleségnek és megegyeznek, hogy a gyáros együttlétük alatt rajtakapja a gyárigazgatót és a feleségét. Így a tettenérés után – erre hivatkozva – Hoffer úgy tud elválni a feleségétől, hogy annak semmit sem kell fizetnie. Ezzel párhuzamosan a gyáros munkásairól láthatunk képeket, akik között a növekvő kizsákmányolás miatt egyre nagyobb az elégedetlenség. Ez végül lázadásba torkollik, melyet Hoffer kegyetlenül megtorol. Végül a gyáros teljes diadalt arat, a feleségét kidobja és kisemmizi, a munkásait újra „rabigába” kényszeríti. A feleség ezek után úgy érzi, mindennek vége. A főszereplő művezető – akit Lord Imre alakít – viszont még a munkáslázadás fegyveres leverése után is reménykedik, és keletre, a forradalmi gondolatok szülőföldjére utazik. Ahogyan a záró felirat megfogalmazza: „Menj messze keletre ott dörögnek az ágyúk, és ott vívd tovább a harcaidat”[938] Ez a végső jelent egyúttal keretbe is foglalja a történetet: a múltban még keletre kellett utazni annak, aki a forradalomért akart küzdeni, a jövőben pedig – visszautalva a kezdő képsorokra – a forradalom keletről indulva fogja elhozni a kapitalizmus bukását, és minden dolgozó számára a szabadságot.

Az „Őfelsége, a király nevében” című film alkotói ismeretlenek.[939] Ez a mű tipikusan a kapitalizmus, imperializmus ellenes propaganda-anyagok kategóriájába sorolható. A film egyszerű emberek sorsán keresztül mutatja be, hogy az első világháború hogyan tett tönkre sok ezer családot, hogyan pusztított el, vagy tett nyomorékká sok millió fiatal, életerős férfit. A kezdő képsorok egy munkás-család idilli képével kezdődik. A főszereplő Alattvaló János gyári munkás hazaér a munkából és szívélyesen üdvözli feleségét és gyermekeit. Leülnek az

[938] *Tegnap.* (némafilm) Rendező: Lázár Lajos, Gyártó: Proletárakadémia, Gyártási év: 1919. Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet – Garai Erzsi: *A magyar film a Tanácsköztársaság idején.* Magyar Filmtudományi Intézet és Filmarchívum, Budapest, 1969. 239-243.

[939] Kőháti Zsolt könyvében valószínűbbnek tartja, hogy ez az alkotás még a polgári demokratikus időszak alatt készült. Mivel a film készítésével kapcsolatban semmilyen pontosabb információval nem rendelkezünk így ez sem zárható ki. Annyi azonban bizonyos, hogy a filmet a kommün felhasználta propagandájában, ezért indokolt azt itt szerepeltetni. Kőháti Zsolt: *Tovamozduló ember tovamozduló világban. \ A magyar némafilm 1896-1931 között.* Magyar Filmintézet, Budapest, 1996. 127.

asztalhoz és mosolyogva beszélgetnek. Egyszer csak kopogtatnak és megjelenik a postás, aki egy katonai behívót nyújt át a férfinak. Egy pillanat alatt szertefoszlik a békés családi kép és berobban az életükbe a világháború. A főhős elkeseredik és kétségbeesetten öleli át gyermekeit, a felesége sír. A következő képsorok már a fronton játszódnak. A katonák otthonról érkezett leveleket olvasgatnak és arról beszélgetnek, hogy ki mit vesztett el a háborúval. Az inzertek szövegeit, vagyis az egyes katonák által elmondott veszteségeket, ezeket illusztráló mozgóképes vágásokkal jelenítik meg. Először Alattvaló János szólal meg: „Családomtól szakítottak el." Képsor: a főszereplő családja körében látható. Másik katona mondja: „Engem ifjúságomból ragadott ki a háború." Képsor: ő és egy fiatal nő egy erdőben kergetőzik a fák között. A férfi utoléri a nőt, átkarolja és megcsókolja. A harmadik katona: „És engem az eke szarva mellől hoztak a vágóhídra." Képsor: a férfi látható, amint lóval szánt egy falu határában. Majd újra a három katonát láthatjuk, akikben felmerül a szökés, a dezertálás gondolata is, ám ekkor felrémlik a kivégzőosztag elé kerülés lehetősége: „Megszökni?... Akkor Lukachich kezére jutunk." Majd egy kivégzés képei következnek. Ez a jelenet azért különösen érdekes, mert az ábrázolásmód és az elrendezés kísértetiesen hasonlít Vértes Marcell „Lukacsics!"[940] című ismert plakátjára. A filmben egy rácsos kapu előtt álló, elkeseredett arcú nő látható, két síró gyermekével. A börtönudvaron kivégzőosztag áll, mellettük egy kardjával tüzet vezénylő tiszt. Velük szemben a bekötött szemű elitélet, középen fehér reverendában pedig egy feszületet tartó pap látható. Arra nézve, hogy ez mennyire volt szándékos utalás a fentebb említett plakátra csak feltételezéseink lehetnek, de az ábrázolásmód hasonlósága – illetve, hogy a képsort megelőző inzertben is feltűnik Lukachich neve – nagyon valószínűvé teszi a film készítői részéről a tudatosságot.[941] Ezt követően visszatérünk a frontra, ahol elkezdődik a kegyetlen harc és csatajelenetek sora követi egymást. Égő házakat, rohamozó, majd eleső katonákat, sebesülteket, haldoklókat és halottakat láthatunk. A képsorokat tragikus hangvételű szövegek szakítják meg: „Gránátvetők zuhatagában kellett átrohanniuk."; „És vas és tűz söpörte őket mezőn és városban."; „Így halt meg 1 278 000 férfi és így rokkant meg 260 000."; „Így vált 300 000 gyermek árvává és 15 000 asszony özveggyé." Majd a következő képeken Alattvaló János otthonát láthatjuk feleségével és gyermekeivel. Egyszer csak kopogtatnak, és a postás hozza a tragikus hírt közlő levelet, mely szerint Alattvaló János „királyához hűen" „hősi halált halt". A feleség összeomlik és elájul. A film készítői az utolsó inzertben a kisemberek veszteségeit bemutató

[940] Vértes Marcell: *Lukacsics!* 1918. (Budapest : Kultúra) OSZK PKT PKG.1918/PF/6/a
[941] Kőháti Zsolt is a plakátra való tudatos utalásként értékli ezt a jelenetet. Kőháti Zsolt: *Tovamozduló ember tovamozduló világban. \ A magyar némafilm 1896-1931 között.* i.m. 128.

mikroszintről átváltanak az országot – és talán szimbolikusan a világot – jelentő makroszintre, és egy erőteljes kapitalizmusellenes felhanggal zárják az alkotást: „… és így mentek tönkre milliárdok őfelsége a király nevében és a kapitalisták érdekében". A záró képsorokban pedig – ezt alátámasztandó – a pusztulás képei jelennek meg romos épületek és lerombolt házak formájában.[942] A film végén tehát nincs katarzis, nincs megnyugtató befejezés, csak az értelmetlen veszteség(ek) nyomasztó érzése.

A harmadik propaganda célzattal forgatott film a „Jön az öcsém" című volt. Ez Farkas Antal azonos című verse nyomán készült (ezért szokták versfilmként is említeni). A forgatókönyvet Siklósi Iván filmdramaturg írta, a rendező Kertész Mihály[943] volt. Talán ez az alkotás az, amely művészileg is a legmagasabb színvonalat képviselte. A képi megjelenítés jól illeszkedett a vers hangulatához, melynek fő mondanivalója a világháború szörnyűségeiből, és a kapitalizmus bukásából megszülető világforradalom eljövetele volt. Az egyes jelenetek lényegében a felvillanó versszakok képi ábrázolásai voltak. A kezdő inzertben a vers első verssorait olvashatjuk:

„Valami csoda készül, nagy csoda
Az ajtóm néha magától kitárul,
Csörög a szarka a házunk előtt…
Tán megjön az öcsém Szibériából."

A film kezdőjelentében egy szegényes szobabelsőt láthatunk. Az asztalnál munkás kinézetű férfi ül és olvas. Mellette egy kisfiú játszik, a háttérben egy nő dolgozik a varrógépen. A ruhájuk kopottas, arcukon fáradt közöny. (Garai Erzsi könyvében úgy értelmezi ezt a jelenetet, hogy ők együtt egy család, azaz apa, anya és a gyermekük.[944] Azonban valószínűbbnek tartjuk, hogy a férfi inkább az anya sógora és a gyermek nagybátyja lehet, tehát a címszereplő fivér feleségét, gyermekét és bátyját láthatjuk. A vers szövege és a film későbbi jelenetei is erre utalnak: az anya csókkal üdvözli a fivért, a zárójelenetben a kisfiút átölelő fivérhez simul hozzá, nem a bátyhoz.) A bejárati ajtó hirtelen kitárul, a férfi reménykedő arccal felugrik és kisiet – mintha a változás szelét várná –, de nem lát semmit. Becsukja az ajtót, lemondóan legyint a kezével és visszaül az asztalhoz. A film szerkezete ez után is követi a vers felépítését:

[942] *Őfelsége, a király nevében.* (némafilm) Rendező: ismeretlen, Gyártó: ismeretlen, Gyártási év: 1919. Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet

[943] Kertész Mihálynak ez volt az utolsó Magyarországon forgatott filmje, mely után elhagyta az országot és elindult a világhírnév felé. Karrierje csúcsát a „Casablanca" című film jelentette, melyért 1944-ben megkapta a legjobb rendezőnek járó Oscar-díjat. Ekkor már Michael Curtiz-nek hívták.

[944] Garai Erzsi: *A magyar film a Tanácsköztársaság idején.* i.m. 251, 257.

„Ahol négy éve hallgat hófehéren
Onnan hazatér hangos-pirosan,
Vöröst lobogtat s az útja
Mérföldet lépő csizmákkal rohan…
Siess öcsém siess!”

Egy domb tetején megjelenik a piros zászlót lengető főszereplő, hősi pózban, elszánt arccal.

„Ma még ott van , estére már a Kárpát
Ormáról kürtöl ide riadója.
Hajnalra talpra állanak a völgyek,
Délben fölugrik a nyugalmas róna:”

„S a délibáb vöröset játszik egyre,
Hogy a vén pásztor nézve nézi, ámul:
Mióta és, nem látott ily csudát –
Megjött az öcsém, meg Szibériából…
Siess öcsém siess!”

A címszereplőt láthatjuk, amint hevesen beszél, gesztikulál, és szavára az emberek futva megindulnak a dombról lefelé. A következő jelenetekben visszaugrunk a világháborúba:

„Mikor odament – mert odáig veté
A hatalomnak ólmos kancsukája
Szomorkodott, fehér volt, vérfolyását
Elnézegette, tán meg is csudálta:”

Katonák menetelnek, majd rohamoznak, néhányat eltalálnak és elesnek. A következő képen a főhőst látjuk, aki maga is megsebesült és az arcára kiül a rémület, a világháborúban átélt szörnyűségek hatására már-már az őrület határán van. Háta mögött egy zászló leng, az előtérben füst gomolyog. Majd folytatódik a versszak:

„Szava alig volt, szeme lecsukódott…
Friss hó hullott rá, síri takaróul…
Ki hitte volna, hogy még talpra ugrik,
Ki hitte volna, hogy még kigyógyul?...
Siess öcsém, siess!”

A címszereplőt láthatjuk a hóban fekve, sebesülten. Kissé felemelkedik meggyötört arccal, majd visszazuhan a hóba. Eme jelenetek érdekessége, hogy a világháború borzalmait nem nagy csatajelenetekben, hanem a főszerepet játszó színész – Beregi Oszkár – mimikáján, arcjátékán keresztül érzékeltetik. Ezt követően a címszereplőt egy sötét cellában láthatjuk újra. A sebesülése ugyan már gyógyul, de a hadifogság lélekölő reménytelensége, és kilátástalansága tükröződik vissza az arcán és a gesztusain. És ekkor következik a film kulcsjelenete. A világot sötétségbe és pusztulásba taszító világháborúból, mintegy fénylő

világosságként bontakozik ki a kommunizmus eszméje. Ezt fejezi ki a főszereplő előtt a sötét börtönfalon éles fehér színben megjelenő „Világ proletárjai egyesüljetek!” felirat.[945] Ez a látomás ösztönzi őt arra, hogy megszökjön és elinduljon hirdetni a megváltó eszmét.

„Hallod a hangját? Mint a mennydörgése!
Nézd a szemének mérges villanását!
Nézd csak a karja sziklákat gurít el –
És ezt az erőt tiporták gyalázták?

Csak rajta hát, mutasd meg, hogy ki vagy!
Jártál elégszer gyáván óvakodva,
A lépésedtől dobbanjon a föld,
Sáros csizmával lépj az aranyokra…
Siess, öcsém, siess!”

A címszereplőt egy szikla tetején látjuk újra, amint egy letört faágra kitűz egy vörös zászlót. Újra visszatér a dombtetőn zászlót lengető jelenet, de most már a főhős köré – aki erősen gesztikulálva magyaráz (agitál) – emberek gyűlnek, a vállukra emelik, majd éljenezve elindulnak.

„Csókolja le mérföldes csizmáidról
Észak havát a forró déli nap.
Nyugatnak kincsét add asszonyodnak,
Kelet gyöngyével játsszék a fiad.”

A következő jelenetben visszatérünk a film elején látott szegényes munkáslakáshoz, és lakóihoz. A pozícionálás is ugyanaz. A férfi az asztalnál ül, a kisfiú mellette játszik, a nő a háttérben a varrógépen dolgozik. Az ajtó megint kivágódik, a férfi és a nő odafordul. Ekkor zászlóval a kezében, átszellemült arccal belép a hazatérő fivér. A bátyja és az asszony (felesége) csodálkozva nézik, majd odarohannak hozzá. A bátyját megöleli, a nőt csókkal fogadja, a gyermeket (kisfiát) felemeli és gyengéden magához szorítja. A következő képsorokon újra ezt a családot látjuk, de már egy szép – mondhatni nagypolgári – környezetben, elegáns ruhákban. (Talán ez szimbolikus utalás a kommunizmusra, mint mindenki számára jólétet teremtő rendszerre.) Az ablakon kinézve pedig a háborúból hazatérő férfiakat látnak, akik vörös zászlók alatt hozzák magukkal a megváltó eszmét. A család lelkesen integet, és örömtől csillogó arccal tekintenek a szebb jövő felé. A film végső inzertje a vers utolsó versszakának záró sorai:

[945] Ez kísértetiesen emlékeztethet arra a bibliai történetre, mikor Bélsazár, az utolsó babilóni király palotájának falán megjelent a "számba vétetett, megméretett és szétosztatott" felirat, mely jóslat a birodalom végét jelezte, hiszen Babilont még aznap éjszaka elfoglalta az újonnan felemelkedő Méd birodalom hadserege. Persze lehet, hogy ez nem tudatos párhuzam volt, de mindenesetre figyelemre méltó, hogy a kapitalizmust megdönteni szándékozó kommunizmus eljövetelének megjóslására egy ilyen ábrázolásmódot alkalmaztak.

„Legyen tied mind, ami sohse volt még.
Te rongyos óriás, te koldus-árva!
Siess vörösre vált Szibériádból,
Siess vörösre vált Szibériádba!...
Siess, öcsém, siess!”[946]

Említést kell még tennünk azokról az orosz filmekről, melyeket Szamuely Tibor hozott magával 1919 májusában, oroszországi repülőútja során. Ezek nagy nyilvánosságot kaptak, több moziban is levetítésre kerültek (egyidejűleg a frontmozik is műsorra tűzték a filmeket).[947] Arra vonatkozóan, hogy ezek a filmek miről szóltak a legszemléletesebb képet a Vörös Film című folyóirat egy tudósításából kaphatunk: „A filmek a bolsevizmus diadalmas oroszországi győzelméből mutatnak be igen színes és megkapó részleteket. A proletárság felszabadításáért harcba szálló orosz Vörös Hadsereg impozáns tömegei elevenednek meg előttünk. Megszámlálhatatlan, jól felszerelt, fegyelmezett seregek vonulnak fel a filmek pergése közben. Szövetségesünk minden katonájának arcán az új élet tüze ragyog, szemeikben a kivívott szabadság fénye piroslik. Határtalan lelkesedés, fékezhetetlen harci vágy árad felénk az orosz vöröskatonák tömött, rendes soraiból. Számtalan kedves, emlékezetes epizódot mutatnak be ezek a filmek. Katonák fogadalomtétele, a tökéletesen felszerelt csapatok frontra vonulása, a bolsevizmus kijevi szabadsághőseinek komor, megható temetési menete, az orosz déli front érdekes mozzanatai, Trockij megérkezése a bolsevikiek által elfoglalt Kijevbe és még számos eseménye az új időknek.”[948] A fenti idézetből látható, hogy ezek inkább riportfilmek voltak, bár valószínű, hogy a klasszikus értelemben vett, megrendezett propagandafilmek (jelenetek) is voltak közöttük. Ezek propagandisztikus hatását jelentősen növelte, hogy a közvélemény közvetlenül Oroszországból kaphatott híradást az ottani forradalom pillanatnyi helyzetéről, vívmányairól.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy maga a filmgyártás ekkor még gyerekcipőben járt, és ennek következtében a film politikai célokra való felhasználása viszonylag új jelenség volt. Ezért az alkotóknak járatlan úton kellett haladniuk, mely a létrejött művek színvonalán is meglátszott. Bár volt olyan közöttük, amely művészileg is magasabb szintet képviselt, de alapvetően inkább a propagandisztikus szempontok voltak hangsúlyosabbak.

[946] *Jön az öcsém.* (némafilm) Rendező: Kertész Mihály, Gyártó: ismeretlen, Gyártási év: 1919. Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet
[947] *Hét film Szovjetoroszországból – Szamuely elvtárs repülőgépen hozta Budapestre.* Vörös Film. 1919. június 7. 11. sz. Közli: Garai Erzsi: *A magyar film a Tanácsköztársaság idején.* i.m. 147.
[948] Uo. 145-147.

4.7.2. Vörös Riportfilmek

A rendszeres filmhíradó-készítés Európában – így Magyarországon is – a múlt század tízes éveiben indult meg. Az első fennmaradt magyarországi híradó jellegű tudósítás az 1913-ban alapított Kinoriport Filmgyár 1914-es – még világháború előtti – felvétele. Az első világégés éveiből jelenlegi ismereteink szerint csak a „Könyörgő körmenet" című 1915-ös és a IV. Károly koronázásáról szóló 1916-os felvételek maradtak fenn. Azonban a háború utolsó hónapjait és a polgári demokratikus időszakot megörökítő híradósorozat, az Est Film 1918 szeptembere és 1919 márciusa között készült húsz tudósítása túlélte az idők viharát.[949]

Tulajdonképpen ennek folytatásaként készültek el a Tanácsköztársaság alatt forgatott úgynevezett Vörös Riportfilmek.[950] Ezek céljait a Vörös Film című újság április 26-i számában megjelent cikk a következőképpen határozta meg: „A Vörös Riportfilmre nagy hivatás vár. Elsősorban propagandacélokat kell szolgálnia. Megörökíti a proletáruralom összes jelentős eseményeit."[951] (Kőháti Zsolt hívta fel arra a figyelmet, hogy a polgári éra alatt készült Est Filmek egy-egy tudósítása is már tartalmazott propagandisztikus elemeket[952], ám ez még nem volt annyira tudatos és módszeres, mint a Vörös Riportfilmekben.)

A kommün bukása utáni időszakban a filmfelvételek összekeveredtek. Az eredeti sorrendet az 1950-es években a Filmarchívum munkatársai igyekeztek helyreállítani. (Ez többnyire sikerült is, bár találhatunk olyan felvételeket is, melyek valószínűleg rossz helyre lettek besorolva. Erről a későbbiekben még lesz szó.) Eme munkálatok során a Vörös Riportfilmekből 20 darabot sikerült összeállítani. Mindegyik híradó több tudósítást tartalmazott, és mivel ezek folyamatosan követték egymást, így azokat vettük egy egységnek, melyeket tematikailag összetartozónak véltünk. Ez alapján a 20 filmhíradó 54 tudósítást tartalmazott.[953] Ezek közül a kutatásba csak azok kerültek be, melyek propaganda szempontból értékelhetőek voltak. Így a vizsgált 48 tudósítás téma szerinti megoszlása a következőképpen alakult (8. melléklet):

[949] http://www.filmintezet.hu/uj/hirado (Letöltés ideje: 2015. 11. 26.)
[950] Az összes Vörös Riportfilm bárki számára online elérhető a Magyar Digitális Archívum és Filmintézet által létrehozott http://filmhiradokonline.hu weboldalon. Jelen kutatás során is ezt az archívumot használtuk, erre a továbbiakban külön nem hivatkozunk.
[951] *A Vörös Riportfilm.* Vörös Film, 1919. április 26. 4.
[952] Kőháti Zsolt: *Tovamozduló ember tovamozduló világban. \ A magyar némafilm 1896-1931 között.* i.m. 129.
[953] Valószínűleg eredetileg ennél valamivel több tudósítás volt, hiszen ezek között nem szerepelnek az április eleji toborzórendezvényen készült – Fedák Sárit is ábrázoló – képsorok sem. Eme felvételek egy rövid részlete csak néhány éve került elő egy orosz archívumból.

Hadseregszervezés	15 db (31%)
Szociális jellegű kérdések	15 db (31%)
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	9 db (19%)
Ellenforradalom ellen	3 db (6,5%)
Példaképek, nagy elődök	3 db (6,5%)
Kitartásra, harcra buzdító	2 db (4%)
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás	1 db (2%)

A hadseregszervezés kategóriába sorolt tudósításokat tovább differenciálhatjuk. Kisebb részük a hadseregtoborzásról szólt, míg a többségük inkább magát a hadsereget, illetve annak szervezettségét volt hivatott bemutatni.

A hadseregtoborzáshoz kapcsolódó tudósítások kizárólag az áprilisban forgatott Vörös Riport Filmhez köthetőek. Az első riportfilm Garbai Sándornak a Székely Hadosztálynál tett 1919. március 31-ei látogatásáról tudósít. Az inzertszöveg szerint: „Garbai gyújtó beszédet intéz a katonákhoz. '...pusztuljon az a társadalmi rend, amely a háború fúriáiból élt!'". Garbai nyilvánvaló célja a legütőképesebb magyar haderőnek, a Székely Hadosztálynak a kommün mellé állítása lett volna (legalább addig, amíg az új hadsereg fel nem áll). A látogatásról készült tudósítás a nézőknek valószínűleg azt az üzenetet kívánta közvetíteni, hogy a tanácskormány támogatja a Székely Hadosztálynak a betolakodókkal szembeni fegyveres küzdelmét.[954] Az ezt követő tudósítás a Vörös Hadsereg 32-ik gyalogezredének Sopronba való indulását örökíti meg. A fiatal vörös katonák mosolygó arca, virágokkal feldíszített sapkája, és lelkesedése talán azt hívatott megjeleníteni, hogy az új rendért – mely a saját jövőjüket is jelenti – érdemes egyenruhába bújni, érdemes harcolni. (Erre utalhat „Péterke a tizenkét éves vöröskatona" szerepeltetése is.)[955] A következő három filmhíradó felvételből már közvetlenebb információkat kaphatunk a hadseregtoborzásról. A második számú riportfilmen a Vörös Hadsereg Várban lévő toborzóhelyét láthatjuk, amint özönlenek be a jelentkezni vágyók az épület kapuján. Majd megjelenik egy orosz vörös katona, aki éppen beszédet intéz a toborzóirodánál felsorakozott honfitársaihoz.[956] Ezzel némi internacionalista felhangot is kapott a tudósítás, bemutatva, hogy az országban rekedt orosz proletárok is készek harcolni a Tanácsköztársaságért. A harmadik filmhíradóban lovak sorozását

[954] Vörös Riport Film 1 filmhíradó/1 jelenet (1919. április)
(A http://filmhiradokonline.hu archívum szerkesztői minden híradóhoz létrehoztak egy úgynevezett „Filmhír adatlapot", ahol – a könnyebb kereshetőség érdekében – jelenetekre bontották az egyes riportfilmeket. A továbbiakban mi is ez alapján a felosztás alapján hivatkozunk az egyes jelenetekre, melyek ezt követően csak rövidítve 1/1 formátumban kerülnek megjelölésre.)
[955] Vörös Riport Film 1/2 (1919. április)
[956] Vörös Riport Film 2/3 (1919. április)

láthatjuk[957], és a 32-es vörös katonák vidám kaszárnyaéletbe nyerhetünk bepillantást.[958] Ez utóbbi láthatóan megrendezett jelenetekből áll, melyek nyilvánvaló célja a katonaélet vonzóvá tétele volt. Az utolsó áprilisi filmhíradóban egy a Népligetben tartott toborzórendezvényről kaphatunk tudósítást. A kamera először a tömegen pásztáz végig és a háttérben feltűnik egy katonazenekar is. Majd Góthné Kertész Ella és Aczél Ilona színésznők szavalatainak egy-egy részletét láthatjuk. (A gesztusaikból ítélve valószínűleg mindketten valamilyen lelkesítő, forradalmi művet adhattak elő.) Majd a lelkesen éljenző tömeg bemutatása után a toborzó-bizottságot láthatjuk, amint a jelentkezők adatait írják fel.[959] Még ugyanezen filmhíradó egy későbbi tudósításában már a frissen bevonult férfiak fegyveres – de még civil-ruhás – szemléjét láthatjuk, melyet a Forradalmi Kormányzótanács tagjai is megtekintenek. Néhány másodpercre egy éneklő férfikar is feltűnik, és végül Bokányi Dezső szociáldemokrata vezető, a kommün munkaügyi és népjóléti népbiztosa intéz beszédet a felsorakozott katonákhoz.[960]

A hadseregszervezéshez köthető következő filmhíradók elsődleges célja az volt, hogy a katonai felvonulásokon, szemléken – valós, vagy megrendezett – harctéri tudósításokon, győzelmi jelentéseken keresztül a Vörös Hadsereget egy fegyelmezett, bátor, ütőképes haderőként mutassák be, amely képes a forradalom, és ezen keresztül az ország megvédésére. Az első ilyen jellegű tudósítás valószínűleg közvetlenül a május 2-ai mozgósítást követően készült. Az inzertben a következőket olvashatjuk: „A diadalmas magyar proletár hadsereg idehaza és a fronton." Ez a megfogalmazás arra engedne következtetni, hogy a Vörös Hadsereg sikeres hadműveleteket hajtott végre, ám a valóságban a magyar haderő egyik legválságosabb időszakát élte át, és sorozatos vereségeket szenvedett el román hadsereggel folytatott tiszántúli harcokban. A következő inzert arról tudósítja a nézőt, hogy „szervezik a gyárakban a munkászászlóaljakat", majd egy gyárudvaron a dolgozóknak beszédet tartó agitátor alakját láthatjuk. A következő képsorokon azt kísérhetjük figyelemmel amint a „hadsereg egy lelkes csapata a frontra indul". Először az utcán masírozó, majd a pályaudvarra érkező és bevagonírozó vörös katonák képe tárul elénk. A következő inzert „A frontokon" feliratot tartalmazza, ám a képsorok tanúsága szerint nem a frontvonalakról kapunk beszámolót, hanem a vezérkarnak a ceglédi, kecskeméti, szolnoki csapatszemléiről.[961] Ez valószínűleg két okból is praktikusabb megoldás volt. Egyrészt mert a front ekkor napról napra változott, és veszélyes vállalkozás lett volna közvetlenül a harcokról tudósítani.

[957] Vörös Riport Film 3/3 (1919. április)
[958] Vörös Riport Film 3/5 (1919. április)
[959] Vörös Riport Film 4/3 (1919. április)
[960] Vörös Riport Film 4/9 (1919. április)
[961] Vörös Riport Film 6/1 (1919. május)

Másrészt az első vonalban többnyire csak a magyar csapatok visszavonulását lehetett volna megörökíteni, így a fronttól távolabbi területeken – a vezérkar előtt – fegyelmezetten felvonuló csapatok bemutatása propaganda szempontból sokkal hatásosabb eszköz lehetett. A képeken a Tanácsköztársaság vezetői közül – katonatisztek társaságában – feltűnik Böhm Vilmos, Vágó Béla, Szamuely Tibor, Pogány József. Majd Böhm Vilmos, akit 1919. május 4-én a Vörös Hadsereg főparancsnokává neveztek ki, beszédet intéz a frontra induló katonákhoz, melyből az inzertben a következő idézetet olvashatjuk: „Meg vagyok győződve, hogy ti éppen olyan öntudatosan gyűlölitek a szolgaságot és kizsákmányolást, mint minden proletár, és ha kell életeteket áldozzátok a proletár érdekekért."[962] Ez a mondat nagyon fontos üzenetet hordozott magában. Ám az is lényeges volt, amely nem szerepelt benne: a haza védelmének nacionalista értelmű kifejezése. Vagyis a Tanácsköztársaság nem hazafias érzelmektől vezérelve védi meg Magyarországot, hanem mert a proletár érdekek biztosítása (azaz a proletárforradalom tovább terjesztése és eredményeinek fennmaradása) az ország fegyveres védelme által valósítható meg.

A következő négy filmhíradó kizárólag a hadsereggel, illetve a hadi eseményekkel foglalkozik. Közös jellemzőjük, hogy tendenciózusan a Vörös Hadsereg fegyelméről, szervezettségéről[963], bátorságáról[964] és sikereiről[965] számolnak be. Tegyük hozzá, hogy a május 9-én meginduló északi hadjárat kapcsán már valós győzelmekről lehetett tudósítani, ugyanakkor nagyon valószínű, hogy a „harctéri beszámolók" jelentős része beállított, megrendezett jelenet volt. (Legalábbis kicsi az esélye, hogy például egy valódi lovasrohamot, vagy egy első vonalbeli fedezéket szemből – tehát az ellenség szemszögéből – le tudtak volna filmezni.) A másik közös pont, hogy szinte mindegyikben feltűnnek a katonák mindennapjaihoz kapcsolódó derűs életképek.[966] Ezek valószínűleg azt a célt szolgálták, hogy bemutassák, a Vörös Hadseregben teljesen más szellem, más bánásmód uralkodik, mint a világháború imperialista hadseregeiben. Ehhez kapcsolódott, hogy bár gyakran megjelentek a

[962] Vörös Riport Film 6/2 (1919. május)

[963] Néhány példa: „Csapatszemle a harcból érkező katonák fölött." Vörös Riport Film 7/1 (1919. május) – „A telefonista az ellenség közeledését jelenti" Vörös Riport Film 8/2 (1919. május) – „Fedezékásás - Tüzérségünk munkában" Vörös Riport Film 10/2 (1919. június)

[964] Néhány példa: „Böhm főparancsnok megdicséri a füleki hősöket"Vörös Riport Film 7/1 (1919. május) – „Vörös huszár-roham" Vörös Riport Film 9/2(1919. május) – „A vörös géppuskások visszatartják a cseh járőröket" Vörös Riport Film 8/3 (1919. május)

[965] Néhány példa: „A vezérkar motor tetejéről figyeli a győzelmesen előrenyomuló katonáinkat" Vörös Riport Film 7/2 (1919. május) – „Miskolc visszavétele - A proletár hadsereg Miskolc visszafoglalására indul" Vörös Riport Film 9/2 (1919. május) – „Böhm és Landler hadtestparancsnok, a miskolci győztes sereg parancsnoka" Vörös Riport Film 9/2 (1919. május)

[966] Néhány példa: „Böhm és Stromfeld megkóstolják a katonák kitűnő menázsiját" Vörös Riport Film 7/3 (1919. május) – „Készül a mákosnudli - Ebédosztás a rajvonalban - Az ebéd" Vörös Riport Film 8/4 (1919. május) – „Fürödnek a „vörösek" - Napfürdőzés a rajvonalban" Vörös Riport Film 8/5 (1919. május) – „Mosdanak a vörösök" Vörös Riport Film 10/7(1919. június)

Vörös Hadsereg parancsnokai is a filmhíradókban, de nem hős hadvezérekként, hanem inkább mint „elsők az egyenlők között" típusú parancsnokokként mutatták be őket. A főszereplők – az igazi hősök – minden esetben inkább az egyszerű proletárkatonák voltak. Tipikus példája ennek a „Böhm és Landler hadtestparancsnok, a miskolci győztes sereg parancsnoka" megfogalmazás. Böhm Vilmos és Landler Jenő a Miskolcot visszafoglaló győztes hadsereg részeként, annak parancsnokaiként jelentek meg. Vagyis részesei voltak a győzelemnek, de nem az ő kizárólagos érdemük volt. Tehát nem ők voltak a miskolci győzők (mint például az első világháborúban Hindenburg a „tannenbergi győzőként" jelent meg a német propagandában), hanem a város visszafoglalásában részt vett minden katona.

A Vörös Hadsereg sikereinek csúcspontja Kassa felszabadítása volt. Az ennek alkalmából rendezett kassai tömeggyűlésnek egy teljes híradót szenteltek. Bár ezt az általános népszerűsítő kategóriába soroltuk, de a győzelmes Vörös Hadsereget bemutató képsorok,[967] illetve a hadseregbe való belépésre ösztönző mondatok is megjelentek benne[968]. Azonban összességében ezt a filmriportot inkább az általános népszerűsítő kategóriába tartozónak véljük, ezért részletes ismertetésére is ott kerül sor.

A hadseregnek, mint a forradalom védelmezőjének bemutatása még egy filmhíradó tudósításban tűnik fel markánsabban. A tizenkettedik számú riportfilmben egy katonai szemle képeit láthatjuk. A kamera előtt menetelő és felsorakozó katonák erőt sugárzó képe – mely a későbbi 20. századi diktatúrák propagandájának is gyakran visszatérő eleme volt – kétségtelenül hatásos propagandafogás lehetett. Ebben a filmhíradóban arra is találhatunk példát, mikor egy korábbi felvétel „újrahasznosítására" került sor. „A csapat elvonul a hadsereg-főparancsnok előtt" szövegű inzertet követő 44. másodperctől a 82. másodpercig terjedő képsorban[969] a májusban forgatott hatodik számú riportfilm „Cegléden" feliratú inzertet követő 15. másodperctől a 43. másodpercig tartó jeleneteit fedezhetjük fel.[970] Két érdekes különbség azonban mégis van eme képsorok között. Az egyik, hogy a júniusi híradóban a májusihoz képest hosszabb részletet láthatunk a vörös katonák (ceglédi) masírozásából; a másik, hogy míg a májusi filmhíradóban a menetelő katonák után láthatunk egy katonazenekart és az autóba beszálló vezérkart (Szamuely Tibor, Vágó Béla, Pogány József), addig a júniusi riportfilmen ez éppen fordított sorrendben jelenik meg.

[967] „Vörösök bevonulása - Harminc és feles mozsarak átvonulnak Kassán" Vörös Riport Film 11/1 (1919. június)
[968] „Szántó Béla: 'Be a Vörös Hadseregbe, amely ma a nemzetközi forradalom élén vezeti a magyar forradalmat! Éljenek a vörösök!'" Vörös Riport Film 11/3 (1919. június)
[969] Vörös Riport Film 12/2 (1919. június)
[970] Vörös Riport Film 6/1 (1919. május)

A következő Vörös Riport Filmben még láthatunk egy rövid képsort arról, ahogyan „A derék vörös-vasasok mennek a frontra”,[971] de az ezt követő fegyverszünet időszakában forgatott híradókból teljesen hiányoznak a hadseregnek, mint a Tanácsköztársaság külső ellenséggel szembeni védőbástyájának bemutatását célzó beszámolók. Ez a téma még egyszer utoljára a tizenkilencedik számú riportfilmben tér vissza, amely a Vörös Hadsereg július 20-án meginduló románok elleni – kezdetben sikeres – tiszántúli támadásáról tudósít.[972]

A Tanácsköztársaság szociális jellegű intézkedéseihez kapcsolódnak a lista második legnagyobb számú tudósításai. Ez már csak azért is figyelemre méltó, mert bár a plakátok és röpiratok esetében is megjelent ez a témakör, de nem olyan nagy arányban, mint a híradóknál. Ez talán arra az okra vezethető vissza, hogy a dolgozók szociális jólétéért tett intézkedések valós életkörülmények között, mozgóképek által, vizuálisan történő bemutatását – a más formátumú propaganda-anyagokhoz képest – hitelesebbnek tarthatták.

Eme felvételek többsége a Tanácsköztársaságnak a gyermekek érdekében tett intézkedéseit volt hivatott demonstrálni.[973] A tudósítások ezen csoportja azt szemléltette, hogy a Tanácsköztársaság mindent megtesz azért, hogy a szegényebb sorsú proletárgyermekeknek is biztosítsa a boldog, egészséges és felhőtlen gyermekkor élményét. Eme felvételek segítségével arról is képet kaphatunk, hogyan nézhetett ki a gyakorlatban a Közoktatásügyi Népbiztosság által elindított úgynevezett „Gyermekszórakoztatási Országos Akció”. Ennek alapját az jelentette – amint a kommün bukását követően egy erről szóló jelentés írja –, hogy a tanácskormány felismerte, hogy „a múltban ezen a téren igen nagy mulasztások történtek s elérkezettnek találta az időt, hogy kezébe vegye az iskolán kívül is a gyermeket, s ő gondoskodjék a szórakoztatásáról. […] Színházra, cirkuszra, bábszínházra, mozira rátette a Tanácskormány a kezét. Műsorokat állítatott össze a gyermekek számára s elhatározta, hogy azok igénybevételével a gyermekszórakoztatást országosan, egységesen megszervezteti.” A legsikeresebbek az úgynevezett mesedélutánok voltak. „A mesedélutánok céljára mintegy 20 mesemondót és mintegy 20 rajzoló művészt szerződtetett a Közoktatásügyi Népbiztosság.” [974]

[971] Vörös Riport Film 13/2 (1919. június)
[972] Vörös Riport Film 19/1-5 (1919. július)
[973] Néhány példa: „Mesedélután a Bródy Adél kórházban” Vörös Riport Film 4/2 (1919. április) – „A proletárgyermekek boldogan távoznak a Fővárosi Orfeumban megtartott mesematinéről” Vörös Riport Film 4/7 (1919. április) – „A Kaszelik kertben boldogan játszadoznak a proletárgyerekek” Vörös Riport Film 13/6 (1919. június) – „Bohóc bácsi, jó ez a kávé? - Gyermekek a hadiarénában” Vörös Riport Film 15/3 (1919. július) – „A Munkások Gyermekszínházának megnyitása” Vörös Riport Film 16/3 (1919. július) – „A Tanácskormány gyermeknyaraltatása” Vörös Riport Film 18/7 (1919. július) – „A Balatonszabadi gyermekszanatórium” Vörös Riport Film 20/2 (1919. július)
[974] *Jelentés az Irodalmi Ügyosztálynak a proletárdiktatúra idején kifejtett működéséről.* MNL-OL K 46-605.f.-II/5.-TAGYOB 94. lap

Egy ilyen eseményt láthatunk a „Mesedélután a Bródy Adél kórházban”[975] című filmhíradó tudósításban. Itt a mesélő éppen egy történetet ad elő, melyet a rajzoló egy táblán illusztrál a gyermekek számára. A mesedélutánokról a fentebb említett jelentés is elismerően nyilatkozott. Ennek hátterében az állhatott, hogy a többi gyermekrendezvénnyel szemben, ahol – a jelentés írója szerint – a tanácskormány „a gyermekszórakoztatás köntösében kívánta a gyermeki lélekbe becsepegtetni destruktív tanait”,[976] a mesedélutánok „egy ideig mentesek maradtak a proletárelvek befolyásától”. Annak ellenére volt ez így, hogy az előadható meséket a Közoktatásügyi Népbiztosság határozta meg. Sőt – folytatódik a jelentés –, éppen a Tanítók Szakszervezete volt az, amely az előírt klasszikus mesék helyett „szocialista, kommunista meséket” követelt. Ezekkel a kívánalmakkal a népbiztosság részéről Balázs Béla szállt szembe, arra hivatkozva, hogy a „gyermekeknek nem politikát, hanem poézist kell adnia még a Tanácskormánynak is”.[977] (A jelentés szerzője a továbbiakban azt javasolta, hogy vegyék át a tanácskormány azon elképzelését, amely szerint a mesedélutánokat az iskolai tanrend részévé, „az iskolák szerves egészévé” kívánták tenni.[978])

A szociális kérdésekhez kapcsolódó tudósítások másik csoportja vegyesen mutatja be azokat a jóléti intézkedéseket, melyeket a Tanácsköztársaság a dolgozók érdekében végrehajtott. Így az üzletek felhalmozott készleteinek áron aluli kiárusítása[979], a Weisz Manfréd villanegyed elmegyógyintézetté való átalakítása[980], a közétkezdék ellátásának zökkenőmentes biztosítása[981], a dolgozók pihenésének[982] és sportolási lehetőségeinek bemutatása[983] mind feltűnnek a filmhíradó felvételeken. Érdekes aspektusból mutatja be az egyik áprilisi híradó a lakásüggyel kapcsolatos problémát. Ezeken a felvételeken nem a rossz lakáskörülmények között élő proletárok gondjainak megoldását, hanem az előző rendszertől megörökölt helyzetet mutatják be. Mintha ezzel szerették volna a kommün lakásproblémával

[975] Vörös Riport Film 4/2 (1919. április)
[976] Ezzel cseng össze a Munkások Gyermekszínházának megnyitásáról szóló tudósítás, ahol az inzert tanúsága szerint, a gyerekek éppen az „Internacionálét” éneklik. Vörös Riport Film 16/3 (1919. július)
[977] *Jelentés az Irodalmi Ügyosztálynak a proletárdiktatúra idején kifejtett működéséről.* MNL-OL K 46-605.f.-II/5.-TAGYOB 94-95. lap
[978] Uo. 96. lap
[979] „A Tanácsköztársaság rendeletére kiárusítják az üzletek készletét” Vörös Riport Film 3/2 (1919. április)
[980] „A Weisz Manfréd villatelep, amely ezentúl az elmebetegek gyógyintézete lesz” Vörös Riport Film 4/8 (1919. április)
[981] „Proletárétkezők központi konyhája”; „Automobilok hordják szét a proletárok ebédjét” Vörös Riport Film 18/5-6 (1919. július)
[982] „Nyaralni induló proletárok vonata - Budapesten nyaraló proletárok a strandfürdőben” Vörös Riport Film 12/4 (1919. július) – „Zajlik az élet az Angol Parkban” Vörös Riport Film 13/5 (1919. július)
[983] „A Margitsziget a proletároké” Vörös Riport Film 4/6 (1919. április) – „Atlétikai verseny” Vörös Riport Film 16/6 (1919. július)

kapcsolatos intézkedéseit igazolni.[984] Ennek megfelelően egy – valóban nyomorúságos – bérház proletárlakásait és „tüdővészre ítélt" lakóit láthatjuk az elénk táruló képeken.[985]

A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítését célzó riportfilmek kategóriájába sorolt felvételek többféle módon propagálták az eszmét. A többségük egy-egy tömegrendezvény bemutatásán keresztül kívánta érzékeltetni, hogy a Tanácsköztársaság mögött tömegek állnak. Ezt a Magyarországi Szocialista Párt áprilisi, országház előtti gyűléséről szóló tudósításban két idézettel is nyomatékosították: „Garbai: 'Új államot kell berendeznünk, ahol csak a munka marad olyan piedesztálon, melyre mindenki tisztelettel tekint!'", valamint „Kun Béla: ' ...Szabad és boldog jövőnk felépítésén testvéri egyetértéssel haladjunk előre!'"[986] Egy másik áprilisi filmhíradóban – a Tanácsköztársaság internacionalista jellegét hangsúlyozandó – egy „nemzetközi népgyűlésről" is láthatunk képsorokat.[987] Két olyan esemény is volt a Tanácsköztársaság alatt, melyeknek egy-egy teljes filmhíradót szenteltek. Az egyik az 1919. május elsejei budapesti ünnepségsorozat, a másik Kassa felszabadítása alkalmából rendezett júniusi ünnepélyek voltak.

A május elsejei ünnepségekről szóló tudósítások[988] tömegjelenetek sorával reprezentálták az esemény – és ezáltal az eszme – monumentalitását.[989] Az Andrássy úton rendezett futóversenyről is láthatunk képeket, melynek elsődleges célja valószínűleg a sport fontosságának – mint az egészséges élethez szükséges tevékenységnek – a hangsúlyozása volt. Azonban itt még egy érdekes dologra felfigyelhetünk. Ezen a sporteseményen egyéni és csapatversenyt is rendeztek. A csapatverseny lényege az volt, hogy az egy csapathoz tartozó versenyzőknek egyszerre kellett befutniuk a célba. Ezért a filmfelvételeken jól látható, ahogy az egyes csapatok tagjai kézen fogva – mintegy láncot alkotva – futnak egymás mellett a cél felé. Ez akár a dolgozók összefogásának szükségességét jelképező, szimbolikus értékű formációnak is tekinthető. Annak megállapításához, hogy ennek hátterében valóban ez a meggondolás állt-e, vagy csupán a véletlen műve volt, sajnos nem áll rendelkezésünkre elég információ. Az mindenesetre bizonyos, hogy az összekapaszkodó, egymást segítő futók

[984] Például a proletár családok nagyobb polgári lakásokba való költöztetése.
[985] Vörös Riport Film 4/5 (1919. április)
[986] Vörös Riport Film 2/4 (1919. április)
[987] Vörös Riport Film 4/4 (1919. április)
[988] A május elsejei felvételek elkészítésében olyan kiváló filmes szakemberek vettek részt, mint Balogh Béla, Kertész Mihály, Korda Sándor.
[989] „Felvonulás a Vérmezőn - A rokkantak - Ünnepi beszéd a proletárokhoz - A tengerészek - A villamos-alkalmazottak - A munkásság felvonulása Budapest utcáin - Az Andrássy út torkolatánál - A katonazenekar a Fonciere épületének erkélyén az Internacionálét játssza - A moziszakma felvonulása - A Köröndnél - A színészek szakszervezete - A menet a Teréz körúton - A háztartásbeli alkalmazottak - A csepeliek - Repülőgépről üdvözlik a proletárokat" Vörös Riport Film 5/1-2 (1919. május)

látványa – filmes nyelven szólva – a felvételeken nagyon jól mutatott.[990] Természetesen nem hiányozhattak a gyermekek margitszigeti majálisát bemutató képsorok sem. A mosolygó gyermeki arcok, a különböző játékos és sportos versenyek bemutatása[991] a gyermekek számára megvalósítani kívánt szép és felhőtlen jövő előképeként is értelmezhető. A következő felvételek főszereplői a Lenin-fiúk. Az inzert szerint, akit először láthatunk az maga „ Cserny József a terrorcsapat parancsnoka". Itt azonban a híradó szerkesztői tévedtek. Ugyanis az inzertszöveg után megjelenő alak nem Cserny József, hanem Dögei Imre, aki Kun Béla személyes testőrségének, az úgynevezett fix-csoportnak volt a parancsnoka. (Hogy ez szándékos vagy véletlen volt-e nem tudjuk. Az valóban igaz, hogy Dögei sokkal marconább kinézetű volt, mint Cserny, tehát jobban beleillett a félelmetes terrorcsapat parancsnoka képébe. De persze az is lehet, hogy csupán szimpla tévedésről volt szó.) Csernyt majd csak később „A Lenin-fiúk sorfala laktanyájuk előtt" szövegű inzert utáni képsorokon láthatjuk. Itt éppen ellépdel a Lenin-fiúk sorfala előtt, majd a kamera előtt megállva hanyag eleganciával pózol. Lazán nyakába vetett csíkos sáljával és svájci sapkájával kétségtelenül egyedi jelenség volt. Cserny alkatától egyébként sem állt távol az exhibicionizmus, szívesen pózolt a forradalom védelmezőjének szerepében a kamerák és fényképezőgépek előtt. A felvételek alapján úgy tűnik, hogy erre – legalábbis kezdetben – a hivatalos propaganda is rájátszott. A filmen feltűnik még Kun Béla is a Lenin-fiúk körében, illetve a terrorcsapat főhadiszállását, a „Kun-Vágó laktanyát" (Batthyány-palotát) is láthatjuk.[992] Majd végül, a következő jelenetek segítségével a proletárok vidám ünneplésébe nyerhetünk betekintést.[993]

A Kassa visszafoglalása alkalmából rendezett ünnepségekről szóló riportfilm első jeleneteiben a városba dicsőségesen – és a lakosság örömujjongásától kísérve – bevonuló Vörös Hadsereg jelenik meg.[994] Majd az összeállításban látható, amint a Tanácsköztársaság irányítói megérkeznek Kassára: először Böhm Vilmos és Landler Jenő, később Kun Béla és Garbai Sándor. Az ezt követő képsorokon a vezetők a kassai városháza erkélyéről beszélnek a tömeghez. Először Böhm Vilmos szerepel, majd Kun Béla, Garbai Sándor, Szántó Béla, Vágó Béla, végül Landler Jenő.[995] Csakhogy Vörös Boldizsár kutatásai kimutatták, hogy ez az

[990] Vörös Riport Film 5/3 (1919. május)
[991] Vörös Riport Film 5/4 (1919. május)
[992] Vörös Riport Film 5/5 (1919. május)
[993] „Ünnep a hajón – Népmulatságok - A moziszakma a Gundel vendéglőben" Vörös Riport Film 5/6-8 (1919. május)
[994] „A felszabadított Kassán. - Böhm és Landler népbiztos elvtársak elsőnek érkeznek a felszabadított Kassára - Vörösök bevonulása - Harminc és feles mozsarak átvonulnak Kassán - Éljenek a vörösök! - Böhm elvtárs szemléje – Diadalmenet" Vörös Riport Film 11/1-2 (1919. június)
[995] Vörös Riport Film 11/3 (1919. június)

összeállítás több szempontból is ellentmond a korabeli más forrásokból származó információknak. Az újságok tudósításai szerint Böhm, Landler és Vágó június 7-én tartottak beszédet, amikor Garbai, Kun és Szántó még nem tartózkodott Kassán. Viszont június 10-én, amikor Garbai, Kun és Szántó beszéltek a tömeghez, akkor nem szónokolt ott Böhm, Landler és Vágó. Továbbá a városháza erkélyének dekorációja is eltérést mutat a Böhm és Vágó beszédét bemutató felvételek, valamint a Garbai, Kun, és Szántó szónoklatait megörökítő képsorok esetében. Tehát ezek alapján megállapítható, hogy a híradó szerkesztői két, ugyanazon a helyszínen néhány napos időkülönbséggel lejátszódott ünnepség felvételeit szerkesztették össze egy ünnepséget bemutató képsorrá.[996] A korabeli sajtóbeszámolóknak ellentmond a filmhíradó azon megoldása is, mely szerint először Kun Béla beszédéről tudósít és csak azután Garbaiéról. Az újságok beszámolói szerint ugyanis elsőként – a korabeli protokollnak megfelelően – Garbai Sándor, a Forradalmi Kormányzótanács elnöke szónokolt, és Kun Béla, mint külügyi népbiztos, csak utána következett. A szerkesztők sorrend-változtatását valószínűleg az motiválta, hogy Kun Bélát tekintették a kommün igazi vezetőjének, és nem Garbait.[997] Ez az eset – ahogyan Vörös Boldizsár felhívja rá a figyelmet – arra figyelmeztet, hogy az egykori híradószerkesztők sem mindig ragaszkodtak az események pontos helyszíni és időbeli sorrendjéhez. Ez alapján nem zárható ki, hogy éppen a propagandacélok, a felvételek együttesének hatásossága érdekében a szerkesztők feláldozták például az időbeli sorrendhez való ragaszkodást.[998]

Az általános népszerűsítő kategóriába sorolt riportfilmek között egy szimbolikus értékű tudósítást is találhatunk, amely a Lóversenytér felszámolásáról, felszántásáról mutat be képeket.[999] A híradófelvételek – és az eseményről szóló egyéb sajtótudósítások[1000] – azt emelik ki, hogy a haszontalan úri szórakozásnak tartott lóversenyek színhelyét a Tanácsköztársaság hogyan teszi az egész közösség számára hasznosítható területté. Ennek párjaként említhető egy későbbi – tizenhatodik számú – filmhíradó első tudósításában látható a „Fejmunkások borsót szednek a lóversenytéri zöldségtelepen”[1001] feliratú jelenet. Ez

[996] Vörös Boldizsár: *Vörös Riportfilmek és fekete-fehér újságok. \ Tanácsköztársasági híradófelvételek vizsgálata korabeli más források segítségével* In: *Léptékváltó társadalomtörténet \ Tanulmányok a 60 éves Benda Gyula tiszteletére.* Szerk.: K. Horváth Zsolt – Lugosi András – Sohajda Ferenc. Budapest, Hermész Kör – Osiris, 2003. 536.
[997] Uo. 537.
[998] Uo. 537-538.
[999] „Szántják a Lóversenyteret - Fejmunkások lapátolnak - Dolgozik a motoreke - Szétszedik a totalizatőrbódét.” Vörös Riport Film 3/1 (1919. április)
[1000] *Nincs többé lóverseny.* Friss Újság március 29. 3. – *Megszűnnek a lóversenyek.* Kis Újság március 29. 3. – *A Lóversenytér a közélelmezés szolgálatában.* Friss Újság. április 6 4. – *A Lóversenytért pedig már felszántják, hogy a munkás élet szolgálatába állítsák.* Érdekes Újság április 17. 72.
[1001] Vörös Riport Film 16/1 (1919. július)

tulajdonképpen a lóversenypálya felszántásával megkezdett munka gyümölcsét mutatja be. Azt kívánja ábrázolni, hogy a burzsoázia értelmetlen szórakozásának helyszíne most már a proletariátus jólétét szolgáló területté alakult át.

Ebben a kategóriában találhatunk olyan felvételeket is, melyek a Tanácsköztársaságot a kommunizmus eszméjének egyenlősítő jellegén keresztül népszerűsítik. Ezek azt jelenítik meg, hogy a kiváltságok megszűnésével[1002] mindenkinek – így a burzsoázia tagjainak is – egyaránt ki kell vennie részét a munkából[1003]. Érdekes a Tanácsok Országos Gyűlésének június 14-ei megnyitójáról szóló tudósítás, amely képsorok önmagukban nem sok propagandaértékkel bírnának, ha nem tűnne fel rajta egy olyan jelenet, melyen „Böhm hadsereg-főparancsnok egy kérelmező proletárasszonnyal beszélget".[1004] Ezzel a szerkesztők talán azt akarták érzékeltetni, hogy a tanácskormány tagjai bármikor elérhetőek az egyszerű emberek számára is, hiszen ők már nem azt a – hétköznapi emberek számára szinte megközelíthetetlen – politikai kasztot képviselik, amit a korábbi kapitalista kormányok tagjai.

Az ellenforradalom ellenes alaphanggal rendelkező tudósítások mindegyikét a június 24-ei budapesti ellenforradalmi felkelés leverése után, illetve azzal összefüggésben forgatták. A tizennegyedik számú riportfilm első jelenetei – az inzertszöveg szerint – az ellenforradalom napját örökítik meg, és a riadoztatott vörös katonákat,[1005] majd a harckészültségben álló Lenin-fiúkat[1006] mutatják be. Aztán a lázadó monitorok által megrongált szovjetházat[1007] (Hungária-szállodát), illetve a – valószínűleg a forgatás kedvéért – harcot imitáló Dunai Védőrség tagjait láthatjuk[1008]. Ezek a felvételek nyilván azt voltak hivatottak bemutatni, hogy a Tanácsköztársaság fegyveres csapatai a helyükön vannak, éberen figyelnek, és készek bármilyen ellenforradalmi támadás ellen a legkeményebben fellépni. A további tudósításokban már arról kaphatunk információkat, hogy a kommün vezetői köszönetet mondanak a proletariátusnak az ellenforradalmi kísérlet alatt tanúsított rendíthetetlen magatartásukért, melynek segítségével leverhették ezt a lázadást.[1009]

[1002] „A repülő burzsuj" Vörös Riport Film 4/1 (1919. április)
[1003] „Rőzseszedés a Hűvösvölgyben - A burzsuj is izzad a fáért" Vörös Riport Film 15/4 (1919. július) – „Gimnazisták segédkeznek egy házépítésnél" Vörös Riport Film 16/1 (1919. július)
[1004] Vörös Riport Film 13/3 (1919. június)
[1005] Vörös Riport Film 14/1 (1919. július)
[1006] Vörös Riport Film 14/2 (1919. július)
[1007] Vörös Riport Film 14/3 (1919. július)
[1008] Vörös Riport Film 14/4 (1919. július)
[1009] „Haubrich elvtárs lelkesítő beszéde a vöröskatonákhoz - Lukács népbiztos elvtárs megköszöni a proletárságnak a segítségét az ellenforradalom leverésében" Vörös Riport Film 14/5 (1919. július) – „A katonai főreáliskola ünnepli az ellenforradalom leveretését. Kun Béla népbiztos beszél a növendékekhez" Vörös Riport Film 16/4 (1919. július) – „ Kun Béla elvtárs üdvözli az V/VII gyári munkásszázadot" Vörös Riport Film 16/5 (1919. július)

A példaképeket, nagy elődöket méltató tudósítások mindegyike egy-egy propaganda-rendezvénnyé alakított temetéshez kötődött.

Ezek között találhatunk olyat, mely egy valóban nagy formátumú tudós – Eötvös Lóránd – piedesztálra emelését kísérelte meg. A tudósok és művészek kimagasló személyiségekként való értékelése már a 19-20. század fordulóján megfigyelhető volt a magyarországi szociáldemokrata munkásmozgalomban. Ennek folyományaként a kiemelkedőként értékelt tudósok és művészek tisztelete megjelent a Magyarországi Tanácsköztársaságban is. Ehhez a hagyományrendszerhez kapcsolódott az 1919. április 8-án elhunyt Eötvös Loránd temetése is.[1010] Az erről tudósító filmhíradó inzertje Eötvöst a „Tanácsköztársaság halottjának" nevezi,[1011] melyben világosan felismerhető az a törekvés, hogy az új rendszer kisajátítsa a tudóst saját – propagandacéljai – számára.

A másik ilyen nagy volumenű esemény a június 24-ei budapesti ellenforradalom „proletár áldozatainak temetése" volt. A tudósítás a parlament előtt lévő koporsók képével és a családtagok fájdalmának bemutatásával kezdődik. Majd a felvételeken feltűnik a Tanácsköztársaság néhány prominens vezetője is (Szamuely Tibor, Szántó Béla, Kun Béla, Garbai Sándor, Vágó Béla, Haubrich József). Újra a hősi halált halt katonák feldíszített koporsóit láthatjuk, valamint a temetésen megjelent tömeg, illetve a gyászmenetet kísérő vörös katonák sorfalát bemutató képsorok sem hiányozhatnak a híradóból. A tömegjelentek bemutatásának nyilvánvaló célja annak demonstrálása volt, hogy a proletariátus továbbra is a Tanácsköztársaság mellett áll. A temetői jeleneteknél láthatunk egy „az ellenforradalmi harcokban megsebesült" vörös katonát, amint „búcsúztatja elesett bajtársait". Végül a felsorakozott katonák díszsortűzet adnak le az elhunyt hősök tiszteletére.[1012]

Az ebbe a kategóriába sorolt harmadik tudósítás az előzőekhez képest jóval kisebb méretű és jelentőségű eseményt örökített meg. „Egy a harcokban elesett hős tengerész temetése" jelenik meg a felvillanó képeken.[1013] A filmhíradók 1950-es évekbeli újraösszeállítói a júliusi riportfilmek közé sorolták ezt a tudósítást, ezzel ezt mintegy a fentebb ismertetett ellenforradalmi harcok során elhunyt hősi halottak temetéséhez kapcsolva. Azonban Vörös Boldizsár kutatásai bebizonyították, hogy egy korábbi eseményről volt szó. A képsorokon látható tengerészt, Klaps Leopoldot ugyanis 1919. június 6-án temették el.[1014] Vagyis

[1010] Vörös Boldizsár: *Két rendszer, két halott, két temetés.* Médiakutató 2004 ősz. http://www.mediakutato.hu/cikk/2004_03_osz/08_ket_rendszer (Letöltés ideje: 2015. december 4.)
[1011] Vörös Riport Film 3/4 (1919. április)
[1012] Vörös Riport Film 14/6 (1919. július)
[1013] Vörös Riport Film 15/2 (1919. július)
[1014] Vörös Boldizsár: *Vörös Riportfilmek és fekete-fehér újságok.* i.m 535-536.

valószínűleg egy az északi hadjárat harcai során elesett „hős tengerész” utolsó útját láthatjuk. De ez a tudósítás lényegi mondanivalóján – vagyis a forradalomért életét feláldozó hős katona alakjának példaképként való bemutatásán – nem változtat.

A kitartásra, harcra ösztönző kategóriába sorolt híradó tudósítások közös jellemzője, hogy a felvidéki visszavonulás utáni (tehát júliusi) időpontokhoz kapcsolhatóak.

Az első tudósítás a Vörös Hadsereghez köthető. Böhm Vilmos 1919. július 10-én lemondott a hadsereg-főparancsnoki tisztségéről, melyet a Forradalmi Kormányzótanács ugyan nem fogadott el, de Böhm számára – egészsége helyreállítása címén – szabadságot engedélyezett, és Landler Jenőt bízta meg a főparancsnoki feladatok ellátásával.[1015] A tizenhetedik számú filmhíradó tudósításában azt láthatjuk, amint Böhm bejelenti a katonáknak a szabadságra vonulását és Landler Jenő új parancsnoki kinevezését. (Landler ezen az eseményen feltételezhetően nem volt jelen, mivel a filmhíradó szerkesztői egy korábbi, a kassai bevonulás alkalmával már látott Landler beszédet vágtak be.) Egyúttal Böhm valószínűleg egy lelkesítő beszéd keretein belül a további harcok folytatására bíztatja a katonákat. Ezt támasztja alá, az inzertben megjelenő, a beszédből kiragadott rövid részlet is: „Vöröskatonák! Elvtársak! Az imperialista román királyi rablócsapatok garázdálkodnak most a Tiszán túl. - Nemsokára oda kell mennetek, hogy rendet teremtsetek!”[1016] Majd az új parancsnokot éljenző katonákat, végül a Böhm előtt elszánt arccal menetelő vörös századokat láthatjuk.

A másik tudósítás a július 21-ei nagygyűlés képeit tartalmazza. Ez a III. Kommunista Internacionálé által – a magyar és az orosz forradalmakkal való szolidaritás kifejezéseként – meghirdetett nemzetközi sztrájk részeként került megrendezésre. A Tanácsköztársaság vezetői nemzetközi viszonylatban nagy reményeket fűztek ehhez az eseményhez. Magyarországon viszont ez a rendezvény éppen a dolgozók kommün melletti kitartásának megerősítését szolgálta volna. A felvételeken a korábbi tömegrendezvényekkel kapcsolatos tudósításoknál már alkalmazott elemek mindegyike feltűnik. A munkások szervezett felvonulása,[1017] a szónokló vezetők,[1018] és a tömegjelenetek[1019] bemutatása. Azt mindenesetre megállapíthatjuk, hogy ezek a képsorok – a készítők szándékai ellenére – éppen arról adnak szemléletes képet,

[1015] Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzében.* (reprint) Gondolat Kiadó, Budapest, 1990. 441-442.
[1016] Vörös Riport Film 15/2 (1919. július)
[1017] „ A július 21-i nagygyűlés az Országház téren. Felvonulnak a rokkantak - A szakszervezetek és munkászászlóaljak” Vörös Riport Film 18/1 (1919. július)
[1018] „Garbai elvtárs beszél” Vörös Riport Film 18/2 (1919. július) – „Rákosi elvtárs beszél” Vörös Riport Film 18/4 (1919. július)
[1019] „A hallgatóság” Vörös Riport Film 18/2 (1919. július) – „A Vérmezőn a proletárság zenekíséret mellett énekli az Internacionálét” Vörös Riport Film 18/3 (1919. július)

hogy ezen a rendezvényen már jóval kisebb tömeget tudtak mozgósítani, mint a korábbi eseményeken.

Az utolsó kategóriába egyetlen tudósítást soroltunk. Ebben a „Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának" az "Andrássy úti állami felső leányiskola kertudvarán" megrendezett hangversenyéről kaphatunk információkat. A megnyitóbeszédet Gárdos Mariska író, újságíró tartotta. A képsorokon meglehetősen sok – valószínűleg tizenéves – fiatalt is látni lehet a nézők között. Ez – valamint a helyszínválasztás is – arra utalhat, hogy eme rendezvény egyik célja – a propaganda mellett – a szocialista kultúra fiatalok körében való terjesztése volt. A záró képsorokon a „Budapesti Általános Munkás Dalegylet" előadásáról láthatunk jeleneteket.[1020]

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a Vörös Riportfilmek készítőinek azt az alapvető célt, hogy a Tanácsköztársaság minden jelentős eseményéről tudósítsanak, lényegében sikerült megvalósítani. Azt is kijelenthetjük, hogy ezek a felvételek nem a tárgyilagosságra, hanem éppen ellenkezőleg, a kommün egyoldalú, tendenciózusan pozitív bemutatására törekedtek. Tehát lényegében a híradó elsődleges funkcióját – azaz az aktuális információk tömegek felé való közvetítését – a propaganda céloknak rendelték alá, ezzel szándékosan és tudatosan befolyásolva a közvéleményt. A riportfilmek korabeli szerkesztői ennek érdekében készek voltak akár a felvételek szándékos manipulálására is. Így fordulhatott elő bizonyos tudósításoknál a beállított, megrendezett jelenetek alkalmazása, a helyszínek, időpontok felcserélése, vagy korábbi felvételek „újrahasznosítása".

4.8. Propaganda-rendezvények

A Tanácsköztársaság különböző rendezvényei fontos részét képezték a propaganda eszköztárának. Ezeken keresztül tudták a legközvetlenebbül mozgósítani, megszólítani az embereket, egyúttal a nagyobb volumenű tömegrendezvények erősíthették a résztvevők közösségi összetartozását, demonstrálhatták a Tanácsköztársaság tömegtámogatottságát. De nem csak a nyíltan propaganda célzatú rendezvények szolgálhattak ilyen célokat. A kommün propagandistái igyekeztek a más típusú eseményekbe is (például kulturális-, vagy sport-rendezvények) politikai tartalmat csempészni.

A rendezvények esetében meg kell különböztetnünk rendszeres és alkalmi jellegű eseményeket.

[1020] Vörös Riport Film 19/6 (1919. július)

4.8.1. Rendszeres rendezvények

A rendszeres időközönként megtartásra kerülő események jellemzően nem tömegrendezvények voltak (ez alól a toborzónapok jelentettek kivételt), hiszen ezeket olyan zárt helyeken tartották, melyek korlátozott befogadóképességgel rendelkeztek. Ezt a problémát azonban éppen az adott események többszöri megtartásával lehetett orvosolni, amely által mégis csak lehetővé vált nagyobb számú közönség részvétele ezeken a rendezvényeken.

4.8.1.1. Pártnapok

A rendszeres időközönként megrendezésre kerülő események legtipikusabb példái a főváros kerületi pártszervezeteinél szerdánként tartott úgynevezett „pártnapok" volt. Ezekről a „Vörös Újság" és a „Népszava" „Pártügyek" című rovatai tájékoztattak. Eme rendezvényekről sajnos kevés információ áll rendelkezésünkre. Annyi bizonyos, hogy egy időben több helyszínen megtartott politikai előadásokról volt szó. Ezek nagy valószínűséggel kifejezetten propaganda célokat szolgáltak, ahol a kirendelt előadók többnyire az aktuális politikai helyzethez kapcsolódó kérdésekről adtak rendszeres tájékoztatást a párttagok számára.

4.8.1.2. Vörös Katona-estek

Az úgynevezett „Vörös katona-estek" általában budapesti és vidéki színházakban hétvégi időpontokban megtartott kulturális előadások voltak, de markáns propaganda jelleggel. Ennek szemléltetésére a következőben részletesen ismertetjük az egyik ilyen fővárosi esemény programját, melyről a „Vörös Újság" április 13-ai száma a „Kommunista kultúra" rovatban tudósított:[1021]

A Budapesti Operaházban a műsor az „Internacionálé" és a „Marseillaise" előadásával kezdődött, majd Abonyi Géza, a Nemzeti Színház színésze elszavalta a kommün egyik legnépszerűbb világforradalmi témájú alkotását, Farkas Antal „Jön az öcsém" című versét. Ezután az Operaház zenekara két Beethoven művet, a III. Leonóra nyitányt, majd a IX. szimfóniát adta elő. A két zenekari szám között Kunfi Zsigmond népbiztos tartott beszédet.

A Nemzeti Színházban Paulay Erzsi szavalata nyitotta meg az estét Somlyó Zoltán forradalmi hangvételű „Vörös zászlókkal" című versével. Majd ezt Beregi Oszkár szavalata követte, ezután pedig Barta Lajos „Forradalom" című kifejezetten agitációs célzatú egyfelvonásosát adták elő, melyben munkásfiatalok beszéltek a Tanácsköztársaság szociális és társadalmi vívmányairól, a közelgő világforradalomról és a fegyveres védelem

[1021] *Vörös Katonaest.* Vörös Újság 1919. április 13. 7.

szükségességéről. Valamint Pedro Calderón de la Barca: „A zalameai bíró" című darabját adták elő, ami a paraszti becsület drámai apoteózisa, melynek végén még a királynak is meg kell hajolnia a törvénynél is erősebb parancs előtt, a falusi bíró becsületének követelése előtt.

A Vígszínházban az estét a „Marseillaise" vezette be, mely után a Forradalmi Kormányzótanács megbízottja beszélt. Ezt követően Barta Lajos „Forradalom" című műve került bemutatásra, amely után G. B. Shaw – az erkölcsben és lelki erőben a férfiak fölé emelkedő nőt bemutató – „Candida" című darabját adták elő. A Magyar Színházban Halasi Andor jelenetét követően Gárdonyi Géza „Fehér Anna" című drámáját mutatták be. Ez utóbbi darab egy árva testvérpárról szól, melynek férfitagja betyárkodásra kényszerül, majd miután elfogják és halálra ítélik, húga még a bíró erkölcstelen követelését teljesítve a szüzességét is feláldozza bátyja életéért. Mikor pedig testvérét mégis kivégzik, a címszereplő az őt kihasználó bírót megölve állítja helyre becsületét.

A Király Színházban az „Internacionálé"-val kezdődött az előadás, majd Somlyó Zoltán két forradalmi verse hangzott el, ezt követően Szirmai Albert „Gróf Rinaldó" című operettjét adták elő. Ez utóbbi egy pipogya gróf, a felesége és egy Kaliforniából hazatérő milliomos férfi szerelmi háromszögének bonyodalmait mutatja be. Ennek a műnek a műsorra tűzését népszerűsége és szórakoztató jellege mellett, a bukott rendszer szereplőinek görbe tükrön keresztüli bemutatása is aktuálissá tehette.

A Városi Színházban a műsor a „Marseillaise" és az „Internacionálé" hangjaival kezdődött, majd „alkalmi költemények és szónoklatok" követték egymást. Végül Franz Schubert – Carl Lafite „Médi" című zenés darabja került színre.

A Budapesti Színházban Henri Meilhac – Albert Millaud „Nebáncsvirág" című operettjét egy ünnepi nyitány és „alkalmi beszéd" előzte meg.

A Belvárosi Színházban a műsort az „Internacionálé" és a „Tanácsköztársaság kiküldöttének" beszéde vezette be, majd Szini Gyula „Két leány" című „alkalmi darabja", valamint Biró Lajos „Francia négyes" című vígjátéka került színre.

Az ezeken a rendezvényeken elhangzott beszédek tartalmáról nem sok információ áll rendelkezésünkre. Mégis alkothatunk ezekről némi fogalmat, hiszen a fenti operaházi előadáson Kunfi Zsigmond által tartott szónoklat szövege a „Népszava" hasábjain is megjelent. Ebben Kunfi, mintegy az előadáshoz kapcsolódva, Beethoven IX. szimfóniájának bevezetőjeként adta elő beszédét: „[…] S amikor ezen az estén a magyar proletár összetalálkozik Beethoven szellemével, amikor félúton találkozik a munkás és a legnemesebb művészet: az jelképe annak az új kultúrát teremtő munkának, amely a munkásforradalom egyik leggyönyörűbb föladata. […] Temérdek az, aminek pusztulnia kell és a szilaj iramban, a

pusztítás és alkotás nagy világlázában, amelynek ma a megszállottjai vagyunk, jól esik megállni a léleknek valahol és így szólalnia az ütésre emelkedő pörölyhöz: Ezt meg kell védeni és ha a kéz magasba emelkedik, ne ütésre, de tisztelgésre tegye azt. Ez a mai est erre alkalom. Ami a művészetben és tudományban igazán nagy: afölé sohasem emelkedett olyan biztos, hálás és áldozatra kész hatalom, mint aminőt a forradalmi proletárlélek óvó sátor gyanánt von a művelődés igazi kincsei fölé. […] A proletariátus könyörtelen hatalmán, diktatúráján keresztül a szocializmus világához, vagyis az emberi egyéniség szabad, összehangzó kifejlődésének, az egyetemes testvériségnek, a nemzetközi és testvéri összeolvadásnak, a napi élet gondjaitól való, tehát emberi fölszabadulásnak világához, – ez a tartalma a világtörténelem ama kilencedik beethoveni szimfóniájának, amelynek szerzője az öntudatra ébredt nemzetközi és forradalmi proletárság. […]”[1022]

A fentiekből jól látható, hogy a Vörös Katona-esteken a kulturális élmény mellett – sokszor a műsorra tűzött darabokon keresztül is – erőteljesen megjelent a politikai tartalom. Sőt, nehéz megállapítani, hogy propaganda elemekkel tarkított kulturális jellegű eseményekről, vagy éppen színházi előadásokkal fűszerezett propaganda-rendezvényekről volt-e valójában szó.

4.8.1.3. Toborzórendezvények

A Tanácsköztársaság fennállását végig kísérték a fővárosi és vidéki kisebb-nagyobb méretű toborzórendezvények. Ez az ország nehéz katonai helyzetéből adódott, mely megkövetelte, hogy a kommün vezetői és propagandistái nagy energiát fektessenek a hadseregszervezéshez kapcsolódó propagandába. Mivel Budapest volt a Tanácsköztársaság legnagyobb tömegbázisa, így érthető, hogy az itt megtartott toborzórendezvények voltak a legnagyobb szabásúak.[1023] Ezek hasonló koreográfia szerint zajlottak le. Többnyire felvonulással kezdődtek, majd a korszak ismert színművészei által előadott forradalmi műsort követően a Forradalmi Kormányzótanács kiküldöttei tartottak toborzóbeszédeket. Ezeken a rendezvényeken olyan ünnepelt színészek és színésznők is felléptek, mint Bajor Gizi, Beregi Oszkár, Fedák Sári, Góth Sándor, Kertész Ella, Lugosi Béla, vagy Zsoldos Andor. Eme ismert személyek szerepeltetésének nyilvánvaló célja az volt, hogy az ő „támogatásukat” is példaként állítsák a tömegek elé. Vagyis ismert arcok felvonultatásával és „példamutatásával” kívánták bizonyítani az adott eszme széles körű támogatottságát. Az utcai rendezvények

[1022] Kunfi Zsigmond: *Forradalmi istentisztelet. – Bevezető beszéd az április 12-iki Vörös Katona esten Beethoven IX. szimfóniájához.* Népszava, 1919. április 13. 2-3.
[1023] A legnagyobb toborzórendezvények április 6-án és április 20-án voltak a fővárosban. *Vasárnap: Vörös nap!* Népszava, 1919. április 6. 4. – *A forradalmat meg fogjuk védeni!* Népszava, 1919. április 22. 7-8.

mellett előfordult még a színházi előadásokon vagy sporteseményeken való toborzás is. Azt is hozzá kell tennünk, hogy május 2-át követően, mivel a tanácskormány elhatározta a munkásság általános mozgósítását, a toborzó-tevékenység lényegében csak a vidéki területeken folytatódott tovább.

4.8.1.4. Munkáshangversenyek

Szintén kulturális jellegű eseménysorozat volt a különböző fővárosi és vidéki zenei intézmények által tartott úgynevezett „Munkáshangversenyek". Lényeges különbség volt azonban, hogy ezek többségükben a közvetlen propagandától mentesek voltak, és valóban klasszikus értelemben vett zenei előadásokat, koncerteket, hangversenyeket takart ez az elnevezés.[1024] Eme rendezvények propagandaértékét tulajdonképpen az adta, hogy egyáltalán megrendezésre kerültek ilyen – a magasabb kultúrát a munkássággal megismertető – események. Vagyis a propagandában hivatkozási alapként szolgálhattak.

4.8.2. Alkalmi jellegű rendezvények

Az ebbe a csoportba tartozó rendezvények nem visszatérő rendszerességgel, hanem egyszeri alkalommal, sok esetben valamilyen konkrét eseményhez, dátumhoz kötődve kerültek megrendezésre.

4.8.2.1. 1919. május 1-jei ünnepély

Első helyen kell említenünk az 1919. május 1-jei budapesti ünnepségsorozatot, amely a Tanácsköztársaság legnagyobb szabású önreprezentációs eseménye volt.[1025] Az 1918-1919-es magyarországi forradalmak és az ellenforradalom vezetői nem egy ízben fejezték ki, hogy az egymásra következő politikai-társadalmi átalakulások sorozatában kulcsszerepet

[1024] Legalábbis a „Dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság zenei életéből" című kiadvány által közölt plakátok, illetve a korabeli újságtudósítások alapján erre lehet következtetni: *Zeneakadémia 7. munkáshangversenye;A Budapesti Ének és Zenekar II. Munkáshangversenye;I. Nemzetközi Munkáshangverseny.* In: *Dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság zenei életéből.* i.m. 171, 180, 184. – *Munkáshangverseny.* Népszava, 1919. május 4. 10. – *Munkáshangverseny.* Népszava, 1919. május 9. 10.

[1025] A május elsejei ünnepségek bemutatására a következő források alapján kerül sor, melyekre a későbbiekben külön nem hivatkozom: *A mai nagy ünnepnap.* Népszava, 1919. május 1. 10-11. – *A magyar proletárság piros májusa.* Népszava, 1919. május 3. 2-6. – *A májusi ünnep.* Vörös Újság 1919. május 1. 7. – *A proletárforradalom májusi ünnepe.* Vörös Újság 1919. május 3. 3-7. – Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtára – Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény Fotótára – Vörös Riport Film 5 (1919. május) – Vajda Manó (szerk.): *A Vörös május 1919.* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. – *Részlet Lowetinszky János József naplójából.* Közli: Vörös Boldizsár: *Károlyi Mihály tér, Marx-szobrok, fehér ló.* Budapest szimbolikus elfoglalása 1918–1919. *Budapesti Negyed*, 29–30. 2000/3–4. http://epa.oszk.hu/00000/00003/00023/voros.html#23f (letöltés ideje: 2015. június 21.)

tulajdonítanak az ország fővárosának, Budapestnek.[1026] Ez a törekvés volt tetten érhető a Tanácsköztársaság legnagyobb volumenű rendezvényén, a május elsejei fővárosi ünnepségeken is. (Hozzá kell tennünk, hogy az ország más városaiban is megünnepelték május elsejét, de ezek méretei eltörpültek a budapesti eseményhez képest.)

Az ekkor megvalósított monumentális látványtervekhez, éppúgy előképként szolgálhattak Napóleon diadalívei és katonai parádéi, mint a historizmus teátrális téralakításai, vagy – magyar viszonylatban – Kossuth temetése, Rákóczi hamvainak hazahozatala, Jókai temetése, illetve az 1896-os milleniumi kiállítások. De a program kidolgozói számára közvetlen inspirációt nyilván az oroszországi rendezvények jelentettek.[1027] Így talán nem véletlen, hogy a főrendezői feladatokkal Szamuely Tibort bízták meg, aki Oroszországban személyes tapasztalatokat is szerezhetett az egy évvel korábbi bolsevik május elsejei ünnepélyekkel kapcsolatban. A művészeti munkálatok irányításáért Biró Mihály volt a felelős.

A diktatúra leglátványosabb és leghatásosabb szimbolikus térfoglalási akciója kétségtelenül a budapesti május elsejei ünnepség volt. Ennek egyik legfontosabb eszköze a diktatúra szellemiségét hirdetni hivatott dekorációk voltak, amelyeket a főváros belterületén, jól látható módon helyeztek el.[1028]

A budai oldalon, a Vérmezőn, a magyar jakobinus mozgalom vezető alakjainak kivégzésének helyszínén, egy hatalmas vörös szarkofágot építettek fel „Martinovics" felirattal. Ugyanitt felállítottak egy Lenin mellszobrot is. Ez amellett, hogy így a Tanácsköztársaság mártírhalált halt előfutáraiként ábrázolta a Martinovics-mozgalom vezetőit, egyúttal egyfajta folytonosságot is megjelenített a jakobinusok és a – Lenin vezette – nemzetközi kommunista forradalom között.

A budavári palotát vörös színű dekorációba „öltöztették" és a kupolán elhelyezett koronát a nagy francia forradalom híres jelképével, egy vörös frígiai sapkával takarták le. A koronának, mint a királyság szimbólumának, az azt megdöntő 18. századi francia forradalmárok legfontosabb jelképével való letakarása egyértelmű utalás volt a régi rendszerrel való gyökeres szakításra. (Ezt a jelentéstartalmat tovább erősíthette, hogy az 1871-es párizsi kommün egyik fontos szimbóluma szintén a frígiai sapka volt.)

A Váralagút Duna felőli bejáratát szintén feldíszítették. A közepén lévő országcímert letakarták, és egy nagy stilizált kalapácsot helyeztek elé. Ezzel egy síkban a „Március 21.

[1026] Vörös Boldizsár: *Károlyi Mihály tér, Marx-szobrok, fehér ló.* i.m.
[1027] Révész Emese: *A múltat végképp eltörölni - Helyett, legalább gyorsan elfedni \ A Tanácsköztársaság május elsejei ünnepségének dekorációi.* Artmagazin 2013/2. 8. – Voigt Vilmos: *Éljen és virágozzék... (A budapesti május elsejékről)* Budapesti Negyed II. évfolyam 1. szám 1994. tavasz, online kiadás http://bparchiv.hu/id-105-voigt_vilmos_eljen_es_viragozzek_a.html (letöltés ideje: 2015. december 13.)
[1028] Vörös Boldizsár: *Károlyi Mihály tér, Marx-szobrok, fehér ló.* i.m.

Proletárdiktatúra. Május 1." felirat volt olvasható. Az alagút tetejére egy vörös csillagot állítottak fel, közepén egy keresztbe rakott kalapács és eke szimbólummal. A bejárat egyik oldalára egy vörös katona, a másikra egy – Biró Mihály vörös kalapácsos emberéről mintázott – munkás-szobor került. A nemzeti címer letakarása és az új rend jelképeivel való „felülírása" a proletár-testvériséget hirdető internacionalizmusnak a „nemzeti önzést" megtestesítő nacionalista ideológiával szembeni felsőbbrendűségét volt hivatott megjeleníteni.

A Gellérthegyen álló Szent Gellért szobrot vörös és sárga színű paravánokkal fedték el, a mögötte álló oszlopsort vörös drapériákkal díszítették fel. A szobor alatt lévő vízesésénél egy hatalmas allegorikus táblaképet helyeztek el. A festményen a „Dolgozzatok és tietek a Paradicsom" felirat volt olvasható. A kép előterében két lángpallost kezében tartó meztelen, izmos férfialak látható. Az egyik – lesújtani készülő fegyverrel – egy jól öltözött kapitalistát üldöz el, aki pénzeszsákkal a kezében menekül. Kissé hátrébb, de éppen a kép centrumában helyezkedik el egy kalapácsos, frígiai sapkás munkás, egy asszony, és egy gyermek. Ők az alkotás bal oldalán látható idilli táj felé igyekeznek, ahol egy nagy fa alatt elmerülten olvasó idősebb, szakállas férfialak várja őket. Ez utóbbi esetben a nagy fa jelképezhette akár a „Tudás-fáját" is, a szakállas férfialak pedig a tudásból eredő bölcsesség metaforája is lehetett. A letakart Szent Gellért-szoborból és e képből álló kompozíció egyértelműen azt sugallta: ne az égiektől, a szentektől várjátok a boldogságot, a Paradicsomot, hanem magatok szerezzétek meg magatoknak munkával, tanulással és – a Tanácsköztársaság elleni külföldi intervenció idején, a két kardos férfialaknak a kép előterében való elhelyezésével is hangsúlyozva – szükség esetén fegyveres harccal is.[1029] Figyelemre méltó a nyilvánvaló bibliai utalás, mely azonban az eredeti történettel éppen ellentétes jelentéstartalommal bír. Ádám és Éva paradicsomi kiüldöztetésének oka ugyanis az volt, hogy a tilalom ellenére ettek a Tudás-fájának gyümölcséből. Ez a mű viszont éppen azt sugallja, hogy a tudás az, amely elvezethet a boldogsághoz, a földi Paradicsomhoz, amelyből viszont az ezeket az ismereteket a proletárok elől eddig elzáró, bűnös burzsoák nem részesülhetnek (kiüldöztetnek onnan). Ebben az értelmezésben a munkás és az asszony figurája Ádám és Éva alakjával állítható párhuzamba. Ezt tovább gondolva pedig, ha Ádám és Éva – első emberpárként – az emberiség megteremtői voltak, akkor a kommunizmus – a munkás és az asszony által megjelenített – emberiség számára egy új élet megteremtőjeként is értelmezhető. A gyermek alakja pedig a jövendő generációkat is szimbolizálhatja, akik már ebben a jólétben nőhetnek majd fel.

[1029] Vörös Boldizsár: *Károlyi Mihály tér, Marx-szobrok, fehér ló.* i.m.

A Lánchíd budai hídfőjénél diadalkaput állítottak föl mellette Marx és Engels szobrával. A Gellért-teret és a Fehérvári utat vörös drapériákkal díszítették fel.

Az Erzsébet-hidat[1030] vörös zászlódíszbe öltöztették, az oszlopait vörös drapériákba burkolták. Pesten a Kígyó-téren[1031] álló Pázmány Péter és Werbőczy István szobrot két hatalmas diadalkapuval rejtették el, melyek tetejére egy-egy vörös zászlókkal körbetűzdelt vörös földgömb került. A diadalkapuk feliratai az „Éljen a nemzetközi szovjetköztársaság", illetve az „Éljen a nemzetközi proletárföderáció" voltak. A Ferenciek-terén Lenin és Karl Liebknecht szobrát helyezték el. Az Erzsébet-hídtól a Ferenciek-teréig terjedő egész kompozíció célja egyértelműen a világforradalmi eszme propagálása volt.

A Petőfi téren álló, még 1882-ből származó Petőfi-szobrot feldíszítették. Ezzel az eljárással a Tanácsköztársaság mintegy átemelte a költő alakját a diktatúra előtti korszak panteonjából a sajátjába.[1032]

A Ferenc József-téren (ma Széchenyi István-tér), arra a helyre, ahová 1867-ben, Ferenc József magyar királlyá koronázása alkalmából a koronázási dombot építették, és ahová a későbbiekben az uralkodó lovas szobrának kellett volna kerülnie, vörös drapériás emelvényre Marx egészalakos szobrát állították, a hely kiválasztásával is hangsúlyozva jelentőségét: amint Ferenc József alakja-emléke ez esetben is a letűnt rendszert, úgy Marxé a Tanácsköztársaságot jelképezte.[1033]

A Kereskedelmi Bank épületére egy kalapácsos munkást ábrázoló festményt függesztettek ki.

A parlament épületének főbejáratát vörös díszbe öltöztették. Elé két vörös oszlopra földgömböket helyeztek el, melyeken mind az öt földrész vörös színben pompázott. Az Országház-téren (a mai Kossuth téren) Andrássy Gyula lovasszobrát a Munka Házának építményével takarták el. A rövidebb oldalakra egy-egy vörös katonát ábrázoló szobor került. Az építmény talpazatán Faragó Géza és Székely Andor allegorikus táblaképei futottak körbe. A frízen a Forradalom és a Világszabadság ruhátlan, allegorikus nőalakjai a különféle társadalmi osztályokat megszemélyesítő figurák menetét vezették. Az épület tetején a – valószínűleg a világosságot jelképező – Nap szimbólum, illetve stilizált kalapács és eke szimbólumok is megjelentek. Az építményt a „Dicsőség a munkának!" felirat díszítette. A

[1030] A korabeli Erzsébet-híd nem azonos a mai híddal, mivel azt 1945 januárjában a visszavonuló német csapatok felrobbantották.
[1031] A Kígyó-tér a korabeli kisebb területű Ferenciek-terétől különálló terület volt. Később ezt is a kibővített Ferenciek-teréhez csatolták.
[1032] Vörös Boldizsár: *Károlyi Mihály tér, Marx-szobrok, fehér ló.* i.m.
[1033] Uo.

téren elhelyezték még Lenin és Karl Liebknecht mellszobrát. Az országház előtt ünnepélyes keretek között került leleplezésre Istók Jánosnak a „Munka” című szobra.

Vörös díszbe öltöztették a Margit-hidat, a Vígszínház épületét, a Közúti Társaság Kertész utcában lévő székházára pedig piros villanykörtékből rakták ki a „Világ proletárjai egyesüljetek!” feliratot.

A Berlin-tér (ma Nyugati-tér) közepén vörössel bevont kör alakú díszoszlopot építettek, amely mellett a négy égtáj felé nézve a kalapácsos ember négy szobra állt, mely valószínűleg a kommunista forradalomnak az egész világra, az összes égtáj irányába való kiterjedését szimbolizálta. A teret vörös színű girlandokkal, szalagokkal és zászlókkal díszítették fel, a Nyugati pályaudvar óráját vörös csillagba foglalták.

A Fürdő-utca (ma József Attila utca) bejáratánál hatalmas diadalkaput építettek fel. Az egyik oldalán „A vörös katona nem proletár testvérei, hanem a nemzetközi tőke ellen harcol” felirat, a másikon a „Pusztuljon el a tőke, hogy romjain felépíthessük a világ nemzetközi kommunista társadalmát” szöveg volt olvasható. A kapu tetejére két nagy méretű frígia sapka, elé Engels és Karl Liebknecht mellszobra került elhelyezésre.

A Deák-téren álló Nemzeti Áldozatkészség szobrát lefedték, és egy hatalmas vörös dísztribünt építettek köréje. A homlokzatán és az oldalain a forradalom lángjai voltak láthatók, melyekből vörös csillag formájú szikrák csaptak ki. A tribün két oldalán Lenin és Szabó Ervin mellszobra állt. A Deák-téren, a halcsarnok előtt, még egy Lenin szobor került elhelyezésre.

Az Oktogonon hatalmas vörös drapériákkal és zászlókkal feldíszített oszlopokat állítottak fel.

A Lenin-fiúk laktanyájává kinevezett Batthyány-palotát teljesen beburkolták vörös drapériával, amelyen nagyméretű „Kun-Vágó laktanya” és „Lenin-fiúk” felírás volt látható. A terrorcsapat épülete előtt elhelyezett, a járókelők felé néző vörös kalapácsos ember szoborverziója, a pozícionálás miatt, akár a forradalom ellenségeire könyörtelenül lesújtó proletárdiktatúra metaforájaként is értelmezhető.

A Köröndön (ma: Kodály körönd) Zrínyi Miklós, Bethlen Gábor, Bocskai István és Pálffy János szobrát hatalmas vörös földgömbök fedték be. A letűnt rendszerek által kiemelkedőeknek tekintett történelmi személyiségek – fejedelmek és hadvezérek – emlékműveinek ilyen eltakarása, a hagyományos nemzetfelfogást elutasítva, a diktatúra internacionalizmusát és a proletár világforradalmat volt hivatott hirdetni.[1034]

[1034] Vörös Boldizsár: *Károlyi Mihály tér, Marx-szobrok, fehér ló.* i.m.

A városligeti milleniumi emlékművön (ma Hősök tere) az apostoli keresztet és koronát tartó Gábriel arkangyal alakjának – a keresztény Magyarországot jelképező – oszlopát úgy takarták el egy vörös lepellel, hogy az obeliszk formát hozzon létre. Tövénél (a honfoglaló vezérek helyén) Marx Károly szobra állt, két oldalán egy vasmunkással és egy bányamunkással. A szoborkompozíció alkotója ugyanaz a Zala György volt, aki az emlékmű eredeti szobrait is megformálta. A királyi szobrokat tartalmazó oszlopsort vörös textíliákkal fedték el. Mindkét körív drapériáján a „Világ proletárjai egyesüljetek!" felirat állt, a végükön Uitz Béla pannóit helyezték el. A feliratok szerint az egyik a „Városi proletariátus", a másik a „Földmíves-szegénység" szimbolikus alakjait ábrázolta. Marx kiemelt megbecsülését mutatja, hogy a letűnt rendszerek legfontosabb emlékművének központi helyére, s éppen Árpád szobrára az ő szobrát állították. Ezzel valószínűleg azt kívánták kifejezni, hogy Árpád a letűnt rendszerek alapjait teremtette meg, Marx és a proletariátus viszont az új rendszer, egy jobb világ alapjait rakták, illetve rakják le. A kompozíció egésze (a szobor, a képek, a feliratok, a vörös drapéria) a Marx tanításai jegyében egységesülő világproletariátust is hivatott volt megjeleníteni.[1035]

Feldíszítették a Szépművészeti Múzeum és a Műcsarnok épületeit is. Utóbbin Pór Bertalan nagyszabású festményét „A vörös hadsereg"-et helyezték el.

A városligeti tavon vízi oltárszerű művészi alkotásokat helyeztek el. A két parton Marx nevét hatalmas vörös betűk hirdették. A vajdahunyadi várra a proletár-mezőgazdaságot szimbolizáló nagyméretű festmény került.

Az Iparcsarnok[1036] homlokzata elé teljes szélességében vörös kapuzatot emeltek, melyre különböző jelszószerű mondatokat helyeztek el: „A faragott szentek több bajt hoztak a világra, mint az elevenek. – Amit az ember nem épített meg az nem az övé. – Mennél magasabb a munka, annál tiszteltebb a munkás. – A forradalmi nép, mint az olvadt érc, önmagát tisztítja meg. – Éljen a kommunista világforradalom! Éljen a kommunista május elseje! – Aki nem velünk harcol, ellenségünk. – Reszkessen a burzsoázia a kommunizmus világforradalmától." Két hatalmas allegorikus kép is díszítette a kapuzatot. Az egyik Diósy Antal, Barta Ernő, Horváth Jenő, a másik Erbits Jenő, Predhorszki József és Vitalis Erzsébet grafikusművészek alkotása volt. A bejárat előtt a „Világ proletárjai egyesüljetek!" felirat dominált, ettől jobbra az „Éljen a proletárdiktatúra!", balra az „Éljen Lenin, a világ proletariátusának vezére!" felirat volt látható. Az épület előtti téren Lenin és Engels szobrát állították fel. Érdemes megfigyelnünk, hogy az Iparcsarnoknak és közvetlen környezetének

[1035] Uo.
[1036] Az Iparcsarnok a Városligetben, a mai Petőfi Csarnok helyén állt.

túldíszítettsége a többi „vörösbe öltöztetett” épület közül is mintegy kiemelte azt. Ennek oka talán abban keresendő, hogy az Iparcsarnok főként az iparral és a gazdasággal kapcsolatos kiállításoknak, rendezvényeknek adott otthont, mely ezért a materialista felfogású baloldali vezetők számára is szimbolikus értékű épület lehetett. Másrészt a korábbi években számos munkásmozgalmi rendezvénynek adott otthont a Iparcsarnok környéke, többek között itt zajlott le 1917. november 25-én a munkásság orosz forradalom melletti rokonszenvtüntetése is. Így a magyar munkásmozgalmi hagyományban is fontos helyet kapott ez a terület. Ennek megfelelően az itt megjelenő üzenetekben felvonultatták a baloldali eszmerendszer néhány lényeges elemét. Az építés, a munka, a (világ)forradalom piedesztálra emelése, az egyház-ellenesség, a burzsoák elleni (osztály)harc mind tetten érhető ezekben a mondatokban. Ez utóbbival kapcsolatban figyelemre méltó, hogy nyíltan kimondták az „aki nincs velünk az ellenünk” alapelvét is.

A Keleti pályaudvar előtti Baross Gábor szobrot vörös oszloptömbbel fedték el, melynek tetejére egy hatalmas vörös csillagot helyeztek. A körülötte elhelyezkedő lámpaoszlopokat vörös szalagokkal és zászlókkal díszítették fel.

Az Üllői-út és a József-körút sarkán egy szoborba öntött, hatalmas kalapácsot tartó ököl került felállításra.

A Margitsziget bejáratánál a „proletáranya” hatalmas szobát állították fel, amint reménykedő pillantásokkal tekint a magasba, a felkelő nap felé, mely egy új világra vetheti sugarait. A szobor mögé egy nagy vörös diadalkaput építettek, rajta a „Gyerekek, tiétek a jövő!” felirattal. A kapu tetejére egy hosszú rúdon elhelyezkedő vörös csillagot helyeztek. Ez már messziről látszódhatott, így jelezve a bejáratot az érkező gyermekek számára. De talán szimbolikus jelentése is lehetett, hiszen – akár a betlehemi csillag – a megváltást jelentő új eszmény megjelenítéseként is értelmezhetjük, amely a boldogabb jövő felé vezető utat mutatja.

A fentebb ismertetett dekorációkat a következő személyek tervezték:

a Fürdő-utcát (ma József Attila utca), az Andrássy-utat, illetve a Milleniumi emlékművet Falus Elek, Herguet Rezső, és Pogány Móric építészek, iparművészek,

a Városligetet Maróti Géza építész, iparművész,

a Berlin-teret (mai Nyugati-tér), a Nagykörutat, és a Boráros-teret Málnai Béla, Medgyes Alajos, és Jónás Dávid építészek,[1037]

a Lipót-körutat (mai Szent István körút) és a Margit-hidat Skuteczky és Szende,[1038]

[1037] A források egy Scheiber nevű személyt is említenek, de őt nem sikerült egyértelműen beazonosítani.

a Margitszigetet Ferenczy Sándor építész,

a Vérmezőt, Margit-körutat és Krisztina-körutat Földes Imre grafikus, Körmendy Nándor, és Lakatos Kálmán építészek,

a Várhegyet, a Váralagutat, a Lánchidat, az Erzsébet-hidat, és Margit-rakpartot Biró Mihály, Makoldy József és Péter Károly grafikusok,

a parlamentet, a Ferenc-József teret (ma Széchenyi István tér), és a Petőfi-teret Bálint Zoltán, Jámbor Lajos építészek, és Faragó Géza grafikus,

a Keleti pályaudvart, Rákóczi-utat, Kossuth Lajos utcát, és Erzsébet-hidat Englerth Károly, Jánszky Béla, és Spiegel Frigyes építészek,

a Gellért-teret, Ferenc József-hidat (ma Szabadság-híd), Vámház- és Múzeum-körutat, valamint a Kálvin-teret Hikisch Rezső és Wannenmacher Fábián építészek,

a Károly-körutat, Deák-teret és Vilmos-császár utat (ma Bajcsy-Zsilinszky út) Kaesz Gyula és Menyhért Miklós építészek.

Feltűnő, hogy a május elsejei dekorációs munkákban részt vevő építészek, művészek többsége a – bukott kapitalista rendszerben is preferált – heroikus emlékművek és szobrok hagyományait folytatta, ennek stílusát alkalmazta a forradalmárok alakjára is.[1039]

Az egyes kerületek munkásságának és a különböző szakmák képviselőinek gyülekezése és a főváros utcáin való felvonulása pontos menetrend szerint zajlott le. A „Népszava" április 30-ai[1040] és május 1-jei[1041] számában táblázatos formában is közölték, hogy az egyes csoportok mikor, hol gyülekezzenek, illetve milyen felvonulási utat járjanak be a fővárosban. Ezen a táblázaton végigtekintve jogosnak érezhetjük Vörös Boldizsár azon megállapítását, mely szerint „a Budapest reprezentatívnak számító belső területein, főútvonalain történő végigvonulás egyfajta szimbolikus hódítás, erődemonstráció volt: jól mutatja ezt, hogy egyes felvonuló csoportok hosszú utat jártak be a fővárosban, amíg elérkeztek menetcéljukig – ami egyébként, ha másik útvonalon haladtak volna, nem lett volna messze gyülekezőhelyüktől. Így pl. az erzsébetfalvaiak a Közvágóhídnál lévő Marhavásártéren gyülekeztek: innen a Mester utcán, a Ráday utcán, a Kálvin téren, a Múzeum körúton, a Népkörúton, majd az Andrássy úton, az Árpád úton és a Hungária körúton végigvonulva jutottak el a Népligetbe."[1042]

[1038] Az ő személyazonosságukat sajnos nem sikerült egyértelműen beazonosítani.
[1039] Aradi Nóra: *A Tanácsköztársaság művészete.* In: Németh Lajos (szerk.): *Magyar művészet 1890-1919.* I. köt. Budapest, 1981. 622-623.
[1040] Népszava, 1919. április 30. 7.
[1041] Népszava, 1919. május 1. 11.
[1042] Vörös Boldizsár: *Károlyi Mihály tér, Marx-szobrok, fehér ló.* i.m.

Az esemény internacionalista jellegét hangsúlyozta a Magyarországi Internacionalisták Szocialista-Kommunista Föderációja nemzeti szekcióinak felvonulása is. Ezen képviseltették magukat a németek, csehek, olaszok, horvátok, oroszok, franciák, törökök, szerbek, zsidók, románok, szlovákok, lengyelek. A világháború frontjain egymással szemben álló népek képviselőinek együttes felvonulása az „imperialisták" által egymásra uszított proletároknak a kommunizmusban való testvéri egyesülését jelképezte.

Szintén a kapitalista rendszer, a „nagytőke gonosz uralma" elleni drámai demonstrációként értelmezhető a világháború rokkantjainak felvonulása. A menet élén egy félkarú rokkant katona masírozott, aki ép kezében „A burzsoázia áldozatai!" feliratú táblát tartott a magasba.

A női egyenjogúságot kiemelendő, nagy számban jelentek meg nők is a felvonulók között. Sőt külön menetet alkottak a – társadalmi ranglétra alsó fokán elhelyezkedő – háztartási alkalmazottak (cselédek) is. A Tanácsköztársaság ezzel is kifejezte, hogy minden munkát, és minden dolgozó nőt megbecsül.

A felvonulást még látványosabbá tették, hogy az egyes szakmák képviselői foglalkozásukra utaló eszközöket, szimbólumokat is hoztak magukkal. A mozi szakma felvonulásánál egy hat fehér ló által húzott kocsin hatalmas filmtekercset helyeztek el. A csepeli lőszergyár dolgozói egy embermagasságú tölténynek támaszkodó munkást ábrázoló szobrot hoztak magukkal. A húsipari munkások egy vörös szerszámokkal feldíszített hatökrös fogattal jelentek meg. A MÁV gépgyár egyik kocsija egy gépet, a második egy mozdonyt, a harmadik egy vasúti híd makettjét szállította. A kovácsok kocsiján három kalapácsos férfi egy nagy üllőt ütött. A „gazdasági osztály" (azaz a mezőgazdasági dolgozók) képviselőinek szekerére egy stilizált cséplőgépet helyeztek, melynek tetején parasztruhás férfi állt vasvillával a kezében, mögötte búzakalászok és parasztasszonyok voltak láthatóak. A kocsi mögött szintén parasztruhás (arató) férfiak és nők vonultak. Az asszonyok kezében búzakalász, a férfiak kezében rúdra erősített vörös bokréták voltak. Ezek a „monumentális szobrok, amelyeket díszkocsikon vittek a menetekben és élőképek, amelyeket vörösbe vont kocsikra rendeztek, mind a munka fölszabadulását szimbolizálták".[1043]

Több helyszínen is adtak elő forradalmi dalokat különböző „proletár zenekarok", munkásdalárdák és cigányzenekarok. (A leggyakrabban elhangzott zeneművek az „Internacionálé" és a „Marseillaise" volt.) A látványelemek közül nem hiányzott a „légibemutató" sem. A felvonulók feje fölött repülők köröztek, melyek időnként röplapokat szórtak a tömegbe.

[1043] *A magyar proletárság piros májusa.* Népszava, 1919. május 3. 3.

A színházak és a mozik délutáni díszelőadásokat tartottak, több helyszínen szórakoztató műsorokra, vagy táncos „népmulatságokra” került sor. Az Andrássy-úton futóversenyt, a főváros sportpályáin különböző sporteseményeket rendeztek.

Az egész május elsejei koncepciót az tette teljessé, hogy számos helyszínen volt tömeggyűlés, ahol ünnepi szónokok mondtak beszédeket. A források alapján megállapítható, hogy mintegy 30 helyszínen 50 szónok tartott a május elsejei ünnepségek alatt beszédet. Fontos megjegyeznünk, hogy a szónoklatok színteréül nem csak a fentebb ismertetett – dekorációval kiemelt – területek szolgáltak, hanem a különböző színházak, vendéglők, kávéházak, illetve a sportesemények helyszínei is. A fennmaradt ünnepi beszédek szövegei arról tanúskodnak, hogy elsősorban a május elsejei ünnep jelentőségét hangsúlyozva propagálták a Tanácsköztársaság eszméit és a „megváltó” világforradalmat, vagy az éppen aktuális súlyos katonai helyzetre utalva, a forradalom melletti kiállásra, annak védelmére ösztönöztek. Az előbbire példaként idézhetjük Migray József tanár, újságíró Vérmezőn elhangzott beszédének egy részletét. „Sok ünnepe van a világnak – mondotta Migray –, de szentebb, fölemelőbb a május elsejénél nincsen. Ezen a napon mindenütt a földkerekségen elpihen a munka, megáll a munkáskéz, hogy ezzel is jelképezze a világ proletárságának összetartozandóságát. De ez a május még ennél is többet jelent. A magyar proletár már nem a nagytőke, a nagybirtok cselédje, hanem a maga ura lett, amikor a henyélők, a semmittevők Magyarországából megteremtette a proletárok Magyarországát.”[1044] A forradalom védelmének propagálására találhatunk tipikus példát a párttitkárság munkatársa, Csillag Ferenc betűszedő népligeti szónoklatában: „A külföldi imperialisták és burzsoáziája – úgymond – összefogott a mi gazdagjainkkal, hogy visszaállítsák ismét a kizsákmányoló uralmat. Ezek a hitványak, akik Magyarország proletariátusát a vágóhidra vitték, akik ezt a sokat szenvedett népet félrevezetve, testvéri harcra uszították, ezek most le akarják törni olyanokkal a munkásszabadságot, akik ellen azelőtt uszítottak, hogy ők gyarapíthassák vagy megtarthassák a munkás verejtékével rablott vagyonukat. Hát mondjátok elvtársak, van arra mód, hogy a burzsoázia elvehesse tőlünk ezt a világot, amely nekünk cipőt ad, élelmet fog adni és módot arra, hogy gyermekeinket emberségesen fölnevelhessük? Nem félünk a románoktól, a csehektől és a szerbektől, nem félünk tőlük, hiszen sok-sok elnyomott testvérünk van közöttük, akik csak várják a forradalom kirobbanását, hogy azután idenyújtsák

[1044] Uo. 5.

felénk testvéri jobbjukat. […] a mi országunkat, a dolgozók országát meg fogjuk védeni mindenképpen, vérünk árán is."[1045]

Az egész nap megkoronázását az esti díszkivilágítás, illetve a tűzijáték jelentette, melyek – az erődemonstráció jegyében – az esemény monumentalitását hangsúlyozták.

4.8.2.2. Tömeggyűlések

A Tanácsköztársaság alatt többször került sor a fővárosban és vidéken különböző egyedi tömeggyűlések megrendezésére.

A vidéki tömeggyűlések főként a kommün időszakának első felére voltak jellemzőek. Ezeket a legtöbb esetben a helyi direktóriumok rendezték – de gyakran központilag kiküldött szónokok részvételével –, és nyilvánvaló céljuk a Tanácsköztársasággal szemben szkeptikusabb vidéki lakosság megnyerése, mozgósítása volt.

A fővárosban is számos alkalmi tömeggyűlésre került sor. Ezek alapvetően két típusra voltak oszthatóak. A gyűlések egyik csoportja az emberek meghatározott körét kívánta megszólítani, és a témájuk is többnyire a speciálisan őket érintő problémákhoz kapcsolódott. Így sor került szakszervezeti-, ifjúmunkás-, és nőgyűlésekre, valamint nemzetközi gyűlésekre. Ez utóbbihoz kapcsolódóan egy-egy Magyarországon élő népcsoport tagjai számára is tartottak gyűléseket. E rendezvények alapvető célja a célcsoportok támogatásának elnyerése és a proletárforradalom összetartó erejének kifejezése volt.

A fővárosi tömeggyűlések másik csoportja az egész proletariátus számára tartott demonstráció volt. Ezek közül méreteiben és jelentőségében kettő emelkedett ki: a június 24-ei budapesti ellenforradalmi felkelés „proletár áldozatainak" temetése, és a július 21-én megtartott nagygyűlés. (Ez utóbbi napon vidéken is tartottak gyűléseket, de a budapesti volt a központi esemény.)

A budapesti ellenforradalmi kísérlet leverésekor életüket vesztett vörös katonák június 29-ei temetése az új forradalmi hősök, példaképek piedesztálra emelésének tipikus példája volt. A temetés tömegrendezvénnyé alakítása ugyanakkor jó alkalmat teremthetett a kommün vezetői számára, hogy demonstrálják a Tanácsköztársaság tömegek általi támogatottságát, melyet a június 18-a és 25-e között lezajlott Duna-Tisza közi ellenforradalom és – az adott esemény közvetlen apropóját jelentő – június 24-ei budapesti ellenforradalmi lázadás tett szükségessé. Ezt a gondolatot fejezte ki az eseményről szóló egyik tudósítás is: „Mint hajdan a királyokat és a hadvezéreket, olyan fénnyel, a gyásznak olyan pompájával temettük el vasárnap azokat az elvtársainkat, akik ifjú életüket áldozták föl a proletárállam védelmében. A

[1045] Uo. 5.

legnagyobb hősök voltak ők. Nem kitüntetésért, hiú törekvésekért ragadtak fegyvert és támadtak azokra, akik a proletárság uralma ellen merényletet kíséreltek meg, hanem meggyőződésük, elvhűségük és munkásbecsületük parancsszavára. […] Budapest proletársága átérezte a vasárnapi gyásznap nagy jelentőségét. Tudta, hogy sokkal több minden temetésnél. A proletárság mártírjainak utolsó útja nem lehetett más, mint egy nagyszerű, hatalmas manifesztáció. A munkásságnak ez a megnyilatkozása kifejezője volt a gyásznak, de egyszersmind annak az erőnek is, amely mindenkiben – még a kétkedőben is – kell, hogy megerősítse az eszme diadalába vetett hitet."[1046] A koreográfia is ennek megfelelően lett kialakítva.[1047] A koporsókat a parlament lépcsőin helyezték el, ahol a tömeg búcsút vehetett az elhunytaktól. A téren díszszázadok sorakoztak fel, katonazenekarok és dalárdák adtak elő forradalmi és gyászdalokat. A temetésen megjelentek a tanácskormány prominens vezetői is: Kun Béla, Garbai Sándor, Vágó Béla, Haubrich József, Hamburger Jenő, Szántó Béla, Szamuely Tibor. Közülük Garbai, Vágó, és Hamburger beszédet is mondott. A szónoklatok után elindult a gyászmenet a Kerepesi-temetőbe. A koporsókat katonai díszszázadok, két katonazenekar, a Forradalmi Kormányzótanács, illetve a párt- és szakszervezetek küldöttei kísérték. A menet az Alkotmány-utcán, a Váci-körúton (ma Bajcsy-Zsilinszky út), Andrássy-úton és a Nagykörúton keresztül vonult végig. Erre az útvonalra is érvényes a május elsejei felvonulással kapcsolatban már kifejtett megállapítás, mely szerint a gyászmenet egyszerűbb úton is eljuthatott volna a temetőbe, de a belváros fő útjain való végigvonulás szimbolikus értékű erődemonstrációként is szolgálhatott. A temetőben a búcsúbeszédek elhangzása után díszsortűzzel és az „Internacionálé" hangjaival ért véget a gyászünnepély.

A július 21-ei nagygyűlés a III. Kommunista Internacionálé által – a magyar és az orosz forradalmakkal való szolidaritás kifejezéseként – meghirdetett világsztrájk részeként került megrendezésre. A Tanácsköztársaság vezetői nemzetközi viszonylatban sokat vártak ettől az eseménytől, Magyarországon pedig ez éppen a dolgozók kommün melletti kitartásának – a „nem vagyunk egyedül" jellegű gondolaton keresztül való – megerősítését szolgálta volna.

A főváros több pontján tartottak gyűléseket, de a két kiemelt helyszín a Vérmező és az Országház-tér volt. A Vérmezőn katonai szemlét tartottak, hogy a felvonuló katonaság az „ünnepség keretében tegyen újból bizonyságot fegyelmezettségéről, elszántságáról és törhetetlen hűségéről, amellyel a világforradalom eljöveteléig ezen a kis földön védi a

[1046] *A proletárállam vértanúinak temetése.* Népszava, 1919. július 1. 2.
[1047] A gyászünnepély bemutatására a következő források alapján kerül sor, melyekre a későbbiekben külön nem hivatkozom: *A proletárállam vértanúinak temetése.* Népszava, 1919. július 1. 2-4. – *Az ellenforradalom proletár-vértanúinak temetése.* Vörös Újság, 1919. július 1. 3-5. – Vörös Riport Film 14/6 (1919. július)

dolgozók kiharcolt uralmát".[1048] Az Országház-téren – a már korábban is alkalmazott koreográfia szerint – felvonulásokkal és szónoklatokkal reprezentálták a Tanácsköztársaság világforradalomba vetett töretlen hitét. Vörös zászlók alatt felvonultatták a világháborús rokkantakat – mint a bukott rendszer áldozatait –, a szakszervezetek képviselőit, és a munkászászlóaljakat. A zenekarok és dalárdák forradalmi műveket adtak elő. A gyűléseken a népbiztosok közül is jónéhányan tartottak beszédet. Így például Garbai Sándor, Szántó Béla, Bajáki Ferenc, Vántus Károly, Landler Jenő, Kun Béla, Dovcsák Antal, Rákosi Mátyás, Hamburger Jenő, Nyisztor György.[1049] Azonban ez az esemény sem nemzetközi, sem hazai viszonylatban nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. Egyetlen országban sem robbant ki kommunista felkelés, mely így a Tanácsköztársaság katonai helyzetén sem tudott javítani. (Bár az egyes országokban lezajlott tüntetésekről szóló újságtudósítások erőteljesen hangsúlyozták, hogy közel már a világforradalom.[1050]) Belpolitikai viszonylatban pedig éppen arra szolgált bizonyítékul, hogy a Tanácsköztársaság már korántsem tud akkora tömeget megmozdítani, mint egy-két hónappal korábban.[1051]

A kisebb jelentőségű események közül propaganda szempontból különösen érdekesek a laktanya átnevezésekhez kapcsolódó rendezvények. Ezek nem is annyira az ünnepségek volumene, mint inkább az átnevezések[1052] ténye miatt figyelemre méltóak. Az erre vonatkozó rendelet szerint ugyanis: „A régi hadsereg az uralkodó osztályok érdekeit szolgálta. A kaszárnyákat tehát császárokról, főhercegekről és tábornokokról nevezték el. A Vörös Hadsereg a proletárság hadserege. A kaszárnyákat tehát a munkásmozgalom és a szocializmus nagy vezéreiről nevezzük el." Ennek megfelelően a Ferenc József laktanya a Marx laktanya, a Károly király laktanya a Bebel laktanya, a Mária Terézia laktanya a Martinovics laktanya, a József főherceg laktanya a Lenin laktanya, a Vilmos főherceg laktanya az Engels laktanya, a Radetzky laktanya a Petőfi laktanya, a Lobkovitz herceg laktanya a Táncsics laktanya, az I. Ferdinánd laktanya a Liebknecht Károly laktanya, a Pálffy laktanya a Luxemburg Róza laktanya, a Ferenc József lovassági laktanya a Dózsa György laktanya, az Albrecht főherceg

[1048] *Katonai szemle a Vérmezőn – A vörös katonák ünneplik a proletárszolidaritást.* Vörös Újság, 1919. július 22. 3.
[1049] *Az esti népgyűlések.* Népszava, 1919. július 22. 4-5.
[1050] *A világsztrájk napján.* Népszava, 1919. július 22. 2. – A proletárság nemzetközi tüntetése. Népszava, 1919. július 23. 2. – *A világsztrájk.* Vörös Újság, 1919. július 23. 3-4.
[1051] Erre szolgálnak bizonyítékul az eseményről készült filmhíradó felvételek is, ahol már lényegesen kisebb embertömeg látható, mint a korábbi tömegrendezvényekről szóló tudósításokban: Vörös Riport Film 18/1-3. (1919. július)
[1052] A laktanyákon kívül átnevezték a kórházakat, a fővárosi könyvtár új neve Szabó Ervin Könyvtár lett, Erzsébetfalva (a mai Pestszenterzsébet) pedig felvette a Leninváros nevet. Az átnevezésekről szóló részletes elemzéseket lásd: Vörös Boldizsár: *Történelmi személyiségek ábrázolása a Magyarországi Tanácsköztársaság hivatalos jellegű anyagaiban.* i.m. 182-188.

laktanya a Trockij laktanya, az Andrássy laktanya a Frankel Leó laktanya, a Nádasdy laktanya a Jaurès laktanya, a Hadik laktanya a Lassalle laktanya, végül a Laudon laktanya a Mehring laktanya nevet kapta. A rendelet arra is kitért, hogy „minden laktanyában emléktáblát kell elhelyezni az új név viselőinek méltatásával", valamint a „névadást ünnepséggel kell fölavatni".[1053]

4.8.2.3. Kulturális-, és sportrendezvények

Ezek az események első látásra nem tartoztak a szorosan vett propaganda-rendezvények közé. Ez többnyire igaz is volt, hiszen valóban csak „tisztán" kulturális-, vagy sporteseményekről volt szó. Propaganda szempontból annyiban volt jelentőségük, hogy mivel ezeket elsősorban a proletárság számára tették könnyen elérhetővé, így az új rendszer eredményeiként lehetett rájuk hivatkozni.

Ugyanakkor a fentiekben olyan esettel is találkozhattunk mikor az adott esemény egy propaganda-rendezvény részét képezte, annak mintegy kiegészítő elemeként szolgált. Példáként említhetjük a toborzónapok és a május elsejei ünnepségek kulturális- és sporteseményeit, amelyeken a propaganda közvetlenül – többnyire szóbeli agitáció formájában – is megjelent. Ezekben az esetekben a fő hangsúly a propagandisztikus jellegen volt. Vagyis eme rendezvények, mintegy keretet szolgáltattak a propaganda által közölni kívánt információk tömegekhez való eljuttatásához.

A másik alkalmazott módszer volt, amikor egy kulturális vagy sporteseményként meghirdetett rendezvénynek adtak propagandisztikus jelleget is. Az ilyenfajta kulturális események tipikus példái voltak a különböző színházi előadások, hangversenyek, koncertek. Ennek egyik konkrét példája volt a Vörös Riportfilm tudósítások között szereplő, a „Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának" az "Andrássy úti állami felső leányiskola kertudvarán" megrendezett hangversenye,[1054] ahol a zenei élmény mellett a politikai propaganda is legalább olyan fontos szerepet kapott.

A Tanácsköztársaság vezetői a színházaknak is kiemelt figyelmet szenteltek. A „Vörös Újság" egyik – a „Kommunista kultúra" rovatban közölt – cikkében a Közoktatásügyi Népbiztosság színházi programjáról a következőket olvashatjuk: „A kormányzótanács hétfői rendeletével köztulajdonba vette át a színházakat abból a célból, hogy azok a proletariátus szolgálatába állítassanak. […] A színházak műsorának összeállításánál a Közoktatásügyi népbiztosságot természetesen elsősorban a nevelés szempontjai irányítják. Ez a nevelés

[1053] *A kaszárnyák új elnevezése.* Vörös Újság, 1919. március 28. 2.
[1054] Vörös Riport Film 19/6 (1919. július)

azonban nem állhat a művészetnek a politikai agitáció közvetlen szolgálatába állításából. A művészet feladata nem a társadalmi átalakulás technikájára való nevelés, hanem természeténél fogva az egyént, az egyéniséget neveli forradalmivá, az egyéniséget neveli aktívvá, vagyis nemcsak érdeklődővé, hanem cselekvővé is. Ezért minden igazi művészet egyszersmind forradalmi érték is."[1055] Azaz, ebben az esetben nem közvetlen agitációval, hanem a színházi műsorok tendenciózusan „forradalmi" jellegű összeállításával kívánták befolyásolni az embereket.

A sport az egészséges élet egyik fontos tényezőjeként jelent meg a Tanácsköztársaság propagandájában. Ebből következően a kommün elsődleges célja a sport, elsősorban fiatalok körében való, tömegessé tétele – másként fogalmazva a tömegsport elterjesztése – lett volna.[1056] (Ezt az elképzelést egy a kommün bukása után keletkezett feljegyzésben pozitívnak, sőt átvételre alkalmasnak tartották.[1057]) Így a sportrendezvények tulajdonképpen hármas funkciót töltöttek be. Egyrészt szórakoztattak, másrészt népszerűsítették magát a testmozgást, harmadrészt – mivel viszonylag sok nézője volt ezeknek az eseményeknek – lehetőséget kínáltak a közvetlen politikai agitációra. (Ez utóbbi az adott esemény előtt, vagy közben – például szünetben – történő, a nézőknek szóló propagandisztikus jellegű beszédeket jelentette.) Úgy tűnik, hogy a fenti kritériumoknak a csapatsportok közül leginkább a labdarúgás[1058], az egyéni sportok közül pedig az atlétika felelt meg. Legalábbis ezek szerepeltek leggyakrabban a propaganda-rendezvények sportos „betétesemenyei" között,[1059] és a sportrendezvényként meghirdetett – de propaganda jelleggel is bíró – események[1060] esetében is.

Érdekességként említhetjük meg, hogy a Tanácsköztársaság időszakából arra is találhatunk példát mikor egy sportágat kifejezetten ideológiai megfontolásból próbáltak meg

[1055] *A Közoktatásügyi népbiztosság színházi programja.* Vörös Újság, 1919. március 27. 7.
[1056] *Testnevelési ügyek direktóriumának legközelebbi föladatai.* Népszava, 1919. április 25. 12.
[1057] A szó szerinti idézet a következő: „Általánosságban a sport tömegessé tétele jó ötlet. Érdemes lenne átvenni. Egészséges nemzet = Erős nemzet". A szöveg *A Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége gyephockey bemutató mérkőzéseket szervez* című plakát hátoldalán található, valószínűleg közvetlenül a kommün bukása után keletkezett, ceruzával írott jegyzet. [Ismeretlen alkotó]: *A Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége gyephockey bemutató mérkőzéseket szervez…* 1919. Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége – Sportpropaganda osztály (nyomdai jelzés nélkül) ESM Pgy. 2016.61.05
[1058] A labdarúgás korabeli népszerűségét jelzi, hogy az 1919. április 21-én lejátszott MTK-FTC mérkőzésre 25 000 néző volt kíváncsi. Népszava, 1919. április 22. 12.
[1059] Május elsejei ünnepség 9 „sportünnepély" helyszínéből 5 helyen volt labdarúgó-mérkőzés, és 4 helyen valamilyen atlétikai verseny (ez utóbbiakat gyakran tornaversenynek nevezték). *A májusi ünnep programja.* Vörös Újság, 1919. április 30. 2. – Az április 6-ai toborzónapon az Üllői-úti pályán „a magyar-osztrák csapatok mérkőzése közben" folyt a toborozás. *Vasárnap: Vörös nap!* Népszava, 1919. április 6. 4.
[1060] Ennek tipikus példája a vörös szikratávírászok 1919. július 6-ai margitszigeti sportünnepélye volt. A programban szereplő két sportág ebben az esetben is az atlétika és a futball volt. Aranyosy Gusztáv: *A vörös szikratávírászok sportünnepélye az összes katonai alakulatok részvételével.* 1919. (Budapest : Kultúra Lith.) OSZK PKT PKG.1919/TK/22

népszerűsíteni, elterjeszteni. Ez a gyeplabda (vagy másként gyephockey) elnevezésű csapatsport volt, melyet a fiatalok körében igyekeztek propagálni. Egy korabeli plakát szerint az ország több városában rendeztek bemutató mérkőzéseket. Különösen érdekes a plakáton szereplő szöveg, melyben eme sportágnak az ifjúság között való népszerűsítésének okáról kaphatunk információkat: „A gyephockey a legszebb példázata férfiak és nők egyenlőségének, hiszen vegyes csapatokban játszva ezt az ősi játékot a két nem tagjai tökéletesen kiegészítik egymást, ezzel is bizonyítva a korábban fennálló különbségtétel oktalanságát. Ennek a sportnak az ilyen formában történő megszerettetése által a fiatalokban elültethetjük az egymással szembeni kölcsönös tisztelet magvait. Ezzel természetessé válik számukra a nemek közötti és az egyes emberek közötti teljes egyenlőség gondolata. Tehát a test erősítése mellett a lélek pallérozására is sor kerül."[1061] Eme sportágra valóban – mind a mai napig – jellemző, hogy az ifjúsági korcsoportokban vegyes fiú-lány csapatok is játszhatnak. A Tanácsköztársaság alatt ezt a sportági sajátosságot – az emberek közötti egyenlőség és a női emancipáció eszméihez igazodva – ideológiai, és ennek következményeként, propagandisztikus tartalommal töltötték meg. Vagyis a kommün időszaka alatt a gyeplabda sportot kifejezetten ideológiai megfontolásokból kezdték el támogatni.

Összegezve megállapíthatjuk, hogy a Tanácsköztársaság alatt a nagy számú politikai propaganda-rendezvény (pártnapok, toborzórendezvények, tömeggyűlések) és a propagandisztikus jelleggel felruházott egyéb esemény (kiállítások, hangversenyek, színházi előadások, sportesemények) következményeként a propaganda az élet szinte minden területére hatással volt.

[1061] [Ismeretlen alkotó]: *A Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége gyephockey bemutató mérkőzéseket szervez…* 1919. Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége – Sportpropaganda osztály (nyomdai jelzés nélkül) ESM Pgy. 2016.61.05

5. Összegzés

A Magyarországi Tanácsköztársaság propaganda-tevékenységének szervezeti felépítésére személyi összetételére, valamint tartalmára, eszköz- és célrendszere vonatkozó elemzésünk összegzéseképpen a következő megállapításokat tehetjük.

A Tanácsköztársaság szimbólumait, jelképes panteonját tekintve többségében a korábbi évtizedek nyugat-európai (angol, francia, német) és magyar – jellemzően szociáldemokrata – munkásmozgalmi küzdelmei során kialakult elemekből tevődött össze, kiegészülve néhány orosz bolsevik összetevővel.

A Tanácsköztársaságban a propaganda intézményesült formában jelent meg, vagyis a propaganda-tevékenység koordinálására kifejezetten erre specializálódott (SZNP, SZÁP) szervezeteket hoztak létre. (Ebben a tekintetben közvetlen előzményként a polgári demokratikus kormányzat által létrehozott (OPB, OIB) szervezeteket említhetjük, melyeket a kommün átvett és beépített a saját propaganda-szervezetébe.) Ezek felépítése és működése magán hordozta a „forradalmi lendület” gyorsaságával felállított intézmények átmeneti és kaotikus jellegét. Ennek következtében az egyes szervezetek, illetve a szervezeteken belüli osztályok tevékenysége sokszor került átfedésbe. A szervezeti felépítés alapján eme intézmények erősen centralizáltnak tűntek, de valójában az egyes szervek és osztályok tevékenységének összehangolása nem valósult meg – bár történtek kísérletek a tényleges centralizációra –, így ezek mindvégig inkább önállóan, ad hoc jelleggel működtek.

A propaganda intézményesülésének egyenes következménye volt azoknak a személyeknek a megjelenése, akik eme szervezetek tagjaiként – főállásban – kizárólag ezzel a tevékenységgel foglalkoztak. Rajtuk kívül a propaganda-tevékenységben nagy számban vettek részt egyébként más területen tevékenykedő személyek is. Mindkét csoport tagjainak többsége a polgársághoz köthető társadalmi és családi háttérrel rendelkező, izraelita vallásúnak született, művelt és magasan képzett, a fővárosban élő értelmiségi személy volt. Közülük többen voltak azok, akik nem rendelkeztek aktív munkásmozgalmi múlttal, és elsöprő többségben azok a személyek, akik nem rendelkeztek közvetlen tapasztalatokkal az orosz bolsevik propagandával kapcsolatban. Azt is megállapíthatjuk, hogy jelentős részük a 20. század eleji polgári, modern, liberális vagy baloldali politikai, szellemi, művészi irányvonalához kapcsolódott.

Motivációik rendkívül széles skálán mozogtak. Egy részüknél a kommunista meggyőződés játszott szerepet, másokat a változtatás, a jobbító szándék vezérelt. Jelentős részüket éppen

felkészültségük, vagy foglalkozásuk jellege predesztinálta arra, hogy részt vegyenek a kommün propagandájában, és voltak olyanok, akiket a megélhetés kényszere, vagy éppen a félelem motivált az aktív cselekvésre.

Tartalmát tekintve, a Tanácsköztársaság propagandájában markánsan jelent meg a világforradalom eljövetelének eszméje. Tulajdonképpen ez a kommün egyik legfontosabb alaptételének nevezhető. Ehhez kapcsolódott a világháború negatív színben való feltüntetése, amely a rendszer ideológiai igazolásának egyik fontos tényezője volt. Ezt a kataklizmát a nemzetközi imperializmus és a kapitalizmus csődjének tekintették, melynek egyetlen pozitívuma az ennek eredményeként kirobbant kommunista forradalom volt. Az első világégést, mint a kapitalista világrend legnagyobb bűnét ábrázolták, ezzel támasztva alá a „megváltó" világforradalom eljövetelének időszerűségét, és egyúttal a Magyarországi Tanácsköztársaság fennállásának létjogosultságát is.

A propaganda tartalmának további jellemzője volt, hogy a kiindulási alap, azaz a kapitalizmus visszásságai, hibái valóban létező problémák voltak, melyet persze a propagandában erőteljesen eltúlozva jelenítettek meg. Mégis, ha lehámozzuk a propaganda-burkot ezekről az állításokról, akkor azt mondhatjuk, hogy ezek segítségével egy meglehetősen éles és pontos kapitalizmus-kritikát kaphatunk. Ezzel szemben a másik oldalon egy, a jövő homályába vesző, utópisztikus, a nagyfokú demagógiát sem nélkülöző, bár kétségtelenül pozitív ígérethalmaz jelent meg, amely a kommunizmus jövőbeni felépüléséről vizionált. Ezzel kapcsolatban a propaganda-anyagokban gyakran hangsúlyozták a jelenlegi állapotok – és az ezek következtében szükséges kemény intézkedések és harcok – átmeneti voltát, melyek elviselésére és végigküzdésére éppen a fentebb vázolt boldogabb és igazságosabb kommunista jövő elérésének célja adhat erőt. Ugyanakkor azt is kiemelhetjük, hogy a propagandában erőteljes szociális töltet is megjelent. A szegényebb, hátrányosabb helyzetű rétegek gazdasági, szociális, kulturális helyzetének felemelésére való törekvések pozitívumait a kommün bukása utáni jelentések is elismerték.

A magyar kommün propagandájára az „orosz minta" nyilvánvalóan hatással volt, de ez inkább az orosz nép példamutatásának és a bolsevik vezetők iránymutató megnyilatkozásainak hangsúlyozásában volt tetten érhető. Mint korábban említettük a Tanácsköztársaság szimbólumait és panteonját tekintve jelentős mértékben merített a szociáldemokrácia hagyományaiból. Ugyanakkor tartalmát tekintve is felfedezhető volt a szociáldemokrata irányvonal továbbélése. Ez leginkább a kommün szociáldemokrata és kommunista tagjainak nyilvános vitáiban volt tetten érhető (ilyenek voltak például a

szakszervezeti mozgalom jelentőségével, a párt és a szakszervezetek feladataival, vagy az egyesült párt elnevezésével kapcsolatos elvi viták), de számos korábbi MSZDP-s anyag is újra kiadásra került.

Valószínű, hogy a közölni kívánt információ formátumának megválasztásakor a propagandisták mérlegelték azt a szempontot, hogy melyik az a mód, amellyel a leghatékonyabban el lehet juttatni az üzenetet az emberek felé. Ezért fordulhatott az elő, hogy egyes propaganda-anyagoknál bizonyos témakörök nem vagy alig voltak megtalálhatóak, másoknál pedig ugyanazok sokkal markánsabban jelentek meg. Bár az anyagok többsége – a tömegpropagandának megfelelően – mindenkihez kívánt szólni, mégis voltak szép számmal olyanok is, melyek bizonyos társadalmi csoportokat céloztak meg. Ez utóbbiak esetében a propagandisták igyekeztek olyan kérdésekkel – olyan stílusban, hangnemben – foglalkozni, amely leginkább megfelelt az adott csoportnak.

A „Népszava" és a „Vörös Újság" vizsgált cikkeinek közös jellemzője a naprakészség volt. Vagyis az esetek döntő többségében valamilyen aktuális eseményhez kapcsolódva kerültek megjelentetésre. Többnyire vagy ezeket a történéseket értelmezték és adtak rájuk szocialista-kommunista magyarázatokat, vagy éppen a cikkek lényegi mondanivalójának alátámasztására, illusztrálására használták fel az adott eseményt. A vizsgált írások színvonala viszonylag kiegyenlített volt. Természetesen voltak jobban sikerült és gyengébb írások, de nagy mértékű minőségi eltéréseket nem tapasztaltunk.

A Tanácsköztársaság képábrázolású és rajzolt betűplakátjai mind propaganda, mind művészi szempontból a legmagasabb értékű propaganda-anyagoknak tekinthetők. A plakát, mint információközlő eszköz fontos szerepet játszott a Tanácsköztársaság propagandájában, hiszen segítségével vizuálisan lehetett közvetíteni az utca embere felé a közölni kívánt információkat. Figyelemfelkeltő színvilágával, rövid, tömör megfogalmazásaival, érzelmekre ható képi ábrázolásaival ideális és – az első világháborús propagandának köszönhetően – kipróbált eszközt jelentett a kommün vezetői számára.

A röpiratok a Magyarországi Tanácsköztársaság legnagyobb mennyiségben kiadott propaganda-anyagai voltak. Ennek megfelelően ezek mutatták a legnagyobb változékonyságot mind a témakörök, mind a színvonal tekintetében. (Ez utóbbit már a kommün alatt is éles kritikával illették.) Ezekben a kiadványokban vegyesen alkalmazták a józan észre apelláló hosszabb magyarázatokat, és az érzelmekre ható rövid, többnyire felszólító módú, jelszószerű mondatokat, melyek esetenként grafikai elemekkel is kiegészültek. A röpiratok szerzői

elsősorban a – szavakkal történő – jóindulatú meggyőzésre helyezték a hangsúlyt, de gyakran jelent meg a rendszerrel szemben fellépőkre váró súlyos fizikai megtorlás lehetősége is.

A zeneművek jóval szűkebb témaköröket öleltek át, mint a szöveges, vagy képi nyomtatott propaganda-anyagok. Ez elsősorban a zene emocionális jellegéből fakadt. Ennek megfelelően ezek az alkotások olyan tartalommal bírtak, melyek az embereket az érzelmeiken keresztül próbálták meg befolyásolni. A zeneműveknél volt leginkább tetten érhető, hogy a baloldali forradalmi jelképek, kifejezésmódok mellett feltűntek a nemzeti érzelmekre ható, nacionalista jellegű megfogalmazások is. Ez elsősorban a nem hivatalos, szájhagyomány útján terjedő és variálódó dalokban, illetve a toborzó- és katonadalokban volt a legmarkánsabban felfedezhető.

A film politikai célokra való felhasználása viszonylag új jelenség volt. Ezért a propaganda-filmek alkotóinak járatlan úton kellett haladniuk, mely a létrejött művek színvonalán is meglátszott. Bár volt olyan közöttük, amely művészileg is magasabb szintet képviselt, de alapvetően inkább a propagandisztikus szempontok voltak hangsúlyosabbak.

A Vörös Riportfilmek készítőinek azt az alapvető célt, hogy a Tanácsköztársaság minden jelentős eseményéről tudósítsanak, lényegében sikerült megvalósítani. Azt is kijelenthetjük, hogy ezek a felvételek nem a tárgyilagosságra, hanem éppen ellenkezőleg, a kommün egyoldalú, tendenciózusan pozitív bemutatására törekedtek. Tehát lényegében a híradó elsődleges funkcióját – azaz az aktuális információk tömegek felé való közvetítését – a propaganda céloknak rendelték alá, ezzel szándékosan és tudatosan befolyásolva a közvéleményt. A riportfilmek korabeli szerkesztői ennek érdekében készek voltak akár a felvételek szándékos manipulálására is. Így fordulhatott elő bizonyos tudósításoknál a beállított, megrendezett jelenetek alkalmazása, a helyszínek, időpontok felcserélése, vagy korábbi felvételek „újrahasznosítása”.

A Tanácsköztársaság alatt a nagy számú politikai propaganda-rendezvény (pártnapok, toborzórendezvények, tömeggyűlések) és a propagandisztikus jelleggel felruházott egyéb esemény (kiállítások, hangversenyek, színházi előadások, sportesemények) következményeként az élet szinte minden területét átitatta a propaganda.

Módszereit tekintve a Tanácsköztársaság propagandájában már minden a modern politikai propagandára jellemző elem feltűnt:

1. Az egyén és a tömeg egyszerre történő megszólítása, a velük való párbeszéd látszatának fenntartása, az intézkedések kapcsán a közösség érdekeinek kihangsúlyozása –

mely egyúttal az egyén érdeke is –, a rendszer jövőjével kapcsolatos pozitív üzenetek (és ezzel párhuzamosan a politikai ellenfelekkel kapcsolatos negatív információk) közvetítése, mind a kommunikáció tudatos szervezéséről tanúskodik. (Ezt a mai politikai marketingben PR (public relations) tevékenységnek nevezik.) Mint fentebb említettük megfigyelhető volt bizonyos differenciálás a propaganda célcsoportjai között. A kommün propagandistái igyekeztek az egyes csoportokhoz – az őket speciálisan érintő kérdésekről – külön is szólni. (Ezt a politikai marketing nyelvén „célcsoport-képzésnek" nevezik.)

2. A Tanácsköztársaság propagandája totális volt:

- A kommün propagandistái minden rendelkezésre álló eszközt felhasználtak tevékenységük során. A Tanácsköztársaság propagandájára jellemző volt az innováció, azaz a rendelkezésre álló legkorszerűbb eszközök, módszerek újszerű felhasználása (például az agitátorképzés intézményesítése, a film kifejezetten propaganda célú felhasználása, a május elsejei fővárosi ünnepség monumentális ideiglenes térátalakításai).
- A propaganda nagyfokú intenzivitása a közölni kívánt információk minél biztosabb célba juttatását szolgálta. Megfigyelhető ugyanazon információk különböző formátumokban történő ismétlődése is, mely eme üzeneteknek, a célcsoportok tagjai közötti, minél nagyobb mértékű rögzülését segíthette elő. (Ezt hívják manapság a „súlykolás" módszerének.) A baloldali szimbólumok rendszeres, különböző formátumokban történő alkalmazása egyértelműen egy egységes politikai „arculat", és egy jól beazonosítható, felismerhető „védjegy" (marketing nyelven szólva: „brand") kialakítására való törekvésről árulkodik.
- A politikai sajtó és a különböző médiumok kisajátítására való törekvés, vagy legalábbis – ahogyan manapság nevezik – a dominancia kialakítása, a tömegek minél több fórumon történő elérését, és egyúttal a politikai ellenfelek kiszorítását célozta. Megfigyelhető volt a hivatalos propagandával esetlegesen szembe helyezkedhető személyek, csoportok integrálására való törekvés is (ennek tipikus példája az úgynevezett polgári írók megnyerése volt).
- A különböző, alapvetően nem propaganda tartalmú események (például kulturális-, és sportrendezvények) propagandisztikus jelleggel való felruházásával, azok rendszer által való kisajátítását, saját érdemként való feltüntetését kívánták elérni. Ugyanez mondható el az alapvetően pozitív, valóban a közösség érdekeit szolgáló – például szociális – intézkedések propagandában való hangsúlyos megjelentetéséről is. A közismert vagy kiemelkedő személyek, nagy egyéniségek – modern kifejezéssel élve a „marketing arcok" – kisajátítása,

megjelenítése, példaképként való bemutatása az adott eszme és politikai rendszer általuk és rajtuk keresztül történő népszerűsítését szolgálta.

- A Tanácsköztársaság vezetői az oktatást, nevelést is a propaganda szolgálatába kívánták állítani.
- A kommün propagandistái a kultúrát (színház, mozi, múzeum, szépirodalom) is igénybe vették eszméik terjesztése céljából, a történelmet pedig az új rendszer ideológiájának megfelelően kívánták „újraértelmezni".

3. A Magyarországi Tanácsköztársaság propagandája folyamatos és tartós volt. A kommün propagandistái gyakorlatilag szünet nélkül, impulzusszerűen bombázták az embereket a különböző módokon és formátumokban ismételgetett információkkal.

A fenti tényezőket figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy a kommün propaganda-tevékenysége, mind külső jegyeit (intézményesülés, specializálódás), mind eszközeit, mind módszereit tekintve magán hordozta a modern politikai propaganda legfőbb jegyeit. Vagyis a Magyarországi Tanácsköztársaság propagandája a modern politikai propaganda egyik korai példájának tekinthető.

Irodalomjegyzék

A budai „bürger”, pesti polgár – Polgári értékrend, polgári mentalitás a 19. századi Pest-Budán. (Kiállítást bemutató füzet.) Budapesti Történeti Múzeum, Budapest, 2010.

A gépromboló mozgalmak. Holnapután Anarchista Újság. http://www.holnaputanujsag.eoldal.hu/cikkek/egyeb-kiadvanyok/a-geprombolo-mozgalmak/geprombolo-mozgalmak.html (Letöltés ideje: 2014. 02. 11.)

A chartista mozgalom. Holnapután Anarchista Újság. http://www.holnaputanujsag.eoldal.hu/cikkek/egyeb-kiadvanyok/a-chartista-mozgalom/a-chartista-mozgalom.html (Letöltés ideje: 2014. 02. 11.)

A Munkás Heti Krónikától a Népszaváig. In: Németh Péter (főszerk.): *A 130 éves Népszava \ Töredékek a 130 éves Népszava históriájából.* Népszava, Budapest, 2003. http://mek.oszk.hu/04000/04015/04015.htm#2 (Letöltés ideje: 2015. december 26.)

A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Tanácsköztársaság Gyűjteményei – Plakátok (Összeállította: Cseh Mária) Budapest, Népművelési Propaganda Iroda. 1979.

Állami költségvetés a Magyar Szent Korona Országai részére az 1917/18. költségvetési évre. Budapest, 1917.

Agárdi Péter: *Kunfi Zsigmond.* Új Mandátum Könyvkiadó, 2001.

Arday Géza: *Szabó Dezső szemlélete és egyénisége.* Szenci Molnár Társaság, Budapest, 2003.

A. Stambok: *Művész, akit a forradalom szült \ Uitz Béla 80. születésnapja.* Művészet, 1969. 5. szám, 29-32.

Ablonczy Balázs: *Trianon-legendák.* Jaffa Kiadó, Budapest. 2010.

Ádám Magda – Ormos Mária (szerkesztők): *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918-1919.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 1999.

Aradi Nóra: *A szocialista képzőművészet jelképei.* Kossuth Könyvkiadó-Corvina Kiadó, Budapest, 1974.

Aradi Nóra: *A Tanácsköztársaság művészete.* In: Németh Lajos (szerk.): *Magyar művészet 1890-1919.* I. köt. Budapest, 1981.

Aradi Nóra - Győrffy Sándor: *A Magyar Tanácsköztársaság művészete.* Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. 1979.

Babits Mihály: *Magyar költő kilencszáztizenkilencben.* Nyugat, 1919. 14-15. szám

Bakó Ágnes - Kende János: *Szakasits Árpád válogatott beszédei és írásai.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1966.

Bakó Ágnes (szerk.): *A szocialista forradalomért.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1975.

Bakó Ágnes (szerk.): *Forradalmár elődeink.* Athenaeum Kiadó, Budapest, 1970.

Balázs Béla: *Álmodó ifjúság.* Magyar Helikon, Budapest 1967.

Balázs Béla: *Napló (1914-1922)* II. kötet. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1982.

Balogh Edgár-Dávid Gyula (főszerkesztők): *Romániai magyar irodalmi lexikon.* I-IV. Erdélyi Múzeum Egyesület - Kriterion Könyvkiadó, Bukarest-Kolozsvár, 1981-2002. (Elektronikus változat: Magyar Elektronikus Könyvtár, http://mek.oszk.hu/03600/03628)

Balogh Gyöngyi: *Nemzetközi filmkarrierek.* Filmkultúra, A Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet filmmagazinja (Online kiadás)
http://www.filmkultura.hu/regi/articles/prints/korda.hu.html

Balogh József: *A propaganda.* In: Gratz Gusztáv (szerk.): *A bolsevizmus Magyarországon.* Budapest, Franklin Társulat, 1921.

Bencze Imre: *A Tanácsköztársaság és az egyházak.* In: Kollega Tarsoly István (főszerk.): *Magyarország a XX. században.* II. kötet Babits Kiadó, Szekszárd, 1997.

Bendl Júlia: *Lukács György élete a századfordulótól 1918-ig.* MTA Filozófiai Intézet, Budapest, 1994.

Benedek Marcell (főszerk.): *Magyar Irodalmi Lexikon* I-III. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963-1965.

Ifj. Bertényi Iván: *Az I. világháborús magyarországi propaganda néhány jellegzetességéről.* In: Ifj. Bertényi Iván – Boka László (szerkesztők): *Propaganda az I. világháborúban.* Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2016.

Borbély László: *Bortnyik Sándor és a Tanácsköztársaság.* A Magyar Nemzeti Galéria oldalán: http://www.mng.hu/athenaplus/content2/1974_II_2_borbely_247_249_s3.pdf?v1 (Letöltés ideje: 2016. 01. 27.)

Borsányi György: *Kun Béla.\ Politikai életrajz.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1979.

Bödők Gergely: *Intézményesített veszteség – Revíziós propaganda a két világháború között.* Mandiner blog,
http://mandiner.blog.hu/2015/10/22/intezmenyesitett_veszteseg_revizios_propaganda_a_ket_vilaghaboru_kozott (Letöltés ideje: 2016. 02. 08.)

Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzében.* (reprint) Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1990.

Buzinkay Géza: *Kis magyar sajtótörténet.* http://vmek.oszk.hu/03100/03157/03157.htm#3 (Letöltés ideje: 2015. december 26.)

Csizsova, Ljudmilla – Józsa Antal (szerkesztők): *Orosz internacionalisták a Magyar Tanácsköztársaságért.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1973.

Dalos György: *A cselekvés szerelmese.\ Duczynska Ilona élete.* Kossuth Könyvkiadó, 1984.

Egy híres motívum nyomában. Népszava Online. http://nepszava.hu/cikk/382178-egy-hires-motivum-nyomaban (Letöltés ideje: 2014. 03. 24.)

Fedák Sári: *„Te csak most aludjál liliom…" \ Fedák Sári emlékiratai.* Magyar Ház, Budapest, 2009.

Fischer Tibor: *Egy világbajnok emlékei.* Sport Kiadó, Budapest, 1964.

Fogarassy László: *A Magyar Tanácsköztársaság katonai összeomlása.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 1988.

Földes Péter: *Az utca hadvezére. \ Dr. Landler Jenő élete.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1970.

Földes Péter: *Drámai küldetés. \ Szamuely Tibor életregénye.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1962.

Frank Tibor: *Kettős kivándorlás.* Budapest-Berlin-New York, Budapest, 2012.

Fritz Tamás: *Népi-urbánus vita – még mindig?!* In: Polgári Szemle, 2012/ 3-6. http://www.polgariszemle.hu/?view=v_article&ID=514

Gábor Sándorné: *Ausztria és a Magyarországi Tanácsköztársaság.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969.

Garai Erzsi: *A magyar film a Tanácsköztársaság idején.* Magyar Filmtudományi Intézet és Filmarchívum, Budapest, 1969.

Gecsényi Lajos: *dr. Bólyai (Bettelheim) Ernő (1889-1959).* Borsodi Szemle, 1974. 2 szám

Geréb Anna: *Fedák, a proletárlány.* In: Zubánics László (szerk.), *Az utánozhatatlan Zsazsa – Fedák Sári születésének 130. évfordulójára.* KMMI-Füzetek, II. kötet, Beregszász, 2009.

Gergely Jenő – Izsák Lajos: *A huszadik század története.* Pannonica Kiadó, Budapest. 2000.

Gondos Ernő: *Barta Lajos.* Kortárs, 1960, 5. szám.

Gratz Gusztáv (szerk.): *A bolsevizmus Magyarországon.* Budapest, Franklin Társulat, 1921.

Gratz Gusztáv: *A forradalmak kora.* Magyar Szemle Társaság, Budapest. 1935.

Győrffy Sándor - Pavol Kanis. (szerkesztők): *1919 a szocialista világforradalom útján. Magyar Tanácsköztársaság - Szlovák Tanácsköztársaság.* Európa Könyvkiadó - Tatran Könyvkiadó, 1981.

Györgyey Klára: *Molnár Ferenc.* Magvető Kiadó, Budapest, 2001.

Gyurgyák János: *A zsidókérdés Magyarországon.* Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

H. Haraszti Éva: *A chartista mozgalom.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1967.

Hajdu Tibor - Tilkovszky Lóránt (szerkesztők): *Magyarország története 1918-1919. 1919-1945.* 8/1. kötet Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.

Hajdu Tibor: *A diplomások létszámnövekedésének szerepe az antiszemitizmus alakulásában.* In: Molnár Judit: A holokauszt Magyarországon európai perspektívában, Budapest, 2005.

Hajdu Tibor: *A Magyarországi Tanácsköztársaság.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1969.

Hajdu Tibor: *Tanácsköztársaság, 1919.* Rubicon, 2012/8.

Heckenast Gusztáv–Incze Miklós–Karácsonyi Béla–Lukács Lajos–Spira György: *A magyar nép története. Rövid áttekintés.* Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest. 1953.

Hegedűs Géza: *A magyar irodalom arcképcsarnoka.* Trezor, Budapest, 1995.

Hermann István: *Lukács György élete.* Corvina Könyvkiadó, Budapest, 1985.

Hetés Tibor (szerk.): *A Magyarországi forradalmak krónikája 1918-1919.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969.

Hirossik János: *Ellenzéki mozgalmak az MSZDP-ben az első világháború előtt.* In: Bakó Ágnes - Erényi Tibor - Petrák Katalin (szerkesztők): *Tanúságtevők 2. \ Visszaemlékezések a magyarországi munkásmozgalom történetéből. 1905-1918.* október. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1976.

Hirossik János: *Menekülés.* In: Petrák Katalin (szerk.): *Tanúságtevők 4. A. \ Visszaemlékezések a magyarországi munkásmozgalom történetéből 1919-1933.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1981.

Horváth Zsolt (szerk.): *Tudással, hittel \ Varjas Sándor (1885-1939).* ELTE TTK Filozófiai Tanszék, Budapest, 1986.

Illés Béla: *Komját Aladár.* In: Illés Béla: *Ahogy a kortárs látta.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1961.

Illyés Gyula: *Beatrice apródjai.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1981.

Józsa Antal: *Háború, hadifogság, forradalom. \ Magyar internacionalista hadifoglyok az 1917-es oroszországi forradalmakban.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.

Józsa Antal - Milei György: *A rendíthetetlen százezer \ Magyarok a nagy októberi szocialista forradalomban és polgárháborúban.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968.

József Farkas (szerk.): *„Mindenki ujakra készül…” \ Az 1918-19-es forradalmak irodalma* III. kötet (A Tanácsköztársaság szépirodalma), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960.

József Farkas (szerk.): *„Mindenki ujakra készül…” \ Az 1918-19-es forradalmak irodalma* IV. kötet (A Tanácsköztársaság publicisztikája és irodalmi élete), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.

József Farkas: *A Magyar Tanácsköztársaság sajtója.* Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1969.

József Farkas: *A Nyugat és a magyar forradalmak.* In: Katona Ferenc (szerk.): *Mégis győztes, mégis új és magyar \ Tanulmányok a Nyugat megjelenésének hetvenedik évfordulójára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.

József Farkas: *Barta Lajos (1878-1964).* In: Szabolcsi Miklós - Illés László: *Meghallói a törvényeknek. \ Tanulmányok a szocialista irodalom történetéből.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973.

József Farkas: *Értelmiség és forradalom. \ Kultúra, sajtó és irodalom a Magyar Tanácsköztársaságban.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1984.

Juhász Ferencné: *Bródy Sándor.* Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, Budapest, 1971.

Kaas Albert-Lazarovits Ernő: *Der bolschewismus in Ungarn.* München, Dresler, 1930.

Kapitány Ágnes - Kapitány Gábor: *Archikus tudatformák és testképek a mai magyar társadalomban.* Magyar Lettre Internationale. 89. szám 2013. nyár
http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre89/kapitany.htm (Letöltés ideje: 2014. 03. 24.)

Karády Viktor: *Zsidóság Európában a modern korban.* Új Mandátum, Budapest, 2000.

Kassák Lajos: *Egy ember élete I-VIII.* Dante és Pantheon Kiadó, Budapest, 1928-1939.

Katona Béla: *Krúdy és az 1918-19-es forradalmak.* Szabolcs Szatmári Szemle, 1969. 1. szám

Kelen Jolán - Barabás Gyula: *A néptribun.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1964.

Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1000-1990.* (Elektronikus változat: Magyar Elektronikus Könyvtár, http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html)

Király István: *Az első magyar kommunista költő.* Társadalmi Szemle, 1960, 3. szám.

Kiss Artur: *Rudas László (1885-1950).* Magyar Filozófiai Szemle, 1960. 4. szám.

Kiss Balázs: *Missziótól a marketingig.* Médiakutató, 2006 tavasz. http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_01_tavasz/01_missziotol_marketingig

Komját Aladár: *Életre köszöntő \ Válogatott versek.* Magyar Helikon, Budapest, 1966.

Komoróczy Géza: *Zsidók a Tanácsköztársaságban.* Szombat, 2012. 02. 08. (Elektronikus kiadás) http://www.szombat.org/politika/4367-zsidok-a-tanacskoztarsasagban (Letöltés ideje: 2016. 01. 26.)

Kosztolánczy Tibor: *A fiatal Osvát Ernő.* Universitas Kiadó, Budapest, 2009.

Kosztolányi Dezsőné: *Kosztolányi Dezső.* Holnap Kiadó, 1990.

Kovács Alajos: *A zsidóság térfoglalása Magyarországon.* Budapest, 1922.

Kovács I. Gábor: *Diszkrimináció, emancipáció - asszimiláció, diszkrimináció \ Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adattára 1848-1944 I.: Zsidó és zsidó származású egyetemi tanárok.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012.

Kővágó László (szerk.): *Román internacionalisták a Magyarországi Tanácsköztársaságért.\Dokumentumok, visszaemlékezések.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1986.

Kővágó László: *Internacionalisták a Tanácsköztársaságért.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1969.

Köves Rózsa - Erényi Tibor: *Kunfi Zsigmond életútja.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1974.

Kőháti Zsolt: *Tovamozduló ember tovamozduló világban. \ A magyar némafilm 1896-1931 között.* Magyar Filmintézet, Budapest, 1996.

Kun Béláné: *Kun Béla.* Magvető Könyvkiadó, 1969.

L. Nagy Zsuzsa: *A párizsi békekonferencia és Magyarország 1918-1919.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1965.

L. Nagy Zsuzsa: *Magyarország története 1918-1945.* Multiplex Media, Debrecen. 1995.

Laczkó András: *Bródy Sándor alkotásai és vallomásai tükrében.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982.

Lengyel István: *Szabados Sándor.* Párttörténeti Közlemények, 1963, 2. szám.

Lengyel József: *Elejétől végig.* Magvető Könyvkiadó - Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1975.

Lengyel József: *Visegrádi utca.* Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest, 1962.

Lett Miklós: *A Magyar Tanácsköztársaság sajtó- és könyvanyagának adattára.* Budapest, 1988.

Levendel Júlia: *Így élt Karinthy Frigyes.* Móra Könyvkiadó, 1979.

Liptai Ervin: *Vöröskatonák előre!* Zrínyi Kiadó, Budapest. 1969.

Lukács György*: Megélt gondolkodás. - Életrajz magnószalagon.* (Szerkesztő: Eörsi István), Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1989.

Magyar Hajnalka: *A magyar Rodin ígérete volt.* Zalai Hírlap Online, 2014. augusztus 30. http://zaol.hu/hetvege/a-magyar-rodin-igerete-volt-1643237 (Letöltés ideje: 2016. 01. 29)

Makay Gusztáv: *Tóth Árpád.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1967.

Mályusz Elemér: *Sturm auf Ungarn. Volkskomissäre und Genossen im Auslande.* München, 1931.

Mályusz Elemér: *The fugitive Bolsheviks.* London, G. Richards, 1931.

Maris Zsolt: *A frígiai sapka története.* História, 1985/1. Elektronikus változat: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/85-01/ch14.html#id507348 (Letöltés ideje: 2014. 06. 29.)

Markó László (főszerk.): *Új magyar életrajzi lexikon I-VI.* Magyar Könyvklub, Budapest, 2001-2007.

Molnár Sándor Károly: *Benkő István és a Tanácsköztársaság.* Egyháztörténeti Szemle, 2013. 2. szám.

Móricz Zsigmond: *Naplójegyzetek 1919.* Noran Kiadó Kft, Budapest, 2006.

Nagle, D. Brendan – Burstein, Stanley M.: *The Ancient World: Readings in Social and Cultural History.* Pearson Education, 2009.

Nemeskürty István: *A magyar film története 1912-1963.* Gondolat Könyvkiadó, 1965.

Novák Zoltán: *A Vasárnap Társaság.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1979.

Nyilatkozatok a Magyar Tanácsköztársaságról és hagyományainak felhasználásáról. Társadalmi Szemle, 1969, 3. szám.

Ormos Mária: *A katedrától a halálsorig.* Napvilág Kiadó, 2011.

Ormos Mária: *Padovától Trianonig 1918-1920.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 1983.

Paál Vince: *Az Osztrák-Magyar Monarchia és a propaganda az első világháborúban.* Médiatudományi Intézet, http://mtmi.hu/cikk/603/Az_OsztrakMagyar_Monarchia_es_a_propaganda_az_elso_vilaghaboruban_I (Letöltés ideje: 2016. 02. 08.)

Paládi-Kovács Attila (szerk.) *Magyar Néprajz.* VII. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2001.

Passuth Krisztina: *A Nyolcak festészete.* Corvina Kiadó, Budapest, 1967.

Péter László (főszerk.): *Új magyar irodalmi lexikon* I-III. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.

Péter László: *Juhász Gyula a forradalmakban.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965.

Petrák Katalin: *Dr. Szabados Sándor, 1874-1939.* MSZMP Komárom Megyei Bizottsága, Tatabánya, 1989.

Rabinovics József: *A moszkvai hadifogoly-kongresszus.* In: Bakó Ágnes - Erényi Tibor – Kukk Györgyné (szerkesztők): *Tanúságtevők 3. A. \ Visszaemlékezések a magyarországi munkásmozgalom történetéből/Magyarok a Nagy október győzelméért 1917-1921.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977.

Raffay Ernő: *Erdély 1918-1919-ben.* Magvető Könyvkiadó, Budapest. 1987.

Rév Erika: *A népbiztosok pere.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969.

Révész Emese: *A múltat végképp eltörölni - Helyett, legalább gyorsan elfedni \ A Tanácsköztársaság május elsejei ünnepségének dekorációi.* Artmagazin 2013/2.

Révész Sándor: *Az antimindenes \ Márai Sándor használatáról és használhatatlanságáról.* Beszélő Online, 2008. 6. szám http://beszelo.c3.hu/cikkek/az-antimindenes (Letöltés ideje: 2016. 01. 28.)

Romsics Ignác: *A Duna melléki ellenforradalom.* Valóság, 1977/1, 1977/2.

Romsics Ignác: *A Duna-Tisza köze hatalmi-politikai viszonyai 1918-19-ben.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 1982.

Romsics Ignác: *Huszadik századi traumáink – Trianon és a holokauszt.* Rubicon, 2012/9-10.

Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Osiris Kiadó, Budapest. 2005.

Rudé, George: *Forradalmárok, zendülők.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1986.

Sakmyster, Thomas: *A Communist Odyssey: The Life of József Pogány/John Pepper.* New York, Central Europiean Press, 2012.

Salamon Konrád: *Nemzeti önpusztítás 1918-1920.* Korona Kiadó, Budapest. 2001.

Sánta Gábor: *Augenfeld Miksa élete.* Budapest, 1984. Kézirat.

Schönwald Pál: *Az Országos Propaganda Bizottság tevékenysége és kiadványai az 1918-as polgári forradalom alatt.* Magyar Könyvszemle, 1969, 1. szám

Serfőző Lajos (szerk.): *Szeged története 4. 1919-1944.* Szeged, 1994.

Siklós András: *Magyarország 1918-1919. \ Események, képek, dokumentumok.* Kossuth Kiadó – Magyar Helikon, Budapest, 1978.

Sipos Lajos: *Babits Mihály és a forradalmak kora.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.

Svéd László (szerk.): *A vörös lobogó alatt. \ Válogatott írások a magyar kommunista ifjúsági mozgalom történetéből. 1917-1919.* Budapest, Magyar Munkásmozgalmi Intézet - Ifjúsági Könyvkiadó, 1955.

Svéd László (szerk.): *Zászlóbontók. \ A magyar forradalmi ifjúsági mozgalom 1917-1919. Válogatott írások.* Budapest, Móra Könyvkiadó, 1980.

Szabó Ágnes – Gadanecz Béla (szerkesztők): *Az öreg. \ Emlékezések Landler Jenőről.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1975.

Szállási Árpád: *Ady Endre orvosa és barátja, Lukács Hugó.* In: Szállási Árpád: *Magyar írók orvosai.* Neumann Kht., Budapest, 2004. Magyar Elektronikus Könyvtár http://mek.oszk.hu/05400/05439/pdf/Szallasi_Adyorvosa_Lukacs.pdf (Letöltés ideje: 2016. 01. 27.)

Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán: *Emlékeim.* Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1966.

Szántó Béla: *Emlékezések a Magyar Tanácsköztársaságra.* Párttörténeti Közlemények, 1959, 3. szám

Szántó Zsuzsa: *Szántó Béla* In: Hetés Tibor (szerk.): *Forradalmárok, katonák.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968.

Székely György (főszerk.): *Magyar Színházművészeti Lexikon.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.

Szekeres Géza: *Egy elfeledett forradalmár.* Szolnok, 1989.

Szekfű Gyula: *Három nemzedék.* „ÉLET" Irodalmi és Nyomda R.T. , Budapest. 1920.

Takács Boglárka: *A vörös csillag.* Nyelv és Tudomány Ismeretterjesztő Hírportál. http://www.nyest.hu/hirek/a-voros-csillag (Letöltés ideje: 2014. 01. 14.)

Tanácsköztársasági Törvénytár. A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei 1919. április 10 – április 30. Szerk.: Pongrácz Jenő. Budapest, A Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, 1919

Tanácsköztársasági Törvénytár. A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei 1919. május 1 – május 21. Szerk.: Pongrácz Jenő. Budapest, A Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, 1919.

Tiszay Andor (szerk.): *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai.\ Bibliográfia és dokumentumgyűjtemény.* Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 1959.

Tóth Eszter: *Családi emlékek Tóth Árpádról.* Széphalom Könyvműhely, 2007.

Ujfalussy József (szerk.): *Dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság zenei életéből.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1973.

Ujvári Péter (szerk.): *Magyar Zsidó Lexikon.* Budapest, 1929. (Elektronikus változat: Magyar Elektronikus Könyvtár http://mek.oszk.hu/04000/04093)

Urbán Károly: *Lukács György és a magyar munkásmozgalom.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985.

Urbán Károly: *Révai József (1898-1959).* Különlenyomat a Párttörténeti Közlemények 1978. évi 3. számából, Budapest, 1978.

Varga Lajos - Szabó Ágnes: *Garbai Sándor 1879-1947.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1987.

Varsányi Erika: *Weltner Jakab életútja.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988.

Vass Henrik (főszerk.): *Munkásmozgalom-történeti lexikon.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1976.

Vécsei Irén: *Molnár Ferenc.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1966.

Vécsey Aurél: *Keserű magyar sors: emigráció.* Vagabund Kiadó, Budapest, 2009.

Vida Sándor: *Boross F. László 1895-1938*. Pártélet 1985. 8-9. szám

Voigt Vilmos: *Éljen és virágozzék...* (A budapesti május elsejékről) Budapesti Negyed II. évfolyam 1. szám 1994. tavasz, online kiadás http://bparchiv.hu/id-105-voigt_vilmos_eljen_es_viragozzek_a.html (letöltés ideje: 2015. december 13.)

Vörös Boldizsár: *„A múltat végképp eltörölni”? \ Történelmi személyiségek a magyarországi szociáldemokrata és kommunista propagandában 1890-1919.* MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 2004.

Vörös Boldizsár: *Forradalom a műalkotásban – műalkotás a forradalomban. \ Karinthy Frigyes: Vérmező.* Budapesti Negyed, 17. (2009.) 3.

Vörös Boldizsár: *Károlyi Mihály tér, Marx-szobrok, fehér ló. Budapest szimbolikus elfoglalása 1918–1919.* Budapesti Negyed, 29–30. 2000/3–4. http://epa.oszk.hu/00000/00003/00023/voros.html#23f (letöltés ideje: 2015. június 21.)

Vörös Boldizsár: *Két rendszer, két halott, két temetés.* Médiakutató 2004 ősz. http://www.mediakutato.hu/cikk/2004_03_osz/08_ket_rendszer (Letöltés ideje: 2015. december 4.)

Vörös Boldizsár: *Történelmi személyiségek ábrázolása a Magyarországi Tanácsköztársaság hivatalos jellegű anyagaiban.* Budapest, 1997. Kandidátusi értekezés kézirata.

Vörös Boldizsár: *Vörös Riportfilmek és fekete-fehér újságok. \ Tanácsköztársasági híradófelvételek vizsgálata korabeli más források segítségével* In: K. Horváth Zsolt – Lugosi András – Sohajda Ferenc (szerkesztők): *Léptékváltó társadalomtörténet \ Tanulmányok a 60 éves Benda Gyula tiszteletére.*Budapest, Hermész Kör – Osiris, 2003.

Wachtell, Cynthia: *Representations of German Soldiers in American World War I Literature.* In: Schneider, Thomas F.: *"Huns" vs. "Corned beef": representations of the other in American and German literature and film on World War I.* V&R unipress, 2007.

Zádor Anna-Genthon István (szerkesztők): *Művészeti lexikon* I-IV. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965-1968.

Znamierowski, Alfred: *Zászló-enciklopédia.* Budapest, Athenaeum 2000 Kiadó. 2002.

Felhasznált levéltári és múzeumi anyagok, internetes adatbázisok

Levéltári anyagok és könyvtári gyűjtemények

Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék iratai. Büntetőperek iratai (1919-1922)

Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Királyi Ügyészség iratai. (1919-1922)

Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Királyi Büntetőtörvényszéki Fogház iratai. Fogolytörzskönyvek (1919-1922)

ELTE Egyetemi Könyvtár Kézirat és Ritkaságtár, Párttörténeti Gyűjtemény

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest Gyűjtemény

Országos Széchényi Könyvtár, Plakát- és Kisnyomtatványtár

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár K 46-605.f.-II/5. - Tanácsköztársaság Történeti Adatait Gyűjtő Országos Bizottság iratai, A propaganda-osztályok felszámolásáról szóló jelentések

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár: Születési anyakönyvek, Házassági anyakönyvek, Halotti anyakönyvek másolatai

Szenti Pál magánhagyatéka (Az örökösök tulajdonában.)

Múzeumi anyagok és archívumok

Budapesti Történeti Múzeum-Kiscelli Múzeum, Plakátgyűjtemény

Egri Sportmúzeum Plakátgyűjteménye

Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet Filmarchívuma

Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtára

Internetes adatbázisok, archívumok

Arcanum Digitális Tudománytár: http://adtplus.arcanum.hu/hu/

FamilySearch internetes adatbázis: http://familysearch.org/

Hungaricana Közgyűjteményi portál http://hungaricana.hu/hu/

Kieselbach Galéria internetes adatbázisa: http://www.kieselbach.hu/muveszek-alkotasok/muveszek#/tab0,charA

Színészkönyvtár internetes adatbázisa: http://www.szineszkonyvtar.hu/

Magyar Digitális Archívum és Filmintézet online filmhíradó archívuma: http://filmhiradokonline.hu

Magyar Digitális Képkönyvtár: https://kepkonyvtar.hu/

Mellékletek

1. melléklet

Funkcionáriusok adatai

Név	Születési név	Születési idő	Születési hely	Apja foglalkozása	Vallás	Iskolai végzettség	Foglalkozás 1918. október előtt	Munkásmozgalmi múlt 1918. október előtt	Orosz hadifogság	A propagandával kapcsolatban betöltött funkció
Augenfeld Miksa		1870.04.18	Győr	nyomdász	izr.[1062]	alapfok	nyomdász	igen	nem	Hadsereg-propaganda-osztály vezetője ? - 1919.08 01.
Bakonyi György		1885.03.27	Szabadka	-	r.kat.[1063]	jogi diploma	újságíró	nem	nem	A SZÁP-nál, Szabados Béla mellett dolgozott előadói beosztásban 1919.04.05. - 08.01.
Balogh László		1899.10.25	Budapest	nagybirtokos	izr.[1064]	középfok	egyetemi hallgató	nem	nem	A KIMSZ egyik elnöke 1919.04.06. - 08.01.
Barna Sándor		1887.11.15	Budapest	kereskedő	izr.[1065]	középfok	lapkiadói igazgató-helyettes	nem	nem	Az SZTOT Terjesztési osztályának vezetője 1919.04.20. - 08.01.
Behyna Miklós		1876.01.08	Budapest	bíró	ref.[1066]	tanári diploma	tanár	nem	nem	A Továbbképző tanfolyamok osztály, Tudományos továbbképzés alosztályának helyettes vezetője 1919.04.20. - 08.01.

[1062] Győri izraelita hitközség születési anyakönyve 1870. év 61. sorszám A3448.(Ez utóbbi számsor a Magyar Nemzeti Levéltárban található anyakönyvi másolatok mikrofilm, - vagy digitalizált változata esetén – a számítógépes adatbázisban elfoglalt helyét jelöli.)
[1063] Szabadkai római katolikus egyházközség (Szent Teréz templom) anyakönyve 1885. év, 468. sorszám A2911.
[1064] Budapest VI. kerületi polgári születési anyakönyv 1899. év 3145. sorszám https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-267-11570-4347-82?cc=1452460&wc=92QR-JWL:40678301,51865101,1077280601 (Az 1895 utáni anyakönyvek másolatai az Interneten is elérhetőek, ezért ezekben az esetekben ezt az Internetes címet adjuk meg.)
[1065] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1887. év 2125. sorszám A3564.
[1066] Budapesti (Kálvin-téri templom) református egyházközség anyakönyve 1876. év, 11. sorszám A0622.

Békessy Imre	Békesi Imre	1887.10.13	Budapest	kereske-delmi ügynök	izr.[1067] (átke-resztel-kedett r.kat. vallásra)	közép-fok	újságíró	nem	nem	A SZÁP lapjának, "A Munka" című lapnak a főszerkesztője ? - 1919.08.01.
Bergmann Géza	Schüller Géza	1893.02.11	Budapest	-	izr.[1068]	közép-fok	térkép-rajzoló	igen	nem	A KIMSZ egyik elnöke 1919.04.06. - 08.01.
Bettelheim Ernő		1889.05.30	Sátoralja-újhely	kereskedő	-	jogi diploma	ügyvéd	igen	nem	Az SZNP ausztriai kommunista propagandájának szervezője.
Bogár Ignác		1876.05.27	Budapest	föld-műves, napszá-mos	izr.[1069]	alapfok	nyomdász	igen	nem	A Sajtódirektórium vezetője 1919.04.10. - 04.20.
Boross F. László		1895.08.21	Kellemes	hivatalnok	-	jogi diploma	újságíró	igen	nem	Ifjúmunkás propaganda osztály vezetője 1919. 04. 05. - 06. 30.
Bresztovszky Ede		1889.02.23	Nagy-várad	-	-	közép-fok	hivatal-nok, (író, újságíró)[1070]	igen	nem	Továbbképző tanfolyamok ügyosztály vezetője 1919.04.05. - 08.01.
Dr. Bernáth Árvéd		-	-	-	-	jogi diploma	ügyvéd	nem	nem	A SZÁP-nál, Szabados Béla mellett dolgozott előadói beosztásban 1919.04.05. - 08.01.
Dr. Buday Dezső	Buday Dezső Vilmos Mihály	1879.05.29	Pécs	mérnök	r.kat.[1071]	jogi diploma	jogász	nem	nem	A Továbbképző tanfolyamok osztály, Vidéki szervezés alosztályának funkcionáriusa (pontos beosztása nem ismert) 1919.05.02. - 1919.08.01.
Duczynska Ilona	Dutzinska Ilona	1897.03.11	Maria-Enzersdorf (Ausztria)	hivatalnok	r.kat.[1072]	közép-fok	mérnök hallgató	igen	nem	Szocializmus Nemzetközi Propagandájánál dolgozott vezető beosztásban. (Pontos dátum nem ismert.)

[1067] Budapesti ortodox izraelita hitközség születési anyakönyve 1887. év 81. sorszám A3579.
[1068] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1892. év 136. sorszám A3566.
[1069] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1876. év 778. sorszám A3561.
[1070] A továbbiakban egyes személyeknél zárójelben adjuk meg a főállású foglalkozás mellett – mintegy mellékállásként – végzett tevékenységet.
[1071] Budapest IX. kerület polgári házassági anyakönyve 1913. év 1212. https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-267-11565-809-47 - Buda Attila: *Újonnan előkerült fotók Babits Mihályról és családjáról.* In: *Gaál Zsuzsanna-Ódor János Gábor(szerk.)A Wosinszky Mór Múzeum évkönyve 34.* 469-471.
[1072] Dalos György: *A cselekvés szerelmese.\ Duczynska Ilona élete.* Kossuth Könyvkiadó, 1984.

Fényes Samu	Feierlicht Salamon	1862.09.28	Tállya	-	izr.[1073]	jogi diploma	ügyvéd, (újságíró, író)	nem	nem	Földmívespropaganda-osztály vezetője ? - 1919.08.01.
Fogarasi Béla	Fried Béla	1891.07.25	Budapest	orvos	izr.[1074]	tanári diploma (böl-csész dokto-rátus)	tanár, filozófus	nem	nem	Munkásfőiskolai osztály vezetője 1919.04.05 - 08.01.
Garbai Sándor		1879.03.27	Kiskun-halas	földműves	ref.[1075]	alapfok	kőműves, (újságíró)	igen	nem	Forradalmi Kormányzótanács elnöke 1919.03.21 - 08.01.
Gáspár Géza		1888.	Homonna	-	-	közép-fok	újságíró	igen	nem	Tudományos és Népszerű propaganda-osztály helyettes vezetője 1919.04.05. - 06.30.
Gerőcz József		1900.12.21	Debrecen	kereske-delmi könyvelő	ref.[1076]	közép-fok	egyetemi hallgató	nem	nem	KIMSZ Sportpropaganda csoport helyettes vezető 1919.04.06. - 1919.08.01.
Göndör Ferenc	Krausz Ferenc	1885.12.07	Bihar-diószeg	orvos	izr.[1077]	közép-fok	újságíró	igen	nem	A Sajtódirektórium vezetője 1919.03.25. - 04.10.
Gyárfás Dénes	Grossberger Dénes	1891.01.18	Budapest	fűszer-kereskedő	izr.[1078]	színi iskola	színész	nem	nem	A Továbbképző tanfolyamok osztály, kulturális propaganda csoport alosztályának helyettes vezetője 1919.04.20. - 08.01.
György Mátyás	Geiger Mátyás	1887.01.21	Szabadka	föld-birtokos, (zene-szerző)	-	közép-fok	gyógy-szerész, (író)	igen	nem	Ifjúmunkás Propaganda Ügyosztály helyettes vezetője és a Művészeti csoport vezetője 1919.06.01. - 08.01.
Haberland Lajos		1901.07.09	Budapest	cipész	r.kat.[1079]	közép-fok	műszaki rajzoló	nem	nem	A KIMSZ szövetségi központjának helyettes vezetője 1919.04.06 - 08.01.

[1073] Tállyai izraelita hitközség születési anyakönyve 1862. év 421. sorszám A3556.
[1074] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1891. év 1631. sorszám A3565.
[1075] Kiskunhalasi református egyházközség születési anyakönyve 1879. év 94. sorszám A0706.
[1076] Debrecen polgári születési anyakönyve 1900. év 2573. sorszám https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-1951-23835-9080-78?cc=1452460&wc=92QM-MNL:40679401,41592001,41276301
[1077] Göndör Ferenc: Vallomások könyve. Wien, 1922. – Ujvári Péter (szerk.): *Magyar Zsidó Lexikon.* i.m. 21.
[1078] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1891. év 136. sorszám A3565.
[1079] Budapest VII. kerület polgári születési anyakönyv 1901. év 2317. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-6MZS-QNB?mode=g&i=41&wc=92QK-L2S%3A40678301%2C54933001%2C1077273902%3Fcc%3D1452460&cc=1452460

Herusch Arthur		-	-	-	-	tanári diploma	tanár	nem	nem	A Továbbképző tanfolyamok osztály, Ipari- és üzemviteli szakoktatás alosztályának helyettes vezetője 1919.04.20. - 08.01.
Izsák Béla		1892.03.06	Sáregres	földműves	ref.[1080]	alapfok	műszerész	nem	nem	A KIMSZ szövetségi központja Munkaügyek csoportjának vezetője 1919.04.06 - 08.01.
Jakab József	Purjesz József	1896.04.01	Budapest	tanár	izr.[1081]	közép-fok	orvostan-hallgató	igen	nem	A KIMSZ szövetségi központjának helyettes vezetője 1919.04.06 - 08.01.
Karczag Nándor	Karczag László Gyula Nándor	1882.10.13	Budapest	mérnök	ref.[1082]	jogi diploma	újságíró	nem	nem	Tudományos és Népszerű propaganda Mozi-propaganda alosztály vezetője (Pontos dátum nem ismert.)
Kázmér József	Kázmér József Károly	1895.06.03	Kis-terenye	-	r.kat.[1083]	közép-fok	hivatalnok	igen	nem	A KIMSZ szövetségi központjának vezetője 1919.04.06 - 08.01.
Kner Imre		1890.02.03	Gyoma	nyomdász	izr.[1084]	közép-fok	nyomda- és kiadó-tulajdonos, igazgató	nem	nem	Az SZTOT Elnöki irodájának helyettes vezetője, az irodalmi és tudományos könyvkiadói osztály vezetője 1919.04.20. - 08.01.
Koch Nándor		1885.07.07	Kolozsvár	-	-	tanári diploma	tanár	nem	nem	Továbbképző tanfolyamok osztályának Tudományos továbbképzés alosztály vezetője 1919.04.05. - 08.01.

[1080] Sáregresi református egyházközség születési anyakönyve 1892. év 7. sorszám A1637.
[1081] Budapest IX. kerület polgári születési anyakönyv 1896. év 2652. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-DT3W-S5S?mode=g&i=140&wc=92QN-VZ9%3A40678301%2C60592401%2C1077275101%3Fcc%3D1452460&cc=1452460
[1082] Budapesti (Kálvin-téri templom) református egyházközség anyakönyve 1882. év, 630. sor A0622.
[1083] Kisterenyei római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1895. év 72. sorszám A1302.
[1084] Gyomai neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1890. év 4. sorszám A3408.

Koczó Ferenc		1899.10.28	Budapest	fogházi fegyőr	ref.[1085]	közép-fok	egyetemi hallgató	nem	nem	KIMSZ Sportpropaganda csoport vezetője 1919.04.06. - 1919.08.01.
Kósa Miklós	Possel Miklós	1888.09.28	Tata	ló-kereskedő	izr.[1086]	jogi diploma	jogász, (köz-gazdasági író)	nem	nem	Vidéki sajtóosztály vezetője 1919.07.04 - 08.01.
Kun Béla	Kohn Béla	1886.02.20	Lele vagy Szilágy-cseh	falusi jegyző	izr.[1087]	közép-fok (egye-temi tanul-mányait félbe-hagyta)	magán-tisztviselő (újságíró)	igen	igen	Külügyi Népbiztos 1919.03.21 – 1919.08.01.
Kunfi Zsigmond	Kunfy Zsigmond	1879.04.28	Nagy-kanizsa	tanító	izr.[1088]	tanári diploma	újságíró	igen	nem	Közoktatásügyi Népbiztos 1919.03.21. - 06.24.
Lányi Ernő		1886.04.01	Szabadka	karnagy, zene-szerző	r.kat.[1089]	jogi diploma	ügyvéd, (zene-szerző)	nem	nem	A SZÁP-nál, Szabados Béla mellett dolgozott előadói beosztásban 1919.04.05. - 08.01.
Laufer Mihály		1889.09.01	Budapest	kőműves	r.kat.[1090]	közép-fok	hivatalnok	igen	nem	A KIMSZ szövetségi központja Helyi csoportok szervezési csoportjának vezetője 1919.04.06 - 08.01.
Lékai János	Leitner János	1895.06.17	Varasd	építési vállalkozó	izr.[1091]	közép-fok	magán-hivatalnok	igen	nem	A KIMSZ egyik elnöke 1919.04.06. - 08.01.

[1085] Budapest IX. kerület polgári születési anyakönyve 1899. év 1142. sorszám https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-266-11664-104718-80?cc=1452460&wc=92QV-7M9:40678301,60592401,1077296501
[1086] Tatai izraelita hitközség születési anyakönyve 1888. év 50. sorszám A3474.
[1087] Kun Béla a vallási hovatartozásáról saját maga nyilatkozott: *Tanácsok Országos Gyűlésének Naplója. 1919. június 14 – 1919. június 23.* Budapest, 1919. 205.
[1088] Nagykanizsa izraelita hitközség anyakönyvi kivonata 1879. év, 43. sor A3548.
[1089] Szabadkai római katolikus egyházközség anyakönyve 1886. év, 103. sorszám A2929.
[1090] Budapest III. kerület (Óbuda) római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1889. év 434. sorszám A0152.
[1091] Budapest Főváros Levéltára - Budapesti Királyi Büntetőtörvényszéki Fogház iratai. Fogolytörzskönyvek HU BFL - VII.102.a - fogoly - 1918 - 2285

Lengyel József		1896.08.04	Marcali	gabona-kereskedő	izr.[1092]	közép-fok (egye-temi tanul-mányait félbe-hagyta)	újságíró	igen	nem	Az "Ifjú proletár" című újság főszerkesztője. (Ez a lap volt SZÁP Ifjúmunkás propaganda-osztályának és egyúttal a KIMSZ-nek is a központi sajtóorgánuma, mely szervezetileg ez utóbbihoz kapcsolódott.)
Lóránt István	Reich István	1901.	Budapest	-	-	alapfok	diák	nem	nem	A KIMSZ szövetségi központja Ifjúmunkás nyaraltatási csoportjának vezetője 1919.04.06. - 08.01.
Lukács György	Löwinger György Bernát	1885.04.13	Budapest	bank-igazgató	izr.[1093] (1907-ben át-keresz-telkedett evang. vallásra)	jogi dokto-rátus, majd bölcsész diploma és dokto-rátus	filozófus	nem	nem	Közoktatásügyi népbiztos helyettese 1919.03.21.- 04.05., Közoktatásügyi Népbiztos 1919.04.05. - 06.24.
Lukács Hugó	Lőwy Izidor	1875.05.11	Budapest	könyvelő	izr.[1094] (át-keresz-telkedett r.kat. vallásra)	orvosi diploma	orvos	igen	nem	Ifjúmunkás Propaganda Ügyosztály Egészségügyi csoportjának vezetője 1919.06.01. - 08.01.
Lukács Kornél		1895.12.06	Kaposvár	biztosítási titkár	izr.[1095]	jogi diploma	újságíró	nem	nem	Tudományos és Népszerű propaganda Agitátorképző Pártiskola helyettes vezetője 1919.06.01. - 08.01.
Mérő Gyula	Mayer Gyula	1881.03.30	Budapest	ügyvéd	izr.[1096]	jogi diploma	ügyvéd, (újságíró)	igen	nem	Szocializmus Nemzetközi Propagandájánál dolgozott vezető beosztásban. (Pontos dátum nem ismert.)

[1092] Marcali polgári születési anyakönyve 1896. év 1919. sorszám https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-1951-21482-41593-70?cc=1452460&wc=M935-Y1S:n252954980
[1093] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1885. év 659. sorszám A3563.
[1094] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1875. év 688. sorszám A3561.
[1095] Kaposvári polgári anyakönyv 1895. év, 112. sorszám https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-1942-21541-27777-79?cc=1452460&wc=92SL-JW5:40680201,49365501,40679403
[1096] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1881. év 474. sorszám A3562.

Nagy Béla	Neuländer Béla	1893.10.22	Szeged	házaló kereskedő	izr.[1097]	-	újságíró, író	nem	nem	Továbbképző tanfolyamok osztályának Általános ügyek alosztályának vezetője 1919.04.05 - 06.01.
Pogány József	Schwartz József	1886.11.08	Budapest	hitközségi szolga	izr.[1098]	tanári diploma	újságíró	igen	nem	Hadügyi Népbiztos 1919.03.21. - 04.05., Külügyi Népbiztos 1919.04.05. - 06.24., Közoktatásügyi Népbiztos 1919.06.24. - 08.01.
Pór Ernő	Perlstein Ernő	1889.01.04	Leibic	orvos	-	közép-fok	magán-tisztviselő	igen	igen	Szocializmus Nemzetközi Propagandája vezetője (nemzetközi titkár) 1919.03.22 – 08.01.
Rácz Gyula		1879.05.07	Tiszalök	iparos	ref.[1099]	tanári diploma	tanár	nem	nem	Továbbképző tanfolyamok osztályának Vidéki szervezés alosztályának helyettes vezetője 1919.04.05. - 08.01.
Rados Móric	Rosenczveig Mór	1888.10.18	Abony	hitközségi szolga	izr.[1100]	közép-fok	újságíró	nem	nem	Tudományos és Népszerű propaganda Mozi-propaganda alosztály vezetője (Pontos dátum nem ismert.)
Rády Sándor		1863.04.05	Vácszent-miklós	hivatalnok	r.kat.[1101]	-	újságíró	igen	nem	Továbbképző tanfolyamok osztályának Vidéki szervezés alosztályának vezetője 1919.04.05 - 08.01.
Rothbart Irma		1896.11.30	Budapest	gabona-kereskedő	izr.[1102]	közép-fok	orvostan-hallgató	igen	nem	Ifjúmunkás propaganda-osztály vezetője és az Oktatási csoport vezetője 1919.07.01. - 08.01.

[1097] Szegedi izraelita hitközség születési anyakönyve 1893. év 126. sorszám A3436.
[1098] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1886. év 2045. sorszám A3563.
[1099] Református egyházközség anyakönyve 1879. év, 49. sor A2571.
[1100] Abonyi izraelita hitközség születési anyakönyve 1888. év 24 sorszám A3480.
[1101] Vácszentmiklósi római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1863. év 61. sorszám https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/XKK6-4MF
[1102] Budapest IX. kerület polgári házassági anyakönyve 1918. év 538. sorszám https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-266-12306-51550-54?cc=1452460&wc=92Q2-RM9:40678301,48553201,1077269102

Rozványi Vilmos		1892.02.07	Budapest	-	-	jogi diploma	újságíró, író	nem	nem	A Továbbképző tanfolyamok osztály, Kulturális propaganda csoport alosztályának vezetője 1919.04.20 - 08.01.
Rudas Béla		1897.07.19	Budapest	kereske-delmi cég üzletvezetője	izr.[1103]	közép-fok	orvostan-hallgató	igen	nem	Ifjúmunkás Propaganda Ügyosztály Propaganda csoportjának vezetője 1919.06.01. - 1919.08.01.
Sajó Aladár	Itzian Emanuel	1869.09.08	Vác	-	izr.[1104]	jogi diploma	újságíró	nem	nem	Ifjúmunkás Propaganda Ügyosztály adminisztrációjának helyettes vezetője 1919.04.05. - 08.01.
Sárkány György		1899.	Budapest	-	-	közép-fok	magán-hivatalnok	nem	nem	A KIMSZ szövetségi központjának Pénzügyi csoportjának vezetője 1919.04.06. - 08.01.
Serényi Gusztáv		1880.09.02	Nagy-várad	-	ref.[1105]	mérnök diploma	újságíró	nem	nem	Ifjúmunkás Propaganda Ügyosztály adminisztrációjának vezetője 1919.04.05 - 08.01.
Sinkó Ervin	Spitzer Ferenc	1898.10.05	Apatin	kereskedő	izr.[1106]	alapfok (közép-iskolát félbe-hagyta)	újságíró, költő	igen	nem	Továbbképző tanfolyamok ügyosztálya Kulturális propaganda csoport (vagy más néven Világszemléleti alosztály) vezetője 1919.04.05 - 04.20.
Soltész Adolf	Treppes Adolf	1868.05.16	Gyöngyös	-	izr.[1107]	jogi diploma	újságíró	nem	nem	Továbbképző tanfolyamok osztály Segédhivatalának vezetője 1919.04.05. - 1919.08.01.

[1103] Budapest VI. kerületi polgári születési anyakönyv 1897. év 2061. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-6FXW-3PK?i=56&wc=9279-929%3A40678301%2C51865101%2C1077304401%3Fcc%3D1452460&cc=1452460
[1104] Váci izraelita hitközség születési anyakönyve 1869. év 50. sorszám A3500.
[1105] Budapest Főváros Levéltára Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék iratai (1897-1950) HU_BFL_VII_5_c_1919_10952_I_0115064 – Dr. Rátkai Károly: *A kálvinizmus örök.* Haladás, 1946. január 12. 2.
[1106] Sinkó Ervin: *Szemben a bíróval* http://mek.oszk.hu/06000/06079/html/gmsinko0002.html (Letöltés ideje: 2016. 01. 20.)
[1107] Gyöngyösi izraelita hitközség anyakönyve 1868. év, 39. sor A3458.

Stelte Lénárt		-	-	-	-	tanár diploma	tanár	nem	nem	Továbbképző tanfolyamok osztályának Ipari- és üzemviteli szakoktatás alosztályának vezetője 1919.04.05 - 08.01.
Szabados Sándor	Freistadtl Alexander	1874.01.14	Komárom	föld-birtokos	izr.[1108]	jogi diploma	jogász, beteg-pénztári igazgató, (újságíró)	igen	nem	Közoktatásügyi Népbiztos 1919.04.05. - 06.26., Szocializmus Állami Propagandája vezető 1919.04.05. - 08.01.
Szamuely Tibor	Szamueli Tibor	1890.12.27	Nyír-egyháza	termény-kereskedő	izr.[1109]	közép-fok	újságíró	igen	igen	Hadügyi népbiztos helyettese 1919.03.21 - 04.05., Közoktatásügyi Népbiztos 1919.04.05. - 06.24., Hadsereg-propaganda-osztály vezetője
Szántó Andor		1881.06.30	Budapest	budapesti királyi alügyész	izr.[1110]	jogi dipoma	könyv-kiadó igazgatója	nem	nem	Az SZTOT Központi irodájának és Elnöki irodájának vezetője 1919.04.20. - 08.01.
Szatmári Sándor		1878.07.22	Magyar-kanizsa	-	r.kat.[1111]	tanári diploma	tanár	igen	nem	Az "Ifjú proletár" című újság kiadóhivatalának vezetője. 1919.04.06. - 08.01.
Tarján Mihály		1871.10.12	Gomba	földműves	ref.[1112]	jogi diploma	ügyvéd	nem	nem	Földműves-propaganda-osztály helyettes vezetője ? - 1919.08.01.
Törs Tibor	Törs Tibor József Ede	1890.01.13	Budapest	író és ország-gyűlési képviselő	evang[1113]	jogi diploma	újságíró	nem	nem	A SZÁP-nál tevékenykedett, mint Szabados Béla titkára 1919.04.05 - 08.01.
Varjas Sándor	Weisz Sándor	1885.01.19	Dombóvár	szabó-mester, iparos	izr.[1114]	tanári diploma	tanár	igen	nem	Tudományos és Népszerű Propagandaosztály vezetője 1919.04.05. - 08.01.
Veres Mihály		1885.02.25	Temesvár	-	-	jogi diploma	újságíró	nem	nem	A Sajtódirektórium központi irodájának vezetője 1919.03.25- 04.20.

[1108] Komáromi izraelita hitközség születési anyakönyve 1874. év 1332. sorszám 52596
[1109] Nyíregyházi izraelita hitközség anyakönyvi kivonata 1890. év 71. sor A3525.
[1110] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1881. év 963. sorszám A3562.
[1111] Magyarkanizsa római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1878. év 245. sorszám A2845.
[1112] Gombai református egyházközség születési anyakönyve 1871. év 60. sorszám A0671.
[1113] Budapest V. kerület (Deák-téri templom) evangélikus születési anyakönyve 1890. év 32. sorszám A0006.
[1114] Budapest V. kerület polgári házassági anyakönyve 1913. év 371. https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-266-12151-4311-95

2. melléklet

Propagandisták adatai

Név	Születési név	Születési idő	Születési hely	Apja foglalkozása	Vallás	Iskolai végzettség	Foglalkozás 1918. október előtt	Munkásmozgalmi múlt 1918. október előtt	Orosz hadifogoly	A propagandával kapcsolatos tevékenység	A Tanácsköztársaság alatt betöltött funkció
Abonyi Géza		1894.10.23.	Budapest	-	r.kat.[1115]	Színművészeti Akadémia	színész	nem	nem	Az április 13-ai operaházi Vörös Katonaesten a "Jön az öcsém" című forradalmi verset adta elő.	-
Aczél Ilona		1884.11.07.	Királyhelmec	-	-	Színművészeti Akadémia	színész	nem	nem	Fellépett toborzórendezvényen.	-
Ágoston Péter	Augenstein Péter	1874.03.25.	Zsombolya	-	r.kat.[1116]	tanári diploma majd doktorátus	jogász, egyetemi tanár	nem	nem	Rudas Zoltán: „A kommunista társadalom erkölcse” című röpirat előszavát írta, több a „Vörös Újságban” megjelent cikk szerzője.	Külügyi népbizt. helyettese 1919.03.21 - 04.05., Külügyi népbizt. 1919.04.05. - 06.24., Igazságügyi népbizt. 1919.06.24. - 08.01.

[1115] Budapest Alsóvizivárosi római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1894. év 104. sor A0059.
[1116] Budapest Főváros Levéltára Fogolytörzskönyvek HU BFL - VII.102.a - forradalomutan - 1919 – 2083 – Ormos Mária: *A katedrától a halálsorig \ Ágoston Péter, 1874-1925.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2011., 17.

Alpári Gyula		1882.01.18.	Duna-földvár	-	izr.[1117]	közép-fok	újságíró	igen	nem	"Az imperializ-mus" című röpirat szerzője.	Külügyi népbizt. helyet-tese 1919.06. 24. - 08.01.
Antal Sándor	Adler Sándor	1882.11.28.	Nagy-várad	-	izr.[1118]	közép-fok	újságíró, író	nem	nem	A "Forradalmi versek, dalok, jelenetek" című propaganda-kiad-ványban megjelent "A föld fia" című jelenet szerzője. A „Vörös Újság” állandó munkatársa volt.	-
Aranyossi Pál		1887.08.04.	Szent-endre	színész	ref.[1119]	közép-fok	újságíró	igen	nem	A "Vörös Újság" állandó munkatársa.	-
Aranyosy Gusztáv	Dani Gusztáv	1896.12.13.	Tiszabecs	föld-műves	ref.[1120]	művészi iskola	grafikus	nem	nem	"A vörös szikra-távirászok sport-ünnepélye az összes katonai alakulatok részvételé-vel" című plakát alkotója.	-
Azary-Prihoda István	Prihoda István	1891.11.15.	Kolozsvár	-	-	Képző-mű-vészeti Akadé-mia	grafikus, festő	nem	igen	"Párt-könyvek a házfel-ügyelőnél" című plakát alkotója.	-

[1117] Budapest Főváros Levéltára Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék iratai. Büntetőperek iratai HU BFL - VII.5.c - 5736 - 1919

[1118] Budapest Főváros Levéltára Budapesti Királyi Ügyészség iratai. HU BFL - VII.18.d - 13/0128 – 1919 – Holokauszt Emlékközpont http://hdke.hu/emlekezes/emlekkonyv/kereses?page=1

[1119] Szentendrei református egyházközség születési anyakönyve 1887. év 6. sorszám A0795.

[1120] Tiszabecsi polgári születési anyakönyv 1896. év 108. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-6LR9-XGP?mode=g&i=66&wc=92QG-3TG%3A40679301%2C52444001%2C40680103%3Fcc%3D1452460&cc=1452460

Babits Mihály	Babits Mihály László Ákos	1883.11.26.	Szekszárd	bíró	r.kat.[1121]	tanári diploma	író, újságíró	nem	nem	Egyetemi előadáson nyilvánosan kifejezte a kommün iránti lojalitását és támogatását. (Forradalmi verset is írt, mely végül nem jelent meg.)	-
Bacsó Béla	Bacsó Béla Menyhért	1891.01.06.	Kassa	inas	r.kat.[1122]	közép-fok	újságíró	igen	nem	A "Népszava" állandó munkatársa volt.	-
Bajáki Ferenc		1883.05.06.	Kecske-mét	-	-	alapfok	lakatos, szak-szerve-zeti titkár	igen	nem	Több propaganda-rendezvé-nyen szónokolt.	Szociális termelési népbizt. 1919.04. 09 - 06.24.
Bajor Gizi	Beyer Gizella Margit	1893.05.19.	Budapest	keres-kedő	r.kat.[1123]	Szín-művé-szeti Akad-émia	színész	nem	nem	Fellépett toborzó-rendezvé-nyen.	-
Balázs Béla	Bauer Herbert	1884.08.04.	Szeged	főreál-iskolai tanár	izr.[1124]	tanári diploma	könyv-táros, író	nem	nem	"A kommunista irodalom, színjáték és színház programja - Interjú Balázs Bélával" Színház, 1919. április 6. "A nép színháza" Fáklya, 1919. április 22.	A Köz-oktatás-ügyi Népbiz-tosság Irodalmi oszt-ályának és a Drámai szín-házak irodalmi és művé-szeti ügyei alosz-tályának vezetője

[1121] Szekszárdi (Belvárosi templom) római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1883. év 225. sorszám A5002.
[1122] Kassai római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1891. év 20. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9RQY-3RV?mode=g&i=459&wc=9P3G-2NL%3A107654301%2C109211501%2C109432901%2C115698401%3Fcc%3D1554443&cc=1554443
[1123] Budapesti VII. kerületi (Erzsébetvárosi) római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1893. év 763. sorszám A0198.
[1124] Szegedi izraelita hitközség születési anyakönyve 1884. év 89. sorszám A3437.

Bálint Zoltán	Bleyer Zoltán	1871.03.06.	Nagy-várad	-	izr.[1125] (át-keresz-telkedett r.kat. vallásra)	építész-mérnök diploma	építész	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-
Balogh Artúr	Blau Artúr	1883.12.08.	Budapest	könyve-lő	izr.[1126]	mérnök diploma	mérnök	nem	nem	A "Diesel-gépek szerkezete, működése és szerelése" című röpirat szerzője.	-
Balogh Béla	Balogh József Béla	1885.01.01.	Székes-fehérvár	színházi kar-mester	r.kat.[1127]	közép-fok	film-rendező	nem	nem	A margit-szigeti május elsejei felvételek készítője.	-
Bardócz Árpád	Roth Árpád	1882.10.27.	Budapest	kereske-delmi ügynök	izr.[1128]	Ipar-művé-szeti Iskola	grafikus, festő	nem	nem	"Be a Vörös Hadseregbe" című plakát alkotója.	-
Barta Ernő	Braun Ernst Disraeli	1878.02.14.	Székes-fehérvár	-	izr.[1129]	Ipar-művé-szeti Iskola	grafikus, festő	nem	nem	"Dolgozza-tok, mert fogy a kenyér!" című plakát alkotója.	-
Barta Lajos	Kraufz Lajos	1878.10.20.	Kistapolca	-	izr.[1130]	közép-fok (egye-temi tanul-mányait félbe-hagyta)	újságíró	nem	nem	"Forrada-lom" (jelenet), "Lenin tanít" Fáklya, 1919. május 4. Sovinizmus és kommuniz-mus" Fáklya, 1919. május 14.	-

[1125] Kovács I. Gábor: *Diszkrimináció, emancipáció - asszimiláció, diszkrimináció \ Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adattára 1848-1944 I.: Zsidó és zsidó származású egyetemi tanárok.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012. 35.
[1126] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1883. év 1933. sorszám A3563.
[1127] Székesfehérvári római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1885. év 12. sorszám A0568.
[1128] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1882. év 1654. sorszám A3562.
[1129] Székesfehérvári izraelita hitközség születési anyakönyve 1878. év 1768. sorszám A3446.
[1130] Siklósi izraelita hitközség születési anyakönyve 1878. év 25. sorszám A3403.

Barta Sándor	Blau Sándor	1897.10.07.	Budapest	szabó	izr.[1131]	közép-fok	könyv-kereskedő segéd	nem	nem	"A kultúrájában forradalmasított ember" Ma, 1919. június 1.	-
Bécsi József		1884.02.07.	Budapest	-	-	-	film-operatőr	nem	nem	A május elsejei filmhíradó-felvételek egyik operatőre.	-
Benjámin Ferenc		1888.03.02.	Debrecen	-	izr.[1132]	közép-fok	újságíró	igen	nem	"Menny-dörög" Világszabadság, 1919. április 25. "Ladánszky elvtárs" Világszabadság, 1919. május 10. "Jóska bácsi szocialista lesz" Világszabadság, 1919. július 26	-
Beregi Oszkár	Berger Oszkár	1876.01.24.	Budapest	magán-zó	izr.[1133]	Szín-művé-szeti Akadé-mia	színész	nem	nem	A "Jön az öcsém" című propaganda-film főszerep-lője. Fellépett toborzó-rendezvé-nyen.	-
Berény Róbert	Bakofen Róbert	1887.03.18.	Budapest	kereske-delmi ügynök	izr.[1134]	közép-fok	grafikus, festő	nem	nem	"Fegyverbe, fegyverbe!" című plakát alkotója.	-

[1131] Budapest VI. kerületi polgári születetési anyakönyv 1897. év 2812. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-DTH7-Q5?i=77&wc=92QT-ZNP%3A40678301%2C51865101%2C1077267302%3Fcc%3D1452460&cc=1452460

[1132] Budapest Főváros Levéltára Budapesti Királyi Ügyészség iratai HU BFL - VII.18.d - 05/0071 - 1919

[1133] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1876. év 106. sorszám A3561.

[1134] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1887. év 533. sorszám A3564.

Biermann István			Bécs	segéd-munkás	-	közép-fok	bank-hivatal-nok	igen	nem	Több rendezvé-nyen szónokolt.	Buda-pesti Forra-dalmi Munkás - és Katona-tanács elnök-ségének tagja
Bihari Mihály		1892.02. 25	Nagy-várad	-	-	jogi diploma	újságíró	igen	nem	A "Népszava" állandó munkatársa volt.	-
Bihari Mór		1883.09.14.	Bihar-böször-mény	-	izr.[1135]	tanári diploma	tanár (újság-író)	igen	nem	"A nő helyzete a kommunista társadalom-ban" című röpirat szerzője.	-
Biró Lajos	Blau Lajos	1880.08.22.	Bécs	vegyes-kereske-dő	izr.[1136]	közép-fok	újságíró	nem	nem	"Magyar Tanács-köztársaság" Világ, 1919. március 22. "Az új út." Világ, 1919. március 23. "Világ-történelmi hivatás" Világ, 1919. március 25.	-
Biró Mihály	Weinberger Mihály	1886.11.30.	Budapest	fűszer-kereske-dő	izr.[1137]	Ipar-művé-szeti Iskola	grafikus, festő	igen	nem	A "Munkás gyermekei-vel", a "Bitangok! Ezt akartátok?" és az "1919 május 1." című plakátok alkotója.	A május elsejei ünnep-ség művé-szeti munká-latainak irányító-ja volt.

[1135] Budapest Főváros Levéltára Budapesti Királyi Ügyészség iratai HU BFL - VII.18.d - 13/4047 - 1920

[1136] Budapest V. kerület polgári házassági anyakönyve 1906. év 100. sorszám http://www.hatvany-online.net/MyProgs/crmbp/image.aspx?i=82673A Letöltés ideje: 2011. 04. 22.

[1137] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1886. év 2163. sorszám A3563.

Bodó Pál		1898.08.17.	Pécs	-	-	Keleti Kereskedelmi Akadémia	újságíró	igen	nem	Az "Ifjú proletár" és a "Vörös Újság" állandó munkatársa.	-
Bodrogi Zsigmond		1874.	Kula	-	-	középfok	író, zeneszerző	igen	nem	A "Béketrombita" című dal, és a "Virradóra: versek, dalok" című gyűjteményes kiadvány szerzője.	-
Bokányi Dezső		1871.02.11.	Budapest	kőfaragó	r.kat[1138]	alapfok	kőfaragó, munkásbiztosítási igazgató (újságíró)	igen	nem	Több propagandarendezvényen szónokolt.	Munkaügyi és népjóléti népbiztos 1919. 03.21 - 06.25.
Bokros Ferenc	Bokros Ferenc Mátyás	1891.01.11.	Budapest	esztergályos munkás	r.kat.[1139]	Iparrajziskola	grafikus	nem	nem	Az "1914-1918 Statisztika a háború szörnyű éveiből" című plakát egyik társalkotója.	Tagja volt a Közoktatásügyi Népbiztosság keretében működő művészi zsűrinek.
Bortnyik Sándor		1893.07.03.	Marosvásárhely	-	evang[1140]	művészi iskola	grafikus, festő	nem	nem	Uitz Béla "Vörös katonák előre!" című plakátjának tipográfiai tervezője. A "Vörös gyár" című festmény alkotója.	-

[1138] Budapest Józsefvárosi római katolikus plébánia születési anyakönyve 1871. év 255. sorszám A0231.
[1139] Budapest Józsefvárosi római katolikus plébánia születési anyakönyve 1891. év 115. sorszám A0241.
[1140] Születési adatairól: *Ruine.* Bucureşti, 1965. 16. – OSA Archivum http://osaarchivum.org/files/holdings/300/8/3/text/32-1-21.shtml (Letöltés ideje: 2015. 06. 07.)

Böhm Vilmos		1880.01.20.	Budapest	pálinka-kereskedő	izr.[1141]	alapfok	hivatalnok (újságíró)	igen	nem	Több rendezvényen szónokolt, több írásában propagálta a kommünt	Szociali zálási népbizt. 1919. 03.21. - 04.05., Hadügyi népbizt. 04.05. - 06.24.
Bölöni György		1882.10.30.	Szilágy-somlyó	-	ref.[1142]	jogi diploma	újságíró	nem	nem	"Mit csinálnak a svájci ellenforradalmárok?" Az Ember, 1919. június 19. "Az éhség pánik" Az Ember, 1919. június 26.	-
Bródy Sándor		1863.07.23.	Eger	gabona-kereskedő	izr.[1143]	alapfok (gimnáziumi tanulmányait félbehagyta)	író, újságíró	nem	nem	„»Orgonavirág«, májusi játék 1 képben.” Egyidőben előadta a Nemzeti Színház, Vígszínház és Magyar Színház, 1919. máj. 1-jén.	-
Czakó Ambró	Cucz Lajos	1887.01.13.	Cegléd	hivatalnok	r.kat.[1144] (Átkeresztelkedett ref. vallásra. 1915-től református lelkész is volt.)	tanári diploma	tanár	nem	nem	"A vallás a kommunista társadalomban" című röpirat szerzője.	-

[1141] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1880. év 91. sorszám A3562.
[1142] Budapest V. kerületi polgári házassági anyakönyv 1913. év 36. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-6F9W-C1?mode=g&i=12&wc=92Q2-2NL%3A40678301%2C51334101%2C1077264604%3Fcc%3D1452460&cc=1452460
[1143] A születési anyakönyvi adatokat közli: Archívum 17. A Heves Megyei Levéltár közleményei, Eger, 2005. 220.
[1144] Ceglédi római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1887. év 35. sorszám A5050.

Csáklány Tibor	Papp Tibor	1889.01.07.	Sáros-patak	nyom-dász	ref.[1145]	közép-fok	hivtal-nok	nem	nem	A "Forradalmi versek, dalok, jelenetek" című propaganda-kiadvány-ban megjelent a "Mindnyá-jan jönnek" című vers társszerzője.	-
Csillag Ferenc		1881.	Pápa	-	izr.[1146]	alapfok	betű-szedő segéd, nyom-dász	igen	nem	Szónokolt május elsején a Vérmezőn	A párt-titkárság funkcio náriusa.
Csizmadia Sándor		1871.02.06.	Orosháza	föld-műves	evang[1147]	alapfok	költő, újságíró (korá-bban földm-űves)	igen	nem	Több propaganda-rendezvé-nyen szónokolt.	Földmű velés-ügyi népbiz-tos 1919. 03.21 - 04.05.
Dankó Ödön		1889.07.11.	Budapest	-	r.kat.[1148]	Képző-művé-szeti Főiskola	grafikus	nem	nem	A "Be a vörös hadseregbe! " és a "Védd meg a proletárok hatalmát!" című plakátok alkotója.	-
Darvas Simon	Deszberg Simon	1892.01.16.	Budapest	cipész-mester	izr.[1149]	bölcsész diploma	újságíró	nem	nem	A "Vörös Újság" állandó munkatársa.	-
Deésy Alfréd	Kämpf Alfréd	1877.09.22.	Dés	-	-	-	színész, film-rendező	nem	nem	A május elsejei filmhíradó-felvételek egyik rendezője.	-

[1145] Sárospataki református egyházközség születési anyakönyve 1889. év 2. sorszám A1454.
[1146] Budapest Főváros Levéltára Budapesti Királyi Ügyészség iratai HU BFL - VII.18.d - 13/0544 - 1919
[1147] Orosházi evangélikus egyházközség születési anyakönyve 1871. év 76. sorszám A2068.
[1148] Budapest-Józsefvárosi római katolikus plébánia születési anyakönyve 1889. év 1731. sorszám A0240.
[1149] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1892. év 136. sorszám A3565.

Dénes Zsófia	Deutsch Zsófia Stefánia	1885.01.14.	Budapest	vállal-kozó	izr.[1150]	közép-fok	újságíró	nem	nem	"A nő a kommunista társadalom-ban" című röpirat szerzője.	-
Dienes Kálmán	Dienes Kálmán Barnabás	1881.10.10.	Debrecen	aljárási bíró	ref.[1151]	mérnök diploma	építész-mérnök	nem	nem	"A proletariátus diktatúrája" című röpirat szerzője.	-
Diósy Antal		1895.06.15.	Budapest	-	r.kat.[1152]	Képző-művé-szeti Főiskola	grafikus, festő	nem	nem	A "Megnyílt a Margi-tszigeti strandfürdő" című plakát alkotója.	-
Diószeghy Tibor		1891.	Budapest	-	-	-	újságíró	nem	nem	A "Vörös Újság" állandó munkatársa.	-
Dovcsák Antal		1879.03.11.	Budapest	-	-	alapfok	vas-eszter-gályos, szak-szerve-zeti vezető	igen	nem	Több propaganda-rendezvé-nyen szónokolt.	Szociali zálási nép-biztos helyet-tese 1919. 03.21 - 04.05., Szoci-ális termelés népbiz-tosa 1919. 04.05 - 06.24.
Englerth Károly		-	-	-	-	építész-mérnöki diploma	építész	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-

[1150] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1885. év 93. sorszám A3563.
[1151] Debreceni református egyházközség anyakönyve 1881. év 1259. sorszám A2191
[1152] Budapest Ferencvárosi római katolikus plébánia születési anyakönyve 1895. év 738. sorszám A0213.

Erbits Jenő		1893.08.20.	Budapest	-	r.kat.[1153]	Képző-művé-szeti Főiskola	grafikus	nem	nem	A "Ne tétovázz! Állj mellénk a Vörös Hadsereg-be!" című plakát alkotója.	-
Erdélyi Jenő	Ekstein Jenő	1890.11.27.	Budapest	könyve-lő	izr.[1154]	jogi diploma	újságíró	nem	nem	A "Mit adott a forrada-lom?" című röpirat szerzője.	-
Escher Károly	Escher Károly Imre	1890.10.22.	Szekszárd	-	r.kat.[1155]	közép-fok	fotó-riporter, film-operatőr	nem	nem	A május elsejei filmhíradó-felvételek egyik operatőre.	-
Fáber Oszkár		1879.04.04.	Spalitz (Szilézia)	-	evang[1156] (Át-kereszt-telkedett r.kat. vallásra)	tanári diploma	tanár	igen	nem	"Vallás és vallás-oktatás" Vörös Újság, 1919. április 25. Több előadást tartott.	Vallás-ügyi likvidá-ló hivatal vezetője
Falus Elek	Friedmann Elek	1884.12.31.	Orosháza	-	izr.[1157]	Minta-rajz-iskola	grafikus, iparm-űvész	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-
Faragó Géza		1877.06.25.	Budapest	-	-	Párizsi Ipar-művé-szeti iskola	grafikus, festő	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-
Faragó Miklós	Schnitzer Miklós	1884. 02. 27.	Csongrád	-	izr.[1158]	közép-fok	újságíró	nem	nem	"Ki a proletár?" című röpirat szerzője.	-

[1153] Budapest római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1893. év 381. sorszám https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/X2WW-HF7
[1154] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1890. év 2408. sorszám A3565.
[1155] Szekszárdi (Belvárosi templom) római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1890. év 269. sorszám A5002.
[1156] Fáber Oszkár: *Egy szerzetes naplótöredéke.* https://archive.org/details/MN5163ucmf_3 (Letöltés ideje: 2016. 01. 20.)
[1157] Orosházi izraelita hitközség születési anyakönyve 1884. év 34. sor A3408.
[1158] Csongrádi izraelita hitközség születési anyakönyve 1884. év 4. sorszám A3433.

Farkas Antal		1875.09.13.	Szentes	ügyvéd	ref.[1159]	tanári diploma	újságíró	igen	nem	Több vers és röpirat szerzője.	-
Farkas Béla		1874.03.15.	Budapest	asztalos	ref.[1160]	közép-fok	újságíró	nem	nem	A "Forradalmi versek, dalok, jelenetek" című propaganda kiadványban megjelent "A Vörös Hadsereg" című vers szerzője.	-
Fedák Sári	Fedák Sarolta	1879.10.26.	Bereg-szász	orvos	r.kat[1161]	színi iskola	színész-nő	nem	nem	Fellépett toborzó-rendezvé-nyen.	-
Fejes Gyula	Fejes Gyula István	1895.09.01.	Budapest	rendőr	ref.[1162]	Ipar-művé-szeti Iskola	grafikus	nem	nem	Az "1914-1918 Statisztika a háború szörnyű éveiből" című plakát egyik társalkotója.	-
Ferenczy Sándor		1895.05.23.	Budapest	-	ref.[1163]	építész-mérnöki diploma	építész	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-
Forró Pál		1884.02.22.	Budapest	-	-	jogi diploma	író, rendező	nem	nem	A május elsejei filmhíradó-felvételek egyik rendezője.	-

[1159] Szentesi református egyházközség születési anyakönyve 1875. év 439. sorszám A2417.
[1160] Budapesti IX. kerületi (Kálvin-téri templom) református egyházközség születési anyakönyve 1874. év 110. sorszám A0621.
[1161] Budapesti II. kerületi polgári házassági anyakönyvi kivonat 1922. év 442. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-DTMG-BQ?mode=g&i=159&wc=92QR-YW5%3A40678301%2C43353801%2C1077280501%3Fcc%3D1452460&cc=1452460 – Fedák Sári: *„Te csak most aludjál liliom…” \ Fedák Sári emlékiratai.* Magyar Ház, Budapest, 2009.
[1162] Budapest IX. kerületi (Kálvin-téri templom) református egyházközség születési anyakönyve 1895. év 1102. sorszám A0625.
[1163] Budapest IX. kerületi (Kálvin-téri templom) református egyházközség születési anyakönyve 1895. év 544. sorszám A0625.

Földes Imre		1881.	-	-	-	Minta-rajz-iskola	grafikus	nem	nem	Több plakát alkotója.	-
Gábor Andor	Greiner Andor	1884.01.20.	Újnép-puszta	hivatal-nok	-	bölcsész diploma	író, újságíró	nem	nem	"Külpoli-tika" Ifjú Proletár, 1919. július 27.	-
Gárdos László	Goldstein Sándor	1892.07.21.	Budapest	köz-szolga	izr.[1164]	közép-fok	újságíró	igen	nem	A "Vörös Újság" állandó munkatársa.	-
Gárdos Mariska	Grünfeld Mari	1885.05.01.	Nagy-berény	segéd-munkás	izr.[1165]	közép-fok	újságíró	igen	nem	Több rendezvé-nyen tartott beszédet, több írásában propagálta a Tanács-köztársasá-got.	-
Góth Sándor	Gutfreund Sándor	1869.10.19.	Budapest	vendég-fogadós	izr.[1166]	Szín-művé-szeti Akadé-mia	színész	nem	nem	Fellépett toborzó-rendezvé-nyen.	-
Góthné Kertész Ella	Kohn Ella	1879.02.12.	Budapest	biztosí-tási hivatal-nok	izr[1167] (át-kereszt-telkedett r.kat. vallásra)	Szín-művé-szeti Akadé-mia	színész	nem	nem	Fellépett toborzó-rendezvé-nyen.	-
Hajdu Árpád	Kui Árpád	1888.09.10.	Karcag	-	ref.[1168]	jogi diploma	ügyvéd	nem	nem	"A földkérdés" című röpirat szerzője.	-
Hajdu Pál		1896.12.10	Mára-maros-sziget	-	-	középf. (egyete-mi tanulmá-nyait félbe-hagyta)	újságíró	igen	nem	A "Vörös Újság" állandó munkatársa.	-

[1164] Budapesti izraelita hitközség születési anyakönyve 1892. év 1636. sorszám A3565.
[1165] Ádándi izraelita hitközség születési anyakönyve 1885. év 15/b. sorszám A3503.
[1166] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1869. év 1870. sorszám A3559.
[1167] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1879. év 200. sorszám A3561.
[1168] Karcagi református egyházközség születési anyakönyve 1888. év 326. sorszám A2314.

Hajnal Jenő	Hatsek Jenő	1889.12.25.	Hőgyész	szoba-festő	izr.[1169]	közép-fok	újságíró	igen	nem	A "Vörös Újság" állandó munkatársa.	-
Halasi Andor		1883.03.25.	Nyír-egyháza	-	-	jogi diploma	újságíró	nem	nem	"Mi kell a proletárnak? " Figaro, 1919. április 5. "Az utolsó álom" (jelenet) Színházi Élet, 1919. április 20-26.	-
Hamburger Jenő		1883.05.31.	Zala-udvarnok	-	-	orvosi diploma	orvos (újságíró)	igen	nem	Több rendezvé-nyen szónokolt, több írásában propagálta a kommünt	Föld-művelés ügyi nép-biztos 1919. 03.21 - 06.24.
Haubrich József		1884.11.09.	Detta	-	r.kat.[1170]	alapfok	vas-munkás, szakszer vezeti titkár	igen	nem	Több propaganda-rendezvé-nyen szónokolt.	Kereske delmi nép-biztos helyette-se 1919. 03.21. - 04.05., Hadügyi népbizt. 1919. 04.05 - 06.25.
Herguet Rezső	Herguet Rudolf Frigyes	1884.05.14.	Budapest	-	r.kat.[1171]	építész-mérnök diploma	építész, ipar-művész	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-

[1169] Hőgyészi izraelita hitközség születési anyakönyve 1889. év 69. sorszám A3535.
[1170] Budapest Főváros Levéltára Fogolytörzskönyvek HU BFL - VII.102.a - forradalomutan - 1919 - 202 – Szántó Péter: *Szegénysorból a halálsorra.* http://www.banater.hu/magyar/H/haubrich/haubrich.htm (Letöltés ideje: 2016. 01. 30.)
[1171] Budapest (Terézváros) római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1884. év 482. sorszám A0111

Hevesi Gyula		1890.11.21.	Ungvár	-	izr.[1172]	mérnök diploma	vegyész-mérnök	igen	nem	"A kommunista világ-forradalom műszaki és gazdasági szükség-szerűsége" című röpirat szerzője.	Szociali zálási népbizt. helyette se 1919. 03.25 - 04.05., Szoci-ális termelés népbizt. 1919. 04.05 - 06.24.
Hevesy Iván	Hevesi Iván Ignácz	1893.12.07.	Kapuvár	polgári iskolai tanár, lapszer-kesztő	r.kat.[1173]	bölcsész diploma	újságíró	nem	nem	"Tömeg-kultúra – Tömegmű-vészet" Ma, 1919. április 10.	-
Hikisch Rezső		1876.09.03.	Budapest	-	-	építész-mérnök diploma	építész	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-
Hirossik János		1887.03.24.	Budapest	-	-	alapfok	építő-munkás (újság-író)	igen	nem	Több rendezvé-nyen szónokolt, több írásában propagálta a kommünt	Az egyesült párt egyik titkára, a Szlovák Tanács-köztár-saság belügyi nép-biztosa.
Hollós József	Hoffman József	1876.08.22.	Kecske-mét	keres-kedő	izr.[1174]	orvosi diploma	orvos (újság-író)	igen	nem	"Az alkoholiz-mus okairól" és "A szeszes italok hatása a szervezetre" című röpiratok szerzője.	-

[1172] Budapest IV. kerület polgári házassági anyakönyve 1918. év 538. sorszám https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-266-12306-51550-54?cc=1452460&wc=92Q2-RM9:40678301,48553201,1077269102
[1173] Kapuvári római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1893. év 202. sorszám A1790.
[1174] Kecskeméti izraelita hitközség születési anyakönyve 1876. év 22. sorszám A3487.

Horváth Jenő		1900.01.02	Dés	napszá-mos (zenész)	ref.[1175]	nincs végzett-sége	munkás, (zenész, zene-szerző)	nem	nem	A "Gyere vár a hadsereg" című toborzódal szerzője, "A Kun Béla most azt üzente" és a "Fel, fel vörösök" című toborzó-dalok szövegírója.	-
Horváth Jenő		1892.04.04.	Baja	-	r.kat.[1176]	művé-szeti iskola	grafikus, festő	nem	nem	Május elsején az Ipar-csarnokra elhelyezett egyik nagy festmény társalkotója	-
Jámbor Lajos	Frommer Lajos	1869.10.31.	Pest	-	-	építész-mérnök diploma	építész	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-
Jancsó Károly	Jancsó Károly Demeter Gyula	1875.09.30.	Vaskoh	-	r.kat.[1177]	jogi diploma	köztiszt-viselő (újság-író)	igen	nem	Márciustól májusig a „Vörös Újság” szerkesz-tője, majd augusztusig szerkesztő helyettese.	-
Jánszky Béla		1884.07.19.	Ózd	-	-	építész-mérnök diploma	építész	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-

[1175] Szenti Pál: *Interjú Kalácska Istvánnal 1919-ről.* Kézirat. Szenti Pál magánhagyatékából.
[1176] Bajai (Belvárosi) római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1892. év 139. sorszám A3047.
[1177] Budapest VIII. kerület polgári házassági anyakönyv 1909. év 1086. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-D1J7-CQV?mode=g&i=65&wc=92QB-DPX%3A40678301%2C57613001%2C1077273502%3Fcc%3D1452460&cc=1452460

Jászai Samu	Jajtelesz Sámuel	1859.10.05.	Szécsény	-	izr.[1178]	alapfok (gimnáziumi tanulmányait félbehagyta)	betűszedő	igen	nem	A "Népszavában" publikált, több rendezvényen szónokolt.	A Szakszervezeti Tanács elnöke.
Jeges Ernő		1898.01.12.	Torontál-vásárhely	-	-	Iparművészeti Főiskola	grafikus, festő	nem	nem	Több plakát alkotója.	-
Jónás Dávid		1871.08.05.	Budapest	-	izr.[1179]	építész-mérnök diploma	építész	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-
Juhász Gyula		1883.04.04.	Szeged	távírda-tiszt	r.kat.[1180]	tanár diploma	író, újságíró	nem	nem	"Májusi óda" Délmagyarország, 1919. május 3. "Az élő halottak háza" Délmagyarország, 1919. július 27.	-
Kaesz Gyula		1897.07.13.	Budapest	-	-	Iparművészeti Iskola	egyetemista	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-
Kahána Mózes		1897.11.26.	Gyergyóbékás	fényképész	-	középfok	író, újságíró	nem	nem	"Vörös vers" Ma, 1919. június 1. "Tavasz" Ma, 1919. június 15.	-

[1178] Budapest VI. kerület polgári házassági anyakönyve 1901. év 1092. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-XHG2-BF?mode=g&i=176&wc=927Q-FM3%3A40678301%2C51865101%2C1077289002%3Fcc%3D1452460&cc=1452460

[1179] Budapest V. kerület polgári házassági anyakönyve 1901. év 127. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-D4C9-99?wc=92QX-MNP%3A40678301%2C51334101%2C1077289001%3Fcc%3D1452460&cc=1452460

[1180] Szegedi (Belvárosi templom) római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1883. év 166. sorszám A3356.

Kalmár Henrik	Kohn Elkán	1870.03.25	Pozsony	-	izr.[1181]	közép-fok	nyom-dász, (újság-író)	igen	nem	Több propaganda-rendezvé-nyen szónokolt.	Német nép-biztos 1919. 03.21 - 07.25.
Karinthy Frigyes	Karinthi Frigyes Ernő	1887.06.25.	Budapest	gyári hivatal-nok	evang[1182]	közép-fok (egyete-mi tanul-mányait félbe-hagyta)	író, újságíró	nem	nem	"Vérmező" (jelenet) Színházi Élet, 1919. július 6-12.	-
Kárpáti Aurél	Gungl Aurél Miklós	1884.12.05.	Cegléd	hivatal-nok	r.kat.[1183]	tanári diploma	újságíró	nem	nem	"Orosz-ország" Déli Hírlap, 1919. március 28. "Fegyver-ben!" Vörös Katona, 1919. május 6.	-
Kassák Lajos		1887.03.21.	Érsek-újvár	gyógy-szertári alkalma-zott	r.kat.[1184]	alapfok (gimná-ziumi tanul-mányait félbe-hagyta)	lakatos, majd író, költő, újságíró, szerkesz-tő	igen	nem	"Vörös temetés" Fáklya, 1919.április 24. "Boldog köszöntés" Ma, 1919. július 1.	-
Kelen Jolán (Kelen Józsefné)	Fried Jolán	1891.11.29.	Munkács	-	izr.[1185]	tanár diploma	tanár	igen	nem	Több propaganda-rendezvé-nyen szónokolt.	Köz-oktatás-ügyi Népbiz-tosság Gyer-mek-szociális osztályá-nak vezetője 1919. 04.05 - ?

[1181] Pozsonyi ortodox izraelita hitközség születési anyakönyve 1870. év 3120. sorszám https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-1951-22653-48412-73?cc=1554443&wc=9P3R-N3L:107654001,107722701,107722702,107786801

[1182] Budapest V. kerületi (Deák tér) evangélikus egyházközség születési anyakönyve 1887. év 148. sorszám A0003.

[1183] Ceglédi római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1884. év 535. sorszám A5050.

[1184] Érsekújvári római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1887. év 128. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-8BT4-8KF?mode=g&i=367&wc=9PQ3-44F%3A107654301%2C111243301%2C111243302%2C142851801%3Fcc%3D1554443&cc=1554443

[1185] Budapest Főváros Levéltára Budapesti Királyi Ügyészség iratai HU BFL - VII.18.d - 13/1070 - 1921

Kelen József	Klein József	1892. 01. 12.	Nagy-bocskó	-	izr.[1186]	mérnök diploma	gépész-mérnök	igen	nem	Több propaganda-rendezvé-nyen szónokolt.	Szociá-lis termelés népbizt. 1919. 04.05 - 06.24.
Kemény György		1888.09.24.	Kaposvár	keres-kedő	izr[1187]	közgazdasági diploma és doktorátus	közgazdász	nem	nem	"Keresztény ség és szocializmus" című röpirat szerzője.	SZÁP Agitátor képző iskolájá nak tanára
Kenyeres Júlia (Komját Júlia)	Korach Julianna	1895.12.11.	Letenye	magy. kir. adó-pénztár-nok	izr.[1188]	közép-fok	egyete-mista	igen	nem	"A proletár-állam film-irodalma" Vörös Film, 1919. április 19. "A mozi a kommunista társadalom-ban" Vörös Film, 1919. május 3.	A Társa-dalma-sított Mozgó-képüze-mek politikai cenzora
Kertész Mihály	Kaminer Manó	1886.12.25.	Budapest	szoba-festő	izr.[1189]	színész iskola	színész, rendező	nem	nem	A "Jön az öcsém" című film rendezője.	A május elsejei film-híradó-felvéte-lek legfőbb felügye-lője.
Kmetty János		1889.12.23.	Miskolc	levél-kézbesí-tő	r.kat.[1190]	Julian Akadé-mia (Párizs)	grafikus, festő	nem	nem	A "Be!" című plakát egyik társalkotója.	-

[1186] Budapest Főváros Levéltára Fogolytörzskönyvek HU BFL - VII.101.c - fegyenc.I - 4981
[1187] Kaposvári izraelita hitközség anyakönyve 1888. év 54. sorszám A3506.
[1188] Letenye polgári születési anyakönyve 1895. év 37. sorszám https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-1942-23411-30612-39?cc=1452460&wc=923N-PTL:40679501,49363601,40680103
[1189] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve, 1886. év 2328. sorszám A3564.
[1190] Miskolci római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1889. év 350. sorszám A0977.

Kodály Zoltán	Kodály Zoltán Vilmos	1882.12.16.	Kecske-mét	hivatal-nok, állomás-főnök	r.kat.[1191]	bölcsész diplma, zene-szerzői diploma	zene-szerző, tanár	nem	nem	A Zenei direktórium tagjaként Reinitz Béla megbízására a Zene-akadémia tanáraival elkészítette az "Internacionálé" című dal nagy-zenekari és énekkari át-dolgozását.	Zenei direktórium tagja.
Komját Aladár	Korach Aladár	1891.02.11.	Kassa	magy. kir. adó-pénztár-nok	izr.[1192]	közép-fok	hivatal-nok	igen	nem	Az "Új Internacionálé" című kiadvány szerzője.	-
Kónya Sándor		1891.03.21.	Karcag	iparos	ref.[1193]	Képző-művé-szeti Főiskola	grafikus, festő	nem	nem	Több plakát alkotója.	-
Korda Sándor	Kellner Sándor	1893.09.16.	Pusztatúr-pásztó	intéző	izr.[1194]	színész iskola	rendező	nem	nem	Részt vett a május elsejei filmfelvételek elkészítésében.	A szocializált film-gyárak művészeti vezetője
Kosztolányi Dezső		1885.03.29.	Szabadka	tanár	r.kat.[1195]	közép-fok (egyetemi tanul-mányait félbe-hagyta)	író, újságíró	nem	nem	"Az új színház" Színházi Élet, 1919. március 30-április 5. "Mi tűnik el?" Színházi Élet, 1919. április 13-19. "Nevek nélkül" Színházi Élet, 1919. június 15-21	-

[1191] Kecskeméti római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1882. év 1494. sorszám A5111.
[1192] A vallási hovatartozásra vonatkozóan szülei adatait lásd húga, Kenyeres Júlia születési anyakönyvi adatainál.
[1193] Karcagi református egyházközség születési anyakönyve 1891. év 132. sorszám A2314.
[1194] Túrkevei izraelita hitközség születési anyakönyve 1893. év 19. sorszám A3473.
[1195] Szabadkai római katolikus (Szent Teréz templom) egyházközség születési anyakönyve 1885. év 528. sorszám) A2911.

Körmendy Nándor		1894.02.28.	Kiscell	-	r.kat.[1196]	építész-mérnök diploma	építész	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-
Kőrösi Sándor	Reich Sándor	1857.06.27.	Nagy-kőrös	-	izr.[1197]	bölcsész diploma	tanár (újság-író)	nem	nem	"Művészek és írók dolgozóhelyisége" Vörös Újság, 1919. július 15.	-
Krejcsi Rezső	Eugenius Rudolphus Krejči	1859.03.25.	Buda	hivatal-nok	r.kat.[1198]	jogi diploma	Buda-pesti kereskedelmi és ipar-kamara titkára	igen	nem	"Frankel Leo a párisi Commun magyar vezére" című röpirat szerzője.	Forra-dalmi Múze-um szerve-zője és vezetője
Krenner Miklós	Krenner Ferenc Miklós	1875.07.18.	Garam-berzence	-	r.kat.[1199]	tanári diploma	tanár	nem	nem	"Néhány szó a Tanácsköz-társaságról" és a "Mi történt március 21-én?: a kapitaliz-mus és imperializ-mus bukásáról" című röpiratok szerzője.	-
Krúdy Gyula		1878.10.21.	Nyír-egyháza	ügyvéd	r.kat.[1200]	közép-fok	újságíró, író	nem	nem	A "Fehérvári könyv" és a "Havasi kürt - Ruszka-Krajna kistükre" című röpiratok szerzője.	-

[1196] Kiscelli római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1894. év 14. sorszám A4422.
[1197] Nagykőrösi izraelita hitközség születési anyakönyve 1857. év 19. sorszám A3492.
[1198] Budai I. kerületi római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1859. év 154. sor A0042.
[1199] Jalnai római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1875. év 212. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/1:1:KDVQ-Q8Y
[1200] Nyíregyházi római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1878. év 180. sorszám A0876.

Lakatos Kámán	Lakatos Kálmán Lajos	1895.08.17.	Budapest	-	ref.[1201]	építész-mérnök diploma	építész	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-
Lakatos László	Kellner László	1881.07.17.	Budapest	kereskedő	izr.[1202]	közép-fok	újságíró	nem	nem	"A bécsi gárdisták" Magyarország, 1919. május 9.	-
Landler Jenő		1875.11.23.	Gelse	hivatalnok	izr.[1203]	jogi diploma	ügyvéd (újságíró)	igen	nem	Több rendezvényen szónokolt, több írásában propagálta a kommünt	Belügyi népbizt. 1919. 03.21. - 08.01.
Lányi Sarolta	Lányi Sarolta Erzsébet Fausztina	1891.06.06.	Székesfehérvár	karnagy	r.kat.[1204]	tanári diploma	tanár (újságíró)	igen	nem	"Tavasz 1919-ben" Nyugat, 1919. június 1.	-
Lázár Lajos		1885.09.13.	Nagybánya	-	-	jogi diploma	ügyvéd, filmrendező	nem	nem	A "Tegnap" című propagandafilm rendezője.	-
Lehoczky Árpád		1896.04.27.	Lőcse	-	-	mérnök diploma	mérnök	nem	nem	A "Forradalmi versek, dalok, jelenetek" című propagandakiadványban megjelent a "Mindnyájan jönnek" című vers társszerzője.	-

[1201] Budapest IX. kerületi (Kálvin-téri templom) református egyházközség születési anyakönyve 1895. év 1008. sorszám A0625.
[1202] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1881. év 1041. sorszám A3562.
[1203] Budapest VII. ker. polgári házassági anyakönyv 1912. év 1185. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-62YS-RK6?mode=g&i=29&wc=92QL-C6D%3A40678301%2C54933001%2C1077297501%3Fcc%3D1452460&cc=1452460
[1204] Székesfehérvári római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1891. év 213. sorszám A0568.

Lejava Ferenc		1886.06.24.	Budapest	nyom-dász	r.kat.[1205]	Képző-művé-szeti Főiskola	grafikus	nem	nem	Az "Alkohol és Prostitúció" és a "Minden pohár halálos méreg!" című plakátok alkotója.	-
Lengyel Gyula	Pollák Gyula	1888.10.08.	Szatmár-németi	keres-kedő	-	tanári diploma	tanár	igen	nem	"A falu és a város gazdasági érdekközös-sége" című röpirat szerzője	Pénz-ügyi népbizt. 1919. 04.05 - 08.01.
Lengyel Menyhért	Lebovics Menyhért	1880.01.12.	Balmaz-újváros	-	izr.[1206]	közép-fok	író, újságíró	nem	nem	"Névaparti estély" (jelenet) Színházi Élet 1919. április 27-május 3.	-
Lord Imre	Pinczés Imre	1895.08.10.	Balmaz-újváros	föld-műves	ref.[1207]	-	színész	nem	nem	A "Tegnap" című film főszereplője	-
Lugosi Béla	Blaskó Béla Ferenc Dezső	1882.10.20.	Lugos	bank-tisztvi-selő	-	színi iskola	színész	nem	nem	Fellépett toborzó-rendezvé-nyen.	A Színész-szakszer vezet meg-szerve-zője, egyik vezetője
Mácza János		1893.08.04.	Alsó-habróc	-	-	közép-fok	újságíró	nem	nem	"Szocializálták a színházakat" Vörös Lobogó, 1919. március 28. "A színház új közön-ségéért" Vörös Lobogó, április 26.	-

[1205] Budapest Felsővizivárosi római katolikus Szent Anna plébánia születési anyakönyve 1886. év 232. sorszám A0044.
[1206] Balmazújvárosi izraelita hitközség születési anyakönyve 1880. év 2. sorszám A3451.
[1207] Balmazújvárosi református egyházközség szüetési anyakönyve 1895. év 240. sorszám A2137.

Magyar Lajos	Milhoffer Lajos	1891.11.25.	Istvándi	-	-	közép-fok (egyetemi tanul-mányait félbe-hagyta)	újságíró	nem	nem	A "Népszava" állandó munkatársa.	-
Makoldy József		1890.	Nagy-szeben	-	-	Művé-szeti Akadé-mia (Mün-chen)	grafikus, festő	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-
Málnai Béla		1878.12.14.	Budapest	-	-	építész-mérnök diploma	építész	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-
Márai Sándor	Grosschmid Sándor Károly Henrik	1900.04.11	Kassa	magy. kir. jegyző	r.kat.[1208]	közép-fok	egyete-mista	nem	nem	"A demarkációs vonalon" Magyar-ország, 1919. április 24. "Proletár-művészet" Kassai Munkás, 1919. július 26.	-
Maróti Géza	Rintel Géza	1875.03.01.	Bars-vörösvár	keres-kedő	izr.[1209] (át-kereszt-telkedett r.kat. vallásra)	Iparrajz-iskola, Bécsi Művé-szeti Akadé-mia	építész, szobrász ipar-művész	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-
Mattyasov szky Ilona		1892.03.31.	Esztergom	-	-	-	színész-nő, rendező	nem	nem	A május elsejei filmhíradó-felvételek egyik rendezője.	-

[1208] Budapest V. kerület polgári házassági anyakönyvi kivonata 1923. év 114. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-D143-F6T?mode=g

[1209] Aranyosmarót izraelita hitközség születési anyakönyve 1875. év 45. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/1:1:QVNH-TTCP

Mausz Rezső	Rudolpus Mausz	1877.10.20.	Bácsalmás	-	r.kat.[1210]	alapfok	nyom-dász	igen	nem	Több rendezvé-nyen szónokolt, több írásában propagálta a kommünt	Külügyi nép-biztos helyette-se 1919. 06.24 - 08.01.
Medgyes Alajos	Messinger Alajos	1905.02.15	-	-	-	építész-mérnök diploma	építész	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-
Menyhért Miklós	Mederl Miklós	1878.	-	-	-	építész-mérnök diploma	építész	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-
Migray József		1882.03.09.	Nagy-kőrös	-	-	közép-fok	tanító (költő, újság-író)	igen	nem	Szónokolt május elsején a Vérmezőn	-
Mikes Lajos		1872.08.10.	Budapest	-	-	jogi diploma	újságíró	nem	nem	"Rendet és békét" Az Est, 1919. május 7.	-
Molnár Antal		1890.01.07.	Budapest	ügyvéd	izr.[1211]	Zene-akadé-mia	zene-szerző, tanár	nem	nem	Elkészítette az "Internacio-nálé" című dal énekkari átdolgozását	-
Molnár Ferenc	Neumann Ferenc	1878.01.12.	Budapest	orvos	izr.[1212]	közép-fok (egyete-mi tanul-mányait félbe-hagyta)	író, újságíró	nem	nem	"Ruhe in Budapest" Az Ember, 1919. április 1.	-
Molnár Géza	Mandl Géza	1872.09.07.	Budapest	kereske-dő	izr.[1213]	jogi diploma állam-tudomá-nyi dokto-rátus	tanár (Zene-akadémi án)	nem	nem	"A zene a szocialista társadalom-ban" című röpirat szerzője	-

[1210] Bácsalmási római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1877. év 364. sorszám A3026.
[1211] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1890. év 30. sorszám A3565.
[1212] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1878. év 56. sorszám A3561.
[1213] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1872. év 1566. sorszám A3560.

Moór Zoltán		1899.	Kisújszállás	-	-	középfok	újságíró	nem	nem	Az "Ifjú proletár" állandó munkatársa.	-
Móra Ferenc		1879.07.19.	Kiskunfélegyháza	iparos	r.kat.[1214]	tanári diploma	újságíró	nem	nem	"Memento" Szegedi Napló, 1919. április 1. "Nincs mennyország, se pokol, még a pap is udvarol" Szegedi Napló, 1919. április 13.	-
Móricz Zsigmond		1879.06.29.	Tiszacsécse	földműves	ref.[1215]	középfok	író, újságíró	nem	nem	"A Somogy-megyei Földmíves Szövetkezetek" című röpirat szerzője.	-
Nagy Béla		1877.11.07.	Tárnok	-	ref.[1216]	középfok	borbély, betegpénztári tisztviselő	igen	nem	Több propagandarendezvényen tartott beszédet.	VI. ker. munkás- és katonatanács elnöke
Nagy Lajos		1883.02.05.	Apostag	-	evang[1217]	középfok (egyetemi tanulmányait félbehagyta)	újságíró	nem	nem	"Proletárirodalom" Vörös Lobogó, 1919. március 28. "Kétkedő polgártárs" Április, 1919. április 25.	-
Nemes Lampérth József	Lampert József Mihály	1891.09.13.	Budapest	portás	ref.[1218]	Iparrajziskola	grafikus, festő	nem	nem	A "Be!" című plakát egyik társalkotója.	-

[1214] Kiskunfélegyházi római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1879. év 739. sorszám A5134
[1215] Tiszacsécsei református egyházközség anyakönyve 1879. év 7. sorszám A2565.
[1216] Tárnoki római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1877. év 84. sorszám (református szertartás szerint keresztelve) A0480.
[1217] Apostagi evangélikus egyházközség születési anyakönyve 1883. év 1. sorszám A1974.
[1218] Budapest I. kerületi református (Kálvin-téri templom) egyházközség születési anyakönyve 1891. év 1055. sorszám A0624.

Nyisztor György		1869.12.22.	Szatmár-németi	föld-műves, nap-számos	gör. kat.[1219]	nincs végzett-sége	föld-műves, (újság-író)	igen	nem	Több propaganda-rendezvé-nyen szónokolt.	Földmű-velés-ügyi népbizt. 1919. 03.21 - 08.01.
Orbán Dezső		1882.02.11.	Gyula-puszta	-	-	műszaki diploma	újságíró, író	nem	nem	A "Tegnap" című film forgató-könyvírója.	-
Ormos Ede	Spitzer Adolf	1873.06.11.	Hódmező-vásárhely	-	izr.[1220]	jogi diploma	ügyvéd, (újság-író)	igen	nem	"1894. április 22. - A hódmező-vásárhelyi munkás zendülés" című röpirat szerzője. A "Népszava" állandó munkatársa.	-
Osvát Ernő	Róth Ehezekiel	1876.04.07.	Nagy-várad	ter-ménykе-reskedő	izr.[1221]	középf. (egyete-mi tanul-mányait félbe-hagyta)	újságíró, lapszer-kesztő	nem	nem	"A 'Ma' propaganda előadása" Magyar-ország, 1919. április 12.	Az Írói Direk-tórium elnöke.
Paulay Erzsi	Paulay Erzsébet Ilona Mária	1886.01.16.	Budapest	színház-igazgató	r.kat.[1222]	Színmű-vészeti Akadé-mia	színész	nem	nem	Fellépett toborzó-rendezvé-nyen.	-
Péter Károly		1896.08.31.	Panyola	föld-műves	ref[1223]	Minta-rajzisko-la	grafikus	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-
Peterdi Andor	Pollak Adolf	1881.05.28.	Sopornya	mészá-ros	izr.[1224]	színi iskola	újságíró	igen	nem	"A föld énekel" című gyűjteményes kiadvány szerzője.	-

[1219] Budapest Főváros Levéltára Fogolytörzskönyvek HU BFL - VII.101.c - fegyenc.I – 4982
[1220] Hódmezővásárhelyi izraelita hitközség születési anyakönyve 1873. év 27. sor A3434.
[1221] A születési anyakönyvi adatokat lásd: Kosztolánczy Tibor: *A fiatal Osvát Ernő.* Universitas Kiadó, Budapest, 2009.
[1222] Budapest IX. kerület (Józsefváros) római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1887. év 169. sorszám A0239.
[1223] Nábrándi polgári születési anykönyv 1896. év 91.sorszám https://familysearch.org/search/record/results?count=20&query=%2Bsurname%3AP%C3%A9ter~%20%2Bbirth_year%3A1880-1897~%20%2Brecord_country%3AHungary&collection_id=1452460
[1224] Szeredi izraelita hitközség születési anyakönyve 1881. év 49. sorszám https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-1-14327-80536-5?cc=1554443&wc=9P3W-7M9:107654001,108072301,108270201,108270202

Pogány Móric		1878.08.13.	Nagy-enyed	-	-	építész-mérnök diploma	építész	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője	-
Pór Bertalan	Pollacsik Bertalan	1880.11.04.	Bábaszék	-	izr.[1225]	Minta-rajz-iskola, Julian Akadé-mia (Párizs)	grafikus, festő	nem	nem	"Feleségeite kért, gyermekei-tekért előre!" és a "Világ proletárjai egyesüljetek ” című plakátok alkotója. Részt vett a május elsejei művészi dekoráció elkészítésé-ben.	A Művé-szeti Direktó-rium festő-szakosz-tályának vezetője
Predhorszki József	Menyhárt József	1895.10.01.	Budapest	-	ref.[1226]	Minta-rajz-iskola	grafikus	nem	nem	Május elsején az Iparcsarnok-ra elhelyezett egyik nagy festmény társalkotója	-
Rabinovics József		1884.11.21.	Odessza	tapétázó munkás	izr.[1227]	közép-fok	magán-hivatal-nok	igen	igen	"Az orosz forradalom" című röpirat szerzője. Ezen kívül írásban és szóban is többször propagálta a kommünt.	-

[1225] Budapest Főváros Levéltár Büntetőperek iratai HU_BFL_VII_18_d_1919_13/1515_I_0086117 – Budapest Főváros Levéltár Pór Bertalan érettségi anyakönyv HU_BFL_VI_502_d_VkerAFR_1899_2_A_05-06_21_0005387

[1226] Budapest IX. kerületi polgári születési anyakönyv 1895. év 167. sorszám https://familysearch.org/search/record/results?count=20&query=%2Bsurname%3APred~%20%2Bbirth_year%3A1895-1900~%20%2Brecord_country%3AHungary

[1227] Budapest VII. kerület polgári házassági anyakönyve 1919. év 710. sorszám https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-266-12052-5865-58

Rákosi Mátyás	Rosenfeld Mátyás	1892.03.09.	Ada	ter-ménykereskedő	izr.[1228]	Keleti Kereskedelmi Akadémia	magán-hivatalnok	igen	igen	Több rendezvényen szónokolt, több írásában propagálta a kommünt	Kereskedelmi népbizt. helyettese 1919. 03.21. - 04.05., Szociális termelés népbizt. 1919. 04.05 - 06.24.
Reinitz Béla		1878.11.15.	Budapest	ügyvéd	izr.[1229]	jogi diploma	magán-hivatalnok	igen	nem	A Közoktatásügyi Népbiztosság nevében megbízta Kodály Zoltánt, hogy készítesse el a Zeneakadémia tanáraival az "Internacionálé" című dal átdolgozását.	A Közoktatásügyi Népbiztosság Zeneművészet és színházak szocializálásából eredő ügyek osztályának vezetője
Relle Pál	Reichmann Pál	1883.09.09.	Budapest	könyvelő	izr.[1230]	építész-mérnök diploma	újságíró, író	nem	nem	A "Forradalmi versek, dalok, jelenetek" című propagandakiadványban megjelent "Ki az igazi szegény?" című jelenet szerzője.	-

[1228] Adai izraelita hitközség születési anyakönyve 1892. év 154. sorszám http://www.archivnet.hu/hetkoznapok/a_rakosicsalad_kapcsolata_bacskaval.html
[1229] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1878. év 1606. sorszám A3561.
[1230] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1883. év 1419. sorszám A3563.

Révai József	Lederer József	1898.10.12.	Budapest	kereskedő	izr.[1231]	Kereskedelmi Akadémia	banktisztviselő	igen	nem	"Tiszta proletárdiktatúrát" és a "Polgári forradalom - Proletárforradalom" című röpiratok szerzője, a „Vörös Újság” állandó munkatársa.	Budapesti Központi Munkástanács tagja, Közoktatásügyi Népbiztosság Közoktatási osztályának vezetője 1919. 04.05 - ?
Révész Mihály	Reisner Mihály	1884.12.16.	Kemenesmihályfa	szabósegéd	izr.[1232]	jogi diploma	újságíró	igen	nem	A "Népszava" főszerkesztő helyettese.	-
Rónai Zoltán	Rosenthal Zoltán	1880.08.16.	Budapest	kereskedő	izr.[1233]	jogi diploma	ügyvéd	igen	nem	Több cikket írt a "Vörös Újságban" és a "Népszavában".	Igazságügyi népbizt. 1919. 03.21 - 06.24., Belügyi népbizt. helyettese 1919. 06.24. - 08.01.
Rózsa Ignác		1876.12.10.	Apáca	-	izr.[1234]	tanári diploma	tanár	igen	nem	Az "Erkölcstan" című röpirat szerzője.	-
Rudas László	Róth Adolf	1885.02.21.	Sárvár	bádogos munkás	-	tanári diploma	újságíró	igen	nem	A "Vörös újság" főszerkesztője.	-

[1231] Budapest VI. kerületi polgári születési anyakönyv 1898. év 2812. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-DTHQ-66?mode=g&i=183&wc=92QT-ZNL%3A40678301%2C51865101%2C1077264204%3Fcc%3D1452460&cc=1452460
[1232] Budapest Főváros Levéltára Budapesti Királyi Ügyészség iratai HU BFL - VII.18.d - 05/1062 - 1925
[1233] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1880. év 1137. sorszám A3562.
[1234] Budapest Főváros Levéltára Budapesti Királyi Ügyészség iratai HU BFL - VII.18.d - 13/4197 - 1920

Rudas Zoltán	Rosenberg Zoltán	1893.05.19.	Budapest	üzlet-vezető	izr.[1235]	jogi diploma	ügyvéd, (újság-író)	igen	nem	Több röpirat szerzője.	-
Siklós Albert		1878.06.26.	Budapest	-	-	Zene-akadémia	zene-szerző, tanár	nem	nem	Weiner Leóval együtt elkészítette az "Internacionálé" című dal nagyzenekari átdolgozását	-
Siklósi Iván	Singer Ödön	1890.12.31.	Budapest	kereske-dősegéd	izr.[1236]	közép-fok	film-dramaturg, film-színház igazgató	nem	nem	A "Jön az öcsém" című propaganda-film forgató-könyvírója.	-
Singer Irén (Müller Ernőné)		1890.01.28.	Budapest	kereske-dő	izr.[1237]	alapfok	varrónő, az MSZDP titkára	igen	nem	"A nők és a politika" című röpirat szerzője.	-
Slezák Ferenc		1892.	Genf (Svájc)	reformá-tus lelkész	ref.[1238]	jogi diploma	jogász	nem	nem	„A kommunizmus eredete” címmel tartott propaganda-előadás 1919. május 21-én.	-
Somlyó Zoltán	Schwartz Zoltán	1882.06.22.	Alsó-domború	nagy-kereske-dő	izr.[1239]	közép-fok	költő, újságíró	nem	nem	A "Májusi kalapács" című vers szerzője, mely művet külön röpiraton, illetve megzenésí-tett formában is kiadtak.	-

[1235] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1893. év 1238. sorszám A3566.
[1236] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1890. év 2709. sorszám A3565.
[1237] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1890. év 188. sorszám A3565.
[1238] Slezák Ferencről: Szenti Pál: *Interjú Kovács Istvánnal 1919-ről.* Kézirat. Szenti Pál magánhagyatékából.
[1239] Budapest IX. kerület polgári halotti anyakönyve 1937. év 14. sorszám https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-266-12880-146162-79?cc=1452460&wc=M935-58P:n248715283

Somogyi Béla	Steiner Béla	1868.05.16.	Halastó	mészá-ros	-	tanári diploma	tanár, (újság-író)	igen	nem	A "Népszava" állandó munkatársa.	-
Spiegel Frigyes		1866.04.24.	Pest	-	-	építész-mérnök diploma	építész	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője.	-
Szabó Dezső		1879.06.10.	Kolozsvár	tiszt-viselő	ref.[1240]	tanári diploma	író, újságíró	nem	nem	"Az egész emberért" Nyugat, 1919. április 1.	-
Szabó Lőrinc	Szabó Lőrinc József	1900.03.01	Miskolc	vasúti moz-dony-vezető	ref.[1241]	közép-fok	egyetem ista	nem	nem	Forradalmi vers, mely nyomtatás-ban végül nem jelent meg, egyetemi plakátot készített.	-
Szakasits Antal		1893.08.17.	Budapest	-	r.kat.[1242]	alapfok	nyom-dász, (újság-író)	igen	nem	A "Vörös Újság" állandó munkatársa.	-
Szakasits Árpád	Szakasics Árpád Ferenc	1888.12.06.	Budapest	bőr-díszmű-ves	r.kat.[1243]	alapfok	újságíró	igen	nem	Több propaganda-rendezvé-nyen szónokolt.	A Belügyi Népbiz-tosság osztály-vezető-je.
Szalai Oszkár	Schlezinger Oszkár	1879.09.11.	Bécs	-	izr.[1244]	közép-fok	újságíró, meseíró	igen	nem	Oszkár bácsi néven több mese-délutánon szerepelt.	-

[1240] Arday Géza: *Szabó Dezső szemlélete és egyénisége.* Szenci Molnár Társaság, Budapest, 2003.
[1241] Miskolc polgári születési anyakönyve 1900. év 447. sorszám https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-1942-21123-47359-1?cc=1452460&wc=92SX-GPD:40678101,50177701,41681001
[1242] Budapest IX. kerület (Józsefváros) római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1893. év 2212. sorszám A0243.
[1243] Budapest Józsefvárosi római katolikus plébánia születési anyakönyve 1888. év 2868. sorszám A0240.
[1244] Budapest VI. kerület polgári házassági anyakönyve 1910. év 107. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-6GKQ-JVC?wc=92QR-DP6%3A40678301%2C51865101%2C1077267104%3Fcc%3D1452460&cc=1452460

Szamek Mór		1873.	Budapest	-	izr.[1245]	alapfok	asztalos	igen	nem	„A bútorkérdés.” című cikk szerzője. (Népszava, 1919. július 5. 1-2.)	Fa-hivatal vezetője
Szántó Béla	Schreiber Béla Lőb	1881.02.01.	Homok-komárom	hentes	izr.[1246]	közép-fok	magán-tiszt-viselő	igen	nem	Több rendezvé-nyen tartott beszédet, több írásában propagálta a Tanács-köztársasá-got.	Hadügyi népbizt. helyettese 1919. 03.21 – 04.05., Hadügyi népbizt. 1919. 04.05 – 08.01.
Szántó Lajos		1890.06.18.	Szóvát	föld-műves	ref.[1247]	Képző-művé-szeti Főiskola	grafikus, festő	nem	nem	A "Proletárok! Előre! Ti vagytok a világ megváltói!" című plakát alkotója.	-
Szász Menyhért	Schwartz Menyhért	1893.05.08.	Budapest	szesz-főző	izr.[1248]	bölcsész diploma	újságíró	nem	nem	A "Forradalmi versek, dalok, jelenetek" című propaganda-kiadvány-ban megjelent "Az eszme" című vers szerzője.	-
Szélpál Árpád	Schwarz Árpád	1897.11.04.	Török-szent-miklós	szabó	izr.[1249]	közép-fok	író, újságíró	nem	nem	"Forradalom" Ma, 1919. ápr 10., "Májusi zsoltár" Ma, 1919. máj 15.	-

[1245] Budapest Főváros Levéltára Budapesti Királyi Ügyészség iratai HU BFL - VII.18.d - 13/4381 - 1919
[1246] Budapest VII. ker. polgári házassági anyakönyv 1911. év 200. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-DTD3-YBP?mode=g&i=68&wc=92QJ-W3D%3A40678301%2C54933001%2C1077288901%3Fcc%3D1452460&cc=1452460
[1247] Szováti református egyházközség születési anyakönyve 1890. év 51. sorszám A2284.
[1248] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1893. év 1125. sorszám A3566.
[1249] Törökszentmiklós polgári születési anyakönyve 1897. év 824. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GGY1-9QRV?mode=g&i=533&wc=9298-T3F%3A40681101%2C56734601%2C40708301%3Fcc%3D1452460&cc=1452460

Szentmártoni István		1896.	Apc	községi jegyző	-	közép-fok	egyete-mista	nem	nem	A "Proletár-riadó" című dal szerzője.	-
Szép Ernő		1884.06.30.	Huszt	tanár	izr.[1250]	közép-fok	író, újságíró	nem	nem	"Vasárnap" Pesti Futár, 1919. március 28., "A német szó, meg a francia szó" Az Est, 1919. május 11.	-
Szilágyi Géza	Silbermann Géza	1875.12.29.	Budapest	kereske-dő	izr.[1251]	jogi diploma	újságíró	nem	nem	" 'Férfiak' " Az Újság, 1919. május 9., "Tavaszi derű" Az Újság, 1919. május 13.	-
Szilágyi Jolán		1895.	Székely-udvarhely	tanár	-	Ipar-művé-szeti Iskola	grafikus	igen	nem	A "Minden gyárnak legyen munkászász lóalja!" című plakát alkotója.	-
Szini Gyula		1876.10.09.	Budapest	lap-szerkesz tő	ref.[1252]	jogi diploma	újságíró, író	nem	nem	A "Forradalmi versek, dalok, jelenetek" című propaganda-kiadvány-ban megjelent "Két próba" című jelenet szerzője.	-
Szőke Ferenc		1887. 11. 19	Török-szent-miklós	gazda-tiszt	ref.[1253]	közép-fok	hivatal-nok (grafi-kus)	nem	nem	"A köztulajdon ba vett műkincsek első kiállítása" című plakát alkotója.	-

[1250] Kozma utcai izraelita temető: 5B-10-28 számú sír
[1251] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1875. év 1798. sorszám A3561.
[1252] Budapesti IX. kerületi (Kálvin-téri templom) református egyházközség születési anyakönyve 1876. év 554. sorszám A0621.
[1253] Törökszentmiklósi református egyházközség születési anyakönyve 1887. év 339. sorszám A2449.

Sztrókay Kálmán	Sztrókay Kálmán István	1886. 12. 21.	Budapest	pénzügy őr	evang[1254]	tanári diploma	tanár, (újság-író)	nem	nem	A "Miért nincs helye a vallásnak az iskolában?" és a "Nincsenek csodák. Mi a csoda?" című röpiratok szerzője.	-
Tóth Árpád		1886.04.14.	Arad	szobrász	ref.[1255]	közép-fok	költő, újságíró	nem	nem	A „Nyugat” című folyóirat-ban, majd a "Forradalmi versek, dalok, jelenetek" című propaganda-kiadvány-ban is megjelent "Az új Isten" című verse.	-
Turchányi Olivér		1900.12.12	Budapest	-	-	-	film-operatőr	nem	nem	A május elsejei filmhíradó-felvételek egyik operatőre.	-
Uitz Béla		1887.03.08.	Mehala	föld-műves	-	Ipar-művé-szeti iskola	festő, grafikus	igen	nem	"Vörös katonák előre!" című plakát alkotója.	-

[1254] Budapest I. ker. evangélikus egyházközség születési anyakönyve 1886. év 126. sorszám A0001.
[1255] Budapest I. kerület polgári halotti anyakönyve 1928. év 2692. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-XCPS-L3N?mode=g&i=151&wc=927Q-PTG%3A40678301%2C42189901%2C1077291101%3Fcc%3D1452460&cc=1452460 – Tóth Eszter: *Családi emlékek Tóth Árpádról.* Széphalom Könyvműhely, 2007.

Újhelyi Nándor		1888.03.17.	Budapest	-	-	jogi diploma	író	nem	nem	A "Forradalmi versek, dalok, jelenetek" című propaganda-kiadványba írt egy toborzó-irodában játszódó (cím nélküli) propaganda célzatú jelenetet.	-
Vágó Béla	Weisz Béla	1881.08.09.	Kecske-mét	kereske-dő	izr.[1256]	közép-fok (egyete-mi tanul-mányait félbe-hagyta)	magán-hivatal-nok (újság-író)	igen	nem	Több rendezvé-nyen szónokolt, több írásában propagálta a kommünt.	Belügyi népbizt helyette se 1919. 03.21 - 04.05., Belügyi népbizt. 1919. 04.05. - 04.24.
Vajda Ernő		1889.05.27.	Pápa	-	izr.[1257]	közép-fok	író, újságíró	nem	nem	"Munkás-egyetem" Magyar Hírlap, 1919. május 6.	-
Vajda Manó	Weisz Mór	1874.02.15.	Budapest	liszt-kereske-dő	izr.[1258]	közép-fok	fény-képész	nem	nem	A május elsejei ünnepség fényképé-szeti munkálatai-nak irányítója.	Közok-tatás-ügyi Népbiz-tosság fotó-propa-ganda osztályá nak vezetője

[1256] Kecskeméti izraelita hitközség születési anyakönyve 1881. év 33. sor A3487.
[1257] Budapest Főváros Levéltára Budapesti Királyi Ügyészség iratai HU BFL - VII.18.d - 13/2658 - 1919
[1258] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1874. év 202. sorszám A3560.

Vántus Károly		1879.02.20.	Nagy-várad	iparos	ref.[1259]	alapfok	ács-mester (újság-író)	igen	igen	Több propaganda-rendezvé-nyen szónokolt.	Föld-művelés ügyi népbizt 1919. 03.21 - 08.01.
Varga Jenő	Weisz Jenő	1879.11.06.	Nagy-tétény	tanító	izr.[1260]	bölcsész doktorá-tus (filozó-fiából) és tanári diploma	újságíró	igen	nem	A "Munkás-igazgatás" című röpirat szerzője, a "Népszava" állandó munkatársa.	Pénz-ügyi népbizt. 1919. 03.21. - 04.05., Szociá-lis termelés népbizt. 1919. 04.05 - 08.01.
Várnai Zseni	Weisz Zseni	1890.05.25.	Nagy-vázsony	szabó	izr.[1261]	színi iskola	tiszt-viselő (költő)	igen	nem	"Vörös május" című verse röpirat formájában és a Népszava május 1-jei számának címlapján is megjelent. A kommün alatt adták ki "Forradalmi versei" és "Vörös tavasz" című gyűjtemény-es köteteit.	-
Vass Károly	Vass Károly Béla József	1896.06.10.	Rabcsa	-	r.kat.[1262]	közép-fok	film-operatőr	nem	nem	A május elsejei filmhíradó-felvételek egyik operatőre.	-

[1259] Budapest VI. kerület polgári házassági anyakönyve 1911. év 1156. sorszám https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-266-11708-27842-96 – Édesapja születési anyakönyve: Vántus Imre 1846. 10. 23. Geszti református egyházközség születési anyakönyve 1846. év 46. sorszám A2235.

[1260] Nagytétényi izraelita hitközség születési anyakönyve 1879. év 25. sorszám A3493.

[1261] Nagyvázsonyi izraelita hitközség születési anyakönyve 1890. év 4. sorszám A3543.

[1262] Rabcsai római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1896. év 77. sorszám https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9RQF-YSX?i=315&wc=9P3L-ZNL%3A107654301%2C141048201%2C141143701%2C141143702%3Fcc%3D1554443&cc=1554443

Végh Gusztáv		1889.11.05.	Vácszent-mihály	-	r.kat.[1263]	Művé-szeti Akadé-mia (Mün-chen)	grafikus	nem	nem	A "Szociális termelésből fakad a jólét" című plakát társalkotója.	-
Vincze Sándor	Weinberger Sándor	1886.07.03.	Sátoralja-újhely	bíró	izr.[1264]	jogi diploma	tiszt-viselő (újság-író)	igen	nem	Több rendezvé-nyen szónokolt, több írásában propagálta a kommünt.	(Fő-városi Népbiz-tosság) Városi nép-biztos 1919. 03.21. - 08.01.
Vitalis Erzsébet		1895.05.15.	Apagy	föld-műves	ref.[1265]	művészi iskola	grafikus	nem	nem	Május elsején az Iparcsarnok-ra elhelyezett egyik nagy festmény társalkotója.	-
Wannen-macher Fábián		-	-	-	-	építész-mérnök diploma	építész	nem	nem	Május elsejei dekoráció egyik tervezője.	-
Weiner Leó	Weiner Leon	1885.04.16.	Budapest	hivatal-nok	izr.[1266]	Zene-akadé-mia	zene-szerző, tanár	nem	nem	Siklós Alberttel együtt elkészítette az "Internacio-nálé" című dal nagyzene-kari átdolgozá-sát.	-

[1263] Vácszentmihályi római katolikus egyházközség születési anyakönyve 1889. év 169. sorszám https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/X879-SLP
[1264] Sátoraljaújhelyi izraelita hitközség születési anyakönyve 1886. év 94. sorszám A3553.
[1265] Apagyi református egyházközség születési anyakönyve 1895. év 15. sorszám A2469.
[1266] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1885. év 711. sorszám A3563.

Weltner Jakab		1873.12.06.	Budapest	hivatal-nok	izr.[1267]	alapfok	asztalos, újságíró	igen	nem	"Az egység okmányai" című röpirat egyik szerzője. Tanácsköz-társaság alatt a Népszava főszerkesz-tője.	-
Zádor István		1882.01.15.	Nagy-kikinda	-	-	közép-fok	grafikus, festő	nem	nem	Az "Adjatok élelmet" című plakát alkotója.	-
Zala György	Mayer György	1858.04.16.	Alsó-lendva	porcelán gyár tulaj-donos	r.kat.[1268]	Minta-rajz-iskola	szobrász	nem	nem	A május elsejei ünnepség alkalmával a mai Hősök terén elhelyezett Marx-szoborkom-pozíció alkotója.	-
Zerkovitz Béla	Zerkowitz Béla	1881.07.11	Szeged	kereske-dő	izr.[1269]	építész-mérnök diploma	mérnök, (zene-szerző)	nem	nem	A "Vörös toborzó" című dal szerzője.	-
Zsoldos Andor	Baumgarten Andor	1893.07.26.	Budapest	mérnök	izr.[1270]	színi iskola	színész, újságíró	nem	nem	A "Forradalmi versek, dalok, jelenetek" című propaganda-kiadvány-ban több verse is megjelent. Színészként toborzó-rendezvé-nyen is szerepelt.	-

[1267] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1873. év 1692. sorszám A3560.
[1268] Születési adatokról részletesen: http://www.zalagyorgy.info/a_tanulas_evei.html (Letöltés ideje: 2016. 01. 15.)
[1269] Szegedi izraelita hitközség születési anyakönyve 1881. év 76. sorszám A3435.
[1270] Budapesti neológ izraelita hitközség születési anyakönyve 1893. év 1767. sorszám A3566.

3. melléklet

A „Népszava” és a „Vörös Újság” vezető cikkei[1271]

Kategória	Szerző	Cím	Megjelenés helye, dátuma
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Magyarország népéhez!	Népszava, 1919.03.22
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Mindenkihez!	Népszava, 1919.03.22
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A lelkek szabotázsa	Népszava, 1919.03.30
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Munka, fegyelem, rend!	Népszava, 1919.04.02
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A dolgozók alkotmánya	Népszava, 1919.04.03
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Kun Béla	A diktatúra hatalma a proletárosztályé	Népszava, 1919.04.04
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A proletariátus az urnák előtt	Népszava, 1919.04.05
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Pogány József	A szervezett munkásság diktatúráját!	Népszava, 1919.04.06
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Minden proletár álljon az urnák elé!	Népszava, 1919.04.07
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Az igazi szocialista	Népszava, 1919.04.10
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános	Ismeretlen	A tanácsok megkezdik a munkát	Népszava, 1919.04.12

[1271] A következő táblázatban az újságcikkeket témakör szerinti kategóriák szerint csoportosítottuk, a legnagyobbtól a legkisebb felé csökkenő sorrendben haladva.

népszerűsítése			
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Munkába kezdett	Népszava, 1919.04.16
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Kunfi Zsigmond	A forradalom lelke	Népszava, 1919.04.24
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Kommunizálás és "kommunizálás"	Népszava, 1919.04.26
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Két fronton	Népszava, 1919.05.14
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A forradalmi építő munka	Népszava, 1919.05.14
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A forradalom vármegyéje	Népszava, 1919.05.22
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Június tizennegyedikén	Népszava, 1919.05.28
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A dolgozók széles rétegeit	Népszava, 1919.05.31
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A falvak népe	Népszava, 1919.06.01
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A kormányzás kérdései	Népszava, 1919.06.12
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A pártprogram a pártgyűlés előtt	Népszava, 1919.06.13
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A tanácsok első országos kongresszusa	Népszava, 1919.06.14
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A pártgyűlés megalkotta az új pártprogramot	Népszava, 1919.06.14

A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A magyarországi tanácsok első országos gyűlése	Népszava, 1919.06.15
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A fiatalok	Népszava, 1919.06.21
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Az új világ megalapozása	Népszava, 1919.06.29
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Varga Jenő	Vissza a faluba!	Népszava, 1919.07.02
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Szörnyűséges örökség	Népszava, 1919.07.05
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A falura küldik	Népszava, 1919.07.12
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A burzsoázia	Népszava, 1919.07.13
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Rabinovics József	Akiket megillet	Népszava, 1919.07.16
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Rónai Zoltán	Tanácsrendszer és közigazgatás	Népszava, 1919.07.22
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Proletárok!	Vörös Újság, 1919.03.22
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Mindenkihez!	Vörös Újság, 1919.03.22
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Új állam	Vörös Újság, 1919.03.27
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Fegyelmet!	Vörös Újság, 1919.03.29
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános	Ismeretlen	Mi a proletárdiktatúra?***Helyett mi a proletárkultúra?	Vörös Újság, 1919.04.02

népszerűsítése			
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Kun Béla	Szakítani!	Vörös Újság, 1919.04.03
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Kun Béla	A proletárdiktatúra a proletárosztály hatalmi szerve	Vörös Újság, 1919.04.05
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Munkásönrendelkezés	Vörös Újság, 1919.04.06
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Erősek vagyunk	Vörös Újság, 1919.04.07
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A munkástanácsok feladata	Vörös Újság, 1919.04.11
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Forradalmi cselekvés és forradalmi kötelesség	Vörös Újság, 1919.04.24
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Szocializmus vagy kapitalizmus	Vörös Újság, 1919.05.03
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Győznünk kell	Vörös Újság, 1919.05.06
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Forradalmi öntudat	Vörös Újság, 1919.05.09
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Falu és város	Vörös Újság, 1919.06.03
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Burzsoáhadsereg - Proletárhadsereg	Vörös Újság, 1919.06.04
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A diadal útján	Vörös Újság, 1919.06.08
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A tanácsok országos gyűlése	Vörös Újság, 1919.06.15

A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A világforradalom útja	Vörös Újság, 1919.06.20
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Építő munka	Vörös Újság, 1919.07.02
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Megerősíteni a proletárdiktatúrát	Vörös Újság, 1919.07.03
Világforradalom	Kun Béla	"Ne legyetek a magyar proletárforradalom hóhérai!"	Népszava, 1919.03.23
Világforradalom	Ismeretlen	Az antant-proletárság a tanácsköztársaságokért	Népszava, 1919.07.13
Világforradalom	Ismeretlen	Lenin elvtárs szikratávíróval üdvözli a magyar proletariátust	Népszava, 1919.03.23
Világforradalom	Ismeretlen	Az orosz kommunista kongresszus üdvözlete.	Népszava, 1919.03.25
Világforradalom	Farkas Antal	Jön az öcsém (vers)	Népszava, 1919.03.26
Világforradalom	Ismeretlen	Bajorországban kikiáltották a Tanácsköztársaságot	Népszava, 1919.04.09
Világforradalom	Ismeretlen	A világforradalom útján	Népszava, 1919.04.09
Világforradalom	Ismeretlen	A francia nép	Népszava, 1919.04.16
Világforradalom	Ismeretlen	A békeszerződést	Népszava, 1919.04.17
Világforradalom	Ismeretlen	A forradalom vonatát	Népszava, 1919.04.25
Világforradalom	Ismeretlen	Május elseje	Népszava, 1919.04.27
Világforradalom	Ismeretlen	A kapitalizmus meghalt	Népszava, 1919.04.29
Világforradalom	Ismeretlen	A nagy május	Népszava, 1919.05.01
Világforradalom	Ismeretlen	A népek világszövetségének	Népszava, 1919.05.10
Világforradalom	Ismeretlen	A világforradalom	Népszava, 1919.05.11
Világforradalom	Ismeretlen	Bomladozik	Népszava, 1919.05.29
Világforradalom	Ismeretlen	Szlovák Tanácsköztársaság	Népszava, 1919.06.17
Világforradalom	Ismeretlen	Bécs igazi válasza	Népszava, 1919.06.17
Világforradalom	Ismeretlen	Spartacus felelt	Népszava, 1919.06.28
Világforradalom	Ismeretlen	A forradalom lángjai	Népszava, 1919.07.11
Világforradalom	Ismeretlen	A tanácsrendszer	Népszava, 1919.07.12
Világforradalom	Garbai Sándor-Kun Béla	Szózat a világ proletárjaihoz.	Népszava, 1919.07.17
Világforradalom	Ismeretlen	Véres küzdelemben	Népszava, 1919.07.18
Világforradalom	Ismeretlen	Seregszemlét tart	Népszava, 1919.07.19
Világforradalom	Ismeretlen	A világ proletárjaihoz!	Népszava, 1919.07.20
Világforradalom	Ismeretlen	A nagy világsztrájk	Népszava, 1919.07.20
Világforradalom	Ágoston Péter	Az igazi internationalé	Vörös Újság, 1919.03.30
Világforradalom	Kun Béla	Kun Béla elvtárs üdvözlete a bajor szovjethez	Vörös Újság, 1919.04.09
Világforradalom	Ismeretlen	A szerb forradalom	Vörös Újság, 1919.04.13
Világforradalom	Ismeretlen	Terjed a világforradalom	Vörös Újság, 1919.04.18
Világforradalom	Ismeretlen	Proletár külpolitika	Vörös Újság, 1919.04.29

Világforradalom	Ismeretlen	Május elseje	Vörös Újság, 1919.05.01
Világforradalom	Ismeretlen	Proletárkötelesség	Vörös Újság, 1919.05.08
Világforradalom	Ismeretlen	Proletár külpolitika	Vörös Újság, 1919.05.13
Világforradalom	Ismeretlen	A forradalom frontja	Vörös Újság, 1919.05.14
Világforradalom	Ismeretlen	És mégis mozog a föld	Vörös Újság, 1919.05.21
Világforradalom	Ismeretlen	A forradalom menete	Vörös Újság, 1919.05.27
Világforradalom	Ismeretlen	A proletárállamok szövetsége	Vörös Újság, 1919.06.05
Világforradalom	Ismeretlen	A felszabadult Kassa ünnepe	Vörös Újság, 1919.06.11
Világforradalom	Révai József	Szlovák Tanácsköztársaság	Vörös Újság, 1919.06.18
Világforradalom	Ismeretlen	Hamburg	Vörös Újság, 1919.06.28
Világforradalom	Ismeretlen	Véres diáktüntetés Belgrádban	Vörös Újság, 1919.07.10
Világforradalom	Ismeretlen	Érik	Vörös Újság, 1919.07.12
Világforradalom	Rudas László	Történelmi hivatása	Vörös Újság, 1919.07.18
Világforradalom	Ismeretlen	Munkások! Elvtársak!	Vörös Újság, 1919.07.19
Világforradalom	Ismeretlen	Harcban	Vörös Újság, 1919.07.19
Világforradalom	Ismeretlen	Nem dátumokra	Vörös Újság, 1919.07.20
Világforradalom	Ismeretlen	A világ proletárjaihoz!	Vörös Újság, 1919.07.20
Világforradalom	Ismeretlen	A kisajátítókat kisajátítják	Vörös Újság, 1919.07.22
Világforradalom	Ismeretlen	Forradalom Horvátországban	Vörös Újság, 1919.07.25
Világforradalom	Ismeretlen	Jegyzék nélkül	Vörös Újság, 1919.07.30
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Kommunista béke	Népszava, 1919.04.15
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Magyar hazaffyak Ausztriába vágyódása	Népszava, 1919.05.16
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	A béke kérdése	Népszava, 1919.05.23
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Szegény csehek	Népszava, 1919.05.28
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	A kapitalizmus korbácsa	Népszava, 1919.06.18
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	A Tiszántúl kiürítése	Népszava, 1919.07.15
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Papírforma	Népszava, 1919.07.26
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Kapitalista világszövetség	Népszava, 1919.04.30
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	A román hadsereg	Népszava, 1919.05.17
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	A német birodalom	Népszava, 1919.06.25
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	A kapitalista termelési rend	Népszava, 1919.04.19
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Hóhér-toborzás	Népszava, 1919.04.23
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Fegyverre fegyvert!	Népszava, 1919.05.07
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Patologikus aktadarab	Népszava, 1919.05.09
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Magyarország határait	Népszava, 1919.05.13
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	A kapitalizmus halálát	Népszava, 1919.05.15

Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Hun támadás	Népszava, 1919.05.17
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	A kapitalizmus Hinterlandja	Népszava, 1919.05.21
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	A Fekete Internacionálé	Népszava, 1919.05.24
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Valóságos hadjárat	Népszava, 1919.05.27
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Kun Béla	A kapitalizmus nem térhet ki	Népszava, 1919.05.30
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	A bolsevizmus szálláscsinálói	Népszava, 1919.06.04
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	A Fekete Internacionálé	Népszava, 1919.06.11
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Az antant-hatalmak és a Magyarországi Tanácsköztársaság új jegyzékváltása	Népszava, 1919.06.19
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Scheidemann lemondott	Népszava, 1919.06.21
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Fehér gárdákat	Népszava, 1919.07.03
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Párizsban tanácskoztak	Népszava, 1919.07.08
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	A gyomor	Népszava, 1919.07.11
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Halálos ítélet	Népszava, 1919.07.23
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	A külpolitika	Népszava, 1919.07.25
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Bauer Ottó	Népszava, 1919.07.27
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Tusar elvtárs	Népszava, 1919.07.29
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Nincs titkos diplomáciánk	Népszava, 1919.07.30
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	A jugoszláv burzsoázia halálvonaglása	Vörös Újság, 1919.05.29
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Nem akarunk látni, csak katonát!	Vörös Újság, 1919.05.07
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Kapitalizmus vagy béke	Vörös Újság, 1919.05.11
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Bolsevizmus és világbéke	Vörös Újság, 1919.06.01
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	A párizsi konferencia jegyzéke a magyar tanácskormányhoz	Vörös Újság, 1919.06.10
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Július 14	Vörös Újság, 1919.06.29
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Az imperializmus üzletei	Vörös Újság, 1919.07.04
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Az entente mesterkedései	Vörös Újság, 1919.07.05
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Hazugság	Vörös Újság, 1919.07.06
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Szemléltető oktatásban	Vörös Újság, 1919.07.13
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Népakarat	Vörös Újság, 1919.07.31
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	A forradalom martalócai	Népszava, 1919.04.01

Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Svájc	Népszava, 1919.04.17
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Az ellenforradalom eszközökben	Népszava, 1919.05.10
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Az aradi kormánykarikatúra	Népszava, 1919.05.18
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Magyarország dolgozó népéhez!	Népszava, 1919.05.20
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Már megint egy operett-kormány	Népszava, 1919.06.05
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Az Isten nevében	Népszava, 1919.06.24
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Ellenforradalmi merénylet	Népszava, 1919.06.25
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	A levert ellenforradalom	Népszava, 1919.06.26
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Az ellenforradalmi puccsot	Népszava, 1919.06.27
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Erkölcsi tisztaságot és jó munkát.	Népszava, 1919.07.02
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	A szegedi demokrácia	Népszava, 1919.07.03
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Az ellenforradalmi puccsok	Népszava, 1919.07.06
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	"A közvélemény"	Népszava, 1919.07.06
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Az ellenforradalom frontja	Népszava, 1919.07.08
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Befellegzett	Népszava, 1919.07.10
Ellenforradalom ellen	Varga Jenő	A korrupció	Népszava, 1919.07.15
Ellenforradalom ellen	Jászai Samu	A legsürgősebb munka	Népszava, 1919.07.16
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	A Nemzeti Szocialista Munkások	Népszava, 1919.07.16
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Megbukott	Népszava, 1919.07.17
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	A román gróf	Népszava, 1919.07.27
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Tiszántúl	Népszava, 1919.07.31
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	A bécsi burzsoásajtó	Népszava, 1919.07.31
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	A jogforrás	Népszava, 1919.08.01
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Nemzetközi ellenforradalom	Vörös Újság, 1919.04.25
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Forradalom és ellenforradalom	Vörös Újság, 1919.05.10
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Az aradi bojárkormány	Vörös Újság, 1919.05.18
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Főispánok ellenkormánya Aradon	Vörös Újság, 1919.05.18
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Ellenforradalmi agitáció	Vörös Újság, 1919.06.24
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Ellenforradalmi konkolyhintés	Vörös Újság, 1919.06.25
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Proletárdiktatúra vagy burzsoádiktatúra	Vörös Újság, 1919.06.26
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Gyarmatosítás	Vörös Újság, 1919.07.04
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Gurul	Vörös Újság, 1919.07.10
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Szociáldemokrata	Vörös Újság, 1919.07.15
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Álmodozók	Vörös Újság, 1919.07.26
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Ellenforradalom	Vörös Újság, 1919.08.01
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Az ellenforradalom földjén	Vörös Újság, 1919.04.30
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	A forradalom rendje	Vörös Újság, 1919.04.01
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Tiszta közigazgatást	Vörös Újság, 1919.07.11
Hadseregszervezés	Ismeretlen	Fölállítják a Vörös Hadsereget	Népszava, 1919.03.25
Hadseregszervezés	Ismeretlen	Vörös Hadsereg	Népszava, 1919.03.26
Hadseregszervezés	Farkas Antal	A vörös katona indul	Népszava, 1919.04.06
Hadseregszervezés	Ismeretlen	Veszélyben a forradalom!	Népszava, 1919.04.20
Hadseregszervezés	Ismeretlen	Az új hadsereg	Népszava, 1919.04.22
Hadseregszervezés	Ismeretlen	A Vörös Hadsereg	Népszava, 1919.04.25

		proletárhadsereg legyen!	
Hadseregszervezés	Ismeretlen	A megtámadott Tanácsköztársaság	Népszava, 1919.04.30
Hadseregszervezés	Pogány József	A front	Népszava, 1919.05.03
Hadseregszervezés	Ismeretlen	Fegyverbe minden proletár!	Népszava, 1919.05.04
Hadseregszervezés	Ismeretlen	A román offenzíva	Népszava, 1919.05.08
Hadseregszervezés	Ismeretlen	A proletárhadsereg	Népszava, 1919.05.13
Hadseregszervezés	Ismeretlen	Miskolc visszavétele	Népszava, 1919.05.22
Hadseregszervezés	Ismeretlen	A Vörös Hadsereg	Népszava, 1919.06.03
Hadseregszervezés	Ismeretlen	Léva, Szerencs, Érsekújvár ismét a miénk	Népszava, 1919.06.04
Hadseregszervezés	Ismeretlen	Kassa, Selmecbánya,, Korpona, és Nagysurány a miénk	Népszava, 1919.06.07
Hadseregszervezés	Ismeretlen	A diadal útján	Népszava, 1919.06.08
Hadseregszervezés	Ismeretlen	Mindent a Vörös Hadseregért!	Népszava, 1919.06.22
Hadseregszervezés	Ismeretlen	Veszélyben a forradalom!	Vörös Újság, 1919.04.22
Hadseregszervezés	Ismeretlen	Mozgósítás	Vörös Újság, 1919.05.04
Hadseregszervezés	Ismeretlen	Kun elvtárs nyilatkozik a munkásezredekről	Vörös Újság, 1919.05.11
Hadseregszervezés	Ismeretlen	A szenvedés értelme	Vörös Újság, 1919.05.28
Hadseregszervezés	Ismeretlen	Az aktív tisztek osztályhelyzete	Vörös Újság, 1919.06.12
Elméleti, ideológiai kérdések	Ismeretlen	Burzsoá és proletár	Népszava, 1919.05.15
Elméleti, ideológiai kérdések	Ismeretlen	A szakszervezetek	Népszava, 1919.05.16
Elméleti, ideológiai kérdések	Ismeretlen	Egy millió szervezett munkás	Népszava, 1919.05.24
Elméleti, ideológiai kérdések	Weltner Jakab	A szakszervezet a proletárdiktatúrában	Népszava, 1919.05.25
Elméleti, ideológiai kérdések	Ismeretlen	Vargabetűben	Népszava, 1919.07.09
Elméleti, ideológiai kérdések	Ismeretlen	A történelmi erők	Népszava, 1919.07.10
Elméleti, ideológiai kérdések	Kun Béla	A tanácsrendszer és az osztályharc.	Vörös Újság, 1919.04.17
Elméleti, ideológiai kérdések	Lukács György	Mi a forradalmi cselekvés?	Vörös Újság, 1919.04.20
Elméleti, ideológiai kérdések	Hirossik János	Tiszta proletár-politikát	Vörös Újság, 1919.04.26
Elméleti, ideológiai kérdések	Ismeretlen	Osztályöntudat és fegyelem	Vörös Újság, 1919.04.27
Elméleti, ideológiai kérdések	Ismeretlen	A proletárdiktatúra és népek önrendelkezése	Vörös Újság, 1919.05.17
Elméleti, ideológiai kérdések	Ismeretlen	A párt a proletárdiktatúrában	Vörös Újság, 1919.05.24
Elméleti, ideológiai kérdések	Révai József	A szakszervezet a proletárdiktatúrában	Vörös Újság, 1919.05.25
Elméleti, ideológiai kérdések	Ismeretlen	Az osztályszempont	Vörös Újság, 1919.05.31
Elméleti, ideológiai kérdések	Ismeretlen	Pártütő angyalok	Vörös Újság, 1919.06.06
Elméleti, ideológiai kérdések	Lukács György	Sajtószabadság és kapitalizmus	Vörös Újság, 1919.06.14
Elméleti, ideológiai kérdések	Ismeretlen	Proletárpolitika és emberi eszme	Vörös Újság, 1919.06.22

Elméleti, ideológiai kérdések	Ismeretlen	Proletár-közigazgatást!	Vörös Újság, 1919.07.08
Elméleti, ideológiai kérdések	Lukács György	Sajtószabadság és kapitalizmus	Vörös Újság, 1919.07.10
Elméleti, ideológiai kérdések	Ismeretlen	A forradalom politikája	Vörös Újság, 1919.07.16
Gazdaság, pénzügy	Varga Jenő	A bankuralom halála	Népszava, 1919.04.03
Gazdaság, pénzügy	Hevesi Gyula	Munkarend és munkafegyelem a szocializált üzemekben	Népszava, 1919.04.23
Gazdaság, pénzügy	Hevesi Gyula	Munkabér és munkateljesítmény	Népszava, 1919.05.27
Gazdaság, pénzügy	Varga Jenő	Üzemkoncentráció	Népszava, 1919.06.06
Gazdaság, pénzügy	Ismeretlen	A gazdasági és pénzügyi helyzetről	Népszava, 1919.06.17
Gazdaság, pénzügy	Somogyi Béla	Szellemi munkások a mezőgazdaságban	Népszava, 1919.07.04
Gazdaság, pénzügy	Ismeretlen	Több bért a többet termelőknek	Népszava, 1919.07.09
Gazdaság, pénzügy	Ismeretlen	A népgazdasági tanács	Népszava, 1919.07.22
Gazdaság, pénzügy	Ismeretlen	A batyuzást végleg megtiltotta	Népszava, 1919.07.25
Gazdaság, pénzügy	Ismeretlen	A fogyasztás	Népszava, 1919.07.29
Gazdaság, pénzügy	Ismeretlen	A pénz csak utalvány	Népszava, 1919.08.01
Gazdaság, pénzügy	Varga Jenő	Szabad betétek	Vörös Újság, 1919.05.15
Gazdaság, pénzügy	Ismeretlen	Osztályárpolitika	Vörös Újság, 1919.06.17
Gazdaság, pénzügy	Varga Jenő	Testvéri szeretettel	Vörös Újság, 1919.07.02
Gazdaság, pénzügy	Ismeretlen	A blokád	Vörös Újság, 1919.07.23
Gazdaság, pénzügy	Ismeretlen	A pénz	Vörös Újság, 1919.07.27
Gazdaság, pénzügy	Ismeretlen	Kék és fehér	Vörös Újság, 1919.07.29
Proletáregység kérdése	Kun Béla	A pártegység	Népszava, 1919.03.27
Proletáregység kérdése	Ismeretlen	A proletártömegek akarata	Népszava, 1919.03.28
Proletáregység kérdése	Lukács György	Az igazi egység	Népszava, 1919.04.22
Proletáregység kérdése	Kun Béla	Erőt és egységet!	Népszava, 1919.05.23
Proletáregység kérdése	Ismeretlen	Az egyéni akciók ellen	Népszava, 1919.06.06
Proletáregység kérdése	Kunfi Zsigmond	Az egyetlen út	Vörös Újság, 1919.03.28
Proletáregység kérdése	Ismeretlen	Pogány hadügyi népbiztos lemondott	Vörös Újság, 1919.04.04
Proletáregység kérdése	Ismeretlen	Az egység okmányai	Vörös Újság, 1919.04.23
Proletáregység kérdése	Ágoston Péter	Külpolitikánk	Vörös Újság, 1919.05.16
Proletáregység kérdése	Rudas László	Pártkongresszus	Vörös Újság, 1919.06.13
Proletáregység kérdése	Ismeretlen	Az első nap	Vörös Újság, 1919.06.13
Kitartásra, harcra buzdító	Ismeretlen	A Vörös Hadsereg minden katonájához!	Népszava, 1919.07.01
Kitartásra, harcra buzdító	Ismeretlen	Kiállotta a tűzpróbát	Vörös Újság, 1919.06.27
Kitartásra, harcra buzdító	Ismeretlen	A Vörös Hadsereg minden katonájához!	Vörös Újság, 1919.07.01
Kitartásra, harcra buzdító	Ismeretlen	Világkavarodás	Vörös Újság, 1919.07.09
Kitartásra, harcra buzdító	Ismeretlen	Nincs visszatérés!	Vörös Újság, 1919.07.17
Kitartásra, harcra buzdító	Ismeretlen	Túl a Tiszán	Vörös Újság, 1919.07.24
Kitartásra, harcra buzdító	Ismeretlen	Döntő óra	Vörös Újság, 1919.08.02
Élelmiszer-ellátás	Ismeretlen	Az éhség dolgában	Népszava, 1919.05.29

Élelmiszer-ellátás	Ismeretlen	Cselekedetté váljék	Népszava, 1919.05.30
Élelmiszer-ellátás	Ismeretlen	A földmunkásokhoz!	Népszava, 1919.06.20
Élelmiszer-ellátás	Ismeretlen	A földmunkásokhoz!	Vörös Újság, 1919.06.21
Élelmiszer-ellátás	Ismeretlen	Élelmezési nehézségek	Vörös Újság, 1919.05.29
Szociális jellegű kérdések	Ismeretlen	A jövendő megmentése	Népszava, 1919.04.11
Szociális jellegű kérdések	Ismeretlen	A nyugdíjasok	Népszava, 1919.06.27
Szociális jellegű kérdések	Szamek Mór	A bútorkérdés	Népszava, 1919.07.05
Szociális jellegű kérdések	Ismeretlen	Lakáskérdés	Vörös Újság, 1919.04.12
Szociális jellegű kérdések	Szamuely Tibor	Lakáskeresők	Vörös Újság, 1919.04.15
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás	Ismeretlen	Proletárdiktatúra és kultúra	Népszava, 1919.03.29
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás	Somogyi Béla	Népoktatásunk legsürgősebb feladatai	Népszava, 1919.06.28
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás	Ismeretlen	Munkásegyetem	Vörös Újság, 1919.05.06
Földkérdés	Ismeretlen	A köztársaság földje és a városok élelmezése	Népszava, 1919.06.18
Földkérdés	Hamburger Jenő	Somogy	Vörös Újság, 1919.04.16
Földkérdés	Ismeretlen	Szuronyok között	Vörös Újság, 1919.06.19
Példaképek, nagy elődök	Ismeretlen	Marx	Népszava, 1919.05.06
Példaképek, nagy elődök	Ismeretlen	Temetés lesz	Népszava, 1919.06.29
Példaképek, nagy elődök	Ismeretlen	Levinié	Vörös Újság, 1919.06.07
Kispolgárság meggyőzése	Ismeretlen	A szellemi proletárok	Népszava, 1919.04.29
Kispolgárság meggyőzése	Ismeretlen	A kisemberekről	Vörös Újság, 1919.05.14
Nemzetiségi kérdés	Ismeretlen	A nemzetiségi probléma	Népszava, 1919.05.21
Nemzetiségi kérdés	Ismeretlen	Sovinizmus és proletárdiktatúra	Vörös Újság, 1919.05.22
Női emancipáció	Ismeretlen	A nő fölvilágosítása	Népszava, 1919.06.05
Női emancipáció	Rónai Zoltán	A házasság a szocialista társadalomban	Vörös Újság, 1919.05.20
Orosz forradalom	Pogány József	Nekünk könnyebb	Népszava, 1919.04.13
Orosz forradalom	Ismeretlen	Minden fronton győz	Népszava, 1919.07.26
Alkoholellenes	Ismeretlen	Az alkohol	Népszava, 1919.04.15
Művészi forradalmi propaganda	Várnai Zseni	Vörös május	Népszava, 1919.05.01
Vallásügy	Ismeretlen	A vallás	Népszava, 1919.04.18

4. melléklet

Plakátok[1272]

Kategória	Alkotó neve	Cím	Kiadó	Nyomdai adatok	Típus	Méret (magasság x szélesség)
Hadsereg-szervezés	Bardócz Árpád	Be a Vörös Hadseregbe	ismeretlen	(Budapest: Radó Lit.)	kép-ábrázolású	95x63 cm
Hadsereg-szervezés	Berény Róbert	Fegyverbe! Fegyverbe!	Országos Propaganda Bizottság	([Budapest] : Posner)	kép-ábrázolású	127x185 cm
Hadsereg-szervezés	Dankó Ödön	Be a vörös hadseregbe!	ismeretlen	ismeretlen	kép-ábrázolású	95x62 cm
Hadsereg-szervezés	Dankó Ödön	Védd meg! A Proletárok hatalmát!	ismeretlen	(Budapest : Kultúra Rt.)	kép-ábrázolású	90x117 cm
Hadsereg-szervezés	Erbits Jenő	Ne tétovázz! Állj mellénk a Vörös Hadseregbe!	ismeretlen	(Budapest : Bruchsteiner és Fia)	kép-ábrázolású	127x92 cm
Hadsereg-szervezés	Jeges Ernő	Fel a proletárság védelmére! Testvér! Segíts!	Országos Propaganda Bizottság	(Budapest : Posner Lit.)	kép-ábrázolású	180x126 cm
Hadsereg-szervezés	Jeges Ernő	Állj! Ki vagy? Proletár? Védd a hatalmadat! (álló elrendezés)	Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport	(Budapest : Posner)	rajzolt betűplakát	244x273 cm
Hadsereg-szervezés	Jeges Ernő	Állj! Ki vagy? Proletár? Védd a hatalmadat! (fekvő elrendezés)	Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport	(Budapest : Posner)	rajzolt betűplakát	124x181 cm
Hadsereg-szervezés	Jeges Ernő	Védd meg a proletárok hatalmát, Állj be a Vörös hadseregbe!	Országos Propaganda Bizottság	(Budapest : Grafikai Intézet rt.)	rajzolt betűplakát	190x126 cm
Hadsereg-szervezés	Nemes Lampérth József - Kmetty János	Be!	ismeretlen	(Budapest : Seidner plakát és címkegyár)	kép-ábrázolású	126x95 cm
Hadsereg-szervezés	Pólya Iván	Vasutasok!!! Gyertek a Vörös Vasút ezredbe építeni	ismeretlen	(Budapest : Radó)	kép-ábrázolású	125x95 cm

[1272] A következő táblázatban a plakátokat témakör szerinti kategóriák szerint csoportosítottuk, a legnagyobbtól a legkisebb felé csökkenő sorrendben haladva.

Hadsereg-szervezés	Pór Bertalan	Feleségeitekért Gyermekeitekért Előre	ismeretlen	(Budapest : Seidner plakátgyár)	kép-ábrázolású	239x176 cm
Hadsereg-szervezés	Szilágyi Jolán	Minden gyárnak legyen munkászászlóalja!	ismeretlen	(Budapest : Kultúra Lith.)	kép-ábrázolású	95x63 cm
Hadsereg-szervezés	Tábor János	„Vörös katonák előre”	ismeretlen	(Budapest : Kunossy Lith.)	kép-ábrázolású	124x95 cm
Hadsereg-szervezés	Uitz Béla (tipográfia:Bortnyik Sándor)	Vörös katonák előre!	ismeretlen	(Budapest : Seidner Lit.	kép-ábrázolású	120x174 cm
Hadsereg-szervezés	Vértes Marcell	Velem vagy ellenem	ismeretlen	(Budapest : Radó)	kép-ábrázolású	96x63 cm
Hadsereg-szervezés	Ismeretlen	A vörös katona tízparancsolata.	ismeretlen	ismeretlen	nyomdai szedéssel előállított	63x94 cm
Hadsereg-szervezés	Ismeretlen	Be a vörös hadseregbe!	Országos Propaganda Bizottság	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	63x94 cm
Hadsereg-szervezés	Ismeretlen	Fegyverbe! Fegyverbe! Proletárok védjétek meg a tanácsköztársaságot ...	Országos Propaganda Bizottság	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	95x190 cm
Hadsereg-szervezés	Ismeretlen	Proletár! Ne hagyd a Tanácsköztársaságot!	ismeretlen	(Budapest : Seidner plakátgyár)	kép-ábrázolású	190x124 cm
Hadsereg-szervezés	Ismeretlen	Testvérek! Földmíves szegények! Győzünk!	Közoktatásügyi Népbiztosság	(Budapest, nyomdai jelzés nélkül)	nyomdai szedéssel előállított	97x64 cm
Hadsereg-szervezés	Ismeretlen	Székely proletárok! Álljunk be mindannyian a Nemzetközi Forradalmi Vörös Hadseregbe!	ismeretlen	(Budapest, nyomdai jelzés nélkül)	nyomdai szedéssel előállított	58x44 cm
Hadsereg-szervezés	Ismeretlen	Székely proletárok! A Magyarországi Szocialista Párt Székely Csoport vezetőségének határozata…	Magyarországi Szocialista Párt Székely Csoport	(Budapest, nyomdai jelzés nélkül)	nyomdai szedéssel előállított	84x58 cm
Hadsereg-szervezés	Ismeretlen	Diadalról diadalra megy előre a Vörös Hadsereg	Közoktatási Népbiztosság	(Budapest, nyomdai jelzés nélkül)	nyomdai szedéssel előállított	94x62 cm

Alkoholellenes	Földes Imre	Minden szeszesital végromlásba visz!	ismeretlen	(Budapest : Posner)	kép-ábrázolású	94x64 cm
Alkoholellenes	Jeges Ernő	A világforradalom elsöpri a kizsákmányolás társadalmának hitvány örömeit, az alkoholt és a prostitúciót.	Közoktatásügyi Népbiztosság propaganda csoport	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	92x64 cm
Alkoholellenes	Jeges Ernő	Az alkohol meghalt	ismeretlen	(Budapest : Kultúra Lit.)	kép-ábrázolású	95x63 cm
Alkoholellenes	Lejava Ferenc	Alkohol és Prostitució az emberiség gyilkosai	Közoktatásügyi Népbiztosság propaganda csoport	(Budapest : Kultúra Lith.)	kép-ábrázolású	124x95 cm
Alkoholellenes	Lejava Ferenc	Minden pohár halálos méreg!	Közoktatásügyi Népbiztosság propaganda csoport	(Budapest : Kultúra Lith.)	kép-ábrázolású	94x63 cm
Alkoholellenes	Nádai	Mese a sör tápláló erejéről	Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság	(Budapest : Posner)	kép-ábrázolású	95x63 cm
Alkoholellenes	Nádai	Ne igyál sohasem szeszes italt! Minden pohár egy-egy lépés a nyomorúság, a bűn felé.	ismeretlen	(Budapest : Posner)	kép-ábrázolású	95x63 cm
Alkoholellenes	Tuszkay Márton	Munkások! Elvtársak! A kapitalista kizsákmányolás egyik leghatalmasabb eszköze az alkoholméreg ...	Közoktatásügyi Népbiztosság propaganda csoport	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	126x95 cm
Alkoholellenes	Tuszkay Márton	Proletárok! Vigyázzunk, hogy senki meg ne szegje az alkoholtilalmat!	Közoktatásügyi Népbiztosság propaganda csoport	(Budapest : Kultúra Lith.)	rajzolt betűplakát	95x61 cm
Alkoholellenes	Ismeretlen	A forradalmi rendet csak szesztilalommal lehet fenntartani.	ismeretlen	ismeretlen	nyomdai szedéssel előállított	21x29 cm
Alkoholellenes	Ismeretlen	A szeszes italok a tüdővész ügynökei!	ismeretlen	(Budapest : Pesti könyvny.)	nyomdai szedéssel előállított	21x29 cm
Alkoholellenes	Ismeretlen	Az alkohol mérgező hatását senki el nem kerülheti.	ismeretlen	(Budapest : Pesti könyvny.)	nyomdai szedéssel előállított	21x29 cm

Alkoholellenes	Ismeretlen	Az alkohol öl butít, nyomorba dönt! (kék alapon arany színű betűk)	Közoktatásügyi Népbiztosság propaganda csoport	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	93x65 cm
Alkoholellenes	Ismeretlen	Az alkohol öl butít, nyomorba dönt! (vörös alapon arany színű betűk)	Közoktatásügyi Népbiztosság propaganda csoport	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	93x65 cm
Alkoholellenes	Ismeretlen	Leláncoltuk az alkoholt!	Közoktatásügyi Népbiztosság propaganda csoport	(Budapest : Radó)	kép-ábrázolású	95x63 cm
Alkoholellenes	Ismeretlen	Munkások! Elvtársak! ! A kapitalista kizsákmányolás egyik leghatalmasabb eszköze az alkoholméreg ...	Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság	(Budapest, nyomdai jelzés nélkül)	nyomdai szedéssel előállított	83x59 cm
Alkoholellenes	Ismeretlen	Napi 1 korsó sör vagy 2 deci bor ára 10 év alatt több mint ötezer korona. Kultúrára, ne alkoholra költsük pénzünket!	ismeretlen	(Budapest : Pesti könyvny.)	nyomdai szedéssel előállított	21x29 cm
Alkoholellenes	Ismeretlen	Nem igaz, hogy mindenben mértéket kell tartanunk… Csak aki semmi szeszesitalt nem iszik…	ismeretlen	(Budapest : Pesti könyvny.)	nyomdai szedéssel előállított	21x29 cm
Alkoholellenes	Ismeretlen	Senki sem születik iszákosnak… Óvjuk meg gyermekeinket az első pohártól!	ismeretlen	(Budapest : Pesti könyvny.)	nyomdai szedéssel előállított	21x29 cm
Alkoholellenes	Ismeretlen	Szeressétek a természetet!... Szebb-e a korcsma a nagyszerű természetnél?	ismeretlen	(Budapest : Pesti könyvny.)	nyomdai szedéssel előállított	21x29 cm
Alkoholellenes	Ismeretlen	Vörös katonák! Az alkohol megrontja a hadsereg harckészségét!	Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság	(Budapest : Világosság nyomda)	nyomdai szedéssel előállított	83x59 cm
A kommunizmus és a Tanács-köztársaság általános népszerűsítése	Biró Mihály	1919. május 1.	ismeretlen	ismeretlen	kép-ábrázolású	122x91 cm

A kommunizmus és a Tanács-köztársaság általános népszerűsítése	Biró Mihály	Cím nélkül [Munkás gyermekével]	ismeretlen	(Budapest : Kunossy Lith.)	kép-ábrázolású	125x95 cm
A kommunizmus és a Tanács-köztársaság általános népszerűsítése	Földes Imre – Végh Gusztáv	Szociális termelésből fakad a jólét	ismeretlen	(Budapest : Kunossy Lith.)	kép-ábrázolású	191x125 cm
A kommunizmus és a Tanács-köztársaság általános népszerűsítése	Jeges Ernő	Proletárdiktatúra! Éljen az oroszokkal szövetséges magyar szovjet köztársaság	Országos Propaganda Bizottság	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	95x125 cm
A kommunizmus és a Tanács-köztársaság általános népszerűsítése	Szántó Lajos	Proletárok! Előre! Ti vagytok a világ megváltói!	Országos Propaganda Bizottság	(Budapest : Kultúra Rt.)	kép-ábrázolású	95x125 cm
A kommunizmus és a Tanácsk-öztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A földmívesek tízparancsolata.	Közoktatásügyi Népbiztosság propaganda csoport	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	124x92 cm
A kommunizmus és a Tanács-köztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Csak az fog enni, aki dolgozik!	ismeretlen	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	63x94 cm
A kommunizmus és a Tanácsk-öztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Éljen a proletáruralom!	Országos Propaganda Bizottság	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	63x95 cm
A kommunizmus és a Tanács-köztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Elvtársak! A kapitalizmus a véreteket szívta…	Budapesti Egyesített Városi Vasutak Termelési bizottsága	(Budapest, nyomdai jelzés nélkül)	nyomdai szedéssel előállított	42x52 cm

A kommunizmus és a Tanács-köztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Farkas Antal: Jön az öcsém (vers)	ismeretlen	(Budapest, nyomdai jelzés nélkül)	nyomdai szedéssel előállított	60x42 cm
A kommunizmus és a Tanács-köztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Nincs többé egyéni kisajátítás!	Országos Propaganda Bizottság	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	63x95 cm
A kommunizmus és a Tanács-köztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Proletár vörös-tízparancsolat	ismeretlen	(Budapest : Légrády Ny.)	nyomdai szedéssel előállított	62x93 cm
A kommunizmus és a Tanács-köztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Proletárasszonyok! Dolgozó nők! A proletariátus kiragadta a hatalmat a tőkés kizsákmányolók kezéből…	ismeretlen	(Budapest : Fővárosi Háziny.)	nyomdai szedéssel előállított	95x63 cm
A kommunizmus és a Tanács-köztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Proletárok rendet! Dolgozzatok! Magatoknak dolgoztok!	Országos Propaganda Bizottság	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	95x63 cm
A kommunizmus és a Tanács-köztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Proletárok! Testvérek! Láncainkat leszaggattuk és a mi akaratunk szabja meg a dolgok rendjét ...	Munkástovábbképző Világszemléleti Osztálya. Közoktatásügyi Népbiztosság 7/3. ügyosztály	(Budapest : Grafikai Intézet)	nyomdai szedéssel előállított	95x63 cm
A kommunizmus és a Tanács-köztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Somlyó Zoltán: Májusi kalapács (vers)	ismeretlen	(Budapest : Kultúra Ny.)	nyomdai szedéssel előállított	89x58 cm
A kommunizmus és a Tanács-köztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Várnai Zseni: Vörös május (vers)	ismeretlen	(Budapest : Athenaeum Ny.)	nyomdai szedéssel előállított	95x62 cm

Szociális jellegű	Cselényi	A műhely tisztasága a munkás egészsége!	ismeretlen	(Budapest : Seidner plakátgyár)	kép-ábrázolású	60x46 cm
Szociális jellegű	Diósy Antal	Megnyílt a Margitszigeti strandfürdő	Népjóléti és Közegészségügyi Népbiztosság	(Budapest : Radó)	kép-ábrázolású	126x95 cm
Szociális jellegű	Földes Imre	Gyerünk a margitszigeti strandfürdőbe!	ismeretlen	(Budapest : Kellner és Mohrlüder)	kép-ábrázolású	125x95 cm
Szociális jellegű	Földes Imre	Olyan géphez ne nyúlj, amelyikhez nem értesz!	ismeretlen	(Budapest : Seidner plakátgyár)	kép-ábrázolású	60x46 cm
Szociális jellegű	Földes Imre	Rögtön fordulj orvoshoz! Könnyebb a bajt megelőzni, mint gyógyítani!	ismeretlen	(Budapest : Seidner plakátgyár)	kép-ábrázolású	60x40 cm
Szociális jellegű	Gróf József	Étkezés előtt és után és a munka befejeztével csapról folyó vízben mosakodj!	ismeretlen	(Budapest : Seidner plakátgyár)	kép-ábrázolású	60x40 cm
Szociális jellegű	Sátori Lipót	A műhely levegője tiszta legyen. A cugtól ne félj!	ismeretlen	(Budapest : Seidner plakátgyár)	kép-ábrázolású	60x46 cm
Szociális jellegű	Tuszkay Márton	Figyelmeztetés! 1. A tüdővész legfontosabb terjesztője a köpet és a por ...	Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	92x64 cm
Szociális jellegű	Tuszkay Márton	Proletár! Mi a te kincsed? Az egészség ...	Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport	(Budapest : Kellner és Mohrlüder Műintézete)	rajzolt betűplakát	122x90 cm
Szociális jellegű	Tuszkay Márton	Proletárok! A tisztaság eddig a gazdagok kiváltsága volt!!!	Közoktatásügyi Népbiztosságí Propaganda Csoport	(Budapest : Kellner és Mohrlüder Műint.)	rajzolt betűplakát	93x62 cm
Szociális jellegű	Ismeretlen	Budapest hajléktalan proletárjai!	Szamuely Tibor és Vágó Béla népbiztosok	(Budapest : Újságüzem Rt.)	nyomdai szedéssel előállított	95x63 cm
Szociális jellegű	Ismeretlen	Csakis munkaruhában dolgozz! A munka végeztével a munkaruhát vesd le!	ismeretlen	(Budapest : Seidner plakátgyár)	kép-ábrázolású	60x46 cm

Szociális jellegű	Ismeretlen	Elaggottak! Árvák! Tüdőbetegek! A tanácsköztársaság gondoskodni akar mindazokról…	ismeretlen	(Kiskunfélegyháza, nyomdai jelzés nélkül)	nyomdai szedéssel előállított	46x30 cm
Szociális jellegű	Ismeretlen	Proletár anyák! Vigyázzatok csecsemőtökre, mert a nagy melegben könnyen kap hasmenést…	Népjóléti és Közegészségügyi Népbiztosság Gyermekvédelmi Propaganda Osztálya	(Budapest : Pesti könyvny.)	nyomdai szedéssel előállított	94x63 cm
Szociális jellegű	Ismeretlen	Proletár apák, anyák és gyámok! Nincs többé törvénytelen gyermek!	Engel sk., a főváros árvaszékének vezetője	(Budapest, nyomdai jelzés nélkül)	nyomdai szedéssel előállított	47x31 cm
Ellenforradalom ellen	Gy. Sándor József	A bújkálónak pusztulnia kell!	Közoktatásügyi Népbiztosság Hadsereg propaganda Osztálya	(Budapest : Kunossy Lith.)	kép-ábrázolású	125x95 cm
Ellenforradalom ellen	Kónya Sándor	Dunántúli magyarok! Pokolba kergettük a Festeticseket, Batthyányiakat, Esterházyakat, a nagybérlőket és pesti földnyúzókat!	Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	127x95 cm
Ellenforradalom ellen	Kónya Sándor	Te! Sötétben bújkáló, rémhírterjesztő ellenforradalmár reszkess!	Közoktatásügyi Népbiztosság Hadsereg propaganda Osztálya	(Budapest : Kultúra Lith.)	kép-ábrázolású	124x95 cm
Ellenforradalom ellen	Pólya Iván	A vörös katona a proletárállam védelmezője, a bujkáló az árulója!	Közoktatásügyi Népbiztosság Hadsereg propaganda Osztálya	(Budapest : Seidner plakátgyár)	kép-ábrázolású	125x95 cm
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Budapest dolgozó népéhez! Proletárok! Budapest népe hangos a rémhírektől…	Magyarországi Szocialista Párt	(Budapest : Újságüzem Rt.)	nyomdai szedéssel előállított	82x56 cm
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Gyáva vagy gonosz, aki bújkál vagy csüggedést gerjeszt	Közoktatásügyi Népbiztosság Hadsereg propaganda-osztálya	(Budapest : Kunossy Lit.)	kép-ábrázolású	94x125 cm
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Munkások! Elvtársak! A hatalmi polcukról elkergetett burzsoák és hitvány csatlósaik…	Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja	(Budapest : Világosság nyomda)	nyomdai szedéssel előállított	84x58 cm

Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Munkások! Elvtársak! Proletár testvérek! Budapest utcáin újra proletárvér folyt.	Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának Titkársága	(Budapest : Világosság nyomda)	nyomdai szedéssel előállított	82x58 cm
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Munkások! Katonák! Elvtársak! Az ellenforradalmat letörtük az egész országban, megsemmisítettük az ezerholdasok, grófok és bankárok rabló csapatát…	Aranyos György, Tolna megye kormányzótanácsi biztosa, Krammer Sándor, a Tolna megyei ellenforradalom leverésére kiküldött teljhatalmú megbízott	(Szekszárd : Molnár-féle nyomdai müintézet)	nyomdai szedéssel előállított	63x47 cm
Ellenforradalom ellen	Ismeretlen	Proletárasszonyok! Munkásnők! Elvtársnők! Budapest proletárasszonyai között az utóbbi napokban ellenforradalmi mozgalmat szítanak…	Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának Országos Nőszervező Bizottága	(Budapest : Világosság nyomda)	nyomdai szedéssel előállított	83x59 cm
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Biró Mihály	Bitangok! Ezt akartátok?	Országos Propaganda Bizottság	(Budapest : Radó)	kép-ábrázolású	94x123 cm
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Bokros Ferenc - Fejes Gyula	1914-1918 Statisztika a háború szörnyű éveiből.	ismeretlen	(Budapest : Kultúra)	kép-ábrázolású	117x90 cm
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Jeges Ernő	Testvérek! Az ántánt gyilkos békéje a mi szövetségesünk	Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	94x63 cm
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Kónya Sándor	Le a nemzetközi békeharamiákkal Le a kapitalizmus népgyilkoló békéjével!	Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport	([Budapest] : Kunossy Lith.)	rajzolt betűplakát	96x63 cm
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Kónya Sándor	Mit akartak a román bojárok gyilkos feltételeikkel?... Mit akarnak az entente imperialisták a német békefeltételekkel?...	Országos Propaganda Bizottság	(Budapest : Kunossy Lith. Műintézet)	rajzolt betűplakát	124x95 cm

Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Munkások! Elvtársak! A kapitalizmus igájában görnyedő dolgozó tömegek véges-végig egész Nyugat-Európában proletár szolidaritásból fakadó nagyszerű érzéssel…	Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának vezetősége	(Budapest : Újságüzem Rt.)	nyomdai szedéssel előállított	84x58 cm
Kapitalizmus, imperializmus ellen	Ismeretlen	Proletár kezet vagy antant korbácsot?	ismeretlen	(Budapest : Seidner plakátgyár)	kép-ábrázolású	125x93 cm
Kitartásra, harcra buzdító	Aranyosy Gusztáv	A vörös szikratávírászok sportünnepélye az összes katonai alakulatok részvételével.	ismeretlen	(Budapest : Kultúra Lith.)	kép-ábrázolású	95x63 cm
Kitartásra, harcra buzdító	Jeges Ernő	Proletárok! Bélyegezzétek meg soraitokban, aki gyáva lemondást hirdet!	Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	125x96 cm
Kitartásra, harcra buzdító	Kónya Sándor	Proletárok! Ha kitartunk győzelemre visszük a proletáriátus világfelszabadító háborúját a kizsákmányolás ellen!	Országos Propaganda Bizotság	(Budapest : Kunossy Lith. Műintézet)	rajzolt betűplakát	118x91 cm
Kitartásra, harcra buzdító	Tuszkay Márton	Győz a proletár állam! A magyar proletáriátus sziklaszilárdan áll a testvér orosz szovjetköztársaság mellett.	Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	126x95 cm
Kitartásra, harcra buzdító	Ismeretlen	Az ácsorgó asszonyok	Közoktatásügyi Népbiztosság	ismeretlen	nyomdai szedéssel előállított	94x63 cm
Kitartásra, harcra buzdító	Ismeretlen	Katonák! Előre hősiesen és ellenállhatatlanul további győzelmek és diadalok felé!	ismeretlen	ismeretlen	nyomdai szedéssel előállított	94x63 cm
Kitartásra, harcra buzdító	Ismeretlen	Ne csüggedj! A Vörös Hadsereg diadalmas útja. 1919 május-június	Közoktatásügyi Népbiztosság Hadsereg propaganda Ügyosztálya	(Budapest : Kultúra Lith.)	kép-ábrázolású	95x64 cm

Élelmiszer-ellátás	Barta Ernő	Dolgozzatok, mert fogy a kenyér!	Országos Propaganda Bizottság	(Budapest : Grafikai Intézet Rt.)	kép-ábrázolású	190x126 cm
Élelmiszer-ellátás	Jeges Ernő	Adsza-nesze! Mit ad a város cserébe élelemért? Portékát!	Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport	(Budapest : Posner Lit.)	kép-ábrázolású	95x63 cm
Élelmiszer-ellátás	Zádor István	Adjatok élelmet! Ha nincs erőnk dolgozni, nem kaphattok szerszámot, ruhát!	ismeretlen	(Budapest : Seidner plakátgyár)	kép-ábrázolású	122x92 cm
Élelmiszer-ellátás	Ismeretlen	Budapest munkássága a Dunántúl proletárjaihoz!	Budapesti Forradalmi Munkás- és Katonatanács	(Budapest : Világosság nyomda)	nyomdai szedéssel előállított	83x59 cm
Élelmiszer-ellátás	Ismeretlen	Felhívás. Fővárosunknak élelmiszerekben nagy szükséget szenvedő proletárságán kell segítenünk!	Tolna megye Intéző Bizottsága	(Szekszárd : nyomdai jelzés nélkül)	nyomdai szedéssel előállított	63x47 cm
Élelmiszer-ellátás	Ismeretlen	Pest vármegye proletárjaihoz	Pest vármegyei direktórium	(Budapest : Wodianer nyomda)	nyomdai szedéssel előállított	59x41 cm
Világforradalom	Jeges Ernő	Proletárok! A mi ügyünk a világforradalom ügye.	Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport	([Budapest] : Radó)	rajzolt betűplakát	127x94 cm
Világforradalom	Kónya Sándor	Proletártestvérek! A mi harcunk a világforradalom harca.	Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport	(Budapest : Kunossy Lith.)	rajzolt betűplakát	60x93 cm
Világforradalom	Pór Bertalan	Világ proletárjai egyesüljetek!	ismeretlen	(Budapest : Seidner plakátgyár)	kép-ábrázolású	250x186 cm
Világforradalom	Ismeretlen	A fővárosi közüzemek összes munkásaihoz!.. Higgyetek a szociális világforradalom kitörésében!...	A közüzemek és villanyszerelők szakszervezeténe k végrehajtó bizottsága	(Budapest : Világosság nyomda)	nyomdai szedéssel előállított	84x58 cm
Világforradalom	Ismeretlen	Munkások! Elvtársak! Proletárok! Magyarország munkássága döntő lépéssel vitte előre a proletárság felszabadulásának és a világforradalomnak ügyét.	Garbai Sándor, Forradalmi Kormányzótanács elnöke, - az ötös direktórium:Kun Béla, Kunfi Zsigmond, Landler Jenő, Vágó Béla, Pogány József	(Budapest : Világosság Rt.)	nyomdai szedéssel előállított	84x58 cm

Világforradalom	Ismeretlen	Proletártestvérek! Félelmetes megmozdulásotokra megroppant a gyalázatos rablók ereje…	Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport	(Budapest : Kultúra Lith.)	rajzolt betűplakát	117x86 cm
Földkérdés	Tábor János	Proletár!! Már tied a mező! (plakátterv)	ismeretlen	ismeretlen	kép-ábrázolású	28x21 cm
Földkérdés	Ismeretlen	Ezer éven át szegénységben, nyomorban és műveletlenségben tartották Magyarországon a földművest… A Föld a népé!...	ismeretlen	ismeretlen	nyomdai szedéssel előállított	94x63 cm
Földkérdés	Ismeretlen	Felhívás! A Magyar Tanácsköztársaság kormánya a kisbirtok és törpebirtokok dolgában… kinyilatkoztatta, hogy… nem kerülnek köztulajdonba.	Vas vármegyei direktórium	(Szombathely : Népnyomda)	nyomdai szedéssel előállított	62x41 cm
Földkérdés	Ismeretlen	Nem kell többé adót fizetni!... akinek nincs többje 100 hold földnél vagy 10 hold szőlőnél semmiféle adót nem fog fizetni…	Közoktatásügyi Népbiztosság	(Budapest, nyomdai jelzés nélkül)	nyomdai szedéssel előállított	100x70 cm
Földkérdés	Ismeretlen	Proletártestvérek! A proletárdiktatúra… nem akarja kezét a szegényebb törpe- és kisbirtokra tenni...	ismeretlen	(Somogy m., nyomdai jelzés nélkül)	nyomdai szedéssel előállított	42x26 cm
Gazdaság, pénzügy	Kónya Sándor	Minden papírpénzt az állam szavatol!	Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoport	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	94x63 cm
Gazdaság, pénzügy	Ismeretlen	Hirdetmény! Tudomásunkra jutott, hogy az aprópénzt és kisebb bankjegyeket egyesek elrejtik…	A vármegyei és városi tanács hadi direktóriuma	(Szekszárd : Molnár-féle nyomdai műintézet)	nyomdai szedéssel előállított	47x31 cm

Gazdaság, pénzügy	Ismeretlen	Mindenkihez! A volt Osztrák- Magyar Monarchia összeomlott …megszűnik az Osztrák-Magyar Bank, és így értéküket vesztik az általuk kibocsátott bankjegyek is....	ismeretlen	ismeretlen	nyomdai szedéssel előállított	62x46 cm
Gazdaság, pénzügy	Ismeretlen	Nincsen joga élni annak, aki nem dolgozik. Az új gazdasági rendben mindent munkával fizetünk, a pénz, amely megrontotta az emberiséget, el fog tűnni…	ismeretlen	(Szekszárd : Molnár-féle nyomdai műintézet)	nyomdai szedéssel előállított	33x93 cm
Kultúra	Azary-Prihoda István	Könyvek a házfelügyelőnél	Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Osztálya	(Budapest : Franklin Társulat)	kép-ábrázolású	95x63 cm
Kultúra	Szőke Ferenc	A köztulajdonba vett műkincsek első kiállítása	Közoktatásügyi Népbiztosság	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	115x84 cm
Kultúra	Ismeretlen	Könyvet a proletárnak!	ismeretlen	(Budapest : Fővárosi Háziny.)	nyomdai szedéssel előállított	48x32 cm
Kultúra	Ismeretlen	Népegészségügyi kiállítás… A népjólét és a népegészségügy a proletár világrend egyik legfontosabb feladata…	Társadalmi Múzeum – Budapesti Kerületi Munkásbiztosító Pénztár	(Budapest, nyomdai jelzés nélkül)	nyomdai szedéssel előállított	84x58 cm
Vallásügy	Jeges Ernő	A vallás a proletárállamban visszanyeri méltóságát, mert megszűnik üzérkedő egyének hasznot hajtó tőkéje lenni…	Országos Propaganda Bizottság	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	125x96 cm
Vallásügy	Ismeretlen	A proletár vallása az ő saját szent meggyőződése, melyet nem enged kívülről magára erőszakoltatni ...	Országos Propaganda Bizottság	(Budapest : Radó)	rajzolt betűplakát	94x126 cm

Vallásügy	Ismeretlen	Árulók járnak közöttünk… a falu hívő népét azzal a buta hazugsággal vezetik félre, hogy… a tanácsköztársaság eltörli a vallást…	ismeretlen	(Budapest, nyomdai jelzés nélkül)	nyomdai szedéssel előállított	100x70 cm
Orosz forradalom	Tuszkay Márton	7 film Szovjet-Oroszországból	Mozifilmek sajtó és propaganda osztálya	(Budapest : Seidner Plakátgyár)	kép-ábrázolású	126x95 cm
Példaképek, nagy elődök	Ismeretlen	Lenin	Országos Propaganda Bizottság	([Budapest] : Grafikai Intézet)	kép-ábrázolású	190x125 cm

5. melléklet

Röpiratok[1273]

Kategória	Szerző[1274]	Cím	Kiadó	Terje-delem
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	[Erdélyi Jenő]	Mit adott a forradalom?	Közoktatásügyi Népbiztosság	30 o.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Dienes Kálmán	A proletariátus diktatúrája	Közoktatásügyi Népbiztosság	18 o.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Farkas Antal	Fehér vagy vörös?	Közoktatásügyi Népbiztosság	15 o.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Farkas Antal	Mese is, nem is - Igaz is, nem is	Közoktatásügyi Népbiztosság	70 o.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Fogarasi Béla	A Tanácsköztársaság	Közoktatásügyi Népbiztosság	16 o.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Lenin a szovjetrendszerről!	ismeretlen	1 o.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Hogyan fognak élni a kommunizmusban azok, akik dolgoznak	ismeretlen	31 o.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Parlamenti köztársaság vagy Tanácsköztársaság	Közoktatásügyi Népbiztosság	12 o.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Mi a Tanácsköztársaság?	Közoktatásügyi Népbiztosság	15 o.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Épül az új társadalom. Proletártestvérek!	Közoktatásügyi Népbiztosság	2 o.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A nép uralkodik! Mit várhatunk a proletárdiktatúrától?	Közoktatásügyi Népbiztosság	2 o.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A kommunista világrend alapelvei	Közoktatásügyi Népbiztosság	2 o.

[1273] A következő táblázatban a röpiratokat témakör szerinti kategóriák szerint csoportosítottuk, a legnagyobbtól a legkisebb felé csökkenő sorrendben haladva.
[1274] Néhány ismeretlen szerzőjű kiadvány esetében, más források alapján sikerült beazonosítani az alkotó kilétét. Ezeket a neveket a „Szerző” oszlopban szögletes zárójelben tüntettük fel.

A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Mit kell tudni a földművelő népnek a Tanács-Köztársaságról	Közoktatásügyi Népbiztosság	8 o.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A rabszolgatartók országa	Közoktatásügyi Népbiztosság	7 o.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Mi a föladata a földműves szegénységnek?	Közoktatásügyi Népbiztosság	2 o.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A kisgazda és az uj rend	Közoktatásügyi Népbiztosság	15 o.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	A falu jövője	Közoktatásügyi Népbiztosság	8 o.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Láncainkat leszaggattuk…	Közoktatási Népbiztosság VII/3. ügyosztály, A Munkástovábbképző Világszemléleti osztálya	1 o.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Ismeretlen	Magyarország dolgozó népéhez!	Magyarországi Szocialista Párt	2 o.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Kropotkin	Szózat az ifjakhoz	Közoktatásügyi Népbiztosság	14 o.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Kun Béla	Mit akarnak a kommunisták?	Magyarországi Szocialista Párt	32 o.
Elméleti, ideológiai kérdések	Anton Pannekoek	A munkások harca	Közoktatásügyi Népbiztosság	30 o.
Elméleti, ideológiai kérdések	Faragó Miklós	Ki a proletár?	Közoktatásügyi Népbiztosság	8 o.
Elméleti, ideológiai kérdések	Ferdinand Lassalle	Munkásprogramm	Népszava	48 o.
Elméleti, ideológiai kérdések	Friedrich Engels	A kommunizmus alapelvei	Népszava	40 o.
Elméleti, ideológiai kérdések	Friedrich Engels	Az utópikus és a tudományos szocializmus	Magyarországi Szocialista Párt	64 o.
Elméleti, ideológiai kérdések	Hermann Gorter	A történelmi materializmus	Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja	104 o.
Elméleti, ideológiai kérdések	Ismeretlen	A kommunista rend jólétének alapelvei	Közoktatásügyi Népbiztosság	14 o.
Elméleti, ideológiai kérdések	Jaurés és Laforgue	A társadalom fejlődésének törvényei	Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja	40 o.
Elméleti, ideológiai kérdések	Karl Kautsky	Marx gazdasági tanai	Magyarországi Szocialista Párt	243 o.

Elméleti, ideológiai kérdések	Karl Marx	Bérmunka és tőke	Magyarországi Szocialista Párt	45 o.
Elméleti, ideológiai kérdések	Karl Marx	Bér, ár, profit	Népszava	72 o.
Elméleti, ideológiai kérdések	Karl Marx	Szabadkereskedelem és védővám	Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja	56 o.
Elméleti, ideológiai kérdések	Kemény György	Kereszténység és szocializmus: Bebel és Hohoff káplán vitája	Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja	32 o.
Elméleti, ideológiai kérdések	Kőhalmi Béla	Szindikalizmus és Leninizmus	ismeretlen	15 o.
Elméleti, ideológiai kérdések	Kropotkin	Forradalmi kormányok	ismeretlen	16 o.
Elméleti, ideológiai kérdések	Lukács György	Taktika és ethika	Közoktatásügyi Népbiztosság	40 o.
Elméleti, ideológiai kérdések	Révai József	Polgári forradalom - Proletárforradalom	Közoktatásügyi Népbiztosság	4 o.
Elméleti, ideológiai kérdések	Rudas Zoltán	A kommunista társadalom erkölcse	ismeretlen	30 o.
Elméleti, ideológiai kérdések	Rudas Zoltán	A társadalom fejlődésének története (a tanítóknak előadta)	Közoktatásügyi Népbiztosság	125.
Elméleti, ideológiai kérdések	Tatjana Gregorovici	Az osztályharc	Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja	30 o.
Elméleti, ideológiai kérdések	Wilhelm Liebknecht	A tudás hatalom! - A hatalom tudás!	Népszava	98 o.
Művészi forradalmi propaganda.	Ady Endre	A csillagok csillaga (Másik oldalon: Az uj Internacionale. Kommunista himnusz)	ismeretlen	2 o.
Művészi forradalmi propaganda.	Arnold Passer	Mene tekel! - Felfedezési út Európába	Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja	55 o.
Művészi forradalmi propaganda.	Bodrogi Zsigmond	Virradóra: versek, dalok	Magyarországi Szocialista Párt	127 o.
Művészi forradalmi propaganda.	Edvard Bellamy	Mese a vízről - Tanulságos történet	Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja	14 o.
Művészi forradalmi propaganda.	Farkas Antal	Fekete nóták - Vörös rigmusok	Közoktatásügyi Népbiztosság	70 o.
Művészi forradalmi propaganda.	Farkas Dezső	Vörös Riadó!	ismeretlen	1 o.
Művészi forradalmi propaganda.	Gárdos Mariska	Kilenc hónap	Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja	96 o.

Művészi forradalmi propaganda.	Komját Aladár	Új Internationale	ismeretlen	31 o.
Művészi forradalmi propaganda.	Peterdi Andor	A föld énekel	Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja	104 o.
Művészi forradalmi propaganda.	Somlyó Zoltán	Májusi kalapács	ismeretlen	1 o.
Művészi forradalmi propaganda.	Több szerző	Forradalmi versek, dalok, jelenetek	Közoktatásügyi Népbiztosság	79 o.
Művészi forradalmi propaganda.	Vajda Manó (szerk.)	A Vörös május 1919.	Közoktatásügyi Népbiztosság	32 o.
Művészi forradalmi propaganda.	Várnai Zseni	Forradalmi versei	Közoktatásügyi Népbiztosság	72 o.
Művészi forradalmi propaganda.	Várnai Zseni	Vörös május	Közoktatásügyi Népbiztosság	1 o.
Művészi forradalmi propaganda.	Várnai Zseni	Vörös tavasz	Népszava Könyvkereskedés	111 o.
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás.	Dr. Molnár Géza	A zene a szocialista társadalomban	Közoktatásügyi Népbiztosság	23 o.
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás.	Fogarasi Béla	Kommunista politika - Kommunista kultúra	Közoktatásügyi Népbiztosság	73 o.
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás.	Ismeretlen	A köztulajdonba vett műkincsek első kiállítása	Közoktatásügyi Népbiztosság	99 o.
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás.	Ismeretlen	Proletárdiktatúra és kultúra!	Közoktatásügyi Népbiztosság	2 o.
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás.	Ismeretlen	Ifjúmunkások és ifjúmunkásnők! Elvtársak! A kapitalista osztályállam az ifjúmunkásokat anyagilag és szellemileg egyaránt elnyomta…	Közoktatásügyi Népbiztosság. Ifjúmunkás Propaganda ügyosztály	1 o.
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás.	Ismeretlen	Ifjúmunkások és ifjúmunkásnők! Elvtársak! Az új társadalom minden munkásának tudnia kell…	Közoktatásügyi Népbiztosság Ifjúmunkás Propaganda ügyosztály	1 o.
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás.	Ismeretlen	A felnőttek oktatásának ügyét szolgáló szabadiskolák szervezete	Közoktatásügyi Népbiztosság	8 o.
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás.	Ismeretlen	A régi és az új iskola	Közoktatásügyi Népbiztosság	8 o.
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás.	Ismeretlen	Mit jelent az állami közoktatás?	Közoktatásügyi Népbiztosság	2 o.
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás.	Kőhalmi Béla	Mit olvassunk a szocialista irodalomból	Közoktatásügyi Népbiztosság	16. o.
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás.	Kun Béla	A proletárdiktatúra és a tanítóság	ismeretlen	12 o.
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás.	Kunfi Zsigmond	Proletárkultúra, proletárművészet	Közoktatásügyi Népbiztosság	24 o.

Kultúra, művészet, tudomány, oktatás.	Rózsa Ignác	Erkölcstan	Forradalmi Könyvtár	35 o.
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás.	Vandervelde	A művészet a burzsoa - és a kommunista-társadalomban	Közoktatásügyi Népbiztosság	55 o.
Ellenforradalom ellen.	Ismeretlen	Akasztófával, vagy golyóval nem csak az ellenforradalomnak fizet…	ismeretlen	2 o.
Ellenforradalom ellen.	Ismeretlen	Kisgazdák! Proletártestvérek!	ismeretlen	2 o.
Ellenforradalom ellen.	Ismeretlen	Védekezzünk a forradalom martalócai ellen!	Közoktatásügyi Népbiztosság	2 o.
Ellenforradalom ellen.	Ismeretlen	Emigránsok és ellenforradalmárok	Közoktatásügyi Népbiztosság	14 o.
Ellenforradalom ellen.	Ismeretlen	Le az álarccal	Közoktatásügyi Népbiztosság	23 o.
Ellenforradalom ellen.	Ismeretlen	Veszett kutya kószál az utcán! Légy résen proletár!	Közoktatásügyi Népbiztosság	4 o.
Ellenforradalom ellen.	Ismeretlen	A kishitűek, a gyávák és a kárörvendők…	Közoktatásügyi Népbiztosság	2 o.
Ellenforradalom ellen.	Ismeretlen	Proletárasszonyok!... Nem a forradalom veszi el szánktól a falatot, hanem az ellenforradalom.	Közoktatásügyi Népbiztosság	1 o.
Ellenforradalom ellen.	Ismeretlen	Szervezkednek a nép ellenségei!	Közoktatásügyi Népbiztosság	2 o.
Ellenforradalom ellen.	Ismeretlen	Dózsa katonája vagy urak kutyája?	Közoktatásügyi Népbiztosság	16 o.
Ellenforradalom ellen.	Ismeretlen	Munkások! Elvtársak! A hatalmi polcukról elkergetett burzsoák és hitvány csatlósaik ellenforradalmi puccsot kíséreltek meg…	Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja	1 o.
Ellenforradalom ellen.	Ismeretlen	Elvtársnők! Proletárasszonyok! Budapest dolgozó női!	Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja Nőszervező-bizottsága	1 o.
Ellenforradalom ellen.	Révai József	Tiszta proletárdiktatúrát	ismeretlen	2 o.
Orosz forradalom.	Ismeretlen	Az Oroszországi Kommunista (Bols.) Párt programja: elfogadta a VIII-ik pártkongresszus 1919. márc. 18-23-án	Magyarországi Szocialista Párt	30 o.
Orosz forradalom.	Karpinszkij	Hogyan tért észre az orosz nép?	Közoktatásügyi Népbiztosság	31 o.
Orosz forradalom.	L. D. Trotzkij	Munka, fegyelem és rend mentik meg a proletárságot	Közoktatásügyi Népbiztosság	16 o.
Orosz forradalom.	Lenin	Harc a kenyérért	Közoktatásügyi Népbiztosság	32 o.
Orosz forradalom.	Lomov	A kapitalizmus pusztulása és a kommunizmus szervezése	Közoktatásügyi Népbiztosság	16 o.
Orosz forradalom.	Marchlewszki	Mi a bolsevizmus	ismeretlen	16 o.

Orosz forradalom.	Nikolaj Bucharin	Osztályharc és forradalom Oroszországban	Magyarországi Szocialista Párt	62 o.
Orosz forradalom.	Nikolaj Bucharin	Le a nemzetközi rablókkal	Magyarországi Szocialista Párt	31 o.
Orosz forradalom.	Nikolaj Bucharin	Az imperializmus diktatúrájától a proletárdiktatúráig	Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja	48 o.
Orosz forradalom.	Philips Price	Az entente oroszországi aknamunkája	Közoktatásügyi Népbiztosság	8 o.
Orosz forradalom.	Rabinovits József	Az orosz forradalom	Közoktatásügyi Népbiztosság	24 o.
Orosz forradalom.	Radek	A szocializmus fejlődése a tudománytól a valóságig	Magyarországi Szocialista Párt	31 o.
Hadseregszervezés.	Farkas Antal	A vörös katona indul	ismeretlen	1 o.
Hadseregszervezés.	Ismeretlen	Hogyan gondoskodik a Tanácsköztársaság a proletár-katona családjáról?	ismeretlen	4 o.
Hadseregszervezés.	Ismeretlen	Vörös Katonák! Fegyelem nélkül a forradalom nem egyéb anarchiánál…	ismeretlen	1 o.
Hadseregszervezés.	Ismeretlen	Szózat a volt tisztekhez!	ismeretlen	4 o.
Hadseregszervezés.	Ismeretlen	Be a Vörös Hadseregbe!	ismeretlen	1 o.
Hadseregszervezés.	Ismeretlen	Ki a frontra!	ismeretlen	1 o.
Hadseregszervezés.	Ismeretlen	Az új Vörös Hadsereg!	Közoktatásügyi Népbiztosság	4 o.
Hadseregszervezés.	Ismeretlen	Be a Vörös Hadseregbe! Hallgassatok ide és értsétek meg…	Közoktatásügyi Népbiztosság	2 o.
Hadseregszervezés.	Ismeretlen	A Vörös Hadsereg fegyelmi szabályzata	Közoktatásügyi Népbiztosság Hadsereg-propaganda ügyosztály	8 o.
Hadseregszervezés.	Ismeretlen	Hogyan szervezzük a Vörös Hadsereget	ismeretlen	15 o.
Hadseregszervezés.	Zerkovitz Béla	Vörös toborzó	ismeretlen	1 o.
Kapitalizmus-, imperializmusellenes.	Alexandra Kollontaj	A dolgozó anya	A Munkások, Katonák és Szegény Földművesek Tanácsának kiadása	32 o.
Kapitalizmus-, imperializmusellenes.	Alpári Gyula	Az imperializmus	Közoktatásügyi Népbiztosság	20 o.
Kapitalizmus-, imperializmusellenes.	Anton Pannekoek	A zsákmány felosztása	Közoktatásügyi Népbiztosság	30 o.
Kapitalizmus-, imperializmusellenes.	Honti Viktor	A vesztett háború győztes gazdagjai	ismeretlen	6 o.

Kapitalizmus-, imperializmusellenes.	Ismeretlen	A Kommunista Internacionálé kiáltványa a világ proletárjaihoz	Közoktatásügyi Népbiztosság	12 o.
Kapitalizmus-, imperializmusellenes.	Ismeretlen	Mit üzentünk a világnak!	Közoktatásügyi Népbiztosság	2 o.
Kapitalizmus-, imperializmusellenes.	Kun Béla	Ki fizet a háborúért?	ismeretlen	8 o.
Kapitalizmus-, imperializmusellenes.	Nikolaj Bucharin	Világgazdaság és imperializmus	Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja	148 o.
Kapitalizmus-, imperializmusellenes.	Paul Lafargue	A tőke vallása	Magyarországi Szocialista Párt	31 o.
Kapitalizmus-, imperializmusellenes.	Pogány József	Szocialista külpolitika	Magyarországi Szocialista Párt	127 o.
Példaképek, nagy elődök.	Garami Ernő	Marx és Engels élete	Magyarországi Szocialista Párt	54 o.
Példaképek, nagy elődök.	Ismeretlen	Mi van Marx és Engels kommunista kiáltványában	ismeretlen	32 o.
Példaképek, nagy elődök.	Ismeretlen	Mit akarunk? - A német Spartacus-szövetség kiáltványa	Közoktatásügyi Népbiztosság	8 o.
Példaképek, nagy elődök.	Ismeretlen	Emlékezés az első május elsejére.	Közoktatásügyi Népbiztosság	2 o.
Példaképek, nagy elődök.	Karl Kautsky	Marx Károly történelmi jelentősége	Magyarországi Szocialista Párt	56 o.
Példaképek, nagy elődök.	Krejcsi Rezső	Frankel Leo a párisi Commun magyar vezére	Közoktatásügyi Népbiztosság	80 o.
Példaképek, nagy elődök.	Lenin	A harc útja	Magyarországi Szocialista Párt	45 o.
Példaképek, nagy elődök.	Ormos Ede	1894. április 22. - A hódmezővásárhelyi munkás zendülés	Közoktatásügyi Népbiztosság	16 o.
Példaképek, nagy elődök.	Szabó Ervin	A tőke és a munka harca	Közoktatásügyi Népbiztosság	110 o.
Példaképek, nagy elődök.	Varjas Sándor	Marx és Engels életrajza	Közoktatásügyi Népbiztosság	27 o.
Vallásügy.	Czakó Ambró	A vallás a kommunista társadalomban	Közoktatásügyi Népbiztosság	11 o.
Vallásügy.	Ismeretlen	A vallás a népé!	ismeretlen	1 o.
Vallásügy.	Ismeretlen	Keresztény földmívesember lehet-e kommunista	Közoktatásügyi Népbiztosság	14 o.
Vallásügy.	Ismeretlen	Paplak és templom	Közoktatásügyi Népbiztosság	8 o.
Vallásügy.	Ismeretlen	A csuhások	Népszava	54 o.
Vallásügy.	Ismeretlen	Egyház és állam. Miért választja el a Tanácsköztársaság az egyházat az államtól?	Vallásügyi Liquidáló Propaganda	2 o.

Vallásügy.	Ismeretlen	Kik bántják a vallást? - A papot meg a templomot?	Közoktatásügyi Népbiztosság	16 o.
Vallásügy.	Sztrokay Kálmán	Miért nincs helye a vallásnak az iskolában?	Közoktatásügyi Népbiztosság	15 o.
Vallásügy.	Sztrokay Kálmán	Nincsenek csodák. Mi a csoda?	Közoktatásügyi Népbiztosság	16 o.
Vallásügy.	Vanczák János	A klerikális métely	Népszava	39 o.
Földkérdés.	[Békessy Imre]	Miért maradt meg a kisbirtok magántulajdonban?	Közoktatásügyi Népbiztosság	8 o.
Földkérdés.	[Krúdy Gyula]	Fehérvári könyv	Közoktatásügyi Népbiztosság	24 o.
Földkérdés.	[Móricz Zsigmond]	A Somogymegyei Földmíves Szövetkezetek	Közoktatásügyi Népbiztosság	16 o.
Földkérdés.	Hajdu Árpád	A földkérdés	Közoktatásügyi Népbiztosság	22 o.
Földkérdés.	Ismeretlen	Mitől féltek Molnár Paliék?	Közoktatásügyi Népbiztosság	16 o.
Földkérdés.	Ismeretlen	Levél a faluba	ismeretlen	1 o.
Földkérdés.	Ismeretlen	Kisbirtokosok! Proletártestvérek!... Az ellenforradalmárok találták ki, hogy a proletárdiktatúra elveszi a kisgazdák házát, földjét, jószágát, aztán kidobja őket az útszélre.	ismeretlen	2 o.
Földkérdés.	Ismeretlen	Nem vesszük el a földmívesek földjét: elengedjük minden adóját.	ismeretlen	1 o.
Földkérdés.	Ismeretlen	Meghalt az adó, nincs végrehajtó!	Közoktatásügyi Népbiztosság	16 o.
Földkérdés.	Kun Béla	Kié a föld?	A Munkások, Katonák és Szegény Földművesek Tanácsának kiadása	8 o.
Alkoholellenes.	Hollós József	A szeszes italok hatása a szervezetre	Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság Alkoholellenes Tanácsa	14 o.
Alkoholellenes.	Hollós József	Az alkoholizmus okairól	Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság Alkoholellenes Tanácsa	11 o.
Alkoholellenes.	Ismeretlen	Útravaló a vörös katonának	Alkoholellenes Tanács	7 o.
Alkoholellenes.	Ismeretlen	A józanság proletárkötelesség	Alkoholellenes Tanács	8 o.
Alkoholellenes.	Ismeretlen	Az alkohol mérgező hatását senki el nem kerülheti…	ismeretlen	1 o.
Alkoholellenes.	Ismeretlen	Vörös katonák!.. Az alkohol megrontja a hadsereg harckészségét!	Munkaügyi és Népjóléti	1 o.

			Népbiztosság	
Alkoholellenes.	Ismeretlen	Proletártestvérem! Nem igaz, hogy a pálinka melegít…	Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság	1 o.
Alkoholellenes.	Ismeretlen	Munkások! Elvtársak! A kapitalista kizsákmányolás egyik leghatalmasabb eszköze az alkoholméreg…	Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság	1 o.
Alkoholellenes.	Ismeretlen	Munkások! Elvtársak!	Alkoholellenes Munkásszövetség	1 o.
Női emancipáció.	Bihari Mór	A nő helyzete a kommunista társadalomban	ismeretlen	18 o.
Női emancipáció.	Dénes Zsófia	A nő a kommunista társadalomban	Közoktatásügyi Népbiztosság	32 o.
Női emancipáció.	Ismeretlen	Kommunizáljuk-e Zsófit?	Közoktatásügyi Népbiztosság	15 o.
Női emancipáció.	Ismeretlen	A nő felszabadulása a kommunista társadalomban	Közoktatásügyi Népbiztosság	8 o.
Női emancipáció.	Ismeretlen	A nők kommunizálása és a szabad szerelem	Közoktatásügyi Népbiztosság	16 o.
Női emancipáció.	Ismeretlen	A földmívesasszony élete az új rendben	Közoktatásügyi Népbiztosság	8 o.
Női emancipáció.	Ismeretlen	Kisebb munka - nagyobb kenyér!	Közoktatásügyi Népbiztosság	20 o.
Női emancipáció.	Müller Ernőné (Singer Irén)	A nők és a politika	ismeretlen	11. o.
Élelmiszer-ellátás.	Ismeretlen	Adsza-Nesze - Becsületes alku	ismeretlen	2 o.
Élelmiszer-ellátás.	Ismeretlen	Adsza-Nesze! Mit ád a város cserébe az élelemért?	ismeretlen	2 o.
Élelmiszer-ellátás.	Ismeretlen	Termeljetek! Falu népe, proletártestvérek!	Közoktatásügyi Népbiztosság	4 o.
Élelmiszer-ellátás.	Ismeretlen	Adj kenyeret annak, aki földedet védi!	ismeretlen	8 o.
Élelmiszer-ellátás.	Ismeretlen	Eszméljetek föld robotosai! – Magyar földműves nép, munkáld meg a földet!	Közoktatásügyi Népbiztosság	3 o.
Élelmiszer-ellátás.	Lengyel Gyula	A falu és a város gazdasági érdekközössége	Közoktatásügyi Népbiztosság	23 o.
Világforradalom.	Herman Gorter	A világforradalom	Közoktatásügyi Népbiztosság	96 o.
Világforradalom.	Ismeretlen	A világ proletárjaihoz!	Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja	2 o.
Világforradalom.	Lenin	Két levél az amerikai munkásokhoz	Közoktatásügyi Népbiztosság	24 o.
Világforradalom.	Lenin, Csicserin és Trotzkij	Világháború és világforradalom	ismeretlen	29 o.

Világforradalom.	Szentmártoni István	Proletár-riadó	ismeretlen	1 o.
Kispolgárság meggyőzése.	Ismeretlen	Mi van a vörös függöny mögött?	ismeretlen	8 o.
Kispolgárság meggyőzése.	Ismeretlen	Hová álljon a kiskereskedő és a kisiparos	Közoktatásügyi Népbiztosság	11 o.
Kispolgárság meggyőzése.	Ismeretlen	Felelet néhány türelmetlen kérdésre	Közoktatásügyi Népbiztosság	8 o.
Kispolgárság meggyőzése.	Ismeretlen	Középiskolai tanulók	Közoktatásügyi Népbiztosság Ifjúmunkás Propaganda ügyosztály	1 o.
Kispolgárság meggyőzése.	Rudas Zoltán	A demokrácia problémája	Közoktatásügyi Népbiztosság	8 o.
Gazdaság, pénzügy	Hevesi Gyula	A kommunista világforradalom műszaki és gazdasági szükségszerűsége	Közoktatásügyi Népbiztosság	16 o.
Gazdaság, pénzügy	Ismeretlen	Szenet adjatok magyar bányászok!	Forradalmi Kormányzótanács	2 o.
Gazdaság, pénzügy	Ismeretlen	A termelés irányelvei a kommunista államban	Közoktatásügyi Népbiztosság	8 o.
Gazdaság, pénzügy	Varga Jenő	Munkásigazgatás	Közoktatásügyi Népbiztosság	16 o.
Gazdaság, pénzügy	Ismeretlen	Az ékszerrendelethez	Közoktatásügyi Népbiztosság	8 o.
Gazdaság, pénzügy	Ismeretlen	Miért nincs értelme a bankjegyelrejtésnek?	Közoktatásügyi Népbiztosság	8 o.
Gazdaság, pénzügy	Ismeretlen	Mire való a 2000 korona?	Közoktatásügyi Népbiztosság	8 o.
Szociális jellegű.	Dr. Hahn Dezső	Harc a fertőző nemi betegségek ellen	Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja	
Szociális jellegű.	Ismeretlen	A lakóházak szocializálása	Közoktatásügyi Népbiztosság	15 o.
Szociális jellegű.	Ismeretlen	Munkaegészség a tanácsállamban!	Közoktatásügyi Népbiztosság	2 o.
Szociális jellegű.	Ismeretlen	Vigyázz az egészségedre!	ismeretlen	2 o.
Kitartásra, harcra buzdító.	Ismeretlen	A győzelmes Vörös Hadsereg	Közoktatásügyi Népbiztosság	27 o.
Kitartásra, harcra buzdító.	Ismeretlen	Proletárok dolgozzunk!	Közoktatásügyi Népbiztosság	8 o.
Kitartásra, harcra buzdító.	Ismeretlen	Jön az orosz testvér!	ismeretlen	4 o.

Proletáregység kérdése.	Bogár Ignác, Kun Béla, Lukács György, Weltner Jakab	Az egység okmányai	Közoktatásügyi Népbiztosság	24 o.
Proletáregység kérdése.	Darvas Simon	Miért szükséges a proletárdiktatúra?	ismeretlen	33 o.
Proletáregység kérdése.	Ismeretlen	Miért kell a proletáregység?	Közoktatásügyi Népbiztosság	1 o.
Tudományos ismeretterjesztő.	Balogh Artúr	Diesel-gépek szerkezete, működése és szerelése	Magyarországi Szocialista Párt	160 o.
Tudományos ismeretterjesztő.	[Koch Rudolf]	A házinyúl tenyésztése	Közoktatásügyi Népbiztosság	15 o.
Nemzetiségi kérdés.	Ismeretlen	A Magyarországi Föderalisztikus Tanácsköztársaság nem ismer nemzetiségi kérdést	ismeretlen	2 o.
Nemzetiségi kérdés.	Krúdy Gyula	Havasi kürt - Ruszka-Krajna kistükre	Ruszka-Krajnai népbiztosság	

6. melléklet

Zeneművek[1275]

Kategória	Szerző	Cím	Megjelenés módja	A szerzemény első megjelenésének éve
Hadseregszervezés (Katonadal)	Bodrogi Zsigmond	Béketrombita	Bodrogi Zsigmond: *Virradóra. Versek, dalok.* Magyarországi Szocialista Párt. 1919. Magyarországi Szocialista Párt	1917
Hadseregszervezés (Katonadal)	Horváth Jenő szövege	Fel, fel vörösök („Fel,fel vitézek" dallamára)	Röpiraton (ismeretlen kiadó)	Zene: 1849, Szöveg: 1919
Hadseregszervezés (Toborzódal)	Horváth Jenő	Gyere vár a hadsereg	Szóban és kézzel másolt kottás verzióban.	1919
Hadseregszervezés (Toborzódal)	Horváth Jenő szövege	Kun Béla most azt üzente („Kossuth Lajos azt üzente" dallamára)	Csak szóban.	Zene: 1849, Szöveg: 1919
Hadseregszervezés (Katonadal)	Ismeretlen	De szeretnék Kun Bélával beszélni ("Márványkőből, márványkőből van a Tisza feneke" dallamára)	Csak szóban.	Zene: magyar tradicionális, Szöveg: 1919
Hadseregszervezés (Toborzódal)	Ismeretlen	Huszonegy, huszonkettő, huszonhárom	Csak szóban.	Zene: magyar tradicionális, Szöveg: 1919
Hadseregszervezés (Toborzódal)	Zerkovitz Béla	Vörös toborzó	Röpirat (ismeretlen kiadó)	1919
Kapitalizmusellenes	Erkel Ferenc zenéjére	Proletár induló (Erkel, Bák bán, „Keserű bordal" dallamára)	Röpirat (Kiadó: Kommunisták Magyarországi Pártja)	Zene: 1861, Szöveg: 1919
Kapitalizmusellenes	Ismeretlen	Proletár-induló (Vörös riadó címmel is megjelent szövegverzió)	Népszava, 1919. május 8. 3.	Zene: orosz tradicionális, Magyar nyelvű szöveg: 1919.

[1275] A következő táblázatban a zeneműveket témakör szerinti kategóriák szerint csoportosítottuk, a legnagyobbtól a legkisebb felé csökkenő sorrendben haladva.

Kapitalizmusellenes	L. P. Radin szerzeménye egy orosz diákdal dallamára	Fel, vörösök, proletárok	Csak szóban.	Zene: orosz tradicionális, Orosz nyelvű szöveg: 1896-98, Magyar szöveg: 1918.
Kapitalizmusellenes	Pierre Degeyter - Eugéne Pottier (magyar szöveg: Bresztovszky Ernő)	Internacionálé	Kottás füzetek (Kiadók: Közoktatásügyi Népbiztosság Hadsereg-propaganda ügyosztály, Magyarországi Munkás Dalegyletek Szövetsége)	Francia nyelvű vers: 1871, Zene: 1888. Magyar szöveg: 1904
Kapitalizmusellenes	Pörge Pista	Már én többet, már én többet szolgalegény nem leszek („Már én többet kocsislegény nem leszek dallamára”)	Röplap (ismeretlen kiadó)	1906
Kapitalizmusellenes	Rouget de L'Isle (magyar szöveg: Csizmadia Sándor)	(Munkás) Marseillaise	Kottás füzet (ismeretlen kiadó)	Zene: 1792, Magyar szöveg: 1905
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	ifj. Lányi Ernő - Somlyó Zoltán	Májusi kalapács	Kottás füzet (ismeretlen kiadó)	1919
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Novák Károly - Kornai Artúr	Zászlóbontás	Kottás füzet (Szerzői kiadás)	1913
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Novák Károly - Vanczák János	Előre proletár! - Munkásinduló	Kottás füzet (Kiadó: Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja)	-
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Révffy Géza - Vanczák János	Titán vagy nép	Kottás füzet (Kiadó: Magyarországi Munkás Dalegyletek Szövetsége)	1911

A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Simonffy Kálmán zenéjére - Mónus József szövege	Piros zászlónk, vörös zászlónk ("Hej de magas ez a vendégfogadó" dallamára.)	Kottás füzet (Kiadó: Népszava)	1901
Világforradalom	Szentirmay Elemér zenéjére	Rececе, nincs már többet kapitány („Rececе, nem vagyok én kapitány zenéjére”)	*Forradalmi versek, dalok, jelenetek.* Közoktatásügyi Népbiztosság, 1919.	Zene: 1879, Szöveg: 1919
Világforradalom	Grósz Alfréd - Kovács Kálmán	Világ proletárjai egyesüljetek! - Proletárhymnus	Kottás füzet (Kiadó: Zipser és Kőnig)	1919
Világforradalom	Szentmártoni István	Proletár-riadó	Kottás füzet (Szerzői kiadás)	1919

7. mellékletek

Filmek[1276]

Kategória	Alkotók	Cím	Gyártó	Gyártási év
Kapitalizmus-, imperializmus ellenes	Forgatókönyv: Orbán Dezső, Rendező: Lázár Lajos	Tegnap	Proletárakadémia	1919
Kapitalizmus-, imperializmus ellenes	Ismeretlen	Őfelsége, a király nevében	ismeretlen	1919
Világforradalom	Farkas Antal verse alapján a forgatókönyvet írta: Siklósi Iván, Rendező: Kertész Mihály	Jön az öcsém	ismeretlen	1919
Orosz forradalom	Ismeretlen	Hét film Szovjet-oroszországból	ismeretlen	1919

[1276] A következő táblázatban a filmeket témakör szerinti kategóriák szerint csoportosítottuk, a legnagyobbtól a legkisebb felé csökkenő sorrendben haladva.

8. melléklet

Vörös riportfilmek[1277]

Kategória	Tudósítás	Riportfilm
Hadseregszervezés	Garbai Sándor, a Magyar Tanácsköztársaság elnöke Szatmáron - Garbai elnök a demarkációs vonalon a székely katonák között - Nagy Pál hadosztályparancsnok üdvözli az elnököt - Garbai gyújtó beszédet intéz a katonákhoz:„...pusztuljon az a társadalmi rend, amely a háború fúriáiból élt!" - Garbai Sándor távozik a Katona-és Munkástanács üléséről	Vörös Riportfilm 1.
Hadseregszervezés	A Vörös Hadsereg 32-ik gyalogezredének indulása Sopronba - Bevagonírozás - A bizalmiak - Péterke, a 12 éves vöröskatona – Indulás	Vörös Riportfilm 1.
Hadseregszervezés	A Vörös Hadsereg toborzóhelye a Várban - Egy orosz vöröskatona beszédet intéz honfitársaihoz	Vörös Riportfilm 2.
Hadseregszervezés	A Tanácsköztársaság rendeletére sorozzák a lovakat	Vörös Riportfilm 3.
Hadseregszervezés	A 32-es vöröskatonák kaszárnyaélete	Vörös Riportfilm 3.
Hadseregszervezés	Toborzóünnep a Népligetben - Góthné Kertész Ella - Aczél Ilona - A toborzó bizottság	Vörös Riportfilm 4.
Hadseregszervezés	A Forradalmi Kormányzótanács szemléje a csapatok fölött - Kun Béla és Garbai Sándor - A csapatok tisztelgése Kun Béla és Garbai Sándor előtt - Bokányi Dezső beszél a munkásokhoz	Vörös Riportfilm 4.
Hadseregszervezés	A diadalmas magyar proletár hadsereg idehaza és a fronton - Szervezik a gyárakban a munkás-zászlóaljakat - A hadsereg egy lelkes csapata a frontra indul - Bevagonírozás a Nyugati pályaudvaron - A frontokon – Cegléden (később ismétlődik) – Kecskeméten Böhm főparancsnok, Vágó Béla hadosztályparancsnok, Szamuely Tibor és Mohr elvtársak szemléje - Böhm beszédet intéz a frontra induló csapatokhoz: „... Meg vagyok győződve, hogy Ti éppen olyan öntudatosan gyűlölitek a szolgaságot és kizsákmányolást, mint minden proletár és ha kell, életeteket áldozzátok a proletárérdekekért." – Szolnokon	Vörös Riportfilm 6.
Hadseregszervezés	Csapatszemle a harcból érkező katonák fölött - Böhm főparancsnok, Vágó Béla hadtestparancsnok, Rákosi népbiztos, Paulik Béla elvtárs - A csepeli vasasok elvonulása - Böhm, mögötte Stromfeld, a vezérkar főnöke - Böhm főparancsnok megdicséri a füleki hősöket A vezérkar motor tetejéről figyeli a győzelmesen előrenyomuló katonáinkat - Előrenyomulás - Megfigyelők a rajvonal előtt - Böhm főparancsnok a fedezékben fogadja a jelentéseket Böhm és Stromfeld megkóstolják a katonák kitűnő menázsiját - Fülek - A legfiatalabb vöröskatona	Vörös Riportfilm 7.

[1277] A következő táblázatban a riportfilmeket témakör szerinti kategóriák szerint csoportosítottuk, a legnagyobbtól a legkisebb felé csökkenő sorrendben haladva.

Hadseregszervezés	Ellenséges repülőtámadás után - Bomba által megsebesült lovak A telefonista az ellenség közeledését jelenti - Vörös huszárok készülődnek az ellenség visszaverésére - Vörös huszár-roham A 22-es csepeli „Vörös tüzérek” lövik a cseheket - Gyalogsági előrenyomulás - A vörös géppuskások visszatartják a cseh járőröket - Tüzérségi megfigyelő Készül a mákosnudli - Ebédosztás a rajvonalban - Az ebéd Fürödnek a „vörösek” - Napfürdőzés a rajvonalban	Vörös Riportfilm 8.
Hadseregszervezés	Miskolc visszavétele - A proletár hadsereg Miskolc visszafoglalására indul - A vezérkar, élén Böhm hadsereg-főparancsnokkal, amint Morgari elvtárssal beszélget - Felvonulás Miskolc ellen - Tartalék - Böhm és Landler hadtestparancsnok, a miskolci győztes sereg parancsnoka – Támadás	Vörös Riportfilm 9.
Hadseregszervezés	Miskolc visszafoglalása után Fedezékásás - Tüzérségünk munkában Telefonistánk ellenséges repülőgép közeledését jelenti - Az ellenséges repülő - A harminc és feles munkában (A vörösök üdvözlete a cseheknek) - Repülőnk, amely lezuhanás után sértetlen maradt Sebesültek szállítása A XII. páncélvonat és vitéz legénysége Putnok - Házak a harc után Mosdanak a vörösök	Vörös Riportfilm 10.
Hadseregszervezés	Böhm hadsereg-főparancsnok beszéde katonáihoz - Vágó elvtárs szól a proletár katonákhoz A törzs - A csapat elvonul a hadsereg-főparancsnok előtt - Az új törzszázad szemléje a IV. hadtest parancsnokságánál Haubrich elvtárs ellép a törzszázad előtt - Beszéd a katonákhoz - Parancsnokok hozzám! - Őrváltás l	Vörös Riportfilm 12.
Hadseregszervezés	A derék vörös-vasasok mennek a frontra	Vörös Riportfilm 13.
Hadseregszervezés	Trén átvonulása egy front mögötti városon A felrobbantott Tisza-híd Román kultúrmunka: összelőtt házak Granátok szántanak a Tisza körül Elhagyott román állások	Vörös Riportfilm 19.
Szociális jellegű	A Tanácsköztársaság rendeletére kiárusítják az üzletek készletét - Proletárok várakoznak egy Rákóczi úti fehérnemű üzlet előtt.	Vörös Riportfilm 3.

Szociális jellegű	Mesedélután a Bródy Adél kórházban	Vörös Riportfilm 4.
Szociális jellegű	Proletárlakások - A tüdővészre elítélt proletárgyermekek	Vörös Riportfilm 4.
Szociális jellegű	A Margitsziget a proletároké	Vörös Riportfilm 4.
Szociális jellegű	A proletárgyermekek boldogan távoznak a Fővárosi Orfeumban megtartott mesematinéról	Vörös Riportfilm 4.
Szociális jellegű	A Weisz Manfréd villatelep, amely ezentúl az elmebetegek gyógyintézete lesz - A villatelep gyönyörű parkja	Vörös Riportfilm 4.
Szociális jellegű	Nyaralni induló proletárok vonata - Budapesten nyaraló proletárok a strandfürdőben - Szieszta a homokban - Az eleven gúla – Fejesugrás	Vörös Riportfilm 12.
Szociális jellegű	Zajlik az élet az Angol Parkban - Megy a gőzös, megy a gőzös... - Munkában a repülőgépek - Elvtárs, gyerünk lecsúszni... - Hullámos Balaton tetején...	Vörös Riportfilm 13.
Szociális jellegű	A Kaszelik kertben boldogan játszadoznak a proletárgyerekek - A menázsi - Jaj be jó volt!	Vörös Riportfilm 13.
Szociális jellegű	(Proletárünnep az Angol parkban) Haubrich hadügyi népbiztos az ünnepélyen - Uzsonnáznak a kis proletárok - Bohóc bácsi, jó ez a kávé? - Gyermekek a hadiarénában - A létraművész	Vörös Riportfilm 15.
Szociális jellegű	A Munkások Gyermekszínházának megnyitása - Gyermekek érkezése - Éneklik az Internacionálét – Uzsonna	Vörös Riportfilm 16.
Szociális jellegű	Atlétikai verseny – Rúdugrás	Vörös Riportfilm 16.
Szociális jellegű	Proletárétkezők központi konyhája - Dolgoznak a tésztanyújtó gépek - A húsvágás - Ragyogóan tiszta konyhában készül az ebéd Automobilok hordják szét a proletárok ebédjét - Sínen járó futár automobil	Vörös Riportfilm 18.
Szociális jellegű	A Tanácskormány gyermeknyaraltatása - A Baross téren gyülekeznek az apróságok - Bevonulás a Keleti pályaudvarra - Tessék beszállni! - Indul a gőzös Balatonlellére - A Kaszelik kertben Oszkár bácsi mesél a kis proletároknak	Vörös Riportfilm 18.
Szociális jellegű	Fürdőélet Siófokon - Nyaraló proletárok a strandon - az eleven labda - kötélugrás - ugróverseny a homokban A Balatonszabadi gyermekszanatórium - A gyógytelep főbejárata - Séta után hazafelé - A kis proletárok megrohamozzák a napfürdőző heyét Lelkes demonstráció - Uccu, be a Balatonba! - Homokvárat építenek az apróságok	Vörös Riportfilm 20.

A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	A Magyarországi Szocialista Párt gyűlése az Országház előtt - A tömeg - Kun Béla - Bokányi Dezső - Garbai Sándor és Kun Béla - Szónokok az autó tetején - Népzenészek - Garbai: „Új államot kell berendeznünk, ahol csak a munka marad olyan piedesztálon, melyre mindenki tisztelettel tekint!” - Kun Béla: „ ...Szabad és boldog jövőnk felépítésén testvéri egyetértéssel haladjunk előre!”	Vörös Riportfilm 2.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Szántják a Lóversenyteret - Fejmunkások lapátolnak - Dolgozik a motoreke - Szétszedik a totalizatőrbódét.	Vörös Riportfilm 3.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	A repülő burzsuj	Vörös Riportfilm 4.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Nemzetközi népgyűlés a volt képviselőház előtt	Vörös Riportfilm 4.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Felvonulás a Vérmezőn - A rokkantak - Ünnepi beszéd a proletárokhoz - A tengerészek - A villamos-alkalmazottak A munkásság felvonulása Budapest utcáin - Az Andrássy út torkolatánál - A katonazenekar a Fonciere épületének erkélyén az Internacionálét játsza - A moziszakma felvonulása - A Köröndnél - A színészek szakszervezete - A menet a Teréz körúton - A háztartásbeli alkalmazottak - A csepeliek - Repülőgépről üdvözlik a proletárokat Az Andrássy úti futóverseny - Ripszán elvtárs, a Munkás Testedző 68 éves távfutója Gyermekek májusa a Margitszigeten - Zsemlyeevés - Póznamászás - Futóverseny bukfencei - Lekvárevés – Kifliverseny Cserny József, a terrorcsapat parancsnoka a Kun-Vágó laktanya előtt - A terrorcsapat kutyája „Burzsuj” kitüntetésével - Kun és Szamuely népbiztosok a Lenin-fiúk között - A Lenin-fiúk sorfala laktanyájuk előtt - Kun-Vágó laktanya Ünnep a hajón Népmulatságok A moziszakma a Gundel vendéglőben	Vörös Riportfilm 5.

A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	A felszabadított Kassán. - Böhm és Landler népbiztos elvtársak elsőnek érkeznek a felszabadított Kassára - Vörösök bevonulása - Harminc és feles mozsarak átvonulnak Kassán Éljenek a vörösök! - Böhm elvtárs szemléje – Diadalmenet Kun Béla elvtársat felköszönti egy proletárgyermek - Böhm és Vágó elvtársak beszéde Kassa felszabadítóihoz - Böhm elvtárs beszél a kassai proletárokhoz. - A beszéd - Kun Béla: - Kassai proletárok! Felszabadított benneteket a vörös proletár hadsereg, megmutatva, hogy él a proletárszolidaritás. Nem azért jött ide a vörös proletár hadsereg, hogy elnyomást teremtsen, hanem azért, hogy felszabadítsa a dolgozókat. Éljenek a vörösök! - Garbai Sándor: „Legyünk a szocializmus igazi bátor katonái és a proletárforradalom ügy minden poklokon keresztül diadalra fog jutni.” - Szántó Béla: „Be a Vörös Hadseregbe, amely ma a nemzetközi forradalom élén vezeti a magyar forradalmat! Éljenek a vörösök!” - Vágó népbiztos beszéde - Landler népbiztos	Vörös Riportfilm 11.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	A Tanácsok Országos gyűlésének megnyitása a Városi Színházban 1919. június 14-én - Böhm hadsereg-főparancsnok egy kérelmező proletárasszonnyal beszélget	Vörös Riportfilm 13.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános népszerűsítése	Rőzseszedés a Hűvösvölgyben - A burzsuj is izzad a fáért - Várják a villamost a zsákmánnyal - Utazás vígan hazafelé	Vörös Riportfilm 15.
A kommunizmus és a Tanácsköztársaság általános	Fejmunkások borsót szednek a lóversenytéri zöldségtelepen Gimnazisták segédkeznek egy házépítésnél	Vörös Riportfilm 16.
Ellenforradalom ellen	Riadó az ellenforradalom napján - A szovjetháznál A Lenin-fiúk - A Lenin-fiúk várják a lázadó monitorokat A megsérült szovjetház A dunai védőrség - Csend a Dunán Haubrich elvtárs szemléje a Jancsik laktanyában - Haubrich elvtárs lelkesítő beszéde a vöröskatonákhoz - Lukács népbiztos elvtárs megköszöni a proletárságnak a segítségét az ellenforradalom leverésében	Vörös Riportfilm 14.
Ellenforradalom ellen	A katonai főreáliskola ünnepli az ellenforradalom leveretését - Kun Béla népbiztos beszél a növendékekhez	Vörös Riportfilm 16.
Ellenforradalom ellen	Kun Béla elvtárs üdvözli az V/VII gyári munkásszázadot	Vörös Riportfilm 16.
Példaképek, nagy elődök	A Tanácsköztársaság halottjának, a tudós Eötvös Lorándnak temetése	Vörös Riportfilm 3.

Példaképek, nagy elődök	Az ellenforradalom proletár áldozatainak temetése - Gyászoló családtagok - Szamuely és Szántó elvtársak - Kun és Garbai elvtársak - Vágó elvtárs: „Nem bosszút esküszünk...!” - Vágó és Haubrich elvtársak - A gyászmenet - Az ellenforradalmi harcokban megsebesült egyik 32-es vöröskatona búcsúztatja elesett bajtársait - Haubrich elvtárs végső búcsúztató szavai az elesett bajtársakhoz – Dísztűz	Vörös Riportfilm 14.
Példaképek, nagy elődök	Egy a harcokban elesett hős tengerész temetése	Vörös Riportfilm 15.
Kitartásra, harcra buzdító	Böhm elvtárs búcsúja a vöröskatonáktól - Vöröskatonák! Elvtársak! Az imperialista román királyi rablócsapatok garázdálkodnak most a Tiszán túl. - Nemsokára oda kell mennetek, hogy rendet teremtsetek! - A hosszú, szakadatlan, pihenés nélküli munka súlyosan megviselt. Beteg vagyok, pihennem kell. Szabadságom alatt Landler elvtárs lesz a Ti parancsnokotok. - Fogadjátok szeretettel! Landler Jenő, a hadsereg új parancsnoka - A katonák éljenzik az új főparancsnokot.	Vörös Riportfilm 17.
Kitartásra, harcra buzdító	A július 21-i nagygyűlés az Országház téren - Felvonulnak a rokkantak - A szakszervezetek és munkászászlóaljak Garbai elvtárs - Ez a harc lesz a végső - Garbai elvtárs beszél - A hallgatóság A Vérmezőn a proletárság zenekíséret mellett énekli az Internacionálét Rákosi elvtárs beszél	Vörös Riportfilm 18.
Kultúra, művészet, tudomány, oktatás	A Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának hangversenye az Andrássy úti állami felső leányiskola kertudvarán - Gárdos Mariska megnyitója - A Budapesti Általános Munkás Dalegylet	Vörös Riportfilm 19.